

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ & ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ
Π.Μ.Σ. ΑΡΧΑΙΟΣ ΚΟΣΜΟΣ: ΙΣΤΟΡΙΑ & ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ & ΡΩΜΑΪΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΙΑΤΡΙΔΗΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΘΡΙΑΜΒΙΚΟΥ ΘΕΣΜΟΥ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΥΣΤΕΡΗ *RESPUBLICA* (133-27 π.Χ.)

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΙΩΑΝΝΗΣ Ε. ΤΖΑΜΤΖΗΣ
ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ: ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΔΙΑΜΠΗ & ΗΛΙΑΣ
ΚΟΥΛΑΚΙΩΤΗΣ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2024

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	2
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	5
ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ	
ΤΟ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΑΠΟΔΟΣΗΣ ΤΟΥ ΘΡΙΑΜΒΟΥ	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι	
Η ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΑΠΟΔΟΣΗΣ ΤΟΥ ΘΡΙΑΜΒΟΥ	8
1. Από την εποχή των Γράκχων ως την περίοδο του Σύλλα	8
<i>α. Προσπάθεια διατήρησης της θεσμικής ισορροπίας</i>	8
<i>β. Θεσμική ανισορροπία και η εξουσία του Γ. Μάριου</i>	17
<i>γ. Η απώλεια του μέτρου με την περίπτωση του Σύλλα</i>	26
2. Οι σταθερές και οι αλλαγές επί της διαδικασίας μετά τον εμφύλιο πόλεμο	36
<i>α. Από την παλινόρθωση της ολιγαρχίας στην κυριαρχία του Πομπήιου</i>	36
<i>β. Η περίοδος της πρώτης τριανδρίας και ο εμφύλιος πόλεμος</i>	51
<i>γ. Το καθεστώς απόδοσης του θριάμβου από το 44 π.Χ. ως το 29 π.Χ.</i>	61
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ	
Η ΨΗΦΙΣΗ ΤΟΥ ΘΡΙΑΜΒΟΥ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΟ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ ΤΗΣ ΝΙΚΗΣ	64
1. Η περίοδος της μετάβασης σε μία χαλάρωση των προϋποθέσεων	64
<i>α. Συνέχεια και ασυνέχεια ως προς την τήρηση της παράδοσης</i>	64
<i>β. Προσπάθεια τήρησης της παράδοσης και η ισχύς του Μάριου</i>	75
<i>γ. Η προϋπόθεση της νίκης στο πλαίσιο του Α' Εμφυλίου Πολέμου</i>	85

2. Η περίπτωση της νίκης στην περίοδο 81-29 π.Χ.	94
α. Σταθερές και μεταβλητές κατά την διαμόρφωση της συλλανικής πολιτείας	94
β. Οι προϋποθέσεις ψήφισης θριάμβου στην περίοδο 59-44 π.Χ.	104
γ. Η εξέταση της επιτυχίας κατά την περίοδο 43-29 π.Χ.	109

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η ΠΡΑΓΜΑΤΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΘΡΙΑΜΒΟΥ	115
--------------------------------------	-----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ

ΘΡΙΑΜΒΟΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΟ ΣΥΜΦΕΡΟΝ	116
------------------------------------	-----

1. Η παρουσίαση των κατορθωμάτων ως την έκρηξη του πρώτου εμφυλίου πολέμου	116
α. Η λειτουργία της θριαμβικής πομπής και η πορεία προς την κρίση	116
β. Η <i>Respublica</i> σε κίνδυνο	126
γ. Τα όρια της παραδοσιακής λειτουργίας του θριάμβου και ο Εμφύλιος Πόλεμος	134
2. Η επίδειξη της προσφοράς των θριαμβευτών στην <i>Respublica</i>	144
α. Η οικομενικότητα του Πομπήιου και οι θρίαμβοι των άλλων στρατηγών	144
β. Η εξέλιξη της πομπής του θριάμβου και η διάλυση της <i>Respublica</i>	158
γ. Το συμφέρον της πολιτείας και η πομπή από τον θάνατο του Καίσαρα ως το τέλος της <i>Respublica</i>	161

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙV

Ο ΘΡΙΑΜΒΟΣ ΚΑΙ Η ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΞΟΥΣΙΑΣ	167
---	-----

1. Από την θεσμική ανισορροπία στην κατίσχυση των <i>imperatores</i>	167
α. Προσπάθεια για την πολιτική κυριαρχία των θριαμβευτών	167

β. <i>Η δημιουργία μίας νέας πολιτικής κατάστασης από τον Μάριο</i>	173
γ. <i>Η διαμόρφωση της νέας Respublica και η πολιτική εξουσία</i>	181
2. Η αλλαγή της Respublica	189
α. <i>Η ιδιαίτερη περίπτωση του Γναίου Πομπήιου</i>	189
β. <i>Η επιβολή της πολιτειακής αλλαγής από τον Καίσαρα με άξονα τον θρίαμβο</i>	196
γ. <i>Η οικειοποίηση της απόλυτης εξουσίας της Respublica από τον Αύγουστο</i>	201
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	206
ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ	209
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ	211
A. ΠΗΓΕΣ	211
B. ΠΟΝΗΜΑΤΑ ΣΕ ΞΕΝΗ ΓΛΩΣΣΑ	211
Γ. ΠΟΝΗΜΑΤΑ ΣΕ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ	221
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	223
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΝΟΜΙΣΜΑΤΩΝ	223
ΕΙΚΟΝΕΣ ΝΟΜΙΣΜΑΤΩΝ	225
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΘΡΙΑΜΒΕΥΤΩΝ	229

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο θρίαμβος αποτελούσε μία τελετή, κατά την οποία η Ρώμη εόρταζε την επιτυχή έκβαση της εκστρατείας ενός *magistratus*. Η ύπαρξή του αναγόταν στην εποχή της μυθικής ίδρυσης της πόλης από τον Ρωμόλο. Έκτοτε, ο θρίαμβος αποτελούσε έναν από τους κύριους θεσμούς στην Ιστορία της ρωμαϊκής πολιτείας σε κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο, καθώς η πραγματοποίησή του σήμαινε την επέκταση των ορίων ή της επιρροής της τελευταίας στον εξωτερικό χώρο. Ο διαχωρισμός της δράσης του *imperium* των *magistrati* σε *domi* και σε *militiae* χώρο αποτελούσε μία από τις πάγιες λειτουργίες της *Respublica*. Ο χώρος *domi* συνιστούσε δικαϊκά, κοινωνικά και χωρικά τον τόπο ύπαρξης της πολιτείας, ενώ ο χώρος *militiae* τον εκτός του ιερού περιβόλου, ήτοι του *pomerium*, τομέα, στον οποίο μπορούσε να εκστρατεύει ο *magistratus* εναντίον των μη Ρωμαίων.

Η λειτουργία του θριαμβού συνίστατο ακριβώς στην είσοδο του *magistratus* στην *domus* με την θριαμβική στολή κατέχοντας πλήρη στρατιωτική εξουσία και έχοντας την συνοδεία του στρατού του. Μία τέτοια είσοδος απαγορευόταν υπό οποιαδήποτε άλλη συνθήκη. Η άρση των ορίων ανάμεσα στο *domi* και το *militiae* πεδία αποσκοπούσε στην ανάδειξη της πλήρους εξουσίας του *magistratus*, χάρη στην οποία είχε επιτευχθεί η νίκη. Ο στόχος της θριαμβικής πομπής ήταν διττός. Αφενός, ο θρίαμβος έφερνε σε επαφή τον *Populus* και την *civitas* με τον *militiae* χώρο. Τούτο επιτυγγανόταν διά της παρουσίασης των εχθρών, της πολεμικής λείας και του πλούτου, αλλά και του στρατού μέσα στην πόλη. Το αποτέλεσμα ήταν να διαμορφωθεί, σταδιακά, μία κοινή ταυτότητα των Ρωμαίων έναντι των *peregrini*, η οποία στηριζόταν στην επικράτηση των πρώτων έναντι των δεύτερων. Αφετέρου, ο θριαμβευτής εξυπηρετούσε μία βασική λειτουργία τόσο για το *imperium* και το *auspicium* του όσο και για την *civitas*, η οποία, εξ άλλου, του ανέθετε την ως άνω εξουσία. Η λειτουργία αυτή ήταν η επικοινωνία του με τον *Jupiter Optimus Maximus*, στον ναό του οποίου στο Καπιτώλιο κατέληγε η πομπή. Ο θριαμβευτής θεωρείτο πως είχε μία βασιλική ή θεϊκή εξουσία. Η θυσία που έκανε προς τον θεό αποσκοπούσε στην ευχαρίστησή του για την νίκη προς όφελος της *civitas*. Ταυτόχρονα, συνιστούσε την συμβολική απόληξη της εξουσίας του ίδιου, αφού από εκεί λάμβανε την εξουσία του και το δικαίωμα λήψης των οίωνων.

Η σημασία του θεσμού για την πολιτεία και η ισχυρή επιρροή που μπορούσε να αποκτήσει προς την κοινωνία ο *magistratus/triumphator* είχαν ως αποτέλεσμα τον έλεγχο του θεσμού από τα θεσμικά όργανα της *Respublica* και κυρίως από την Σύγκλητο. Το αποτέλεσμα ήταν να διαμορφωθεί σταδιακά ένα πλαίσιο προϋποθέσεων, οι οποίες ήταν αφενός συμβατές με την λειτουργία της Συγκλήτου, των λαϊκών συνελεύσεων και των αρχόντων και αφετέρου καθόριζαν την απόδοση του θριαμβού με βάση την κρισιμότητα της επιτυχίας. Οι προϋποθέσεις μπορούσαν να μεταβάλλονται ανάλογα με τον εσωτερικό συσχετισμό δυνάμεων και την ισορροπία μεταξύ των θεσμικών οργάνων. Το διακύβευμα ήταν ο έλεγχος του

θριάμβου από την Σύγκλητο, προκειμένου να εξασφαλίσει η τελευταία ότι θα έχει υπό τον έλεγχό της τόσο το μήνυμα της νίκης και της κατάκτησης προς τον λαό όσο και την δυνατότητα ενίσχυσης της εξουσίας των στρατηγών. Το τελευταίο ήταν κρίσιμο, δεδομένου ότι οι *magistrati* ήταν ταυτόχρονα και μέλη της Συγκλήτου. Συνεπώς, η αύξηση της επιρροής τους έπρεπε να λαμβάνει χώρα στο πλαίσιο των αριστοκρατικών κανόνων και άπαντες όφειλαν όφειλαν να συνεργάζονται για το κοινό καλό.

Αυτή η κατάσταση ίσχυε, κατά το μάλλον ή ήττον, ως το ήμισυ του 2ου αι. π.Χ. Η κρίση που υπήρξε ύστερα από την άρση της ισορροπίας στο πολίτευμα είχε ως αποτέλεσμα την απόκτηση περαιτέρω ισχύος από την αριστοκρατία εις βάρος του λαού. Σε αυτό το πλαίσιο ο θρίαμβος άρχισε να αλλάζει σταδιακά και να εντάσσεται στο πλαίσιο ανισορροπίας και βίας που επικρατούσε στην πολιτεία. Παράλληλα, η τελευταία προσπαθούσε να διατηρήσει την μεσογειακή εξουσία της και να την επεκτείνει με νέους πολέμους. Το αποτέλεσμα ήταν να ξεφύγουν αρκετοί στρατηγοί από τα όρια και να αναζητούν μία απλή επικράτηση και μία εύκολη αναζήτηση της δόξας, κάτι που επέφερε και την αλλοίωση του θριάμβου.

Ο θρίαμβος κατά την Ύστερη *Respublica* κυριαρχήθηκε από την προσπάθεια των στρατηγών να καταστούν κυρίαρχοι στην πολιτεία. Το κρίσιμο σημείο ήταν η εισαγωγή της βίας για την λύση στην αντιπαράθεση ανάμεσα στους *optimates* και τους *populares* και κατόπιν ανάμεσα σε μεμονωμένους στρατηγούς, οι οποίοι κατέληξαν να διαθέτουν ιδιωτικούς στρατούς, αντικαθιστώντας με αυτόν τον τρόπο τον πολιτικό στρατό. Η είσοδος του *imperium militiae* στην πόλη ήταν το κοινό στοιχείο της έμφυλης κατάστασης με τον θρίαμβο, ο οποίος πολλές φορές λειτουργούσε ως το εύσχημο μέσον για την επιβολή της εξουσίας ενός στρατηγού.

Στόχος της παρούσας εργασίας είναι να δειχθεί η εξέλιξη του φαινομένου της θριαμβικής λειτουργίας κατά την περίοδο της Ύστερης *Respublica*. Πρώτον, θα εξετασθεί η εξέλιξη της σχέσης του θεσμού με την επέκταση της πολιτείας και την εξυπηρέτηση του συμφέροντός της, κάτι που σε πρώτη φάση γινόταν χάρη στην διάδραση του θριαμβευτή και των παρουσιαζόμενων ανθρώπων και αντικειμένων στον θρίαμβο με τον λαό. Δεύτερον, θα αναζητηθεί η εξέλιξη του ρόλου των θριαμβευτών τόσο ως προς την παρουσίαση τους ως δρώντων υπέρ του κοινού καλού όσο και ως προς την προσπάθεια σύνδεσης του θριάμβου με την εξουσία τους. Τρίτον, η έρευνα θα ασχοληθεί με την εξέλιξη του θριάμβου αναφορικά με την λειτουργία των θεσμικών οργάνων της *Respublica*.

Η εργασία διακρίνεται σε δύο μέρη. Κατά το πρώτο μέρος εξετάζεται ο θεσμός ως προς την εξέτασή του από τα θεσμικά όργανα. Στο πρώτο κεφάλαιο αναλύεται η διαδικασία που ακολουθούνταν και η συμβατότητα του θεσμού με την κατοχή του πρέποντος *imperium* και *auspicium* και της *provincia*. Στο δεύτερο κεφάλαιο εξετάζεται η απόδοση του θριάμβου από την Σύγκλητο με βάση τον βαθμό της στρατιωτικής επιτυχίας. Ως προς το δεύτερο μέρος η έρευνα περνά στην πραγματοποίηση του θριάμβου. Το τρίτο κεφάλαιο αφορά την πραγματοποίησή του σχετικά με το ζήτημα της επέκτασης της *civitas*, ενώ το τέταρτο κεφάλαιο αφορά την εισαγωγή των θριαμβευτών και την προσπάθειά τους για την ένταξη στην πολιτεία και την ενίσχυση της εξουσίας τους.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΤΟ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΑΠΟΔΟΣΗΣ ΤΟΥ ΘΡΙΑΜΒΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

Η ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΑΠΟΔΟΣΗΣ ΤΟΥ ΘΡΙΑΜΒΟΥ

1. Από την εποχή των Γράκχων ως την περίοδο του Σύλλα

α. Προσπάθεια διατήρησης της θεσμικής ισορροπίας

Η πραγματοποίηση του θριάμβου ήταν συνδεδεμένη με την στρατιωτική επιτυχία, το απαραίτητο μέγεθος της οποίας καθοριζόταν κατά βάση από την Σύγκλητο. Βασική προϋπόθεση για την απόδοση του θριάμβου ήταν η κατοχή του *imperiumauspiciumque* από τον θριαμβευτή, το οποίο έπρεπε να εκπορευείται από την κατοχή ενός αρχοντικού αξιώματος¹. Ωστόσο, προβλήματα μπορούσαν να προκύψουν από την ενδεχόμενη συνύπαρξη δύο *magistratus/promagistratus* σε μία επαρχία, όπου αμφότεροι διεκδικούσαν την νίκη, εφ' όσον αυτή είχε επιτευχθεί. Αυτή η διεκδίκηση εμφανιζόταν θεσμικά ενώπιον της Συγκλήτου χάρη στην αναζήτηση του θριάμβου εκ μέρους των στρατηγών. Προκειμένου να αποφευχθεί μία ενδεχόμενη σύγκρουση των *imperia* η Σύγκλητος ενέταξε το ζήτημα της πραγματοποίησης του θριάμβου στην λειτουργία των πολιτικών θεσμών της *Respublica* ως προς την συλλογικότητα και την ιεραρχία μεταξύ των αρχόντων². Αν ο πόλεμος λάμβανε χώρα στην επαρχία του ενός από τους δύο, εκείνος είχε προτεραιότητα στην νίκη και τον θρίαμβο, ιδίως αν κατείχε το *auspicium* κατά την ημέρα της νίκης. Αν η *provincia* ανήκε και στους δύο, κυριαρχούσε ο ανώτερος ιεραρχικά *magistratus*³.

¹ Λιβ., 28.38.4. Πλούτ., *Πομπ.*, 14.1-2.

² Η ιεραρχία συνίστατο στην ανώτερη θέση που είχε ένας άρχων απέναντι σε έναν άλλον χάρη στην ανώτερη εξουσία που διέθετε. Η συλλογικότητα αφορούσε την συνύπαρξη στην εξουσία δύο αρχόντων όμοιας εξουσίας. Αλλά στην πραγματικότητα την κατείχαν εναλλάξ, ενώ υπήρχαν συγκεκριμένες αρμοδιότητες. Βλ. Μ. HUMBERT, *Πολιτικοί και Κοινωνικοί Θεσμοί της Αρχαιότητας*, μτφ. Ι.Ε. TZAMTZΗΣ, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2012 (= *Πολιτικοί και Κοινωνικοί Θεσμοί*), σελ. 273-275 και 348-350.

³ Βαλ. Μάξ., 2.8.2. Λιβ., 28.9.7-10. 31.48.1-49.1. Πλούτ., *Μάρ.*, 27. Πολλές φορές οι ίδιοι οι στρατηγοί αναφέρονταν στο *auspicium* και στο *imperium* τους, καθώς και στις *felicitas* και *virtus* στο πλαίσιο της επιστολής τους στην Σύγκλητο για την ενημέρωση σχετικά με τα πεπραγμένα τους. Βλ. Λιβ., 28.9.7· 39.4.2· 10.37.8· 34.10.3. Πλάυτ., *Amph.*, 188-194. 655-656. 753-754· *Bacch.*, 1058-1061. Για την φράση *imperio, auspicio, felicitate, ductu* βλ. Λιβ., 40.42.5. Στο επίπεδο της εκστρατείας, κάθε *magistratus* διέθετε την δική του *provincia* και δρούσε στο πλαίσιο των δικών του *auspices*. Το γεγονός αυτό προκύπτει από το ενδιαφέρον της Συγκλήτου, η οποία ήθελε να αποδίδει έναν θρίαμβο μόνο αν ο στρατηγός διέθετε το δικαίωμα να ασκεί το *imperium* του σε μία επαρχία και αν τούτο συνέβαινε βάσει του δικού του *auspicium*. Το πρόβλημα προέκυπτε όταν δύο άρχοντες *cum imperio* δρούσαν στην ίδια επαρχία. Σε αυτήν την περίπτωση η Σύγκλητος έπρεπε να κρίνει την κατάσταση στην βάση του δικαιώματος της κατοχής της επαρχίας. Κατά κύριο λόγο ο θρίαμβος αποδιδόταν στον άρχοντα που είχε μεγαλύτερη εξουσία και το *auspicium* κατά την μάχη. Βλ. J.L. BASTIEN, *Le triomphe romain et son utilisation politique à Rome aux trois derniers siècles de la République*, Rome 2007. (= *Le triomphe romain*), σελ. 199-207. H.S. VERSNEL, *Triumphus. An Inquiry into the Origin, Development and Meaning of the Roman Triumph*, Leiden 1970 (= *Triumphus*), σελ. 356-371.

Η έκδοση ενός συγκλητικού δόγματος ήταν αναγκαία για την πραγματοποίηση του θριάμβου. Ακολουθούσε η ψήφιση νόμου από την λαϊκή συνέλευση, ο οποίος έδινε την νομική κάλυψη στον *magistratus/promagistratus* να εισαγάγει τον θρίαμβό του στην *urbs*. Η διαδικασία ξεκινούσε με την απόφαση της Συγκλήτου, η οποία επιφόρτιζε έναν δήμαρχο ή έναν πραιτόρα να φέρει το ζήτημα στην λαϊκή συνέλευση, αφού εκείνη είχε εγκρίνει το σχετικό αίτημα του *magistratus/promagistratus*. Η ψήφιση αυτή ήταν αναγκαία, διότι ο θριαμβευτής έπρεπε να εισέλθει με *imperium militiae* στο άστυ, προκειμένου να εξυπηρετήσει όπως έπρεπε την λειτουργία του θριάμβου⁴.

Η θριαμβική είσοδος αποτελούσε έναν διαφορετικό τρόπο εισόδου ενός *magistratus cum imperio* στην πόλη. Η σημασία της αφορούσε τον διαχωρισμό σε *domi* και *militiae* πεδία. Έτσι, ένας *promagistratus* μπορούσε να παραμείνει εκτός *pomerium* ακόμη και μετά την λήξη της εκστρατείας του για κάποιο χρονικό διάστημα, αλλά αν περνούσε στο *domi* πεδίο έχανε το *imperium*. Αντίστοιχα, το *imperium* του *magistratus* στερούνταν του στρατιωτικού του χαρακτήρα εντός της Ρώμης. Η διαχείριση της εξουσίας σχετιζόταν με κάθε ενέργεια του στρατηγού στην *provincia* και γενικά στο *militiae* πεδίο, η οποία βρισκόταν σε συνάρτηση με τις διαδικασίες απόδοσης και πραγματοποίησης του θριάμβου⁵. Τέτοιες ενέργειες ήταν η απόκτηση του τίτλου *imperator* και η υιοθέτηση ενός *cognomen ex Victoria*.

Ο Σκιπίων Αιμιλιανός ολοκλήρωσε τον μακροχρόνιο πόλεμο της Ρώμης στην Ισπανία το 133 π.Χ. επιτυγχάνοντας τον αρχικό στόχο της *Respublica*. Ο πόλεμος αυτός εντασσόταν στο πλαίσιο των ισπανικών πολέμων της Ρώμης κατά το 152-133 π.Χ. Το αποτέλεσμά τους υπήρξε καταστροφικό για την Ρώμη, η οποία είχε υποστεί μεγάλες αποτυχίες στις επαρχίες της Ισπανίας από το 152 π.Χ. και μετά⁶. Ο Σκιπίων αποτελούσε για σημαντικό τμήμα του λαού τον καταλληλότερο πολιτικό για την επικράτηση στον πόλεμο εναντίον των Νουμαντινών. Ήταν ο νικητής και καταστροφέας της Καρχηδόνας το 146 π.Χ., ενώ επρόκειτο, μεταξύ άλλων, για τον κύριο εκπρόσωπο μίας πολύ ισχυρής πολιτικά και κοινωνικά οικογένειας, των Σκιπιώνων⁷. Δεδομένων των παραπάνω και της άμεσης ανάγκης για τον τερματισμό του

⁴ Λίβ., 26.21.5· 45.35.4-39.20. J. RICH, “The Triumph in the Roman Republic: Frequency, Fluctuation and Policy”, C.H. LANGE-F.J. VERVAET (επιμ.), *The Roman Republican Triumph beyond the Spectacle*, Rome 2014 (= “The Triumph”), σελ. 210, σημ. 62. Ενώ η αναγκαιότητα αυτού του νόμου δεν αμφισβητείται σε ό,τι σχετιζόταν με τους *promagistrati*, οι νεώτεροι είναι διχασμένοι ως προς την πιθανότητα να χρειαζόταν ένας τέτοιος νόμος και για τους *magistrati*. Οι πρώτοι διέθεταν *imperium militiae*, το οποίο θα έπαινε να ισχύει αν διέρχονταν το *pomerium*. Το *imperium* των δεύτερων ήταν ενεργό στο *domi* πεδίο, αλλά υφίστατο περιορισμούς ως προς την πλήρη εφαρμογή του.

⁵ A.W. LINTOTT, *The Constitution of the Roman Republic*, Oxford 1999 (= *The Constitution*), σελ. 101-104.

⁶ Για την διαχείριση των ισπανικών επαρχιών και τις στρατιωτικές αποτυχίες κατά το διάστημα 152-133 π.Χ., βλ. J. CLARK, *Triumph in Defeat. Military Loss and the Roman Republic*, New York 2014 (= *Triumph in Defeat*), σελ. 148-169. C.T. BRENNAN, *The Praetorship in the Roman Republic*, New York 2000 (= *The Praetorship*), σελ. 173-179. J.H. RICHARDSON, *Hispaniae: Spain and the Development of Roman Imperialism*, Cambridge 1986 (= *Hispaniae*), σελ. 126-155. A. ASTIN, *Scipio Aemilianus*, Oxford 1967, σελ. 137-160.

⁷ A. ASTIN, *Scipio Aemilianus*, σελ. 12-25. Βλ. N.ROSENSTEIN, “Aristocratic Values”, N. ROSENSTEIN, R. MORSTEIN-MARX (επιμ.), *A Companion to the Roman Republic*, Blackwell 2010, σελ. 364-383 (= «Aristocratic Values»). H. BECK, *Karriere und hierarchie. Die römische Aristokratie und die anfänge des cursus honorum im der mittleren republik*, Berlin 2005, σελ. 328-367 (= *Karriere und hierarchie*). Η ισχύς μίας

πολέμου η λαϊκή πίεση απέδωσε καρπούς και ο Σκιπίων εξελέγη ύπατος για το 134 π.Χ. κατά παράβαση του *cursus honorum*, προκειμένου να αναλάβει την εκστρατεία στην Ισπανία⁸.

Αφού επικράτησε ολοκληρωτικά πολιορκώντας την πόλη, ο ανθύπατος, πιά, Σκιπίων την κατέστρεψε επιλέγοντας πενήντα Νουμαντίνους, ούτως ώστε να τους παρουσιάσει στον επικείμενο θρίαμβό του: *ἐπιλεξάμενος δὲ αὐτῶν πενήκοντα ὁ Σκιπίων ἐς θρίαμβον, τοὺς λοιποὺς ἀπέδοτο, καὶ τὴν πόλιν κατέσκαψε, δύο μὲν τάσδε πόλεις δυσμαχωτάτας ἔλων στρατηγὸς ὄδε Ῥωμαίων, Καρχηδόνα μὲν αὐτῶν Ῥωμαίων ψηφισαμένων διὰ μέγεθος πόλεως τε καὶ ἀρχῆς καὶ εὐκαιρίαν γῆς καὶ θαλάσσης, Νομαντίαν δὲ σμικρὰν τε καὶ ὀλιγάνθρωπον, οὐπω τι Ῥωμαίων περὶ αὐτῆς ἐγνωκότων, αὐτός, εἴτε συμφέρειν Ῥωμαίοις ἡγούμενος, εἴτε ἄκρος ὢν ὄργην καὶ φιλόνηκος ἐς τὰ λαμβανόμενα, εἶθ' ὡς ἔνιοι νομίζουσι, τὴν δόξαν ἡγούμενος διώνυμον ἐπὶ τοῖς μεγάλοις γίνεσθαι κακοῖς: Καλοῦσι γοῶν αὐτὸν οἱ Ῥωμαῖοι μέχρι νῦν, ἀπὸ τῶν συμφορῶν ἃς ἐπέθηκε ταῖς πόλεσιν, Ἀφρικανὸν τε καὶ Νομαντίνον⁹.*

Σύμφωνα με τον Αππιανό ο ανθύπατος κατέστρεψε την Νουμαντία χωρίς να έχει την έγκριση της Σύγκλητου, ενώ στην περίπτωση της Καρχηδόνας η Σύγκλητος είχε αποφασίσει για την τύχη της. Ο Σκιπίων προέβη στην πράξη αυτή πριν καταφτάσει η συγκλητική επιτροπή για την οργάνωση της επαρχίας¹⁰. Η ύπαρξη αυτής της επιτροπής σημαίνει πως ο Σκιπίων είχε ενημερώσει την αριστοκρατία για τα κατορθώματά του στην περιοχή. Προφανώς, η διαδικασία ενημέρωσης έγινε μέσω της επινίκιας επιστολής, η απόδοση της οποίας στην Σύγκλητο από τον νικητή στρατηγό αποτελούσε μία παράδοση¹¹.

Το ερώτημα είναι πώς και αν αντέδρασε η Σύγκλητος σε μία τέτοια πράξη, δεδομένου ότι είχε αποστείλει την αρμόδια για την διευθέτηση των ζητημάτων της επαρχίας επιτροπή, ενώ παραχώρησε στον Σκιπίωνα με την επιστροφή του στην Ρώμη τιμές θριάμβου. Η απάντηση θα μπορούσε να αναζητηθεί στην συσχέτιση της νίκης του με το *cognomen Numantinus*. Ο Αππιανός αναφέρει ότι ο Σκιπίων αποκαλείτο Νουμαντίνος και Αφρικανός ακριβώς λόγω της

οικογένειας και η επιρροή της στην κοινωνία βασιζόταν στην συνεχή παρουσία των μελών της στον δημόσιο βίαι επί σειρά ετών. Η επιτυχία τους κρινόταν βάσει των στρατιωτικών τους επιτυχιών και τα υλικά κέρδη των οποίων μπορούσαν να επηρεάσουν την φρόνηση των λαϊκότερων στρωμάτων υπέρ τους. Παράλληλα, τα κατορθώματα διατηρούσαν την φήμη του στρατηγού, ο οποίος μπορούσε να τα εκμεταλλευθεί σε μία μεταγενέστερη στιγμή. Επίσης, οι κατιόντες του μπορούσαν να εκμεταλλευθούν το κατόρθωμα ενός προγόνου τους επιχειρώντας να πετύχουν κάτι ανάλογο και να ενισχύσουν το όνομα του οίκου τους. Το αποτέλεσμα ήταν η αποδοχή εκ μέρους των πολιτών, οι οποίοι ακολούθως έδειχναν την πίστη τους στον στρατηγό ή τον οίκο του.

⁸ Αππ., *Ιβηρ.*, 84. Λίβ., *Per.*, 56. Κικ., *De Rep.*, 6.11. Φλώρ., 1.34.2. Βλ. A.E. ASTIN, *Scipio Aemilianus*, σελ. 135-182-184. E.S. GRUEN, *The Last Generation of the Roman Republic*, Berkeley-Los Angeles-London 1974, σελ. 540 (= *The Last Generation*). Η παραβίαση του *cursus honorum* συνιστούσε μία εκτροπή του πολιτεύματος από τις επιταγές του *mos maiorum*, μολονότι ανέκαθεν η Ρώμη προέβαινε σε τέτοιες ενέργειες, όταν βρισκόταν εν όψει ενός πολύ μεγάλου κινδύνου. Για το εύρος του συγκεκριμένου πολέμου και την σημασία του ειδικά σε σχέση με την κατάσταση του κράτους εκείνη την στιγμή βλ. Κικ., *De Rep.* 1.17. Πολ., Βέλλ. Πατ., Για τον *mos maiorum* και τον κεντρικό του ρόλο στο πλαίσιο του πολιτεύματος και της σύνδεσης με το παρελθόν των *patres* βλ. I.E. TZAMTZΗΣ, *Finis Iuris*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2019, σελ. 52-56.

⁹ Αππ., *Ιβηρ.*, 98.

¹⁰ Για την ύπαρξη της συγκλητικής δεκανδρίας και την οργάνωση των επαρχιών βλ. A.W. LINTOTT, *Imperium Romanum. Politics and Administration*, London/New York 1993 (= *Imperium Romanum*), σελ. 28-29.

¹¹ M. BEARD, *The Roman Triumph*, London 2007, σελ. 210-214.

καταστροφής των δύο πόλεων¹². Σύμφωνα με τον Λίβιο ένα *cognomen* μπορούσε να γίνει κτήμα ενός Ρωμαίου στρατηγού με τρεις τρόπους: *Africani cognomen militaris prius favor an popularis aura celebraverit an [...] coeptum ab adsentatione familiari sit parum compertum habeo*¹³. Η πρωτοβουλία των στρατιωτών, η εύνοια των οικείων του τιμώμενου ή η απόδοσή του εκ μέρους του λαού αποτελούσαν τις πηγές για την υιοθέτηση ενός τέτοιου ονόματος.

Οι έρευνες του LINDERSKI κατέδειξαν ότι μία από τις παραπάνω διαδικασίες συνιστούσε, κατά πάσα πιθανότητα, μία πρώτη ανεπίσημη υιοθέτηση του *cognomen ex victis gentibus* κατόπιν πρωτοβουλίας και του ίδιου του νικητή στρατηγού. Η αναγραφή του *cognomen* ως μέρος όλης της ονομασίας του άρχοντα στις *Fasti consulares* και *triumphales* συνοδευόμενη από την αναγραφή *qui postea appellatus est* ώθησε τον LINDERSKI στο συμπέρασμα πως αυτός ο μεταγενέστερος χρόνος της αναγνώρισης λάμβανε χώρα από την Σύγκλητο και συνδεόταν με την απόδοση του θριάμβου στον τιμώμενο, καθώς ο κοινός παρονομαστής του θριάμβου και του επινικίου προσωνυμίου ήταν η στρατιωτική επικράτηση¹⁴.

Το *cognomen Numantinus* δεν αναγράφεται ούτε στους υπατικούς ούτε στους θριαμβικούς καταλόγους. Μία πιθανή αιτία θα μπορούσε να ήταν η μη αναγνώριση από την Σύγκλητο του ως άνω προσωνυμίου¹⁵. Η τελευταία περίπτωση είναι η πιθανότερη και δύναται να συνδυαστεί με το προαναφερθέν χωρίο του Αππιανού. Σύμφωνα με το τελευταίο τα *cognomina* του Σκιπίωνα συνδέονταν, κατά κύριο λόγο, με τις καταστροφές των πόλεων¹⁶. Η ιδιαίτερη χρήση τους από τον Αιμιλιανό αποτελεί μία ένδειξη της προσωπικής του επιθυμίας για την απόκτησή τους στο πλαίσιο της αναζήτησης της περαιτέρω δόξας¹⁷. Το γεγονός ότι επεδίωξε να

¹² Αππ., *Ιβηρ.*, 98

¹³ Λίβ., 30.45.6.

¹⁴ J. LINDERSKI, "The Surname of M. Antonius Creticus and the *Cognomina ex Victis Gentibus*", *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, 80 (1990), σελ.157-164. (= "The Surname"). Βλ. και B. DOER, *Die Römische Namengebung*, Stuttgart 1937 (= *Die Römische Namengebung*) σελ. 46-52· 68-71. P. KNEISSL, *Die Siegestitulatur die Römischen Kaiser*, Göttingen 1969 (= *Die Siegestitulatur*), σελ. 21. Οι ερμηνείες των νεώτερων διαφέρουν αναφορικά με την απαρχή της αναγνώρισης ενός τέτοιου ονόματος από την Σύγκλητο θεωρώντας ότι η χρήση του επαφίετο μόνο στον ίδιο τον κάτοχό του ή στον στρατό. Η άποψη του LINDERSKI είναι, μάλλον, ορθή, καθώς η έλλειψη συγκεκριμένης αναφοράς για εμπλοκή της Συγκλήτου στην διαδικασία πριν από την εποχή του Σύλλα δεν δύναται να αποκλείσει την πιθανότητα επίσημης αναγνώρισης πριν από την εποχή αυτή. Η φράση *qui postea appellatus est*, που συνοδεύει το *cognomen* στους υπατικούς καταλόγους είναι καίριας σημασίας, διότι δίνει, έμμεσα, την πληροφορία ότι το όνομα δεν υπήρχε κατά την στιγμή ανάληψης της υπατείας. Η αναγραφή του στους θριαμβικούς καταλόγους χωρίς το *qui postea appellatus est*, αλλά και η ουσιαστική σύνδεσή του ονόματος με τον θρίαμβο καθιστά όντως ισχυρή την πιθανότητα της απόδοσης με την ψήφιση του θριάμβου. Ωστόσο, θα μπορούσε να αμφισβητηθεί η πληροφορία των καταλόγων δεδομένων των συχνών σφαλμάτων που εμφανίζουν και της συγγραφής του κατά την εποχή του Αυγούστου. Βλ. J. RICH, "The Triumph", σελ. 198-206. M. BEARD, *The Roman Triumph*, σελ. 72-80, οι οποίοι τονίζουν πώς οι πληροφορίες τους είναι ασφαλείς μάλλον κατά τους τελευταίους αιώνες της *Respublica*.

¹⁵ A. DEGRASSI, *Fasti Capitolini*, σελ. 72. Ωστόσο, οι θριαμβικοί κατάλογοι δεν έχουν διασωθεί σχετικά με την εν λόγω περίοδο.

¹⁶ Σχετικά με τις εν λόγω καταστροφές βλ. A. ZIOLKOWSKI, "Urbs Direpta, or how the Romans sucked Cities", J. RICH-G. SHIPLEY (επιμ.), *War and Society in the Roman World*, London/New York 1993, σελ. 69-91 (= "Urbs Direpta").

¹⁷ Αππ., *Ιβηρ.*, 98. Αυτή είναι η πεποίθηση του Αππιανού. Ωστόσο, πρέπει να σημειωθεί ότι παρόμοια επιθυμία καταλογίστηκε και στους προκατόχους του Αιμιλιανού στην Ισπανία. Βλ. C.T. BRENNAN, *The Praetorship*, σελ.

ονομαστεί *Numantinus*, ενώ ονομαζόταν ταυτόχρονα *Africanus* και, μάλιστα, με αφορμή και στις δύο περιπτώσεις την διάλυση των εχθρικών πόλεων δείχνει πώς ο ίδιος ήταν υποκινητής αυτών των τιμών¹⁸. Η μη αναγραφή του ονόματος στους *Fasti* μπορεί να ερμηνευθεί βάσει μίας πιθανής άρνησης της Συγκλήτου να επιβεβαιώσει αυτό το όνομα, επειδή ο Σκιπίων είχε υπερβεί τα όρια της εξουσίας του με την καταστροφή της Νουμαντίας.

Το γεγονός της σύνδεσης του *cognomen* με την καταστροφή καθιστά ισχυρή την πιθανότητα να την αντιμετώπισε με παρόμοιο τρόπο και η Σύγκλητος. Η περίπτωση αυτή ήταν πιθανή λόγω του συστηματικού ελέγχου της Συγκλήτου στις ισπανικές επαρχίες μετά το 145 π.Χ. Η Σύγκλητος είχε επιβάλλει την θέση της ως προς τον τρόπο διευθέτησης των ισπανικών πολέμων αρνούμενη τις διάφορες συμφωνίες των στρατηγών και ανακαλώντας τους σε τακτά χρονικά διαστήματα, για να μην αποκτήσουν περαιτέρω εξουσία¹⁹. Παράλληλα, ο Σκιπίων βρισκόταν σε πολιτική διάσταση με αρκετούς συγκλητικούς. Το αποτέλεσμα ήταν να μην εγκριθεί η αίτησή του για την αποστολή περαιτέρω στρατιωτών, ενώ η διάσταση διευρύνθηκε εξ αιτίας της σύγκρουσης ανάμεσα σε *optimates* και *populares*²⁰. Ωστόσο, ενδεχομένως τα παραπάνω δεν σχετίζονταν άμεσα με το *cognomen* και η αφήγηση του Αππιανού μπορεί να συνδυαστεί με την συγκλητική άρνηση, η οποία είχε θεσμική διάσταση.

Η επόμενη περίπτωση για την οποία είναι γνωστή η διαδικασία σχετικά με την απόδοση του θριάμβου και που αφορούσε το ζήτημα της εξουσίας των θριαμβευτών ήταν εκείνη των Λ. Δομίτιου Αηνόβαρβου και Κ. Φάβιου Μάξιμου. Οι *Fasti Triumphales* αναφέρουν δύο θριάμβους για το 120 π.Χ. Ο Φάβιος θριάμβευσε εναντίον του βασιλέως των Αρβέρνων Βιτούιτου και των Αλλοβρόγων. Ο Δομίτιος Αηνόβαρβος εναντίον των Αρβέρνων²¹. Αμφότεροι είχαν εκστρατεύσει στην πέραν των Άλπεων Γαλατία έχοντας έλθει σε επαφή και με τους δύο εχθρούς. Οι στρατηγοί θριάμβευσαν ως ανθύπατοι. Για τον Δομίτιο μαρτυρείται και η ύπαρξη του τίτλου *imperator*. Σύμφωνα με τις πηγές ο Φάβιος έλαβε το *cognomen ex victoria Allobrogicus*, κάτι που αποτελεί ισχυρή ένδειξη για την νίκη του εναντίον των Αλλοβρόγων. Ωστόσο, οι θριαμβικοί κατάλογοι δεν τον αναφέρουν με το συγκεκριμένο προσωνύμιο, ενώ οι υπατικοί έχουν χαθεί για αυτήν την περίοδο. Το γεγονός αυτό σημαίνει, ενδεχομένως, πως είτε δεν υπήρξε αναγνώριση από την Σύγκλητο σε επίσημο βαθμό είτε απλώς παραλείφθηκε από τους καταλόγους²².

173-179. E.S. GRUEN, *Roman Politics and the Criminal Courts*, 149-78 B.C., Cambridge/Massachusetts 1968 (= *Roman Politics and the Criminal Courts*), σελ. 32-44.

¹⁸ A.E. ASTIN, *Scipio Aemilianus*, σελ. 153-155.

¹⁹ T.C. BRENNAN, *The Praetorship*, σελ. 239-241. J.S. RICHARDSON, *Hispaniae*, σελ. 140-155.

²⁰ A.E. ASTIN, *Scipio Aemilianus*, σελ. 230-232.

²¹ A. DEGRASSI, *Fasti Capitolini*, σελ. 106: *Q. Fabius Q. Aemiliani f. Q. n. an DC[XXXIII] Maximus pro co(n)s(ule) de Allobro[gibus] et rege Arvernorum Betuio X. k. [---]. Cn. Domitius Cn. F. n. Ahenobarb(us) a. D[CXXXIII] pro co(n)s(ule) de Galleis Arv[e] rneis XVI k. [---].* Φλώρ., 1.37.5. Βέλλ. Πατ., 2.10.2. Λίβ., *Per.*, 61. Ευτρ., 4.22. Σουητ., *Ner.*, 2. Στράβ., 4.1.11. Βαλ. Μάξ., 6.9.4· 9.6.3.

²² Οι πηγές, οι οποίες αναφέρουν την ύπαρξη αυτής της ονομασίας είναι αρκετές: Βλ. *ILS*, 2.12.2. Βαλ. Μάξ., 3.5.2· 6.9.4. Βέλλ. Πατ., 2.10.3· 2.39.1. Πλίν., *HN*, 33.141. Αμμ. Μαρκ., 15.12.5. Ψευδ.-Ασκ., 211. Ιουβ., 8.13. Σενέκ., *Ben.*, 4.30.2. Η μη αναγραφή του στους καταλόγους δείχνει, ενδεχομένως, πως δεν αναγνωρίζονταν πάντα τα επινίκια *cognomina* αυτήν την εποχή επίσημα από την πολιτεία. Βλ. B. DOER, *Die römische Namengebung*, σελ. 46-52 και 68-71. P. KNEISL, *Die Siegestitulatur*, σελ. 21.

Το ερώτημα είναι γιατί θριάμβευσε ο Φάβιος μόνο εναντίον των Αλλοβρόγων και ο Δομίτιος εναντίον των Αρβέρνων; Η κατάσταση περιπλέκεται από τις αναφορές των πηγών στην ύπαρξη του βασιλιά των Αρβέρνων Βιτούιτου μόνο στον θρίαμβο του Φάβιου. Ο βασιλιάς προέβη σε διαπραγματεύσεις με τον Δομίτιο, ο οποίος είχε απαιτήσει την παράδοση των εχθρών της Ρώμης Σάλων²³. Ο Βαλέριος Μάξιμος τονίζει ότι ο Δομίτιος συνέλαβε τον βασιλιά και τον έστειλε δέσμιο στην Ρώμη, επειδή εκείνος επεδίωκε να παραδοθεί στον Φάβιο Μάξιμο. Ωστόσο, η νίκη του Φάβιου Μάξιμου συνέβη στις 8 Αυγούστου του 121 π.Χ. Συνεπώς, ο Φάβιος ήταν ύπατος εκείνη την στιγμή και ο Δομίτιος ανθύπατος. Ως εκ τούτου, η δικαιοδοσία του ήταν μικρότερη από εκείνη του Φάβιου²⁴. Ωστόσο, απέστειλε τον αιχμάλωτο στην Σύγκλητο αντί να τον παραδώσει στον ύπατο. Οι πληροφορίες της *Periocha* του Λιβίου φανερώνουν την ύπαρξη διαπραγματεύσεων ανάμεσα στον βασιλιά και την Σύγκλητο, οι οποίες κατέληξαν στην *deditio* εκείνου και των δύο λαών στην Ρώμη²⁵.

Η ύπαρξη του Βιτούιτου στον θρίαμβο του Φάβιου επιβεβαιώνεται πέρα από τους καταλόγους και από τον Φλώρο, ο οποίος δεν κάνει σαφή διάκριση των δύο περιπτώσεων²⁶. Ωστόσο, δεν ήταν αδύνατος ένας θρίαμβος του Δομίτιου εναντίον του βασιλιά βάσει της παράδοσης. Αρκετοί θρίαμβοι κατά το παρελθόν είχαν πραγματοποιηθεί εναντίον βασιλέων, οι οποίοι είτε δεν μετείχαν στον θρίαμβο είτε μετείχαν αλλά μόνο σε έναν. Ο BRENNAN εκφράζει την άποψη ότι οι θρίαμβοι έλαβαν χώρα περίπου την ίδια εποχή και πως η Σύγκλητος είχε μεροληπτήσει υπέρ του Φάβιου απαγορεύοντας στον Δομίτιο να θριαμβεύσει εναντίον του Βιτούιτου²⁷. Αν πράγματι συνέβη αυτή η απγόρευση, πιθανώς δεν επρόκειτο απλώς για μία δυσφορία πολλών συγκλητικών αλλά για μία απάντηση της Συγκλήτου στο θεσμικό ατόπημα του ανθυπάτου να εμποδίσει τον ύπατο να προβεί στις δέουσες ενέργειες στην *provincia* του. Ως εκ τούτου, φαίνεται πως η σύλληψη του Βιτούιτου από τον Δομίτιο συνιστούσε μία αντικανονική ενέργεια. Η Σύγκλητος ήθελε να αναδείξει, ενδεχομένως, την ύπαρξη της ιεραρχίας των αρχόντων. Πέραν τούτων, υπάρχει η πιθανότητα της καθυστερημένης επιστροφής του Δομίτιου από την επαρχία σε σχέση με τον Φάβιο²⁸. Σε αυτήν την περίπτωση η Ρώμη θα είχε ήδη δει τον Βιτούιτο εντός της πόλης στον θρίαμβο του Φάβιου.

Το συμπέρασμα είναι πως σε θεσμικό επίπεδο η Σύγκλητος επιχειρούσε να μετριάσει τις εξουσιαστικές τάσεις των αρχόντων, όπως αυτές προέκυπταν από την ανάληψη εκστρατείας και εμφανίζονταν στην *domus* με την ευκαιρία του θριάμβου. Η ιεραρχία ανάμεσα στους

²³ Βαλ. Μάξ., 9.6.3.

²⁴ Σχετικά με την ανωτερότητα του υπάτου έναντι του ανθυπάτου βλ. H. BECK, “Consular power and the Roman constitution: the case of imperium reconsidered”, H. BECK, A. DUPLA, M. JEHNE, F.P. POLO (επιμ.), *Consuls and Res Publica. Holding High Office in the Roman Republic*, Cambridge 2011 (= “Consular Power”), σελ. 80-87. Σχετικά με τα ζητήματα της ιεραρχίας και της συλλογικότητας ανάμεσα στους *magistrati* βλ. M. HUMBERT, *Πολιτικοί και Κοινωνικοί Θεσμοί*, σελ. 348-350.

²⁵ Λίβ., *Per.*, 61. Για την διαδικασία της *deditio in fidem/receptio in fidem* και τα πλήρη δικαιώματα που αποκτούσε η Ρώμη επί του παραδεδομένου εχθρού βλ. I.E. TZAMTZHS, *Libertas. Ζητήματα έλευθειας εις τὸ δίκαιο καὶ τοὺς θεσμοὺς τῆς Ρώμης*, Αθήνα/Θεσσαλονίκη 2006, σελ. 161-168.

²⁶ Φλώρ., 1.36.5. ο Φλώρος δεν διακρίνει τους Αλλόβρογες από τους Αρβέρνους στην ανάλυσή του.

²⁷ C.T. BRENNAN, *The Praetorship*, σελ. 360-362.

²⁸ C. EBEL, *Transalpine Gaul. The Emergence of a Roman Province*, Leiden 1976 (= *Transalpine Gaul*), σελ. 82. Ωστόσο, δεν υπάρχουν επαρκή στοιχεία για την υποστήριξη αυτής της άποψης.

άρχοντες και η διατήρηση της θεσμικής ισορροπίας υπέρ της Συγκλήτου αποτελούσαν ανέκαθεν τον στόχο της τελευταίας στον έλεγχο της εισόδου των υποψηφίων θριαμβευτών. Αυτό συνέβαινε επειδή ο θριαμβευτής από την φύση του διέθετε *imperium militiae* εντός της *domus* και, ταυτόχρονα, θεωρούνταν πως εκπροσωπούσε τον *Jupiter* ή πως είχε βασιλική εξουσία σε άμεση συσχέτιση με τον τελευταίο²⁹. Συνεπώς, σε θεσμικό και σε συμβολικό επίπεδο διέθετε μεγάλη ισχύ, η οποία αντανακλούσε και στην σχέση του με την κοινωνία λόγω των κατορθωμάτων του. Ως εκ τούτου, ο θριαμβευτής έπρεπε να ελεγχθεί, προκειμένου να μην διαχυθεί η εξουσία του και στην κανονική πολιτική ζωή. Άλλωστε, η Ρώμη από της ιδρύσεως της *Respublica* αγωνιζόταν για να αποτρέψει την επαναφορά του *regnum* με οποιονδήποτε τρόπο³⁰. Ο θρίαμβος ήταν, έστω και σε συμβολικό επίπεδο, ένας ισχυρός θεσμός, που μπορούσε να οδηγήσει σε μία τέτοια κατάσταση.

Σχετικά με τον ρόλο της λαϊκής συνέλευσης στον θρίαμβο, αυτή είναι γνωστή από λίγες μαρτυρίες, ενώ για την συγκεκριμένη εποχή δεν υπάρχει καμία πληροφορία³¹. Η πιθανότερη περίπτωση ήταν πως η διαδικασία λειτουργούσε κανονικά. Έτσι, παρά τις αντιδράσεις που, πιθανώς, υπήρξαν είτε για το αποτέλεσμα της νίκης είτε για το *imperium* του θριαμβευτή, δεν φαίνεται να πέρασαν σε οργανωμένη άρνηση του θριάμβου μέσω του *veto* ενός δημάρχου. Οι *populares* διέθεταν ισχυρή θέση στην κοινωνία και την Σύγκλητο και μέχρι το 125 π.Χ. διατηρήθηκε μία επισφαλής ισορροπία, ενώ ακόμη και η μεταρρύθμιση του Γ. Γράκχου δεν στόχευε να ακυρώσει παραδόσεις αιώνων, αλλά απλώς να μεταρρυθμίσει τον τρόπο απόκτησης της εξουσίας. Παρόλα αυτά, μετά το έσχατο συγκλητικό δόγμα του 121 π.Χ. ο έλεγχος των *optimates* κατέστη πλήρης ως το 111 π.Χ.³².

Αυτοί που κυριάρχησαν στην πολιτεία λίγο πριν την έκδοση του πρώτου Έσχατου Συγκλητικού Δόγματος και ως την πρώτη υπατεία του Γάιου Μάριου ήταν οι Μέτελλοι³³. Η κυριαρχία τους εφάνη και ως προς τον θρίαμβο. Ο Σαλλούστιος είχε διαπιστώσει ότι είχε αρχίσει να επικρατεί στην Ρώμη μετά την καταστροφή της Καρχηδόνας μία ανισόρροπη κατάσταση στην πολιτική και την κοινωνία. Η άποψη αυτή είχε διατυπωθεί στο πλαίσιο της προσπάθειάς του να εξηγήσει τους λόγους της έκρηξης του πολέμου με τον Ιουγούρθα. Τόσο η αριστοκρατία όσο και ο λαός είχαν ετραπεί από τον ρόλο τους αρχίζοντας να διεκδικούν περισσότερα πράγματα από όσα μπορούσαν να έχουν με αποτέλεσμα να διαρραγεί η θεσμική και κοινωνική ισορροπία της πολιτείας³⁴. Η *nobilitas* χωρίστηκε σε *factiones* και μία μικρή ομάδα εντός της κατέληξε να κατέχει ή να ελέγχει τα αρχοντικά αξιώματα, τα ιερατικά αξιώματα, τους θριάμβους, τις επαρχίες και τον πλούτο³⁵. Ο τελευταίος μοιραζόταν σε στενό

²⁹ M. BEARD, *The Roman Triumph*, σελ. 233-249. H.S. VERSNEL, *Triumphus*, σελ. 66-93.

³⁰ I.E. TZAMTZHS, *Libertas*, σελ. 13-18.

³¹ Η εμπλοκή της λαϊκής συνέλευσης γινόταν μέσω της ψήφισης νόμου, βάσει του οποίου τα *comitia* έδιναν την δυνατότητα στον στρατηγό-θριαμβευτή να διέλθει το *pomerium* με *imperium militiae*. Η πρόταση νόμου ερχόταν ενώπιον των *comitia tributa* ή των *concilia plebis* από έναν πραιτορα ή δήμαρχο αντίστοιχα κατόπιν πρότασης της Συγκλήτου. Βλ. σχετικά Λίβ., 26.21.5· 45.35.4-39.20.

³² I.E. TZAMTZHS, *Libertas*, σελ. 56-64. D. STOCKTON, *The Gracchi*, Oxford 1970. σελ. 176-205. E.S. GRUEN, *Roman Politics*, σελ. 106-135.

³³ E.S. GRUEN, *Roman Politics and the Criminal Courts*, σελ. 106-135.

³⁴ Σάλλ., *Iug.*, 41.

³⁵ *Αυτόθι*.

κύκλο πελατών. Το αποτέλεσμα ήταν η οικονομική εξαθλίωση ενός μεγάλου μέρους του λαού, που έχανε γη και συμμετείχε συνεχώς στα πολεμικά βάρη³⁶.

Ο Σαλλούστιος εντάσσει την συμμετοχή στον θρίαμβο σε αυτήν την κατάσταση. Η σύνδεσή του με τα πολιτικά αξιώματα ήταν σημαντική για την πολιτική άνοδο και είναι συμβατή με τις πληροφορίες των πηγών για μία έξαρση του φαινομένου της αναζήτησης της δόξας και του θριάμβου μέσα από, ενίοτε ισχνές, πολεμικές επιτυχίες³⁷. Αρκετά μέλη του οίκου των Μετέλλων κυριάρχησαν κατέχοντας αξιώματα και θριάμβους κατά αυτήν την εποχή. Μάλιστα, σε αρκετές περιπτώσεις η επιδιωκόμενη φήμη ήταν, μάλλον, μεγαλύτερη από την αξία του κατορθώματος. Αυτό προκύπτει ιδιαίτερα από την χρήση των *cognomina ex victis gentibus*. Μετά την εκστρατεία εναντίον των Βαλεάρων το 122-121 π.Χ. ο ανθύπατος Μέτελλος εόρτασε θρίαμβο λαμβάνοντας το *cognomen Ballearicus*³⁸. Το ίδιο συνέβη και με τον ύπατο του 119 Α. Καικίλιο Μέτελλο, ο οποίος έλαβε το προσωνύμιο *Dalmaticus* για την εκστρατεία του στην Δαλματία³⁹. Όμως, σύμφωνα με τον Αππιανό η επιτυχία του ήταν πολύ μικρή, γεγονός που καθιστά επισφαλή την υπερβολική χρήση του προσωνυμίου. Ο ύπατος του 109 Κ. Καικίλιος Μέτελλος έλαβε και αυτός θρίαμβο για την νίκη στην Νουμιδία, η οποία αμφισβητήθηκε από τον Μάριο, επειδή δεν επέφερε την θανάτωση του Ιουγούρθα⁴⁰. Ωστόσο, η νίκη του είχε ως αποτέλεσμα την απόδοση του *cognomen Numidicus* και την διενέργεια *supplicationes* μετά την ενημέρωση που παρείχε στην Σύγκλητο για την πρώτη νίκη του στην περιοχή⁴¹.

Αν συγκριθούν οι τιμές αυτές με αντίστοιχες των αρχών του 2ου αι. θα διαπιστωθεί η ευκολία, με την οποία η Σύγκλητος έδινε τόσο τους θριάμβους όσο και τα *cognomina ex victis gentibus* στους εν λόγω στρατηγούς⁴². Το άξιο αναφοράς δεν είναι ίσως τόσο η έντονη

³⁶ Για τους λόγους που τα πράγματα εξωθήθηκαν σε κρίση βλ. P.A. BRUNT, *The Fall of the Roman Republic and Related Essays*, Oxford 1988 (= *The Fall of the Roman Republic*), σελ. 68-81. I.E. TZAMTZΗΣ, *Ο Μεσογειακός Κόσμος*, σελ. 120-124.

³⁷ Βλ. Πολ., 6.53. Λιβ., 10.7.10. Ο θρίαμβος αναφέρεται πολλές φορές από τις πηγές από κοινού με αξιώματα όπως η υπατεία και η τιμητεία. Μάλιστα, η αναφορά αυτή γίνεται στο πλαίσιο διαφορετικών ιστορικών πλαισίων. Η σημασία της έγκειτο στην περίληψη του θριάμβου στους θεσμούς, μέσω των οποίων επιχειρούνταν η πολιτική και κοινωνική κυριαρχία στην Ρώμη. Πέραν του θριάμβου ως τέτοιοι λογίζονταν η τιμητεία, η υπατεία και τα ιερατικά αξιώματα. βλ. Αππ., *Ιλλ.*, 11· *Ρωμ. Εμφ.*, 19, σχετικά με την τάση των αρχόντων να συνδέουν τις πολεμικές πράξεις με την αναζήτηση ενός εύκολου θριάμβου, προκειμένου να αποκτήσουν φήμη.

³⁸ A. DEGRASSI, *Fasti Capitolini*, σελ. Λιβ., *Per.*, 60. Φλώρ., 1.43. Ορόσ., 5.13.1. Στράβ., 3.5.1. Πλίν., *NH*, 7.142. Βαλ. Μάξ., 7.1.1. Κικ., *De Fin.*, 5.82. *Auct. Vir. Ill.*, 61.6.

³⁹ A. DEGRASSI, *Fasti Capitolini*, σελ. Αππ., *Ιλλυρ.*, 10-11. Λιβ., *Per.*, 62. Ευτρ., 4.23.2.

⁴⁰ J. CLARK, *Triumph in Defeat*, σελ. Σαλλ., *Iug.*, 85.

⁴¹ A. DEGRASSI, *Fasti Capitolini*, σελ. 72· 107. Βέλλ. Πατ., 2.11.2· 15.3-4. *Auct. Vir. Ill.*, 62.1. Κικ., *Brut.*, 135· *Att.*, 1.16.4. Σχετικά με τις *supplicationes* βλ. Σαλλ., *Iug.*, 55.

⁴² Βλ. J. RICH, "The Triumph", σελ. 224-231. M.P. PITTENGER, *Contested Triumphs*, σελ. 181-245. J.S. RICHARDSON, "The Triumph", σελ. 52-54 σχετικά με τις περιπτώσεις των θριάμβων που αποδόθηκαν μετά τους Καρχηδονιακούς Πολέμους ή τους πολέμους σε Ιβηρική, Γαλατία και Ανατολή κατά την ίδια περίοδο. Ιδίως όσον αφορά τα προσωνύμια πρέπει να τονιστεί πως στο μεταίχμιο του 3ου με τον 2ο αι. π.Χ. τα προσωνύμια των Σκιπιώνων στην Αφρική και στην Ασία χαρακτηρίζαν μία τελειωτική νίκη του τιμώμενου άρχοντα και αντικατόπτριζαν επακριβώς την μεγίστη σημασία της επιτυχίας του. Αυτή συνίστατο στο γεγονός μίας πλήρους ήττας του εχθρού και ενός ουσιαστικού ελέγχου αυτού και των εδαφών του από την Ρώμη κατά την στιγμή της απόδοσης του προσωνυμίου. Σχετικά με τον θρίαμβο και το *cognomen* του Σκιπίωνα Αφρικανού βλ. Πολ., 16.23.5. Λιβ., 30.45. 38.46.11. 38.51.14. Κικ., *De Fin.*, 4.22. Βαλ. Μάξ., 5.2.5. 6.2.3. Αππ., *Λιβ.*, 65. Ευτρ.,

επιθυμία για την απόκτηση λαφύρων και δόξας όσο η απόδοση μεγαλύτερων τιμών σε σχέση με την παράδοση, όπως ήταν τα επινίκια προσωνύμια ή η χρήση του τίτλου *imperator*. Πρέπει να τονιστεί, πάντως, πως η χρήση τους δεν οφειλόταν θεσμικά μόνο στην Σύγκλητο αλλά και στον λαό και τον στρατό. Η απόδοση του τίτλου *imperator* και του *cognomen* ξεκινούσε μάλλον από τον στρατό στο πεδίο της μάχης πριν φτάσει στην Σύγκλητο. Επίσης, ο θρίαμβος λάμβανε την έμμεση έγκρισή του από τα *comitia* μετά την αρχική απόδοσή του από την Σύγκλητο⁴³. Χαρακτηριστική ήταν η περίπτωση του Νουμιδικού, ο οποίος αντιμετώπιστηκε πολύ ευνοϊκά κατά την επιστροφή του στην Ρώμη τόσο από την Σύγκλητο όσο και από τον λαό⁴⁴. Στην ψηφοφορία που ακολούθησε στην λαϊκή συνέλευση προσπάθησε να πείσει τους πολίτες να ψηφίσουν τον σχετικό νόμο και να διαφοροποιηθούν από την πρόθεση του *popularis* δημάρχου Μανίλιου, ο οποίος φαίνεται πως πρόσκειτο προς την άσκηση *veto* στον θρίαμβό του⁴⁵. Η επιτυχία του Μέτελλου δείχνει την επιρροή που διέθετε η αριστοκρατία σε μεγάλο μέρος της *plebs* παρά τα προβλήματα που υπήρχαν. Η επιρροή αυτή αναφέρεται έμμεσα και από τον Σαλλούστιο, ο οποίος τονίζει την αλληλεπίδραση ανάμεσα στους αριστοκράτες και τους υποστηρικτές τους, οι οποίοι λάμβαναν και υλικά κέρδη από τον πλούτο της πολιτείας, που εν πολλοίς προερχόταν από τις επιτυχίες και τους θριάμβους των ισχυρών⁴⁶.

Η περίπτωση του Νουμιδικού έχει σημασία εξ αιτίας της εκ νέου αναζωπύρωσης της διάστασης ανάμεσα σε *optimates* και *populares* μετά το 111 π.Χ. αλλά και μίας συνεχούς αποτυχίας σε όλα τα μέτωπα, η οποία είχε ως αποτέλεσμα την δίκη των Εστιάδων Παρθένων το 114/3 π.Χ. προκειμένου να επιτευχθεί ένας εξευμενισμός του θεϊκού στοιχείου⁴⁷. Ο θρίαμβος του Μέτελλου έγινε το 106 π.Χ. σε μία στιγμή, που οι *optimates* είχαν τον έλεγχο μετά από την τελευταία ήττα του *popularis* υπάτου εναντίον των Κίμβρων. Ωστόσο, η ήττα της Ωράγγης το 105 και η νίκη του Μάριου στην Αφρική οδήγησε στην υποχώρηση των *optimates* προς όφελος του Μάριου⁴⁸.

3.23. Ορός., 4.19.6. Για τον θρίαμβο και το *cognomen* του Σκιπίωνα Ασιατικού βλ. A. DEGRASSI, *Fasti Capitolini*, σελ. 64. *CIL*, 1².1 Πολ., 2.24.16-17. Λίβ., 37.58.6-59.6. 38.59.6. Κικ., *De Prov. Cons.*, 18.

⁴³ Λίβ., 26.1.5·45.35.4-39.20.

⁴⁴ Σαλλ., *Iug.*, 88: *Metellus interea Romam profectus contra spem suam laetissimis animis accipitur, plebi aatribusque, postquam invidia decesserat, iuxta carus.*

⁴⁵ Αύλ. Γέλλ., *Noct. Att.*, 7.11.2. 12.9.4. Η πρώτη ομιλία του Μέτελλου έγινε μάλλον σε *contio* σχετικά με την ψήφιση του νόμου για την θριαμβική του είσοδο και η δεύτερη έγινε στο πλαίσιο του θριάμβου του. Βλ. H. VAN DER BLOM, “Elite Rhetoric and Self-Presentation: Metellus Numidicus Returns”. S. PAPAIOANNOY, A. SERAFIM, B. DA VELA (επιμ.), *The Theatre of Justice. Aspects of Performance in Graeco-Roman Oratory and Rhetoric*, Leiden/Boston 2017 (= “Elite Rhetoric”), σελ. 114-129.

⁴⁶ Σαλλ., *Iug.*, 41. Η εκμετάλλευση των πελατειακών σχέσεων από την αριστοκρατία αναγνωρίζεται ως έναν βαθμό από τους νεώτερους. Ωστόσο, αποδίδεται σε αυτήν μία ευρύτερη κοινωνική διάσταση εκφεύγουσα των στενών πολιτικών ορίων. Παρόλα αυτά, δεν μπορεί να αρνηθεί κανείς ότι οι *nobiles* είχαν τρόπους να επηρεάζουν το εκλογικό σώμα, κάτι που φαίνεται και από την όλο και αυξανόμενη με την πάροδο των ετών παρουσία τους στα αρχοντικά αξιώματα. Βλ. K.J. HÖLKESKAMP, *Reconstructing the Roman Republic*, σελ. 36-38. P.A. BRUNT, *The Fall of the Roman Republic*, σελ. 23-32.

⁴⁷ J. CLARK, *Triumph in Defeat*, σελ. 182-188.

⁴⁸ Η τελευταία δεκαετία του 2ου αι. π.Χ. χαρακτηρίζεται από μία εναλλαγή ως προς την επιρροή που είχαν οι *optimates* και οι *populares* στην πολιτεία. Η ισχύς τους εξαρτιόταν εν πολλοίς από τις εξωτερικές αποτυχίες ή επιτυχίες των αρχόντων που πρόσκεινταν είτε στην μία είτε στην άλλη πλευρά. Ωστόσο, η ήττα του 105 π.Χ. ήταν καθοριστική για την επικράτηση του Μάριου και των *populares* ως το 100 π.Χ., ενώ η ήττα οφειλόταν στην

Πέραν της περίπτωσης του τελευταίου, η Σύγκλητος ήρθε αντιμέτωπη με άλλες θριάμβους. Πολύ σημαντική ήταν η εξουσία του πραίτορα του 102 π.Χ. Αντωνίου, ο οποίος επονομάστηκε *imperator* και θριάμβευσε τον Δεκέμβριο του 100 π.Χ. εναντίον των πειρατών της Κιλικίας διαθέτοντας μάλλον ανθυπατικό *imperium* κατά την επιστροφή του⁴⁹. Πριν από τον θρίαμβο προηγήθηκε το Έσχατο Συγκλητικό Δόγμα εναντίον των Σατουρνίνου και Γλαυκία ενόσω ο Αντώνιος στάθμευε εκτός Ρώμης είτε περιμένοντας την έγκριση του θριάμβου είτε την ψήφιση του νόμου από την λαϊκή συνέλευση. Η Σύγκλητος χρησιμοποίησε την εξουσία του στο πλαίσιο του δόγματος προκειμένου να αντιμετωπίσει τους αντιπάλους της⁵⁰. Το γεγονός έμελλε να αποτελέσει προηγούμενο για την περίοδο της δεκαετίας του 60 π.Χ., καθώς ήταν η πρώτη φορά που η Σύγκλητος χρησιμοποιούσε για ένα άλλο ζήτημα το *imperium* ενός άρχοντα, η ύπαρξη του οποίου παρατεινόταν ακόμη λόγω της αναμονής του θριάμβου του.

Μια άλλη περίπτωση θριάμβου, για την οποία υπάρχουν πληροφορίες ως προς την διαδικασία είναι εκείνη του θριάμβου του Κράσσου το 95 π.Χ. Πιθανώς, η Σύγκλητος δέχθηκε το αίτημά του να θριαμβεύσει για την εκστρατεία του στην *Gallia Cisalpina*. Ωστόσο, ο θρίαμβος εμποδίστηκε από το *veto* του συνάρχοντά του Σκαιβόλα, ο οποίος κατέστησε ανενεργό το *Senatus Consultum*⁵¹. Η πράξη ήταν ασυνήθιστη και είναι ενδεικτική της έξαρσης του αριστοκρατικού ανταγωνισμού, ο οποίος ενίοτε δεν άφηνε πολλά περιθώρια υποχώρησης και διπλωματίας μεταξύ των αριστοκρατών. Παράλληλα, η εξέλιξη αυτή δείχνει, μάλλον, και την συνέχεια του φαινομένου της αναζήτησης εύκολων θριάμβων από τους άρχοντες, αφού δεν προκύπτει από τις πηγές κάποια ιδιαίτερη επιτυχία του Κράσσου, αν και είχε αναγνωριστεί ως *imperator*⁵².

β. Θεσμική ανισορροπία και η εξουσία του Γ. Μάριου

Ο Γάιος Μάριος θριάμβευσε την 1η Ιανουαρίου του 104 π.Χ. ως ύπατος εναντίον του Ιουγούρθα και των Νουμιδών⁵³. Οι πληροφορίες των αρχαίων πηγών δεν μπορούν να οδηγήσουν σε κανένα συμπέρασμα σχετικά με τον τρόπο εξέλιξης της διαδικασίας απόδοσης

αδυναμία συνεργασίας των δύο αρχόντων με τον έναν να ανήκει στους φιλολαϊκούς και τον άλλον στους ολιγαρχικούς. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της εναλλαγής ήταν οι αλλαγές στην σύνθεση των *quaestiones*, όπου είτε ευνοούνταν οι συγκλητικοί είτε οι ιππείς. Βλ. A.W. LINTOTT, *Judicial Reform and Land Reform in the Roman Republic*, Cambridge 1992 (= *Judicial Reform*), σελ. 10-33. C. STEEL, *The End of the Roman Republic*, σελ. 30. H.H. SCULLARD, *From the Gracchi to Nero*, σελ. 44.

⁴⁹ A. DEGRASSI, *Fasti Capitolini*, σελ. CIL, 1², 2.2662. Κικ., *De Orat.*, 1.82. 2.2. *Pro Leg. Man.*, 33. Λίβ., *Per.*, 68. Πλούτ., *Πομπ.*, 24.6. Για την μετατροπή του *imperium* των πραιτόρων σε ανθυπατικό κατά την διάρκεια των εκστρατειών τους βλ. T.C. BRENNAN, *The Praetorship*, σελ. 244· 340-341· 669-670.

⁵⁰ Κικ., *Pro Rab. Perd.*, 26. Βλ. T.C. BRENNAN, *The Praetorship*, σελ. 596 και 863, σημ. 55.

⁵¹ Κικ., *De Invent.*, 2.111. *In Pis.*, 62. Ασκ., 15C. Βαλ. Μάξ., 3.7.6.

⁵² T.C. BRENNAN, *The Praetorship*, σελ. 360, σημ. 25. Σχετικά με την συσχέτιση της απόδοσης του τίτλου *imperator* με την νίκη βλ. R. COMBES, *Imperator*, σελ. 118-120. Ως προς τους αριστοκρατικούς ανταγωνισμούς βλ. N. ROSENSTEIN, "Aristocratic Values", N. ROSENSTEIN-R. MORSTEIN-MARX (επιμ.), *A Companion to the Roman Republic*, Oxford 2006, σελ. 365-382.

⁵³ A. DEGRASSI, *Fasti Capitolini*, σελ. 107. CIL, I², I, σελ. 195. Πλούτ., *Μάρ.*, 12.2-5, *Σύλλ.*, 3.3. Σαλλ., *Iug.*, 114.3. Λίβ., *Per.*, 67. Φλώρ., 1.36.17. Βέλλ. Πατ., 2.12.1. Ευτρ., 4.27.6. Ορόσ., 5.15.19. Δίων Κάσ., 48.4.5. Βαλ. Μάξ., 2.2.3· 6.9.14· 8.15.7. Πλίν., *HN*, 33.12. Σουητ., *Iul.*, 11.

του θριάμβου. Κατ' αρχάς, η γνωστοποίηση της λήξης του πολέμου και της κατάληψης του Ιουγούρθα είναι πιθανόν πως έγινε μέσω της καθιερωμένης επιστολής του στρατηγού προς την Σύγκλητο, με την οποία πληροφορούσε το Σώμα για την ολοκλήρωση των πράξεών του στην επαρχία του⁵⁴. Η επιστολή αυτή συνιστούσε την πρωταρχική διαδικασία για την ψήφιση του θριάμβου. Αν και η ύπαρξή της δεν μαρτυρείται, εν τούτοις αυτή ήταν πιθανή, δεδομένης της επικοινωνίας του Μάριου με την Σύγκλητο για τα όσα γίνονταν στην επαρχία ιδίως σε ό,τι αφορούσε τις διαπραγματεύσεις για την παράδοση του Ιουγούρθα⁵⁵.

Το ερώτημα είναι πότε συνεκλήθη η Σύγκλητος για την ψήφιση του θριάμβου. Μία πιθανή *in absentia* ψήφιση του τελευταίου δεν αναφέρεται από καμία μαρτυρία, αλλά θα μπορούσε να είχε συμβεί, αν τοποθετηθεί ο θρίαμβος στο ιστορικό πλαίσιο του. Η ήττα στην Ωράγγη (Arausium) από τις συνδυασμένες δυνάμεις των Κίμβρων και των Τευτόνων στις 6 Οκτωβρίου του 105 π.Χ. κατέστησε άκρως επισφαλή την θέση της Ρώμης σε ενδεχόμενη εισβολή στην Ιταλία των παραπάνω εχθρών⁵⁶. Το αποτέλεσμα ήταν να απωλεσθεί η όποια εμπιστοσύνη μεγάλου τμήματος του λαού προς τους ολιγαρχικούς και να ανακινηθεί η πολιτική διαμάχη ανάμεσα στους *optimates* και τους *populares*⁵⁷.

Ο Πλούταρχος αναφέρει ότι οι φιλολαϊκοί επεδίωξαν την εκλογή του Μάριου στο υπατικό αξίωμα: *ταῦτα Ῥωμαῖοι πνυθανόμενοι πολλαχόθεν, ἐκάλουν Μάριον ἐπὶ τὴν στρατηγίαν. Καὶ τὸ δεύτερον ὕπατος ἀπεδείχθη, τοῦ μὲν νόμου κωλύοντος ἀπόντα καὶ μὴ διαλιπόντα χρόνον ὠρισμένον αὐθις αἰρεῖσθαι, τοῦ δὲ δήμου τοὺς ἀντιλέγοντας ἐκβάλλοντος*⁵⁸. Το πρόβλημα της εκλογής του ἔγκειτο στο γεγονός της μη παρέλευσης δέκα ετών από την πρώτη υπατεία του και από την απουσία του από την Ρώμη. Προφανώς, ζητήθηκε η εξαίρεση του Μάριου από το ως άνω νομικό πλαίσιο⁵⁹. Αρμόδια για μία τέτοια απόφαση ήταν η Σύγκλητος, την οποία οι φιλολαϊκοί προσπαθούσαν να πείσουν συγκρίνοντας την περίπτωση με εκείνη της εκλογής του Σκιπίωνα Αιμιλιανού. Μάλιστα, σημείωναν ότι τότε ο λόγος της αντικανονικής εκλογής ήταν η κατάκτηση της Καρχηδόνας, ενώ στην περίπτωση του 105 π.Χ. ο λόγος ήταν η σωτηρία της πόλης⁶⁰.

⁵⁴ Σχετικά με την επινίκια και δαφνηφόρο επιστολή βλ. J. RICH, "The Triumph", σελ. 211. M. BEARD, *The Roman Triumph*, σελ. 201.

⁵⁵ Σαλλ., *Iug.*, 104. Η επικοινωνία με την Ρώμη φαίνεται από την συζήτηση περί αποστολής πρεσβείας στην *urbs*, η οποία θα είχε ως αντικείμενο συνομιλιών την παράδοση του Ιουγούρθα και την λήξη του πολέμου.

⁵⁶ Πλούτ., *Μάρ.*, 10-12. Σαλλ., *Iug.*, 114.1-2. Κικ., *De Prov. Cons.* 32. G. SAMPSON, *The Crisis of Rome. The Jugurthine and the Northern Wars and the Rise of Marius*, Barnsley 2010 (*The Crisis of Rome*), σελ. 140-141.

⁵⁷ E.S. GRUEN, *Roman Politics and the Criminal Courts*, σελ. 161-184.

⁵⁸ Πλούτ., *Μάρ.*, 12.1.

⁵⁹ Η συμμετοχή στις υπατικές εκλογές γινόταν συνήθως διά αίτησης του ίδιου του υποψηφίου, ο οποίος παρουσιαζόταν προς τούτο στην πόλη. Είναι φυσικό ότι η συμμετοχή του Μάριου προσέκρουε σε αυτήν την προϋπόθεση και γι' αυτό ζητήθηκε η εξαίρεσή της.

⁶⁰ *Αυτότι: Ἐγούντο γὰρ οὔτε νῦν πρῶτον εἴξιν τῶ συμφέροντι τὸν νόμον, οὔτε ἀλογωτέραν εἶναι τὴν παροῦσαν αἰτίαν ἐκείνης δι' ἣν τὸν Σκιπίωνα παρὰ τοὺς νόμους ὕπατον ἀπέδειξαν, οὐ φοβούμενοι τὴν ἑαυτῶν ἀποβαλεῖν, ἀλλὰ τὴν Καρχηδονίων ἐπιθυμοῦντες ἀνελεῖν.* Για την *extra ordinem* εκλογή του Σκιπίωνα και κατά τις δύο φορές που διετέλεσε ὕπατος βλ. A. ASTIN, *Scipio Aemilianus*, σελ. 61-69· 182-184. R. DEVELIN, "Scipio Aemilianus and the Consular Elections of 48 B.C.", *Latomus*, 37.2 (1978), σελ. 484-488. E.S. GRUEN, *The Last Generation of Roman Republic*, Berkeley/L.A./London 1974 (= *The Last Generation*), σελ. 537-540.

Τελικά, ο Μάριος εξελέγη κατά παράβαση της *lex annalis* και ευρισκόμενος στην Αφρική, όπως τονίζουν οι περισσότεροι αρχαίοι συγγραφείς, οι οποίοι ασχολήθηκαν με τα γεγονότα της εποχής⁶¹. Η εκλογή έλαβε χώρα, μάλλον, κατά τον Οκτώβριο ή τον Νοέμβριο. Η χρονολόγηση προκύπτει από το γεγονός πως η μάχη στην Γαλατία έγινε στις 6 Οκτωβρίου 105 π.Χ. και σύμφωνα με τις πηγές οι φιλολαϊκοί ήταν ιδιαίτερα πειστικοί προς την Σύγκλητο για την συμμετοχή του Μάριου στην διαδικασία με αποκλειστικό γνώμονα την διεξαγωγή πολέμου εναντίον των Κίμβρων και Τευτόνων. Το γεγονός αυτό δείχνει πως η εκλογική διαδικασία ξεκίνησε, μάλλον, κατά τον Νοέμβριο ή κατά τον Δεκέμβριο και η ίδια η εκλογή έλαβε χώρα είτε κατά τον ίδιο μήνα είτε κατά τον επόμενο⁶².

Η συμμετοχή του Μάριου στις εκλογές δεικνύει, εμμέσως, ότι η Ρώμη μπορούσε να προσδιορίσει, πως ως το τέλος του έτους ο Μάριος επρόκειτο να επιστρέψει στην πολιτεία. Τούτο ήταν σημαντικό, διότι σε περίπτωση εκλογής του στην υπατεία, ο Μάριος θα έπρεπε να είναι παρών στην Ρώμη την 1η Ιανουαρίου του 104 π.Χ., για να αναλάβει το υπατικό αξίωμα και την εκστρατεία. Συνεπώς, η διευθέτηση των επαρχιακών ζητημάτων δεν επρόκειτο να απασχολήσει επί μακρόν την πολιτεία και τον ανθύπατο. Το γεγονός αυτό ήταν, ενδεχομένως, γνωστό χάρη στην επικοινωνία της Συγκλήτου με τον Μάριο⁶³. Αν και δεν αναφέρεται ρητώς η ύπαρξη της συγκλητικής δεκανδρίας, εν τούτοις η αποστολή της συνηθιζόταν μετά το επιτυχές πέρας μίας εκστρατείας. Ο στόχος ήταν η ενίσχυση του έργου του στρατηγού στην οργάνωση της επαρχίας⁶⁴.

Ωστόσο, σε αντίθεση με την υπόθεση της υπατικής εκλογής, η περίπτωση ψήφισης του θριάμβου δεν τυγχάνει καμίας μνείας από τις πηγές. Ως εκ τούτου, δεν δύναται να υποστηριχθεί με ακρίβεια η στιγμή της επιστροφής του. Η τελευταία ήταν σημαντική, καθώς ο ανθύπατος θα έπρεπε να υποβάλει ο ίδιος το αίτημα προς την Σύγκλητο στον ναό της *Bellona*, προκειμένου να εισέλθει ως θριαμβευτής στην *urbs*⁶⁵. Οι Σαλλούστιος τονίζει ότι ο Μάριος εξελέγη παρά την απουσία του από την Ρώμη και πως θριάμβευσε ως ύπατος στις Καλένδες

⁶¹ Βλ. M. HUMBERT, *Πολιτικοί και Κοινωνικοί Θεσμοί*, σελ. 349. A. LINTOTT, *The Constitution of the Roman Republic*, Oxford 1999, σελ. 131 (= *The Constitution*). Η *Lex* είχε ψηφιστεί το 180 π.Χ. και έθετε τους κανόνες για την εκλογή κάποιου σε μία *magistratura* με στόχο την διατήρηση του *cursus honroum*, ήτοι της ανέλιξης σε κάθε αξίωμα στην βάση τήρησης των ηλικιακών ορίων για το κάθε ένα. Σύμφωνα με τον νόμο ο ύπατος έπρεπε να είναι τουλάχιστον 42 ετών και δεν μπορούσε να διεκδικήσει την υπατεία μέσα στην δεκαετία από την πρώτη του θητεία στο αξίωμα. Σχετικά με την εκλογή του Μάριου βλ. R. EVANS, *Gaius Marius*, σελ. 95-98. T.F. CARNEY, *A Biography of Marius. An inaugural lecture at the University College of Rhodesia and Naysaland*, Salisbury 1962 σελ. 40-44 (= *A Biography of Marius*). J. VAN OOTEGHEM, *Caius Marius*, Brussels 1964, σελ. 175.

⁶² R.EVANS, *Gaius Marius*, σελ. 95-98. Για την διαδικασία και τον χρόνο των υπατικών εκλογών εν γένει βλ. A. LINTOTT, *The Constitution*, σελ. 10. C. NICOLET, *The World of the Citizen in Republican Rome*, μτφ. P.S. Falla, Berkeley 1988, σελ. 238 (= *The World of the Citizen*). Ο πρώτος τοποθετεί την περίοδο των εκλογών από το 153 π.Χ., όταν οι ύπατοι αναλάμβαναν το αξίωμά τους την 1η Ιανουαρίου, ως την περίοδο του Σύλλα κατά τον μήνα Δεκέμβριο. Ο δεύτερος την τοποθετεί κατά τον Νοέμβριο κάθε έτους. Για την αλλαγή του ημερολογίου βλ. F. P. POLO, *The Consul at Rome. The Civil Functions of the Consuls in Republican Rome*, Cambridge 2011, σελ. 14-15 (= *The Consul at Rome*). J. SCHEID, *An Introduction to Roman Religion*, Edinburgh 2003, σελ. 51.

⁶³ Σαλλ., *Iug.*, 104.

⁶⁴ M. HUMBERT, *Πολιτικοί και Κοινωνικοί Θεσμοί*, σελ. 315-316.

⁶⁵ Βλ. Λιβ., J. RICH, "The Triumph", σελ. 211. M. BEARD, *The Roman Triumph*, σελ. 210-215. C. AULIARD, *Victoires et triomphes a Rome*, Paris 2001, σελ. 136 (= *Victoires et triomphes*).

Ιανουαρίου⁶⁶. Η αναφορά του Πλούταρχου είναι η ίδια διαφοροποιούμενη απλώς ως προς την παράθεση πως ο Μάριος εισήγαγε τον θρίαμβο και ανέλαβε την υπατεία την ίδια στιγμή⁶⁷. Ο Βέλλειος είναι πιο συγκεκριμένος αναφέροντας ότι ο Μάριος επέστρεψε ως *consul designatus* και, κατόπιν, ανέλαβε την υπατεία θριαμβεύοντας στις Καλένδες Ιανουαρίου⁶⁸. Τόσο ο Βέλλειος όσο και ο Πλούταρχος κάνουν μνεία στην στιγμή της επιστροφής του Μάριου στην Ρώμη από την Αφρική. Συγκεκριμένα, ο πρώτος αναφέρει ότι επέστρεψε ως εκλεγμένος ύπατος στην *urbs*. Ο δεύτερος κάνει λόγο για το πέρασμα του Μάριου και του στρατού του από την επαρχία και, αμέσως μετά, τονίζει πως ανέλαβε την υπατεία και εισήγαγε τον θρίαμβο στις Καλένδες Ιανουαρίου. Ο τρόπος αναφοράς των γεγονότων δείχνει την προσοχή, που επέδειξαν αμφότεροι στην σύνδεση της επιστροφής στην πόλη με την είσοδο του θριάμβου και την ανάληψη της υπατείας. Παρόμοια είναι και η τάση του Σαλλουστίου, ο οποίος αναφέρεται στην *in absentia* εκλογή του Μάριου και στην απόδοση σε αυτόν της νέας του επαρχίας και, κατόπιν, στον θρίαμβό του ως ύπατος⁶⁹.

Αν η απόδοση του θριάμβου έγινε από την Σύγκλητο πριν την είσοδο του Μάριου και, ενδεχομένως, πριν από την επιστροφή, θα μπορούσε να σημαίνει κάτι τέτοιο ότι και ο θρίαμβος ψηφίστηκε σε αυτό το πλαίσιο; Τούτο είναι πιθανό, δεδομένου ότι οι γραμματειακές μαρτυρίες συνδέουν κατ'ευθείαν την επιστροφή στην πόλη με την τέλεση του θριάμβου. Επιπλέον, από την αναφορά του Σαλλουστίου προκύπτει ότι η απόδοση της *provincia* στον Μάριο έγινε στο πλαίσιο της εκλογής. Σε αυτό το πλαίσιο δεν αποκλείεται να δόθηκε και ο θρίαμβος, αν και δεν υπάρχει καμία μαρτυρία. Ωστόσο, καμία πηγή δεν αναφέρεται σε περίπτωση *in absentia* ψήφισης θριάμβου σε αντίθεση με τον θρίαμβο του 102 π.Χ. Ωστόσο, ο θρίαμβος αφορούσε προσωπικά τον στρατηγό, που κανονικά ήταν ο μόνος που μπορούσε να τον αιτηθεί⁷⁰.

Το ερώτημα αφορά τον χρόνο της επιστροφής του Μάριου. Η εξέταση άλλων περιπτώσεων καθιστά σαφή την διάρκεια της παραμονής ενός *magistratus* στην επαρχία του ακόμη και αρκετούς μήνες μετά την λήξη μίας μάχης. Ωστόσο, η κάθε περίπτωση επηρεαζόταν από τις κατά τόπους συνθήκες ή και από τις πολιτικές συνθήκες της Ρώμης. Ως αντίλογο στα παραπάνω, θα μπορούσε να αναφέρει κανείς τις επιστροφές των υπάτων για την διενέργεια των εκλογών, οι οποίες δεν συνοδεύονταν από στρατό, αλλά γίνονταν με σχετική ταχύτητα. Αν ο πόλεμος στην Νουμιδία τελείωσε το καλοκαίρι του 105 π.Χ. και δεδομένου ότι το Φθινόπωρο ο Μάριος ήταν ακόμη εκεί, τότε η μεταπολεμική διευθέτηση διήρκεσε τουλάχιστον τέσσερις ή πέντε μήνες.

Ο Μάριος επέστρεψε ως ανθύπατος και εκλεγμένος ύπατος στην Ρώμη στο τέλος του 105 π.Χ. Το γεγονός καθιστά ενδεχόμενη την ψήφιση νόμου από την λαϊκή συνέλευση, διά του

⁶⁶ Σαλλ., *Iug.*, 114.

⁶⁷ Πλούτ., Μάρ., 12.2: ... *τὴν τε ὑπατείαν ἀνέλαβε καὶ τὸν θρίαμβον εἰσήλασεν.*

⁶⁸ Βέλλ. Πατ., 2.12.1-2: *designatusque iterum consul in urbem reversus secundi consulatus initio Kal. Ianuarii eum in triumpho duxit.*

⁶⁹ Σαλλ., *Iug.*, 114. Η φράση *et ei decreta provincia Gallia* είναι ενδεικτική της ύπαρξης επίσημης συγκλητικής απόφασης για την απόδοση της επαρχίας, η οποία αναφέρεται από κοινού με την εκλογή του ως υπάτου. Ως εκ τούτου δεν αποκλείεται να ψηφίστηκε ενόσω ο Μάριος ήταν *consul designatus*. Βλ. Και Κικ., *De Procon.*, 19. R. EVANS, *Gaius Marius*, σελ. 98-99.

⁷⁰ C. AULIARD, *Victoires et Triomphes*, σελ. 136.

οποίου επρόκειτο να αποκτήσει την δυνατότητα εισόδου στην Ρώμη με *imperium militiae* πριν από την ανάληψη της υπατείας⁷¹. Όμως, ο Μάριος θριάμβευσε ως ύπατος. Το πολίτευμα της *Respublica* επέτρεπε στον Αρπινάτη αυτή την δυνατότητα. Καθόλο το διάστημα από την λήξη της αρμοδιότητάς του ως την επιστροφή του στην Ρώμη ο στρατηγός διατηρούσε *imperium militiae*, το οποίο έπαυε να ισχύει, εφόσον ήταν *promagistratus*, μόνο κατά την στιγμή, που αποφάσιζε να διέλθει του *pomerium*. Έχουν παρατηρηθεί περιπτώσεις, κατά τις οποίες τέτοιοι στρατηγοί καθυστερούσαν να εισέλθουν στην πόλη και έμεναν εκτός του *pomerium* διατηρώντας την εξουσία τους⁷².

Μετά την οδυνηρή ήττα του 105 π.Χ. οι *populares* και η *plebs* κυριάρχησαν στην πολιτεία. Μέλη της διεκδικούσαν περισσότερα αρχοντικά αξιώματα, οι *quaestiones de repetundis* πέρασαν στα χέρια των υπέων και ο ηττηθείς της Ωράγγης και *optimatis* Καιπίων εξορίστηκε και απώλεσε το *imperium* του κατόπιν δίκης⁷³. Σε αυτό το πλαίσιο εντάσσεται η *extra ordinem* συμμετοχή του Μάριου στις υπατικές εκλογές. Ωστόσο, το γεγονός αυτό είναι πιθανό πως είχε την σιωπηρή ανοχή όλης της Σύγκλητου, καθώς η τελευταία και ο διενεργών τις υπατικές εκλογές ύπατος ήταν υπεύθυνοι της διαδικασίας, ενώ δεν μαρτυρείται καμία προσπάθεια εναντίωσης προς τον Μάριο καθ' όλο το διάστημα της εκστρατείας του⁷⁴.

Συνεπώς, κατά το τέλος του 102 π.Χ. ο Μάριος κλήθηκε στην Ρώμη, όπου του αποδόθηκε το δικαίωμα του θριάμβου και η εξουσία εναντίον των Κίμβρων μετά την ήττα του έτερου υπάτου Κάτουλου στο πεδίο⁷⁵. Κατ' αρχάς, ο Πλούταρχος αποκαλύπτει εμμέσως την επιθυμία του Μάριου να θριαμβεύσει εναντίον των Τευτόνων: *μετὰ δὲ τὴν μάχην ὁ Μάριος τῶν βαρβαρικῶν ὄπλων καὶ λαφύρων τὰ μὲν ἐκπρεπῆ καὶ ὀλόκληρα καὶ πομπικὴν ὄψιν τῷ θριάμβῳ δυνάμενα παρασχεῖν ἐπέλεξε*⁷⁶. Μετά την ολοκλήρωση της μάχης ο Μάριος διάλεξε τα καλύτερα και πιο ευειδή εχθρικά λάφυρα για να τα παρουσιάσει στον θρίαμβο. Πιθανώς, απέστειλε επινίκιο επιστολή στην Σύγκλητο, στην οποία πληροφορούσε για την νίκη και, ενδεχομένως ζητούσε την διενέργεια *supplicationes*⁷⁷. Πέραν τούτου, η Σύγκλητος ενδέχεται

⁷¹ Σχετικά με την ψήφιση του εν λόγω νόμου για άλλες περιπτώσεις βλ. Λίβ., 26.21.5· 45.35.4-39.20. Ούτε η ύπαρξη αυτού του νόμου μαρτυρείται για την περίπτωση, αν και το γεγονός πως επέστρεψε ως ανθύπατος καθιστούσε πιθανή την ψήφισή του, εφόσον δεν μπορούσε η λαϊκή συνέλευση να γνωρίζει τον ακριβή χρόνο του θριάμβου.

⁷² Πλούτ., Μάρκ., 21. Λίβ., 26.21.5-13· 38.42-44· 39.6. Τέτοια ήταν η περίπτωση του Μάρκελλου, ο οποίος το 211 π.Χ. προτίμησε να τελέσει τον θρίαμβο στο *Αλβανόν Όρος* και την επόμενη ημέρα να εισέλθει ως *ovans* στην *urbs*. Χαρακτηριστικοί είναι οι θρίαμβοι των ανθυπάτων Μ. Φούλβιου Νομπιλίωρα και Γναίου Μάνλιου Βούλσωνα το 187 π.Χ. Ο πρώτος σκόπευε να θριαμβεύσει τον Ιανουάριο του 186 π.Χ. Όμως, επέσπευσε τον θρίαμβό του εισερχόμενος στην πόλη τον Δεκέμβριο του 187 π.Χ., προκειμένου να προλάβει την επάνοδο στην Ρώμη του επιθυμούντος να σταματήσει τον θρίαμβο υπάτου Μ. Αιμιλίου. Ο δεύτερος είχε αποφασίσει να μην θριαμβεύσει άμεσα, προκειμένου να μην εκπέσει την στιγμή εκείνη στο επίπεδο του ιδιώτη και οδηγηθεί σε δίκη για τις επαρχιακές του πράξεις, όπως είχε, εμμέσως, απειληθεί από τους πολιτικούς του αντιπάλους στην Σύγκλητο κατά την συζήτηση περί της παροχής σε αυτόν του θριάμβου.

⁷³ E.S. GRUEN, *Roman Politics*, σελ. 157-184.

⁷⁴ R. EVANS, *Gaius Marius*, σελ. 95-98.

⁷⁵ G. SAMPSON, *The Crisis of Rome*, σελ. 164-168.

⁷⁶ Πλούτ., Μάρκ., 22.1.

⁷⁷ Βλ. Κικ., *De Prov. Cons.*, 26, ο οποίος κάνει μνεία σε *supplicationes* για την νίκη του Μάριου, αλλά δεν διευκρινίζει για ποια από τις δύο τελευταίες νίκες του αυτές διεξήχθησαν. Για την επινίκιο και δαφνηφόρο

να πληροφορήθηκε για την επιτυχία από την επιτροπή, η οποία είχε αποσταλεί, προκειμένου να ανακοινώσει στον Μάριο την επανεκλογή στο υπατικό αξίωμα και για το 101 π.Χ.⁷⁸.

Αν υπάρχουν αμφιβολίες σχετικά με την αντίθεση της διαδικασίας απόδοσης του θριάμβου του 104 π.Χ. προς τον *mos maiorum*, το 102 π.Χ. η Σύγκλητος φαίνεται πως αποφάσισε την ψήφιση θριάμβου ενάντια στην συνήθη πρακτική. Η διαπίστωση αυτή προκύπτει από το χωρίο του Πλουτάρχου σχετικά με την πιθανότητα ενός θριάμβου του Μάριου μετά την νίκη του εναντίον των Τευτόνων⁷⁹. Μετά από την νίκη ο Μάριος εκλήθη στην Ρώμη, για να του αποδοθεί η αρμοδιότητα να διεξαγάγει πόλεμο εναντίον των Κίμβρων βορείως του Πάδου. Σε αυτό το πλαίσιο η Σύγκλητος είχε αποδώσει με προθυμία στον Μάριο την δυνατότητα να θριαμβεύσει: *ἐπὶ τούτοις ἐκαλεῖτο Μάριος εἰς τὴν Ῥώμην καὶ παραγενόμενος, πάντων αὐτὸν οἰομένων θριαμβεύσειν καὶ τῆς βουλῆς προθύμως ψηφισαμένης, οὐκ ἠξίωσεν*⁸⁰. Ο Πλούταρχος αναφέρει ότι η Σύγκλητος είχε ήδη αποδώσει τον θρίαμβο στον Μάριο για το κατόρθωμά του να εξαλείψει τον κίνδυνο των Τευτόνων στην περιοχή των *Aequae Sextiae*. Η χρήση αορίστου χρόνου, για να χαρακτηριστεί η εν λόγω συγκλητική πράξη δεικνύει πως ο θρίαμβος είχε ψηφιστεί, κατά πάσα πιθανότητα, απόντος του Μάριου από την διαδικασία⁸¹.

Ωστόσο, ο ύπατος δεν είχε απαιτήσει από το Σώμα να εισέλθει ως θριαμβευτής στην πόλη στο τέλος του 102 π.Χ. Το γεγονός αυτό αναδεικνύει μία παραδοξότητα ως προς την διαδικασία ψήφισης του θριάμβου, αφού με βάση την παράδοση και την συνήθεια η πρωτοβουλία για την απόδοση του θριάμβου ανήκε στον ίδιο τον νικητή στρατηγό, ο οποίος ζητούσε επίσημα από την Σύγκλητο να του επιτραπεί η θριαμβική είσοδος⁸². Εν προκειμένω, όχι μόνο η Σύγκλητος παρέδωσε αυτοβούλως αυτό το δικαίωμα στον νικητή ύπατο, αλλά ο τελευταίος αρνήθηκε να το αποδεχθεί⁸³.

Η υπόθεση του θριάμβου έλαβε χώρα κατά το τέλος του 102 π.Χ. Το γεγονός χρονολογείται βάσει του γεγονότος της διενέργειας των υπατικών εκλογών για το 101 π.Χ, στις οποίες ο

επιστολή βλ. J. RICH, "The Triumph in the Roman Republic", σελ. 211, σημ., 64. P.S. OAKLEY, *A Commentary on Livy Books VI-X. 2: Books VII and VIII*, Oxford 1998 (= *A Commentary*), σελ. 714.

⁷⁸ Πλούτ., *Μάρ.*, 22.3.

⁷⁹ Σχετικά με την εκστρατεία του Μάριου εναντίον των Τευτόνων βλ. G. SAMPSON, *The Crisis of Rome*, σελ. 145-163.

⁸⁰ Πλούτ., *Μάρ.*, 24.1.

⁸¹ Βλ. C.H. LANGE, "Late Republican triumph", σελ. 39-40, ο οποίος θεωρεί ότι ο θρίαμβος αποδόθηκε με τον Μάριο να είναι απών από την διαδικασία. Ο LANGE στηρίζεται, κατά βάση, στο εν λόγω χωρίο του Πλουτάρχου. H. CLARK, *Triumph in Defeat*, σελ. 199. J. VAN OOTEGHEM, *Caius Marius*, σελ. 215. Επιπλέον, δεδομένης της απουσίας αυτού και του Κάτουλου από την Ρώμη, κάποιος πραιτορας συνεκάλεσε, ενδεχομένως, την Σύγκλητο. Βλ. Λιβ., 31.47.7, όπου ο πραιτωρ Μ. Φούριος Πορπούρεο συγκάλεσε ο ίδιος την Σύγκλητο στον ναό της *Bellona*.

⁸² Βλ. Λιβ., 10.37.8. 38.44.9. 39.4.2. C. AULIARD, *Victoires et triomphes*, σελ. 137-140.

⁸³ Βέβαια ο Μάριος είχε σκοπό να θριαμβεύσει. Αυτό το μαρτυρεί ο Πλούταρχος λέγοντας πως συγκέντρωσε αντικείμενα και λάφυρα για τον θρίαμβο μετά την νίκη του 102 π.Χ. Βλ. Πλούτ., *Μάρ.* 22.1. Βλ. και C. AULIARD, *Victoires et triomphes*, σελ. 140-142, η οποία αναλύει το φαινόμενο της άρνησης ενός στρατηγού να θριαμβεύσει. Μία τέτοια κατάσταση είναι γνωστή από τις πηγές, αλλά οι αναφερόμενες περιπτώσεις είναι ελάχιστες και αφορούν κατά κύριο λόγο την περίοδο του 5ου και του 4ου π.Χ. αι., για την οποία οι πληροφορίες είναι άκρως αποσπασματικές.

Μάριος είχε επανεκλεγεί ύπατος για τέταρτο συνεχόμενο έτος μαζί με τον Μ. Ακύλιο⁸⁴. Μετά την πρώτη του εκλογή ως ύπατος ο Μάριος εκλεγόταν κάθε χρόνο στο εν λόγω αξίωμα με αποκλειστικό στόχο να διεξαγάγει και να κερδίσει τον πόλεμο εναντίον Κίμβρων και Τευτόνων. Η επαναλαμβανόμενη αυτή ενέργεια συνιστούσε μία θεσμική εκτροπή για την *Respublica*, καθώς αναστελλόταν μόνο για την περίπτωση του Αρπινάτη η *lex Villia annalis* και κατά παράβαση της παράδοσης ο τελευταίος μονοπωλούσε το ύπατο αξίωμα⁸⁵.

Ούτε η άρνηση του υπάτου φαίνεται πως ήταν παράνομη ή αντικανονική. Ο ύπατος ήταν υπεύθυνος για την χρήση του *imperium* σε *militiae* και *domi* πεδία και θεωρητικά μπορούσε να μην λάβει υπ' όψη του τις συγκλητικές αποφάσεις⁸⁶. Όμως, η Σύγκλητος δέσμευε με την *auctoritas* της την οποιαδήποτε υπατική ενέργεια. Αυτή η δέσμευση είχε ως αποτέλεσμα την υπακοή των αρχόντων στα συγκλητικά δόγματα⁸⁷. Η απόδοση του θριάμβου χωρίς να παρευρίσκεται στην συνεδρίαση και χωρίς να απαιτήσει σχετική τιμή ο άρχων και η άρνηση της αποδοχής της τιμής αυτής συνιστούσε μία αλλαγή στην σχετική διαδικασία.

Η αλλαγή αυτή συνέπιπτε με την θεσμική εκτροπή, η οποία συντελούνταν εκείνη την εποχή. Δεδομένου ότι ο Μάριος εκλεγόταν κάθε χρόνο ως ύπατος απουσιάζοντας από την *urbs* και κατά παράβαση της *Lex annalis*, δεν θα ήταν περίεργη και μία απόδοση θριάμβου κατά παρόμοιο τρόπο. Η περίπτωση αυτή είναι ενδεικτική της ιδιαίτερης αύξησης της ισχύος και του κύρους του υπάτου, καθώς αυτός αρνούνταν να αποδεχθεί την θέληση της Συγκλήτου επιθυμώντας να διεξαγάγει τον θρίαμβο μετά και από την δεύτερη νίκη του. Είναι πιθανόν ότι η Σύγκλητος έλαβε μία τέτοια απόφαση με δεδομένο το επαυξημένο κύρος του Μάριου μετά την νέα του επιτυχία. Εξάλλου, η απόφαση αυτή συνδεόταν άμεσα με την εντολή προς τον Μάριο να εκστρατεύσει εκ νέου εναντίον των Κίμβρων. Η δράση των *populares* ήταν ενδεχομένως σημαντική, αφού συνεργάζονταν με τον Μάριο και διέθεταν σημαντική ισχύ εκείνη την στιγμή, όπως φάνηκε από την φιλολαϊκή μεταρρύθμιση⁸⁸.

Όμως, δεν αποκλείεται αυτή η καταστρήγηση του *mos maiorum* να σχετιζόταν και με τους *optimates*. Άλλωστε, είναι εμφανής η ανοχή της *nobilitas* στην αντικανονική εκλογή του Μάριου. Πιθανώς, επιχειρήθηκε με αυτόν τον τρόπο μία προσέγγιση ανάμεσα στην Σύγκλητο και τον Μάριο εν όψει της δύσκολης εκστρατείας του 101 π.Χ. Από μία τέτοια προσέγγιση θα επωφελείτο η Σύγκλητος, καθώς κάθε απόδοση του θριάμβου αποδείκνυε το κύρος εκείνου που έδινε την ευκαιρία στον στρατηγό να παρουσιάσει τα κατορθώματά του⁸⁹. Παράλληλα, θα έδειχνε την εμπιστοσύνη της στον Μάριο επιβεβαιώνοντας την αποδοχή των κατορθωμάτων

⁸⁴ Για τις πηγές βλ. T.S. BROUGHTON, *The Magistrates*, Vol. I, σελ. 570-571.

⁸⁵ R. EVANS, *Gaius Marius*, σελ. 95-112. T.F. CARNEY, *A Biography of G. Marius*, σελ. 25-39. A.N. SHERWIN-WHITE, "Marius and the Roman Nobility", σελ. 49-52.

⁸⁶ Αυτό προκύπτει από το γεγονός ότι τυπικά η Σύγκλητος προέτρεπε τον *magistratus* να προβεί σε μία ενέργεια και τυπικά τουλάχιστον δεν τον δέσμευε.

⁸⁷ M. HUMBERT, *Πολιτικοί και Κοινωνικοί Θεσμοί*, σελ. 373.

⁸⁸ C. STEEL, *The End of the Roman Republic*, σελ. 60. E.S. GRUEN, *Roman Politics and the Criminal Courts*, σελ. 157. E. BADIEN, *Foreign Clientelae*, σελ. 199-209. Σχετικά με την *Lex Villia annalis* βλ. Βλ. M. HUMBERT, *Πολιτικοί και Κοινωνικοί Θεσμοί*, σελ. 349-350.

⁸⁹ Δίων Κάσος., 48.4. Για την εξυπηρέτηση του συμφέροντος της Συγκλήτου από την απόδοση ενός θριάμβου βλ. J. RICHARDSON, "The Triumph", σελ. 58-63. Για την προώθηση της θέσης της *nobilitas* συνολικά μέσα από τον θρίαμβο βλ. J. BASTIEN, *La triomphe romain*, σελ. 207-214.

του σε μία στιγμή, που η υπηρεσία του ήταν ακόμη άκρως χρήσιμη για την πολιτεία. Ο Μάριος θεώρησε ότι η μη αποδοχή του θριάμβου ήταν καλύτερη για την πολιτεία εκείνη την στιγμή, καθώς ήταν αναγκαία η επίτευξη της δεύτερης και οριστικής νίκης, ενώ δεν αρνούσαν την σημασία της πρώτης νίκης. Το αποτέλεσμα ήταν να διαφανεί μία υπεροχή του υπάτου, ο οποίος αρνούσαν να ακολουθήσει τις συγκλητικές επιταγές και η Σύγκλητος προσπαθούσε να επιβάλλει στον τελευταίο την θριαμβική είσοδο, ενώ παραδοσιακά η διαδικασία ξεκινούσε με πρωτοβουλία του άρχοντα.

Ο Μάριος απευθυνόμενος στον λαό το 102 συνέδεσε τον θρίαμβο με την επικείμενη νίκη του στις Βερκέλλες. Συγκεκριμένα είχε τονίσει ότι η δόξα της δεύτερης νίκης θα ήταν μεγαλύτερη από την αντίστοιχη της πρώτης υπονοώντας ότι ο θρίαμβος θα έπρεπε να εορταστεί μετά την δεύτερη νίκη⁹⁰. Κατά την επιστροφή του στην πόλη μετά την νίκη εναντίον των Κίμβρων ο Μάριος θριάμβευσε εναντίον των τελευταίων και των Τευτόνων. Σύμφωνα με τον Πλούταρχο ο Μάριος κρίθηκε νικητής του πολέμου, δεδομένου ότι κατείχε την πρόνοια εξουσία: *οὐ μὴν ἀλλὰ τῷ Μαρίῳ προσετίθετο σύμπαν τὸ ἔργον ἢ τε προτέρα νίκη καὶ τὸ πρόσχημα τῆς ἀρχῆς*⁹¹. Η ἀρχὴ που διέθετε ο Μάριος ήταν η υπατεία με πλήρες *imperium* και *auspicium* και το γεγονός πως η αρμοδιότητα της διεξαγωγῆς του πολέμου ανήκε βασικά σε αυτόν, ο οποίος ήταν ιεραρχικά ανώτερος του Κάτουλου⁹². Ωστόσο, η Σύγκλητος απέδωσε θρίαμβο και σε εκείνον, κάτι που δείχνει ότι δεν τον απέκλειε από την νίκη και την *provincia*⁹³. Βέβαια, η ανώτερη θέση του Μάριου καθιστούσε τον ύπατο ως τον έχοντα τον πρώτο λόγο στον θρίαμβο.

Ωστόσο, ο Πλούταρχος λέει ότι ο θρίαμβος αποδόθηκε και για την πρότερη νίκη υπονοώντας την νίκη του 102 π.Χ. Απεναντίας, ο Λίβιος τονίζει ότι αποδόθηκαν δύο θρίαμβοι στον Μάριο για την ολοκλήρωση του πολέμου: *Marius totius civitatis consensu exceptus pro duobus triumphis, qui offerebantur, uno contentius fuit*⁹⁴. Έπειτα, ο Πλούταρχος κάνει λόγο για την απαίτηση του λαού να πραγματοποιήσει δύο θρίαμβους ο Μάριος: *οἱ πολλοὶ [...] καὶ θριαμβεύειν μόνον ἤξιοι ἀμφοτέρους τοὺς θριάμβους*⁹⁵. Όμως, ο Μάριος επιθυμούσε την πραγματοποίηση ενός θριάμβου. Ως γνωστόν, ο *magistratus* ζητούσε από την Σύγκλητο στον ναό της *Bellona* να του αποδοθεί η άδεια να θριαμβεύσει έναντι συγκεκριμένου εχθρού⁹⁶.

⁹⁰ Πλούτ., Μάρ., 24.1: ... εἶτε πρὸς τὰ παρόντα θαρρύνων τὸ πλῆθος, ὡς τῇ τύχῃ τῆς πόλεως παρακατατιθέμενος τὴν τῶν πρώτων κατορθωμάτων, δόξαν ἐν τοῖς δευτέροις λαμπρότεραν ἀποδοθησομένην.

⁹¹ Πλούτ., Μάρ., 27.5

⁹² Η βασική προϋπόθεση για την διεξαγωγή θριάμβου ήταν ο στρατηγός να διαθέτει το *auspicium* και την *provincia*, όπου η μάχη είχε λάβει χώρα. Κ. ΒΛΑΧΟΣ, *Από την patria iuris στον pater patriae*, σελ. 131, σημ. 274.

⁹³ Είχαν υπάρξει περιπτώσεις, κατά τις οποίες η Σύγκλητος ανέθετε μία *provincia* σε δύο στρατηγούς. Τέτοια ήταν η περίπτωση του 241 με τον ύπατο και τον πραιτόρα, του 207 με τους υπάτους Γ. Κλαύδιο Νέρωνα και Μ. Λίβιο Σαλινάτορα, αλλά και το 105 με τον ύπατο Γν. Μάλλιο Μάξιμο και τον ανθύπατο Κ. Σερβίλιο Καιπίωνα. Κοινό στοιχείο όλων των περιπτώσεων ήταν πως ένας στρατηγός είχε την επαρχία και το *auspicium* κάθε φορά, ακόμη και αν είχαν ίση *potestas*. Το ίδιο συνέβη στην περίπτωση αυτή και μάλλον με αυτήν την αιτιολογία αποδόθηκε ο θρίαμβος και στον Κάτουλο. Για τις πηγές των εν λόγω εκστρατειών βλ. T.S. BROUGHTON, *The Magistrates*, Vol. I, σελ. 218· 294· 555· 557.

⁹⁴ Λίβ., *Per.*, 68.

⁹⁵ Πλούτ., Μάρ., 27.5.

⁹⁶ M. BEARD, *The Roman Triumph*, σελ. 212. C. AULIARD, *Vicotires et triumphes*, σελ. 135-140.

Φαίνεται πως η απαίτηση του ήταν να θριαμβεύσει εναντίον και των δύο με μία θριαμβική πομπή. Ενδεχομένως, η δυνατότητα να θριαμβεύσει δύο φορές σήμαινε πως η Σύγκλητος απέδωσε στον Μάριο αυτή την δυνατότητα με ένα δόγμα, που αφενός του επέτρεπε να θριαμβεύσει για την νίκη στις Βερκέλλες και αφετέρου επιβεβαίωνε το δόγμα, με το οποίο του επέτρεπε να θριαμβεύσει το 102 π.Χ. Πιθανώς, αυτή η δυνατότητα δεν είχε παύσει ποτέ να υπάρχει. Ο Μάριος ως ύπατος θα μπορούσε να παρατείνει χρονολογικά την εισαγωγή του θριάμβου και η ισχύς του συγκλητικού δόγματος δεν θα έπαυε να ισχύει εκτός και αν ο Μάριος στερούνταν του *imperium militiae*⁹⁷. Αν πράγματι η Σύγκλητος παρείχε αυτή την δυνατότητα, τότε θα ήταν δυνατή η εισαγωγή ενός θριάμβου από έναν ύπατο, ο οποίος θα είχε εισέλθει ως θριαμβευτής λίγο νωρίτερα⁹⁸.

Αμέσως μετά την μάχη, που έφερε κύμα χαράς στην Ρώμη, διενεργήθηκαν *supplicationes*⁹⁹. Δεδομένου ότι αυτές επιζητούνταν από τον στρατηγό διά της επινικίου επιστολής του, είναι πιθανή η αποστολή της τελευταίας προς την Σύγκλητο. Βέβαια, ο Φλώρος κάνει λόγο για μία θεϊκού τύπου παρέμβαση, χάρη στην οποία ο ρωμαϊκός λαός έμαθε από τους Διόσκουρους την νίκη του Μάριου. Ωστόσο, αυτή ανάγεται στο πλαίσιο του συμβολισμού, που συνδεόταν με άκρως σημαντικές νίκες για την ύπαρξη της Ρώμης¹⁰⁰.

Το γεγονός ότι το θέμα απασχόλησε και τον λαό, κάτι που γεννά ερωτηματικά σχετικά με την εξέλιξη της διαδικασίας. Αρχικά, ο Πλούταρχος αναφέρει ότι ο λαός αναγόρευσε τον Μάριο ως τον τρίτο κτίστη Ρώμης. Εν συνεχεία, ο λαός τον πίεσε να θριαμβεύσει μόνος του δύο φορές: *δὲ οἱ πολλοὶ κτίστην τε Ρώμης τρίτον ἐκεῖνον ἀνηγόρευον, ὡς οὐχ ἦττονα τοῦ Κελτικοῦ τοῦτον ἀπεωσμένον τὸν κίνδυνον [...] καὶ θριαμβεύειν μόνον ἤξιουν ἀμφοτέρους τοὺς θριάμβους*¹⁰¹. Το ερώτημα είναι αν η αναγόρευση σε κτίστη Ρώμης έγινε επίσημα ή στο πλαίσιο μία ομιλίας του Μάριου προς το πλήθος κατά το διάστημα μεταξύ της επιστροφής του και της θριαμβικής εισόδου. Ο Πλούταρχος κάνει λόγο για τα δύο περιστατικά έχοντας στόχο να τονίσει την ευρύτερη αναγνώριση, που επιφυλάχθηκε στον Μάριο μετά την επιστροφή του ως νικητή του πολέμου. Σε αυτό το πλαίσιο μνημονεύει την απόδοση θεϊκών τιμών από Ρωμαίους πολίτες και τις οικογένειές τους. Ωστόσο, αυτή δεν φαίνεται να είχε κάποιου είδους σχέση με τα θεσμικά όργανα. Επιπλέον, ο Λίβιος δίνει την πληροφορία ότι οι *primores civitatis* αναγνώρισαν τον Μάριο ως σωτήρα της *Respublica* αποδεχόμενοι τον ύπατο ως ισότιμό τους στην πολιτεία: *Primores civitatis, qui ei aliquamdiu ut novo homini ad tantos honores inviderant, conservatam ab eo rem publicam fatebantur*¹⁰².

⁹⁷ Λιβ., 39.6.2-3. Αυτή ήταν η περίπτωση του Γν. Μάνλιου Βούλσωνα, ο οποίος παρέτεινε το διάστημα της παραμονής του εκτός *pomerium*, ενώ ήταν ψηφισμένος θριαμβευτής.

⁹⁸ Ένα βασικό χαρακτηριστικό του θριάμβου ήταν το στοιχείο της εισόδου από το *militiae pedio* στην πόλη. Γι' αυτό ο θρίαμβος περιγράφεται συνήθως από τις πηγές με την φράση *triumphum in urbem inire*. Όμως, ίσως ο Μάριος ως ύπατος μπορούσε να εισαγάγει δύο φορές τον θρίαμβο, αφού το *imperium* του δεν έπαυε να υπάρχει. Βλ. H.S. VERNSEL, *Triumphus*, σελ. 163.

⁹⁹ Κικ., *De Prov. Cons.*, 26. Αν και υπάρχει μία πιθανότητα οι *supplicationes* να έλαβαν χώρα το 102.

¹⁰⁰ Φλώρ., 1.38.19-21. Για την σημασία των Διοσκούρων στην διαμόρφωση της ρωμαϊκής αντίληψης για την πολεμική επικράτηση και την ασφάλεια της πολιτείας βλ. J.H. RICHARDSON, "The Dioscuri and the Liberty of the Republic", *Latomus*, 72 (2013), σελ. 901-918.

¹⁰¹ Πλούτ., *Μάρ.*, 27.5.

¹⁰² Λιβ., *Per.*, 68.

Το βέβαιο είναι ότι υπήρξε μία λαϊκή συνέλευση, η οποία απέδωσε διά νόμου στον ανθύπατο Κάτουλο το δικαίωμα να εισέλθει στην Ρώμη με *imperium militiae* θριαμβεύοντας. Πιθανώς, η παραίνεση των *πολλῶν* προς τον Μάριο να έλαβε χώρα σε κάποια *contio* εκτός του *pomerium* αναφορικά με την ψήφιση του ως άνω νόμου¹⁰³. Ως ύπατος ο Μάριος μπορούσε να ασκήσει *veto* στην απόφαση της Συγκλήτου και να μην επιτρέψει στον Κάτουλο να θριαμβεύσει¹⁰⁴. Το γεγονός αυτό προκύπτει από την πρόταση του λαού προς τον ύπατο να θριαμβεύσει δυο φορές μόνος του. Ο Πλούταρχος συνδέει την περίπτωση αυτή με τον θρίαμβο του Κάτουλου λέγοντας ότι ο Μάριος αρνήθηκε να αποτρέψει τον θρίαμβο του και τέλεσε έναν θρίαμβο. Τούτο είναι πιθανόν δεδομένου ότι ο Μάριος υπολόγιζε την παρουσία του στρατού του Κάτουλου ως έναν καθοριστικό παράγοντα για την πραγματοποίηση του θριάμβου από τον τελευταίο. Πέρα από τον φόβο για την υποκίνηση βίαιων αντιδράσεων από τον στρατό, ο τελευταίος είχε την δυνατότητα να συμμετάσχει στην συνέλευση και να ψηφίσει τον νόμο, όπως και ο στρατός του Μάριου¹⁰⁵.

γ. Η απώλεια του μέτρου με την περίπτωση του Σύλλα

Η ένοπλη εισβολή του υπάτου Λ. Κορνηλίου Σύλλα στην Ρώμη κατά το 88 π.Χ. έμελλε να αλλάξει οριστικά την Ιστορία της *Respublica*. Η αιτία της εισβολής ήταν το γεγονός της αντικατάστασής του στην *provincia* εναντίον του Μιθριδάτη ΣΤ' Ευπάτορα από τον *privatus* Γ. Μάριο¹⁰⁶. Η ανάληψη της εκστρατείας από τον τελευταίο έγινε κατόπιν ψήφισης σχετικού νόμου από τα *concilia plebis*, τον οποίο είχε φέρει προς ψήφιση μαζί με άλλες προτάσεις ο δήμαρχος Γ. Σουλπίκιος¹⁰⁷. Αυτή η διασάλευση του πολιτεύματος και του κράτους ήταν το αποτέλεσμα μίας διαρκούς θεσμικής και κοινωνικής αποσύνθεσης της Ρώμης. Η ολιγαρχία

¹⁰³ Κ. ΒΛΑΧΟΣ, *Από την patria iuris στον pater patriae*, σελ. 131-132, ο οποίος θεωρεί ότι οι *πολλοί* συνίσταντο βασικά από τον στρατό του Μάριου. *Για την contio* στο πλαίσιο της λειτουργίας των *comitia* και των *concilia plebis* βλ. Μ. HUMBERT, *Πολιτικοί και Κοινωνικοί Θεσμοί*, σελ. 363.

¹⁰⁴ Βλ. Τ. MOMMSEN, Το ζήτημα υπόκειτο στην αρχή της συλλογικότητας και της δυνατότητας ενός άρχοντα να καταστήσει άκυρη την ενέργεια ενός άλλου. Επίσης, ο άρχων μπορούσε να ασκήσει *veto* επί του συγκλητικού δόγματος. Ωστόσο, μέχρι εκείνη την στιγμή μόνο μία φορά είχε συμβεί στην περίπτωση του θριάμβου ένα τέτοιο *veto*. Σχετικά με την δυνατότητα ενός άρχοντα να ακυρώνει διά του *veto* την απόφαση ενός συνάρχοντά του ή ενός κατώτερου από εκείνον άρχοντα βλ. Μ. HUMBERT, *Πολιτικοί και Κοινωνικοί Θεσμοί*, σελ.

¹⁰⁵ Σχετικά με τον ρόλο του στρατού στην απόδοση του θριάμβου βλ. Λίβ., 45.35-39. Τ. ITGENSTHORST, *Tota Illa Pompea*, σελ. C. AULIARD, *Victoires et triomphes*, σελ. 142-145.

¹⁰⁶ Σχετικά με τις πηγές για τα γεγονότα της εποχής βλ. Αππ., *Ρωμ. Εμφ.*, 1.55-63. *Μιθρ.*, 22· 30, Πλούτ., *Σύλλ.*, 6.10. 7.1-10.2. *Μάρ.*, 34.1-35.4. Φλώρ., 2.9.6-8. Λίβ., *Per.*, 77. Διόδ. Σικ., 37.29. Ευτρ., 5.4. *Auct. Vir. Ill.*, 75.7-8. Ορόσ., 5.19.3-7. Βαλ. Μάξ., 3.8.5. 6.5.7. 8.6.2. Βλ. και T.S. BROUGHTON, *The Magistrates*, Vol. II, σελ. 40.

¹⁰⁷ Βλ. Α. KEAVENEY, *Sulla. The Last Republican*, New York 2005² (= *Sulla*), σελ. 45-63. Ο νόμος του Σουλπίκιου ήρθε προς ψήφιση στο πλαίσιο της νομοθεσίας για την απόδοση πολιτικών δικαιωμάτων στους συμμαχικούς μετά την λήξη του συμμαχικού πολέμου.

επεδίωκε την εντεινόμενη επέκταση της Ρώμης στο εξωτερικό, ενώ, παράλληλα, σωβούσε η οικονομική και κοινωνική ανισότητα στο εσωτερικό εξ αιτίας της άκρατης επέκτασης. Η αδυναμία της πολιτείας να ελέγξει τις επαρχίες και τους τομείς δράσης του κράτους στην Μεσόγειο οδήγησε στην σταδιακή κατίσχυση των των *magistratus/promagistratus* τόσο στο επίπεδο άσκησης των πολεμικών ενεργειών όσο και ως προς την διαχείριση των επαρχιών¹⁰⁸.

Η κατάσταση αυτή συνδέθηκε και με την προσπάθεια προσεταιρισμού ευρέων λαϊκών στρωμάτων αρχικά από τους *populares* και, εν συνεχεία, από ισχυρούς στρατηγούς. Το δέλεαρ ήταν η απόδοση γαιών και άλλων υλικών κερδών, τα οποία θα προέκυπταν από την συμμετοχή τους σε νικηφόρους πολέμους¹⁰⁹. Ο Σύλλας χρησιμοποίησε αυτό το επιχείρημα απευθυνόμενος στον στρατό του μετά την ψήφιση του προαναφερθέντος νόμου, προκειμένου να τον πείσει ότι τυχόν ανάληψη της εξουσίας διεξαγωγής του πολέμου από τον Μάριο θα σήμαινε, ταυτόχρονα, τον αποκλεισμό του συλλανικού στρατού από αυτόν με ό,τι θα συνεπάγετο τούτο αναφορικά με τα πιθανά υλικά κέρδη του πολέμου¹¹⁰.

Η Σύγκλητος διακρινόταν από μία αδυναμία ή απροθυμία να συμβιβάσει τα συμφέροντά της με τις διεκδικήσεις μεγάλου μέρους των λαϊκών στρωμάτων και των *Socii* και *Latii*, ενώ οι σχέσεις της με την ιππάδα τάξη χαρακτηριζόταν από μία αστάθεια. Η έκρηξη του εμφυλίου πολέμου το 90 π.Χ. μετά την δολοφονία του δημάρχου Μ. Λίβιου Δρούσου και την αποτυχία της μεταρρύθμισής του ανέδειξε πλήρως τα πολιτικά και κοινωνικά προβλήματα, που είχαν σωρευθεί, καθώς ο πυρήνας της συγκλητικής τάξης προσπαθούσε να αποτρέψει τις παραχωρήσεις στους συμμάχους, τον λαό και τους ιπείς. Η λήξη του συμμαχικού πολέμου το 89/88 π.Χ. ανάγκασε την Ρώμη να εντάξει μαζικά τους *Socii* και *Latii*, που είχαν παραδοθεί στην ρωμαϊκή πολιτεία μέσω δύο νόμων¹¹¹. Ο αποκλεισμός τους από τις λαϊκές συνελύσεις όξυνε την κατάσταση και υπήρξε μία βασική αφορμή διαφωνίας για την *nobilitas*. Ο *popularis* δήμαρχος Γ. Σουλπίκιος πέρασε νόμο από την λαϊκή συνέλευση, μέσω του οποίου αποδίδονταν πλήρη δικαιώματα πολιτείας στους συμμάχους και, παράλληλα, η συνέλευση ψήφισε κατόπιν πρότασής του την αποπομπή του υπάτου Σύλλα από την εξουσία διεξαγωγής πολέμου εναντίον του Μιθριδάτη και την απόδοσή της στον *privatus* και άλλοτε σωτήρα της Ρώμης Γ. Μάριο ακυρώνοντας με αυτόν τον τρόπο την αρχική απόφαση της Συγκλήτου. Ο Σύλλας αντέδρασε πείθοντας τον στρατό του να εισβάλει στρατιωτικά στην *urbs*. Η εισβολή οδήγησε στην

¹⁰⁸ M. HUMBERT, *Πολιτικοί και Κοινωνικοί Θεσμοί*, σελ. 319-323 και 384-388. T.C. BRENNAN, *The Praetorship*, σελ. 239-241. T.F. CARNEY, "The Promagistracy at Rome, 121-81 B.C.", *Acta Classica*, Vol. 2 (1959), σελ. 72-77.

¹⁰⁹ Χαρακτηριστική είναι η προσπάθεια του Μάριου να προσεταιριστεί τους *proletarii* από το 107 π.Χ. και εξής θέτοντας τις βάσεις για την πρόσδεση των φτωχών λαϊκών στρωμάτων με τους ισχυρούς στρατηγούς, οι οποίοι μπορούσαν να τους εξασφαλίσουν γη και πλούτο στο πλαίσιο της συμμετοχής τους σε πολεμικές αναμετρήσεις κατόπιν της προσκατάλεξής τους στο στράτευμα. Βλ. Κ. ΒΛΑΧΟΣ, *Από την patria iuris στον pater patriae*, σελ. 123-131. A. KEAVENEY, *The Army in the Roman Revolution*, London/New York 2007 (= *The Army in the Roman Revolution*), σελ. 23-35. P.A. BRUNT, *The Fall of the Roman Republic*, σελ. 240-265.

¹¹⁰ Απ., Ρωμ. Εμφ., 1.57.

¹¹¹ I. E. TZAMTZΗΣ, *Libertas*, σελ. 169-173. A. KEAVENEY, *Rome and the Unification of Italy*, Exeter 2005² (= *Rome and the Unification of Italy*), σελ.180-188.

ακύρωση των νόμων, την καθαίρεση και την ανακήρυξη ως *hostes* των Σουλπικίου και Μάριου με την παράλληλη έκδοση *Senatus Consultum Ultimum* εναντίον τους¹¹².

Ο Σύλλας προέβη σε μία άκρως ριψοκίνδυνη ενέργεια παραβιάζοντας μία ιερή παράδοση αρκετών αιώνων, σύμφωνα με την οποία ουδείς άρχοντας μπορούσε να εισέλθει με *imperium militiae* στο εσωτερικό του *romerium*¹¹³. Η υπέρμετρη και έκνομη δράση του Σύλλα προκάλεσε την έντονη αντίδραση των πολιτικών του αντιπάλων, που επικράτησαν μετά την αποχώρησή του το 87 ως *proconsul*, για να εκστρατεύσει εναντίον του Μιθριδάτη. Ο Σύλλας ανακηρύχθηκε *hostis* και εστάλη στην θέση του ο ύπατος Λ. Βαλέριος Φλάκκος¹¹⁴. Ωστόσο, η εξουδετέρωσή του και η νίκη του στην Ελλάδα κατέστησε κυρίαρχο τον Σύλλα. Η επιστροφή του στην Ιταλία κατά το 83 σηματοδότησε την αρχή του εμφυλίου πολέμου ανάμεσα στον Σύλλα και τους Μαριανιστές. Ο Σύλλας κατόρθωσε να διατηρήσει την πίστη του στρατού του χάρη στην λεία που τους επέτρεψε να αποκομίσουν από την Ανατολή, ενώ, παράλληλα, προσεταιρίστηκε αρκετές λεγεώνες των εσωτερικών του αντιπάλων. Η νίκη του στην Κολλίνη Πύλη και την Πραϊνέστη τον Νοέμβριο του 82 σφράγισε την πολιτική κυριαρχία του¹¹⁵.

Ο Σύλλας επικράτησε εναντίον των πολιτικών του αντιπάλων στον εμφύλιο πόλεμο τον Νοέμβριο του 82¹¹⁶. Σύμφωνα με τον Αππιανό μετά την μάχη της Κολλίνης Πύλης ο Σύλλας ανάγκασε την Σύγκλητο να συνέλθει σε συνεδρίαση, προκειμένου να επικυρωθούν οι πράξεις του στην επαρχία και να αρθεί η ανακήρυξή του σε *hostis*¹¹⁷. Κατά την ίδια συνεδρίαση η Σύγκλητος αποφάσισε να στήσει άγαλμα του Σύλλα εντός του *Forum*. Στην βάση του αγάλματος αναγραφόταν το όνομα του Σύλλα συνοδευόμενο από το *cognomen Eύτυχης* και το αξίωμα που κατείχε: [...] *είκόνα τε αὐτοῦ ἐπίχρυσον ἐπὶ ἵππου πρὸ τῶν ἐμβόλων ἀνέθεσαν καὶ ὑπέγραψαν* “Κορνηλίου Σύλλα ἡγεμόνος Εύτυχοῦς”¹¹⁸. Το προσωνύμιο *Εύτυχης*, η λατινική ονομασία του οποίου είναι *Felix*, αποδόθηκε στον Σύλλα από τους οικείους του μετά την λήξη των εχθροπραξιών στην Κολλίνη Πύλη και την Πραϊνέστη: *ὤδε γὰρ αὐτὸν οἱ κόλακες, διευτυχοῦντα ἐπὶ τοῖς ἐχθροῖς, ὠνόμαζον. Καὶ προῆλθεν ἐς βέβαιον ὄνομα ἢ κολακεῖα*¹¹⁹. Η

¹¹² Αππ., *Ρωμ. Εμφ.*, 1.57. Πλούτ., *Σύλλ.*, 6.8· 9.5-7. Α KEAVENEY, *Sulla*, σελ. 52-58.

¹¹³ *Αυτόθι*. Ο KEAVENEY δικαιολογεί τον Σύλλα τονίζοντας την δυσχερή θέση, στην οποία είχε βρεθεί. Το συμπέρασμα είναι πως επρόκειτο για μία πρωτοφανή πράξη και από την πλευρά των αντιπάλων του. Για την αδυναμία να σταθμεύουν στρατεύματα στο εσωτερικό της πόλης και την εν γένει άρνηση στην χρήση του *imperium militiae* βλ. I.E. TZAMTZΗΣ, *Libertas*, σελ. 13-18.

¹¹⁴ Ο Φλάκκος δεν αποτελούσε την αρχική επιλογή για την αντικατάσταση του Σύλλα. Ωστόσο, ο θάνατος του Μάριου κατά την διάρκεια της έβδομης υπατείας του το 86 π.Χ. είχε ως συνέπεια την ανάληψη του υπατικού αξιώματος από τον Φλάκκο. Ο τελευταίος υπήρξε θύμα ανταρσίας και ανετράπη από τον Φιμβρία. Βλ. Πλούτ., *Σύλλ.*, 20.1· *Λούκ.*, 7.2. Αππ., *Ρωμ. Εμφ.*, 1.75· Μιθρ., 51-53. Δίων Κάσσ., 30-35· 105.1-5. *Auct. Vir. Ill.*, 70.1. Ορόσ., 6.2.9. Λίβ., *Per.*, 98. Σαλλ., *Hist.*, 3.33· 5.13.

¹¹⁵ Α. KEAVENEY, *Sulla*, σελ. 117-125.

¹¹⁶ Α. KEAVENEY, *Sulla*, σελ. 109-123.

¹¹⁷ Αππ., *Ρωμ. Εμφ.*, 1.97: [...] *τὰ δ' ἐν τῇ πόλει καθίστατο ἅπαντα ἐφ' ἑαυτοῦ, καθ' ὃν ἐβούλετο τρόπον. Νόμον γὰρ ἢ χειροτονίας ἢ κλήρου λόγος οὐκ ἦν ἔτι, πεφρικῶτων ὑπὸ δέους πάντων καὶ κρυπτομένων ἢ σιωπῶντων: οἱ καὶ πάντα, ὅσα διόκησεν ὁ Σύλλας, ὑπατεύων τε καὶ ἀνθυπατεύων, βέβαια καὶ ἀνεύθυνα ἐμνησίζοντο εἶναι*. Βλ. και Α. KEAVENEY, *Sulla*, σελ. 135.

¹¹⁸ Αππ., *Ρωμ. Εμφ.*, 1.97.

¹¹⁹ *Αυτόθι*. *Auct. de Vir. Ill.*, 75.9. Βλ. και Βέλλ. Πατ., 2.27.4: *De quo iuvene existimaverit Sulla, in promptu est; occiso enim demum eo Felicis nomen adsumpsit, quod quidem usurpasset iustissime, si eundem et vincendi et vivendi finem habuisset*.

πληροφορία αυτή επιβεβαιώνει την πληροφορία του Τίτου Λίβιου, σύμφωνα με την οποία τα *cognomina* αποδίδονταν είτε από τον λαό, είτε από τον στρατό είτε από τους οικείους του τιμώμενου. Μάλιστα, ο Λίβιος κάνει ιδιαίτερη μνεία στην περίπτωση του Σύλλα και του Πομπήιου τονίζοντας ότι έλαβαν τα *cognomina* τους *Felix* και *Magnus* κατόπιν σχετικής αναγνώρισης από τους *familiares* τους¹²⁰.

Πιθανώς, η απόδοση του θριάμβου από την Σύγκλητο έγινε κατά την ίδια συνεδρίαση, η οποία είχε επικυρώσει το *cognomen Felix* και τις πράξεις του ανθυπάτου στην επαρχία, στην οποία, άλλωστε, είχε πολεμήσει εναντίον του Μιθριδάτη ΣΤ΄ Ευπάτορος¹²¹. Η μελέτη του J. LINDERSKI καταδεικνύει την σημασιολογική και νομική σύνδεση των δύο διαδικασιών. Η αναγραφή των *cognomina ex victis gentibus* πλησίον της κύριας ονομασίας του τιμώμενου στους υπατικούς καταλόγους συνοδεύεται από την προσθήκη της έκφρασης *qui postea appellatus est*. Η τελευταία τονίζει ότι το *cognomen* αποδόθηκε σε χρόνο μεταγενέστερο της υπατείας και η ύπαρξή του στους υπατικούς καταλόγους αποτελεί μία ένδειξη πως η απόδοση έγινε κατόπιν μίας συγκεκριμένης διαδικασίας.

Το γεγονός πως ακολουθήθηκε, κατά πάσα πιθανότητα, η ίδια διαδικασία με το *cognomen ex virtute* του Σύλλα, είναι ενδεικτικό της κοινής πρακτικής, η οποία ακολουθούνταν, μάλλον, για την υιοθέτηση τόσο των *cognomina ex victoria* όσο και των *cognomina ex virtute*¹²². Το *cognomen* αναγράφεται και στους θριαμβευτικούς καταλόγους χωρίς την προσθήκη της παραπάνω έκφρασης¹²³. Σύμφωνα με τον LINDERSKI το γεγονός αυτό δεικνύει πως η απόδοσή του έλαβε χώρα, μάλλον, κατά την διαδικασία ψήφισης του θριάμβου, δεδομένου ότι τόσο ο θρίαμβος όσο και το προσωνύμιο σχετίζονταν με την ίδια νίκη¹²⁴.

Η πληροφορία του Αππιανού ώθησε ορισμένους νεώτερους στο συμπέρασμα πως η πρώτη επίσημη επικύρωση από την Σύγκλητο ενός τέτοιου ονόματος αφορούσε τον Σύλλα¹²⁵. Όμως, η αναγραφή αντίστοιχων *cognomina* στους θριαμβευτικούς και τους υπατικούς καταλόγους και για προγενέστερες του Σύλλα περιπτώσεις αποτελούν σημαντικές ενδείξεις για την ύπαρξη μίας σχετικής διαδικασίας και πριν από τον 1ο αι. π.Χ., όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενη παράγραφο. Κατά συνέπεια, είναι πιθανό ότι η Σύγκλητος δεν προέβη σε μία καινοτομία, η

¹²⁰ Λίβ., 30.45.6: *Africani cognomen militaris prius favor an popularis aura celebraverit an, sicuti Felicis Sullae Magnique Pompeii patrum memoria, coeptum ab adsentatione familiari sit parum compertum habeo.*

¹²¹ J. HIND, "Mithridates", J.A. CROOK, A. LINTOTT, E. RAWSON, *The Cambridge Ancient History*, V. IX, Cambridge 1994², σελ. 154-164.

¹²² A. DEGRASSI, *Fasti Capitolini*, σελ. 74: L. Corne[lius L.f. P. n. Sulla], qui postea [Felix appellatus est]. Η ίδια πληροφορία δίνεται και για άλλες περιπτώσεις υπάτων, όπως του Μέτελλου Νουμειδικού, των Σκιπιώνων Αφρικανού και Ασιατικού, του Βρούτου Καλλαϊκού και του Σερβιλίου Ισαυρικού. J. LINDERSKI, "The Surname of Marcus Antonius Creticus", σελ. 157-164.

¹²³ A. DEGRASSI, *Fasti Capitolini*, σελ. 108 ειδικά για την περίπτωση του Σύλλα.

¹²⁴ J. LINDERSKI, "The Surname of Marcus Antonius Creticus", σελ. 159.

¹²⁵ B. DOER, *Die römische Namengebung*, Stuttgart 1937, σελ. 46-52 και 68-71. Βλ. και P. KNEISSL, *Die Siegestitulatur der römischen Kaiser*, Göttingen 1969, (= *Die Siegestitulatur*), σελ. 21. Ο τελευταίος εκφράζει την άποψη πως η Σύγκλητος δεν είχε αποδώσει ποτέ κατά την διάρκεια της *Respublica cognomina* και ότι ο Σύλλας συνιστούσε την εξαίρεση.

οποία θα ήταν λογική με δεδομένη την πανίσχυρη θέση του Σύλλα εκείνη την στιγμή¹²⁶. Σε αυτήν την περίπτωση ο Σύλλας ακολουθούσε μία σχετικά παραδοσιακή διαδικασία.

Το *cognomen ex virtute Felix* ήταν συνδεδεμένο με τον θρίαμβο του Σύλλα. Ο Πλούταρχος στην περιγραφή του θριάμβου του κάνει μνεία στην ομιλία του τελευταίου σε *contio*, η οποία έλαβε χώρα αμέσως μετά την λήξη της πομπής¹²⁷. Αναφερόμενος στις πράξεις του ως ανθύπατος, ο Σύλλας διέταξε τον λαό να τον αποκαλεί *Εύτυχη*: *ἤδη δὲ συνηρημένων ἀπάντων, ἀπολογισμὸν ἐν ἐκκλησίᾳ τῶν πράξεων ποιούμενος οὐκ ἐλάσσονι σπουδῇ τὰς εὐτυχίας ἢ τὰς ἀνδραγαθίας κατηριθμεῖτο, καὶ πέρας ἐκέλευσεν ἑαυτὸν ἐπὶ τοῦτοις Εὐτυχῆ προσαγορεύεσθαι: Τοῦτο γὰρ ὁ Φῆλιξ...* Με αυτόν τον τρόπο ο Σύλλας έθεσε το *cognomen* του στην ίδια κατηγορία με τα *cognomina ex victis gentibus*, αφού και αυτά συνδέονταν με τον θρίαμβο. Η καινοτομία του Σύλλα βασιζόταν στο γεγονός πως ενώ τεχνικά το *cognomen* αποδόθηκε στο πλαίσιο του θριάμβου και των στρατιωτικών του επιτυχιών, εν τούτοις ξεπερνούσε σε δόξα τα παραδοσιακά επινίκια *cognomina*, αν και ο θρίαμβος αποτελούσε το κοινό σημείο αναφοράς τους¹²⁸. Η ύπαρξη των προαναφερθέντων χωρίων των Αππιανού και Πλουτάρχου δημιούργησε μία σύγχυση στους νεώτερους ερευνητές, οι οποίοι επιχείρησαν να αποδείξουν τον ακριβή τρόπο υιοθέτησης του προσωνυμίου¹²⁹.

Η πιθανότερη εξήγηση είναι πως ο Σύλλας θρίαμβευσε έχοντας ήδη αποκτήσει επίσημα κατόπιν συγκλητικού διατάγματος το *cognomen ex virtute*. Απλώς, γνωστοποίησε την ύπαρξή

¹²⁶ Ας μην λησμονείται ότι ο Σύλλας είχε ουσιαστικά καταλάβει την Ρώμη εκείνη την στιγμή διά της βίας. Τρανή απόδειξη τούτης της πράξης ήταν η σφαγή των χιλιάδων πολιτικών του αντιπάλων στην *Villa Publica*, ενώ την ίδια στιγμή συνεδρίαζε η Σύγκλητος στον παρακείμενο αυτής ναό της *Bellona* εξετάζουσα τις πράξεις του Σύλλα κατά τον μιθριδατικό πόλεμο. Οι πηγές τονίζουν ότι προκλήθηκε πανικός στο Σώμα, τον οποίο ο Σύλλας προσπάθησε να μετριάσει. Βλ. Πλούτ., *Σύλλ.*, 30.2-4. Αππ., *Ρωμ. Εμφ.*, 1.95. Λίβ., *Per.*, 89. Φλώρ., 2.9.23. *Auct. Vir. Ill.*, 75. Δίων Κάσ., 109. Βλ. και A. KEAVENEY, *Sulla*, σελ. 124.

¹²⁷ Βλ. F. PINA POLO, "Contio, auctoritas and Freedom of Speech in Republican Rome", S. BENOIST (επιμ.), *Rome, a City and Its Empire in Perspective: The Impact of the Roman World through Fergus Millar's Research*, Leiden 2012, σελ. 45-58 (= "Contio, auctoritas and Freedom of Speech in Republican Rome"). R. MORSTEIN-MARX, *Mass Oratory and Political Power in the Late Roman Republic*, Cambridge 2004, σελ. 7-12· 34-42 (= *Mass Oratory*) για την σημασία της *contio*. Δύναται να συμπεράνει κάποιος ότι επρόκειτο για μία τακτική διαδικασία, στο πλαίσιο της οποίας ο θριαμβευτής ενημέρωνε λεπτομερώς τον λαό για τις πράξεις του.

¹²⁸ E.S. RAMAGE, "Sulla's Propaganda", *Klio*, 73 (1991), σελ. 101. J.P.V.D. BALDSON, "Sulla Felix", *JRS*, 41 (1951), σελ. 1-10.

¹²⁹ A. KEAVENEY, *Sulla*, σελ. 135, ο οποίος κάνει αναφορά στην απόδοση του ονόματος από την Σύγκλητο και την αφιέρωση του ανδριάντα. Ωστόσο, κάνει ξεχωριστή μνεία στην ομιλία του Σύλλα, με την οποία ζήτησε από τον λαό να τον αποκαλεί *Felix*. Βλ. *RRC*, 381. Ο CRAWFORD αποδέχεται την πληροφορία του Αππιανού, για να τονίσει ότι το προσωνύμιο αποδόθηκε από την Σύγκλητο στην παραπάνω συνεδρίαση μαζί με την απόφαση να στηθεί ο έφιππος ανδριάντας στο *Forum*. A. ΧΕΛΜΗΣ, *Nomen*, σελ. 58-59. Ο συγγραφέας δεν εκφράζει την βεβαιότητα σχετικά με την ύπαρξη επίσημης απόδοσης του *cognomen*. Επίσης, προβαίνει στην διάκριση των τρόπων αναγνώρισεως, για τους οποίους κάνει λόγο ο Λίβιος. Η εκτίμησή του είναι πως τα επινίκια *cognomina* σχετιζόνταν, κυρίως, με την αναγνώρισή τους από τον στρατό. Έτσι, τοποθετεί το *cognomen* του Σύλλα στην κατηγορία εκείνων, των οποίων η κτήση οφειλόταν στην λαϊκή αίγλη, δεδομένου ότι οι *familiares* αποκάλεσαν τον Σύλλα *Felix*, ενώ ο τελευταίος ζήτησε από τον λαό μετά τον θρίαμβο να αποκαλείται έτσι. Όμως, η άποψη αυτή οδηγεί σε μία αποσπασματική αντιμετώπιση της θεσμικής πραγματικότητας.

του προς τον λαό αμέσως μετά την ολοκλήρωση της θριαμβικής πομπής¹³⁰. Τα επινίκια προσωνύμια αναγράφονταν στους *fasti consulares* και στους *fasti triumphales*. Με βάση την διευκρίνηση ότι το *cognomen* αποδόθηκε σε μεταγενέστερο της υπατείας χρόνο, μπορεί να εξάγει κάποιος το συμπέρασμα ότι η διαδικασία απόδοσης του θριάμβου ήταν ο καταλληλότερος τρόπος για μία επίσημη κτήση των προσωνυμίων. Άλλωστε, η συνεδρίαση που απέδωσε στον Σύλλα το *cognomen* είχε ασχοληθεί και με τα πεπραγμένα του Σύλλα εναντίον του Μιθριδάτη¹³¹.

Πέραν του *cognomen Felix* ο Σύλλας έλαβε και δεύτερο προσωνύμιο. Ο Αππιανός κάνει λόγο για συγκλητικό δόγμα, βάσει του οποίου ο Σύλλας επονομαζόταν και Έπαφρόδιτος: *Ἦδη δὲ που γραφῆ περιέτυχον ἡγουμένη τὸν Σύλλαν Ἐπαφρόδιτον ἐν τῷδε τῷ ψηφίσματι ἀναγραφῆναι, καὶ οὐκ ἀπεικὸς ἐφαίνετο μοι καὶ τότε, ἐπεὶ καὶ Φαῦστος ἐπωνομάζετο: δύναιται δὲ τοῦ αἰσίου καὶ ἐπαφροδίτου ἀγχοτάτω μάλιστα εἶναι τὸ ὄνομα*¹³². Το όνομα αφορούσε την εύνοια της Αφροδίτης προς τον Σύλλα. Η τελευταία σχετιζόταν με την νίκη του Σύλλα και με την ίδια την ύπαρξη του ρωμαϊκού κράτους¹³³. Ο Αππιανός συνδέει το προσωνύμιο με την έννοια της ευτυχίας¹³⁴. Πιθανώς, η αναφορά στην Αφροδίτη να συνδεόταν κατά κάποιο τρόπο με την έννοια της ευτυχίας σημασιολογικά, καθώς και της επιθυμίας του Σύλλα να δείξει πως τύγχανε της θεϊκής εύνοιας και ότι αυτή η σχέση προοικονομούσε το ξεκίνημα μίας νέας εποχής¹³⁵.

Αυτό το γεγονός σε συνδυασμό με την χρονική εγγύτητα ανάμεσα στην αναγνώριση των δύο ονομάτων ώθησε ορισμένους να θεωρήσουν ταυτόσημα τα δύο ονόματα¹³⁶. Ο Πλούταρχος προβαίνει σε σαφή διάκρισή τους αναφέροντας ότι το όνομα Έπαφρόδιτος χρησιμοποιούνταν στην επικοινωνία του Σύλλα με τις περιοχές της Ανατολής¹³⁷. Η πληροφορία αυτή

¹³⁰ Πλούτ., *Σύλλ.*, 34.2. Κάποιες φορές οι θριαμβευτές προέβαιναν σε μία ομιλία προς τον λαό. Οι πηγές δεν είναι ξεκάθαρες για την πιθανότητα μία *contio* με θέμα τον θρίαμβο να λάμβανε χώρα στο *militiae* πεδίο πριν από την σχετική ψηφοφορία της λαϊκής συνέλευσης ή μετά την τέλεση του θριάμβου. Ενδεχομένως να συνέβαιναν περισσότερες της μίας *contiones*. Στην προκειμένη περίπτωση είναι ξεκάθαρο το γεγονός πως ο Σύλλας μίλησε στον λαό στο περιθώριο της πομπής. Σχετικά με την ομιλία του Λ. Αιμιλίου Παύλου προς τον λαό μετά τον θρίαμβό του βλ. Λίβ., 45.41. Σχετικά με την ομιλία του Μέτελλου Νουμιδικού βλ. *infra*, σελ. 123.

¹³¹ Βλ. *supra*, σελ. 129.

¹³² Αππ., *Ρωμ. Εμφ.*, 1.97.

¹³³ Βλ. Αππ., *Ρωμ. Εμφ.*, 1.97, σχετικά με τον χρησμό που δόθηκε στον Σύλλα για την ισχύ, που θα λάμβανε λόγω της εύνοιας της Αφροδίτης. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι η Αφροδίτη αναφέρεται ως πρόγονος του Αινεία, ενώ ο Σύλλας αργότερα έστειλε σε ναό της χρυσό στέφανο επονομαζόμενος ως *αὐτοκράτωρ*. Για την σχέση της Αφροδίτης με την ρωμαϊκή πολιτεία και με την στρατηγική του Σύλλα να επιβληθεί τόσο σε αυτήν όσο και στην ελληνική Ανατολή, καθώς και με την σχετική με την ως άνω προσπάθεια ύπαρξη του προσωνυμίου Έπαφρόδιτος βλ. Α. KEAVENEY, *Sulla*, σελ. 135. F. SANTANGELO, *Sulla, the Elites and the Empire. A Study of Roman Policies in Italy and the Greek East*, Leiden/Boston 2007 (= *Sulla, the Elites and the Empire*), σελ. 199-213. E.S. RAMAGE, “Sulla’s Propagnada”, *Klio*, 73 (1991) (= “Sulla’s Propagnada”), σελ. 95-102· 108.

¹³⁴ Αππ., *Ρωμ. Εμφ.*, 1.97. Ο Αππιανός τονίζει επιχειρεί να ερμηνεύσει την σημασία του προσωνυμίου ταυτίζοντάς το με την σημασία που είχε η λέξη Φαῦστος. Η τελευταία αποτελούσε όνομα που ο Σύλλας είχε επιλέξει να φέρουν τα τέκνα του.

¹³⁵ E.S. RAMAGE, “Sulla’s Propaganda”, σελ. 100-102.

¹³⁶ E.S. RAMMAGE, “Sulla’s Propaganda”, σελ. 100, υπ. 36. J.P.V.D. BALDSON, “Sulla Felix”, σελ. 9-10.

¹³⁷ Πλούτ., *Σύλλ.*, 34.2: [...] αὐτὸς δὲ τοῖς Ἑλλησι γράφων καὶ χρηματίζων ἑαυτὸν Ἐπαφρόδιτον ἀνηγόρευε, καὶ παρ’ ἡμῶν ἐν τοῖς τροπαίοις οὕτως ἀναγράφεται Ἰεὺκιος Κορνήλιος Σύλλας Ἐπαφρόδιτος”.

πιστοποιείται από τις επιγραφικές μαρτυρίες¹³⁸. Παρόλη την σχέση του τίτλου με την *felicitas* δεν φαίνεται πως είχε κάποια σχέση με τον θρίαμβο¹³⁹. Το εν λόγω προσωνύμιο δεν μπορεί να ταυτιστεί με την έννοια της *felicitas*. Η τελευταία σχετιζόταν με την θεία εύνοια προς την πολιτεία, χωρίς να συνδέεται με μία συγκεκριμένη θεότητα. Πάντως, η έννοια της *felicitas* ήταν εννοιολογικά συγγενής προς την σημασία, που είχε η λέξη *Ἐπαφρόδιτος*, δεδομένων των λεγομένων του Αππιανού. Αλλά η *felicitas* σχετικά με τον νικητή στρατηγό αφορούσε την καλή τύχη που είχε ούτως ή άλλως, η οποία εκπορευόταν από το θεϊκό στοιχείο εν γένει¹⁴⁰. Παρόλα αυτά η σημασιολογική τους σχέση και η κοινή αναφορά τους από τις πηγές, καθώς και η αναφορά του Αππιανού πως το όνομα *Ἐπαφρόδιτος* αποδόθηκε *ἐν τῷδε τῷ ψηφίσματι* δείχνοντας την ύπαρξη μίας επίσημης διαδικασίας αφήνει να εννοηθεί πως δόθηκε άδεια στον Σύλλα να χρησιμοποιεί αμφότερα τα προσωνύμια κατά το δοκούν.

Αν η διαδικασία εξερίχθηκε κατ' αυτόν τον τρόπο, ο Σύλλας έλαβε τις ως άνω τιμές συμπεριλαμβανομένου του θριάμβου ως *proconsul*. Ωστόσο, πραγματοποίησε τον θρίαμβο ως δικτάτωρ στις 28 και 29 Ιανουαρίου του 81 π.Χ.¹⁴¹. Η διαδικασία της ανάληψης του δικτατορικού αξιώματος δεν θα πρέπει να συγγέεται με την διαδικασία αναγνώρισης των επαρχιακών πράξεων του Σύλλα, καθώς τόσο η μαρτυρία του Αππιανού όσο και άλλες γραμματειακές μαρτυρίες δεν συνηγορούν προς τούτο¹⁴². Παρόλα αυτά, ορισμένες σχετικά σύγχρονες των γεγονότων επιγραφές και κάποιες νομισματικές κοπές θα μπορούσαν να συνδέουν τις διαδικασίες. Όπως αναφέρθηκε, η Σύγκλητος αποφάσισε αμέσως μετά την λήξη του εμφυλίου πολέμου την τοποθέτηση ενός έφιππου ανδριάντα του Σύλλα στο *Forum*, στην βάση του οποίου υπήρχε το όνομα και ο τίτλος του Σύλλα¹⁴³.

Κάποιες νομισματικές κοπές χρονολογούμενες, κατά πάσα πιθανότητα, το 81 π.Χ. φέρουν ως οπισθότυπο έφιππο άνδρα φορώντας δάφνινο στεφάνι. Η παράσταση συμπληρώνεται από

¹³⁸ *Αυτόθι*. R.K. SHERCK, *RDGE*, 23.39. C. MACKAY, "Sulla Monuments", *Historia*, 49 (2000), σελ. 175. Βέβαια, η αναγραφή του προσωνυμίου στο εν λόγω *Senatus Consultum* για την διευθέτηση ζητημάτων του ιερού του Αμφιαράου στον Ωρωπό χρονολογείται κατά το 80 π.Χ., ενώ ο Σύλλας αναφέρεται ως *imperator*, τίτλος που εξέφραζε την θέση του ως *proconsul* μετά την μάχη της Χαϊρωνείας. Συνεπώς, έχει δίκιο ο MACKAY λέγοντας ότι αποκλείεται ο Σύλλας να χρησιμοποίησε το *cognomen* πριν από την επίσημη απόδοση κατά το 82 π.Χ. *Contra*: J.P.V.D. BALDSON, "Sulla Felix", σελ. 9-10.

¹³⁹ F. SANTANGELO, *Sulla, the Elites*, σελ. 207, υπ. 27. Ο συγγραφέας εκτιμά ότι δεν υπάρχει καμία σχέση ανάμεσα στην έννοια της *Felicitas* και την *Venus*.

¹⁴⁰ *Contra*: D. MACDONELL, *Roman Manliness. Virtus and the Roman Republic*, Cambridge 2006 (= *Roman Manliness*), σελ. 93-95. Ο τελευταίος δεν θεωρεί ότι η *virtus* και η *felicitas* ήταν εσωτερικές ιδιότητες κάποιου, αλλά σχετιζόνταν με το θεϊκό στοιχείο έχοντας, μάλιστα, δική τους λατρεία κατά τον 2ο αι. π.Χ. Τα κοινά στοιχεία της *felicitatis* με την Αφροδίτη βασίζονταν στο γεγονός ότι τόσο η πρώτη όσο και η θεά δρούσαν για την *salutem* της *Respublica*. Επί της ουσίας ο Σύλλας αποδεικνύεται πως είχε επιχειρήσει με την κοινή θεσμική τους επικύρωση να συνδέσει πιο στενά δύο όμορης σημασίας προσωνύμια και να οικειοποιηθεί ο ίδιος τόσο την ιδέα της *felicitatis* όσο και την εύνοια της Αφροδίτης. Για την σημασία της *felicitas* ως προς την εξυπηρέτηση της *Respublica* εν συνόλω βλ. ORF⁴, 8 F135. Βαλ. Μάξ., 4.1.10. A. ECKERT, "Good Fortune and the Public Good", H. VAN DER BLOM, C. GRAY, C. STEEL, *Institutions, Ideology in Republican Rome. Speech, Audience and Decision*, Cambridge 2018, σελ. 285-286.

¹⁴¹ A. DEGRASSI, *Fasti Capitolini*, σελ. 108.

¹⁴² Απ., Ρωμ. Εμφ., 1.98. Πλούτ., Σύλλ., 33.1. Κικ., Ατ., 9.15.2.

¹⁴³ Απ., Ρωμ. Εμφ., 1.97.

την επιγραφή L. SULL FELI DIC¹⁴⁴. Στην εμπρόσθια όψη απεικονίζεται κεφαλή της προσωποποιημένης Ρώμης. Πιθανώς, η αναγραφή του αξιώματος δείχνει πως το νόμισμα κόπηκε κατά την περίοδο, που ο Σύλλας κατείχε την θέση του δικτάτορα. Αυτό δεν σημαίνει ότι το άγαλμα έφερε στην βάση του αυτήν ακριβώς την επιγραφή, από την στιγμή που η απόφαση λήφθηκε πριν ο Σύλλας καταστεί δικτάτωρ με βάση τις πληροφορίες του Αππιανού. Ενδεχομένως ο όρος *ήγεμών* να σήμαινε τον ύπατο/ανθύπατο ή τον *imperator*.

Το ερώτημα που γεννάται είναι αν το *ήγεμών* αποτελούσε μετάφραση του όρου *imperator* ή αν με τον όρο αυτό δηλωνόταν το αξίωμα του *consul/proconsul*. Ο τίτλος *imperator* δεν μπορούσε να υπάρξει κανονικά χωρίς την ύπαρξη αρχοντικού αξιώματος. Συνεπώς, οι δύο όροι συνδέονταν στενά. Απλώς, ο πρώτος αποτελούσε αναγνώριση εκ μέρους του στρατού του *imperium* του *magistratus* μετά την νίκη του. Αν και ο όρος *ήγεμών* χρησιμοποιείται από τις ελληνικές πηγές για να δηλωθεί περισσότερο ο όρος ύπατος/ανθύπατος, εν τούτοις δεν πρέπει να αποκλειστεί η χρήση του τίτλου *imperator* λόγω της συσχέτισής τους¹⁴⁵. Προς τούτο συνηγορούν τόσο η επιγραφή του 82 π.Χ., στην οποία ο Σύλλας αναγράφεται ως *Felix Imperator* όσο και νομισματικές κοπές της ίδιας εποχής, που φέρουν στην οπίσθια όψη τους την επιγραφή L. SULL IMPER¹⁴⁶. Οι επιστολές του σε ελληνικές πόλεις και τα συγκλητικά δόγματα, που επικύρωναν τις διευθετήσεις του Σύλλα στην Ανατολή, αναφέρουν τον Σύλλα ως *αυτοκράτορα* για την περίοδο από το 85 και εξής¹⁴⁷. Το συμπέρασμα που εξάγεται από αυτές

¹⁴⁴ RRC, 381. Παραλλαγές αυτής της νομισματικής κοπής απεικονίζουν στην οπίσθια όψη την επιγραφή L. SULL FELIX DIC. Βλ. Και ILLRP, 352-356. ILS, 871-874. Σε αυτές τις επιγραφές ο Σύλλας αναφέρεται ως δικτάτωρ.

¹⁴⁵ Βλ. A. KEAVENEY, *Sulla*, σελ. 212, υπ. 25. H.G. MASON, *Greek Terms for Roman Institutions*, Toronto 1974, σελ. 146. E. GABBA, *Appiani Bellorum Civilium Liber Primus*, Florence 1967², σελ. 263. Ο KEAVENEY μεταφράζει το *ήγεμών* με τον τίτλο *proconsul* βασιζόμενος στην πληροφορία των αρχαίων πηγών. Επιπλέον, λαμβάνει υπ' όψη του επιγραφικές μαρτυρίες, βάσει των οποίων ο Σύλλας αναφερόταν ως *proconsul* για ζητήματα που αφορούσαν την Ανατολή. Όμως, υπάρχει επιγραφή και νόμισμα, στα οποία φέρει τον τίτλο *imperator*. Έτσι, ο GABBA αποδίδει στον όρο *ήγεμών* την έννοια του *imperator*, ενώ ο MASON αποδίδει με αυτόν τις λέξεις *dux* ή *princeps*, αν και δεν είχαν κάποια θεσμική διάσταση οι συγκεκριμένες λέξεις στην εποχή του Σύλλα. M. CRAWFORD, *Roman Republic Coinage*, Vol. I., σελ. 397, ο οποίος αποδέχεται την πληροφορία του Αππιανού και διαχωρίζει χρονικά την απόφαση τοποθέτησης του αγάλματος με την στιγμή, που ο Σύλλας ονομάστηκε δικτάτορας. Ωστόσο, είναι, μάλλον, σύμφωνος με την άποψη ότι η βάση του αγάλματος έφερε τον τίτλο *dictator* χρησιμοποιώντας κατά κύριο λόγο το εν λόγω νόμισμα ως αποδεικτικό στοιχείο και την ύπαρξη επιγραφών. Βλ. C. MACKAY, "Sulla Monuments", σελ. 182-184. Ο MACKAY μεταφράζει την λέξη *ήγεμών* του Αππιανού με τον όρο *dictator* βασιζόμενος στην ύπαρξη του ως άνω νομίσματος και σύγχρονών του επιγραφών.

¹⁴⁶ ILLRP, 349: L. Cornelius L.f. Sulla pro co(n)s(ule) και 350: L. Cornelius L.f. Sulla pro co(n)s(ule) de pecunis quam conlegia in commune conlatam. Όμως, υπάρχει επιγραφή, η οποία αναφέρει τον Σύλλα ως *Imperator* και *Felix*. ILLRP, 351: L. Cornelio L. [f.] Sulla Feleici Imperatori publice. Ο DEGRASSI τονίζει χρονολογεί την επιγραφή στο τέλος του 82 π.Χ. βασιζόμενος στις πληροφορίες των γραμματειακών πηγών και, ιδίως, του Αππιανού. ILS, 870. Σχετικά με το νόμισμα βλ. RRC, 367. Ο CRAWFORD το χρονολογεί κατά το 82 π.Χ. Στην εμπρόσθια όψη απεικονίζεται κεφαλή Ρώμης φέρουσα κράνος. Στην οπίσθια όψη θριαμβευτής σε τέθριππο, τον οποίο στεφανώνει φτερωτή νίκη. Κάτωθεν της παραστάσεως στο έξεργο αναγράφονται L. SULLA IMPE. Βέβαια, η κοπή ανάγεται πριν από οποιαδήποτε επίσημη αναγνώριση, αφού δεν υπάρχει το προσωνύμιο *Felix*. Αλλά η παράσταση είναι ενδεικτική της προσπάθειας του Σύλλα να συνδέσει την νίκη του με την νόμιμη θέση του στην πόλη, αφού αναφέρεται στην εξουσία του με τον τιμητικό τίτλο *Imperator*, ο οποίος προέκυψε κατόπιν της αναγνώρισης του στρατού μετά την νίκη. Επίσης, απεικονίζεται ως θριαμβευτής και παράλληλα, επιχειρεί να συνδεθεί με την πολιτεία μέσω της απεικόνισης της πόλης. Ας μην λησμονείται ότι ο θριαμβευτής είχε πλήρη εξουσία εντός της πόλης. Για την προσπάθεια του Σύλλα να δείξει την νομιμότητά του βλ. RRC, 359. C. MACKAY, "Sulla Monuments", σελ. 198-206.

¹⁴⁷ R. SHERCK, *RDGE*, 17.10· 18.104· 20.14· 23.39.

είναι πως οι αποφάσεις της Συγκλήτου ελήφθησαν αφού ο Σύλλας είχε αποκατασταθεί νομικά και αφορούσαν την εποχή, που ο Σύλλας ήταν *hostis*.

Επομένως, είναι πιθανή μία επίσημη αναγνώριση του τίτλου *Imperator* από την Σύγκλητο να έλαβε χώρα κατά την συνεδρίαση, η οποία αναγνώρισε τα *acta* του Σύλλα στην επαρχία αποκαθιστώντας τον ως *proconsul*. Ο τίτλος *Imperator/Αυτοκράτωρ* αντικατόπτριζε την ιδιότητα του *proconsul*, αφού η αναφορά του πρώτου στα συγκλητικά δόγματα αντικαθιστούσε τον τίτλο του ανθυπάτου. Εάν ισχύει η συγκεκριμένη υπόθεση, αυτή η απόφαση δεν συνιστούσε μία περαιτέρω ισχυροποίηση του Σύλλα σε θεσμικό επίπεδο. Ωστόσο, αποτελούσε μία θεσμική επικύρωση της κοινωνικής αναγνώρισης που λάμβανε από τον στρατό του και η οποία καθιστούσε στενότερα συνδεδεμένο τον άρχοντα με τους στρατιώτες προσδίδοντας στην εξουσία του πρώτου μία χαρισματική αξία¹⁴⁸.

Η αναγνώριση της εξουσίας του Σύλλα ήταν σημαντική. Συνέβη μετά την λήξη του εμφυλίου πολέμου, στο πλαίσιο του οποίου ο Σύλλας χρησιμοποίησε αυτήν την εξουσία, για να εισέλθει στην πόλη ενόπλιως και για να επιτεθεί εναντίον Ρωμαίων πολιτών. Επιπλέον, η εξουσία του *proconsul* ήταν ιδιαίτερης σημασίας για την Ρώμη ανεξάρτητα από την χρήση του τίτλου *imperator*. Χάρη στην ραγδαία επέκταση της Ρώμης στην Μεσόγειο η μακροχρόνια παραμονή των υπάτων στις επαρχίες οδηγούσε στην επιστροφή τους ως *proconsules* στην Ρώμη¹⁴⁹. Είχαν, δηλαδή, μόνο στρατιωτική εξουσία, η οποία μπορούσε να εισαχθεί στην Ρώμη μόνο μέσω του θριάμβου. Το ίδιο έπραξε ο Σύλλας, αλλά με έναν τρόπο, χάρη στον οποίο προσδόθηκε ιδιαίτερη βαρύτητα και μία εικόνα μόνιμης προσφοράς προς την *civitas*¹⁵⁰. Το αξιοσημείωτο είναι πως ο Σύλλας συνδύασε τον τίτλο αυτό με την *felicitas*, επιβάλλοντας την ανάμνησή τους εντός της *urbis* μέσα από την αναγραφή τους στον έφιππο ανδριάντα του στο κεντρικότερο σημείο του *Forum* επιδεικνύοντας σταθερά την *felicitas imperatoria* του και πέραν του εφήμερου γεγονότος του θριάμβου του¹⁵¹.

¹⁴⁸ Ακόμη και αν ο όρος *ήγεμών* σήμαινε *proconsul*, ο τελευταίος δεν διέφερε επί της ουσίας από τον τίτλο *imperator*.

¹⁴⁹ C. BRENNAN, *The Praetorship*, σελ. 239-240, όπου αναφέρεται στην απόκτηση μεγαλύτερης σημασίας για τις *provinciae* στο σύστημα διοίκησης και στην εν τοις πράγμασι θεσμική επικράτηση σε αυτές των *promagistratum*.

¹⁵⁰ Επιπλέον, είναι κρίσιμο το γεγονός πως αμέσως μετά ο Σύλλας προσπάθησε να δώσει μία περαιτέρω διάσταση στον ρόλο του *promagistratus*, καθώς επιχειρήθηκε ένας τρόπος τινά περιορισμός των ενεργειών υπάτων από τις εκστρατείες και ο ερχομός τους σε αυτές μόνο ως ανθυπάτων μετά την λήξη της θητείας τους. Φυσικά, όπως έχει αποδειχθεί αυτό το μέτρο δεν μείωσε την δυνατότητα των υπάτων να αναλαμβάνουν στρατιωτική εξουσία. Τέλος, η *lex maiestatis* αποσκοπούσε στον περιορισμό των *promagistratum* στα όρια των επαρχιών τους και στην έλλειψη διοικητικών υπερβάσεων, οι οποίες θα μπορούσαν να πλήξουν το άστυ και την κεντρική διοίκηση, που επρόκειτο να κυριαρχείται από μία νέα και, κατά το μάλλον ή ήττον, αποκατεστημένη ολιγαρχία και Σύγκλητο. Βλ. M. HUMBERT, *Πολιτικοί και Κοινωνικοί Θεσμοί*, σελ. 407. H. FLOWER, *Roman Republics*, Princeton 2010, σελ. 127-129. P.A. BRUNT, *The Fall of the Roman Republic*, σελ. 194-239.

¹⁵¹ Λίβ., 40.52.5-7. Για την έννοια της *felicitas imperatoria* βλ. E. WISTRAND, *Felicitas Imperatoria*, Göteborg 1987, σελ. 37-38. H.S. VERSNEL, *Triumphus*, σελ. 356-396. R. COMBES, *Imperator*, σελ. 118-120, σχετικά με την σημασία του τίτλου *imperator* στον θρίαμβο. J.P.V.D. BALDSON, “Sulla Felix“, σελ. 1-10. Η *felicitas imperatoria* ήταν ο λόγος, που επικαλούνταν οι στρατηγοί στην επικοινωνία τους με την Σύγκλητο, προκειμένου να λάβουν τον θρίαμβο και τις *supplicationes*. Αποτελούσε μία προσωπική τους εύνοια από την τύχη και το θεϊκό στοιχείο. Ουσιαστικά με τον τρόπο αυτό ο Σύλλας πέρασε σταθερά στο επίπεδο των θεσμών και στον αστικό χώρο την στρατιωτική μορφή της εξουσίας του υπενθυμίζοντας την έλλειψη ορίων του *imperium*.

Όμως, το γεγονός πως οι ελληνικές πηγές χρησιμοποιούσαν τον όρο *αὐτοκράτωρ*, προκειμένου να χαρακτηρίσουν κάποιον Ρωμαίο ως *imperator* και πως αντίστοιχα ο όρος *ἡγεμῶν* εμφανίζεται στην θέση του όρου ύπατος/ανθύπατος οδηγεί στο συμπέρασμα πως το αξίωμα του Σύλλα στην επιγραφή ήταν εκείνο του *proconsul*¹⁵². Ο Αππιανός αναφέρει στο ίδιο χωρίο ότι κατά την ίδια συνεδρίαση ήρθη η ανακήρυξη του Σύλλα ως *hostis*. Ως εκ τούτου, το *imperium* του ήταν *iustum* και ο τίτλος *proconsul* είχε αποκατασταθεί¹⁵³. Η εκ νέου αναγνώρισή του σε συνδυασμό με την επικύρωση των επαρχιακών του πράξεων και η ταυτόχρονη αφιέρωση του αγάλματος καθιστούν πιθανότερη την σύνδεση του όρου *ἡγεμῶν* με τον όρο *proconsul*. Ο Αππιανός χρησιμοποιεί στο ίδιο χωρίο τον τίτλο *αὐτοκράτωρ* ως τίτλο του Σύλλα, τον οποίο φαίνεται πως χρησιμοποιούσε ο ίδιος ο Σύλλας.

Καμία αρχαία πηγή δεν σχολιάζει τον τρόπο απόκτησης του θριάμβου. Ωστόσο, τόσο η σημασιολογική όσο και η τεχνική σύνδεση ανάμεσα στα *cognomina ex victoria* δύναται να χρονολογήσει κατά προσέγγιση την διαδικασία. Σε αυτήν την περίπτωση ο Σύλλας έλαβε την άδεια να θριαμβεύσει πριν καταστεί δικτάτορας. Ο εκάστοτε θριαμβευτής είχε ανέκαθεν την δυνατότητα να θριαμβεύσει σε ημερομηνία, η οποία δεν ήταν αυστηρώς προκαθορισμένη και η οποία επιλεγόταν από εκείνον¹⁵⁴. Η δυνατότητα αυτή ήταν, ενδεχομένως, σχετική με την θέση του ως *magistratus* ή *promagistratus*. Η δυνατότητα κάποιου να θριαμβεύσει βασιζόταν σε *senatus consultum* και *lex*. Ο *magistratus* είχε την ευχέρεια βάσει των παραπάνω πράξεων να εισέλθει στην Ρώμη ως θριαμβευτής. Η εξέταση των μαρτυριών αναδεικνύει την ελευθερία του άρχοντα να επιλέξει τον χρόνο της εισόδου του¹⁵⁵.

Αν η διαδικασία ψήφισης και διεξαγωγής του θριάμβου έγινε κατ' αυτόν τον τρόπο, ο Σύλλας φαίνεται ότι προσπάθησε να κινηθεί τυπικά στο πλαίσιο της νομιμότητας και να βασιστεί, κατά το μάλλον ή ήττον, στην παράδοση, προκειμένου να εισαγάγει τον θρίαμβο στην Ρώμη. Παρόλα αυτά, είχε αποκομίσει ιδιαίτερες τιμές και, μάλιστα, κατόπιν ενός εμφυλίου πολέμου, το αποτέλεσμα του οποίου τον κατέστησε στρατιωτικά κυρίαρχο στην Ρώμη. Δεν είναι τυχαίο ότι η συνεδρίαση της Συγκλήτου στο Πεδίον του Άρεως συνέπεσε χρονικά με την σφαγή των προγραφέντων στην παρακείμενη *Villa Publica* προκαλώντας τρόμο στους υπόλοιπους Ρωμαίους. Όμως, η προσπάθειά του να εμφανιστεί ως συνεχιστής της παράδοσης της *Respublica* φαίνεται από τον τρόπο επιλογής του ως δικτάτορα, καθώς και από την νομοθετική του μεταρρύθμιση, η οποία είχε ως κεντρικό άξονα την επαναφορά της *Respublica* στην

¹⁵² Ωστόσο, ελληνικές επιγραφές της εποχής εμπεριέχουν τον τίτλο *imperator* με ελληνικούς χαρακτήρες (*ιμπεράτορα*) και, ως εκ τούτου, αμετάφραστο. Βλ. *ILS*, 8772. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με την χρήση του τίτλου από τους *promagistratus* στην επαρχία σε μεγαλύτερο βαθμό και αφού πρώτα είχαν πετύχει μία νίκη δείχνει, ενδεχομένως, πως εκείνοι συστήνονταν ως *imperatores* προς τις ελληνικές πόλεις.

¹⁵³ A. KEAVENEY, *Sulla*, σελ. 135. Σε αυτήν την περίπτωση η σύνδεση των οιωνοσκοπικών αντικειμένων με τον τίτλο *imperator* σήμαινε, ενδεχομένως, πως ο τίτλος ήταν το μέσον, για να διεκδικήσει την θεσμική νομιμοποίηση. Ωστόσο, η νίκη είχε καθοριστική σημασία, διότι χωρίς την ύπαρξή της ο Σύλλας δεν θα επονομαζόταν *imperator* και, παράλληλα, θα μειωνόταν το κύρος του εντός του στρατού. Σημειωτέον πως το τελευταίο επλήγη μετά την συμφωνία της Δαρδάνου. Βλ. *infra*, σελ. 91.

¹⁵⁴ Βλ. *supra*, σελ. 25, όπως φάνηκε και από την περίπτωση των θριάμβων του Μάριου.

¹⁵⁵ Βλ. J. RICHARDSON, “*Imperium Romanum. Empire and the Language of Power*”, *JRS*, 81 (1991) (= “*Imperium Romanum*”), σελ. 4, ο οποίος κάνει ιδιαίτερη μνεία στην ελευθερία του *magistratus*.

εξισορροπημένη κατάσταση της περιόδου πριν από το 133 π.Χ., ενώ η μεταρρύθμιση έγινε μέσω της ψήφισης νόμων από την λαϊκή συνέλευση¹⁵⁶.

2. Οι σταθερές και οι αλλαγές επί της διαδικασίας μετά τον εμφύλιο πόλεμο

α. Από την παλινόρθωση της ολιγαρχίας στην κυριαρχία του Πομπήιου

Ο Γναίος Πομπήιος θριάμβευσε, κατά πάσα πιθανότητα, στις 12 Μαρτίου του 81 π.Χ. *ex Africa*¹⁵⁷. Ο νεαρός Πικηνός είχε προσχωρήσει προς το πλευρό του Σύλλα μαζί με τον ιδιωτικό του στρατό και εστάλη στην Σικελία και την Αφρική¹⁵⁸. Μετά την νίκη του στην τελευταία έλαβε από τον στρατό το *cognomen ex virtute Magnus* και αναγορεύθηκε από τον τελευταίο *imperator*¹⁵⁹. Πιθανώς, η γνωστοποίηση του τίτλου γινόταν μέσω της επινίκιας επιστολής προς την Σύγκλητο. Είναι γεγονός πως ο Σύλλας βρισκόταν σε επικοινωνία με τον Πομπήιο, αφού είχε διατάξει τον τελευταίο να διαλύσει τον στρατό του πλην μίας λεγεώνας και να αναμένει την αντικατάστασή του στην επαρχία της Αφρικής¹⁶⁰.

¹⁵⁶ M. HUMBERT, *Πολιτικοί και Κοινωνικοί Θεσμοί*, σελ. 406-408.

¹⁵⁷ Λικιν., 36. Ευτρ., 5.9.1. Λίβ. *Per.* 89. Η τοποθέτηση του θριάμβου του Πομπήιου κατά το 81 π.Χ. έχει υποστηριχθεί από τον BADIAN. Βλ. E. BADIAN, "The Date of Pompey's First Triumph", *Hermes*, 83 (1955), σελ. 107-118. Βλ. F.J. VERVAET, "Si neque leges neque mores cogunt. Beyond the Spectacle of Pompey's Public triumphs", F.J. VERVAET-C.H. LANGE (επιμ.), *The Roman Republic Triumph beyond the Spectacle*, Rome 2014, σελ. 135. R. SEAGER, *Pompey the Great. A Political Biography*, Oxford 2002², σελ. 29. T.C. BRENNAN, *The Praetorship*, σελ. 544 οι οποίοι είναι, μάλλον, σύμφωνοι με την τοποθέτηση του θριάμβου κατά το 81 π.Χ. *Contra*: R.E. SMITH, "Pompey's Conduct in 80 and 77 B.C.", *Phoenix*, 14 (1960), σελ. 1 και T.S. BROUGHTON, *The Magistrates of Roman Republic*, V. II, σελ. 84. Ο πρώτος εκτιμά ως ορθότερη την τοποθέτηση κατά το 80, ενώ ο δεύτερος κατά το 79 π.Χ. Ωστόσο, η πιθανότερη περίπτωση ήταν η διεξαγωγή του θριάμβου κατά το 81. Αυτό βασίζεται στην ταχύτητα με την οποία ολοκλήρωσε τις εκστρατείες του ο Πομπήιος σε Σικελία και Αφρική, τις οποίες ανέλαβε το Φθινόπωρο του 82. Παράλληλα, ο Σύλλας ήταν, μάλλον, δικτάτωρ όταν συνέβη ο θρίαμβος, γεγονός το οποίο ενισχύει την πιθανότητα της διεξαγωγής κατά το 81 π.Χ. Τέλος, οι Λίβιος και Ευτρόπιος αναφέρουν πως ο Πομπήιος ήταν 24 ετών, με τον δεύτερο να τονίζει πως και ο θρίαμβος του Σύλλα έγινε μετά την επικράτηση στην Αφρική. Σχετικά με την εμπλοκή του Σερβιλίου βλ. E. BADIAN, "Servilius and the Pompey's First Triumph", *Hermes*, 89 (1961), σελ. 254-256, στο οποίο ο BADIAN εκτιμά ότι ο Σερβίλιος μίλησε με το κύρος του θριαμβευτή του 88 και πως δεν χρειαζόταν να είναι ύπατος, για να εκφέρει άποψη. Εξ άλλου ο Πλούταρχος τον χαρακτηρίζει απλά ως επιφανή άνδρα. Βλ. Πλούτ., *Πομπ.*, 14.5.

¹⁵⁸ R. SEAGER, *Pompey. A Political Biography*, Oxford 2002², σελ. 27 (= *Pompey*). Για τις πηγές της εκστρατείας του βλ. T.S. BROUGHTON, *The Magistrates*, V. II, σελ. 80.

¹⁵⁹ Σχετικά με την αναγόρευσή του σε *imperator* βλ. Κικ., *Pro Leg. Man.*, 30-31· 61. Πλούτ., *Πομπ.*, 12.3. Σάλλ., *Hist.*, 221M. Βλ. και Πλούτ., *Πομπ.*, 8, αναφορικά με την προσφώνηση *αυτοκράτωρ*, την οποία επεφύλαξε ο Σύλλας προς τον Πομπήιο πριν ο τελευταίος αναλάβει κάποιο αξίωμα. Σχετικά με την απόδοση του *cognomen Magnus* βλ. Πλούτ., *Πομπ.*, 13.4-5.

¹⁶⁰ Βλ. Πλούτ., *Πομπ.*, 12.3· 13.4-7. Πλίν., *HN*, 7.96. σχετικά με την *acclamatio imperatoria* και την απόδοση του *cognomen Magnus* από τον στρατό. Επίσης, βλ. Πλούτ., *Πομπ.*, 13.1 σχετικά με την επικοινωνία ανάμεσα στον

Η άρνηση του Πομπήιου έγινε με έναν θεατρικό τρόπο. Ο νεαρός υπέας είχε επιστρέψει στην Ιταλία αφηφώντας την εντολή του Σύλλα. Ωστόσο, παρουσιάστηκε ως αναγκασμένος από τον στρατό του να προβεί σε αυτήν την επιλογή¹⁶¹. Το ρήγμα που υπήρξε επιχειρήθηκε να επουλωθεί από τον ίδιο τον Σύλλα, όταν αυτός έμαθε ότι δεν επίκειται ανταρσία του Πομπήιου εναντίον του¹⁶². Σύμφωνα με τον Πλούταρχο ο δικτάτορας έσπευσε να τον υποδεχθεί μαζί με τον λαό κατά την άφιξή του αναγνωρίζοντάς τον ως *Magnus*: *πυθόμενος δὲ τάληθῆ, καὶ πάντας ἀνθρώπους αἰσθανόμενος δέχεσθαι καὶ παραπέμπειν τὸν Πομπήϊον ὠρμημένους μετ' εὐνοίας, ἔσπευδεν ὑπερβαλέσθαι: καὶ προελθὼν ἀπήντησεν αὐτῷ, καὶ δεξιωσάμενος ὡς ἐνῆν προθυμότητα μεγάλη φωνῆ Μάγνον ἠσπάσατο, καὶ τοὺς παρόντας οὕτως ἐκέλευσε προσαγορευῆσαι, σημαίνει δὲ τὸν μέγαν ὁ Μάγνος*¹⁶³. Αμέσως μετά από την αναγνώριση αυτή ο Πομπήιος ζήτησε από τον Σύλλα να του δοθεί η άδεια να εισέλθει ως θριαμβευτής στην πόλη: *ἐκ τούτου θρίαμβον ἤτει Πομπήϊος, ἀντέλεγε δὲ Σύλλας. Ὑπάτω γὰρ ἢ στρατηγῶ μόνον, ἄλλω δὲ οὐδενὶ δίδωσιν ὁ νόμος, διὸ καὶ Σκηπίων ὁ πρῶτος ἀπὸ μειζόνων καὶ κρειπτόνων ἀγώνων ἐν Ἰβηρία Καρχηδονίων κρατήσας οὐκ ἤτησε θρίαμβον ὕπατος γὰρ οὐκ ἦν οὐδὲ στρατηγός*¹⁶⁴.

Η εξέλιξη των γεγονότων δεικνύει μία διαφοροποίηση ως προς την παραδοσιακή διαδικασία ψήφισης του θριάμβου. Κατ' αρχάς, ο Σύλλας ήταν υπεύθυνος για οποιαδήποτε απόφαση επί των ζητημάτων της πολιτείας, όπως προκύπτει από τον πρωταγωνιστικό του ρόλο στις συνομιλίες με τον Πομπήιο και από την πληροφορία πως εκείνος επικύρωσε το *cognomen Magnus*. Η κατάσταση οφειλόταν στην δικτατορική του εξουσία, βάσει της οποίας είχε την δυνατότητα να αποφασίζει για οποιοδήποτε ζήτημα¹⁶⁵. Ωστόσο, δεδομένης της ύπαρξης

Σύλλα και τον Πομπήιο, στο πλαίσιο της οποίας δεν αποκλείεται να αποδόθηκε στην Σύγκλητο η διαφηφόρος επιστολή, όπως όριζε η παράδοση. Βλ. σχετικά J. RICH., "The Triumph", σελ. 211. M. BEARD, "The Roman Triumph", σελ. 201. P.S. OAKLEY, *The Commentary on Livy*, σελ. 735-736.

¹⁶¹ Πλούτ., *Πομπ.*, 13. Βλ. F.J. VERVAET, "Si neque leges", σελ. 133, ο οποίος εκτιμά ότι η όλη αντίδραση ήταν μία θεατρική κίνηση από τον Πομπήιο, που ήθελε μία κάλυψη, για να επιστρέψει. T. HÖLSCHER, "Provokation und Transgression als politischer Habitus in der späten römischen Reubublik", *Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts Rom*, 111 (2004), σελ. 103-104, ο οποίος δίνει έμφαση στον πρωταγωνιστικό ρόλο του στρατού θεωρώντας ότι ο Πομπήιος αναγκάστηκε από τον τελευταίο κατά κάποιο τρόπο.

¹⁶² Πλούτ., *Πομπ.*, 13. Το γεγονός αυτό δείχνει ίσως πως ο Πομπήιος δεν είχε καμία πρόθεση να οδηγήσει την κατάσταση στα άκρα ανεξάρτητα από τον τρόπο, με τον οποίο κινήθηκε ο στρατός του. Άλλωστε, ήταν πολύ νέος και ο Σύλλας διέθετε αρκετή ισχύ. A. KEAVENEY, *Sulla*, σελ. 160-161. R. SEAGER, *Pompey*, σελ. 28-29.

¹⁶³ Πλούτ., *Πομπ.*, 13.4.

¹⁶⁴ Πλούτ., *Πομπ.*, 14.1. Σχετικά με την απόρριψη του θριάμβου του Σκιπίωνα κατά το 105 π.Χ. βλ. Λιβ., 28.38.4. Βαλ. Μάκ., 2.8.5. Δίων Κάσσ., 57.56. Πολ., 11.33.7. Απ., *Ιβηρ.*, 38. Βέβαια, η πληροφορία σχετικά με την απαίτηση του Σκιπίωνα δεν βρίσκει απόλυτη αντιστοιχία στις υπόλοιπες αρχαίες πηγές, οι οποίες ασχολούνται με το περιστατικό. Συγκεκριμένα, ο Λίβιος τονίζει πως ο Σκιπίων ζήτησε να θριαμβεύσει, αλλά το αίτημά του απορρίφθηκε. Ο Πολύβιος και ο Αππιανός κάνουν λόγο για έναν θρίαμβο του Σκιπίωνα. Πιθανώς, η λέξη χρησιμοποιήθηκε, για να χαρακτηρίσει την είσοδο του Σκιπίωνα, ενώ δεν αποκλείεται να εννοούνταν με αυτόν η *ονατιο*. Τούτο προκύπτει από το γεγονός πως η λέξη θρίαμβος χρησιμοποιούνταν τόσο για τον καθ' αυτόν θρίαμβο όσο και για την *ονατιο* από πολλούς Έλληνες συγγραφείς. Σε αυτήν την περίπτωση ο Σκιπίων τέλεσε την πρώτη *ονατιο* από την Ισπανία, επειδή ήταν ιδιώτης, αν και οι πηγές δεν παρέχουν ακριβή πληροφόρηση. Βλ. J. RICHARDSON, "The Triumph", σελ. 52.

¹⁶⁵ Πλούτ., *Σύλλ.*, 33. Απ., *Ρωμ.Εμφ.*, 1.99-100. Βέλ. Πατ., 2.28.2. Κικ., *In Verr.*, 2.3.82, ο οποίος τονίζει πως με νόμο δόθηκε η δυνατότητα στον Σύλλα να αποδίδει σε κάθε πράξη του την μορφή νόμου. F.J. VERVAET, "The Lex Valeria", σελ. 42. A. KEAVENEY, *Sulla*, σελ. 139. K. CHRIST., *Sulla*, München 2002, σελ. 122-136. Πιθανώς, η *Lex Valeria*, δυνάμει της οποίας έλαβε την δικτατορία μαζί με την τυπική επικύρωση από την λαϊκή

πληροφοριών για άλλες αποφάσεις του, μπορεί να θεωρηθεί ασφαλής η υπόθεση πως η απόδοση του *cognomen* και του θρίαμβου λάμβαναν την έγκριση και της Συγκλήτου. Εξ άλλου, ο Σύλλας απευθύνθηκε στους πολίτες προτρέποντάς τους να αποκαλούν τον Πομπήιο ως *Magnus*, ενώ δεν αποκλείεται αυτοί οι πολίτες να ήταν και συγκλητικοί¹⁶⁶.

Επιπλέον, είναι πιθανόν ότι τόσο η αναφήνησή του από τον Σύλλα και τους λοιπούς παρισταμένους ως *Magnus* όσο και η έκφραση του αιτήματος προς τον Σύλλα για να θριαμβεύσει έλαβαν χώρα, κατ' αρχήν, σε έναν διαφορετικό χώρο από τον συνηθισμένο. Ο Πλούταρχος αναφέρει ότι ο Σύλλας έσπευσε να υποδεχθεί τον Πομπήιο, όταν αυτός κατέφτασε στην Ρώμη και, εν συνεχεία, παραθέτει τα γεγονότα της αναγνώρισης του προσωνυμίου του. Πιθανώς, η επικύρωση του επινικίου προσωνυμίου έλαβε χώρα κατά την υποδοχή και πριν από την ακρόαση του στρατηγού από την Σύγκλητο¹⁶⁷. Είναι πιθανόν ότι σε αυτήν την εμφάνιση του στρατηγού ήταν παρούσα η Σύγκλητος μαζί με τον λαό και τους άρχοντες. Σε αυτήν την περίπτωση δεν αποκλείεται ο Σύλλας να απευθύνθηκε στους συγκλητικούς ζητώντας τους να αποδεχθούν το προσωνύμιο¹⁶⁸. Κατόπιν, ακολούθησε η προσπάθεια του Πομπήιου να τύχει της θριαμβικής τιμής.

Από την αναφορά του συμβάντος προκύπτει ότι οι δύο άνδρες συζήτησαν επί του θέματος πριν αυτό τεθεί ενώπιον της Συγκλήτου¹⁶⁹. Το πρόβλημα ήταν η θεσμική θέση του Πομπήιου.

συνέλευση, προέβλεπε πως ο δικτάτωρ μπορούσε να αποφασίζει πάνω σε οτιδήποτε αφορούσε την *Respublica* υποκαθιστώντας την Σύγκλητο.

¹⁶⁶ Πλούτ., *Πομπ.*, 13.4-5. Ο Πλούταρχος δεν αναφέρεται ξεκάθαρα σε μία επίσημη αναγνώριση του προσωνυμίου από την Σύγκλητο ή την λαϊκή συνέλευση παρά μόνο από τον Σύλλα. Ωστόσο, στον βίο του Κράσσου κάνει λόγο για μία ομιλία του τελευταίου προς τον λαό, στην οποία επισήμανε το γεγονός της απόδοσης του *cognomen* από τον λαό. Βλ. Πομπ., *Κράσσ.*, 12.4. Επιπλέον, κάθε απόφαση του Σύλλα λάμβανε την έγκριση της Συγκλήτου και της λαϊκής συνέλευσης σχετικά με την μεταρρύθμιση της πολιτείας. Για την συμμετοχή της λαϊκής συνέλευσης στην νομοθεσία του Σύλλα βλ. F. J. VERVAET, "The Lex Valeria", σελ. 42. V. EHRENBERG, "Imperium maius during the late Republic", *AJPh*, 74 (1953), σελ. 126. Το γεγονός επιβεβαιώνεται και για τον θρίαμβο του Πομπήιου. Συγκεκριμένα, ο Πλούταρχος αναφέρει την αντίδραση του Σύλλα προς τον Πομπήιο, όταν ο τελευταίος ζήτησε να θριαμβεύσει. Ο Σύλλας απάντησε ότι τόσο η *dignitas* του Πομπήιου όσο και η εξουσία του ίδιου θα υφίσταντο μεγάλο πλήγμα. Αν και δεν αναφέρεται η θέση της Συγκλήτου, μπορεί να θεωρηθεί κάποιος πως ο Σύλλας είχε κατά νουν την αντίδραση της τελευταίας, δεδομένου ότι ο θρίαμβος αποτελούσε την ύψιστη τιμή για την αριστοκρατία και θεωρούνταν δικό της προνόμιο. Για την ιδιαίτερη σχέση των συγκλητικών με τον θρίαμβο βλ. T. ITGENSTHORST, *Tota Illa Pompa*, σελ. 82-88. Βλ. M. BEARD, *The Roman Triumph*, σελ. 200-201, η οποία θεωρεί ότι ακόμη και αν ο Σύλλας ήταν κυρίαρχος, εν τούτοις χρειαζόταν, μάλλον, και η συγκλητική έγκριση.

¹⁶⁷ Βλ. Λιβ., 28.9.6. Απ., *Μιθρ.*, 116. Πλούτ., *Αμ. Παύλ.*, 30.3 Πλούτ., *Κάτ.*, 39. J.L. BASTIEN, *La triomphe romaine*, σελ. 251-252. Ο τρόπος που ο Πλούταρχος περιγράφει την συνάντησή τους παραπέμπει σε μία κατάσταση, κατά την οποία ο Σύλλας κινείται συνοδεία ενός διόλου ευκαταφρόνητου πλήθους, προκειμένου να συναντήσει τον Πομπήιο. Η υποδοχή του νικητή στρατηγού γινόταν κατά βάση στις όχθες του Τίβερη έξω από την Ρώμη. Η πλέον χαρακτηριστική υποδοχή ήταν εκείνη του Λ. Αιμιλίου Παύλου το 167, ενώ υπήρχαν και άλλες ανάλογης σημασίας, όπως ήταν η υποδοχή των Μ. Λίβιου Σαλινάτωρα και Γ. Κλαύδιου Νέρωνα το 207 ή του Σκιπίωνα το 201 π.Χ.

¹⁶⁸ Πλούτ., *Κάτ.*, 39. Ο Πλούταρχος περιγράφει αναλυτικά την εμφάνιση του πραιτορα Κάτωνα με τον στρατό του έξω από την Ρώμη και στις όχθες του Τίβερη, όπου συγκεντρώθηκε σύσσωμη η Σύγκλητος και οι άρχοντες, καθώς και μεγάλο μέρος του λαού, ενώ η παρουσία του ομοιάζε με θριαμβική πομπή.

¹⁶⁹ Πλούτ., *Πομπ.*, 14.1. Αλλωστε, ο Σύλλας προειδοποίησε τον Πομπήιο ότι τυχόν θρίαμβός του θα προξενούσε πρόβλημα στην *dignitas* του και στην εξουσία του ίδιου. Προφανώς, το πρόβλημα θα υφίστατο εξ αιτίας της

Ο Σύλλας ήταν κατηγορηματικός εναντίον ενός τέτοιου θριάμβου, επειδή αυτός αντιστρατευόταν τον *mos maiorum*, σύμφωνα με τον οποίο μόνο ένας *magistratus* είχε δικαίωμα να θριαμβεύσει. Η πράξη του Σύλλα είναι ενδεικτική της ύπαρξης κάποιων προϋποθέσεων σχετικά με την δυνατότητα που είχε κάποιος να τύχει της τιμής του θριάμβου. Η επίκλησή της παράδοσης από τον Σύλλα φανερώνει πως αυτές οι προϋποθέσεις τηρούνταν¹⁷⁰. Το γεγονός ότι ενδεχομένως δεν γινόταν η επίκλησή τους σε άλλες περιπτώσεις συνέβαινε, επειδή ήταν αυτονόητο πως ο θριαμβευτής ήταν *magistratus* ή *promagistratus*. Αν συσχετιστεί η απάντηση του Σύλλα με τις αντιδράσεις της Συγκλήτου κάθε φορά που εισάγονταν μία νέα περίπτωση σχετικά με την ψήφιση του θριάμβου, τότε μπορεί να διαπιστώσει κανείς πως για την *nobilitas* είχε σημασία το γεγονός πως ποτέ δεν είχε υπάρξει κατά το παρελθόν μία τέτοια περίπτωση¹⁷¹.

Όταν είχε υπάρξει ανάλογη εξουσία κατά το παρελθόν, ο κάτοχός της δεν είχε θριαμβεύσει. Αυτή ήταν η περίπτωση του Σκιπίωνα, ο οποίος ήταν *privatus cum imperio* κατά το 205 και δεν θριαμβεύσε¹⁷². Επιπλέον, κάτω από το ίδιο καθεστώς δρούσαν και οι απεσταλμένοι στην Ιβηρική από το 201 ως το 197 π.Χ.¹⁷³. Η Σύγκλητος τους επιβράβευσε για τις επιτυχίες τους αποδίδοντάς τους την τιμή της *ovatio*. Ο στόχος ήταν να αποκλειστούν από τον θρίαμβο οι *privati*. Ωστόσο, ακόμη και αυτή η επιλογή θα μπορούσε να θεωρηθεί ως μία υποχώρηση της Συγκλήτου. Αυτό συμπεραίνεται από το γεγονός πως, αν και η *ovatio* δεν θα έπρεπε να

δυσφορίας των συγκλητικών. Ο τρόπος παράθεσης της πληροφορίας δείχνει ότι η συζήτηση εξελίχθηκε μόνο ανάμεσα στους δύο άνδρες.

¹⁷⁰ Βλ. M. BEARD, *The Roman Triumph*, σελ. 187-218. M. PELIKAN-PITTENGER, *Contested Triumphs*, σελ. 51-53. Οι παραπάνω εκφράζουν την άποψη πως η απόδοση ενός θριάμβου εξαρτιόταν από μεταβλητές, οι οποίες καθορίζονταν από τις εκάστοτε συγκυρίες. Η στάση του Σύλλα καταδεικνύει με σαφήνεια πως ίσχυε το αντίθετο σε συγκεκριμένες περιπτώσεις. Ο Πλούταρχος κάνει λόγο για τον νόμο, αλλά πιθανότατα εννοεί τον *mos maiorum*, δεδομένου ότι η λέξη νόμος δεν αντικατόπτριζε μόνο μία *lex* αλλά και τους εθμικούς άγραφους κανόνες. Φυσικά, αυτή η παράδοση δημιουργούνταν από την ύπαρξη ξεχωριστών κάθε φορά *Senatus Consulta*, τα οποία είχαν, ίσως, μορφή δικαίου, ενώ ο *mos* θεωρούνταν, μάλλον, ως απτή πραγματικότητα χάρη στην επανάληψη των καταστάσεων και, εν προκειμένω χάρη στην διενέργεια του θριάμβου από *magistratus*. Βλ. I.E. TZAMTZΗΣ, *Finis Iuris*, σελ. 51-58. Φυσικά, όλοι οι θεσμοί βασίστηκαν στην ύπαρξη συγκεκριμένων αποφάσεων, αλλά η εξέλιξή τους στηρίχθηκε στην διαμόρφωση των *mores*. Βλ. A. MAGDELAIN, *Jus Imperium Auctoritas. Etudes de drois romain*, Paris 1990, σελ. 83.

¹⁷¹ J. RICH, “The Triumph”, σελ. 226. Σχετικά με την επίκληση της παράδοσης των προγόνων για την απόρριψη των αιτημάτων από *privatus*. Πέραν αυτής της περίπτωσης η Σύγκλητος αντιδρούσε πολλές φορές σε περιπτώσεις που εισήγαγαν μία καινούρια προϋπόθεση. Χαρακτηριστικότερο παράδειγμα ήταν η *deportatio exercitus*. Αυτός ήταν κατά βάση ο λόγος για τον οποίο ο Μάρκελλος τιμήθηκε μόνο με *ovatio* το 211 π.Χ., αφού ζήτησε να θριαμβεύσει, ενώ δεν είχε επιστρέψει ο στρατός, γεγονός πρωτοφανές τότε. Τελικά η Σύγκλητος προσαρμόστηκε στην ανάγκη της παρουσίας του στρατού στις επαρχίες στην πορεία αποσυνδέοντας τον θρίαμβο από την προϋπόθεση. Βλ. Λίβ., 28. J. RICH, “The Triumph”, σελ. 221. R. DEVELIN, “Tradition and the Development”, σελ. 432. *Contra*: J. RICHARDSON, “The Triumph”, σελ. 75, ο οποίος θεωρούσε ότι η άρνηση έγινε λόγω πολιτικών λόγων και προσωπικών ανταγωνισμών. Παρόμοια αντίδραση μαρτυρείται στις πηγές και σε άλλες περιπτώσεις σχετικές με τον θρίαμβο, αλλά ίσως όχι με το καθεστώς της απόδοσής του. Επί παραδείγματι η είσοδος του Μάριου στην Σύγκλητο με θριαμβική αμφίεση χαρακτηρίστηκε ως ένα γεγονός που δεν είχε ξανά συμβεί από κανέναν στο παρελθόν. Βλ. Πλούτ., *Μάρ.*, 12.5. Λίβ., *Per.*, 68.

¹⁷² Σχετικά με την περίπτωση του Σκιπίωνα βλ. T. ITGENSTHORST, *Tota Illa Pompa*, σελ. 163, η οποία εκτιμά ότι ο Σκιπίων έτυχε μίας τιμής, η οποία θα μπορούσε να ταυτιστεί με μία άτυπη *ovatio*. Ενδεχομένως, αυτή αποτέλεσε την αφορμή για να θεωρηθεί η τιμή του Σκιπίωνα ως θρίαμβος από τους Αππιανό και Πολύβιο.

¹⁷³ J. RICH, “The Triumph”, σελ. 226.

ταυτίζεται με τον θρίαμβο, εν τούτοις αποτελούσε και αυτή μία μορφή θριάμβου. Η συσχέτισή της με τον θρίαμβο συνίστατο στο γεγονός πως και εκείνη κυριαρχούνταν από το στοιχείο της εισόδου στην *urbs* και της ανόδου στο Καπιτώλιο, προκειμένου να τελεστεί η καθιερωμένη θυσία προς τον *Jupiter*¹⁷⁴. Κατά συνέπεια, είναι πιθανόν ότι τεχνικά θα μπορούσε να αποδοθεί ακόμη και ο θρίαμβος¹⁷⁵.

Όμως, ούτε στην περίπτωση του θριάμβου ούτε σε εκείνη της *onatio* οι πηγές κάνουν λόγο για την ύπαρξη μίας *lex curiata* και στο δικαίωμα λήψης των *auspices* εκ μέρους αυτών των στρατηγών, το οποίο ήταν απαραίτητο για την διενέργεια του θριάμβου¹⁷⁶. Εξάλλου, η λήψη των οιωνών ήταν απαραίτητη για την πραγματοποίηση οποιασδήποτε ενέργειας στον δημόσιο βίο είτε εντός είτε εκτός της πόλης από έναν *magistratus cum imperio*¹⁷⁷. Το βέβαιο είναι πως θα ήταν παρακινδυνευμένη μία ασφαλής εκτίμηση περί του θέματος, αφού καμία πηγή δεν αναφέρεται σε πιθανή ψήφιση μίας *lex curiata* για τον Πομπήιο, ενώ οι αρχαίες μαρτυρίες επί του ζητήματος αφορούν κυρίως την ύπαρξη ή μη του *auspicium* στους *magistrati* και όχι στους *privati*.

Ο λόγος της αρχικής απόρριψης ήταν πως ο Πομπήιος δεν κατείχε μία θεσμική θέση και, ως εκ τούτου, δεν μετείχε της Συγκλήτου. Κάτι τέτοιο θα ήταν αδύνατο λόγω ηλικίας και θα παραβίαζε κατάφορα τον *cursus honorum*¹⁷⁸. Όμως, η αντίδραση οφειλόταν εν πολλοίς στο γεγονός πως σε περίπτωση πραγματοποίησης ενός τέτοιου θριάμβου θα αμφισβητούνταν ένα προνόμιο, το οποίο ανήκε μόνο στους συγκλητικούς και, ιδίως, στους *nobiles*, ήτοι σε όσους είχαν θητεύσει στην υπατεία και στους κατιόντες τους¹⁷⁹. Κατά συνέπεια, η άρνηση εναντίον

¹⁷⁴ Βλ. Σχετικά με την *onatio* βλ. Διον. Αλλ., *Ρωμ. Αρχ.*, 8.67.10. Αυλ. Γέλλ., *Noct. Att.*, 5.6.20-21. Πλούτ., *Μάρκ.*, 22. Πλίν., *NH*, 15.125.

¹⁷⁵ Λίβ., 31.8. Η αντίφαση της συγκλητικής απόφασης και η συσχέτιση της *onatio* με τον θρίαμβο αναδεικνύεται από την άσκηση δημαρχιακού *veto* εναντίον της *onatio* του Λέντουλου με το σκεπτικό πως αφ'ης στιγμής απορριπτόταν ο θρίαμβος ήταν αδύνατη η *onatio*, καθώς οι συνθήκες απόρριψης του πρώτου ίσχυαν και για την δεύτερη. Βλ. J. RICH, "The Triumph", σελ. 226. R. DEVELIN, "Tradition and the Development", σελ. 433.

¹⁷⁶ Η ανάγκη ύπαρξης του *auspicium* προκύπτει από τις αναφορές των πηγών σχετικά με την απαίτηση της Συγκλήτου να έχει επιτύχει νίκη στην δική του *provincia* και κάτω από τις δικές του *auspices* ένας *magistratus*, προκειμένου να του αποδοθεί ο θρίαμβος. Επιπλέον, οι ίδιοι οι *magistratus* ανέφεραν ότι είχαν επικρατήσει χάρη στο *imperiumauspiciumque*, στον *ductus* και στην *felicitas* τους. Λίβ., 28.9.7-10. Για την φράση *imperio, auspicio, ductu, felicitate* βλ. Λίβ., 40.52.5. R. DEVELIN, "Tradition and the Development", σελ. 429. H.S. VERSNEL, *Triumphus*, σελ. 176· 356-360.

¹⁷⁷ J. SCHEID, *An Introduction to Roman Religion*, σελ. 113-120.

¹⁷⁸ Δίων Κάσσ., 36.25.3. Ο Πομπήιος αναφέρθηκε στην αντικανονικότητα του θριάμβου του σε μία *contio* μετά την υπατεία του 70. Ανεξάρτητα από το γεγονός πως η ομιλία ίσως αφορούσε τον πιο πρόσφατο θρίαμβό του, είναι βέβαιο ότι η ίδια *extra ordinem* κατάσταση ίσχυε και για τον πρώτο.

¹⁷⁹ Σχετικά με την σημασία τόσο του θριάμβου όσο και του πολέμου για την *nobilitas* και την Σύγκλητο βλ. J. RICHARDSON, "The Triumph", σελ. 58-63. K.J. HÖLKESKAMP, *Reconstructing the Roman Republic. An Ancient Political Culture and Modern Research*, μτφ. H.H. GORDON, Princeton/Oxford 2010, σελ. 98-124 (= *Reconstructing the Roman Republic*). P.A. BRUNT, "Laus imperii", P.D.A. GARNSEY, C.R. WHITTAKER (επιμ.), *Imperialism in the Ancient World*, Cambridge 1978, σελ. 162-168 (= "Laus Imperii") W. HARRIS, *War and Imperialism in Republican Rome. 327-70 B.C.*, Oxford 1979, σελ. 10-40 (= *War and Imperialism*). Ουσιαστικά ο θρίαμβος αποτελούσε μία πολύ σημαντική στιγμή στην καριέρα ενός *magistratus*, ο οποίος αποκτούσε χάρη στον θεσμό περαιτέρω ισχύ στο πλαίσιο του ανταγωνισμού με τους άλλους συγκλητικούς ενισχύοντας την προσπάθειά του να αποκτήσει μεγαλύτερη θέση στην ιεραρχία της εξουσίας. Ωστόσο, ήταν αδιανόητο το γεγονός να φτάσει κανείς στην καταξίωση χωρίς να είναι άρχων. Βλ. Λίβ., 10.7.10, για την σύνδεση

του θριάμβου αποτελούσε μία προσπάθεια της Συγκλήτου να διατηρήσει τον θρίαμβο ως ένα δικό της προνόμιο τονίζοντας με αυτόν τον τρόπο και την κυριαρχία της στο πολίτευμα τόσο θεσμικά όσο και κοινωνικά. Άλλωστε, ο θρίαμβος προέκυψε σε μία κρίσιμη στιγμή για την Σύγκλητο, αφού η μεταρρύθμιση του Σύλλα αποσκοπούσε ακριβώς στην επαναφορά του κυρίαρχου ρόλου της στο σύστημα της *Respublica* και στον έλεγχο όλων των κρίσιμων τομέων του κράτους από εκείνη¹⁸⁰.

Ωστόσο, ο Σύλλας υποχώρησε και άφησε τον Πομπήιο να θριαμβεύσει μετά από κάποιον ιδιότυπο εκβιασμό του τελευταίου, για τον οποίο δεν υπάρχει ξεκάθαρη πληροφόρηση. Πριν προβεί στο αίτημά του, ο Πομπήιος αναγνωρίστηκε από τον Σύλλα ως *Magnus*. Η αναγνώριση αυτή έλαβε χώρα κατά την πρώτη συνάντηση των δύο ανδρών αμέσως μετά την επιστροφή του Πομπήιου παρουσία πολιτών και, ίσως, της Συγκλήτου. Πιθανώς, αυτή η συνάντηση έγινε στο πλαίσιο της πρώτης υποδοχής του επανερχόμενου στρατηγού, η οποία ήταν σύνηθες φαινόμενο στην περίοδο της *Respublica* και γινόταν στις όχθες του Τίβερη έξω από την πόλη¹⁸¹. Ο Πλούταρχος τονίζει πως το πορσωνύμιο είχε αποδοθεί πρώτα από τον στρατό μετά την επικράτηση και απλώς ο Σύλλας προέβη στην επισημοποίησή του. Μάλιστα διέταξε τους παρευρισκομένους να αποκαλούν τον Πομπήιο ως *Magnus*¹⁸².

Κατόπιν τούτων ακολούθησε η προσπάθεια του Πομπήιου να τύχει της τιμής του θριάμβου. Μετά την πρώτη άρνηση του δικτάτορα ο Πομπήιος παρέμεινε εκτός του *romerium* διατηρώντας τον στρατό και το *imperium* του προβαίνοντας σε μία έμμεση απειλή εναντίον του Σύλλα, με την οποία μάλλον επιχείρησε να τον μεταπεισεί. Το αποτέλεσμα ήταν να του επιτραπεί η θριαμβική είσοδος¹⁸³. Ωστόσο, είναι πιθανόν ότι ο Πομπήιος εκμεταλλεύθηκε το θεσμικό πλαίσιο, για να πιέσει περαιτέρω και να λάβει τον θρίαμβο. Όπως αναφέρθηκε είχε αναγνωριστεί ως *Magnus* επίσημα από τον Σύλλα. Αν ισχύει η ως άνω αναπτυχθείσα θεωρία, σύμφωνα με την οποία ένα επινίκιο προσωνύμιο λάμβανε επίσημη μορφή κατόπιν ψήφισής του από τα θεσμικά όργανα και, δη, στο πλαίσιο της απόδοσης του θριάμβου, τότε είναι πιθανόν ότι η επικύρωση του συγκεκριμένου ονόματος έγινε με τον ίδιο τρόπο¹⁸⁴.

Η συμμετοχή της συνέλευσης σημαίνει πως είχε, ενδεχομένως, προηγηθεί κάποια *contio*, ενώ δεν αποκλείεται να μίλησε σε μία τέτοια διαδικασία ο ίδιος ο Πομπήιος ενόσω ήταν εκτός του *romerium*¹⁸⁵. Επιπλέον, το *cognomen* ήταν συνυφασμένο με την σημασία του θριάμβου, ενώ η διαδικασία επισημοποίησής του φαίνεται, εμμέσως, πως συνέβαινε στο ίδιο πλαίσιο με

της υπατείας με τον θρίαμβο και την τιμητεία. Πολ., 2.53, σχετικά με την σημασία του *cursus honorum*, όπως αυτή προκύπτει από την ενδυμασία των νεκρών ανάλογα με το ανώτατο αξίωμα που είχαν φτάσει να κατέχουν.

¹⁸⁰ Βλ. σχετικά M. HUMBERT, *Πολιτικοί και Κοινωνικοί Θεσμοί*, σελ. 406-408.

¹⁸¹ J.L. BASTIEN, *La triomphe romain*, σελ. 251-252. Τέτοια περίπτωση ήταν η υποδοχή του Αιμιλίου Παύλου το 167 π.Χ. πριν συζητηθεί ο θρίαμβός του, για την οποία ο Λίβιος δίνει αρκετές πληροφορίες. Βλ. Λίβ., 45.35.3. Πλούτ., *Αιμ. Παύλ.*, 30.3.

¹⁸² Πλούτ., *Πομπ.*, 13.4-5.

¹⁸³ Κικ., *Pro Leg. Man.*, 61· *In Pis.*, 58· *Phil.*, 5.43· Λίβ., *Per.*, 89. Βέλλ. Πατ., 2.40.4· 53.3· Βαλ. Μάζ., 8.15.8· Λουκαν., 6.817· 7.685· 8.24. Πλίν. *NH*, 7.95· 8.4 37.13. Πλούτ., *Πομπ.*, 14.3-6· *Κράσσ.*, 7.1· 12.1· *Σεπτ.*, 18.2· *Αππ.*, *Ρομ. Εμφ.*, 1.80. *Auct. Vir. Ill.*, 77.2. Ευτρ., 5.9.1.

¹⁸⁴ Βλ. J. LINDERSKI, "The Surname of M. Antonius", σελ. 57-64.

¹⁸⁵ Σχετικά με την ύπαρξη των *contiones* στο περιθώριο ενός θριάμβου αλλά και πριν από μία λαϊκή συνέλευση βλ. *supra*, σελ. 16· 26· 29-31.

την απόκτηση του τελευταίου¹⁸⁶. Συνεπώς, είναι πιθανόν πως ο Πομπήιος συνέχισε την πίεση για να θριαμβεύσει λαμβάνοντας μέρος στην διαδικασία έγκρισης του προσωνυμίου του, που, αν μη τι άλλο, αποτελούσε μία επίσημη απόδοση τιμής για την επιτυχία του, που ούτε αυτή είχε συμβεί ποτέ για έναν ιπέα.

Ακόμη και αν τα γεγονότα συνέβησαν με αυτόν τον τρόπο, είναι άγνωστο ποια μέσα χρησιμοποίησε ο Πομπήιος. Είναι γεγονός πως ένα σημαντικό μέρος του λαού διάκειται ευμενώς προς τον στρατηγό, όπως φαίνεται από τις αντιδράσεις του στον θρίαμβό του. Η ύπαρξη του στρατού ενδεχομένως επηρέασε την κρίση του Σύλλα, ο οποίος δύσκολα θα διακινδύνευε μία νέα εμφύλια ρήξη, δεδομένου ότι μόλις είχε τελειώσει ο εμφύλιος και το καθεστώς ήταν επισφαλές. Αυτό φάνηκε από την έντονη χρήση βίας στο πλαίσιο των προγραφών και από την δυσαρέσκεια πολλών πολιτών. Ωστόσο, δεν είναι βέβαιο ότι ο Πομπήιος ήταν έτοιμος να εναντιωθεί ανοικτά εναντίον του Σύλλα, ενώ όπως θα δειχθεί παρακάτω, υπήρχαν διαφωνίες με μέρος του στρατού του για την απόδοση λείας¹⁸⁷.

Η απόδοση αυτή οδηγούσε στην αναδιαμόρφωση του *mos maiorum*, αφού έκτοτε ο θρίαμβος ενός *privatus cum imperio* θα γινόταν συνήθως δεκτός χωρίς ιδιαίτερο πρόβλημα. Η *nobilitas* δέχθηκε τον θρίαμβο αναγνωρίζοντας με αυτόν τον τρόπο την προσφορά του Πομπήιου στην εξασφάλιση του καθεστώτος. Η πραγματικότητα αυτή έγινε αισθητή, όταν ο Σερβίλιος υποστήριξε τον Πομπήιο στην αντιπαράθεσή του με ένα μέρος του στρατού του χαρακτηρίζοντας τον ιπέα ως άξιο του θρίαμβου μετά την απειλή του ότι δεν θα πραγματοποιήσει τον θρίαμβο, αν δεν υποχωρήσει ο στρατός¹⁸⁸. Η τοποθέτηση του Σερβιλίου είναι συμβατή με την πάγια συγκλητική θέση πως ο θρίαμβος αποτελούσε μία υπόθεση της αριστοκρατίας και, συνεπώς, κάθε εμπλοκή εκ μέρους του λαϊκού στοιχείου θα έθετε πρόβλημα στην διαχείριση της τιμής από την τελευταία. Έτσι, φαίνεται πως επιχειρήθηκε η προσέγγιση της αριστοκρατίας με τον Πομπήιο. Εξ άλλου, ο τελευταίος είχε ήδη συνάψει και οικογενειακές σχέσεις με τον Σύλλα¹⁸⁹.

Παρά τον κλονισμό που έφερε η υπόθεση του Πομπήιου η αριστοκρατία προσπάθησε να διατηρήσει την κυριαρχία ως προς την απόδοση του θρίαμβου. Το 81 θρίαμβευσαν οι Φλάκκος και Μουρήνας, οι οποίοι έλαβαν την τιμή από τον δικτάτορα Σύλλα. Ο Φλάκκος ως ύπατος του 93 έλαβε ως επαρχία την Ισπανία, ενώ στην συνέχεια βρέθηκε στην Γαλατία¹⁹⁰. Η αναρχία στην Ιταλία είχε ως αποτέλεσμα την παραμονή του ως *proconsul* για δώδεκα χρόνια στην περιοχή. Ο Μουρήνας ήταν, κατά πάσα πιθανότητα, πραιτόρας παραμένοντας στην Ασία ως

¹⁸⁶ Βλ. J. LINDERSKI, "The Surname of M. Antonius", σελ. 57-64. Ωστόσο, πρέπει να τονιστεί ότι το προσωνύμιο του Πομπήιου ομοίαζε με εκείνο του Σύλλα ως προς το γεγονός πως θεωρούνταν *cognomen ex virtute*, αφού το *cognomen ex victis gentibus* σχηματιζόταν από την ονομασία της περιοχής, επί της οποίας είχε επιτύχει νίκη ο κάτοχός του. Η συσχέτισή των *cognomina ex virtute* με τον θρίαμβο και, συναφώς, με τα επινίκια *cognomina* οφειλόταν, μάλλον, στην υιοθέτησή τους με αφορμή την νίκη του στρατηγού και με την επισημοποίησή τους από την Σύγκλητο από κοινού με τον θρίαμβο. Για τις κατηγορίες των *cognomina* βλ. Λιβ., 30.45.6-7. Βλ. ακόμη A. ΧΕΛΜΗΣ, *Nomen*, σελ. 53-67. J. LINDERSKI, "The Surname", σελ. 157-164.

¹⁸⁷ A. KEAVENEY, *Sulla*, σελ. 161-162.

¹⁸⁸ Πλούτ., *Πομπ.*, 14.5.

¹⁸⁹ A. KEAVENEY, "Young Pompey", σελ. 128-134. R. SEAGER, *Pompey*, σελ. 27-28.

¹⁹⁰ T.C. BRENNAN, *The Praetorship*, σελ. 502.

propraetor μετά το 85¹⁹¹. Αμφότεροι αναγορεύθηκαν ως *imperatores*. Αν και τυπικά η εξουσία τους ήταν κανονική, εν τούτοις εκμεταλλεύθηκαν, μάλλον, την συγκυρία της τεταμένης κατάστασης με αποτέλεσμα να θριαμβεύσουν. Αυτό που προκύπτει είναι πως ο ρόλος του στρατηγού ενισχύοταν εις βάρος της αριστοκρατίας, αφού ο Φλάκκος ήταν ανθύπατος για 12 χρόνια, ενώ ο Μουρήνας ονομάστηκε *imperator* και θριάμβευσε κατόπιν μίας αμφιλεγόμενης εκστρατείας¹⁹².

Μετά την πολιτική απόσυρση του Σύλλα και τον θάνατό του το 78 π.Χ. έλαβαν χώρα τέσσερις θριάμβοι. Συγκεκριμένα θριάμβευσαν οι Γν. Κορνήλιος Δολαβέλλας, Π. Σερβίλιος Βάτια Ισαυρικός, Γ. Σκριμπώνιος Κουρίων και Μ. Τερρέντιος Βάρρων Λούκουλλος¹⁹³. Σχετικά με τους πρώτους τρεις θριάμβους δεν υπάρχουν πληροφορίες ως προς την εξέλιξη της διαδικασίας. Ωστόσο, η ύπαρξη του *cognomen Isauricus* για τον Σερβίλιο στους υπατικούς καταλόγους δεικνύει πως υπήρξε η ίδια επίσημη διαδικασία απόδοσής του, η οποία ακολουθήθηκε και σε προγενέστερες περιπτώσεις¹⁹⁴. Επιπλέον, ο Σερβίλιος είχε αναγορευθεί *imperator* από τον στρατό του¹⁹⁵. Η πιθανότητα επιστροφής των θριαμβευτών στην Ρώμη μετά του στρατού τους παραμένει άγνωστη. Το βέβαιο είναι πως συνεχίστηκε η προ του 81 κατάσταση ως προς τον χρόνο παραμονής των *promagistratus* στην επαρχία τους. Η έλλειψη πληροφοριών για την δράση τους είναι, μάλλον, ενδεικτική της δυνατότητάς τους να διεξάγουν επιχειρήσεις πέραν των αρχικών επαρχιακών τους συνόρων.

Οι θριάμβοι αυτοί έλαβαν χώρα σε μία πολύ δύσκολη στιγμή για την πολιτεία και για το σύστημα εξουσίας. Το τελευταίο επιχειρούσε να απορροφήσει τους κραδασμούς από την εξέγερση του Λέπιδου το 78 και να επανορθώσει την πολιτεία μετά τον εμφύλιο πόλεμο. Η Ρώμη έπρεπε να διαχειριστεί το πολυσχιδές επαρχιακό σύστημα, την φροντίδα της σίτισης του αστικού, κυρίως, λαού, την διασφάλιση της πολιτείας από την εξωτερική για αυτήν απειλή και την διατήρηση της ισορροπίας ανάμεσα στους άρχοντες και τις κοινωνικές ομάδες. Η κατάσταση χειροτέρευσε για μεγάλο μέρος του λαού μετά το 75, ενώ γινόταν επιτακτική η

¹⁹¹ Βλ. T.C. BRENNAN, *The Praetorship*, σελ. 555-557. C. MACKAY, "Sulla Monuments", σελ. 187-193. Οι νεώτεροι είναι διχασμένοι σχετικά με την εξουσία του Μουρήνα. Είναι πιθανόν πως αυτή προέκυψε κατόπιν εκλογής του ως πραιτορα το 88 ή το 87 π.Χ. ή πως ακολούθησε τον Σύλλα ως *legatus* και η εξουσία του αποδόθηκε αργότερα. Το βέβαιο είναι ότι θριάμβευσε ως *propraetor*, ενώ δεν υπάρχει κάποια υπόνοια ότι ήταν *privatus*. Συνεπώς, διέθετε *imperium* και *auspicium*.

¹⁹² A. DEGRASSI, *Fasti Cap.*, 108. Κικ., *Quinct.*, 28· *Pro Leg. Man.*, 8· *Pro Mur.*, 11· 15· 88. Βλ. A. KEAVENEY, *Sulla*, σελ. 162. E. BADIAN, "The Date of Pompey's First Triumph", σελ. 118. Ο BADIAN θεωρεί ότι οι θριάμβοι αποδόθηκαν, προκειμένου να ενισχυθεί ο ρόλος της αριστοκρατίας απέναντι στον υπέτα Πομπήιο μέσω της ανάδειξης των θριάμβων δύο κανονικού *imperium* στρατηγών.

¹⁹³ Κικ., *Pro Pis.*, 44. 58· *Verr.*, 2.1.56-57· 2.5.66. Ευτρ. 6.2-3· 6.5· 6.10. Ορόσ., 6.3.4. Σουητ., *Iul.* 4.1. Βαλ. Μάξ., 8.5.6.

¹⁹⁴ *CIL*, I², 2.741. A. DEGRASSI, *Fasti Capitolini*, σελ. 76: P. Servilius C.f. M.n. Vatia qui postea Isauricus appellatus est. Βαλ. Μάξ., 8.5.6. Βέλλ. Πατ., 2.39.2. Στράβ., 12.6.2. Ευτρ., 6.3. Σχετικά με την διαδικασία και την σημασία της αναγραφής της έκφρασης *qui postea appellatus est* στους υπατικούς καταλόγους βλ. J. LINDERSKI, "The Surname of M. Antonius", σελ. 152-160.

¹⁹⁵ *CIL*, I², 2.741. Κικ., *Verr.*, 2.1.56· 2.4.82· *Pro Flacc.*, 6· *Pro Rab. Perd.*, 21. Βλ. T.S. BROUGHTON, *The Magistrates*, Vol. II, σελ. 99.

επαναφορά των δημαρχιακών εξουσιών και η μεταρρύθμιση του δικαιοδοτικού συστήματος¹⁹⁶.

Ένας καθοριστικός παράγοντας για την επιτυχία του συλλανικού συστήματος ήταν ο έλεγχος των στρατηγών από την Σύγκλητο με βάση το νέο νομοθετικό πλαίσιο του Σύλλα και κυρίως την *lex maiestatis* και τον αυστηρότερο ελεγχό τους ως προς τις επαρχιακές τους πράξεις¹⁹⁷. Σε αυτό το πλαίσιο η απόδοση θριάμβου κατά την εποχή αυτή ήταν, μάλλον, συμβατή με την νέα προσπάθεια, δεδομένου ότι δεν φαίνεται να υπήρχαν προβλήματα στην διαχείριση των στρατηγών από την Σύγκλητο. Οι τελευταίοι δεν φαίνεται να είχαν τάσεις εναντίωσης στο σύστημα και μάλλον ήταν υποστηρικτές της αριστοκρατικής προσπάθειας για την ανόρθωσή της¹⁹⁸. Ωστόσο, η δυνατότητα στρατηγών όπως ο Σερβίλιος να παραμείνουν επί τόσα έτη στην επαρχία είναι ενδεικτική των ορίων του συστήματος. Επίσης, αν και δεν υπάρχει σχετική πληροφορία, προφανώς οι θρίαμβοι κατέστησαν δυνατοί κατόπιν σχετικής ψήφησης του νόμου από την λαϊκή συνέλευση. Αυτό σημαίνει ότι ο λαός είχε συμμετοχή στην απόφαση. Ωστόσο, είναι εμφανής η αριστοκρατική κυριαρχία¹⁹⁹.

Η περίπτωση του Λούκουλλου συνδέεται με εκείνες των Πομπήιου, Μέτελλου Ευσεβούς και Κράσσου. Κοινός παρονομαστής της εξουσίας τους ήταν πως άπαντες θριάμβευσαν το 71 π.Χ. Μετά την νίκη των Μέτελλου και Πομπήιου στην Ισπανία και του Λούκουλλου στην Μακεδονία η Σύγκλητος διέταξε τους δύο τελευταίους να επανέλθουν με τον στρατό τους στην Ιταλία, προκειμένου να ενισχύσουν τον πραιτόρα Κράσσο στον πόλεμο εναντίον των δούλων του Σπάρτακου²⁰⁰. Μετά την λήξη των εχθροπραξιών η Σύγκλητος επικοινωνήσε μέσω των καθιερωμένων επιστολών με τους στρατηγούς, στους οποίους υπέδειξε να προβούν στην διάλυση των στρατευμάτων τους. Ο Λούκουλλος φαίνεται πως ακολούθησε την συγκλητική προτροπή και θριάμβευσε ως *proconsul*²⁰¹.

¹⁹⁶ Σχετικά με τα γεγονότα και τα ζητήματα αυτής της πρώτης μετασυλλανικής περιόδου βλ. E. GRUEN, *The Last Generation*, σελ. 6-46. H. FLOWER, *Roman Republics*, σελ. 138-142. R. SEAGER, *Pompey*, σελ. 33-36.

¹⁹⁷ H. FLOWER, *Roman Republics*, σελ. 128-129.

¹⁹⁸ Οι πληροφορίες για τα πολιτικά και κοινωνικά γεγονότα της περιόδου 78-71 π.Χ. είναι αποσπασματικές και ελάχιστες. Η περίπτωση του Δολαβέλλα είναι πιο ιδιαίτερη, δεδομένου ότι ακολούθησε η δίκη του μετά την κατηγορία του Καίσαρα για κακοδιαχείριση στην επαρχία. Ωστόσο, αθωώθηκε από συγκλητική *quaestio*, γεγονός που δείχνει τόσο την προσπάθεια θεσμικής υπεροχής της Συγκλήτου σε όλους τους τομείς όσο και την προσκόλλησή σε αυτήν των στρατηγών, όπως ο ήταν Δολαβέλλας. Βλ. C. ALEXANDER, *Trials*, σελ. 71. R. KALLET-MARX, *Hegemony*, σελ. 292. E. GRUEN, *The Last Generation*, σελ. 38-39. Για τις πηγές σχετικά με την δίκη του Δολαβέλλα βλ. T.S. BROUGHTON, *The Magistrates*, Vol. II, σελ. 89.

¹⁹⁹ Λιβ., 26.21.5· 45.35.4-39.20. J. RICH, “The Triumph”, σελ. 210. Δεδομένης της έλλειψης πληροφοριών για την θέση του λαού και ιδίως ως την πολιτική του εκπροσώπηση εκείνη την εποχή είναι δύσκολη η εξαγωγή οποιοδήποτε συμπεράσματος για την κατάσταση. Η αδιαμφισβήτητη ύπαρξη της εν λόγω διαδικασίας ενισχύει την υπόθεση πως αυτή συνέβαινε και σε αυτές τις περιπτώσεις παρά την αδυναμία των δημάρχων να εισαγάγουν προς ψήφιση το νομοσχέδιο. Πιθανώς, κάτι τέτοιο λάμβανε χώρα με μέριμνα των πραιτόρων στα *comitia tributa*. Βλ. A.W. LINTOTT, *The Constitution*, σελ. 59.

²⁰⁰ Πλουτ., *Κράσσο*, 11.2-5· 7-8· *Πομπ.*, 21. 1-2. Κικ., *Pro Leg. Man.*, 30. Απ., *Ρωμ. Εμφ.*, 1.120. Ορόσ., 5.24.8.

²⁰¹ Σχετικά με τον θρίαμβο του Λούκουλλου βλ. Κικ., *Pis.*, 44. Ευτρ., 6.10. Ορόσ., 6.3.4. Ψευδ.-Ασκ., 222.

Ο Πομπήιος ζήτησε να θριαμβεύσει εναντίον της Ισπανίας. Ο Πλούταρχος αναφέρει την ύπαρξη επιστολής του προς την Σύγκλητο, στην οποία πληροφορεί για τις επιτυχίες του²⁰². Ο υπέας δεν διέθετε την απαραίτητη εξουσία για να θριαμβεύσει, επειδή το *imperium* και το *auspicium* του δεν βασιζόνταν σε αρχοντικό αξίωμα²⁰³. Η εξέταση της δράσης των δύο στρατηγών δείχνει ότι αμφότεροι μπορούσαν να κινούνται σε μία εκτεταμένη περιοχή από την Γαλατία ως την *Hispania Ulterior*²⁰⁴. Σχετικά με την παρουσία του στην ίδια επαρχία με τον Μέτελλο, πρέπει να τονιστεί ότι η εξουσία του ήταν ανεξάρτητη από εκείνη του Μέτελλου²⁰⁵. Απλώς, ο Μέτελλος υπερείχε ιεραρχικά του Πομπήιου. Η ανώτερη θέση του βασιζόταν στο γεγονός της παλαιότητάς του, της συγκλητικής και της αρχοντικής του θέσης²⁰⁶. Όμως, η

²⁰² Πλούτ., *Πομπ.*, 21.2: *ἔγραψε πρὸς τὴν σύγκλητον ὡς Κράσσος μὲν ἐκ παρατάξεως νενίκηκε τοὺς μονομάχους, αὐτὸς δὲ τὸν πόλεμον ἐκ ριζῶν παντάπασιν ἀνήρηκε.*

²⁰³ Πλούτ., *Πομπ.*, 23.2· *Κράσσ.*, 11.8. *Αππ.*, *Ρωμ. Εμφ.*, 121. Δίων Κάσσ., 36.25.3. Βέλλ. Πατ., 2.30.2. Κικ., *Pro Leg. Man.*, 62. Βαλ. Μάξ., 8.15.8. Ο Πομπήιος εξεστράτευσε στην Ισπανία το 77 π.Χ. μετά από απόφαση της Συγκλήτου για την απόδοση ανθυπατικού *imperium*, το οποίο εγκρίθηκε, κατά πάσα πιθανότητα, από την λαϊκή συνέλευση. Χαρακτηριστική είναι η ρήση του Λ. Φιλίππου στην σχετική συνεδρίαση της Συγκλήτου, στην οποία ανέφερε ότι πρακτικά ο Πομπήιος θα αποστέλλοταν όχι με εξουσία *pro consule* αλλά *pro consulibus*: *ὄτε καὶ φασιν ἐν συγκλήτῳ πυθόμενον τινὸς καὶ θαυμάζοντος εἰ Πομπήιον ἀνθύπατον οἶεται δεῖν ἐκτεμφθῆναι Φίλιππος: "οὐκ ἔγωγε", φάναι τὸν Φίλιππον, "ἀλλ' ἀνθ' ὑπάτων" ὡς ἀμφοτέρους τοὺς τότε ὑπατεύοντας οὐδενὸς ἀξίους ὄντας.* Με αυτόν τον τρόπο ήθελε να καταδείξει πως ο Πομπήιος έπαιρνε την θέση αμφοτέρων των υπάτων, οι οποίοι ήταν απρόθυμοι να εκστρατεύσουν. Βλ. Πλούτ., *Πομπ.*, 17.1-4. Η ίδια πληροφορία διασώζεται και από τον Κικέρωνα (*Pro Leg. Man.*, 62) : *L. Philippus dixisse dicitur "non se illum sua sententia pro consule sed pro consulibus mittere"*. Για τις υπόλοιπες πηγές σχετικά με την φύση του *imperium* του Πομπήιου βλ. T.S. BROUGHTON, *The Magistrates*, Vol. II, σελ. 90. F.J. VERVAET, "Pompeius' Career from 79 to 70 BCE", σελ. 412-417. HILLMAN, "Pompeius", σελ. 444. Η *extra ordinem* απόδοση του τελευταίου καθιστούσε αδύνατη την διενέργεια της κανονικής περιβολής του στον ναό του *Jupiter* στο Καπιτώλιο. Βλ. M. HUMM, "The Curiate Law", σελ. 65-73.

²⁰⁴ Λιβ., *Per.*, 93. Πλούτ., *Σερτ.*, 21. Ορόσ., 5.23.5. Βλ. F.J. VERVAET, "Pompeius Career", σελ. 422. T.C. BRENNAN, *The Praetorship*, σελ. 511-514. A. CHURCHIN, *Roman Spain*, σελ. 44-46. *Contra*: J.S. RICHARDSON, *Hispaniae*, σελ. 108. A.E.R., BOAK, "The extraordinary Commands from 80 to 48 B.C.", *AHR*, 24 (1918), σελ. 6., οι οποίοι εκτιμούν ότι η αρχική *provincia decreta* του Πομπήιου ήταν η *Hispania Citerior*. Αυτή η κίνηση των στρατηγών φαίνεται πως εκπορευόταν από την πίεση που ασκούσε κάθε φορά ο Σερτώριος και δεν ήταν εκ των προτέρων υπαγορευμένη από την Σύγκλητο. Η δυνατότητα κάθε *promagistratus* να περνά τα όρια της προκαθοριζόμενης *provincia* του και να εισέρχεται ακόμη και στην *provincia* άλλου οριζόταν από την Σύγκλητο, η οποία βασιζόταν στην *lex Sempronia*. Επιπλέον, μετά το 80 ο ως άνω συγκλητικός έλεγχος ήταν αυστηρότερος. Βλ. H. FLOWER, *Roman Republics*, σελ. 128-129. T.C. BRENNAN, *The Praetorship*, σελ. 511-514.

²⁰⁵ Βαλ. Μάξ., 8.15.8: *Eques Romanus pro consule in Hispaniam adversus Sertorium pari imperio cum Pio Metello principe civitatis missus est.* Πλούτ., *Σερτ.*, 21.1-22.5. Σύμφωνα με τον Βαλέριο ο Πομπήιος διέθετε *par imperium* με τον Μέτελλο. Αυτό σημαίνει ότι δρούσε αυτόνομα στο πλαίσιο της δικής του *provincia* και κάτω από τις δικές του *auspices*. Με την φράση *par imperium* εννοούνταν πως αμφότεροι διέθεταν ανθυπατικό *imperium*. Ως εκ τούτου, διέθεταν ίδιο αριθμό ραβδούχων. Άλλωστε, το γεγονός πως ο Σερτώριος είχε απευθυνθεί και στους δύο αποδεικνύει την ανεξαρτησία της εξουσίας του Πομπήιου. Παρόλα αυτά, ο Πλούταρχος αναφέρει σε άλλο χωρίο πως ο Πομπήιος εστάλη ως βοηθός του Μέτελλου. Βλ. Πλούτ., *Πομπ.*, 17.3. F.J. VERVAET, "Pompeius Career", σελ. 418-419. Για τον αριθμό των ραβδούχων και την σχέση τους με το *imperium* βλ. E. STAVELEY, "Fasces and Imperium Maius", *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, 12 (1963), σελ. 458-484. V. EHRENBERG, "Imperium Maius", *AJPh*, 74 (1953), σελ. 113-136.

²⁰⁶ Πλούτ., *Σερτ.*, 19.2. 22.5. *Πομπ.*, 19.5. Ο Πομπήιος συναντήθηκε με τον Μέτελλο προβαίνοντας στην υποστολή των *lictors* του δείχνοντας με αυτόν τον τρόπο την ανώτερη θέση του Μέτελλου. Ωστόσο, ο τελευταίος επανέφερε τους *lictors* στην πρότερή τους θέση: *ὁ δ' οὖν Πομπήιος [...] ἐκέλευσεν ὑφεῖναι τὰς ράβδους, θεραπεύων ὡς προὔχοντα τιμῇ τὸν Μέτελλον. Ὁ δὲ καὶ τοῦτο διεκόλωσε [...] οὐδὲν ὡς ὑπατικῶ καὶ πρεσβυτέρῳ νέμων ἑαυτῷ πλέον.* Με την κίνηση αυτή ο Μέτελλος επιβεβαίωσε την ανεξαρτησία της εξουσίας του Πομπήιου. Η πράξη αυτή είναι ενδεικτική του κρατούντος *consensus* ανάμεσα στους δύο στρατηγούς, που μάλλον ήταν

υπεροχή του Μέτελλου θα ενεργοποιούνταν μόνο σε περίπτωση κοινής εκστρατείας, γεγονός το οποίο δεν συνέβη²⁰⁷. Το αποτέλεσμα ήταν η απόφαση της Συγκλήτου πως ο Πομπήιος ήταν ο κύριος της ισπανικής νίκης²⁰⁸. Προφανώς, η διατύπωσή της με αυτόν τον τρόπο αποσκοπούσε στον διαχωρισμό της επαρχίας και της επιτυχίας του Κράσσου από εκείνη του Πομπήιου και δεν σχετιζόταν με τον Μέτελλο²⁰⁹.

Η απόδοση του θριάμβου συνδυάστηκε με το ζήτημα της διατήρησης του στρατού και την συμμετοχή στις υπατικές εκλογές. Ο λαός και η Σύγκλητος υποδέχθηκαν τον Πομπήιο έξω από την Ρώμη, αλλά ο Πλούταρχος τονίζει τον φόβο αρκετών πολιτών λόγω της διατήρησης του στρατού από τον στρατηγό. Ο τελευταίος είχε υποσχεθεί την διάλυσή του μετά τον θρίαμβο προφανώς κατόπιν προτροπής της Συγκλήτου: *ὅθεν οὐκ ἐλάττονες ἦσαν τῶν δι' εὐνοίαν τρεχόντων και φιλοφρονουμένων καθ' ὁδὸν οἱ φόβω ταῦτα ποιούντες. Ἐπεὶ δὲ καὶ ταύτην ἀνεῖλε τὴν ὑπόνοιαν ὁ Πομπήιος προειπὼν ἀφήσειν τὸ στράτευμα μετὰ τὸν θρίαμβον*²¹⁰. Στην συνέχεια η Σύγκλητος ψήφισε τον θρίαμβο και του επέτρεψε να συμμετάσχει στις εκλογές: *...Ψηφισθέντος οὖν αὐτῷ δευτέρου θριάμβου και ὑπατείας*²¹¹. Ὁμως, ακόμη και μετά την εκλογή του ήταν απρόθυμος να αποσύρει τον στρατό του. Ο Αππιανός τονίζει πως ο Πομπήιος ανέμενε την επιστροφή του Μέτελλου και την διεξαγωγή του ιβηρικού θριάμβου: *αἰρεθέντες δὲ ὑπατοὶ (ενν. ο Πομπήιος και ο Κράσσος) οὐδ' ὡς μεθίεσαν τὸν στρατὸν, ἔχοντες ἀγχοῦ τῆς πόλεως, ἐκάτερος πρόφασιν τήνδε ποιούμενος, Πομπήιος μὲν ἐς τὸν Ἰβηρικὸν θρίαμβον περιμένειν ἐπανιόντα Μέτελλον...*²¹²

Το ερώτημα που προκύπτει είναι αν η απόφαση περί της συμμετοχής στις εκλογές λήφθηκε μαζί με την ψήφιση των θριάμβων. Η εξέταση του χωρίου του Φλώρου δείχνει πως υπήρξε κοινή προσπάθεια του Πομπήιου και του Μέτελλου ως προς την διεκδίκηση του θριάμβου, κάτι που, προφανώς, βασιζόταν στην κοινή τους επαρχία²¹³. Αν τα γεγονότα συνέβησαν με αυτόν τον τρόπο, είναι πιθανόν πως ο Πομπήιος ζήτησε επίσημα θρίαμβο ως εκλεγμένος ὑπατος και διατηρώντας τον στρατό του κατά παράβαση της συγκλητικής εντολής ως κάτοχος

αναγκαίως δεδομένου της κρισιμότητας του πολέμου για την *Respublica*. Αυτό επιβεβαιώνεται στο ίδιο χωρίο του Πλουτάρχου, στο οποίο γίνεται λόγος για την δυνατότητα του Σερτωρίου να διασπέρνει τις δυνάμεις του αναγκάζοντας τους δύο στρατηγούς να κινούνται ξεχωριστά σε έναν εκτεταμένο χώρο. Βλ. και Πλούτ., *Σερτ.*, 21. Βλ. όμως, και Πλούτ., *Πομπ.*, 19.5, όπου ο Βοιωτός αναφέρει ότι ο Μέτελλος απαίτησε να έχει εκείνος το γενικό πρόσταγμα σε περίπτωση κοινής επιχείρησης: *ἀλλ' ἢ τὸ σύνθημα κοινὴ στρατοπεσευόντων εἰς ἅπαντας ἐξεπέμπετο παρὰ Μετέλλου: τὰ πολλὰ δὲ χωρὶς ἐστρατοπεδεύοντο*. Βλ. F.J. VERVAET, "Pompeius' Career", σελ. 417-419. R. SEAGER, *Pompey*, σελ. 32-34. Σχετικά με ζητήματα ιεραρχίας στην χρήση του *imperium* βλ. H. BECK, "Consular Power", σελ. 81-82 και 87-91.

²⁰⁷ Πλούτ., *Πομπ.*, 19.6. T. C BRENNAN, *The Praetorship*, σελ. 514. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνεται κατά κάποιον τρόπο και από την απροθυμία του Πομπήιου να δώσει μάχη μαζί με τον Μέτελλο, όπως αναφέρει ο Πλούταρχος. Βλ. Πλούτ., *Πομπ.*, 19.1-2.

²⁰⁸ Πλούτ., *Πομπ.*, 21.2: *αὐτὸς δὲ τὸν πόλεμον ἐκ ριζῶν παντάπασιν ἀνήρηκε. Καὶ ταῦτα βουλομένοις ἦν δι' εὐνοίαν ἀκροᾶσθαι καὶ λέγειν τοῖς Ῥωμαίοις. Ἰβηρίαν δὲ καὶ Σερτώριον οὐδὲ παίζων ἄν τις εἶπεν ἑτέρου και μὴ Πομπηίου τὸ πᾶν ἔργον εἶναι*.

²⁰⁹ Πλούτ., *Πομπ.*, 21.2. Ο ίδιος ο Πομπήιος προσπάθησε να δείξει ότι έχει μερίδιο και από τον δουλικό πόλεμο. Σχετικά με τον θρίαμβο του Μέτελλου βλ. Σαλλ. *Hist.*, 4.49. Αππ., *Ρωμ. Εμφ.*, 1.121. Φλώρ., 2.10.5. Ευτρ., 6.5.2.

²¹⁰ Πλούτ., *Πομπ.*, 21.3.

²¹¹ Πλούτ., *Πομπ.*, 22.1

²¹² Αππ., *Ρωμ. Εμφ.*, 1.121.

²¹³ Φλώρ., 2.10.9.

*imperium pro consule*²¹⁴. Ακόμη και αν η συμμετοχή στις εκλογές αποδόθηκε μαζί με τον θρίαμβο η ουσία παραμένει ίδια και η θέση του Πομπήιου είναι ακόμη πιο ιδιαίτερη, δεδομένου ότι ο Μέτελλος διέλυσε τον στρατό του με την επιστροφή του στην Ιταλία²¹⁵.

Ο Κράσσος ζήτησε *ovatio* εναντίον του Σπαρτάκου και των δούλων. Ο στρατηγός ήταν πραιτώρ και διέθετε την απαραίτητη εξουσία, ενώ η *ovatio* ήταν η ενδεδειγμένη επιλογή για τον εορτασμό μίας τέτοιας νίκης²¹⁶. Ωστόσο, έλαβε άδεια να παρουσιαστεί στην πομπή με δάφνινο και όχι μύρτινο στέφανο, όπως συνηθιζόταν στις *ovationes*. Σύμφωνα με τον Γέλλιο θεώρησε αναξιοπρεπή της επιτυχίας του την είσοδό του στην πόλη με μύρτινο στεφάνι: *Ac murteam coronam M. Crassus, cum bello fugitivorum confecto ovans rediret, insolenter aspernatus est senatusque consultum faciundum per gratiam curavit, ut lauro, non murto, coronaretur*²¹⁷. Ο Γέλλιος αναφέρει ότι δεν δίστασε να επιστρατεύσει τους πολιτικούς του συμμάχους, προκειμένου να ψηφιστεί ένα τέτοιο διάταγμα. Η πράξη αυτή είναι ενδεικτική της εξομοίωσης που επιχειρήθηκε ανάμεσα στην *ovatio* και τον θρίαμβο έστω σε επίπεδο συμβολισμού. Ωστόσο, το αξιοσημείωτο είναι πως ανεδείχθη κυρίαρχος από την συνεδρίαση, καθώς πέτυχε ακριβώς την επιδίωξή του, η οποία ήταν ενάντια στον διαχρονικό τρόπο τέλεσης της *ovatio*. Φυσικά, η εξέλιξη αυτή δεν θα μπορούσε να είναι τυχαία, δεδομένου ότι ο Κράσσος είχε αρχίσει να αποκτά ραγδαία οικονομική και συνάμα πολιτική ισχύ και επιρροή εντός της Συγκλήτου εκμεταλλευόμενος τις συλλανικές προγραφές²¹⁸. Βέβαια, αυτή η ισχύς του Κράσσου δεν είχε ως συνέπεια την δράση του ανεξάρτητα από την Σύγκλητο. Απεναντίας, ο στόχος του ήταν η δράση στο πλαίσιο της τελευταίας.

Ο Κράσσος επιθυμούσε την υπατική εκλογή του. Πιθανώς αυτή συνδυάστηκε με την προσπάθεια να τύχει της *ovatio* δεδομένου ότι οι δύο πράξεις έγιναν κάτω από το ίδιο πλαίσιο με εκείνες που αφορούσαν τον Πομπήιο, αφού αμφότεροι συνυπήρξαν εκείνο το διάστημα στην πόλη²¹⁹. Αν και το αίτημά του βασιζόταν στον *cursus honorum* και την συλλανική νομοθεσία, εν τούτοις διατήρησε και εκείνος το στράτευμά του, ενώ η πολιτεία επιθυμούσε το αντίθετο. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι συνεργάστηκε με τον Πομπήιο προκειμένου να ενισχύσει την υποψηφιότητά του, ενώ μετά την εκλογή του στην υπατεία διατήρησε το στράτευμα, επειδή έπραττε το ίδιο ο Πομπήιος.

Συνεπώς, η παρουσία του στρατού την στιγμή που αμφότεροι διεκδικούσαν τον θρίαμβο και την υπατεία είναι ένα γεγονός που δεν πρέπει να υποτιμάται, καθώς ήταν έντονη η πίεση που ασκήθηκε και στους δύο για να τον αποσύρουν ακόμη και μετά την εκλογή τους αλλά και κατά την διάρκεια της υπατείας τους, ενώ στην τελευταία απόπειρα πρωταγωνιστής ήταν ο

²¹⁴ Κικ., *Pro Leg. Man.*, 62. F.J. VERVAET, “Pompeius Career”, σελ. 425.

²¹⁵ Κικ., *In Verr.*, 1.45, όπου τονίζεται η πρώτη ομιλία του Πομπήιου σε *contio* ως *consul designatus* και εκφράστηκε για τον θρίαμβό του, κάτι που προκαλεί απορία σχετικά με το αν αυτός είχε ήδη ψηφιστεί ή αν επίκειτο η ψήφιση.

²¹⁶ Βλ. *infra*, σελ. 65 σχετικά με την *ovatio* του Περπέρνα το 132 π.Χ. Η *ovatio* είχε εξελιχθεί σε μία διαδικασία, η οποία αποδιδόταν μόνο εναντίον ενός μη δίκαιου εχθρού, όπως ήταν οι δούλοι. Για την εξέλιξή της βλ. Αυλ. Γέλλ., 5.6.20-21. Πλίν., *HN*, 15.125. Πλούτ., *Μάρκ.*, 22. *Κράσσ.*, 11.8. Διόν. Αλλ., 5.47.3. Φλώρ., 2.7.8. J. RICH, “The Triumph”, σελ. 213. C. AULIARD, *Victoires et triomphes*, σελ. 55-59. J.S. RICHARDSON, “The Triumph” σελ. 54-57.

²¹⁷ Αυλ. Γέλλ., *Noct. Att.*, 5.6.23.

²¹⁸ A.M. WARD, *Marcus Crassus and the Late Roman Republic*, σελ. 66. E. GRUEN, *The Last Generation*, σελ. 40-41.

²¹⁹ Αππ., *Ρωμ. Εμφ.*, 1.121. Πλουτ., *Πομπ.*, 22.1-3. *Κράσσ.*, 12.1. Λίβ., *Per.*, 97.

λαός²²⁰. Άλλωστε, ακόμη και η υποψία χρήσης του στρατού ήταν σημαντική για την εξέλιξη των πραγμάτων²²¹. Στην προκειμένη περίπτωση ήταν διάχυτος ο φόβος, δεδομένου ότι η κατάσταση στην Ρώμη ήταν τεταμένη εξ αιτίας της έντονης πίεσης των *populares* και της *plebs* για φιλολαϊκές μεταρρυθμίσεις με αποτέλεσμα ο Πομπήιος να τείνει ευήκων ους προς το μέρος των τελευταίων και να υπόσχεται την μεταρρύθμιση μέσα από τις υπατικές του πράξεις²²². Ο Κράσος διέθετε ισχυρά ερείσματα στην Σύγκλητο, αλλά προτίμησε να συνεργαστεί με τον Πομπήιο για την εκλογή στην υπατεία και όχι να ηγηθεί κάποιας αριστοκρατικής αντίδρασης εναντίον των *populares*²²³. Το αποτέλεσμα ήταν η επίτευξη όλων των στόχων τους με τον θρίαμβο να λειτουργεί ως ένα μέσο αποσυμπίεσης του φόβου, αφού ο Πομπήιος έθετε ως όριο στην κατοχή στρατού την πραγματοποίηση θριάμβου.

Η επαναφορά της δημαρχιακής εξουσίας στην πρότερή της μορφή είχε άμεσες συνέπειες ως προς την διακυβέρνηση της πολιτείας και των επαρχιών. Επιπλέον, η απόδοση του θριάμβου επηρεάστηκε από την ύπαρξή της. Πέρα από τον θρίαμβο του Πούπιου από την *Hispania Ulterior* το 69, ως το 60 θριάμβευσαν ο Λούκουλλος, Μέτελλος Κρητικός και ο Πομπήιος²²⁴. Οι Μέτελλος και Λούκουλλος εξεστράτευσαν εναντίον των Κρητών και του Μιθριδάτη αντίστοιχα προερχόμενοι από το υπατικό αξίωμα. Ο Λούκουλλος επέστρεψε το 66 αφού ανακλήθηκε, για να αναλάβει την θέση του ο Πομπήιος. Ζήτησε να εισέλθει ως θριαμβευτής στην Ρώμη, την οποία είχε ενημερώσει για την αρχική του επιτυχία διά της συνήθους δαφνηφόρου επιστολής. Ο θρίαμβος εγκρίθηκε από την Σύγκλητο, αλλά ασκήθηκε *veto* από τον δήμαρχο, ο οποίος εμπόδιζε το πέρασμα της διαδικασίας στην λαϊκή συνέλευση²²⁵. Παρόμοιο ήταν το πρόβλημα, που αντιμετώπισαν οι Μέτελλος και Κόττας. Η διαφορά του Μέτελλου έγκειτο στην ύπαρξη του *cognomen Creticus*, το οποίο δεν αποκλείεται να επικυρώθηκε από την Σύγκλητο κατά την διαδικασία συζήτησης του θριάμβου του²²⁶.

Τελικά αμφότεροι κατόρθωσαν να θριαμβεύσουν μόνο μετά την απόσυρση της αρνησικυρίας και της συναφούς ψήφισης των σχετικών *leges* από τα *concilia plebis*. Ο Πλούταρχος είναι ιδιαίτερα λεπτομερής ως προς τον τρόπο, με τον οποίο μπόρεσε να διασφαλίσει την ψήφιση του νόμου ο Λούκουλλος. Συγκριμένα, γίνεται λόγος για έντονη προσπάθεια μελών της

²²⁰ Βλ. F.J. VERVAET, “Pompeius Career”, σελ. 423-430. *Contra*: R. SEAGER, *Pompey*, σελ. T.P. HILMANN, “Pompeius and the Senate”, σελ. 449-453, οι οποίοι θεωρούν ότι η Σύγκλητος επιβράβευσε ουσιαστικά τον Πομπήιο για την προσφορά του και πως ήταν αδύνατο να του αρνηθούν τον θρίαμβο ή την συμμετοχή στις εκλογές, καθώς με τέτοια προσφορά ήταν ανέφικτη η τήρηση του *cursus honorum*.

²²¹ Δίων Κάσος., 36.25.3: ... τὸ τε ἐπινίκια καὶ ἐπ’ ἐκείνη (ενν. τὴν ἐπὶ τὸν Σεπτώριον στρατηγίαν) παρὰ τὸ νενομισμένον πέμψαι μεγίστην μοι τιμὴν ἤνεγκεν. Πιθανώς, η ύπαρξη του στρατού επηρέασε και την λαϊκή συνέλευση, η οποία έπρεπε να ψηφίσει τον σχετικό νόμο για την επέκταση της ισχύος του *imperium militiae* των ψηφισμένων θριαμβευτών εντός του *domus* προκειμένου να καταστεί εφικτός ο θρίαμβος.

²²² R. SEAGER, *Pompey*, σελ. 37-39. T.P. HILMANN, “Pompeius and the Senate”, σελ. 448-453. E.S. GRUEN, *The Last Generation*, σελ. 28-46.

²²³ Πλούτ., *Πομπ.*, 22.1-2. *Κράσος.*, 12.1,

²²⁴ Σχετικά με τον θρίαμβο του Πούπιου βλ. Κικ., *In Pis.*, 62. Ασκ., 15C.

²²⁵ Πλούτ., *Λουκ.*, 35-37· *Πομπ.*, 31-32· 38.1. Δίων Κάσος., 36.46.1-2· 16.3. Στράβ., 12.3.33· 5.2.

²²⁶ Σχετικά με τον θρίαμβο του Μέτελλου Κρητικού βλ. A. DEGRASSI, *Fasti Capitolini*, σελ. 108. Βέλλ. Πατ., 2.34.2· 40.5. Φλώρ., 1.42.6· 2.13.9. Κικ., *Pro Pis.*, 58. Αππ., *Σικ.*, 6. Δίων Κάσος., 36.17. Ευτρ., 6.11· 16. Σαλλ., *Cat.*, 30.3.4. Σχετικά με την περίπτωση του Κ. Μάρκιου Ρεξ βλ. Σαλλ., *Cat.*, 30.3-4· 33.1. Ο Μάρκιος δεν πρόλαβε να θριαμβεύσει καθώς απεβίωσε αναμένοντας εκτός Ρώμης την οριστική έγκριση του θριάμβου του κατά το 63 π.Χ. Βλ. Κικ., *Att.*, 1.16.10.

αριστοκρατίας και φίλα προσκείμενων προς τον Λούκουλλο, οι οποίοι συμμετείχαν στην διαδικασία των *concilia plebis* πείθοντας τον λαό να εγκρίνει τον θρίαμβο: ... καὶ ὡς πολλὰ νενοσφισμένῳ καὶ μηκόναντι τὸν πόλεμον ἔπεισεν αὐτῷ μὴ δοῦναι θρίαμβον. Ἐλθόντος δ' εἰς ἀγῶνα τοῦ Λουκούλλου μέγαν οἱ πρῶτοι καὶ δυνατώτατοι καταμίζαντες ἑαυτοὺς ταῖς φυλαῖς πολλῇ δεήσει καὶ σπουδῇ μόλις ἔπεισαν τὸν δῆμον ἐπιτρέψαι θριαμβεῦσαι²²⁷.

Αν και η λαϊκή συνέλευση είχε ανέκαθεν ρόλο στην απόδοση του θριαμβου, στην πράξη η ψήφιση του νόμου είχε τυπική σημασία. Το γεγονός αυτό σήμαινε πως η Σύγκλητος διατηρούσε την κυριαρχία επί της διαδικασίας. Η δυσκολία των Λούκουλλου και Μέτελλου να θριαμβεύσουν είναι ενδεικτική της διεκδίκησης εξουσίας, την οποία ζητούσε ο λαός από την αριστοκρατία²²⁸. Φυσικά ο άνθρωπος που ήταν ωφελημένος από την εξέλιξη αυτή ήταν ο Πομπήιος, ο οποίος αντικατέστησε τους Λούκουλλο και Μέτελλο στις επαρχίες του χάρη στην *Lex Manilia* του 66, η οποία μαζί με την *Lex Gabinia de pirateis persequendis* του 67 π.Χ. του έδιναν απεριόριστο *imperium* σε όλη την Μεσόγειο χωρίς να μετέχει κάποιου αρχοντικού αξιώματος²²⁹. Πιθανώς, η εξαπόλυση του *veto* να τελούσε υπό την άμεση επιρροή του Πομπήιου, δεδομένων των καλών σχέσεων που είχε τόσο με τους δημάρχους όσο και με σημαντικό τμήμα της *plebs*²³⁰.

Ο θρίαμβος του Πομπήιου ήλθε σε μία εποχή, που η Ρώμη επιχειρούσε να ανασυγκροτηθεί μετά την συνωμοσία του Κατιλίνα, που έθεσε σε κίνδυνο την ύπαρξή της. Σε αυτό το πλαίσιο ο ίδιος ο Κικέρων θεωρούσε τον Πομπήιο έναν σωτήρα για την πολιτεία²³¹. Παρόλα αυτά, η τεράστια εξουσία και ο στρατός που διέθετε θεωρήθηκε από αρκετούς Ρωμαίους ότι θα οδηγούσε σε μία κατάληψη της πολιτείας από τον Πομπήιο²³². Ο τελευταίος έσπευσε να απαλλάξει τους Ρωμαίους από τον φόβο, όταν απέλυσε τον στρατό του μετά την διαπεραίωσή του στο Βρινδήσιο. Σύμφωνα με τον Βέλλειο Πατέρκουλο ο Πομπήιος διατήρησε μόνο τον τίτλο *imperator* από την εκστρατεία του, που θύμιζε την ιδιότητά του ως στρατηγού²³³. Τούτο δείχνει, μάλλον, μία προσπάθεια να δοθεί μία επίσημη διάσταση στην *acclamatio imperatoria*, καθώς φαίνεται πως ο Πομπήιος εξακολουθούσε να χρησιμοποιεί τον εν λόγω τίτλο, γεγονός το οποίο ήταν σύνηθες, όπως προκύπτει από άλλες περιπτώσεις²³⁴.

²²⁷ Πλούτ., *Λούκ.*, 37.1-2.

²²⁸ Σε αντίστοιχη περίπτωση το 167 η αριστοκρατία συνέτισε αμέσως τον λαό με αποτέλεσμα αυτός να εγκρίνει τον θρίαμβο του Αιμιλίου Παύλου. Βλ. σχετικά Λίβ., 45.36-39. Απεναντίας, το 63 και το 62 φαίνεται πως επιχειρήθηκε μία ανάλογη προσπάθεια, αλλά ακόμη και έτσι το αποτέλεσμα ήταν αμφίρροπο.

²²⁹ Βλ. R. SEAGER, *Pompey*, σελ. 43-52. V. EHRENBERG, “*Imperium Maius*”, σελ. 118-122.

²³⁰ Σχετικά με την ευαρέσκεια του αστικού πλήθους προς τον Πομπήιο και για την άνοδο στις δημαρχικές θέσεις φίλα προσκείμενων προς τον Πομπήιο ανθρώπων βλ. σχετικά T.P. WISEMAN, “The Senate and the Populares. 69-60 B.C.”, J.A. CROOK, A.W. LINTOTT, E. RAWSON (επιμ.), *The Cambridge Ancient History*, Vol. IX, Cambridge 1994², σελ. 330-346.

²³¹ Κικ., *Pro Leg. Man.*, 28· 61.

²³² Πλούτ., *Πομπ.*, 43.1

²³³ Βέλλ. Πατ., 2.40.3.

²³⁴ Βλ. Βέλλ. Πατ., 2.40.3. Ο Βέλλειος λέει ότι διέλυσε τον στρατό και κράτησε μόνο τον τίτλο *imperator*. Αυτή η συσχέτιση του στρατού με τον τίτλο *imperator* ίσως δεν είναι τυχαία, αφού ο στρατός απέδιδε τον τίτλο στον στρατηγό. Ο τελευταίος αυτοπροσδιοριζόταν με τον τίτλο κατά την επικοινωνία του διά επιστολών με την Σύγκλητο κατά το διάστημα ανάμεσα στην νίκη του και τον θρίαμβό του. Πιθανώς, αυτή η σχέση του τίτλου με

Παρόλα αυτά είναι πιθανόν ότι η Σύγκλητος ψήφισε τον θρίαμβο απόντος του Πομπήιου και πριν εκείνος διαλύσει τον στρατό του. Όμως, ο Δίων αναφέρει ότι αν και αποτελούσε ανόσια πράξη η ψήφιση θριάμβου χωρίς την παρουσία των συναγωνιστών, ο Πομπήιος αποδέχθηκε τον θρίαμβο: *οὔκουν οὐδ' ὄνομα οὐδέν, καίτοι πολλὰ ἀπὸ τῶν κατειργασμένων λαβεῖν ἄν δυνηθεῖς, προσεκτήσατο. Τὰ μὲν γὰρ ἐπινίκια, λέγω δὴ τὰ μείζω νομιζόμενα, κάπερ οὐχ ὅσιον ἔκ γε τῶν πάνυ πατρίων ἄνευ τῶν συννικησάντων τινὶ πεμφθῆναι, ὅμως ψηφισθέντα ἐδέξατο*²³⁵. Όμως, ο θρίαμβος είχε ψηφιστεί την προηγούμενη χρονιά από την επιστροφή του *imperator*, όταν εκείνος δεν είχε λάβει την απόφαση περί διάλυσης του στρατού του²³⁶. Ως εκ τούτου, ο Πομπήιος διέλυσε τον στρατό του μετά την *in absentia* ψήφιση του θριάμβου του και απλώς αποδέχθηκε την απόφαση της Συγκλήτου²³⁷. Έτσι, η ενάντια στην παράδοση πράξη ήταν η τέλεση θριάμβου από τον Πομπήιο, ο οποίος είχε ψηφιστεί πριν ακόμη ο Πομπήιος προβεί στην διάλυσή του. Η αντιβαίνουσα στην παράδοση ενέργεια της Συγκλήτου συνίστατο στην ψήφιση ενός *in absentia* θριάμβου. Το αποτέλεσμα ήταν η άρνηση του Κάτωνα να αποδεχθεί τον θρίαμβο.

Αυτή η άρνηση του Κάτωνα αλλά και η αναφορά του Δίωνα για την σχέση του στρατού με τον θρίαμβο ενδεχομένως συνδέονται. Η απουσία του στρατού από τον θρίαμβο ήταν ένα συνηθισμένο γεγονός εκείνη την εποχή. Πιθανώς, το γεγονός ότι η Σύγκλητος δεν είχε αποφανθεί σχετικά για την διάλυσή του, είχε κάποια σημασία ως προς την παραπάνω αντίδραση²³⁸. Όμως, πιθανώς να σχετιζόταν με την γενικότερη στάση του Κάτωνα εναντίον του Πομπήιου αλλά και υπέρ μίας προσπάθειας διατήρησης του νόμου και της παράδοσης. Η τελευταία ανήκει σε μία ευρύτερη προσπάθεια του Κάτωνα. Σε αυτό το πλαίσιο είναι πιθανή η ψήφιση ενός νόμου, η οποία τοποθετείται γύρω στο 62 π.Χ. Η πρόταση εισήχθη προς ψήφιση από τον ίδιο τον Κάτωνα ως δήμαρχο και από τον τον συνάρχοντά του Μάριο, σύμφωνα με τον οποίο ένας στρατηγός έπρεπε να αναφέρει επακριβώς τον αριθμό των νεκρών στην Σύγκλητο, προκειμένου να θριαμβεύσει²³⁹. Αυτό σημαίνει ότι ο Κάτων είχε ένα γενικό

τον στρατό λειτουργούσε ως μία υπενθύμιση των δεσμών του τελευταίου με τον στρατηγό ακόμη και μετά την διάλυσή του, που η χρήση του προφανώς αποσκοπούσε στην ενίσχυση του κύρους του *imperator*. Βλ. P. ASHENMAKER, “Nouvelles perspectives sur le titre d’imperator et l’appellatio imperatoria sous la République”, *Revue Belge de philologie et d’histoire*, 90 (2012), σελ. 111-142. H.S. VERNSEL, *Triumphus*, σελ., 319-349, ο οποίος εκτιμά ότι η *acclamatio* υποκαθιστούσε την *lex curiata* για τους *privatus*.

²³⁵ Δίων Κάσσ., 37.21.1-2.

²³⁶ Βλ. Πλούτ., *Πομπ.*, 43. Απλ., *Μιθρ.*, 116. Βέλλ. Πατ., 2.40.3. Οι πηγές δηλώνουν ξεκάθαρα πως η διάλυση του στρατού έγινε στο Βρινδήσιο. Επίσης, τονίζουν τον διάχυτο φόβο των συγκλητικών αλλά και την έκπληξη και την ευχαρίστηση των Ρωμαίων, όταν μαθεύτηκε ότι ο Πομπήιος επέστρεφε χωρίς τον στρατό.

²³⁷ Καμία μαρτυρία δεν υπάρχει για την συμμετοχή της λαϊκής συνέλευσης στην διαδικασία. Πιθανώς ο σχετικός νόμος να πέρασε με την επιστροφή του ίδιου του Πομπήιου *ad urbem*, δεδομένου ότι μαρτυρείται μία *contio*, καθώς και μία εκ νέου απόδοσή του *cognomen Magnus* από τον λαό. Βλ. Δίων Κάσσ., 37.21. Πλίν., *HN*, 7.99.

²³⁸ Σχετικά με την μη συμμετοχή του στρατού στον θρίαμβο βλ. J.H. RICHARDSON, “The Triumph”, σελ. 161-163. Επιπλέον, η Σύγκλητος αποφάσιζε εκείνη αν θα επέτρεπε την παρουσία στρατού ή όχι στον θρίαμβο, όπως έδειξαν οι περιπτώσεις του 71 π.Χ. Βλ. *supra*, σελ. 46-48.

²³⁹ Βαλ. Μάξ., 2.8.1. Βλ. F.J. VERVAET, “Si neque leges”, σελ. 140, σημ. 50, ο οποίος θεωρεί ότι ο νόμος ψηφίστηκε αφού είχε αποδοθεί ο θρίαμβος στον Πομπήιο και ίσως στόχευε, εμμέσως, τον τελευταίο. *Contra*: J.L. BASTIEN, *La triomphe romain*, σελ. 303-306, ο οποίος εκτιμά ότι ο θρίαμβος αποδόθηκε ανάμεσα στον Δεκέμβριο του 62 και τον Σεπτέμβριο του 61 π.Χ. με τον Πομπήιο να προσπαθεί να πείσει τον Κάτωνα να τον δεχθεί και να μην έχει κάποιο πρόβλημα με τις διατάξεις του νέου νόμου.

ενδιαφέρον για την διατήρηση της παράδοσης ως προς την απόδοση του θριάμβου. Το βέβαιο είναι ότι ο Πομπήιος επεχείρησε μία προσέγγιση με τον Κάτωνα μετά την επιστροφή του, η οποία δεν ευοδώθηκε²⁴⁰.

β. Η περίοδος της πρώτης τριανδρίας και ο εμφύλιος πόλεμος

Ο Καίσαρ επέστρεψε από την Ισπανία ως *promagistratus* μετά από μία νικηφόρα εκστρατεία λίγο πριν την διεξαγωγή των υπατικών εκλογών του 60 π.Χ. Ως αποτέλεσμα αυτής της εκστρατείας, ζήτησε από την Σύγκλητο να του επιτραπεί η θριαμβική είσοδος στην Ρώμη²⁴¹. Παράλληλα, αποσκοπούσε στην συμμετοχή του στις υπατικές εκλογές, οι οποίες επρόκειτο να διεξαχθούν εκείνη την στιγμή²⁴². Ωστόσο, το κρίσιμο ζήτημα συνίστατο στην δυνατότητα του Καίσαρα να θριαμβεύσει πριν την παρέλευση της προθεσμίας για την συμμετοχή του στις εκλογές, δεδομένου ότι η *professio* έπρεπε να γίνει αυτοπροσώπως από τον ενδιαφερόμενο μέσα στην πόλη της Ρώμης²⁴³. Το γεγονός αυτό σήμαινε πως ο Καίσαρ έπρεπε να περάσει το *romerium* και να μην διαθέτει *imperium*.

Ο Αππιανός αναφέρει ότι η Σύγκλητος είχε δώσει την δυνατότητα στον Καίσαρα να θριαμβεύσει: *Ἐφ' οἷς ἡ μὲν βουλή θριαμβεύσαι παρέσχεν αὐτῷ*²⁴⁴. Οι πληροφορίες των Δίωνα, Πλούταρχου και Σουητώνιου δεν καθιστούν βέβαια την απόδοση ενός θριάμβου από την Σύγκλητο²⁴⁵. Όλες οι πηγές εστιάζουν στην προσπάθεια του Καίσαρα να τύχει τόσο της θριαμβικής τιμής όσο και της συμμετοχής στις εκλογές²⁴⁶. Ο Αππιανός αφήνει να εννοηθεί ότι ο Καίσαρ ήταν σίγουρος για την διεξαγωγή του θριάμβου, αφού μετά την συγκλητική απόφαση

²⁴⁰ Βλ. R. SEAGER, *Pompey*, σελ. 75-82. E.S. GRUEN, *The Last Generation*, σελ. 64-66. Ο Πομπήιος προσπάθησε να συνδεθεί με τον Κάτωνα διά επιγαμίας, αλλά χωρίς αποτέλεσμα. Η διάστασή τους εντασσόταν, μάλλον, σε μία ευρύτερη διάσταση των *optimates* απέναντι στον Πομπήιο και τους συγκλητικούς υποστηρικτές του. Η αντιπαράθεσή αφορούσε το ζήτημα της ισχύος μέσα στην πολιτεία και την αριστοκρατία.

²⁴¹ Αππ., *Ρωμ. Εμφ.*, 2.8. Πλούτ., *Καίς.*, 13.1. Δίων Κάσσ., 37.54. Σουητ., *Iul.*, 18. Βλ. J. OSGOOD, "Julius Caesar and Spanish Triumph Hunting", C.H. LANGE-F.J. VERVAET (επιμ.), *The Roman Republican Triumph beyond the Spectacle*, Rome 2014 (= "Julius Caesar"), σελ. 149-162. C. EHRHARDT, "Caesar's First Triumph", *Prudentia*, 19 (1987), σελ. 50-57.

²⁴² J. OSGOOD, "Julius Caesar", σελ. 158-160.

²⁴³ Σχετικά με την διαδικασία της *professio*, ήτοι της αίτησης συμμετοχής στις υπατικές εκλογές βλ. W. KUNKEL-R. WITTMANN, *Staatsordnung und Staatspraxis der römischen republik*, München 1995 (= *Staatsordnung und Staatspraxis*), σελ. 65-85. J. LINDERSKI, "Where Pompey and Crassus Elected in Absence to Their First Consulship?", σελ. 523-536.

²⁴⁴ Αππ., *Ρωμ. Εμφ.*, 2.8.

²⁴⁵ Δίων Κάσσ., 37.54: ... *πρὸς τὴν ὑπατείαν εἰληφέναι σπουδῇ πρὸς τὰς ἀρχαιρεσίας [...] καὶ ἠξίου καὶ πρὸ τοῦ πέμψαι τὰ ἐπινίκια, ἐπειδὴ μὴ οἶά τε προδιορτασθῆναι ἦν, αἰτῆσαι αὐτήν*. Πλούτ., *Καίς.*, 13.1-2: *ἐπεὶ δὲ τοὺς μὲν μνωμένους θριάμβον ἔξω διατρίβειν ἔδει, τοὺς δὲ μετιόντας ὑπατείαν παρόντας ἐν τῇ πόλει τοῦτο πράττειν, ἐν τοιαύτῃ γεγονῶς ἀντινομία καὶ πρὸς αὐτὰς τὰς ὑπατικὰς ἀφιγμένους ἀρχαιρεσίας ἐπεμψε πρὸς τὴν σύγκλητον αἰτούμενος αὐτῷ δοθῆναι παραγγέλειν εἰς ὑπατείαν ἀπόντι διὰ τῶν φίλων*. Σουητ., *Iul.*, 18.1: *non expectato successore ad triumphum simul consulatumque decessit*. Βλ. C. EHRHARDT, "Caesar's First Triumph", σελ. 52, ο οποίος εκτιμά ότι δεν υπήρξε καμία έγκριση θριάμβου από την Σύγκλητο. Contra: J. OSGOOD, "Julius Caesar", σελ. 158-159.

²⁴⁶ Δίων Κάσσ., 37.54. Πλούτ., *Καίς.*, 13.1. Σουητ., *Iul.*, 18.1.

προετοιμαζόταν για την τελετή. Ωστόσο, θεωρούσε αδύνατη χρονικά την πραγματοποίηση του θριάμβου πριν από την λήξη της προθεσμίας για την συμμετοχή στις εκλογές. Αυτή ήταν η αιτία της απαίτησής του από την Σύγκλητο να προβεί σε *in absentia professio* και να εξαιρεθεί από τον σχετικό νόμο²⁴⁷. Οι άλλες πηγές δεν κάνουν λόγο για αυτήν την προετοιμασία του θριάμβου. Αλλά οι υπόλοιπες πληροφορίες τους επί της διαδικασίας συμπίπτουν με εκείνες του Αππιανού. Τελικά, ο Καίσαρ αναγκάστηκε να αποσυρθεί από τον θρίαμβο μετά και από την σθεναρή άρνηση του Κάτωνα ως προς την εξαίρεσή του από τον σχετικό με την *professio* νόμο και διήλθε του *promerium* χάνοντας το *imperium* του, προκειμένου να συμμετάσχει στις εκλογές²⁴⁸.

Αφενός είναι πιθανό πως η Σύγκλητος επιθυμούσε τον θρίαμβο του Καίσαρα για την ισπανική του νίκη. Αφετέρου η πράξη αυτή δεικνύει την άρνησή της να επιτρέψει τον συνδυασμό του θριάμβου με την πιθανή του υπατεία παραβαίνοντας τις διατάξεις του νόμου και της παράδοσης. Εξ άλλου, αυτή η δυνατότητα είχε παρασχεθεί αντικανονικά μόνο σε ιδιαίτερες περιπτώσεις στην πρόσφατη περίοδο της *Respublica*, ήτοι σε εκείνη του Μάριου το 105 και σε αυτήν του Πομπήιου το 71²⁴⁹. Η περίπτωση του Καίσαρα ούτε ήταν τόσο σημαντική ούτε ο προπραίτωρ είχε την ίδια δυνατότητα ενός πιθανού εκβιασμού της αριστοκρατίας με εκείνη που ενδεχομένως είχαν ο Πομπήιος και ο Μάριος. Συνεπώς, φαίνεται πως η αριστοκρατία προσπάθησε ελέγξει την τάση του στρατηγού για την απόκτηση περαιτέρω δόξας και εξουσίας, όπως συνέβαινε και κατά το παρελθόν και θεωρητικά τα κατάφερε, αφού εξαναγκάστηκε να δεχθεί μόνο την συμμετοχή στην υπατεία²⁵⁰.

Ωστόσο, όπως σημειώνουν ορισμένοι νεώτεροι ερευνητές, εκείνη την εποχή λάμβανε χώρα μία εξέλιξη στην πορεία του θριάμβου, η οποία διέφερε από την προ του 70 π.Χ. περίοδο. Συγκεκριμένα, ένας θρίαμβος λάμβανε συνήθως την συγκλητική έγκριση και, εν συνεχεία, η διαδικασία σταματούσε στην λαϊκή συνέλευση μετά από παρεμπόδιση κάποιου δημάρχου, ο οποίος ασκούσε *veto*. Με αυτόν τον τρόπο ο θρίαμβος ακυρωνόταν ή καθυστερούσε αναγκάζοντας τον στρατηγό να αναμένει εκτός Ρώμης ακόμη και για χρόνια με *imperium*

²⁴⁷ Αππ., Ρωμ. Εμφ., 2.8: ... ὁ δὲ τῆς πομπῆς τὴν παρασκευὴν ἐς τὸ λαμπρότατον ἐν τοῖς τῆς Ρώμης προαστείοις διεκόσμη, ἐν αἷς ἡμέραις ὑπατείας ἦσαν παραγγελίαι, καὶ ἔδει τὸν παραγγέλλοντα παρεῖναι, ἐσελθόντι δὲ οὐκ ἦν ἔτι ἐπὶ τὸν θρίαμβον ἐοανελθεῖν. Ὁ δὲ καὶ τῆς ἀρχῆς ἐς πολλὰ τωχεῖν ἐπειγόμενος καὶ τὴν πομπὴν οὐκ ἔτοιμον ἔχων ἐσέπεμπε τῇ βουλῇ δεόμενος ἐπιτρέψαι οἱ τὴν παραγγελίαν ἀπόντι ποιήσασθαι διὰ τῶν φίλων, εἰδῶς μὲν παράνομον, γεγονός δὲ ἤδη καὶ ἑτέροις.

²⁴⁸ Ο νόμος για την υποχρεωτική παρουσία του υποψηφίου στην πόλη, προκειμένου να καταθέσει την αίτηση συμμετοχής στις εκλογές είχε περάσει γύρω στο 63 ή το 62 π.Χ. Ως εκ τούτου, ήταν πολύ πρόσφατος. Με βάση την άποψη του LINDERSKI πριν από την ψήφιση αυτού του νόμου ήταν εφικτή η εκλογή κάποιου στο υπατικό αξίωμα χωρίς να είναι απαραίτητη η φυσική παρουσία του στην *urbs*. Βλ. J. LINDERSKI, “Where Pompey and Crassus Elected in Absence?”, σελ. 525-526. J. LINDERSKI, “Roman Questions”, σελ. 93-94. *Contra*: R. MORSTEIN-MARX, “Caesar’s Alleged Fear of Prosecution and his *ratio absentis* in the Approach to Civil War”, *Historia*, 56 (2007), σελ. 168, που θεωρεί ότι παρά την έλλειψη ενός σχετικού νόμου στο παρελθόν, η *professio* είχε καταστεί συνήθεια και σπάνια την απέφευγε ένας υποψήφιος. Άλλωστε, ακόμη και ο ίδιος ο Μάριος εξελέγη *in absentia*, γεγονός το οποίο τονίζουν με ιδιαίτερη έμφαση οι πηγές. Βλ. *supra*, σελ. 19-20.

²⁴⁹ Βλ. *infra*, σελ. 173-176· 192-193.

²⁵⁰ Για την τάση της Συγκλήτου να περιορίζει την επιθυμία των στρατηγών ως προς τον θρίαμβο επιδιώκοντας ως σώμα τον έλεγχο του θεσμού βλ. J.S. RICHARDSON, “The Triumph”, σελ. 50-63.

*militiae*²⁵¹. Παρόλα αυτά, δεν είναι βέβαια μία εσκεμμένη καθυστέρηση με τον παραπάνω τρόπο αναφορικά με τον θρίαμβο του Καίσαρα, δεδομένου ότι δεν υπάρχει καμία τέτοια υπόνοια στις πηγές. Ακόμη και αν υπήρχε μία τέτοια περίπτωση, η απαίτηση του Καίσαρα να εξαιρεθεί των κανονισμών για την χρήση της *professio* και η πιθανή εκλογή του θα είχε ως αποτέλεσμα την σίγουρη διεξαγωγή του θριαμβού κατά την στιγμή της ανάληψης της υπατείας, αφού δεν ήταν απαραίτητη η έγκριση της συνέλευσης, μιας και ο ύπατος διέθετε ούτως ή άλλως το απαραίτητο *imperium* για να θριαμβεύσει εφόσον είχε λάβει πρώτα την συγκλητική αποδοχή²⁵².

Πέραν της διάταξης των κανονισμών ή της παράδοσης, είναι πιθανόν πως πολλοί συγκλητικοί δεν θα ήθελαν να δώσουν στον Καίσαρα αυτήν την διευκόλυνση, διότι θεσμικά θα του άνοιγε τον δρόμο να συνδυάσει τον θρίαμβο με την άνοδο στο υπατικό αξίωμα, κάτι που θα είχε ευρύτερες διαστάσεις για το πολιτικό σύστημα²⁵³. Αφενός αυτή η δυνατότητα προσέφερε στον Καίσαρα την ευκαιρία να αυξήσει κατακόρυφα το κύρος του συνδυάζοντας την ευεργετική ιδιότητα του θριαμβού με την υπατεία²⁵⁴ και αφετέρου δημιουργούσε τις προϋποθέσεις της διατήρησης του στρατού ως την ανάληψη της υπατείας με όποιες επιπτώσεις μπορούσε να έχει μία τέτοια κατάσταση²⁵⁵. Ως εκ τούτου, δεν αποκλείεται το ζήτημα του θριαμβού να αποτέλεσε ένα μέσο πολιτικής πίεσης εκ μέρους ενός τμήματος της αριστοκρατίας προς τον Καίσαρα, μέσω του οποίου ο στόχος ήταν ενδεχομένως ο αποκλεισμός του από την υπατεία, αφού το κίνητρο του θριαμβού ήταν ισχυρό για έναν στρατηγό και, δη,

²⁵¹ Βλ. Πλούτ., *Λούκ.*, 37.1-3· *Κάτ.*, 29.5-8. Σαλλ., *Cat.*, 30.4. J. RICH, “The Roman Triumph”, σελ. 237. Πιθανώς, οι εν λόγω δήμαρχοι σχετίζονταν και με τον Πομπήιο, που από τα συμφραζόμενα φαίνεται πως είχε έμμεσο ρόλο στην καθυστέρηση. Βλ. και T.C. BRENNAN, *The Praetorship*, σελ. 596.

²⁵² J. OSGOOD, “Julius Caesar”, σελ.159. Βλ. *supra*, σελ. 19-21 αναφορικά με την περίπτωση του Μάριου. Φυσικά μία τέτοια ενέργεια ήταν σπανιότατη. Πιθανώς αυτή η δυνατότητα οφειλόταν σε μία ευρύτερη δυνατότητα χρήσης του *imperium* από τον θριαμβευτή, ο οποίος μπορούσε να επιλέξει τον χρόνο εισόδου του στην πόλη, ενώ η περίπτωση του Μάριου δείχνει πως αυτή μπορούσε να συμπέσει ακόμη και με την στιγμή ανάληψης της υπατείας. Επιπλέον, οι ύπατοι είχαν ούτως ή άλλως *imperium* στην πόλη και δεν χρειάζονταν τον ειδικό νόμο. βλ. J. RICH, “The Roman Triumph”, σελ. 210, σημ. 62. J.L. BASTIEN, *La triomphe romain*, σελ. 202. J.S. RICHARDSON, “The Triumph”, σελ. 59-60. Contra: M.P. PITTENGER, *Contested Triumphs*, σελ. 36, σημ. 12. M. BEARD, *The Roman Triumph*, σελ. 204-205. H.S. VERSNEL, *Triumphus*, σελ. 192. Σχετικά με την διαδικασία ψήφισης του νόμου από την λαϊκή συνέλευση βλ. Λίβ., 26.21.5. 45.35.4-39.20.

²⁵³ Ας μην λησμονείται πως από τέτοιες *extra ordinem* καταστάσεις ισχυροποιήθηκε ο Πομπήιος και ο Μάριος. Επίσης, ο Καίσαρ ήταν ένας πραίτορας. Με μία τέτοια θέση βρισκόταν πολύ πιο κάτω στην ιεραρχία από πάρα πολλούς συγκλητικούς και δεν υπήρχε κάποιος συγκεκριμένος λόγος για να δοθεί αυτή η εξαίρεση παρά μόνο η επιθυμία του να εκλεγεί ύπατος και, συνεπώς, να ανέλθει στην ιεραρχία. Σχετικά με το ζήτημα της ιεραρχίας στην πολιτική εξέλιξη της *Respublica* βλ. C.J. HÖLKESKAMP, *Reconstructing the Roman Republic*, σελ. 87-106. K. HOPKINS-G. BURTON, “Political Succession in the Late Republic”, σελ. 107 κ.ε.

²⁵⁴ Βλ. H.S. VERSNEL, *Triumphus*, σελ. 371-396. Η εισροή πλούτου από την εκστρατεία θα μπορούσε να συντελέσει στην έγκριση του θριαμβού ή στην εκλογή του ως υπάτου, δεδομένης της φήμης που θα έδινε στον Καίσαρα η εμφάνισή του προς τον λαό ως ενός άρχοντα που κόμιζε πλούτο.

²⁵⁵ Για την εκλογή του στην υπατεία ενδεχομένως απευθυνόταν και σε διαφορετικό ακροατήριο, αφού η λοχίτιδα συνέλευση είχε διαφορετική σύνθεση από την φυλέτιδα ή από τα λαϊκά τμήματα, που συγκεντρώνονταν για να δουν τον θρίαμβο. Βλ. M. HUMBERT, *Πολιτικοί και Κοινωνικοί Θεσμοί*, σελ. 359-361. Η διατήρηση του στρατού ήταν μία πιθανή εξέλιξη, εφόσον θα ανέμενε με *imperium* εκτός της *urbs*, όπως είχε δείξει το παράδειγμα των Κράσσου και Πομπήιου. Βλ. *supra*, σελ. 45-48.

πραίτορα, για τον οποίο ο θρίαμβος ήταν σπάνιος²⁵⁶. Επίσης, αν υπήρχε η προοπτική μίας μακροπρόθεσμης φθοράς του Καίσαρα, θα μπορούσε να εμποδιστεί ο θρίαμβος διά της συνέλευσης²⁵⁷.

Η απόφαση συμμετοχής στις εκλογές συνδυάστηκε με την συμμαχία, την οποία συνήψε με τους Κράσσο και Πομπήιο, βάσει της οποίας συμπήχθηκε η πρώτη Τριανδρία. Η χρησιμότητα του Καίσαρα συνίστατο ακριβώς σε όσα μπορούσε να παράσχει στους άλλους δύο ως ύπατος, ενώ έχοντας την στήριξή τους θα μπορούσε να εκστρατεύσει εκ νέου²⁵⁸. Αν το ζήτημα του θριάμβου του σχετιζόταν με τις επιδιώξεις του Πομπήιου ή του Κράσσου είναι άγνωστο, δεδομένης της έλλειψης κάποιας σχετικής πληροφορίας. Το βέβαιο είναι ότι ο Πομπήιος μπορούσε, πιθανώς, να έχει κάποιο ρόλο σε ενδεχόμενη καθυστέρηση του θριάμβου του²⁵⁹. Παράλληλα, ο Κράσσος είχε μία παλαιά αντιπαράθεση μαζί του, η οποία σχετιζόταν με ένα ευρύτερο μέρος της Σύγκλητου και με την τάξη των ιππέων, τα συμφέροντα των οποίων εκπροσωπούσε. Ωστόσο, δεν μαρτυρείται κάποια αντίδραση εκ μέρους τους ως προς την πιθανότητα συνδυασμού θριάμβου και υπατείας, ενώ ο Κάτων δεν εξυπηρετούσε τα ίδια συμφέροντα με εκείνους²⁶⁰.

Ο θρίαμβος του Πομπήιου φαίνεται πως εγκρίθηκε από την Σύγκλητο αλλά εμποδίστηκε το 59 π.Χ. χάρη στην αρνησικυρία δημάρχων να επιτρέψουν την ψήφιση νόμου για την παράταση του *imperium militiae*²⁶¹. Η επίσημη εξήγηση ήταν πως το *imperium* του Πομπήιου δεν ήταν *iustum*, καθώς δεν είχε περιβληθεί με μία κανονική *lex de imperio* από τα *comitia*

²⁵⁶ Για την σπανιότητα των πραιτορικών θριάμβων βλ. T.C. BRENNAN, *The Praetorship*, σελ. J.S. RICHARDSON, “The Triumph”, σελ. 50-63. Ο Καίσαρ ήταν πραίτωρ. Αυτό σήμαινε ότι η δυνατότητα να θριαμβεύσει ήταν μικρή, δεδομένης της σπανιότητας του θριάμβου ενός πραίτορα. Έπειτα, ο ανταγωνισμός στην διεκδίκηση αξιωμάτων ήταν μεγάλος. Αυτό σήμαινε ότι δεν μπορούσε ο Καίσαρ να είναι σίγουρος για την μελλοντική πορεία στην *Respublica*. Άλλωστε, ο θρίαμβος αύξαινε το κύρος του θριαμβευτή χάρη στην διαφήμιση της επιτυχίας του, της συσχέτισης με τον *Jupiter*, της ύπαρξης πλούτου και της συμμετοχής του λαού στην όλη διαδικασία, στον οποίο θα μπορούσαν να δημιουργηθούν ιδιαίτερες εντυπώσεις προς τον Καίσαρα χάρη στην ενάργεια του θριάμβου. Το γεγονός ότι ο θρίαμβος θα συνέπιπτε με τις εκλογές θα ήταν ευεργετικό για αυτόν, χάρη στην πάρα πολύ πρόσφατη μνήμη του κατορθώματος από τον λαό. Βλ. C.J. HÖLKESKAMP, *Reconstructing the Roman Republic*, σελ. 98-106. M. BEARD, *The Roman Triumph*, σελ. 219-238. N.ROSENSTEIN, “Aristocratic Values”, σελ. 370 κ.ε.

²⁵⁷ Ας μην λησμονείται ότι υπεύθυνοι για μία τέτοια παρεμπόδιση ήταν στην πραγματικότητα μέλη της Σύγκλητου, που ήταν δήμαρχοι.

²⁵⁸ M. HUMBERT, *Πολιτικοί και Κοινωνικοί Θεσμοί*, σελ. E.S. GRUEN, *The Last Generation*, σελ. 83-90.

²⁵⁹ Πιθανώς, αν προέβαινε σε μία τέτοια ενέργεια, αυτή θα οφειλόταν σε κάποια προσπάθεια πίεσης στο πλαίσιο της διαπραγματεύσεώς τους, δεδομένου ότι τα γεγονότα του θριάμβου είχαν χρονική εγγύτητα με τις συνομιλίες μεταξύ των τριών ανδρών. Φυσικά δεν μπορεί να υποστηριχθεί με βεβαιότητα τίποτα. Απλώς, η πιθανότητα εδράζεται στην εμπλοκή του Πομπήιου στις άλλες αντίστοιχες περιπτώσεις. Βλ. J. RICH, “The Roman Triumph”, σελ. 237.

²⁶⁰ Πλούτ., *Καίσαρ*, 11.1-2. *Κράσσο*, 7.6. *Αππ.*, *Ρωμ. Εμφ.*, 2.8. Σουητ., *Iul.* 18.1. J. OSGOOD, “Julius aesar”, σελ. 150. T.C. BRENNAN, *The Praetorship*, σελ. 517-518. E.S. GRUEN, *The Last Generation*, σελ. 88.

²⁶¹ Κικ., *In Pis.*, 58. *Att.*, 4.18.4. *QF.*, 3.4.6. Δίων Κάσσο, 39.65. J. RICH, “The Triumph”, σελ. 237. T.C. BRENNAN, *The Praetorship*, σελ. 578-580. Είχε προηγηθεί η ψήφιση *supplicationes* από την Σύγκλητο κατά το 60/59 π.Χ. Βλ. Κικ., *Vat.*, 30. Φαίνεται πως η περίπτωση ήταν όμοια με εκείνη του Καίσαρα το 60, καθώς και με τις υπόλοιπες της προηγούμενης δεκαετίας, στις οποίες μάλλον η Σύγκλητος είχε αποδώσει την τιμή, αλλά η πραγματοποίησή της εκκρεμούσε λόγω της άρνησης της συνέλευσης να παράσχει την αναγκαία ψήφιση του νόμου. Βλ. *supra*, σελ. 48.

*curiata*²⁶². Ως εκ τούτου, εστερείτο της κανονικής χρήσης των *auspices* και ο θρίαμβος καθίστατο άκυρος²⁶³. Το ίδιο επιχείρημα χρησιμοποιήθηκε και εναντίον του Α. Κλαύδιου Πούλχερ, ο οποίος επεχείρησε να εκστρατεύσει χωρίς την ψήφιση της *lex de imperio* από τα *comitia curiata*²⁶⁴. Πιθανώς, πίσω από το *veto* εναντίον του Πωμπτίνου ήταν ο Καίσαρ, ο οποίος, ενδεχομένως, επιθυμούσε την μείωση του κατορθώματος του πραιτόρα σε μία περιοχή, που ο ίδιος σκόπευε να εκστρατεύσει²⁶⁵. Τελικά, ο Πωμπτίνος παρέμεινε έως το 54 π.Χ. εκτός του *romerium* διατηρώντας το *imperium militiae* και αναμένοντας την έγκριση του θριάμβου. Αυτή ήλθε τελικά κατόπιν μίας, μάλλον, κρυφής και αντικανονικής προσπάθειας του υπάτου του 54 π.Χ. Α. Κλαύδιου Πούλχερ, ο οποίος πέτυχε την παράκαμψη του *veto* επιτυγχάνοντας την ψήφιση του νόμου²⁶⁶. Εν συνεχεία, εκτυλίχθηκαν βίαιες σκηνές μεταξύ των οπαδών και των δύο πλευρών, ενώ την τελευταία στιγμή οι Μ. Πόρκιος Κάτων και Σερβίλιος Ισαυρικός προσπάθησαν να παρεμποδίσουν τον θρίαμβο²⁶⁷.

Ένα συμπέρασμα είναι πως ο θρίαμβος εξακολουθούσε να ελέγχεται εν πολλοίς από την αριστοκρατία, δεδομένου ότι σε μία εποχή ύπαρξης μακροχρόνιας, μεγάλης και, ενίοτε, εξαιρετικής ισχύος πολλών στρατηγών, οι περισσότεροι εξ αυτών δυσκολεύονταν να θριαμβεύσουν, καθώς αντιμετώπιζαν την σθεναρή αντίσταση ενός μέρους της της τελευταίας. Αυτή η κατάσταση μπορεί να ενταχθεί στο ευρύτερο πλαίσιο συγκρούσεων ανάμεσα σε αντιμαχόμενες αριστοκρατικές ομάδες. Στην πραγματικότητα ο έλεγχος φαίνεται πως ασκούνταν από τους πραγματικά ισχυρούς δρώντες της εποχής, ήτοι τους Πομπήιο, Καίσαρα και Κράσσο. Το αποτέλεσμα ήταν η κατάχρηση των θεσμικών διαδικασιών από όλες τις

²⁶² *Αυτόθι*. Για την ανάγκη ύπαρξης του συγκεκριμένου νόμου, προκειμένου να δύναται ο άρχων να λαμβάνει τις *auspices* βλ. M. HUMM, “The Curiate Law”, σελ. 57-84.

²⁶³ Βλ. γενικά H.S. VERSNEL, *Triumphus*, σελ. 185-200. Βλ. και, σελ. R. DEVELIN, “Lex Curiata”, σελ. 50-51.

²⁶⁴ Κικ., *Att.*, 4.18.4· *Ad Fam.*, 1.9.25.

²⁶⁵ J. RICH, “The Roman Triumph”, σελ. 237. T.C. BRENNAN, *The Praetorship*, σελ. 579. Ωστόσο, δεν προκύπτει ξεκάθαρα η εμπλοκή του Καίσαρα, κάτι που σημαίνει ότι υπήρξαν και άλλοι λόγοι, που μπορεί να αφορούσαν άλλα πρόσωπα της αριστοκρατίας.

²⁶⁶ Δίων Κάσ., 39.65. Αν ισχύει η πληροφορία του Δίωνα και ανεξάρτητα από την βαρύτητα του ισχυρισμού των αντιπάλων του Πωμπτίνου, η ψήφιση του νόμου επιτεύχθηκε κατά παράβαση της διαδικασίας, αφού η συνέλευση συγκλήθηκε παράνομα από τον πραιτόρα Σέρβιο Σουλπίκιο Γάλβα, με τον οποίο ο θριαμβευτής διέθετε προσωπικές σχέσεις από την περίοδο της εκστρατείας του.

²⁶⁷ Βλ. Κικ., *Att.*, 4.18.4· *In Pis.* 58. Δίων Κάσ., 39.65. T.C. BRENNAN, *The Praetorship*, σελ. 578-580. Η αντίδραση του Κάτωνα και του Σερβίλιου ήταν έντονη και, ενδεχομένως, ο στόχος ήταν η προσπάθεια του υποστηρικτή του Πωμπτίνου Κλαύδιου, ο οποίος ως ύπατος θα επιχειρούσε να εκστρατεύσει χωρίς την *lex de imperio*. Τα γεγονότα αυτά δείχνουν πως το ζήτημα αποτέλεσε αντικείμενο πολιτικής εκμετάλλευσης από διάφορα πρόσωπα εντός της Συγκλήτου. Η άσκηση βίας που ακολούθησε στους κόλπους του λαού εντασσόταν, ενδεχομένως, σε αυτήν την αντιπαράθεση. Επιπλέον, θα μπορούσε να ανήκει στο πλαίσιο της βίας, η οποία ξεσπούσε κατά καιρούς εντός της αστικής *plebs* υποκινούμενη από συγκρουόμενα συμφέροντα αριστοκρατών. Σίγουρα ένας θρίαμβος χάρη στην φήμη που έδινε στον κάτοχό του και τον λαό που συγκέντρωνε θα αποτελούσε ισχυρό πολιτικό παιχνίδι στα χέρια όποιου τον ήλεγχε. Βλ. C. STEEL, *The End of the Roman Republic*, σελ. 183, η οποία εκτιμά ότι οι Κλαύδιος και Κάτων δεν ελέγχονταν από τον Καίσαρα ή τον Πομπήιο. E. S. GRUEN, *The Last Generation*, σελ. 438. Για την βία κατά το ήμισυ του 1ου αι., βλ. F. MILLAR, *The Crowd*, σελ. 83-85· 182. T.P. WISEMAN, “Caesar, Pompey and Rome”, σελ. 403-408.

πλευρές, προκειμένου κάποια να εξασφαλίσει μεγαλύτερο μέρος στην κυριαρχία επί της πολιτείας²⁶⁸.

Ο θρίαμβος αποτελούσε πάντα τον θεσμό, μέσω του οποίου μπορούσαν να ακολουθηθούν τέτοιες πολιτικές. Άλλωστε, ο θεσμός διατηρούσε μία μεγάλη δυναμική στην κοινωνία και το πολιτικό σύστημα και όποιος ήταν μέτοχός του και είχε προβάδισμα στην πολιτική άνοδο²⁶⁹. Η αναφορά στην ύπαρξη μίας *lex de imperio* ήταν σοβαρή, καθώς η αριστοκρατία εξακολουθούσε να την θεωρεί απαραίτητη για την ανάληψη της εξουσίας²⁷⁰. Ωστόσο, η αναφορά σε τέτοιες διατάξεις ήταν εν πολλοίς προσχηματική. Έτσι, ενώ φαινομενικά διά της τήρησής τους προστατευόταν η *Respublica*, στην πράξη η επίκληση σε αυτές ή η παραβίασή τους γινόταν για την πολιτική επικράτηση. Παρόμοια λογική επικράτησε και στον θρίαμβο του Λέντουλλου το 51 π.Χ²⁷¹.

Μετά από αυτόν υπήρξε η προσπάθεια του Κικέρωνα να θριαμβεύσει για την νίκη του ως ανθύπατου στην περιοχή της Κιλικίας. Είχε προηγηθεί η έγκριση των *supplicationes* του²⁷². Οι επιστολές του Κικέρωνα φανερώνουν το έντονο παρασκήνιο, που υπήρξε σχετικά με την ψήφισή τους αλλά και σχετικά με την προοπτική του θριάμβου του. Τούτο αποδεικνύει την πολυπλοκότητα της ψήφισης του θριάμβου, καθώς αυτή εξαρτιόταν και από πολιτικές επιδιώξεις της στιγμής τόσο του ενδιαφερομένου όσο και της αριστοκρατίας²⁷³. Ο Κικέρων είχε λάβει τον τίτλο *imperator* από τον στρατό του και η ψήφιση *supplicationes* ήταν ένα προηγούμενο και για τον θρίαμβο, αν και όπως του απάντησε ο Κάτων η διενέργειά τους δεν συνδεόταν απαραίτητα με τον τελευταίο²⁷⁴. Ο Κικέρων φαίνεται πως αιτήθηκε την θριαμβική του είσοδο σε συνεδρίαση της Συγκλήτου εκτός *pomerium* στις 7 Ιανουαρίου του 49 π.Χ., αλλά τότε ξεκινούσε ο εμφύλιος πόλεμος και το ζήτημα έλαβε τέλος άδοξα²⁷⁵.

Ίσως, ο ίδιος ο Αρπινάτης είχε επιχειρήσει να εκμεταλλευτεί τον θρίαμβο, προκειμένου να ισχυροποιήσει την θέση του στην πολιτεία. Αυτή θα ήταν καλύτερη μέσω της διεξαγωγής θριάμβου, λόγω της δόξας και της *virtus* που θα τον συνόδευε²⁷⁶. Αλλά και η καθυστέρηση ως προς την ψήφισή του θα έδινε την ευκαιρία στον Κικέρωνα να μένει εκτός του *pomerium* με

²⁶⁸ Κατ' αρχάς η κυριαρχία της τριανδρίας και, δη των Πομπηίου και Κράσσου ήταν δεδομένη. Έπειτα, οι δήμαρχοι, που σταμάτησαν τον θρίαμβο του Πομπηίου φαίνεται πως είχαν σχέσεις με τον Καίσαρα. Για την κατίσχυση της τριανδρίας επί της πολιτείας και των θεσμών της βλ. C. STEEL, *The End of the Roman Republic*, σελ. 159-177. E.S. GRUEN, *The Last Generation*, σελ. 83-120.

²⁶⁹ C.J. HÖLKESKAMP, *Reconstructing the Roman Republic*, σελ. 58.

²⁷⁰ M. HUMM, "The Curiate Law", σελ. 57-84.

²⁷¹ Για την περίπτωση του Λέντουλου, που θριάμβευσε για την νίκη του στην Κιλικία βλ. Κικ., *Att.*, 5.21.4. Ενδεχομένως, αυτός ήταν ένας σημαντικός λόγος, για τον οποίο αρκετοί στρατηγοί δεν διεκδικούσαν τον θρίαμβο, ακόμη και αν είχαν λάβει τον τίτλο *imperator* στην επαρχία. Πιθανώς, αναγνώριζαν πως ο χρόνος της αναμονής θα μείωνε κατά πολύ την πιθανότητα θριάμβου. Δεν αποκλείεται να εντάσσεται σε αυτό η περίπτωση του Πίσωνα, τον οποίο ο Κικέρων κατηγορούσε ότι δεν διεκδικούσε καθόλου τον θρίαμβο. Βλ. Κικ., *In Pis.*, 31· 38· 44· 56· 58. T. ITGENSTHORST, *Tota Illa Pompa*, σελ. 82-88.

²⁷² L. HALKIN, *La Supplicationes*, σελ. 48-58.

²⁷³ M. BEARD, *The Roman Triumph*, σελ. 187-199.

²⁷⁴ Κικ., *Ad Fam.*, 15.5. M. BEARD, *The Roman Triumph*, σελ. 193-194.

²⁷⁵ Κικ., *Att.*, 7.1.8. *Ad Fam.*, 15.4. M. BEARD, *The Roman Triumph*, σελ. 192-193.

²⁷⁶ Κικ., *Att.*, 7.1. Σχετικά με την σημασία της *virtus* στην Ύστερη *Respublica* βλ. M.A MACDONELL, *Roman Manliness*, σελ. 293-319.

στρατό με αποτέλεσμα να έχει την ανάγκη του είτε η μία είτε η άλλη πλευρά²⁷⁷. Γι' αυτό ίσως και ο Πομπήιος δεν επιθυμούσε τον θρίαμβό του, αλλά την παραμονή του με *imperium* εκτός Ρώμης, προκειμένου να χρησιμοποιηθούν οι υπηρεσίες του Αρπινάτη στον επικείμενο πόλεμο με τον Καίσαρα²⁷⁸. Το βέβαιο είναι ότι ο θρίαμβος επρόκειτο να χρησιμοποιηθεί για την εξυπηρέτηση πολιτικών σκοπών, γεγονός το οποίο συνέβαινε διαχρονικά, λόγω της δυναμικής του θεσμού²⁷⁹. Η διαφορά έγκειτο στην θεσμική θέση του Κικέρωνα στην πράξη εκτός *romerium* και στην έντονη ρευστότητα εντός της αριστοκρατίας, στην οποία επικρατούσαν τα δύο πανίσχυρα άτομα Καίσαρ και Πομπήιος²⁸⁰.

Ο εμφύλιος πόλεμος ξέσπασε μετά την επιστροφή του Καίσαρα στην Ιταλία από την επαρχία της Εντεύθεν των Άλπεων Γαλατίας διαβαίνοντας τον ποταμό Ρουβίκωνα, ο οποίος αποτελούσε το γεωγραφικό όριο της *provincia* του. Η Σύγκλητος είχε εξαπολύσει εναντίον του ένα Έσχατο Δόγμα, καθώς είχε κρίνει ότι ο ανθύπατος είχε προβεί σε έκνομες πράξεις στοχεύουσες να πλήξουν την πολιτεία. Η αντιπαράθεση πρέπει να ιδωθεί στο πλαίσιο της αποτυχίας της *de facto* συνεννόησης ανάμεσα στους Καίσαρα και Πομπήιο να ελέγξουν την πολιτεία. Ο τελευταίος είχε καταστεί μετά το 52 κυρίαρχος της *Respublica* έχοντας τις ευλογίες της Συγκλήτου. Αμφότερες οι πλευρές τάχθηκαν εναντίον του Καίσαρα και μετά την κάθοδό του αποχώρησαν προς την Ανατολή²⁸¹.

Μετά την λήξη του εμφυλίου ακολούθησαν οι θρίαμβοι του Καίσαρα κατά τον Σεπτέμβριο του 46 π.Χ. Χαρακτηρίζονταν από μία οξύτατη αντικανονικότητα, διότι έγιναν σε ένα καθεστώς έντονης εμφύλιας βίας και διασάλευσης των πολιτικών αντιλήψεων από το 49 και εξής²⁸². Αν επικρατούσαν στην Ρώμη κανονικές συνθήκες, ο Καίσαρ θα θριάμβευε το 49 εναντίον των Γαλατών και το *imperium* του θα έπαυε να ισχύει μετά το πέρας του θριάμβου, αφού θα ήταν *proconsul*²⁸³. Φυσικά αυτή η εξέλιξη ήταν, μάλλον, αδύνατη, αφού ο Καίσαρ θα περνούσε από δίκη σε περίπτωση που επέστρεφε στην Ρώμη για παραβίαση των νόμων σχετικά

²⁷⁷ Κικ., *Att.*, 7.1.5.

²⁷⁸ Κικ., *Att.*, 7.7.4. Ο Κικέρων τονίζει ότι ο Πομπήιος θα μπορούσε να προτιμήσει εκείνον αντί ενός ιδιώτη, δεδομένου του *imperium* που είχε, για να τον στείλει στην Σικελία. Φυσικά, αναφέρει ότι κάτι τέτοιο δεν προβλεπόταν, εφόσον δεν υπήρχε σχετική λαϊκή ή συγκλητική έγκριση παρά μόνο σε περίπτωση σχετικής άδειας προς τον Πομπήιο. Παράλληλα, στο ίδιο χωρίο τονίζει την πιθανότητα εμπλοκής του θριάμβου του μέσω δημάρχων της επιτροπής του Καίσαρα. Ενδεχομένως, ένας λόγος ήταν πως ο τελευταίος είχε οικονομικές απολαβές από τον Κικέρωνα. Ίσως όμως ο λόγος ήταν σχετικός με τον επικείμενο εμφύλιο, δεδομένου ότι έχαιρε της εκτίμησης αμφοτέρων. Βλ. Κικ., *Att.*, 7.1.3· 7.8.5. Σχετικά με την δημόσια υποστήριξη προς τον Πομπήιο και την φαινομενική εναντίωση προς τον Καίσαρα αλλά και την προσπάθειά του να φανεί ως ουδέτερος βλ. Κικ., *Att.*, 7.1.7· 7.2.7· 7.3.11. T.P. WISEMAN, "Caesar, Pompey and Rome", σελ. 421.

²⁷⁹ Λ.χ. κάτι τέτοιο συνέβη στην περίπτωση της *onatio* του Μάρκελλου το 211 π.Χ. και στον θρίαμβο του πραιτόρα Μ. Φούριου Πουρπούρεο το 200 π.Χ. Βλ. J. RICH, "The Roman Triumph", σελ. 221 και 227. R. DEVELIN, "Triumphal Regulations", σελ. 432 και 434.. J.S. RICHARDSON, "The Triumph", σελ. 53 και 55.

²⁸⁰ C. STEEL, *The End of the Roman Republic*, σελ. 186-195. E. GRUEN, *The Last Generation*, σελ. 490-497.

²⁸¹ C. STEEL, *The End of the Roman Republic*, σελ. 188-208. R. SEAGER, *Pompey*, σελ. 141-151. E.S. GRUEN, *The Last Generation*, σελ. 470-497. R.A. BILLOWS, *Julius Caesar: The Colossus of Rome*, New York 2009 (= *Julius Caesar*), σελ. 205-235.

²⁸² Βλ. M. HUMBERT, *Πολιτικοί και Κοινωνικοί Θεσμοί*, σελ. 412-413.

²⁸³ Βλ. A.W. LINTOTT, *The Constitution*, σελ. 107-109 σχετικά με την ισχύ του ανθυπατικού *imperium* στην *Respublica*.

με την επαρχιακή διαχείριση²⁸⁴. Η Σύγκλητος συνασπίστηκε με τον Πομπήιο και αμφότεροι τάχθηκαν εναντίον του Καίσαρα, η δεκαετής παρουσία του οποίου στην Γαλατία τον κατέστησε πολύ ισχυρότερο σε σχέση με το 59, ενώ η συμμαχία με τον Πομπήιο έπαυσε οριστικά το 52. Στην πραγματικότητα η εμφύλια σύγκρουση ήταν σε πολιτικό επίπεδο πρωτίστως μία κρίση ανάμεσα στους πρώην συνωμότες εναντίον της συγκλητικής αρχής Καίσαρα και Πομπήιο²⁸⁵.

Ο εμφύλιος ξεκίνησε όταν ο Καίσαρ διέβη τα όρια της επαρχίας του και προήλασε προς την Ρώμη αναγκάζοντας σε φυγή προς την Ελλάδα τον Πομπήιο και την Σύγκλητο. Ο Καίσαρ ανέλαβε την δικτατορία αμέσως και κατόπιν χρησιμοποιούσε είτε το αξίωμα αυτό είτε εκείνο του υπάτου κατά την διάρκεια της εκστρατείας του στην Ανατολή, όπου αναζητούσε τους πολιτικούς του αντιπάλους²⁸⁶. Το 48 π.Χ. είχε κερδίσει την εμφύλια μάχη στα Φάρσαλα και, εν συνεχεία, κατέλαβε ως το 46 την Αίγυπτο, τον Πόντο και την περιοχή της Νουμιδίας στην Αφρική εκδιώκοντας τους εχθρικούς για εκείνον βασιλείς. Οι τρεις εκστρατείες δεν σχετιζόνταν άμεσα με τον εμφύλιο. Ωστόσο, διεξήχθησαν στο πλαίσιο αυτού, ενώ η αφορμή για την κάθοδο στην Αίγυπτο δόθηκε από την καταφυγή του Πομπήιου στην πτολεμαϊκή αυλή μετά την ήττα των ολιγαρχικών δυνάμεων στην Θεσσαλία²⁸⁷.

Οι θρίαμβοι αποδόθηκαν από μία απειλούμενη Σύγκλητο το 47/46 π.Χ. και διεξήχθησαν τον Σεπτέμβριο του 46 π.Χ.. Χαρακτηριστικά ο Δίων χαρακτηρίζει τους θριάμβους του Καίσαρα ως προεσηφισμένους: ἤδη δὲ καὶ ἐπὶ τοῖς τῇ βουλῇ δόξασι μεγαλοφρονούμενος. Τεσσαράκοντά τε γὰρ ἡμέρας ἐπὶ τῇ νίκῃ αὐτοῦ θύειν ἔγνωσαν, καὶ τὰ ἐπινίκια τὰ προεσηφισμένα [...] δευτέρα ἐσχέκει, πέμψαι οἱ ἔδοσαν²⁸⁸. Πιθανώς η Σύγκλητος είχε ψηφίσει τους θριάμβους του Καίσαρα κατά το 47 π.Χ. απόντος εκείνου και κατόπιν της σχετικής ενημέρωσης για τις επιτυχίες του στην Αλεξάνδρεια και την Ζήλα. Επιστρέφοντας από την Ανατολή τον Οκτώβριο του 47 π.Χ. προτίμησε να μην θριαμβεύσει, καθώς προετοιμαζόταν για τον επικείμενο πόλεμο στην Αφρική εναντίον των Πομπηιανών. Μετά την νίκη του στην Θάψο και την σχετική ενημέρωση προς την Σύγκλητο η τελευταία απέδωσε θρίαμβο και για αυτήν την νίκη του²⁸⁹.

²⁸⁴ R. MORSTEIN-MARX, “Caesar's alleged fear of prosecution and his *Ratio Absentis* in the Approach to the Civil War”, *Historia. Zeitschrift für Alte Geschichte*, 56 (2007) (= “Caesar's alleged fear of prosecution”), σελ. 159-178.

²⁸⁵ M. GELZER, *Caesar. Politician and Statesman*, σελ. 443. R. COLLINS, “Caesar as a Political Propagandist”, T. HILDEGRAD (επιμ.), *ANRW*, 1.1, Berlin 1972, σελ. 957 (= “Caesar as a Political Propagandist”). J.G.W. HENDERSON, *Fighting for Rome. Poets and Caesars, History and Civil War*. Cambridge 1998, σελ. 37-69 (= *Fighting for Rome*).

²⁸⁶ L. CANFORA, *Ιούλιος Καίσαρας*, σελ. 219-243. M. HUMBERT, *Πολιτικοί και Κοινωνικοί Θεσμοί*, σελ. 413-414. J.F. GARDNER, “The Dictator”, M. GRIFFIN (επιμ.), *A Companion to Julius Caesar*, Blackwell 2009, σελ. 58-60.

²⁸⁷ C. MACKAY, *Αρχαία Ρώμη. Στρατιωτική και Πολιτική Ιστορία*, Αθήνα 2013 (= *Αρχαία Ρώμη*), σελ.208-213.

²⁸⁸ Δίων Κάσσ., 43.14 και 19. Βλ. και Δίων Κάσσ., 42.20.1-5, που αναφέρει ότι είχε ψηφιστεί από πριν και ο θρίαμβος εναντίον του Ιόβα. Βλ. C.H. LANGE, “Late Republican Triumph”, σελ. 41-42. Για τις *supplicationes* του Καίσαρα βλ. S. WEINSTOCK, *Divus Julius*, σελ. 63-64. L. HALKIN, *La Supplicationes*, σελ.. Οι *supplicationes* είχαν αποδοθεί για τις νίκες του στην Γαλατία κατά το 57, το 54 και το 52 π.Χ.

²⁸⁹ Σουητ., *Iul.*, 35. Αππ., *Ρωμ. Εμφ.*, 2.90-95. Δίων Κάσσ., 42.41-43· 44-56. Πλούτ., *Καίσ.*, 49-52. Ορόσ., 6.16.3. Σχετικά με τις υπόλοιπες πηγές για την δράση του Καίσαρα αυτήν την περίοδο βλ. και T.S. BROUGHTON, *The Magistrates*, Vol. II, σελ. 286. Βλ. Κικ., *Phil.*, 14.23 σχετικά με την ενημέρωση της Συγκλήτου.

Ο Καίσαρ είχε ελέγξει πλήρως την πολιτεία. Ως εκ τούτου, δεν μπορεί να γίνει λόγος για μία παραδοσιακή πολιτειακή τάξη, στο πλαίσιο της οποίας η Σύγκλητος είχε τον πρώτο λόγο για την έγκριση ενός θριάμβου βασιζόμενη σε προϋποθέσεις που καθορίζονταν από την αίσθηση της τήρησης του *mos maiorum*²⁹⁰.

Ο Καίσαρ δεν θριάμβευσε ως *proconsul* εναντίον των Γαλατών. Κατέστη αντικανονικά δικτάτορας, τελώντας τις *Feriae Latinae* τον Δεκέμβριο του 49 π.Χ. και αφού διενήργησε τις εκλογές, στις οποίες εξελέγη ύπατος για το 48, απεσύρθη της δικτατορίας και καταδίωξε τους αντιπάλους του στην Ανατολή²⁹¹. Προφανώς, αν ισχύουν τα λεγόμενα του Δίωνα, επρόκειτο για μία αντικανονική διαδικασία, καθώς ένας θρίαμβος δεν ήταν δυνατό να δοθεί χωρίς την έκφραση σχετικού αιτήματος διά ζώσης από τον στρατηγό. Μέχρι εκείνη την στιγμή είχαν ψηφιστεί κανονικά τρεις *supplicationes* από την Σύγκλητο μετά από αντίστοιχες επιπικές επιστολές του Καίσαρα το 57, το 55 και το 52. Επιπλέον, ο Καίσαρ είχε λάβει τον τίτλο *imperator* κατά πάσα πιθανότητα κατά το ήμισυ της δεκαετίας του 60-50 π.Χ.²⁹².

Αφού εξεστράτευσε επιτυχώς στην Αφρική, η Σύγκλητος και, ενδεχομένως, ο λαός απέδωσαν στον Καίσαρα άνευ προηγουμένου τιμές. Σύμφωνα με τον Δίωνα Κάσσιο ψηφίστηκαν *supplicationes* 40 ημερών. Εν συνεχεία, αποδόθηκαν τιμές σχετικές με τον θρίαμβό του: *Τεσσεράκοντά τε γὰρ ἡμέρας ἐπὶ τῇ νίκῃ αὐτοῦ θύειν ἐγνώσαν, καὶ τὰ ἐπινίκια τὰ προεψηφισμένα ἐπὶ τε λευκῶν ἵππων καὶ μετὰ ῥαβδούχων τῶν τε τότε αὐτῶ συνόντων καὶ ἑτέρων ὅσοις ἐν τῇ πρώτῃ δικτατορίᾳ ἐκέχρητο, ἄλλων τε αὖ ὅσους ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐσχέκει, πέμψαι οἱ ἔδοσαν*²⁹³. Κατόπιν τούτων, ο Δίων κάνει μνεία στις περαιτέρω τιμές, οι οποίες είχαν ψηφιστεί μετά την νίκη της Αφρικής. Η πιο σημαντική εξ αυτών ήταν η απόδοση της δικτατορίας για δέκα έτη. Επιπλέον, στήθηκε ένας ανδριάντάς του έναντι του ναού του *Jupiter* στο Καπιτώλιο προσδίδοντας στον Καίσαρα διαστάσεις ημιθέου. Το γεγονός ότι του αποδόθηκε το δικαίωμα να φέρει επιπλέον ραβδούχους ως δικτάτορας και λευκούς ἵππους στον θρίαμβό του οφειλόταν,

²⁹⁰ Βλ. M. BEARD, *The Roman Triumph*, σελ. 196-218 για τις προϋποθέσεις, που η ρωμαϊκή αριστοκρατία λάμβανε παραδοσιακά υπ' όψη της στην προσπάθειά της να καταστήσει συμβατή την διεξαγωγή του θριάμβου με τον έλεγχο της στο πολίτευμα.

²⁹¹ J.F. GARDNER, "The Dictator", σελ. 57-60. Για την λειτουργία των *Feriae Latinae* σε σχέση με το υπατικό αξίωμα βλ. F.M. SIMON, "The *Feriae Latinae* as a Religious Legitimation of Consul's Imperium", H. BECK, F.P. POLO, M. JEHNE, A. DUPLA (επιμ.), *Consuls and Respublica. Holding High Office in the roman Republic*, Cambridge 2011, σελ. 116-132 (= "The *Feriae Latinae*"). Δεδομένης της μη ύπαρξης υπάτων, ο πραίτωρ Λέπιδος ανέλαβε την πρωτοβουλία για την ανάληψη της δικτατορίας από τον Καίσαρα συγκαλώντας σχετικά την Σύγκλητο. Είναι πιθανόν να έλαβε το αξίωμα κατόπιν σχετικής εκλογής από την λαϊκή συνέλευση. Ας σημειωθεί ότι ο Καίσαρ διέθετε ισχυρά ερείσματα στα λαϊκά στρώματα έναντι των ολιγαρχικών αλλά και του Πομπήιου.

²⁹² Για τις *supplicationes* του 57 βλ. Καίς., *De Bell. Gall.*, 2.35.4. Κικ., *De Prov. Cons.*, 25-26. Πλούτ., *Καίς.*, 21.1. Δίων Κάσσ., 39.5.1. Σχετικά με εκείνες του 55 π.Χ. βλ. Καίς., *De Bell. Gall.*, 4.38. Δίων Κάσσ., 39.53.2. Πλούτ., *Καίς.*, 22.4. Κικ., *Pro Pis.*, 59. Για τις *supplicationes* του 52 βλ. Καίς., *De Bell. Gall.*, 7.90.8. Δίων Κάσσ., 40.50.4. Ο τίτλος *imperator* μαρτυρείται από τον Κικέρωνα σε επιστολή του 54 π.Χ. . Βλ. Κικ., *Fam.*, 7.5 και *De Prov. Cons.*, 32. Ο WEINSTOCK (*Divus Julius*, σελ. 104, σημ. 10) θεωρεί ότι αποδόθηκε τρεις φορές ο τίτλος κατά την παρουσία του στην Γαλατία θεωρώντας ότι κάτι τέτοιο συνέβη παράλληλα με τις τρεις *supplicationes*. Ωστόσο, δεν υπάρχει κάποιο στοιχείο, που να αναφέρει το πόσες φορές είχε τον τίτλο ο Καίσαρ, ενώ από άλλες περιπτώσεις φαίνεται πως ο τίτλος αποδιδόταν άπαξ κατά την διάρκεια μίας εκστρατείας και είχε ισχύ ως την τέλεση του θριάμβου. Τέτοια ήταν η περίπτωση του Σύλλα. Βλ. *supra*, σελ. 33-35.

²⁹³ Δίων Κάσσ., 43.14.3.

μάλλον, σε νέα διάταξη του 46 και δεν προβλέπονταν τέτοιες τιμές όταν αποφασίστηκε αρχικά να θριαμβεύσει²⁹⁴.

Ο Καίσαρ τέλεσε τέσσερις θριάμβους τον Σεπτέμβριο του 46 π.Χ. ως δικτάτωρ. Θριάμβευσε εναντίον των Γαλατών, της Αιγύπτου, του Πόντου και της Αφρικής²⁹⁵. Η παραδοξότητα των θριάμβων έγκειται στο γεγονός πως είχε εισέλθει ως δικτάτωρ στο εσωτερικό της Ρώμης το 49 π.Χ. πριν τελήσει φυσικά κάποιον θρίαμβο²⁹⁶. Επίσης, η έτερη παραδοξότητα ήταν πως και οι τέσσερις θριάμβοι διεξήχθησαν μέσα σε έναν μήνα. Η πράξη σηματοδοτούσε ένα συνεχές πέρασμα του ίδιου θριαμβευτή και δικτάτορα ανάμεσα στο *domi* και το *militiae* πεδίο διασπώντας με αυτόν τον τρόπο μία παράδοση αρκετών αιώνων. Η βασική λειτουργία του θεσμού συνίστατο στην είσοδο του νικητή μετά την επιτυχία του από το σημείο εκστρατείας του στην Ρώμη, προκειμένου να παρουσιάσει το κατόρθωμά του ενώπιον του *Populus* και να τελήσει την ευχαριστήρια θυσία στον ναό του *Jupiter* στο Καπιτώλιο²⁹⁷. Ο Καίσαρ διασάλεψε αυτήν την παράδοση, αφού θριάμβευσε ξεχωριστά για κάθε επικράτηση επαναλαμβάνοντας την ίδια διαδικασία. Το ερώτημα είναι αν είχε την δυνατότητα θεσμικά να πράξει κάτι τέτοιο, που ενδεχομένως, το πολίτευμα να επέτρεπε ή επρόκειτο για μία καταφανή παράβαση του τελευταίου. Η περίπτωση του Μάριου δείχνει πως αν κάποιος είχε πλήρες *imperium* μπορούσε να εισαγάγει και δεύτερο θρίαμβο σε μικρό χρονικό διάστημα εφόσον είχε την άδεια της Συγκλήτου²⁹⁸.

Κοινό στοιχείο όλων των επιτυχιών ήταν το γεγονός πως ο Καίσαρ δεν λάμβανε τον τίτλο *imperator* για κάθε νέα επιτυχία. Η τελευταία φορά που του είχε αποδοθεί ήταν πριν το 50 για τις γαλατικές νίκες του. Είναι πιθανό πως οι θριάμβοι αυτοί προετοίμαζαν κατά κάποιο τρόπο την πολιτεία και τον λαό σε θεσμικό επίπεδο να συνηθίσουν την απεριόριστη εξουσία του Καίσαρα, η οποία παρουσιαζόταν με έναν νομότυπο τρόπο. Ωστόσο, ο Καίσαρ διέθετε δικτατορική εξουσία, η οποία είχε καταστεί μακροχρόνια και η διεξαγωγή τεσσάρων θριάμβων στην σειρά αποτελούσε πρωτοφανή πράξη. Η ύπαρξη του τίτλου *imperator* ως επινίκιας επιβράβευσης μόνο για μία φορά από το 59 π.Χ. και ως το 46 π.Χ. έχει, ενδεχομένως, κάποια σημασία. Απλώς, ο τίτλος αποδιδόταν μόνο μετά την επίτευξη μίας νίκης και η ισχύς του υπήρχε τουλάχιστον ως την διεξαγωγή θριάμβου, όπως μαρτυρείται για προγενέστερες περιπτώσεις²⁹⁹. Ο Καίσαρ διέθετε τον τίτλο μετά το 55 π.Χ. και δεν τον ξανά έλαβε μετά από κάποια από τις νίκες του 48-46 π.Χ.

²⁹⁴ Δίων Κάσ., 43.14.4-7. G. SUMI, *Ceremony and Power*, σελ. 57-60. S. WEINSTOCK, *Divus Julius*, σελ. 59-80.

²⁹⁵ Σχετικά με τις λεπτομέρειες και τις άλλες πηγές των θριάμβων του βλ. *infra*, σελ. 107.

²⁹⁶ Πλούτ., *Καίς.*, 35. Αππ., *Ρωμ. Εμφ.*, 2. 41. Φλώρ., 2.13.21. Καίς., *De Bell. Civ.*, 3.2.1. Ο S. WEINSTOCK (*Divus Julius*, σελ. 61-62) εκτιμά ότι ο θρίαμβος ψηφίστηκε *in absentia*, αλλά του δόθηκε επιπλέον ειδική άδεια, επειδή είχε παραβεί την παράδοση και είχε εισέλθει ως δικτάτωρ πριν θριαμβεύσει στην πόλη. Βλ. Καίς., *De Bell. Civ.*, 2.21.5.

²⁹⁷ Σέρβ., *ad Verg. Georg.*, 2.146. Πλίν., *HN*, 15.134. H.S. VERSNEL, *Triumphus*, σελ. 62.

²⁹⁸ Αν πράγματι είχε την σχετική άδεια, όπως αναφέρει ο WEINSTOCK, ίσως ήταν νομικά καλυμμένος. Για την περίπτωση του Μάριου και για την δυνατότητα του θριαμβευτή να καθυστερήσει την εισαγωγή θριάμβου βλ. *supra*, σελ. 19-21.

²⁹⁹ Βλ. σχετικά με την *acclamatio imperatoria* βλ. H.S. VERSNEL, *Triumphus*, σελ. 340-355. R. COMBES, *Imperator*, σελ. 78.

Η απόδοση του τελευταίου θριάμβου έγινε με τον ίδιο τρόπο στις 20 Απριλίου του 45 π.Χ. αφού πρώτα αναγνωρίστηκε ως *imperator* για την νίκη του στην Μούνδα³⁰⁰. Η Σύγκλητος απέδωσε τον θρίαμβο με τον Καίσαρα *in absentia* και, παράλληλα, ορισμένες επιπλέον τιμές. Χαρακτηριστική ήταν η απόδοση του τίτλου *imperator* ως *praenomen*. Η Σύγκλητος του έδωσε το δικαίωμα να ορίζει τους άρχοντες, την εξουσία που είχαν οι τιμητές και την δικαιοσύνη διά βίου. Επιπλέον, του δόθηκε ο τίτλος *pater patriae* και το δικαίωμα να φορά την θριαμβική στολή σε όλες τις εορτές και τις θυσίες διαρκώς³⁰¹.

γ. Το καθεστώς απόδοσης του θριάμβου από το 44 π.Χ. ως το 29 π.Χ.

Μετά την δολοφονία του Καίσαρα το 44 π.Χ. η πολιτεία κυριεύτηκε από το χάος. Επικράτησε έντονη ρευστότητα στο πολιτικό σκηνικό, στο οποίο από την μία μεριά βρίσκονταν οι *optimates* και οι δολοφόνοι του Καίσαρα Κάσιος και Βρούτος και από την άλλη πλευρά ήταν ο Αντώνιος, ενώ στην Σικελία βρισκόταν ο Σέξτος Πομπήιος. Παράλληλα, έκανε δυναμική την εμφάνισή του ο ανηψιός και θετός υιός του Καίσαρα Γάιος Οκτάβιος ή Οκταβιανός, ο οποίος προσπάθησε να καταστεί συνεχιστής του Καίσαρα χάρη στην κληρονομιά του τελευταίου και μίας αμφισβήτησης της *Respublica* με την στρατολόγηση ιδιωτικού στρατού με στόχο να πιέσει την τελευταία³⁰². Μέσα σε αυτό το πλαίσιο υπήρχαν στρατηγοί, οι οποίοι είχαν αναλάβει την υπατεία από τον Καίσαρα και προέβαιναν σε εκστρατείες εναντίον ξένων λαών.

Οι Μ. Αιμίλιος Λέπιδος και Λ. Μουνάτιος Πλάνκος θριάμβευσαν στις 31 και 29 Δεκεμβρίου του 43 π.Χ. αντίστοιχα. Οι πηγές κάνουν λόγο για ψήφιση θριάμβου *in absentia* υπέρ του Λέπιδου μαζί με την αφιέρωση ενός ανδριάντα υπέρ του³⁰³. Το γεγονός ήταν ότι αμφότεροι ήταν διορισμένοι ύπατοι για το έτος 42 π.Χ.³⁰⁴. Η χρονική εγγύτητα των θριάμβων τους με την ανάληψη της υπατείας έγινε, κατά πάσα πιθανότητα, κατόπιν δικής τους επιλογής, καθώς είχαν θεσμικά την δυνατότητα αυτή, όπως έδειξαν οι περιπτώσεις Μάριου και Πομπήιου κατά την Ύστερη *Respublica*, αλλά και εκείνη του Γναίου Μάνλιου Βούλσωνα κατά το 187 π.Χ.³⁰⁵.

Αυτή η δυνατότητα οφειλόταν στην ευχέρεια ενός στρατηγού να διαχειρίζεται κατά το δοκούν τον χρόνο της εισόδου του στο *domi* πεδίο. Στην περίπτωση αυτή, η επιλογή της εισόδου από εκείνους, προκύπτει και από την επί σχεδόν έναν χρόνο παρουσία τους στην Ιταλία με *imperium militiae* με σκοπό την συμμετοχή τους στον εμφύλιο πόλεμο, ενώ οι θρίαμβοι εκκρεμούσαν. Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι οι θρίαμβοι δόθηκαν από την

³⁰⁰ Bell. *Hisp.*, 19.6. Κικ., *Fam.*, 13.15.

³⁰¹ Δίων Κάσ., 43.44.

³⁰² Κ. ΒΛΑΧΟΣ, *Από την patria iuris στον pater patriae*, σελ. 165-172. C. MACKAY, *Αρχαία Ρώμη*, σελ. 218-224.

³⁰³ Δίων Κάσ., 46.29.6. Κικ., *Phil.*, 5.41. 13.7-9.

³⁰⁴ T.S. BROUGHTON, *The Magistrates*, Vol. II, σελ. 357. Ο Λέπιδος ήταν ύπατος και το 46, ενώ ο Πλάνκος πραιτώρ κατά το 45.

³⁰⁵ Βλ. *supra*, σελ. 25· *infra*, σελ. 173-176· 193.

Σύγκλητο σε μία στιγμή που η τελευταία επιθυμούσε να τους προσεγγίσει πολιτικά. Αυτό φαίνεται από το γεγονός της άρσης των τιμών προς τον Λέπιδο όταν αυτός άλλαξε στρατόπεδο και συνεργάστηκε με τον Αντώνιο. Ωστόσο, ο θρίαμβος έγινε αφού είχε συμπυχθεί η τριανδρία ανάμεσα σε αυτούς τους δύο και τον Οκτάβιο και είχαν κυριαρχήσει στην Ρώμη³⁰⁶.

Κάτι παρόμοιο συνέβη με τον θρίαμβο του Λ. Αντωνίου το 41. Όπως ο Μάριος, ο Λεύκιος ήταν εκλεγμένος ύπατος για το 41 έχοντας, παράλληλα, λάβει το δικαίωμα να θριαμβεύσει. Ο θρίαμβος έγινε στις Καλένδες του Ιανουαρίου του 41 π.Χ. Επρόκειτο για την ίδια ημέρα, κατά την οποία θα αναλάμβανε την υπατεία³⁰⁷. Όμως, η περίπτωση των θριάμβων του 43 δείχνει μία όλο και διευρυνόμενη τάση, η οποία ήθελε τους θριαμβευτές να μην χάνουν το *imperium* τους μετά τον θρίαμβο. Ενώ καθ'όλη σχεδόν την περίοδο της Ύστερης Respublica ο θρίαμβος λειτουργούσε ως ένα μέσον επιβεβαίωσης της θεσμικής σχέσης των όλο και απομακρυνόμενων εδαφικά και χρονικά από την *urbs promagistrati* και, κατόπιν, της απώλειας του *imperium*, σταδιακά η *extra ordinem* κατοχή αξιωμάτων από τους θριαμβευτές είχε ως αποτέλεσμα να λειτουργεί ο θρίαμβος ως ένα μέσον περάσματος του στρατηγού από το ανθυπατικό *imperium* στο πλήρες *imperium* του υπάτου ή του δικτάτορα. Ιδιαίτερα, ένας θρίαμβος τοποθετημένος χρονολογικά ανάμεσα στην λήξη και την αρχή δύο ετών έδινε την ευκαιρία στον *proconsul* θριαμβευτή, που επρόκειτο αμέσως μετά να αναλάβει το υπατικό αξίωμα, να εισέλθει με *imperium militiae* στην πόλη και, επί της ουσίας, να το διατηρήσει έως την ανάληψη της υπατείας.

Το γεγονός αυτό οφειλόταν στην θεσμική εκτροπή που λάμβανε χώρα, που επέτρεπε την εισπήδηση από ένα αξίωμα σε άλλο χωρίς να απαιτείται η παρουσία του ενδιαφερομένου στην πόλη, ενώ ταυτόχρονα διατηρούσε το *imperium militiae* από άλλο αξίωμα³⁰⁸. Ο θρίαμβος εξακολουθούσε να λειτουργεί όπως προηγουμένως. Έδινε την ευκαιρία σε έναν άρχοντα επί μακρό χρόνο απομακρυσμένο από την Ρώμη να εισέλθει επίσημα σε αυτήν με τα *insignia* της εξουσίας του στον πλήρη στρατιωτικό βαθμό και με μία ευεργετική διάσταση, επειδή ο θρίαμβος καθιστούσε τον κάτοχό του θεό ή βασιλέα για μία ημέρα³⁰⁹.

Η συγκρότηση της τριανδρίας δεν επηρέασε θεσμικά την απόδοση του θριάμβου στους *promagistrati*. Οι *tresviri* ήλεγχαν όλη την Αυτοκρατορία, αλλά η κάθε επαρχία διέθετε τον

³⁰⁶ Σχετικά με τον θρίαμβο του Λέπιδου βλ. A. DEGRASSI, *Fasti Capitolini*, σελ. 109. Αππ., *Ρωμ. Εμφ.*, 4.31. Βέλλ. Πατ., 2.67.4. Σχετικά με τον θρίαμβο του Πλάνκου βλ. A. DEGRASSI, *Fasti Capitolini*, σελ. 109. *ILS*, 886. Βέλλ. Πατ., 2.67.4. Σχετικά με την ίδρυση της τριανδρίας βλ. Αππ., *Ρωμ. Εμφ.*, 4.2-3. Δίων Κάσσ., 46.54-56. Σουητ., *Aug.*, 27.1· 96.1. Πλούτ., *Κικ.*, 46.2. *Αντ.*, 18-20. Φλώρ., 2.16.6. *Res Gestae*, 1· 7.

³⁰⁷ Δίων Κάσσ., 48.4. Βλ. *infra*, σελ. 173-174, για την αντίστοιχη διαδικασία του 104 π.Χ. με πρωταγωνιστή τον Γ. Μάριο. Για το τελετουργικό ανάληψης της υπατείας βλ. K.J. HÖLKESKAMP, “The Roman Republic as a theatre of Power. The Consuls as Leading Actors”, H. BECK, A. DUPLA, M. JEHNE, F. PINA POLO, (επιμ.), *Consuls and Res Publica. Holding High Office in the Roman Republic*, Cambridge 2011 (= “The Roman Republic as a theatre of Power”), σελ. 166-167.

³⁰⁸ Σχετικά με την δημιουργία της τριανδρίας και το ιστορικό πλαίσιο της εποχής βλ. C. PELLING, “The Triumviral Period”, A.K. BOWMAN, E. CHAMPLIN, A.W. LINTOTT (επιμ.), *The Cambridge Ancient History*, Volume X, Cambridge 1996², σελ. 1-14. C.H. LANGE, *Res Publica Constituta. Actio. Appollo and the Accomplishment of Triumviral Assignment*, Leiden/Boston 2009, σελ. 18-25. R.SYME, *The Roman Revolution*, Oxford 1939, σελ. 176-213.

³⁰⁹ M. MEARD, *The Roman Triumph*, σελ. 225-238.

δικό της *promagistratus*. Οι *promagistratus* διέθεταν *imperium* με αποτέλεσμα να είναι εφικτός ο θρίαμβός τους. Ωστόσο, τόσο η εξουσία τους όσο και οι θρίαμβοι σχετίζονταν με την εξουσία των *tresviri*, αφού οι *provinciae* ανήκαν σε εκείνους³¹⁰. Η ισχύς τους είχε ως αποτέλεσμα την παραβίαση της παράδοσης, προκειμένου να εξυπηρετηθούν καλύτερα τα συμφέροντά τους. Έτσι, σύμφωνα με τον Αππιανό η *onatio* του Οκταβίου το 36 π.Χ. ψηφίστηκε από την Σύγκλητο, ενώ εκείνος απουσίαζε από την Ρώμη³¹¹. Το ίδιο συνέβη και με τους υπόλοιπους θριάμβους του 29 π.Χ. Η Σύγκλητος και γενικά η ρωμαϊκή πολιτεία είχαν παραδοθεί πλήρως στον Οκτάβιο, κάτι το οποίο επιβεβαιώθηκε με τον όρκο που έδωσε όλη η Ιταλία υπέρ του Οκταβίου να νικήσει τον πόλεμο εναντίον της Κλεοπάτρας³¹².

³¹⁰ M. HUMBERT, *Πολιτικοί και Κοινωνικοί Θεσμοί*, σελ. 416.

³¹¹ A. DEGRASSI, *Fasti Capitolini*, σελ. 109.Αππ., *Ρωμ. Εμφ.*, 5.130. Δίων Κάσσ., 49.15-16.

³¹² *Res Gestae*, 25. Σχετικά με την κήρυξη του πολέμου εναντίον της Κλεοπάτρας βλ. Πλούτ., *Αντ.*, 60 Δίων Κάσσ., 50.4.3-6.1· 21.1· 26.3.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Π

Η ΨΗΦΙΣΗ ΤΟΥ ΘΡΙΑΜΒΟΥ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΟ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ ΤΗΣ ΝΙΚΗΣ

1. Η περίοδος της μετάβασης σε μία χαλάρωση των προϋποθέσεων

α. Συνέχεια και ασυνέχεια ως προς την τήρηση της παράδοσης

Το 132 π.Χ. έγινε ο θρίαμβος του Π. Κορνηλίου Σκιπίωνα Αιμιλιανού εναντίον των Νουμαντίνων. Η επικράτηση του Σκιπίωνα ήταν απόλυτη και συνοδεύτηκε από την καταστροφή της Νουμαντίας. Η Σύγκλητος του απέδωσε κατά την επιστροφή του έναν θρίαμβο *de Numantineis* το 132 π.Χ.³¹³. Ο Σκιπίων προέβη στην πλήρη ειρήνευση της περιοχής και την οργάνωση της *Hispania Citerior*, υποβοηθούμενος από την συγκλητική δεκανδρία, η οποία είχε σταλεί στην περιοχή για αυτόν τον σκοπό βάσει της παραδοσιακής πρακτικής³¹⁴. Έκτοτε και ως την τελευταία δεκαετία του 2ου π.Χ. αι. δεν προκύπτει από γραμματειακές ή αρχαιολογικές μαρτυρίες ότι η περιοχή απασχόλησε στρατιωτικά την Ρώμη³¹⁵. Ως εκ τούτου, η απόδοση του θριάμβου ήταν απολύτως συμβατή με την παράδοση του θεσμού και τις προϋποθέσεις, τις οποίες λάμβανε υπ' όψη της η Σύγκλητος στην πράξη, προκειμένου να κρίνει αν μία στρατιωτική επιτυχία άξιζε της θριαμβικής τιμής. Προφανώς, η *provincia* του είχε θεωρηθεί *confecta*³¹⁶. Επιπλέον, είναι πιθανή η επιστροφή του στρατού από την επαρχία, αν και δεν αποτελούσε πρακτικά βασική προϋπόθεση της τέλεσης ενός θριάμβου³¹⁷.

³¹³ Απ., *Ιβηρ.*, 98. Βέλλ. Πατ., 2.4.5. Φλώρ., 1.34.17. Πλίν., *HN*, 33. 141. Λίβ., *Per.*, 59. Βαλ. Μάξ., 2.7.1. Αύλ. Γέλλ., *Noct. Att.*, 16.8.10. Ευτρ. 4.19. Ορόσ. 5.7.18.

³¹⁴ Απ., *Ιβηρ.*, 99. Για την λειτουργία της συγκλητικής επιτροπής στις κατακτημένες *provinciae* και την διοικητική και οικονομική οργάνωση του χώρου τους βλ. M. HUMBERT, *Πολιτικοί και Κοινωνικοί Θεσμοί*, σελ. 319-320.

³¹⁵ Απ. *Ιβηρ.*, 99. Ο Αππιανός δεν κάνει καμία μνεία στην Ιβηρική για περαιτέρω ενασχόληση της Ρώμης με τις επαρχίες της Ισπανίας μετά την λήξη του πολέμου με τους Νουμαντίνους. Η αφήγησή του συνεχίζεται με τα τεκταινόμενα της περιοχής μετά το 110 π.Χ. Βλ. και J.S RICHARDSON, *Hispaniae*, σελ. 156-171.

³¹⁶ Λίβ., 26.21.2· 28.24.7· 28.7· 31.37.4· 37.2.5· 40.28.6-8· 40.35.4· 41.12.3. J. RICH, "The Triumph", σελ. 229, σημ. 156. Σύμφωνα με τον Λίβιο, οι περισσότεροι στρατηγοί χρησιμοποιούσαν την εν λόγω φράση στην επιστολή τους προς την Σύγκλητο, με την οποία πληροφορούσαν την τελευταία ότι ο σκοπός τους αναφορικά με την εκστρατεία είχε επιτευχθεί. Παρόλα αυτά, η νίκη δεν σηματοδοτούσε απαραίτητα την ολοκλήρωση ενός πολέμου, αλλά την ολοκλήρωση της αποστολής του συγκεκριμένου στρατηγού, όπως αυτή οριζόταν με την λέξη *provincia*. Στην προκειμένη περίπτωση η νίκη του Σκιπίωνα ταυτίστηκε και με την ολοκλήρωση όλου του πολέμου, αφού εν τέλει καταστράφηκε η Νουμαντία. Για την σημασία της έννοιας της *provincia* ως ορίζουσας την αρμοδιότητα ενός στρατηγού σε μία περιοχή βλ. J.S. RICHARDSON, *The Language of Empire*, σελ. 1-10.

³¹⁷ J. RICHARDSON, "The Triumph", σελ., 54-55 και 61-62. J. RICH, "The Triumph" σελ. 221. R. DEVELIN, "Tradition and the Development", σελ. 434-435. Μέχρι το 211 π.Χ., έτος κατά το οποίο ο Μ. Κλαύδιος Μάρκελλος τέλεσε *onatio* και *triumphus ex Monte Albano*, η Ρώμη δεν είχε δει θρίαμβο χωρίς την παρουσία στρατού. Αυτό συνέβαινε λόγω της μικρής έκτασης, την οποία λάμβαναν οι εκστρατείες, ενώ, παράλληλα, δεν ήταν γεωγραφικά απομακρυσμένες από την Ρώμη. Κατά συνέπεια ο στρατηγός σπάνια παρέμενε στην *provincia*

Οι επόμενοι θριάμβοι εξυπηρετούσαν ομοίως την προϋπόθεση της ύπαρξης μίας, κατά το μάλλον ή ήττον, καθοριστικής νίκης. Ο πραίτορας Περπέρνας κυριάρχησε επί των δούλων της Σικελίας μετά την εξέγερση των τελευταίων το 134 π.Χ. Ωστόσο, το μη ελεύθερο καθεστώς του αντιπάλου δεν επέτρεπε την τέλεση θριάμβου. Έτσι, επελέγη η λύση της *ovatio*, η οποία αποδόθηκε στον πραίτορα το 132 π.Χ.³¹⁸. Η *ovatio* ήταν η μικρότερη μορφή θριάμβου. Η Σύγκλητος την απέδιδε σε περιπτώσεις, κατά τις οποίες κρινόταν αδύνατη η απόδοση ενός θριάμβου λόγω του ήσσονος αποτελέσματος της νίκης. Η σημασία της έγκειτο στο γεγονός πως η Σύγκλητος επιθυμούσε τον εορτασμό μίας νίκης ακόμη και αν αυτή δεν άξιζε της τιμής του θριάμβου. Παράλληλα, η *ovatio* είναι ενδεικτική της ισχυρής θέσης της Συγκλήτου σε θεσμικό επίπεδο, καθώς η τελευταία έθετε περιορισμούς στις επιθυμίες των στρατηγών. Έτσι, καθιστούσε σαφή τα όρια στην πραγματοποίηση θριάμβων³¹⁹.

Η τελευταία *ovatio* είχε διεξαχθεί το 172³²⁰. Η περίπτωση του 132 διέφερε από το γεγονός πως για πρώτη φορά τελέστηκε εις βάρος δούλων. Έτσι, η *ovatio* ήταν συμβατή με την παράδοσή της. Ο πραίτορας είχε νικήσει, αλλά οι συνθήκες καθιστούσαν αδύνατο έναν θρίαμβο λόγω της κατάξής του εχθρού στους μη ελεύθερους λαούς. Η καινοτομία συνίστατο στο γεγονός πως η Ρώμη για πρώτη φορά ήρθε αντιμέτωπη σε πόλεμο με δούλους. Έτσι, επελέγη η *ovatio* ως το προσφορότερο μέσο, ούτως ώστε να γίνει εφικτή η εμφάνιση της νίκης στην *domus* και την *civitas*. Η *ovatio* του 132 π.Χ. δεικνύει την προσπάθεια της Ρώμης να διατηρήσει την παράδοση του θριάμβου, ενώ, παράλληλα, αναζητούσε λύσεις στον τρόπο παρουσίας ενός εχθρού ιδιότυπου καθεστώτος³²¹.

Οι επόμενες εκστρατείες επηρεάστηκαν, κατά το μάλλον ή ήττον, από την εντεινόμενη αντιπαράθεση ανάμεσα σε *optimates* και *populares*³²². Οι εν λόγω εκστρατείες ήταν του Μ. Περπέρνα το 130 π.Χ. στην Ασία εναντίον του Αριστόνικου και του Γ. Σεμπρώνιου Τουδιτανού το 129 π.Χ. εναντίον των Ιαπυδών στην Ιλλυρία. Ο τελευταίος ολοκλήρωσε τον πόλεμο εντός ολίγων μηνών και θριάμβευσε ως ύπατος την 1η Οκτωβρίου του 129³²³. Η έλλειψη πληροφοριών καθιστά επισφαλές το οποιοδήποτε συμπέρασμα. Είναι πιθανή, μεταξύ άλλων, η ύπαρξη κάποιας επιτυχίας από τον Τουδιτανό, προκειμένου να του αποδοθεί ο θρίαμβος³²⁴. Σύμφωνα με τον Λίβιο ο ύπατος είχε υποστεί κάποιες αρχικές αποτυχίες, αλλά τις ανέτρεψε πετυχαίνοντας μία οριστική νίκη εναντίον των Ιαπυδών με την βοήθεια του

του πλέον του ενός έτους. Η τελευταία έπαυε να ενδιαφέρει άμεσα την Ρώμη μετά την λήξη του σχετικού πολέμου. Η αυξανόμενη ανάγκη της διατήρησης στρατού στις επαρχίες ακόμη και μετά το τέλος της εκστρατείας ενός άρχοντα εξαρτιόταν από την συνέχεια του πολέμου σε μία συγκεκριμένη επαρχία από τον διάδοχό του. Αυτό συνέβαινε λόγω της υπερπόντιας ρωμαϊκής επέκτασης. Έπειτα, η Ρώμη όριζε συγκεκριμένες περιοχές ως μόνιμες επαρχίες της, κάτι που εντάθηκε μετά το 146 π.Χ. Βλ. T.C. BRENNAN, *The Praetorship*, σελ.239-241.

³¹⁸ Φλώρ., 2.7.8: *fuitque de servis ovatione contentus, ne dignitatem triumphi servili incriptione violaret.*

³¹⁹ Σχετικά με την *ovatio* βλ. Διον. Αλλ., 8.67.10. Αύλ. Γέλλ., *Noct. Att.*, 5.20-21. Πλίν., *HN*, 15.125. Πλούτ., *Μάρκ.*, 22.

³²⁰ A. DEGRASSI, *Fasti Capitolini.*, σελ. 104. Λίβ., 41.26.1-5· 28.3 και 6.

³²¹ Για περισσότερες λεπτομέρειες σχετικά με την εκστρατεία βλ. T.C. BRENNAN, *The Praetorship*, σελ. 151-152.

³²² Βλ. P.A. BRUNT, *The Fall of the Roman Republic*, σελ. 32-45.

³²³ A. DEGRASSI, *Fasti Capitolini*, σελ. 105. Λίβ., *Per.*, 59. Αππ., *Ιλλ.*, 10. Πλίν., *NH*, 3.129.

³²⁴ J. CLARK, *Triumph in Defeat*, σελ. 175-177. Η συγγραφέας εστιάζει περισσότερο στις αρχικές αποτυχίες του Τουδιτανού.

Βρούτου Καλλαϊκού³²⁵. Στον αντίποδα ο Αππιανός κάνει λόγο για εξέγερση των Ιαπυδών μετά την ήττα του, κάτι που σημαίνει πως η νίκη του Τουδιτανού δεν ήταν απόλυτη³²⁶.

Η εκστρατεία ήταν ανεξάρτητη από τις εσωτερικές εξελίξεις της πολιτείας. Αυτό συνάγεται από την συχνότητα με την οποία πολεμούσε η Ρώμη, ενώ η ύπαρξη νέων μετώπων τα επόμενα έτη στην Γαλατία και την Σαρδηνία δεικνύει μία περισσότερο στρατηγική θεώρηση των πραγμάτων. Πιθανώς, η Σύγκλητος απέδωσε έναν θρίαμβο, ο οποίος ενδέχεται να πληρούσε κάποια συνήθη κριτήρια. Τέτοια κριτήρια ήταν η πλήρης επικράτηση και λήξη της αποστολής στην επαρχία συνοδευόμενη από την επιστροφή του στρατού, δεδομένου ότι δεν μαρτυρείται περαιτέρω ενασχόληση της Ρώμης σε πολεμικό επίπεδο με την βόρεια Ιλλυρική και τους Ιάπυδες³²⁷.

Ο επόμενος θρίαμβος έγινε από τον ανθύπατο Μ. Ακύλιο εναντίον της Ασίας στις 11 Νοεμβρίου του 126 π.Χ. Ο Ακύλιος ανέλαβε την επαρχία της Ασίας το 129 και ολοκλήρωσε τον πόλεμο οριστικά πετυχαίνοντας την *deditio* κάποιων πόλεων³²⁸. Οργάνωσε διοικητικά την επαρχία και θριάμβευσε *ex Asia* στις 11 Νοεμβρίου του 126 π.Χ.³²⁹. Ο Φλώρος αναφέρει ότι ο τρόπος με τον οποίο νίκησε και κατέλαβε πόλεις αντίκειται στο *fas* και στην θεϊκή τάξη, καθώς και στον *mos maiorum*³³⁰. Η παρέκκλιση από την τάξη του *fas* έθετε τις πράξεις στο στάδιο του ανόσιου, ήτοι του *nefas*, και μπορούσε να διασαλεύσει την ομαλή πορεία της πολιτείας. Παράλληλα, ο ανόσιος τρόπος της κατάκτησης προσέβαλε τους *patres*, τους οποίους ο εκάστοτε στρατηγός έπρεπε να έχει ως παράδειγμα στην τέλεση δημοσίων πράξεων. Οι ενέργειες των *patres* συνιστούσαν τον *mos maiorum*, ο οποίος αποτελούσε τους άγραφους κανόνες επί των οποίων στηριζόταν η πολιτεία³³¹.

Ενδεχομένως, αυτές οι κατηγορίες ακούστηκαν από συγκλητικούς ακόμη και κατά την συζήτηση περί της ψήφισης του θριάμβου του. Δεν αποκλείεται αυτές οι κατηγορίες να σχετιζόνταν με τους *populares*, οι οποίοι επεδείκνυαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τα συμβάντα στις επαρχίες και επιχειρούσαν να ελέγχουν την εξουσία των αρχόντων. Άλλωστε, οι *populares* χρησιμοποίησαν την αθώωση του Ακύλιου από τις *quaestiones* για την κατηγορία του

³²⁵ Λίβ., *Per.*, 59.

³²⁶ Αππ., *Ιλλ.*, 10.

³²⁷ D. DZINO, *Illyricum in Roman Politics, 229 B.C.-A.D. 68*, Cambridge 2010 (= *Illyricum*), σελ. 69-71.

³²⁸ Βλ. E.S. GRUEN, *Roman Republic and the Criminal Courts*, σελ. 66-70. R. KALLET-MARX, *Hegemony to Empire*, σελ. 106-109. Η εκστρατεία προκάλεσε αντιπαράθεση στο εσωτερικό σχετικά με το πρόσωπο, το οποίο επρόκειτο να την αναλάβει. Κατόπιν εκλογής από τον λαό ανέλαβε τον πόλεμο ο ύπατος του 131 και *pontifex maximus* Π. Λικίνιος Κράσσοσ Μουκιανός. Ο θάνατός του είχε ως αποτέλεσμα την αντικατάστασή του από τον ύπατο του επίντος έτους Μ. Περπέρνα. Ο τελευταίος είχε κερδίσει τον Αριστόνικο στην Ασία, ολοκληρώνοντας επί της ουσίας τον πόλεμο. Ωστόσο, πέθανε πριν προλάβει να φέρει εις πέρας όλα τα ζητήματα της επαρχίας.

³²⁹ A. DEGRASSI, *Fasti Capitolini*, σελ. 105. Βλ. Φλώρ., 1.37.5 για την ολοκλήρωση του πολέμου και την νίκη: *Aquilius Asiatici belli reliquias confecit*. Σχετικά με τις πηγές για την δράση του στην επαρχία βλ. T.S. BROUGHTON, *The Magistrates*, Vol. I, σελ. 504. Επιπλέον, έλαβε και κάποιες ιδιαίτερες τιμές από ασιατικές πόλεις, που συνιστούσαν μία τρόπον τινά θεοποίηση.

³³⁰ Φλώρ., 1.37.5: *Quae res ut maturam, ita infamen fecit victoriam, quippe cum fas deum moresque maiorum medicaminibus inpuris in id tempus sacrosancta Romana arma violasset*.

³³¹ Σχετικά με την σημασία του *fas*, του *nefas* και του *mos maiorum* ως προς τις πολιτικές πράξεις στην ρωμαϊκή πολιτεία βλ. I.E. TZAMTZΗΣ, *Finis Iuris*, σελ. 52-56· 63-79· 92-95. U. WALTER, *Memoria und res publica*, σελ. 55-57· 66.

χρηματισμού στην επαρχία, προκειμένου να δώσουν τα δικαστήρια στους ιππείς³³². Αν και η υπόθεση δεν σχετίζεται άμεσα με τον θρίαμβο, εν τούτοις το 126 είχε αρχίσει εκ νέου να διαφαίνεται ένα χάσμα στις σχέσεις των *optimates* και των *populares* με αφορμή το ζήτημα της αγροτικής μεταρρύθμισης και των συμμάχων. Ενταγμένος σε αυτό το πλαίσιο ο θρίαμβος δεν αποκλείεται να αποτέλεσε μία από τις εστίες πολιτικών αντιπαραθέσεων³³³.

Η μεταρρύθμιση είχε ως αποτέλεσμα την πρόκληση πολιτικής κρίσης ανάμεσα στην Σύγκλητο και τον ύπατο Φλάκκο. Ο τελευταίος πρότεινε νόμο για την απόδοση της πολιτείας ή της *provocatio ad populum* στους συμμάχους. Η Σύγκλητος αντέδρασε αποστέλλοντάς τον σε εκστρατεία, ούτως ώστε να ακυρωθεί η πρόταση νόμου³³⁴. Το ίδιο έτος συζητήθηκε και το αίτημα του πραιτόρα Οπίμιου για την διεξαγωγή θριάμβου εναντίον των Φρεγελλών. Η εξέγερση των τελευταίων εντασσόταν στην γενικότερη όξυνση των σχέσεων της Ρώμης με τους συμμάχους και τους Λατίνους. Ο Βαλέριος Μάξιμος αναφέρει ότι η Σύγκλητος δεν επέτρεψε τον θρίαμβο εναντίον των Φρεγελλών επειδή ο θρίαμβος ψηφίζόταν μόνο σε περιπτώσεις, που υπήρχε επαύξηση του *imperium* και όχι ανάκτηση όσων είχαν χαθεί: *et L. Opimius, qui Fregellanis ad deditionem conpulsis triumphandi potestatem a senatu petierunt [...] sed summa diligentia observandi iuris, quo cautum erat ut pro aucto imperio, non pro reciperatis quae populi Romani fuissent triumphus decerneretur*³³⁵.

Το χωρίο του Βαλέριου έτυχε αμφισβήτησης από τους νεώτερους ως προς την ακρίβεια των πληροφοριών του³³⁶. Η επιφύλαξη σχετίζεται με την αναφορά του ότι ένας θρίαμβος ψηφίζόταν μόνο κατόπιν της επέκτασης της πολιτείας. Σε αυτήν την άποψη οι νεώτεροι παρέθεσαν τους πλείστους θριάμβους που γίνονταν συνεχώς εναντίον περιοχών ή λαών, που είχαν νικηθεί και άλλες φορές στο παρελθόν. Παρόλα αυτά, αν ληφθεί υπ' όψη η νομική διάσταση του θέματος, θα διαπιστωθεί η ορθότητα των λεγομένων του Βαλέριου Μάξιμου. Νεώτερες έρευνες κατέδειξαν ότι ο Βαλέριος αναφερόταν σε πολιτείες, οι οποίες διέθεταν πρόσβαση στην *civitas*³³⁷. Η Καπύη διέθετε το καθεστώς της *civitas sine suffragio* και οι Φρεγγέλλες εκείνο του *ius Latii*. Ωστόσο, ο Βαλέριος χρησιμοποιεί τον όρο *imperium* ως ταυτόσημο όρο με την πολιτεία. Η χρήση του όρου αυτού θα μπορούσε να είναι πιο γενική και να δηλώνει ευρύτερα την ρωμαϊκή ισχύ. Όμως, η τοποθέτησή του στο πλαίσιο της επαύξησης και της ανάκτησης λαών και εδαφών, καθώς και το νομικό καθεστώς των δύο πολιτειών προσδίδουν στον όρο *imperium* μία σημασία σχετική με το κράτος και την πολιτεία³³⁸.

³³² Απ., Ρωμ. Εμφ., 1.34.

³³³ Σχετικά με τις πολιτικές εξελίξεις της εποχής βλ. E.S. GRUEN, *Roman Politics and the Criminal Courts*, σελ. 66-78. D. STOCKTON, *The Gracchi*, σελ. 87-113.

³³⁴ Απ., Ρωμ.Εμφ., 1.34: Φούλβιος Φλάκκος ύπατεύων μάλιστα δὴ πρῶτος ὄδε ἐς τὸ φανερώτατον ἠρέθιζε τοὺς Ἰταλιώτας ἐπιθυμεῖν τῆς Ρωμαίων πολιτείας ὡς κοινωνοὺς τῆς ἡγεμονίας ἀντὶ ὑπηκόων ἐσομένων. Εἰσηγούμενος δὲ τὴν γνώμην καὶ ἐπιμένων αὐτῇ καρτερῶς, ὑπὸ τῆς βουλῆς ἐπὶ τινα στρατεία ἐξέπεμψθη διὰ τὸδε.

³³⁵ Βαλ. Μάξ., 2.8.4.

³³⁶ Βλ. M. BEARD, *The Roman Triumph*, σελ. 211. W. HARRIS, *War and Imperialism*, σελ. 123.

³³⁷ F.J. VERVAET, "Claiming Triumphs for Recovered Territory", σελ. 53-63.

³³⁸ J.S. RICHARDSON, *The Language of Empire*, σελ. 66-116. Η θεώρηση του *imperium* ως ενός γεωγραφικού *corpus* ταυτιζόμενου με το έδαφος ήταν μία εξέλιξη του 1ου αι. π.Χ., η οποία θεωρούνταν παγιωμένη κατά την εποχή του Αυγούστου, κατά την οποία είχε δράσει ο Βαλέριος.

Έπειτα, ακολούθησαν οι θρίαμβοι του Φλάκκου και του Καλβίνου. Ο πρώτος εστάλη ως ανθύπατος στην Γαλατία, από την οποία επέστρεψε το 123 θριαμβεύοντας εναντίον των Λιγύρων, των Βοκόντειων και των Σάλυων³³⁹. Εστάλη κατόπιν διαφωνίας του με την Σύγκλητο ως προς την διαχείριση του συμμαχικού προβλήματος. Πιθανώς, όμως, η εκστρατεία δεν έγινε μόνο για αυτόν τον λόγο. Ενδεχομένως, αυτή αποτελούσε τμήμα της γενικότερης συγκλητικής στρατηγικής για την διεξαγωγή πολέμων και συγκεκριμένα για τον έλεγχο της νότιας Γαλατίας³⁴⁰.

Ο θρίαμβός του συνδεόταν με εκείνον του υπάτου του 124 Γ. Σέξτιου Καλβίνου, που τον διαδέχθηκε στην επαρχία και θρίαμβευσε έναντι των ίδιων αντιπάλων. Ως εκ τούτου, είναι πιθανόν πως ο Φλάκκος επέστρεψε χωρίς τον στρατό του στην Ρώμη και πως παρά την επιτυχία του η διευθέτησή του δεν ήταν απολύτως επιτυχημένη³⁴¹. Το γεγονός της αντικατάστασης και της συνέχειας του πολέμου, αλλά και η απόδοση θριάμβου στον Φλάκκο δείχνει ότι η Σύγκλητος αποφάσιζε στην βάση της ατομικής *provincia* του καθενός. Αυτό αποδεικνύεται από την κοινή πρακτική που συνέβαινε κατά την Μέση *Respublica*. Υπήρχαν και τότε περιπτώσεις, που αποδιδόταν ένας θρίαμβος, ενώ ο πόλεμος συνεχιζόταν³⁴².

Η εκστρατεία στην Γαλατία συνεχίστηκε μετά τους θριάμβους των Φλάκκου και Καλβίνου. Ο ύπατος του 122 Γν. Δομίτιος Αηνόβαρβος και ο ύπατος του 121 Κ. Φάβιος Μάξιμος εξεστράτευσαν εναντίον των Αρβέρνων και των Αλλοβρόγων αντίστοιχα³⁴³. Οι νίκες τους ολοκλήρωσαν τον πόλεμο. Οι πηγές τονίζουν το μεγάλο μέγεθος της νίκης, στο πλαίσιο της οποίας υπήρχαν πάνω από 120.000 εκ των εχθρών νεκροί³⁴⁴. Έτσι, πέρα από το γεγονός πως η εκστρατεία στέφθηκε από απόλυτη επιτυχία, οι θρίαμβοι ήταν συμβατοί με έναν νόμο, βάσει του οποίου ένας στρατηγός έπρεπε να θανατώσει τουλάχιστον 5.000 εχθρούς, για να θριαμβεύσει³⁴⁵. Οι θρίαμβοι έγιναν έναν χρόνο μετά τον θρίαμβο του υπάτου του 123 Μέτελλου εναντίον των Βαλεάρων. Από τις διαθέσιμες μαρτυρίες προκύπτει ότι ο Μέτελλος ολοκλήρωσε επιτυχώς την εκστρατεία του καθαρίζοντας την περιοχή των Βαλεαρίδων νήσων από τους πειρατές. Ο στόχος επετεύχθη μέσω της θανάτωσης πλέον των 5.000 εχθρών. Το

³³⁹ A. DEGRASSI, *Fasti Capitolini*, σελ. 105.

³⁴⁰ W. HARRIS, *War and Imperialism*, σελ. 248. T.C. BRENNAN, *The Praetorship*, σελ. 360. C. EBEL, *Transalpine Gaul*, σελ. 64-74. Για την κήρυξη ενός πολέμου βλ. W. HARRIS, *War and Imperialism*, σελ. 166-174. Εξάλλου, η εκστρατεία ξεκίνησε με τον κανονισμένο τρόπο. Ο εχθρός κατηγορήθηκε ότι επιτέθηκε εναντίον της Μασσαλίας, η οποία συνδεόταν με την Ρώμη μέσω συμμαχίας. Έτσι, η Ρώμη κατά την προσφιλή της τακτική κήρυξε πόλεμο εναντίον του επιτιθέμενου σιγουρεύοντας πρώτα ότι επρόκειτο για έναν *bellum iustum*.

³⁴¹ J. RICH, "The Triumph", σελ. 232-233.

³⁴² J. RICH, "The Triumph", σελ. 215-219. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα του Α' Καρχηδονιακού Πολέμου, αλλά και των Σαμνιτικών Πολέμων.

³⁴³ T.S. BROUGHTON, *The Magistrates*, V. I, σελ. 516-522, σχετικά με τις πηγές της εκστρατείας τους. T.C. BRENNAN, *The Praetorship*, σελ. 362-360.

³⁴⁴ Λιβ., *Per.*, 61. Στράβ., 4.1.11· 4.2.3. Βέλλ. Πατ., 2.10.2. Βαλ. Μάξ., 9.6.3. Αππ., *Κελτ.*, 1.2 και 12. Ορόσ., 5.13.2 Ευτρ., 4.22. Φλώρ., 1.37.4-5.

³⁴⁵ Ορόσ., 5.4.7. J.S. RICHARDSON, "The Triumph", σελ. 62.

αποτέλεσμα ήταν ο πλήρης έλεγχος της περιοχής. Αυτό σημαίνει προφανώς ότι εκπληρούσε το κριτήριο της *provincia confecta*³⁴⁶.

Μετά το 120 και ως το 115 έλαβαν χώρα άλλοι τρεις θρίαμβοι. Το 117 διεξήχθησαν ο θρίαμβος *de Delmateis* του Λ. Καικίλιου Μέτελλου, υπάτου του 119 π.Χ. και ο θρίαμβος *de Liguribus Stoeneis* του υπάτου του 118 π.Χ. Κ. Μάρκιου Ρεξ. Το 115 π.Χ. θριάμβευσε ο ύπατος Μ. Αιμίλιος Σκαύρος *de Galleis Carneis*. Οι θρίαμβοι αυτής της εποχής καθιστούν εμφανή τον προσανατολισμό της Συγκλήτου στις εκτεινόμενες βορειώς της Ιταλίας και στις πέραν της Αδριατικής περιοχές. Κοινό χαρακτηριστικό των θριάμβων αυτών είναι η, κατά το μάλλον ή ήττον, καθοριστική επικράτηση επί των εχθρών, που διασφάλιζε τα συμφέροντα της *Respublica* στις περιοχές και τους συμμάχους της³⁴⁷. Όμως, ουδείς από τους θριάμβους φαίνεται να βασιζόταν σε μία πολύνεκρη στρατιωτική επικράτηση ή σε μία νίκη εναντίον ενός άμεσα επικίνδυνου αντιπάλου. Ωστόσο, άπαντες εξυπηρετούσαν τις γενικότερες στρατηγικές στοχεύσεις της Ρώμης, ενώ οι διευθετήσεις των στρατηγών στις περιοχές δράσης τους είχαν μακροχρόνιο αποτέλεσμα, καθώς δεν είχαν σημειωθεί νέες εκστρατείες εις βάρος των ως άνω λαών κατά τα επόμενα έτη³⁴⁸.

Από το 133 ως το 115 π.Χ. εορτάστηκαν δώδεκα θρίαμβοι και μία *onatio*. Αυτό σημαίνει πως περίπου ανά έτος διεξαγόταν ένας θρίαμβος. Το γεγονός αυτό καθιστά ακόμη πιο σημαντικό τον θρίαμβο, καθώς συνέβαινε σε μία εποχή, που είχε αρχίσει ο διχασμός στο πολιτικό σύστημα και η κοινωνική κρίση. Οι θρίαμβοι αντικατόπτριζαν την εξωτερική επιτυχία και είχαν ως στόχο την παρουσίαση στο εσωτερικό της πόλης και ενώπιον των πολιτών των κατορθωμάτων, διά των οποίων η πολιτεία αύξαινε την ισχύ της συνολικά. Στο μεταίχμιο του εσωτερικού με το εξωτερικό πεδίο βρισκόταν η έγκριση της θριαμβικής εισόδου, καθώς η πολιτεία απέδιδε μεγάλη σημασία στην τήρηση βασικών προϋποθέσεων, προκειμένου να κριθεί μία επιτυχία άξια της θριαμβικής τιμής. Αυτές οι προϋποθέσεις μπορούσαν να προσαρμοστούν στις στρατιωτικές και πολιτικές συνθήκες της εκάστοτε εποχής. Κατά την εποχή αυτή η Ρώμη είχε αρχίσει ήδη να αντιμετωπίζει διαφορετικά τις *provinciae*, καθώς επιχειρούσε να διαμορφώσει έναν στενότερο και μονιμότερο εδαφικό έλεγχο σταδιακά.

Η Ρώμη εξακολουθούσε να αναλαμβάνει εκστρατείες στην Ανατολή και στην Γαλατία μετά το 120 π.Χ. Ωστόσο, οι στρατηγοί της Ρώμης υπέστησαν ήττες τόσο στην Μακεδονία από το φύλο των Σκορδίσκων το 119 και το 114 π.Χ. όσο και στην Γαλατία το 113 από τους

³⁴⁶ M. GWYN MORGAN, "The Roman Conquest of Balearic Islands", *California Studies in Classical Antiquity*, 2 (1969), σελ. 229-230. Ο MORGAN εκτιμά ότι ο Μέτελλος εκπληρούσε τις προϋποθέσεις του θριάμβου, καθώς είχε καταλάβει πλήρως την περιοχή συμπεραίνοντας ότι είχε θανατώσει πάνω από 5.000 εχθρούς. Ωστόσο, συγκρίνει αυτήν την περίπτωση με εκείνη του Α. Κλαύδιου Πούλχερ το 143 π.Χ. θεωρώντας ότι η νίκη του Μέτελλου ήταν ανοργάνωτη και στρατιωτικά όχι πολύ μεγάλη. Παρόλα αυτά ο Άππιος είχε υποστεί αρχικά μία ήττα και η νίκη του ήταν αρκετά μικρή για να λύσει το πρόβλημα στην περιοχή, ενώ δεν είχε την αρχική σύμφωνη γνώμη της Συγκλήτου για την διεξαγωγή αυτού του πολέμου. Εξ άλλου, ο Μέτελλος ολοκλήρωσε τον πόλεμο, κάτι το οποίο αποτελούσε την πιο σημαντική προϋπόθεση για την ύπαρξη του θριάμβου.

³⁴⁷ J. CLARK, *Triumph in Defeat*, σελ. 179. D. DZINO, *Illyricum*, σελ. 65· 71-73.

³⁴⁸ J. CLARK, *Triumph in Defeat*, σελ. 178-179.

Κίμβρουσ³⁴⁹. Το αποτέλεσμα ήταν η δημιουργία μία άκρατης πολιτικής και κοινωνικής κρίσης. Οι ήττες υπήρξαν η αφορμή για την επανεμφάνιση των έντονων αντιθέσεων ανάμεσα σε *optimates* και *populares* και στην διεκδίκηση εκ μέρους των τελευταίων και κάποιων τμημάτων της *plebs* μεγαλύτερου ρόλου στον έλεγχο της εξουσίας. Αρχικά, ο ύπατος του 114 π.Χ. Γ. Πόρκιος Κάτων οδηγήθηκε σε δίκη για κακοδιαχείριση στην επαρχία του και καταδικάστηκε με πρόστιμο, ενώ το 112 π.Χ. καταδικάστηκε και ο Κάρβων για τις πράξεις του στην δική του επαρχία³⁵⁰. Παράλληλα, συνέβησαν και οι δίκες τριών Εστιάδων Παρθένων και η επακόλουθη θανάτωσή τους, η οποία είχε συνοδευτεί από την ταφή ενός ζεύγους ζωντανών Γαλατών και ενός αντίστοιχου Ελλήνων. Κατά πάσα πιθανότητα επρόκειτο για μία τελετουργική πράξη, απορρέουσα από έναν ακραίο συλλογικό πανικό, που ήταν προϊόν των στρατιωτικών αποτυχιών. Αξιοσημείωτη είναι η ύπαρξη της ίδιας διαδικασίας σε αντίστοιχες στιγμές φόβου για την απειλή από έναν εξωτερικό εχθρό κατά τον 3ο αι. π.Χ³⁵¹.

Παρά την αναβλητικότητα και τα πολιτικά προβλήματα, που είχαν προκύψει, η Σύγκλητος αποφάσισε να συνεχίσει τις εκστρατείες σε όλα τα μέτωπα. Στην Μακεδονία συνέχισε να αποστέλλει υπάτους και όχι πραιτόρες, μία εξέλιξη που δήλωνε ότι η κατάσταση ήταν άκρως σοβαρή³⁵². Το ίδιο έπραξε στην Γαλατία και στην Νουμιδία, ενώ στην ιβηρική χερσόνησο και στην ανατολική Μεσόγειο απέστειλε πραιτόρες³⁵³. Αφ' ενός η Σύγκλητος ήθελε να επαναφέρει τον έλεγχο στις επαρχίες και να επαναβεβαιώσει το συλλογικό της κύρος, το οποίο συμβολιζόταν μέσα από το *imperium* του ανώτατου άρχοντα, το οποίο είχε πληγεί σημαντικά

³⁴⁹ R. KALLET-MARX, *Hegemony to Empire*, σελ. 223-227. N. ROSENSTEIN, *Imperatores Victi Military Defeat and Aristocratic Competition in the Middle and Late Republic*, Berkeley/Los Angeles/Oxford 1990 (= *Imperatores Victi*), σελ. 141-142. E.S. GRUEN, *Roman Politics and the Criminal Courts*, σελ. 131.

³⁵⁰ J.H. CLARK, *Triumph in Defeat*, σελ. 186. Η CLARK εκτιμά ότι οι δίκες δεν έγιναν μόνο λόγω των στρατιωτικών αποτυχιών, αλλά σηματοδοτούσαν και την έκφραση μίας γενικότερης αντίδρασης μη προνομιούχων λαϊκών τμημάτων απέναντι στην κυρίαρχη πολιτικά τάξη. E.S. GRUEN, *Roman Politics and the Criminal Courts*, σελ. 168-169. H.H. SCULLARD, *From the Gracchi to Nero*, σελ. 44.

³⁵¹ J.H. CLARK, *Triumph in Defeat*, σελ. 185-188. Η συγγραφέας αποδέχεται εν μέρει την ύπαρξη του φόβου για πιθανές καταστροφές της πολιτείας από εξωτερικούς εχθρούς. Ωστόσο, εκτιμά ότι τόσο οι δίκες των Εστιάδων όσο και οι δίκες των Κάρβωνα και Κάτων συνέβησαν περισσότερο στο πλαίσιο μίας πολιτικής αντιπαράθεσης, που είχε στόχο την μείωση του ρόλου συγκεκριμένων οικογενειών. Πέραν τούτου, αν οι δίκες και η θανάτωση των Εστιάδων σχετιζόταν με το πρόβλημα κυριαρχίας και ασφάλειας της Ρώμης, τότε πιθανώς αυτό δεν αφορούσε τις συγκεκριμένες νίκες, αλλά σύμφωνα με την συγγραφέα ακόμη και τις επισφαλείς νίκες. Βλ. M. HUMBERT, *Πολιτικοί και Κοινωνικοί Θεσμοί*, σελ. 14-15, ο οποίος συνδέει τις δίκες και την θανάτωση των Εστιάδων με μία στρατηγική αντίληψη της Ρώμης αναφορικά προς τις ήττες.

³⁵² Για την κατάσταση στην Μακεδονία κατά το τελευταίο τέταρτο του 2ου αι. π.Χ. βλ. J. CLARK, *Triumph in Defeat*, σελ. 179-180. T.C. BRENNAN, *The Praetorship*, σελ. 521-523. R. KALLET-MARX, *Hegemony to Empire*, σελ. 224-225.

³⁵³ Προφανώς το φαινόμενο εξηγείται αφ' ενός από το γεγονός της μικρότερης στρατιωτικής σημασίας στις εν λόγω περιοχές και αφ' ετέρου από την ανάγκη αποστολής πολλών αρχόντων *cum imperio* σε πολλά μέτωπα ταυτόχρονα.

μετά τις οδυνηρές ήττες³⁵⁴. Αφ' ετέρου οι πόλεμοι αυτοί αποτελούσαν και μία ευκαιρία ανάδειξης των ικανοτήτων και του χαρίσματος, που εκτιμούσαν ότι διέθεταν οι *magistrati*³⁵⁵.

Μετά και την καθοριστική ήττα του 114 ο ύπατος του 112 π.Χ. Μ. Λίβιος Δρούσος ανέλαβε την εκστρατεία εναντίον των Σκορδίσκων, οι οποίοι βάσει της μαρτυρίας του Φλώρου είχαν προκαλέσει μεγάλες καταστροφές³⁵⁶. Ο Δρούσος επέστρεψε ως ανθύπατος το 110 π.Χ. και την 1η Μαΐου θριάμβευσε εναντίον των Σκορδίσκων και των Μακεδόνων (*de Scordisteis Macedonibusque*)³⁵⁷. Σύμφωνα με τον Δίωνα Κάσσιο, ο οποίος παρέχει τις περισσότερες πληροφορίες για την εν λόγω εκστρατεία, ο *magistratus* πέτυχε μία νίκη, της οποίας το αποτέλεσμα ήταν λιγότερο σημαντικό από την αναγνώριση που εκείνος έλαβε: *ὅτι ἦν μὲν που καθ' αὐτὰ ταῦτα δόξαν αὐτῷ φέροντα [...] καὶ ὅτι καὶ ἐπεικεία πολλῇ πρὸς τοὺς στρατιώτας ἐχρήσατο, τὴν τε κατόρθωσιν ἐπὶ πλεῖον τῆς ἀληθείας πεποιῆσθαι ἔδοξε, καὶ εὐκλειαν μείζω τῶν ἔργων ἐχρήσατο*³⁵⁸. Αν και είναι αποσπασματική, η περιγραφή του Δίωνα εστιάζει περισσότερο στην επιθυμία του *magistratus* για δόξα παρά στην ευρύτερη στρατηγική, την οποία συλλογικά ακολουθούσε η Σύγκλητος στην προκειμένη περίπτωση³⁵⁹. Σε αντίθεση με τον Δίωνα οι Φλώρος και Λίβιος κάνουν μνεία στην επιτυχία του χωρίς κάποια αναφορά στον τρόπο με τον οποίο την επεδίωξε. Ο πρώτος τονίζει ότι ο Δρούσος κέρδισε τους Σκορδίσκους, περιορίζοντάς τους στο όριο του Δούναβη, ενώ ο δεύτερος ότι απλά τους αντιμετώπισε επιτυχώς³⁶⁰.

Η πιθανότητα να επεδίωκε διακαώς την δόξα, την στρατιωτική επιτυχία και, κατά συνέπεια, τον θρίαμβο, προκειμένου να έχει προσωπικό όφελος ο *magistratus*, είναι πολύ μεγάλη. Ανέκαθεν οι άρχοντες *cum imperio* είχαν τέτοιους στόχους. Έννοιες όπως εκείνη της *gloria* και της *virtus*, οι οποίες τόνιζαν τον στρατιωτικό χαρακτήρα του άρχοντα, ήταν απαραίτητες στο πολιτικό σύστημα της Ρώμης³⁶¹. Παρόλα αυτά, η Σύγκλητος απέδωσε θρίαμβο στον Δρούσο, μολονότι η διευθέτησή του στην επαρχία δεν ήταν οριστική. Εξ άλλου τούτο είναι εμφανές από την άμεση αντικατάστασή του το 110 από τον τότε ύπατο Μ. Μινούκιο Ρούφο.

³⁵⁴ R. KALLET-MARX, *Hegemony to Empire*, σελ. 225, ο οποίος τονίζει πως ήταν πάγια η θέση της ρωμαϊκής αριστοκρατίας ότι η Ρώμη έπρεπε να φαίνεται ανίκητη τόσο ανάμεσα στους Ρωμαίους πολίτες όσο και στους κατοίκους των επαρχιών. Για την αντίληψη της *nobilitas* για τον πόλεμο και το προϊόν από τον τελευταίο όφελος

³⁵⁵ M. HUMBERT, *Πολιτικοί και Κοινωνικοί Θεσμοί*, σελ. 313-314, όπου σχολιάζει εκτενώς τα κίνητρα που οδηγούσαν την ρωμαϊκή αριστοκρατία στον πόλεμο. Για τον θρίαμβο ως μέσο ενίσχυσης του αριστοκρατικού κύρους βλ. K.J. HÖLKESKAMP, *Reconstructing the Roman Republic*, σελ. 57-58. J.L. BASTIEN, *Le triomphe romain*, σελ. 276-286. T. ITGENSHORST, *Tota Illa Pompa*, σελ. 209-219.

³⁵⁶ Φλώρ., 1.39. Ο Φλώρος αναφέρει ότι υπήρχαν και άλλα εχθρικά φύλα, αλλά οι Σκορδίσκοι ήταν το πλέον επικίνδυνο.

³⁵⁷ A. DEGRASSI, *Fasti Capitolini*, σελ. 107.

³⁵⁸ Δίων Κάσσ., 26.88.

³⁵⁹ R. KALLET-MARX, *Hegemony to Empire*, σελ. 223-224. Ο KALLET-MARX σχολιάζει αυτές τις απόψεις, εκφράζοντας την άποψη ότι εκείνο, το οποίο ενδιέφερε εκείνη την στιγμή την αριστοκρατία ήταν η αποκατάσταση της ρωμαϊκής ισχύος περισσότερο από την εξυπηρέτηση των προσωπικών επιδιώξεων ενός άρχοντα.

³⁶⁰ Φλώρ., 1.39.5: *Drusus ulterius egit et vetuit transire Danubium*. Λιβ., *Per.*, 63: *Livius Drusus consul adversus Scordiscos, gendem a Gallis oriundam, in Thracia feliciter pugnavit*.

³⁶¹ Βλ. A. MACDONELL, *Roman Manliness*, σελ. 181-205.

Ορισμένοι νεώτεροι εξετίμησαν ότι ίσως θρίαμβοι, όπως εκείνος του Δρούσου, δεν ήταν τόσο σημαντικοί, δεδομένου ότι δεν συμβόλιζαν την λύση του προβλήματος³⁶².

Η στρατηγική της Ρώμης απαιτούσε την συνέχιση της εκστρατείας στην ανατολή. Ο προαναφερθείς Μινούκιος Ρούφος παρέμεινε τέσσερα έτη στην περιοχή, αποτελώντας τον μακροβιότερο άρχοντα σε επαρχία εκείνη την εποχή. Η νίκη που πέτυχε κατά το 108 π.Χ. εναντίον των Σκορδίσκων και ίσως και κάποιων ακόμη φύλων είχε ως αποτέλεσμα την διεξαγωγή του θριάμβου του την 1η Ιουλίου 106 π.Χ. *de Scordisteis et Thracibus*³⁶³. Βάσει των πληροφοριών που παραθέτει ο Φλώρος, ο ανθύπατος επικράτησε πλήρως στην περιοχή του ποταμού Έβρου, χάνοντας, ωστόσο, σημαντικό μέρος του στρατού του λόγω του δύσβατου μέρους και του παγωμένου ποταμού³⁶⁴. Σε κάθε περίπτωση η ύπαρξη και άλλων εχθρών, εκτός από τους Σκορδίσκους, και η διεξαγωγή επιχειρήσεων σε διαφορετικό μέτωπο από τον προκάτοχό του, διαφοροποίησε τον θρίαμβό του, καθώς αυτός τελέστηκε εναντίον των Σκορδίσκων και Θρακών και όχι Μακεδόνων. Επιπλέον, είναι πιθανόν πως η νίκη του Ρούφου είχε τελεσίδικο χαρακτήρα, όπως διαπιστώνεται από την ύπαρξη σχετικών επιγραφών στους Δελφούς και την μακεδονική πόλη του Ευρωπού, από την οποία αναγορεύθηκε ευεργέτης λόγω της νίκης εναντίον των Σκορδίσκων, των Βέσσων και των Θρακών³⁶⁵.

Έως το 105 π.Χ, όταν η Ρώμη υπέστη μία άνευ προηγουμένου ήττα από τους Κίμβρους, εορτάστηκαν άλλοι δύο θρίαμβοι. Το 107 π.Χ. έλαβε χώρα ο θρίαμβος του Κ. Σερβίλιου Καιπίωνα, ο οποίος πέτυχε κάποια νίκη στην επαρχία της *Hispania Ulterior* εναντίον των Λουσιτανών³⁶⁶. Η Ρώμη αντιμετώπιζε προβλήματα ελέγχου των εκεί επαρχιών, καθώς στην περιοχή επαναστάτησαν οι Λουσιτανοί, ενώ η περιοχή είχε σχέσεις με τους Κίμβρους. Άλλοι τρεις πραιτόρες υπήρξαν στην περιοχή, όπως σώζεται από τις πηγές, χωρίς να μαρτυρείται κάποια ιδιαίτερη μάχη. Δυστυχώς, δεν υπάρχουν πληροφορίες για τον θρίαμβο του Καιπίωνος. Ωστόσο, δύο μόλις έτη μετά, το 105, η Ρώμη υπέστη μία ήττα από τους Λουσιτανούς. Κατά συνέπεια, ενδεχομένως η Σύγκλητος ψήφισε τον θρίαμβο, χωρίς να είναι σίγουρο το αποτέλεσμα. Το γεγονός αυτό δείχνει και κάποια ευκολία στην απόδοση του θριάμβου,

³⁶² Βλ. κυρίως J. CLARK, *Triumph in Defeat*, σελ. 172-207, η οποία εξετάζει τους θριάμβους της εποχής στο πλαίσιο της αμφισβήτησης των σταθερών αντιλήψεων της *nobilitas* περί του συμβολισμού της νίκης παράλληλα με την αντίδραση στις ήττες. Εν προκειμένω, ψηφίζονταν θρίαμβοι, ενώ η Ρώμη είτε εξακολουθούσε να ηττάται στρατιωτικά από τους ίδιους αντιπάλους είτε δεν κατόρθωνε να τους αντιμετωπίσει πλήρως.

³⁶³ A. DEGRASSI, *Fasti Capitolini*, σελ. 107. *CIL*, 1².2.692. Βέλλ. Πατ., 2.8.3. Λίβ., *Per.*, 65.

³⁶⁴ Φλώρ., 1.39.5.

³⁶⁵ SEG, 41.570: [Μάρκ]ον Μινύκιον Κορίντον υἱὸν [Ρ]οῦ[φ]ον στρατηγὸν [ὑπατ]όν Ρωμαίων νικήσαντα τὸ[ν] πρὸς Γαλάτας Σκορδί[στας] καὶ Βέσσους καὶ τοὺς λοιποὺς Θρακὰς πόλεμον [τὸν αὐτ]ῶν ευεργέτην ἀρετῆς ἔνεκεν καὶ εὐνοίας Εὐρωπαϊῶν ἢ πόλις. I.K. XYDOPOULOS, “Eurergetes and Euergesia in Inscriptions for Public Benefactors in Macedonia”, *Ancient West & East*, (2018), σελ. 10-11. Για την σημασία των Δελφών στην στρατηγική των Ρωμαίων στρατηγών, που προσπαθούσαν και διά της σχέσης τους με το μαντείο να επιβάλλουν την ρωμαϊκή κυριαρχία στον ελληνικό χώρο βλ. C. LUALDI, “Victory, celebration and memory: Representations of the Third Macedonian War”, B. ZAJAC, P. KOCZWARA, S. JELLONEK (επιμ.), *Pecunia Omnes Vincit. Conference Proceedings of the Fourth International Numismatic and Economic Conference. Krakow 12-13 May 2017*, Krakow 2019, σελ. 11. P. HOLIDAY, *The Origins of Roman Historical Commemoration in the Visual Arts*, Cambridge 2002, σελ. 91-96.

³⁶⁶ A. DEGRASSI, *Fasti Capitolini*, σελ. 107. Βαλ. Μάξ., 6.9.13. Ευτρ., 4.27.5.

δεδομένου ότι στην προκειμένη περίπτωση φαίνεται πως ο Καιπίων κινήθηκε στην λογική της απόκτησης ιδιαίτερης φήμης³⁶⁷.

Ο αρκετά μεγάλος κίνδυνος στον βορρά της Ιταλίας δεν απασχόλησε αποκλειστικά την Ρώμη, καθώς η τελευταία είχε να αντιμετωπίσει νέες δουλικές εξεγέρσεις στην Σικελία. Ταυτόχρονα διοργάνωσε νέες εκστρατείες στην Ανατολή, όπου έστειλε τον πραιτόρα του 102 π.Χ. Μάρκο Αντώνιο, για να αντιμετωπίσει το φαινόμενο της πειρατείας στην περιοχή της Κιλικίας, ενώ στην περιοχή της Μακεδονίας ήταν πάλι ορατή η απειλή των Σκορδίσκων και άλλων φύλων. Ο θρίαμβος του Μ. Αντωνίου έλαβε χώρα μάλλον προς το τέλος του 100 π.Χ. . Αν και ήταν πραιτόρας κατά το 102 π.Χ., εντούτοις μάλλον συνέχισε την εκστρατεία του στην Κιλικία μετά το πέρας της θητείας του με *imperium pro consule* . Επρόκειτο, μάλλον, για την ίδια θεσμική πράξη, η εφαρμογή της οποίας είχε καταστεί συνήθης στις *provinciae* κατά τις τελευταίες δεκαετίες του 2^{ου} αι. π.Χ. .

Οι πληροφορίες για το αποτέλεσμα της εκστρατείας του είναι ελάχιστες. Ο Λίβιος αναφέρει την επιτυχία του Αντωνίου, ενώ ο Πλούταρχος κάνει έμμεση μνεία στον θρίαμβό του³⁶⁸. Ο Αντώνιος πέτυχε μία νίκη εναντίον των πειρατών, αλλά μάλλον αυτή ήταν μικρή, όπως φαίνεται από την τεράστια έκταση που έλαβε το φαινόμενο μετά τον Α΄ Μιθριδατικό πόλεμο³⁶⁹. Επιπλέον, η *Lex de provinciis praetoriis* έλαβε σοβαρά υπ' όψη της το ζήτημα της πειρατείας³⁷⁰. Πέρα από το γεγονός της μεγαλύτερης ενασχόλησης της Ρώμης με το ζήτημα, η εξέλιξη αυτή δεικνύει πως ο κίνδυνος δεν είχε εκλείψει. Ως εκ τούτου, δύναται να υποθέσει κανείς ότι και αυτός ο θρίαμβος αποδόθηκε με αφορμή μία συγκεκριμένη νίκη και όχι για την πλήρη εξολόθρευση του αντιπάλου.

Επιπλέον, δεδομένης της θεσμικής του θέσης ως *proconsul*, η λαϊκή συνέλευση ήταν εκείνη που του επέτρεψε να εισέλθει ως θριαμβευτής κατά πάσα πιθανότητα. Ωστόσο, υπάρχει άγνοια σχετικά με τις λεπτομέρειες και η εξαγωγή ασφαλούς συμπεράσματος είναι δύσκολη. Το βέβαιο είναι πως ο Αντώνιος επέστρεψε μαζί με τον στρατό του στην Ρώμη το Φθινόπωρο του 100 π.Χ. και εξελέγη ύπατος για το 99 π.Χ. Η τρόπον τινά επιβράβευσή του με την εκλογή του στην υπατεία αποδεικνύει ότι το αποτέλεσμα της εκστρατείας είχε φέρει ικανοποίηση στην Ρώμη και όχι μόνο στην Σύγκλητο, η οποία, ωστόσο, έδειξε πως κυριαρχούσε μετά την έκδοση του έσχατου συγκλητικού δόγματος εναντίον των Γλαυκία και Σατουρνίνου.

Οι Τίτος Δίδιος και Μ. Ακύλιος έλαβαν θριάμβους κατά την ίδια χρονική περίοδο. Ο Δίδιος αναφέρθηκε ως κατακτητής της Καινικής χερσονήσου στην *Lex Cnidia*, η οποία ψηφίστηκε γύρω στο 100 π.Χ. με στόχο τον τρόπο διοίκησης της Μακεδονίας και της Θράκης. Η προσπάθεια οργάνωσης της χερσονήσου δεικνύει την επιτυχία της εκστρατείας του για τα δεδομένα της εποχής. Η κατάκτηση της Καινικής χερσονήσου, η απάλειψη του κινδύνου που προκαλούσαν οι Σκορδίσκοι, καθώς κι το γεγονός πως η επαρχία της Μακεδονίας δεν

³⁶⁷ Σαλλ., *In Cat.*, 51.5-6. J. CLARK, *Triumph in Defeat*, σελ. 182. Αυτό προκύπτει, ενδεχομένως, από την προσπάθεια Καιπίωνα να οικειοποιηθεί πλούτο προοριζόμενο για το δημόσιο ταμείο.

³⁶⁸ Λίβ., *Per.*, 68. Πλούτ., *Πομπ.*, 24.6.

³⁶⁹ P. DE SOOUZA, *Piracy*, σελ. 121-148.

³⁷⁰ M. HASSAL, M. CRAWFORD, J. REYNOLDS, "Rome and the Eastern Provinces at the End of the Second Century B.C.", *JRS*, 64 (1974), σελ. 201-209.

απασχόλησε την Ρώμη για αρκετό διάστημα έκτοτε, καθιστούν τον θρίαμβο και την απόδοσή του ανταποκρινόμενος στον αρχικό στόχο, ο οποίος ήταν η ολοκλήρωση του πολέμου³⁷¹. Το ίδιο μπορεί να υποστηριχθεί και για την *ovatio* του πραίτροα Μ. Ακυλίου. Η επιτυχία του Ακυλίου ήταν απόλυτη και αδιαμφισβήτητη και επιβεβαιώνεται από όλες τις αρχαίες μαρτυρίες, ενώ ο Κικέρων σημειώνει ότι ανέβηκε στο Καπιτώλιο με *ovatio*. Οι πηγές μαρτυρούν πως οι εξεγερθέντες ηττήθηκαν ολοκληρωτικά, αριθμώντας πολλές χιλιάδες νεκρών³⁷².

Μετά το 100 π.Χ. ψηφίστηκαν τέσσερις θρίαμβοι. Ο Λ. Κορνήλιος Δολαβέλλας εισήλθε ως θριαμβευτής στην Ρώμη με την ιδιότητα του *proconsul* τον Φεβρουάριο του 98, τελώντας θρίαμβο εναντίον των *Lusitanei* και της *Hispania Ulterior*, η οποία αποτελούσε κατά πάσα πιθανότητα την *provincia* του. Είναι πιθανή η επίτευξη ενός σημαντικού αποτελέσματος για την στιγμή, κατά την οποία πραγματοποιήθηκε, ενώ για άλλη μία φορά εχθρός ήταν οι *Lusitanei*, οι οποίοι προκαλούσαν συχνά πρόβλημα στην Ισπανία³⁷³.

Η Ρώμη είδε κατά την ίδια δεκαετία άλλους δύο θριάμβους από την Ισπανία. Οι ύπατοι του 98 και του 97 Τίτος Δίδιος και Π. Λικίνιος Κράσος αντίστοιχα θριάμβευσαν το 93 π.Χ. Ο Δίδιος θανάτωσε στο πεδίο της μάχης 20.000 *Arenaci*, οι οποίοι ανήκαν στους Κελτίβηρες, και κατέστρεψε την πόλη Τερμησσό³⁷⁴. Ο Αππιανός αναφέρει ότι ο Δίδιος θριάμβευσε χάρη στην νίκη του εναντίον των Κελτιβήρων, εστιάζοντας ιδιαίτερα στην πλήρη εξόντωση των εγκατεστημένων πλησίων της πόλης Κολένδα. Η πληροφορία επιβεβαιώνεται από τους θριαμβικούς καταλόγους, βάσει των οποίων θριάμβευσε *ex Hispania de Celtibereis*³⁷⁵. Αν και έχει υποστηριχθεί ότι ο θρίαμβος έγινε κυρίως χάρη στην παραπλάνηση των Κελτιβήρων και την σφαγή τους από τον Δίδιο, εν τούτοις ο Αππιανός φαίνεται πως συσχετίζει τον θρίαμβο με όλες τις πράξεις του ανθυπάτου³⁷⁶. Άλλωστε, οι νεκροί των αντιπάλων ξεπερνούσαν αρκετά το όριο που υπήρχε συχνά για την απόδοση του θριάμβου³⁷⁷. Επιπλέον, είναι πιθανό να θεωρήθηκε ότι έληξε ο πόλεμος, καθώς εστάλη η δεκαμελής συγκλητική επιτροπή για την οργάνωση της επαρχίας³⁷⁸. Το ζήτημα είναι πως η Ρώμη αναλάμβανε αρκετές εκστρατείες κατά καιρούς εναντίον των ίδιων εχθρών, γεγονός που δείχνει ότι οι διευθετήσεις της δεν ήταν πάντα οι πρέπουσες. Έτσι, ενδέχεται πως ο θρίαμβος αποδιδόταν με μεγαλύτερη ευκολία σε σχέση με την περίοδο των προηγούμενων δεκαετιών³⁷⁹.

³⁷¹Κικ., *In Pis.*, 61. Φλώρ., 1.39.3-5. Αμμ. Μαρκ., 27.4.10. Ρούφ., *Fest.*, 9. Σχετικά με την *Lex Cnidia* βλ. J. CLARK, *Triumph in Defeat*, σελ. R. KALLET-MARX, *Hegemony to Empire*, σελ. 133.

³⁷²Κικ., *De Orat.*, 2.195. *Verr.*, 2.5.5. Λίβ., *Per.*, 69. Διόδ. Σικ., 36.10.1. Βαλ. Μάξ., 9.13.1. *FGrH*, 2A.87

³⁷³A. DEGRASSI, *Fasti Capitolini*, σελ. 107. T.C. BRENNAN, *The Praetorship*, σελ. 519.

³⁷⁴Λίβ., *Per.*, 70. Αππ., *Ιβηρ.*, 99-100. Αύλ. Γέλλ., *Noct. Att.*, 2.27.2. Σαλλ., *Hist.*, 1.88 M.

³⁷⁵A. DEGRASSI, *Fasti Capitolini*, σελ. 107. Κικ., *Pro Planc.*, 61. Αππ., *Ιβηρ.*, 99-100.

³⁷⁶Αππ., *Ιβηρ.*, 99-100.

³⁷⁷C. AULIARD, *Victoire et triomphe*, σελ. 88-89.

³⁷⁸Αππ., *Ιβηρ.*, 100. T.C. BRENNAN, *The Praetorship*, σελ. 501.

³⁷⁹Η έλλειψη πολλών στοιχείων καθιστά επισφαλή την εξαγωγή οποιουδήποτε συμπεράσματος για τους θριάμβους που αναφέρθηκαν. Είναι πιθανές οι πολιτικές πιέσεις και η απόδοση θριάμβων στην βάση της πολιτική επιρροής. Άλλωστε οι θριαμβευτές είτε ανήκαν αναμφισβήτητα στους ολιγαρχικούς είτε είχαν καλές σχέσεις μαζί τους. Ούτε μπορεί να αποκλειστεί η πιθανότητα επιρροής του συγκλητικού σώματος λόγω της θεσμικής ενίσχυσης του *magistratus* και των δομικών προβλημάτων της *Respublica*. Η δυσκολία στην διαχείριση του

Η Ρώμη συνέχισε τις εκστρατείες στις ισπανικές επαρχίες και την *Gallia Transalpina*. Όμως, η ροή των πραγμάτων μετεβλήθη ύστερα από το ξέσπασμα του πολέμου των *Socii* και *Latii* εναντίον της ρωμαϊκής αρχής, ζητώντας είτε την πλήρη απόσχιση από την Ρώμη είτε την πλήρη ενσωμάτωση σε αυτήν μέσω της πρόσβασης στα δικαιώματα του Ρωμαίου πολίτη³⁸⁰. Εκτός από τους τακτικούς άρχοντες η Ρώμη κινητοποίησε και άλλους συγκλητικούς, με την ιδιότητα του *legatus* για να ηγηθούν του ρωμαϊκού στρατού. Παρά την νίκη της η Ρώμη δεν είχε άλλη επιλογή και αναγκάστηκε να εντάξει τους Λατίνους και τους Συμμάχους στην ρωμαϊκή πολιτεία με δύο νόμους. Η νίκη στο πεδίο της μάχης συνοδεύτηκε και με τον μοναδικό θρίαμβο του πολέμου. Ο ύπατος του 89 π.Χ. Γναίος Πομπήιος Στράβων κατανίκησε τους Πικηνούς στο Άσκλο, ολοκληρώνοντας, επί της ουσίας, τον πόλεμο. Για την νίκη του πέτυχε θρίαμβο τον Νοέμβριο του 89 π.Χ. *de Asculaneis Picentibus*³⁸¹. Ορισμένοι νεώτεροι θεώρησαν πως με τον θρίαμβο αυτόν επιβραβεύταν μία εμφύλια σύρραξη. Η άποψη αυτή βασίζεται στο γεγονός της εν εξελίξει πολιτογράφησης των *Socii* και *Latii* και στην στενή συμμαχία κάποιων συμμάχων με την Ρώμη, όπως ήταν οι *Picentes*³⁸². Ωστόσο, τεχνικά ο θρίαμβος μπορούσε να υποστηριχθεί επί τη βάσει της πλήρους επικράτησης ενός *magistratus cum imperio* επί εχθρών, οι οποίοι δεν έφεραν το *status* του *cives Romanus*³⁸³.

β. Προσπάθεια τήρησης της παράδοσης και η ισχύς του Μάριου

Το 109 π.Χ. εξελέγη ύπατος ο Κ. Καικίλιος Μέτελλος, ο οποίος συνέχισε τον πόλεμο στην Νουμιδία αναλαμβάνοντας την *provincia* έναντι του Ιουγούρθα. Ο στόχος της πολιτείας και του υπάτου ήταν ξεκάθαρα η ολοκλήρωση του πολέμου συνοδευόμενη από την κατάκτηση του βασιλιά³⁸⁴. Ο Μέτελλος ήταν αποδεκτός από το μεγαλύτερο τμήμα της πολιτείας. Η ανάλυση της εκστρατείας από εκείνον δημιούργησε, ενδεχομένως, προσδοκίες σε τμήματα του λαού για την λήξη του πολέμου. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός πως ο Σαλλούστιος δεν εξομοιώνει την δράση του Μέτελλου με εκείνη άλλων πολιτικών της *nobilitas*, στους οποίους

εύρους της ηγεμονίας και τα οξέα κοινωνικά προβλήματα που δημιουργούσε οδηγούσε στην στρατιωτική αδυναμία, την πολιτική αμφισβήτηση από τους *populares* και στην αναδιάταξη των ισορροπιών στο πολίτευμα με στόχο την διεξαγωγή πολέμων και την διοίκηση των επαρχιών.

³⁸⁰ I.E. TZAMTZHS, *Libertas*, σελ. 169-173.

³⁸¹ A. DEGRASSI, *Fasti Capitolini*, σελ. 107. Βαλ. Μάξ., 6.9.9. Βέλλ. Πατ., 2.65.3. Πλίν., *NH*, 7.135. Αύλ. Γέλλ., *Noct. Att.*, 15.4.3. Δίων Κάσσι., 43.15.5· 49.21.3.

³⁸² C.J. DART-F.J. VERVAET, "Claiming Triumphs", σελ. 62-63.

³⁸³ *Αυτόθι*. Οι συγγραφείς τονίζουν την ειρωνεία του γεγονότος πως ο θρίαμβος έγινε εναντίον ενός λαού, ο οποίος επρόκειτο να περάσει μετά τον πόλεμο στην *civitas*. Όμως, κατά την στιγμή του θριάμβου δεν ανήκαν ακόμη σε αυτήν.

³⁸⁴ Σαλλ., *Iug.*, 30-31· 55· 73. G. SAMPSON, *Rome in Crisis*, σελ. 73-93. Τούτο προκύπτει από την γενικότερη στάση των Ρωμαίων επί του ζητήματος, όπως φάνηκε από την αντίδραση των *populares* εναντίον του Ιουγούρθα και των *optimates*.

ασκεί έντονη κριτική για τα τεκταινόμενα εκείνων των ετών. Παρόλα αυτά, δεν αποκλείει τον ύπατο του 109 εντελώς από την κριτική εναντίον της ολιγαρχικής τάξης³⁸⁵.

Ο Μέτελλος δεν είχε κατορθώσει να ολοκληρώσει τον πόλεμο σ ως το τέλος του 108 π.Χ. Το γεγονός έσπευσε να εκμεταλλευθεί ο *legatus* του ανθυπάτου Γ. Μάριος, ο οποίος επιθυμούσε να αναλάβει στην θέση του την εκστρατεία. Ωστόσο, η Σύγκλητος παρέτεινε την εξουσία του Μέτελλου στην Νουμιδία³⁸⁶. Ο Μάριος εξελέγη ύπατος για το 107 π.Χ. και αμέσως μετά ο δήμαρχος Γ. Μανίλιος έφερε πρόταση στην λαϊκή συνέλευση, με βάση την οποία ο Μάριος αντικαθιστούσε τον Μέτελλο στον πόλεμο έναντι του Ιουγούρθα. Το ζήτημα επηρεάστηκε από την πολιτική σύγκρουση, που λάμβανε χώρα στο εσωτερικό της Ρώμης. Ο Μάριος εκμεταλλεύθηκε την συγκυρία γνωρίζοντας ότι ο λαός ήταν ευαίσθητος ακόμη και στην παραμικρή κωλυσιεργία ως προς τα ζητήματα της Νουμιδίας και γενικότερα της συγκλητικής διαχείρισης της εξωτερικής πολιτικής³⁸⁷.

Ορισμένοι νεότεροι εκτιμούν ότι ο θρίαμβος αποδόθηκε στον Μέτελλο, μολοντί δεν είχε φέρει εις πέρας τον αρχικό του στόχο³⁸⁸. Πράγματι, ο Μέτελλος ανακλήθηκε από την Νουμιδία έχοντας πετύχει σημαντικές νίκες. Πλην, όμως, δεν είχε κατορθώσει να συλλάβει τον Ιουγούρθα. Ο Πλούταρχος κάνει μνεία στα προηγηθέντα της αντικατάστασης του Μέτελλου γεγονότα. Ο ανθύπατος προσπάθησε να υπερασπίσει την εξουσία του λέγοντας πως είχε ουσιαστικά ολοκληρώσει τον πόλεμο και το μόνο που απέμενε ήταν η κατάληψη του ίδιου του μονάρχη³⁸⁹. Αν τα πράγματα είχαν έτσι, είναι βέβαιο ότι ο Μέτελλος προέβη στον ως άνω ισχυρισμό στην αίτησή του ενώπιον της Συγκλήτου να θριαμβεύσει. Πιθανώς αυτό ήταν το πλαίσιο του εν λόγω θριάμβου και ενδεχομένως σε αυτήν την βάση στήριζαν και άλλοι άρχοντες την σχετική τους επιδίωξη. Αφενός, η αποστολή είχε έρθει εις πέρας στο μεγαλύτερο της μέρος³⁹⁰. Αφετέρου, η αναφορά στον Ιουγούρθα δείχνει την σημασία της παρουσίας ενός μονάρχη στον θρίαμβο³⁹¹.

Ο ισχυρισμός του Μέτελλου έγινε, πιθανώς, αποδεκτός από την Σύγκλητο, αφού η τελευταία ψήφισε τον θρίαμβό του. Άλλωστε, η υποστήριξη της Συγκλήτου ήταν βέβαιη, όπως προκύπτει από την παράταση της εξουσίας του στην Αφρική. Μέχρι εκείνη την στιγμή σπάνια ξεπερνούσε μία *provincia* ένα χρονικό όριο πλέον των τριών ετών. Η απόφαση της Συγκλήτου εντασσόταν σε μία αλλαγή στην αντίληψη της αριστοκρατίας για την εξουσία των αρχόντων στις επαρχίες, καθώς η άμεση ανάγκη μεγάλων περιοχών σε ακτίνα απόστασης από την Ρώμη

³⁸⁵ Σαλλ., *Iug.*, 43. Για την κριτική του Σαλλούστιου εναντίον των ολιγαρχικών βλ. D.C. EARL, *The Political Thought of Sallust*, σελ. 41-59.

³⁸⁶ Σαλλ., *Iug.*, 73.

³⁸⁷ *Αυτόθι*.

³⁸⁸ J.RICH, "The Triumph", σελ. 233. J. CLARK, *Triumph in Defeat*, σελ. 191-194.

³⁸⁹ Πλούτ., *Μάρ.*, 10.1: *ὡς δὲ διέπλευσεν εἰς Λιβύην, Μέτελλος μὲν ἦτων τοῦ φθόνου γεγόμενος, καὶ περιπαθῶν ὄτι, κατειργασμένου τὸν πόλεμον αὐτοῦ καὶ μηδὲν ὑπόλοιπον ἢ τὸ σῶμα τοῦ Ἰουγούρθα λαβεῖν ἔχοντος, ἦκει Μάριος ἐπὶ τὸν στέφανον καὶ τὸν θρίαμβον, ἐκ τῆς πρὸς ἐκείνον ἀχαριστίας ἠϋζήμενος, οὐχ ὑπέμεινεν εἰς τὸ αὐτὸ συνελθεῖν, ἀλλ' αὐτὸς μὲν ὑπέξωρρησε, Ρουτίλιος δὲ τὸ στράτευμα τῷ Μαρῖῳ παρέδωκε, πρεσβευτῆς γενονὸς τοῦ Μετέλλου.*

³⁹⁰ Σχετικά με την σημασία της *provincia confecta* ως προς την απόδοση του θριάμβου βλ. J. RICH, "The Triumph", σελ. 221-222· 229-230.

³⁹¹ Σχετικά με την σημασία της ύπαρξης ενός μονάρχη στον θρίαμβο βλ. I. ÖSTENBERG, *Staging the World*, σελ. 131-135.

όλο και μεγαλύτερη απαιτούσε έναν πιο οργανωμένο έλεγχο, ο οποίος δεν θα μπορούσε να υπάρχει χωρίς μία, κατά το μάλλον ή ήττον, μακρά παραμονή ενός *promagistratus* στην επαρχία του³⁹². Πέραν τούτου, υπήρχαν και πολιτικά κριτήρια για την απόδοση του θριάμβου. Ο Μέτελλος αποτελούσε μέλος μίας οικογένειας, που κυριαρχούσε στην πολιτεία και αποτελούσε ηγετικό οίκο των *optimates*³⁹³. Ως εκ τούτου, η παράταση της εξουσίας του θα μπορούσε να ήταν τόσο μία επίδειξη της ισχύος του Μέτελλου εναντίον του Μάριου όσο και των *optimates* εναντίον των *populares*³⁹⁴. Σε αυτό το πλαίσιο πρέπει να τοποθετηθεί και το *veto* του *popularis* δημάρχου Μανίλιου εναντίον του θριάμβου του Μέτελλου, μέσω του οποίου καθίστατο αδύνατος ο θρίαμβος, αφού έπρεπε να αρθεί το *veto* και να αφαιρεθεί η λαϊκή συνέλευση να εγκρίνει τον θρίαμβο³⁹⁵.

Παράλληλα, αποδόθηκε στον ανθύπατο το *cognomen Numidicus* σε ανάμνηση της νίκης του. Κατ'αρχάς η κτήση του έγινε, κατά πάσα πιθανότητα, κατόπιν σχετικής αναγνώρισης του στρατού και μίας προσωπικής επιθυμίας του στρατηγού να το αποκτήσει. Όμως, τόσο η αναγραφή του στους *fasti consulares* όσο και στους *fasti triumphales* είναι ενδεικτική της επισημοποίησής του και από την Σύγκλητο. Σε αυτήν την περίπτωση η απόδοσή του έγινε στο πλαίσιο της διαδικασίας απόδοσης του θριάμβου³⁹⁶. Από την εξέταση των δεδομένων σχετικά με τις προγενέστερες περιπτώσεις χρήσης ενός τέτοιου προσωνυμίου, δύναται να διαπιστώσει κανείς ότι ένας *magistratus* υιοθετούσε ένα τέτοιο όνομα αφού η επικράτησή του είχε επιφέρει μία αδιαμφισβήτητη νίκη εναντίον του αντιπάλου³⁹⁷. Στην περίπτωση του Μέτελλου δεν ίσχυε κάτι τέτοιο, αφού η νίκη δεν είχε συνοδευτεί από την πλήρη λήξη του πολέμου.

Αν πράγματι η Σύγκλητος επισημοποίησε με δόγμα της το εν λόγω όνομα, δύναται να καταλήξει κανείς σε ένα χρήσιμο συμπέρασμα. Η Σύγκλητος από κοινού με τον Μέτελλο χρησιμοποίησαν το *cognomen* για να καταδείξουν πέραν πάσης αμφιβολίας την στάση τους στο ζήτημα της Νουμιδίας. Με αυτόν τον τρόπο επιχειρήθηκε πιθανώς να παρουσιαστεί ενώπιον του λαού ο Μέτελλος με το συγκεκριμένο *cognomen*, χάρη στο οποίο θα υπενθυμιζόταν πως εκείνος ήταν ο κύριος νικητής του πολέμου, όπως φαίνεται και από την ομιλία του, την οποία αναφέρει ο Πλούταρχος. Η επικύρωσή του από την Σύγκλητο και η ευρύτερη στήριξη, που έδωσε στον στρατηγό, σημαίνει πως οι *optimates* χρησιμοποίησαν την θεσμική διαδικασία έγκρισης του θριάμβου για να επωφεληθούν οι ίδιοι εναντίον των

³⁹² Σχετικά με τις αλλαγές ως προς την επαρχιακή διακυβέρνηση κατά το δεύτερο ήμισυ του 2ου αι. π.Χ. βλ. T.C. BRENNAN, *The Praetorship*, σελ. 222-241. T.F. CARNEY, "The Promagistracy at Rome, 121-81 B.C.", σελ. 72-77.

³⁹³ E.S. GRUEN, *Roman Politics and the Criminal Courts*, σελ. 106-135.

³⁹⁴ Σχετικά με την διάσταση ανάμεσα σε *optimates* και *populares* μετά το 111 π.Χ. βλ. Σαλλ., *Iug.*, 31· 41. A. YAKOBSON, "Marius Speaks to the People", σελ. 283-300. E.S. GRUEN, *Roman Politics and the Criminal Courts*, σελ. 136-156. P.A. BRUNT, *Social Conflicts*, σελ. 96-99.

³⁹⁵ H. VAN DER BLOOM, "Elite Rhetoric", σελ. 117-123.

³⁹⁶ Σχετικά με την κτήση του προσωνυμίου βλ. Βέλλ. Πατ., 2.11.2· 15.3-4. Auct. Vir. Ill., 62.1. Κικ., *Brut.*, 135· Att., 1.16.4. A. DEGRASSI, *Fasti Capitolini*, σελ. 72· 107. Σχετικά με την αναγραφή του ονόματος τόσο στους υπατικούς όσο και στους θριαμβικούς καταλόγους και αναφορικά με την θεσμική του συσχέτιση με την απόδοση του θριάμβου βλ. J. LINDERSKI, "The Surname of M. Antonius Creticus", σελ. 157-164.

³⁹⁷ Αυτό συνέβαινε ιδιαίτερα με τις αρχικές χρήσεις τέτοιων ονομάτων. Βλ. *supra*, σελ. 15, σημ. 42.

populares και του Μάριου³⁹⁸. Το γεγονός αυτό μπορεί να θεωρηθεί βέβαιο, δεδομένου του ελέγχου των *optimates* επί όλων των δημοσίων πραγμάτων. Μία πτυχή αυτής της κυριαρχίας φάνηκε στην αντίληψη του Μέτελλου για την σχέση του με τον Μάριο, τον οποίο θεωρούσε κατώτερο πολιτικά και κοινωνικά³⁹⁹.

Ωστόσο, ο θρίαμβος δεν αποδόθηκε κατά πάσα πιθανότητα μόνο στην βάση πολιτικών κριτηρίων. Ο Μέτελλος είχε επιφέρει σημαντικά αποτελέσματα περιορίζοντας κατά πολύ την θέση του Ιουγούρθα. Μέσα σε διάστημα λίγων μηνών από την ανάληψη της εκστρατείας ο ύπατος αναδιοργάνωσε τον στρατό και πέτυχε την πρώτη νίκη εναντίον του Ιουγούρθα πλησίον του ποταμού Μούθουλ αναγκάζοντας τον τελευταίο να διαφύγει στα νοτιοδυτικά τμήματα της Νουμιδίας⁴⁰⁰. Η νίκη αυτή προκάλεσε ιδιαίτερη ευχαρίστηση στην Ρώμη σύμφωνα με τον Σαλλούστιο με αποτέλεσμα η Σύγκλητος να αποφασίσει την διενέργεια *supplicationes*, ενώ ο Μέτελλος απέκτησε ιδιαίτερη φήμη⁴⁰¹.

Οι *supplicationes* ήταν μία ισχυρή ένδειξη της επιτυχούς εκστρατείας ενός στρατηγού. Οι περισσότερες *supplicationes* συνοδεύτηκαν τελικά και από θρίαμβο, αν και η ύπαρξή τους δεν σήμαινε απαραίτητα και την βέβαιη ψήφιση του θριάμβου⁴⁰². Η διενέργειά τους προέκυπτε μετά από αίτημα του νικητή προς την Σύγκλητο είτε μετά το πέρας ενός πολέμου είτε μετά το πέρας μίας μάχης. Το επόμενο έτος ακολούθησε η δεύτερη μεγάλη νίκη κοντά στο φρούριο της Θάλα⁴⁰³. Ο Μέτελλος κατόρθωσε να ελέγξει το μεγαλύτερο τμήμα της Νουμιδίας προβαίνοντας σε συστηματική της λεηλασία. Έπειτα, επεχείρησε να αναγκάσει τον Ιουγούρθα να προβεί σε *deditio in fidem* διαπραγματευόμενος μαζί του⁴⁰⁴. Βάσει των πληροφοριών του Σαλλουστίου ο Ιουγούρθας ήταν σε πρώτο στάδιο ευνοϊκά διακείμενος στην επιλογή της παράδοσης, δεδομένου ότι είχε υποστεί τέτοια πλήγματα, που καθιστούσαν αδύνατη την επανόρθωσή του στην πρότερη κατάσταση. Παρόλα αυτά αποφάσισε να συνεχίσει τον πόλεμο συμμαχώντας με τον βασιλιά της Μαυριτανίας Βόκχο. Το γεγονός υπήρξε η αφορμή της αντικατάστασης του ανθυπάτου⁴⁰⁵.

³⁹⁸ J. CLARK, *Triumph in Defeat*, σελ. 191-194. Για την διάσταση ανάμεσα σε *optimates* και *populares* κατά την εν λόγω περίοδο βλ. A. YAKOBSON, "Marius speaks to the People. "New Man". Roman Nobility and Roman Political Culture", *Scripta Classica Israelica*, 33 (2014), σελ. 90-93.

³⁹⁹ Πλούτ., *Μάρ.*, 8.3.

⁴⁰⁰ Σχετικά με τις πηγές της εκστρατείας του Μέτελλου κατά το 109 π.Χ. βλ. T.S. BROUGHTON, *The Magistrates*, Vol. I, σελ. 545. Βλ. και G. SAMPSON, *The Crisis of Rome*, σελ. 73-92. M. HOLROYD, "The Jugurthine War: Was Marius or Metellus the real Victor?", *JRS*, 18 (1928), σελ. 1-20.

⁴⁰¹ Σαλλ., *Iug.*, 55.

⁴⁰² H.S. VERSNEL, *Triumphus*, σελ. 171-174.

⁴⁰³ Σαλλ., *Iug.*, 70-83. Λίβ., *Per.*, 65. Στρ., 17.3.12. Βέλλ. Πατ., 2.11.2· 39.2. Φλώρ., 1.36.11-12. Ευτρ., 4.27.3. Ορόσ., 5.15.7.

⁴⁰⁴ Βλ. I.E. TZAMTZΗΣ, *Libertas*, σελ. 161-168. Με την *deditio in fidem* ο πόλεμος θα θεωρούνταν και επίσημα ολοκληρωμένος καθώς μέσω αυτής ο αντίπαλος αναγνώριζε αφενός την ήττα του και αφετέρου την *maiestas populi Romani*. Ο στρατηγός είχε την ευχέρεια να διαχειριστεί με όποιον τρόπο ήθελε τον εχθρό και τα εδάφη του. Αυτό σήμαινε ότι ο ηττημένος μπορούσε να διατηρήσει την υπόστασή του με την προϋπόθεση να σέβεται την *maiestas* του ρωμαϊκού λαού. Το καθεστώς αυτό θα σήμαινε διαρκώς πως το ένα μέρος ήταν φυσιολογικά κατώτερο και ηττημένο και το άλλο-η Ρώμη-ανώτερο.

⁴⁰⁵ Σαλλ., *Iug.*, 62-83. Πιθανώς ο Ιουγούρθας έκρινε ότι είχε ακόμη περιθώρια αντοχής στην ρωμαϊκή πολιορκία. Μολοντί είχε αναγκαστεί να διαφύγει στα ενδότερα του βασιλείου του, διαφαίνεται από την περιγραφή του

Πράγματι, η εκστρατεία του ολοκληρώθηκε με την ανάκλησή του από την επαρχία χωρίς να έχει προηγηθεί η κατάληψη του βασιλιά. Σε προηγούμενο κεφάλαιο αναλύθηκαν οι διίστάμενες απόψεις των νεώτερων σχετικά με την αναγκαιότητα λήξης ενός πολέμου στην προσπάθεια ενός στρατηγού να αποκτήσει τις τιμές του θριάμβου⁴⁰⁶. Στην πραγματικότητα η προϋπόθεση της *provincia confecta* αφορούσε την ολοκλήρωση της συγκεκριμένης εκστρατείας και όχι την ολοκλήρωση ενός πολέμου, διότι οι πόλεμοι διέφεραν μεταξύ τους τόσο ως προς την χρονική τους έκταση όσο και ως προς το γεωγραφικό τους εύρος. Σε αυτό το πλαίσιο ο στρατηγός έπρεπε να πετύχει μία νίκη επί συγκεκριμένου αντιπάλου⁴⁰⁷. Το σύνολο των νεκρών του εχθρού έπρεπε να ξεπερνά τους 5.000⁴⁰⁸. Με αυτό το σκεπτικό θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι ο Μέτελλος δεν εξετέλεσε πλήρως την αποστολή του, καθώς, όπως προκύπτει από τις λαϊκές αντιδράσεις, ο στόχος ήταν η παράδοση του ίδιου του βασιλιά.

Επιπλέον, πρέπει να ληφθούν υπ' όψη οι πολιτικές και στρατιωτικές συνθήκες κάτω από τις οποίες έλαβε χώρα η εκστρατεία. Η εκστρατεία εκτάθηκε σε μία εκτεταμένη περιοχή, που δεν ήταν εύκολο να ελεγχθεί από τον Ρωμαίο *imperator* μέσα σε διάστημα δύο ετών. Αυτό συνέβαινε εξ αιτίας των γεωγραφικών μειονεκτημάτων, που είχε η περιοχή για τους Ρωμαίους⁴⁰⁹. Σε συνδυασμό με το ανωτέρω ζήτημα, το πρόβλημα έγκειτο στην στρατιωτική δυσκολία, δεδομένης της ανάληψης εκστρατειών σε πολλά μέτωπα ταυτόχρονα και της έλλειψης επαρκούς στρατεύματος⁴¹⁰. Από τις αναφορές του Σαλλούστιου προκύπτει ότι ο Μέτελλος αναδιοργάνωσε τον στρατό στην Νουμιδία συμβάλλοντας στην ανάκτηση του κυρίως ελέγχου της περιοχής από την Ρώμη⁴¹¹. Φυσικά, κρίσιμης σημασίας ήταν η θεσμική δυσλειτουργία. Ενώ ο πόλεμος μαινόταν, υπήρξε πολιτική σύγκρουση στο ρωμαϊκό στρατόπεδο, καθώς ο *legatus* Μάριος επεδίωκε να επιστρέψει στην Ρώμη για να εκλεγεί

Σαλλούστιου μία κόπωση εκ μέρους του Μέτελλου αναφορικά με την δυνατότητά του να συνεχίσει τον πόλεμο. Για αυτό επεδίωξε τις διαπραγματεύσεις με τον εχθρό εκμεταλλεύμενος την ισχυρή του θέση μετά τις αρχικές κατακτήσεις. Επίσης, δεν αποκλείεται να διείδε ο Ιουγούρθας την θεσμική και πολιτική αδυναμία της Ρώμης. Αυτή φάνηκε από την άμεση αντικατάσταση του Μέτελλου από τον λαό μόλις φάνηκε ότι ο τελευταίος δεν μπορούσε να πετύχει την παράδοση του βασιλιά.

⁴⁰⁶ Βλ. *supra*, σελ. 68.

⁴⁰⁷ Ας υπενθυμισθεί ότι ως το ξέσπασμα του Β' Καρχηδονιακού Πολέμου οι εκστρατείες είχαν μικρή διάρκεια και η απόστασή τους από την Ρώμη ήταν, μάλλον, μικρή. Κατά την διάρκεια του Α' Καρχηδονιακού Πολέμου μία εκστρατεία σπανίως ξεπερνούσε το ένα έτος και μετά την νίκη η Σύγκλητος καλούσε τον ύπατο να επιστρέψει, προκειμένου να θριαμβεύσει. Όμως, η νίκη που έθεσε οριστικό τέρμα στον πόλεμο και οδήγησε στην συνθηκολόγηση της Καρχηδόνας επιτεύχθηκε το 241 π.Χ. Βλ. J. RICH, "The Triumph", σελ. 217-219. Παρόμοια ήταν η αντιμετώπιση της Ρώμης σε νίκες των αρχών του 2ου π.Χ. αι. Έτσι, ο Μ. Θέρμος και ο Μ. Ακύλιος Γλαβρίων θριάμβευσαν επί εχθρών, τους οποίους η Ρώμη εξακολουθούσε να πολεμά. Ωστόσο, σε αμφότερες τις περιπτώσεις κρίθηκαν ως άκρως σημαντικές οι νίκες τους, καθώς χάρη στην νίκη του Θέρμου στην Ισπανία η Ρώμη άρχισε να ανακτά την κυριαρχία της εκεί. Όσον αφορά την νίκη του Γλαβρίωνα, αυτή είχε ως αποτέλεσμα την παράδοση των Αιτωλών και την εκδίωξη του Αντιόχου Γ' από την Ευρώπη, μολοντί χρειάστηκε άλλη μία μάχη με επικεφαλής τον Σκιπίωνα στην Ασία, προκειμένου να συνθηκολογήσει ο βασιλιάς. Βλ. Λίβ., 33.44.4-5· 34.10.5-7· 37.4.6-6.3· 7.7· 46.2-6. Πολ., 21.5.13.

⁴⁰⁸ C. AULIARD, *Victoires et triomphes*, σελ. 88-89

⁴⁰⁹ Βλ. G. SAMPSON, *The Crisis of Rome*, σελ. 59-92.

⁴¹⁰ Για το στρατιωτικό ζήτημα της Ρώμης και την ανάγκη της στρατιωτικής μεταρρύθμισης βλ. E. GABBA, *Republican Rome. The Army and the Allies*, μτφ. P.J. CUFF, Berkeley-Los Angeles 1976 (= *Republican Rome*), σελ. 13-20.

⁴¹¹ Σαλλ., *Iug.*, 43-72.

ύπατος. Μετά την εκλογή η λαϊκή συνέλευση του έδωσε διά νόμου την εξουσία στην Νουμιδία ανατρέποντας την προηγούμενη απόφαση της Συγκλήτου, η οποία παρέτεινε την εξουσία του Μέτελλου⁴¹².

Ο θρίαμβος του Μέτελλου είχε ομοιότητες με τους θριάμβους του 4ου και 3ου αι. π.Χ., καθώς ο στρατηγός θριάμβευε για μία νίκη σε συγκεκριμένο πεδίο, ενώ ο πόλεμος επί του ίδιου αντιπάλου μπορεί να συνεχιζόταν σε άλλο σημείο⁴¹³. Η διαφορά έγκειτο σε δύο παράγοντες. Αφενός είχε σημασία η εσωτερική πίεση που ασκείτο στον στρατηγό για μία γρήγορη και αποφασιστική διευθέτηση⁴¹⁴. Αφετέρου η τελευταία ήταν δύσκολη τόσο εξ αιτίας των εσωτερικών δομικών προβλημάτων της Ρώμης ως προς την άσκηση της εξουσίας και ως προς την συγκέντρωση του στρατού όσο και ως προς την ταυτόχρονη ανάπτυξη πολλών και απομακρυσμένων μετώπων σε όλη την Μεσόγειο, που δυσχέραιναν τις ήδη δύσκολες συνθήκες διεξαγωγής του πολέμου. Το πρόβλημα μεγενθυνόταν από την ιδιαίτερη προσοχή που έδιναν οι *populares* και ο λαός επί του πολέμου της Νουμιδίας, η επιτυχής έκβαση του οποίου θεωρούνταν ζωτικής σημασίας για την ομαλή συνέχεια της *Respublica*, την ασφάλεια και την επαύξηση του κύρους της Ρώμης⁴¹⁵.

Το Φθινόπωρο του 105 π.Χ. ο Μάριος έλαβε την άδεια να θριαμβεύσει εναντίον των Νουμιδών και του Ιουγούρθα. Είναι προφανές ότι η Σύγκλητος δεν δυσκολεύτηκε ιδιαίτερα να αποδόσει τον θρίαμβο, καθώς ο Μάριος είχε φέρει εις πέρας την αποστολή του με τον καλύτερο δυνατό τρόπο. Η ανάληψη της *provincia* στις αρχές του 107 π.Χ. μετά την ανάληψη του υπατικού αξιώματος συνοδεύτηκε από την υπόσχεσή του προς τον λαό ότι θα προέβαινε άμεσα στην ολοκλήρωση του πολέμου πετυχαίνοντας την παράδοση του Ιουγούρθα⁴¹⁶. Άλλωστε, η αδυναμία του Μέτελλου να πετύχει αυτή την παράδοση του βασιλιά είχε ως αποτέλεσμα την αντικατάστασή του από τον Μάριο κατόπιν ψήφισης νόμου από τα *concilia plebis*, διά του οποίου ο ύπατος αντικαθιστούσε τον Μέτελλο στην Νουμιδία⁴¹⁷.

Φυσικά η εκστρατεία του Μάριου αποτελούσε οργανική συνέχεια εκείνης του Μέτελλου. Οι Σαλλούστιος και Πλούταρχος αναφέρουν ότι ο τελευταίος παρέδωσε τον στρατό του στον Μάριο. Σε αυτό το πλαίσιο ο Μέτελλος ανέφερε ότι μόνο η κατάληψη του Ιουγούρθα είχε απομείνει επιβεβαιώνοντας, έμμεσα, πως η παράδοση του τελευταίου κρινόταν ως καίρια για να θεωρηθεί ο πόλεμος εντελώς ολοκληρωμένος⁴¹⁸. Παράλληλα, ο Μάριος είχε προβεί σε στρατολόγηση των *proletarii* λαμβάνοντας την άδεια της Συγκλήτου. Η πράξη αυτή

⁴¹² Σαλλ., *Iug.*, 73. Πλούτ., *Μάρ.*, 9.1.

⁴¹³ Σχετικά με τους θριάμβους, που είχαν ως εχθρούς κατά κύριο λόγο τους Σαμνίτες βλ. J. RICH, “The Triumph”, σελ. 215-217.

⁴¹⁴ Τούτο προκύπτει από την αντικατάστασή του το 107 π.Χ. από τον Μάριο κατόπιν σχετικής ψήφισης νόμου από τα *concilia plebis*. Βλ. Σαλλ., *Iug.*, 73.7· 82.2· 84.1· 85.10· Πλούτ., *Μάρ.*, 9.1.

⁴¹⁵ Σαλλ., *Iug.*, 31.

⁴¹⁶ Σαλλ., *Iug.*, 85. Βλ. Για την ομιλία του προς τον λαό Κ. ΒΛΑΧΟΣ, *Από την patria iuris στον pater patriae*, σελ. 126-129. Α. YAKOBSON, “Marius Speaks to the People: “New Man”, Roman Nobility and Roman Political Culture”, *Scripta Classica Israelica*, 33 (2014), σελ. 283-300.

⁴¹⁷ Πλούτ., *Μάρ.*, 9.1. Σαλλ., *Iug.*, 73.7. 82.2. 84.1. 85.10

⁴¹⁸ *Αυτόθι*. Βλ. Και J. CLARK, *Triumph in Defeat*, σελ. 191-192.

αποτελούσε μία καινοφανή ενέργεια για την *Respublica* επιχειρώντας να επιλύσει ένα έντονο στρατιωτικό και κοινωνικό ζήτημα, που ταλάνιζε επί αρκετές δεκαετίες την Ρώμη⁴¹⁹.

Όπως προειπώθηκε, ο Μέτελλος κατόρθωσε να καταλάβει το μεγαλύτερο τμήμα του κράτους της Νουμιδίας λαμβάνοντας το προσωνύμιο Νουμιδικός από την Σύγκλητο⁴²⁰. Σύμφωνα με τον Πλούταρχο ο Μέτελλος ισχυρίστηκε ότι επί της ουσίας ο πόλεμος είχε λήξει και απέμενε μόνο η κατάληψη του ίδιου του βασιλέως. Αν και είχε στόχο να εναντιωθεί στην υπαρπαγή της *provincia* από τον Μάριο, εν τούτοις αυτή η παραδοχή του Νουμιδικού επιβεβαίωνε έμμεσα πως ο κύριος στόχος σε αυτόν τον πόλεμο συνίστατο στην κατάληψη ή την θανάτωση του ίδιου του Ιουγούρθα. Αφού εξελέγη στην υπατεία, ο Μάριος υποσχέθηκε ενώπιον του λαού ότι θα προέβαινε σε λήξη του πολέμου με την κατάληψη του μονάρχη εφόσον αναλάμβανε την εξουσία στην Νουμιδία⁴²¹. Μολονότι χρειάστηκε δύο έτη για να πετύχει τον στόχο του, ο Μάριος επέστρεψε στην Ρώμη μαζί με το σύνολο του στρατού του και έχοντας ως αιχμάλωτο τον Ιουγούρθα, ενώ είχε προβεί σε διευθέτηση των επαρχιακών ζητημάτων⁴²².

Ο έτερος εχθρός, που απειλούσε την εσωτερική συνοχή της Ρώμης ήταν οι Κίμβροι και οι Τεύτονες. Η οδυνηρή ήττα που υπέστησαν οι ρωμαϊκές λεγεώνες στο Αραούσιο (σημερινή Οράγγη) της Ναρβωνίτιδος Γαλατίας στις 6 Οκτωβρίου του 105 π.Χ. από τις δυνάμεις των Κίμβρων και Τευτόνων, που τόσο είχαν ταλαιπωρήσει την Ρώμη από το 113 π.Χ. και εντεύθεν, αποτέλεσε σταθμό στην πολιτική, κοινωνική και θεσμική εξέλιξη της *Respublica*⁴²³. Η ήττα κατέδειξε θεσμικές αδυναμίες, καθώς η απροθυμία του υπάτου Γν. Μάλλιου Μάξιμου και του ανθυπάτου Κ. Σερβίλιου Καιπίωνος να συνεργαστούν την κρίσιμη στιγμή, αποτέλεσε σημαντική αιτία για την ήττα⁴²⁴. Το αποτέλεσμα της ήττας ήταν η ραγδαία αντίδραση του λαού εναντίον των *optimates*. Χαρακτηριστική ήταν η τιμωρία των υπαιτίων της ήττας και κυρίως του Καιπίωνος, ο οποίος σύρθηκε σε δίκη και απώλεσε το *imperium* του κατόπιν της λαϊκής ψήφου. Παράλληλα, η ήττα έδωσε την αφορμή στους *populares* να πάρουν με νόμο τα δικαστήρια από τους συγκλητικούς και να τα αποδώσουν εκ νέου στους ιππείς⁴²⁵.

Η ταυτόχρονη ολοκλήρωση του πολέμου με τον Ιουγούρθα από τον ανθύπατο Μάριο το 105 εδραίωσε την θέση του τελευταίου στην συνείδηση ενός μεγάλου τμήματος του λαού. Η χρονική εγγύτητα της νίκης του Μάριου με την καταστροφή στην Ωράγγης και η πρόσφατη μνήμη του κατορθώματός του πρόβαλε τον ίδιο ως τον αδιαφιλονίκητο πολιτικό και

⁴¹⁹ Σαλλ., *Iug.*, 86. Πλούτ., *Μάρ.*, 9-10. Στράβ., 17.3.12. Φλώρ., 1.36.13-14. Ορόσ., 5.15.8. Το ζήτημα της στρατολόγησης των *proletarii* και η συμβολή του στην μετέπειτα εξέλιξη των πολιτικών θεσμών και της κοινωνίας απασχόλησε ιδιαίτερα του νεώτερου. Βλ. ενδεικτικά Α. KEAVENEY, *The Army in the Roman Revolution*, σελ. 24-28. Ε. GABBA, *Republican Rome*, σελ. 13-19.

⁴²⁰ Βλ. *supra*, σελ. 77.

⁴²¹ Σαλλ., *Iug.*, 85.

⁴²² G. SAMPSON, *The Crisis of Rome*, σελ. 125.

⁴²³ Για την ήττα και γενικά τις εκστρατείες της Ρώμης εναντίον των Κίμβρων βλ. C. STEEL, *The End of the Roman Republic*, σελ. 29-30. G. SAMPSON, *The Crisis of Rome*, σελ. 130-141, J. CLARK, *Triumph in Defeat*, σελ. 195-196. W. HARRIS, *War and Imperialism*, σελ. 245-247.

⁴²⁴ C. STEEL, *The End of the Roman Republic*, σελ. 30. E.S. GRUEN, *Roman Republic and Criminal Courts*, σελ. 161-165.

⁴²⁵ I.E. TZAMTZΗΣ, *Libertas*, σελ. 62. E.S. GRUEN, *Roman Politics*, σελ. 255-259.

στρατιωτικό παράγοντα της στιγμής. Το αποτέλεσμα ήταν η αντικανονική εκλογή του στην υπατεία για το 104 π.Χ. κατά παρέκβαση της παράδοσης και μετά από σχετική φιλολαϊκή πίεση. Έτσι, ο Μάριος θριάμβευσε ως ύπατος κάτω από αυτές τις συνθήκες την 1η Ιανουαρίου 104 π.Χ.⁴²⁶.

Το αδιαμφισβήτητο γεγονός της ήττας του Ιουγούρθα και του ελέγχου της Νουμιδίας από τους Ρωμαίους δύναται να καταστήσει ασφαλή την υπόθεση ότι η απόδοση του θριάμβου δεν αντιμετώπισε πρόβλημα κατά την εξέταση του ζητήματος από την Σύγκλητο. Πιθανότατα, η γνωστοποίηση της στρατιωτικής επιτυχίας στην Νουμιδία έγινε μέσω της καθιερωμένης επιστολής του στρατηγού προς την Σύγκλητο, μέσω της οποίας αναφερόταν στην προσφορά του στην πολιτεία ζητώντας την τέλεση *supplicationes* και προετοιμάζοντας το έδαφος για την απόδοση του θριάμβου⁴²⁷. Πράγματι, ο Μάριος είχε ολοκληρώσει την εκστρατεία του διαθέτοντας, παράλληλα, κανονικά *imperium* και *auspicium* ως ανθύπατος. Αξιοσημείωτο είναι ακόμη το γεγονός της επιστροφής του στην Ρώμη μαζί με τον στρατό του⁴²⁸. Ας υπενθυμισθεί ότι η Σύγκλητος θεωρούσε την επιστροφή του στρατού μετά την λήξη ενός πολέμου ως μία καθοριστική προϋπόθεση για την διεξαγωγή του θριάμβου, καθώς η ύπαρξη του στρατού αποτελούσε την πιο απτή απόδειξη του νικηφόρου αποτελέσματος της μάχης, δεδομένου ότι δεν υπήρχε καμία επιχείρηση στην επαρχία και τα πάντα είχαν λήξει επιτυχώς. Φυσικά η εν λόγω προϋπόθεση είχε πάψει από καιρό να λαμβάνεται τόσο σοβαρά υπόψη από την Σύγκλητο ως ένας τρόπος απόδειξης της νίκης, επειδή ήταν πρακτικά πολύ δύσκολη τις περισσότερες φορές η αποχώρηση του στρατού από μία επαρχία, αφού η πολιτεία απέστειλε και άλλον στρατηγό στην θέση του προηγούμενου⁴²⁹.

Κατόπιν τούτου, ακολούθησε η εκστρατεία εναντίον των Κίμβρων και των Γευτόνων. Από την εξέταση των αρχαίων μαρτυριών δύναται να συμπεράνει κανείς πως ο χώρος δράσης του Μάριου κατά την περίοδο της εκστρατείας ήταν η Εκείθεν των Άλπεων Γαλατία⁴³⁰. Σε αυτόν τον χώρο υπέστησαν την ταπεινωτική ήττα του 105 π.Χ. τα ρωμαϊκά στρατεύματα και εκεί κινήθηκε ο Μάριος, για να επανορθώσει αυτήν την ήττα. Παράλληλα, σε θεσμικό επίπεδο ο Μάριος κατείχε την εξουσία ως ύπατος, καθώς επανεκλεγόταν κάθε χρόνο στο αξίωμα του υπάτου με σκοπό να ολοκληρώσει την εκστρατεία. Το γεγονός αυτό συνιστούσε μία παραβίαση της παράδοσης και των κανονισμών της πολιτείας και οδηγούσε σε μία ακραία θεσμική και πολιτική ανισορροπία⁴³¹.

⁴²⁶ A. DEGRASSI, *Act. Triumph.*, σελ. 84 και 561. *CIL*, I².I. Σαλλ., *Iug.*, 114.3. Πλούτ., *Μάρ.*, 12.2-5. Βέλλ. Πατ., 2.12.1. Φλώρ., 1.36.17. Ορόσ., 5.15.19. Ευτρ., 4.27.6. Λίβ., *Per.*, 67. Πλίν., *HN*, 33.12. Δίων Κάσ., 48.4.5. Σουητ., *Iul.*, 11. Βαλ. Μάξ., 2.2.3. 6.9.14. 8.15.7.

⁴²⁷ Βλ. σχετικά με την επιστολή J. RICH., “The Triumph”, σελ. 211. M. BEARD, *The Roman Triumph*, σελ. 201. P.S. OAKLEY, *The Commentary on Livy*, σελ. 735-736.

⁴²⁸ Πλούτ., *Μάρ.*, 12.2.

⁴²⁹ Σχετικά με την προσαρμογή των προϋποθέσεων του θριάμβου αναφορικά με την επιστροφή του στρατού ανάλογα με τις νέες συνθήκες, που δημιουργούσε η επέκταση της *prorogatio* των *magistratus* βλ. R. DEVELIN, “Triumphal Regulations”, σελ. 432-436. J. RICHARDSON, “The Triumph”, σελ. 61-62.

⁴³⁰ Πλούτ., *Μάρ.*, 13-21. Φλώρ., 1.38.14. Βέλλ. Πατ., 2.12.1-2.

⁴³¹ Βλ. *supra*, σελ. 23.

Μετά από μία κοπιώδη προετοιμασία, η οποία τον έφερε σε σύγκρουση με μέρος του στρατού του, ο Μάριος πέτυχε μία καθοριστική νίκη το 102 π.Χ. στην περιοχή των *Aequiae Sextiae* καταστρέφοντας ολοκληρωτικά τις δυνάμεις των Τευτόνων. Σύμφωνα με τον Πλούταρχο η ολοκλήρωση της μάχης είχε επισφραγιστεί από μία μεγάλη θυσία υπέρ των Θεών, η οποία είχε έντονο τελετουργικό χαρακτήρα. Σε αυτό το πλαίσιο αναγνωρίστηκε η αξία του Μάριου από τον στρατό⁴³². Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως ο Αρπινάτης πληροφορήθηκε από μία συγκλητική αποστολή στο περιθώριο της τελετής την εκ νέου εκλογή του στο υπατικό αξίωμα για το 101 π.Χ.⁴³³.

Ωστόσο, το αποτέλεσμα της νίκης επισκιάστηκε από την ήττα του έτερου υπάτου Κ. Λουτάτιου Κάτουλου από τους Κίμβρους στην Εκείθεν του Πάδου Γαλατία. Οι τελευταίοι είχαν κινηθεί προς την Ισπανία, από την οποία αποκρούστηκαν από τις εκεί ευρισκόμενες ρωμαϊκές δυνάμεις. Η Σύγκλητος επιχείρησε να αντιμετωπίσει την επιστροφή τους αποστέλλοντας στο πλαίσιο μίας νέας *provincia* εναντίον τους τον ύπατο του 102 Κάτουλο. Η ήττα του τελευταίου προκάλεσε την άμεση κλήση του Μάριου στην Ρώμη, προκειμένου να του δοθεί η *provincia* εναντίον των Κίμβρων για το 101 π.Χ.⁴³⁴.

Ο Πλούταρχος τονίζει πως η Σύγκλητος είχε επιτρέψει έναν θρίαμβο του Μάριου εναντίον των Τευτόνων. Όμως, ο Μάριος αρνήθηκε να εισαγάγει έναν τέτοιο θρίαμβο στην πόλη πριν ολοκληρώσει και τον πόλεμο εναντίον των Κίμβρων: *ἐπὶ τούτοις ἐκαλεῖτο Μάριος εἰς τὴν Ρώμην καὶ παραγενόμενος, πάντων αὐτὸν οἰομένων θριαμβεύσειν καὶ τῆς βουλῆς προθύμως ψηφισαμένης, οὐκ ἤξιώσεν, εἴτε τοὺς στρατιώτας καὶ συναγωνιστὰς ἀποστερῆσαι τῆς φιλοτιμίας μὴ βουλόμενος εἴτε πρὸς τὰ παρόντα θαρρύνων τὸ πλῆθος, ὡς τῇ τύχῃ τῆς πόλεως παρακατατιθέμενος τὴν τῶν πρώτων κατορθωμάτων, δόξαν ἐν τοῖς δευτέροις λαμπροτέραν ἀποδοθησομένην*⁴³⁵. Ο Μάριος ισχυριζόταν ότι δεν μπορούσε να θριαμβεύσει, ενώ, παράλληλα, ο κίνδυνος των Κίμβρων για την Ρώμη και την Ιταλία ήταν ακόμη πολύ ισχυρός. Απεναντίας, επιθυμούσε να φέρει εις πέρας την εκστρατεία και εναντίον των Κίμβρων, καθώς η δόξα της πόλης θα ήταν πραγματικά μεγάλη μετά από αυτήν την επικράτηση.

Ο ύπατος είχε φέρει απολύτως εις πέρας την αρχικώς ανατεθείσα από την Σύγκλητο αποστολή με την νίκη του εναντίον των Τευτόνων. Ο αρχικός στόχος ήταν η διεξαγωγή επιχειρήσεων εναντίον τόσο των τελευταίων όσο και των Κίμβρων με χώρο δράσης την νότια Γαλατία⁴³⁶. Όπως προκύπτει από την εξέταση των πηγών ο Μάριος αντιμετώπισε τους

⁴³² Πλούτ., *Μάρ.*, 22.

⁴³³ Πλούτ., *Μάρ.*, 22.3

⁴³⁴ Πλούτ., *Μάρ.*, 24.1. Λίβ., *Per.*, 68. Βέλλ. Πατ., 2.12.4. Ορόσ., 5.16.9-14. Ευτρ., 5.1.4. Βαλ. Μάξ., 1.2.4. Δίων Κάσσ., 27.

⁴³⁵ Πλούτ., *Μάρ.*, 24.1.

⁴³⁶ Πλούτ., *Μάρ.*, 14.1. Σαλλ., *Iug.*, 114.3. Βέλλ. Πατ., 2.12.1-2. Φλώρ. 1.38.4-5. Κικ., *Pro Leg. Man.*, 60. *De Prov. Cons.*, 19 και 32. Ορόσ., 5.16. Οι πηγές τονίζουν πως ο στόχος ήταν η αντιμετώπιση τόσο των Κίμβρων όσο και των Τευτόνων και των Αμβρόνων. Ο Πλούταρχος και ο Βέλλειος Πατέρκουλος κάνουν μνεία στην μετακίνηση του εχθρού εστιάζοντας περισσότερο στον χρόνο που είχε κερδίσει ο Μάριος, για να οργανώσει τον στρατό του στην επαρχία παρά στην μετακίνηση και τους στόχους των εχθρών. Παράλληλα, δεν ξεκαθαρίζεται αν επρόκειτο συγκεκριμένα για του Κίμβρους. Απεναντίας, ο Λίβιος δίνει την πληροφορία για την κίνηση των Κίμβρων μέχρι τα Πυρρηναία όρη, από όπου αποκρούστηκαν από τους Κελτίβηρες. Εν συνέχεια, επέστρεψαν στην περιοχή των Άλπεων, όπου συμμαχησαν εκ νέου με τους Τεύτονες. Βλ. G. SAMPSON, *The Crisis of Rome*,

Τεύτονες και τους Άμβρωνες το 102 π.Χ. Γίνεται ένας σαφής διαχωρισμός ανάμεσα στους πρώτους και τους Κίμβρους, τους οποίους ο Μάριος κλήθηκε να αντιμετωπίσει μαζί με τον Κάτουλο στην περιοχή νοτίως των Άλπεων το 101 π.Χ. Έτσι, αν και δεν γίνεται εξ αρχής ξεκάθαρη η ταυτότητα του κινηθέντος προς την Ισπανία λαού κατά την αρχή της πρώτης εκστρατείας του Αρπινάτη, εν τούτοις αυτός ο διαχωρισμός επιβεβαιώνει, μάλλον, την αναφορά του Λίβιου πως οι Κίμβροι είχαν κινηθεί προς την Ιβηρική χερσόνησο⁴³⁷.

Αν συγκριθεί ο εν λόγω θρίαμβος με άλλες περιπτώσεις θριάμβων, θα διαπιστωθεί ότι η Σύγκλητος δεν είχε προβεί σε καμία ρήξη με πρότερες αποφάσεις της σχετικά με την διεξαγωγή ενός θριάμβου. Η απόδοση θριάμβου μόνο εναντίον των Τευτόνων συνιστούσε έναν επίσημο σαφή διαχωρισμό των δύο εχθρικών οντοτήτων από την Σύγκλητο και, συνακόλουθα, είχε ως αποτέλεσμα μία σαφή διάκριση των *provinciae* που είχαν οριστεί εναντίον τους. Ο θρίαμβος στηριζόταν σε μία επίσημη θεσμική απόφαση της Συγκλήτου στην βάση έκδοσης συγκλητικού δόγματος. Συνεπώς, θα μπορούσε να θεωρηθεί ως ένα μέσο, με το οποίο η Σύγκλητος διέκρινε τις επαρχίες. Αυτή η επισημότητα αποτελούσε και έναν τρόπο να καταδείξει η Σύγκλητος την αντίληψή της περί μίας μη ρωμαϊκής κρατικής ή οιωνοί κρατικής οντότητας. Αυτή η αντίληψη εξαρτιόταν ιδιαίτερα από την ήττα που είχε υποστεί από την Ρώμη μία τέτοια οντότητα⁴³⁸.

Όμως, η εξέταση του θεσμού διαχρονικά δείχνει ότι δεν ήταν λίγες οι φορές που η Σύγκλητος απέδιδε τις τιμές του θριάμβου για νίκη εναντίον δύο εχθρικών οντοτήτων⁴³⁹. Επιπλέον, αποτελούσε σταθερή πολιτική της Συγκλήτου η ψήφιση θριάμβων, οι οποίοι αφορούσαν σημαντικές επιτυχίες στο πεδίο της μάχης, ενώ, παράλληλα, ο πόλεμος με τον ίδιο αντίπαλο συνεχιζόταν στον ίδιο ή και σε διαφορετικό χώρο. Είναι πιθανόν πως η αντίληψη περί του θριάμβου εξαρτιόταν από την εξέλιξη του πολέμου και της διαμόρφωσης των *provinciae* στο πέρας των ετών⁴⁴⁰. Η Σύγκλητος απέδιδε με μεγάλη συχνότητα θριάμβους στο πλαίσιο νίκης, που είχε επιτύχει ένας *magistratus* σε έναν συγκεκριμένο χώρο στο σύντομο διάστημα της εξουσίας του. Πολλές φορές μία τέτοια νίκη συνδυαζόταν με την ολοκλήρωση της εκστρατείας και της ίδιας της εξουσίας του και, εν συνεχεία, η Σύγκλητος ανέθετε στον επόμενο *magistratus* την συνέχιση του πολέμου. Τέτοια ήταν κατά βάση η περίπτωση του Α΄ Καρχηδονιακού Πολέμου. Η σταδιακή επέκταση της Ρώμης στην Μεσόγειο επέφερε αλλαγή στον τρόπο διαμόρφωσης των *provinciae*. Οι *promagistratus* αυξήθηκαν και παρέμεναν στην

σελ. 147. R. EVANS, "Rome's Cimbric Wars and their Impact on the Iberian Peninsula", *Acta Classica*, XLVIII (2005), σελ. 52.

⁴³⁷ Λίβ., *Per.*, 67: *Cimbri vastatis omnibus, quae inter Rhodanum et Pyrenaeum sunt, per saltum in Hispaniam transgressi ibique multa loca populati a Celtiberis fugati sunt, reverisque in Galliam in Veliocassis se Teutonis coniunxerunt.*

⁴³⁸ Πράγματι η Ρώμη πολεμούσε στην βάση του *bellum iustum*, ήτοι μίας επίσημης κήρυξης πολέμου εναντίον ενός εχθρού. Ένας παράγοντας αυτής της επισημότητας ήταν η αναγνώρισή του ως ενός κανονικού συλλογικού αντιπάλου, ο οποίος τύγγανε ενός ελεύθερου και ανεξάρτητου καθεστώτος. Το γεγονός αυτό αφορούσε και τον θρίαμβο, δεδομένου ότι σύμφωνα με τον Βαλέριο Μάξιμο δεν μπορούσε να υπάρξει ένας θρίαμβος εναντίον ενός αντιπάλου όπως οι δούλοι, οι οποίοι δεν αναγνωρίζονταν ως ένας κανονικός εχθρός. Βλ. Βαλ. Μάξ., 2.8. Για την διαδικασία και την σημασία του *bellum iustum* βλ. W. HARRIS, *War and Imperialism*, σελ. 166-175.

⁴³⁹ Το πιο πρόσφατο παράδειγμα ήταν οι θρίαμβοι του 121 π.Χ. εναντίον των Αλλοβρόγων και των Αρβέρνων. Επιπλέον, είχαν υπάρξει κοινοί θρίαμβοι εναντίον και άλλων γαλατικών φύλων καθώς και Ιβηρικών.

⁴⁴⁰ J. RICH, "The Triumph", σελ. 224.

επαρχία τους πλέον του ενός έτους, ενώ τα όρια της επαρχίας γίνονταν πολλές φορές αρκετά εκτεταμένα⁴⁴¹.

Η περίπτωση του Μάριου δεν διαφέρει από τις προαναφερθείσες. Ωστόσο, διέφερε ως προς το γεγονός πως ο αρχικός στόχος ήταν, μάλλον, η διεξαγωγή πολέμου έναντι όλων των εχθρικών οντοτήτων, ενώ στην πορεία ο στόχος είχε τροποποιηθεί λόγω των εξελίξεων. Η απόδοση θριάμβου εναντίον των Τευτόνων και η δημιουργία νέας *provincia* εναντίον των Κίμβρων με επικεφαλής τον Μέτελλο αποτελούν ενδείξεις της προσαρμογής της πολιτείας στα νέα δεδομένα. Το αποτέλεσμα ήταν η τριετής παραμονή του Μάριου στην επαρχία περιοριζόμενος στην αντιμετώπιση ενός μόνου αντιπάλου.

Τελικά ο Μάριος θριάμβευσε το 101 π.Χ. εναντίον και των Κίμβρων και των Τευτόνων, ενώ θριάμβευσε και ο Κάτουλος εναντίον των Κίμβρων λόγω της συμμετοχής του στην μάχη των Βερκελλών⁴⁴². Πιθανώς, ο θρίαμβος του Μάριου συνιστούσε και μία έμμεση προσπάθεια εκ μέρους του να παρουσιάσει την εκστρατεία του ως γενόμενη στο πλαίσιο ενός πολέμου. Πράγματι, όπως αναφέρθηκε ο Μάριος είχε οριστεί να ηγηθεί εναντίον αμφοτέρων των αντιπάλων, ενώ ο θρίαμβος του 102 προέκυψε αφού ο συνολικός κίνδυνος από τα γερμανικά φύλα εξακολουθούσε να υφίσταται και ο ίδιος είχε οριστεί εκ νέου να τους αντιμετωπίσει⁴⁴³. Σε αυτό το πλαίσιο δεν αποκλείεται να προσπάθησε ο Μάριος να καταδείξει την πρόθεσή του για την ύπαρξη ενός θριάμβου μόνο κατόπιν μίας πλήρους και ξεκάθαρης νίκης εναντίον μίας εχθρικής οντότητας. Το βέβαιο είναι πως προσπάθησε να αιτιολογήσει την απόφασή του στην βάση της λειτουργίας του θριάμβου απέναντι στην πολιτεία, καθώς θεωρούσε ότι δεν θα προσέφερε σε αυτήν κάποια υπηρεσία ο θρίαμβος χωρίς την οριστική εξάλειψη και του δεύτερου εχθρού, που απειλούσε την ύπαρξη της Ιταλίας⁴⁴⁴. Το γεγονός αυτό μπορεί να στηριχθεί και στην αιτιολόγηση της αρχικής απόρριψης να τελέσει τον θρίαμβο το 102.

γ. Η προϋπόθεση της νίκης στο πλαίσιο του Α' Εμφυλίου Πολέμου

Ο θρίαμβος του Σύλλα τον Ιανουάριο του 81 π.Χ. εναντίον του Μιθριδάτη ΣΤ' έχει προκαλέσει συζητήσεις σχετικά με την πραγματική σημασία της νίκης σε σχέση με την απόδοση του θριάμβου, δεδομένου ότι η νίκη δεν εξασφάλισε την ολοκληρωτική ήττα του βασιλιά. Ο θρίαμβος έλαβε χώρα μέσα στον απόηχο του εμφυλίου πολέμου και αποδόθηκε υπό την δαμόκλειο σπάθη της βίας, την οποία χρησιμοποιούσε ο Σύλλας εναντίον των πολιτικών του αντιπάλων⁴⁴⁵. Ο Σύλλας πέτυχε δύο πολύ σημαντικές νίκες εναντίον του

⁴⁴¹ Βλ. σχετικά T.C. BRENNAN, *The Praetorship*, σελ. 222-246. A.W. LINTOTT, *Imperium Romanum*, σελ. 8-12. M. HUMBERT, *Πολιτικοί και Κοινωνικοί Θεσμοί*, σελ. 319-323.

⁴⁴² Λιβ., *Per.*, 68. Κικ., *Tusc.*, 5.56. Πλίν., *HN*, 33.150. Σουητ., *Iul.*, 3. Πλούτ., *Μάρ.*, 27.5-6· 44.5· *Καίσ.*, 6.1. Φλώρ., 1.38.10. Ευτρ., 5.2.2. *Auct. Vir. Ill.*, 67.2. Ορόσ., 5.16.22. Βαλ. Μάξ., 2.2.3· 3.6.6· 6.9.14· 8.15.7· 9.12.4. Διόδ. Σικ., 38.4.2.

⁴⁴³ Σχετικά με τις πηγές αυτής της εκστρατείας βλ. T.S. BROUGHTON, *The Magistrates*, Vol. I, σελ. 567.

⁴⁴⁴ Πλούτ., *Μάρ.*, 24

⁴⁴⁵ Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός πως τα θέματα της νομιμοποίησης της εξουσίας του Σύλλα και της αναγνώρισης των επαρχιακών του πράξεων και, μάλλον, της απόδοσης του θριάμβου συζητήθηκαν στον ναό της *Bellona*, ενώ την ίδια στιγμή στον πλησιέστερο χώρο της *Villa Publica* λάμβανε χώρα η σφαγή των

διοικούμενου από τον Αρχέλαο στρατού του Μιθριδάτη κατά το 86/85 π.Χ. στον Ορχομενό και στην Χαιρώνεια της Βοιωτίας. Σύμφωνα με τον Αππιανό, ο ανθύπατος ισχυρίστηκε ενώπιον του βασιλέως ότι θανάτωσε 160.000 από τον εχθρικό στρατό⁴⁴⁶. Ο αριθμός αυτός αποδίδεται κατά προσέγγιση και από άλλες πηγές⁴⁴⁷. Το βέβαιο είναι ότι ο Σύλλας διέθετε δυνάμεις, οι οποίες δεν ξεπερνούσαν τους 35.000 με 40.000 άνδρες και οι απώλειές του ήταν κατά βάση ελάχιστες⁴⁴⁸.

Το στρατηγικό αποτέλεσμα της νίκης ήταν η εξαφάνιση όλου του εχθρικού στρατού από την Ελλάδα και η αποχώρηση όλων των δυνάμεων του Μιθριδάτη από τον ελληνικό χώρο. Οι νίκες αποτέλεσαν την κύρια αιτία, βάσει της οποίας ο Σύλλας μπόρεσε να έλθει σε συνεννόηση με τον Μιθριδάτη στην Δάρδανο της Τρωάδας το 85 π.Χ.⁴⁴⁹. Η συμφωνία της Δαρδάνου προέβλεπε την επαναφορά του *status quo* της Μ. Ασίας πριν από την εισβολή του Μιθριδάτη. Αυτό σήμαινε ότι ο βασιλιάς υποχρεούνταν να αποχωρήσει από την Καππαδοκία, την Βιθυνία, την Παφλαγονία, την επαρχία της Ασίας και από οποιαδήποτε άλλη περιοχή εκτός από τα πατρογονικά εδάφη του βασιλείου του, τα οποία παρέμεναν άθικτα. Επιπλέον, διατηρούσε άθικτες όλες τις ανατολικές κτήσεις του προς τον Εύξεινο Πόντο. Στο οικονομικό και στρατιωτικό επίπεδο ο Μιθριδάτης ήταν υποχρεωμένος να πληρώσει 2.000 τάλαντα, ενώ απέδωσε στον Σύλλα 70 πλοία. Με βάση την συμφωνία αυτή ο μονάρχης θα καθίστατο εκ νέου φίλος και σύμμαχος της Ρώμης⁴⁵⁰.

Ο πραίτορας Λ. Λικίνιος Μουρήνας διαδέχθηκε τον Σύλλα ως διοικητής της Ασίας. Ο Μουρήνας δεν είχε σχετική δικαιοδοσία από την Σύγκλητο να διεξαγάγει πόλεμο εναντίον του Μιθριδάτη. Παρόλα αυτά, προέβη σε πολεμική ενέργεια εναντίον του βασιλιά και υπέστη σημαντική ήττα στα σύνορα του Πόντου με την Παφλαγονία. Μετά από την μάχη ο Μουρήνας

προγραφήτων, με αποτέλεσμα την πρόκληση πανικού ανάμεσα στους συγκλητικούς. Βλ. Α. KEAVENEY, *Sulla*, σελ. 124. Σχετικά με τις πηγές του γεγονότος βλ. T.S. BROUGHTON, *The Magistrates*, Vol. II, σελ. 69.

⁴⁴⁶ Αππ., *Μιθρ.*, 58.

⁴⁴⁷ Λιβ., *Per.*, 82. Ο Λίβιος κάνει λόγο για 100.000 νεκρούς του μιθριδατικού στρατού, καθώς και για πλήρη παράδοση του Αρχελάου προς τον Σύλλα. Πλούτ., *Σύλλ.*, 19.4· 21. Ο Πλούταρχος δεν δίνει συγκεκριμένο αριθμό, αλλά κάνει λόγο για δεκάδες χιλιάδες νεκρούς, δεδομένου ότι μόνο στην Χαλκίδα οι νεκροί πλησίασαν τους 10.000. Παράλληλα, προκαλεί εντύπωση η παρατήρησή του πως ακόμη και 200 χρόνια μετά την μάχη η καταστροφή ήταν τόσο μεγάλη, που θραύσματα από τα όπλα του μιθριδατικού στρατού υπήρχαν ακόμη επί του πεδίου. Βλ. και Ορόσ., 6.2.4-7. *Auct. Vir. Ill.*, 75. Ευτρ., 5.6. Φλώρ., 1.40.10-11.

⁴⁴⁸ Φλώρ., 1.40.10-11. Αππ., *Ρωμ. Εμφ.*, 1.57. Πλούτ., *Σύλλ.*, 9-14. Στράβ., 9.1.15· 20. Βέλλ. Πατ., 2.23.3-5. Ευτρ., 5.6. Λιβ., *Per.*, 82. Για το σύνολο των πηγών της εκστρατείας βλ. T.S. BROUGHTON, *The Magistrates*, Vol. II, σελ. 86. Βλ. και P.A. BRUNT, *Italian Manpower*, σελ. 441. Ο BRUNT υπολογίζει τις δυνάμεις του Σύλλα σε 5 λεγεώνες, ήτοι περίπου 30.000 άνδρες. Οι πηγές τονίζουν ότι επέστρεψε στην Ιταλία με περίπου 30.000 έως 40.000 άνδρες. Πιθανώς, ο αρχικός αριθμός διατηρήθηκε μετά από επάνδρωση από Ιταλούς διαμένοντες στην Ανατολή, ενώ ίσως είχαν ενταχθεί στον συλλανικό στρατό και σταθμεύοντες στρατιώτες στην Μακεδονία πριν τον ερχομό του Σύλλα. Επιπλέον, υπήρχαν και Ιταλοί στον στρατό.

⁴⁴⁹ Για την συμφωνία της Δαρδάνου βλ. Αππ., *Μιθρ.* 54-58· 64· 112. Διόδ. Σικ., 38.6. Λιβ., *Per.*, 83. Στράβ., 13.1.27. Βέλλ. Πατ., 2.23.6. Πλούτ., *Σύλλ.*, 22.2-24.4· *Λούκ.*, 4.1. Φλώρ., 1.40.11-13. Ευτρ., 5.7.2. Ορόσ., 6.2.9.

⁴⁵⁰ Α. KEAVENEY, *Sulla*, σελ. 86-90. R. KALLET-MARX, *Hegemony to Empire*, σελ. 262-264. A. N. SHERWIN-WHITE, *Roman Foreign Policy in the East*, σελ. 143-147.

κλήθηκε εσπευσμένα να επιστρέψει στην Ρώμη από τον Σύλλα⁴⁵¹. Το ερώτημα που προκύπτει εύλογα είναι αν θα μπορούσε να δικαιολογηθεί ένας θρίαμβος από αυτούς τους πολέμους.

Ο Κικέρων είναι ο μόνος αρχαίος συγγραφέας, που προβαίνει σε μία έμμεση κριτική εναντίον των θριάμβων τονίζοντας ρητώς την αντίφαση ανάμεσα στην πραγματοποίηση θριάμβου και στην μη εξάλειψη του εχθρού. Συγκεκριμένα, ο Αρπινάτης εξεφώνησε λόγο σε *contio* το 66 π.Χ., με τον οποίο είχε υπερασπιστεί την πρόταση του δημάρχου Γ. Μανίλιου για την απόδοση στον Πομπήιο της εξουσίας διεξαγωγής πολέμου εναντίον του Μιθριδάτη⁴⁵². Σε αυτό το πλαίσιο σχολίασε το αποτέλεσμα των εκστρατειών των Σύλλα και Μουρήνα εναντίον του βασιλιά λέγοντας ότι αμφότεροι θριάμβευσαν εναντίον του φέρνοντας στην Ρώμη μόνο τα *insignia* της νίκης, αφού ο βασιλιάς είχε παραμείνει στον θρόνο του: *Etenim adhuc ita nostri cum illo rege contenderunt imperatores ut ab illo insignia victoriae, non victoriam reportarent. Triumphavit L. Sulla, triumphavit L. Murena de Mithridate, duo fortissimi viri et summi imperatores, sed ita triumpharunt ut ille pulsus superatusque regnaret*⁴⁵³.

Ο Αρπινάτης χρησιμοποίησε την παραπάνω αναφορά ως επιχείρημα για την αδυναμία όλων των προηγούμενων στρατηγών εναντίον του Μιθριδάτη, ούτως ώστε να πείσει την Σύγκλητο και την λαϊκή συνέλευση ότι ο Πομπήιος ήταν ο πλέον κατάλληλος, για να φέρει εις πέρας τον πόλεμο⁴⁵⁴. Ο Κικέρων προέβαινε συχνά σε αναφορές για τα παρελθόντα κατορθώματα των *imperatores*. Η επίκληση των τελευταίων αποτελούσε ένα παράδειγμα για τους σύγχρονους του Ρωμαίους, οι οποίοι έπρεπε να συνεχίζουν την ένδοξη παράδοση των προγόνων τους προωθώντας μέσω αυτής το κοινό συμφέρον της πολιτείας⁴⁵⁵. Η επικράτηση του Σύλλα και του Μουρήνα ήταν, μάλλον, μέτρια, αφού ο βασικός στόχος δεν είχε επιτευχθεί. Επιπλέον, η εμφάνιση μίας μέτριας εικόνας του Σύλλα αποτελούσε συχνό φαινόμενο για τον Κικέρωνα, όταν μιλούσε σε *contiones* με λαϊκό ακροατήριο⁴⁵⁶.

⁴⁵¹ Αππ., *Μιθρ.*, 66. Κικ., *Pro Mur.*, 11· *Pro Leg. Man.*, 8. Βλ. R. KALLET-MARX, *Hegemony to Empire*, σελ. 263. A.N. SHERWIN-WHITE, *Roman Foreign Policy*, σελ. 151.

⁴⁵²Κικ., *Pro Leg. Man.*, 28· 30· 61· 62.

⁴⁵³ Κικ., *Pro Leg. Man.*, 8.

⁴⁵⁴ Βλ. Κικ., *Pro Leg. Man.*, 28· 62. Το σύνολο της ομιλίας αποσκοπούσε να πείσει τον *Populus* ότι ο Πομπήιος ήταν ο πλέον άξιος στρατηγός της Ρώμης, για να αναλάβει τον πόλεμο αυτό μετά και την αποτυχία του Λούκουλλου να εξοβελίσει τον Μιθριδάτη από τον θρόνο του. Βλ. Κικ., *De Orat.*, 102, στο οποίο ο ίδιος ο Αρπινάτης εξηγεί τους λόγους, για τους οποίους επέλεξε να εγκωμιάσει διά του προαναφερθέντος λόγου τον Πομπήιο. G. MADER, “Authorising Authority: Constitutive Rhetoric and the Poetics of Re-enactment in Cicero’s *Pro Lege Manilia*”, *Rhetorica*, Vol. XXXIX (2021), σελ. 150-173. R. SEAGER, *Pompey*, σελ. 40-52.

⁴⁵⁵ Τέτοιες επικλήσεις έκανε κατ’ εξοχήν σε ομιλίες του προς την Σύγκλητο, αλλά και σε *contiones*, όπως αποδεικνύει η ομιλία του υπέρ της ψήφισης της *lex Manilia*. Χαρακτηριστικός ήταν ο λόγος του ενώπιον της Συγκλήτου για την επιστροφή του Πίσωνα από την Μακεδονία το 56/55 π.Χ., στην οποία ο ανθύπατος ήταν το αντίθετο παράδειγμα για την δράση στην επαρχία σε σχέση με τα κατορθώματα στρατηγών όπως οι Σκιπίωνες ή ο Μάριος, ο Κόντος Φάβιος Μάξιμος, στρατηγοί του 4ου αι. π.Χ. Βλ. Κικ., *Pis.*, 58· *Pro Leg. Man.*, 47· 60· *Leg. Agr.*, 2.50. F. PINA POLO, “How much History did the Romans know? Historical References to Cicero Speeches to the People” K. SANDBERG-C. SMITH (επιμ.), *Historical Writing and Historical Evidence in Republican Rome*, Leiden/Boston 2018 (= “How much History did the Romans know?”), σελ. 218.

⁴⁵⁶ R. MORSTEIN-MARX, *Mass Oratory*, σελ. 111-113. F. PINA POLO, “How much History did the Romans know?”, σελ. 205-233. A. ECKERT, “Reconsidering the Sulla Myth”, σελ. 163-172. U. WALTER, *Memoria*, σελ. 328-329. Ο Κικέρων αναφερόταν στην *dominatio* του Σύλλα εν γένει στην πολιτεία σε αντίθεση με τις δράσεις άλλων πολιτικών, οι οποίοι θεωρούνταν καλοί για την *plebs*, όπως ο Μάριος και οι Γράκχοι.

Ωστόσο, παρατηρείται μία προσπάθεια του Κικέρωνα να δικαιολογήσει την αποτυχία εκείνων των εκστρατειών ως προς την εξάλειψη του μιθριδατικού κινδύνου. Αυτό προκύπτει από την αναφορά του στις έκτακτες εσωτερικές συνθήκες, οι οποίες είχαν ως αποτέλεσμα την τάχιση επιστροφή του Σύλλα στην Ιταλία⁴⁵⁷. Στην προκειμένη περίπτωση έπρεπε να αναδειχθεί η αντίθεση του επιτυχημένου Πομπήιου με τις αποτυχίες των προηγούμενων στρατηγών. Με αυτόν τον τρόπο ο Αρπινάτης εξυπηρετούσε τον ρητορικό του στόχο, σύμφωνα με τον οποίο ο Πομπήιος μπορούσε να πετύχει εκεί που οι υπόλοιποι είχαν αποτύχει εκπληρώνοντας την διαχρονική επιθυμία των Ρωμαίων για την πλήρη εξάλειψη του Μιθριδάτη⁴⁵⁸.

Ήταν όμως συμβατή με την παράδοση του θριάμβου η απαξίωση της νίκης και του θριάμβου, επειδή δεν είχαν φέρει στην πόλη την πραγματική επιτυχία; Πιθανώς, αυτή η άποψη αποτελούσε μία έκφραση της επικράτησης ενός είδους θεολογίας της νίκης τόσο από το ρωμαϊκό κράτος όσο και από τους εκάστοτε στρατηγούς, η οποία οφειλόταν στην έντονη άνοδο της επεκτατικής διάθεσης από την πολιτεία και την επιθυμία για περαιτέρω εκμετάλλευση των επαρχιών τόσο από τους *populares* όσο και από τους *ipseis*⁴⁵⁹.

Πράγματι, η επιτυχία της Ρώμης δεν ήταν πλήρης. Αυτό αποδεικνύεται από την αντίδραση του στρατού μετά την συνθήκη της Δαρδάνου⁴⁶⁰. Το πρόβλημα του Μιθριδάτη παρέμενε. Σημειώθηκε μία έκδηλη αδυναμία πλήρους επικράτησης εναντίον του Μιθριδάτη. Η συνθήκη

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι ο Κικέρων αναφερόταν στις αρνητικές πτυχές της δράσης του Σύλλα ζώντος ακόμη του τελευταίου. Χαρακτηριστική είναι η ομιλία για τον *Roscius Amerinus*, που εκφωνήθηκε αφού ο Σύλλας απεσύρθη επισήμως των αξιωμάτων του.

⁴⁵⁷ Κικ., *Pro Leg. Man.*, 8. Ο Αρπινάτης αναφέρει συγκεκριμένα ότι η *Respublica* κάλεσε τον Σύλλα να επιστρέψει στην Ιταλία και, εν συνεχεία, εκείνος ανακάλεσε από το πεδίο τον πραιτορα. Η σύνδεση της πράξης του Αρπινάτη με την *Respublica* συλλήβδην έχει ιδιαίτερη σημασία για την αντίληψη του Κικέρωνα ως προς την εξέλιξη της εκστρατείας. Κατ' αρχάς η αναφορά στερείται ιστορικής ακριβείας, διότι ο Σύλλας δεν είχε κληθεί επίσημα από κάποιο θεσμικό όργανο, για να επιστρέψει στην Ιταλία. Η χρήση του όρου *Respublica* από τον Κικέρωνα ισοδυναμούσε με την έννοια του συνόλου του κράτους κατέχοντας ιδιαίτερη βαρύτητα στην πολιτική σκέψη του Αρπινάτη και πολλών Ρωμαίων. Με τον όρο αυτό δηλώνονταν το πολίτευμα της πολιτείας, το οποίο ταυτιζόταν με την ύπαρξή της. Συνεπώς, ο όρος ήταν ταυτόσημος με την έννοια της πολιτείας και της πατρίδας. Βλ. Κ. ΒΛΑΧΟΣ, *Από την patria iuris στον pater patriae*, σελ. 13-24. Η *Respublica* έπρεπε να διασφαλιστεί από τον κίνδυνο της διάσπασής της. Όμως, μέχρι τότε ο κίνδυνος ήταν αποκλειστικά εξωτερικός. Ως εκ τούτου, η διασφάλιση της *Respublica* γινόταν με την επίτευξη νίκης στο *militiae* πεδίο. Στην προκειμένη περίπτωση ήλθε σε αντιπαράθεση αυτή η παραδοσιακή εξυπηρέτηση του κοινού συμφέροντος με την ανάγκη υπεράσπισης της πολιτείας από την εσωτερική της διάλυση. Η αντιμετώπιση της τελευταίας από τον Κικέρωνα ως σημαντικότερης της ολοκλήρωσης του Μιθριδατικού πολέμου δεικνύει την εξέλιξη της προσαρμογής τμήματος του ρωμαϊκού κόσμου στα νέα δεδομένα, που καθιστούσαν δύσκολη την ταχεία ολοκλήρωση των πολέμων, αφού ετίθεντο νέες προτεραιότητες από τους στρατηγούς, οι οποίες αφορούσαν την ύπαρξη της πολιτείας και των ίδιων εντός αυτής.

⁴⁵⁸ Κικ., *Pro Leg. Man.*, 28· 62· *Leg. Agr.*, 2.23· *Cat.*, 2.29. Σχετικά με την χρήση ζητημάτων του παρελθόντος προς εξυπηρέτηση σκοπών του παρόντος βλ. F. PINA POLO, "How much History did the Romans know?", σελ. 205-233. Ο Κικέρων κάνει συχνές αναφορές στις ομιλίες του προς τον λαό για τις εκστρατείες των Ρωμαίων *imperatores*, προκειμένου να αναδείξει μέσα από τα παραδείγματά τους τις όποιες επιτυχίες ή τις αποτυχίες. Βλ. Σχετικά Κικ., *In Pis.*, 44· 58· 62.

⁴⁵⁹ Σχετικά με τις επεκτατικές τάσεις της Ρώμης βλ. W. HARRIS, *War and Imperialism*, σελ. 105-130. Ως προς την εκμετάλλευση των επαρχιών από τους δημοσίωνες *ipseis* βλ. P.A. BRUNT, *The Fall of the Roman Republic*, σελ. 162-179.

⁴⁶⁰ Πλούτ., *Σύλλ.*, 24.4. Πιθανώς οι στρατιώτες ενδιαφέρονταν και για την απώλεια της πιθανής λείας, την οποία θα αποκτούσαν αν προέβαιναν σε εχθροπραξίες στην Ασία.

της Δαρδάνου σήμαινε, ενδεχομένως, μία αποδοχή εκ μέρους του Σύλλα προτεραιότητα είχε η διατήρηση του στρατού του και η διενέργεια του εμφυλίου πολέμου με τους πολιτικούς του αντιπάλους. Άλλωστε, η θέση του ήταν ούτως ή άλλως δύσκολη, λόγω της πλήρους αποκοπής του από την Ιταλία και της εχθρικής γι' αυτόν κατάστασης σε αυτήν⁴⁶¹. Όμως, τούτη η διαπίστωση δεν θα μπορούσε να σημαίνει απαραίτητα ότι ο Σύλλας δεν δικαιούνταν να θριαμβεύσει για την μεγάλη του επιτυχία στην Ελλάδα, δεδομένου ότι πέτυχε μία στρατηγική επιτυχία εις βάρος του εχθρού θανατώνοντας 160.000 εχθρούς και αποκτώντας αρκετά πλούσια λεία.

Ο θρίαμβος σχετιζόταν, πρωτίστως, με την *provincia* και την εξουσία ενός συγκεκριμένου *magistratus/promagistratus*. Το γεγονός αυτό αποδεικνύεται από την ύπαρξη θριάμβων εναντίον αντιπάλων, επί των οποίων ένας στρατηγός είχε πετύχει μία αρκετά σημαντική νίκη, η οποία αύξαινε την επιρροή και την κυριαρχία της πολιτείας. Αλλά τούτο δεν σήμαινε ότι ο αντίπαλος έπαυε να υπάρχει. Ενδεχομένως, ένας *magistratus* αντικαθίστατο μετά από σχετικά μικρό χρονικό διάστημα από άλλον άρχοντα, ο οποίος συνέχιζε τον πόλεμο. Ωστόσο, πιθανώς ήταν αποδεκτή η επιτυχία ενός στρατηγού κατά την διάρκεια της σύντομης εξουσίας του, η οποία σήμαινε την εξάλειψη της εχθρικής απειλής όχι συλλήβδην, αλλά σε συγκεκριμένο τόπο και για ορισμένο χρονικό διάστημα⁴⁶². Βέβαια, μετά το δεύτερο ήμισυ του 2ου π.Χ. αι. αυξήθηκαν οι περιπτώσεις θριάμβων, οι οποίες ήταν αποτέλεσμα λιγότερο σημαντικών επιτυχιών σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια, όπως φάνηκε από την εκτεταμένη χρήση των επινικίων *cognomina* ή της χρήσης του τίτλου *imperator*⁴⁶³. Υπήρχαν, βέβαια, και περιπτώσεις, που η πολιτεία απέρριπτε τις συνθήκες ειρήνης σε μία επαρχία, διότι αυτές δεν εξασφάλιζαν επ' ουδενί την επιθυμητή για αυτήν κυριαρχία⁴⁶⁴.

Η διαφορά έγκειτο στις διαφορετικές απαιτήσεις, που είχε Σύγκλητος και, πιθανώς, η κοινωνία από μία τέτοια εκστρατεία σε σχέση με τον πόλεμο εναντίον του Μιθριδάτη, επί του οποίου και ο ίδιος ο Σύλλας επιθυμούσε αρχικά την πλήρη ήττα του βασιλιά⁴⁶⁵. Σε μία αντίστοιχη περίπτωση με τον Ιουγούρθα ο θρίαμβος αποδόθηκε στον Μέτελλο Νουμιδικό από την Σύγκλητο, που παρά τις πολιτικές προεκτάσεις του θριάμβου, ο τελευταίος τύγγανε και της λαϊκής αποδοχής. Όμως, ο Μέτελλος δεν είχε κατορθώσει να υποτάξει τον Ιουγούρθα, γεγονός το οποίο συνέβη με δυσκολία από τον Μάριο δύο χρόνια αργότερα⁴⁶⁶.

⁴⁶¹ Βλ. *infra*, σελ. 90.

⁴⁶² Τέτοιες επιτυχίες δεν λάμβαναν χώρα αποκλειστικά εναντίον βασιλέων, αλλά μπορούσαν να συμβούν και εναντίον πόλεων ή άλλων οντοτήτων, με τις οποίες η Ρώμη βρισκόταν, ενδεχομένως, σε μακροχρόνια διαμάχη σε περισσότερα του ενός πολεμικά πεδία. Χαρακτηριστικές είναι οι περιπτώσεις των δύο πρώτων Καρχηδονιακών πολέμων, καθώς και οι πόλεμοι εναντίον Κελτιβήρων και Κελτών. Όσον αφορά την ελληνιστική Ανατολή τα παραδείγματα των θριάμβων εναντίον των Αιτωλών, του Αντιόχου Γ' και των Μακεδόνων αποτελούν μία σαφή ένδειξη της μη σύνδεσης του θριάμβου με την οριστική υποταγή του αντιπάλου. Δηλαδή, υπήρξαν θρίαμβοι εναντίον βασιλέων, οι οποίοι είχαν παραμείνει στον θρόνο τους κατόπιν συνθηκών ειρήνης, οι οποίες είχαν επιτευχθεί μετά από τις ήττες τους. Βλ. Λίβ., 37.4.6-6.3· 58.6-59.6· 38.42-50. Πολ., 21.5.13· 24.16-17.

⁴⁶³ Βλ. *supra*, σελ. 15-16.

⁴⁶⁴ Τέτοιες ήταν οι περιπτώσεις των ισπανικών επαρχιών το 138 και το 136 π.Χ. Βλ. J.S. RICHARDSON, *Hispaniae*, σελ. 144-149. A. ASTIN, *Scipio Aemilianus*, σελ. 141-147.

⁴⁶⁵ Βλ. A. KEAVENEY, *Sulla*, σελ. 89.

⁴⁶⁶ Βλ. *supra*, σελ. 76-82.

Όταν ο Σύλλας συνήψε συνθήκη ειρήνης το 85 με τον ηττημένο εχθρό, η Ρώμη κυριαρχούνταν από το καθεστώς του Κίννα, το οποίο είχε αποστείλει στην θέση του Σύλλα τον ύπατο του 86 π.Χ. Φλάκκο, ενώ ο Σύλλας ήταν κηρυγμένος *hostis* από την πολιτεία. Συνεπώς, η εξουσία δεν περιβαλλόταν από καμία επίφαση νομιμότητας. Αντίστοιχα εκείνος θεωρούσε πως το κιννανικό καθεστώς ήταν άκρως παράνομο και πως η νομιμότητα εκπροσωπούσαν από εκείνον. Ταυτόχρονα, ο Φιμβρίας πολεμούσε τον Μιθριδάτη ευρισκόμενος απέναντι στον Σύλλα⁴⁶⁷. Προκειμένου να μπορέσει να αντιμετωπίσει τους μαριανιστές στην Ιταλία, ο Σύλλας προέβη στην βεβιασμένη σύναψη της συνθήκης. Χάρη σε αυτήν έθεσε τέρμα στον πόλεμο αναγνωρίζοντας αφενός την κατώτερη θέση του μονάρχη προς την Ρώμη και αφετέρου δίνοντας του μία ευκολία ανασύνταξης, δεδομένου ότι δεν του είχαν επιβληθεί σκληροί όροι⁴⁶⁸.

Όμως, πρέπει να σημειωθεί ότι η συνθήκη δεν έλαβε ποτέ επίσημο χαρακτήρα, καθώς ο Σύλλας δεν την παρουσίασε ποτέ επίσημα προς έγκριση στην Σύγκλητο ή σε κάποια ομιλία του προς τον στρατό⁴⁶⁹. Αυτό σήμαινε πως δεν αναγνωρίστηκε ποτέ επίσημα κάποιος συμβιβασμός της Ρώμης με τον Ιουγούρθα ούτε από τον Σύλλα ούτε από την Σύγκλητο και την λαϊκή συνέλευση. Σε θεσμικό επίπεδο το ζήτημα του πολέμου ήταν πάντα ανοιχτό. Απλώς, η Ρώμη μαστιζόταν από τον εμφύλιο πόλεμο, στο πλαίσιο του οποίου επρόκειτο να διεξαχθεί ένας διαρκής αγώνας για την κυριαρχία των δύο παρατάξεων επί της πολιτείας. Έτσι, κανένα πολιτειακό όργανο δεν συνέχισε τον πόλεμο, εκτός από τον Μουρήνα. Ο προπραίτορας δεν είχε καμία δικαιοδοσία προς τούτο, αλλά επέλεξε να πολεμήσει στην βάση της μη αναγνώρισης εκ μέρους του καμίας συνθήκης με τον βασιλιά, αφού αυτή είχε ανεπίσημο χαρακτήρα. Η κίνηση του Σύλλα δεικνύει πως δεν υπήρξε ολοκλήρωση του πολέμου παρά μόνο προσωρινά και, δη, ανεπίσημα. Όμως, ακόμη και έτσι ο Σύλλας μπορούσε να θριαμβεύσει θεωρητικά και ο πόλεμος να συνεχιστεί σε μεταγενέστερο χρόνο.

Όμως, το βασικό πρόβλημα εστιαζόταν στην απουσία της κεντρικής εξουσίας και της νομιμότητας και την αντικατάστασή της από δύο αρχές στην πολιτεία, όπου η μία θεωρούσε την άλλη παράνομη. Ο Σύλλας διεξήγαγε τον πόλεμο στην Ανατολή, ενώ στην Ρώμη είχε κηρυχθεί *hostis* από τους μαριανιστές⁴⁷⁰. Αυτός ήταν ο λόγος που έστειλαν τον Φλάκκο ως στρατηγό εναντίον του Μιθριδάτη στην θέση του Σύλλα. Ο Φιμβρίας, που εν τω μεταξύ είχε πάρει την θέση του Φλάκκου, είχε καταγάγει σημαντικό πλήγμα στον Μιθριδάτη με αποτέλεσμα ο τελευταίος να κινδυνεύει να απωλέσει το μεγαλύτερο μέρος της δύναμής του ή και να ηττηθεί ολοκληρωτικά⁴⁷¹. Έτσι, ο Μιθριδάτης επέλεξε να παραδοθεί στον Σύλλα, από τον οποίο είχε ηττηθεί κατά κράτος στην Ελλάδα. Η κίνησή του αποσκοπούσε στην αναζήτηση

⁴⁶⁷ Σχετικά με το ιστορικό πλαίσιο της αντιπαράθεσης ανάμεσα στους μαριανιστές και τον Σύλλα πριν από την επιστροφή του τελευταίου στην Ιταλία βλ. A. KEAVENEY, *Sulla*, σελ. 91-107.

⁴⁶⁸ Για την συνθήκη βλ. R. KALLET-MARX, *Hegemony to Empire*, σελ. 262-264. A.N. SHERWIN-WHITE, *Roman Foreign Policy*, σελ. 143-148. A. KEAVENEY, *Sulla*, σελ. 88-90.

⁴⁶⁹ R. KALLET-MARX, *Hegemony to Empire*, σελ. 263.

⁴⁷⁰ Απ., *Ρωμ. Εμφ.*, 1.73. Πλούτ., *Σύλλ.*, 13.1 και 22.2.

⁴⁷¹ Σχετικά με τις πηγές για την εκστρατεία του Φλάκκου και την συνέχειά της από τον Φιμβρία βλ. T.S. BROUGHTON, *The Magistrates*, Vol. II, σελ. 53. Ο BADIAN εκτιμά ότι ο πραγματικός νικητής του πολέμου εναντίον του Μιθριδάτη ήταν ο Φιμβρίας. Βλ. E. BADIAN, *Foreign Clientelae*, σελ. 272, σημ. 3. Ως εκ τούτου, η Συνθήκη της Δαρδάνου απέτρεψε την Ρώμη από μία καθοριστική επιτυχία εναντίον του βασιλιά το 85 π.Χ.

χρόνου για την ανασύνταξή του, διότι ο Σύλλας δεν είχε την δυνατότητα και την πρόθεση να πολεμήσει μέχρι τέλους στην Ασία, καθώς οι αντίπαλοί του διεκδικούσαν τόσο την εξουσία του όσο και την πατρότητα της νίκης⁴⁷². Επιπλέον, η θέση του ήταν επισφαλής, δεδομένου ότι ήταν *hostis* και αντιλαμβανόταν άμεση απειλή από τους μαριανιστές. Το αποτέλεσμα ήταν να στραφεί προς την Ρώμη.

Οι πηγές αναφέρουν ότι υπήρχε ένα ενδεχόμενο μίας μεγαλύτερης ήττας του βασιλιά, αν προέβαιναν σε συνεργασία οι δύο Ρωμαίοι στρατηγοί, αλλά ο Σύλλας απέρριψε εξ αρχής αυτό το ενδεχόμενο, για να μην νομιμοποιήσει το καθεστώς του Κίννα. Σύμφωνα με τον Πλούταρχο ο Σύλλας ισχυρίστηκε ενώπιον των στρατιωτών του αμέσως μετά την αντίδρασή τους εναντίον της συνθήκης της Δαρδάνου ότι σε αντίθετη περίπτωση υπήρχε η πιθανότητα να βρεθούν αντιμέτωποι με τις συνδυασμένες δυνάμεις του Φιμβρία και του Μιθριδάτη με αποτέλεσμα να χάσουν τον πόλεμο: *Ὁ δὲ Σύλλας, αἰσθόμενος ἀχθομένους τοὺς στρατιώτας τῇ διαλύσει τὸν γὰρ ἔχθιστον τῶν βασιλέων καὶ δεκαπέντε μυριάδας ἡμέρα μιᾶ τῶν ἐν Ἀσίᾳ Ῥωμαίων κατασφαγῆναι παρασκευάσαντα δεινὸν ἡγοῦντο μετὰ πλοῦτου καὶ λαφύρων ὄρᾶν ἐκπλέοντα τῆς Ἀσίας, ἦν ἔτη τέσσαρα λεηλατῶν καὶ φορολογῶν διετέλεσεν, ἀπελογεῖτο πρὸς αὐτοὺς, ὡς οὐκ ἂν ἅμα Φιμβρία καὶ Μιθριδάτη πολεμεῖν, εἰ συνέστησαν ἀμφοτέροι κατ' αὐτοῦ, δυνηθείς*⁴⁷³.

Από το παραπάνω χωρίο είναι εμφανής η προσπάθεια του Σύλλα να εντάξει εκ νέου τον πόλεμο στο πλαίσιο της εμφύλιας σύγκρουσης και του θεσμικού και πολιτικού προβλήματος της νομιμοποίησης στην πολιτεία. Με αυτόν τον τρόπο ο Σύλλας παρουσίασε στον στρατό την άλλη όψη της πραγματικής κατάστασης του πολέμου. Σύμφωνα με αυτήν, αν επιχειρούσε να εξαλείψει τον Μιθριδάτη, θα υφίστατο ήττα, καθώς ο βασιλιάς θα συνεργαζόταν με τον Φιμβρία. Σε αυτήν την περίπτωση τόσο ο Σύλλας όσο και ο στρατός του θα έχαναν οποιαδήποτε ευκαιρία νίκης και υλικού κέρδους από την Ανατολή. Με αυτόν τον τρόπο ο *proconsul* είχε επιχειρήσει να καταστήσει κοινωνούς της αντίληψης του για την πολιτεία και τον πόλεμο τους στρατιώτες του κάνοντάς τους σαφές πως η συνθήκη συνιστούσε την μοναδική λύση για αυτούς⁴⁷⁴.

Φυσικά, αυτή η αντίληψη πήγαζε από την πεποίθηση πως ο Σύλλας, ο στρατός του και όσοι τους υποστήριζαν εκπροσωπούσαν την νόμιμη *Respublica*. Έτσι, η κίνηση αυτή του Σύλλα υπαγορευόταν πρωτίστως από το συμφέρον του ίδιου και, κατά κάποιο τρόπο του στρατού του. Ωστόσο, πρέπει να έχει κανείς υπ' όψη του πως με βάση τα δεδομένα της εποχής αυτό το συμφέρον ταυτιζόταν με το συμφέρον της πολιτείας, αφού το κατά τον Σύλλα παράνομο καθεστώς πολεμούσε τον Μιθριδάτη εις βάρος του πρώτου και, βάσει των λεγομένων του επρόκειτο να συνασπιστεί με τον βασιλιά, αν δεν υπογραφόταν η συνθήκη. Φυσικά, ο Σύλλας

⁴⁷² Σχετικά με την στρατηγική και την εν γένει δράση του Μιθριδάτη κατά την στιγμή αυτή βλ. B.C. MCGING, "Mithridates VI Eupator. Victim or Agressor?", J.M. HOJTE (επιμ.), *Mithridates VI and the Pontic Kingdom*, Aarhus 2009, (= "Mithridates VI Eupator"), σελ. 203-216.

⁴⁷³ Πλούτ., *Σύλλ.*, 24.4.

⁴⁷⁴ Εξ άλλου σε αυτή την σχέση βασιζόταν η πορεία και η εκστρατεία του Σύλλα από την στιγμή της εισβολής στην Ρώμη, δεδομένου ότι είχε δικαιολογήσει την ενέργεια προτάσσοντας το συμφέρον των στρατιωτών του. Οι τελευταίοι δεν στερούνταν της πιθανής λείας από τον πόλεμο, αφού θα αντικαθίσταντο από τον στρατό του Μάρκου. Βλ. Απ., *Ρωμ. Εμφ.*, 1.57. Σχετικά με την πολιτική σκέψη του Σύλλα κατά το 88 π.Χ. βλ. Κ. ΒΛΑΧΟΣ, *Από την patria iuris στον pater patriae*, σελ. 134-144.

παρουσίασε την επιθυμητή για αυτόν πραγματικότητα. Πάντως, αν συνεργαζόταν με τον Φιμβρία θα νομιμοποιούσε τους μαριανιστές, ενώ αν δεν προλάβαινε να προβεί στην συνθηκολόγηση, ήταν πιθανή η ήττα του Μιθριδάτη από τον Φιμβρία. Γνωρίζοντας ο βασιλιάς την κατάσταση που επικρατούσε στην Ρώμη και την επισφαλή θέση του Σύλλα, που θα τον καθιστούσε απρόθυμο να συνεχίσει τον πόλεμο, αποφάσισε να παραδοθεί σε εκείνον⁴⁷⁵. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με την επιστροφή του σε καθεστώς φίλου και συμμάχου, ενώ είχε ήδη ηττηθεί στο πεδίο, σήμαινε θεσμικά πως αναγνώριζε την κυριαρχία της Ρώμης, η οποία εκπροσωπούσαν από τον Σύλλα. Συνεπώς, η συνθήκη αυτή θα μπορούσε να αποτελεί και ένα μέσο για τον ισχυρισμό του *proconsul* ότι ήταν ο νόμιμος εκπρόσωπος της *Respublica*.

Η επιχειρηματολογία του δεικνύει πως προσπαθούσε να ενστερνιστεί την ευρύτερη τάση, βάσει της οποίας ο πόλεμος θα θεωρούνταν απολύτως ολοκληρωμένος με τον θάνατο του Μιθριδάτη. Αλλά καταλόγιζε τις ευθύνες για την αποτυχία του αυτή στην απομόνωσή του από την Ρώμη και στον πόλεμο που είχε δεχθεί από την τελευταία. Πιθανώς, ο Σύλλας έπεισε τους στρατιώτες του, όπως και τους στρατιώτες του Φιμβρία, οι οποίοι έπαυσαν να τον αναγνωρίζουν προσχωρώντας προς τον Σύλλα μετά τον συμβιβασμό, που είχε επιχειρήσει ο πρώτος και την τελική αυτοκτονία του. Αυτή η προσχώρηση οδηγούσε σε μία περαιτέρω νομιμοποίηση της συλλανικής εξουσίας⁴⁷⁶. Ο Σύλλας προέβη στην σύνδεση της εκστρατείας με την εχθρική για αυτόν κατάσταση που υπήρχε στην Ρώμη, όταν απέστειλε προς την Σύγκλητο την επιστολή του για να ενημερώσει για τα πεπραγμένα του στην επαρχία και εναντίον του Μιθριδάτη⁴⁷⁷. Η κίνηση αυτή φανερώνει την επιθυμία του να φανεί ως ο νόμιμος εκπρόσωπος της πολιτείας στην Ασία, μολονότι ήξερε ότι μία τέτοια επιστολή δεν είχε νόημα, αφού ήταν *hostis*.

Ως εκ τούτου, φαίνεται πως ο Σύλλας προσπάθησε να εμφανίσει τον πόλεμο του ως ολοκληρωμένο, δεδομένης της συμφωνίας της Δαρδάνου και της μεγάλης του νίκης στην Ελλάδα, ενώ σχετικά με την δυσαρέσκεια για την αδυναμία εξόντωσης του Μιθριδάτη επέρριπτε τις ευθύνες στους πολιτικούς του αντιπάλους και στην κρίση που εκείνοι είχαν δημιουργήσει αποποιούμενος πάσα ευθύνη. Φυσικά, η αξιοπιστία της θέσης του εξαρτιόταν από την ισχύ των όπλων μετά την λήξη του εμφυλίου και η νομιμοποίηση ανζητήθηκε μέσα στην ίδια την πομπή του θριάμβου και, ιδιαίτερα, ανάμεσα στους στρατιώτες και τους υποστηρικτές του. Επιπλέον, τα πάντα βρίσκονταν σε εξάρτηση από την διατήρηση της ειρήνης στην Ανατολή.

Η ειρήνη δεν διατηρήθηκε επί πολύ καιρό. Ο Λ. Λικίνιος Μουρήνας διαδέχτηκε τον Σύλλα ως διοικητής της επαρχίας της Ασίας και ξεκίνησε τον Β' Μιθριδατικό Πόλεμο. Η αφορμή ήταν η απροθυμία του Μιθριδάτη να τηρήσει έναν βασικό όρο της συμφωνίας της Δαρδάνου,

⁴⁷⁵ Για την παράδοση του Μιθριδάτη βλ. Απ., *Μιθρ.* 54-58· 64. Πλούτ., *Σύλλ.*, 22.2-24.4· *Λούκ.* 4.1. Φλώρ., 1.40.11-13. Ευτρ., 5.7.2. Ορόσ., 6.2.9. Διόδ. Σικ., 38.6. Λίβ., *Per.*, 83. Στράβ., 13.1.27. Βέλλ. Πατ., 2.23.6. *FGrH*, 2B.1151. 252.

⁴⁷⁶ Ως προς τις πηγές αναφορικά με την δράση του Φιμβρία κατά το 85 π.Χ. και την προσχώρησή του στρατού του στον Σύλλα βλ. T.S. BROUGHTON, *The Magistrates*, Vol. II, σελ. 59.

⁴⁷⁷ Απ., *Ρωμ. Εμφ.*, 1.77. Στην ίδια επιστολή ο Σύλλας τόνιζε πως θα επέστρεφε ως τιμωρός όσων είχαν δράσει εναντίον του.

βάσει του οποίου όφειλε να αποχωρήσει από την Καππαδοκία και να απόσχει από κάθε επιθετική ενέργεια εις βάρος του Αριοβαρζάνη. Αλλά η αιτία ήταν η επιθυμία του Μουρήνα για την απόκτηση μίας στρατιωτικής νίκης. Παρόλα αυτά, η εκστρατεία του Μουρήνα εξυπηρετούσε και έναν στρατηγικό σκοπό για την Ρώμη. Ο Μουρήνας προσπάθησε να πιέσει τον Μιθριδάτη, ούτως ώστε να μην μπορέσει να ξεφύγει από τα όρια του βασιλείου του και, εν συνεχεία, να τον εξαναγκάσει σε αποχώρηση από την Καππαδοκία. Η τελευταία περίπτωση αποτελούσε πάγιο ρωμαϊκό στόχο και προβλεπόταν και από την συνθήκη της Δαρδάνου⁴⁷⁸. Μολονότι ηττήθηκε στο πεδίο της μάχης, προκύπτει εμμέσως από τις αρχαίες μαρτυρίες ότι ο στόχος επετεύχθη μερικώς. Ο Μουρήνας κλήθηκε στην Ρώμη αμέσως, η οποία απέστειλε στην περιοχή συγκλητική επιτροπή με επικεφαλής τον Αύλο Γαβίνιο. Το αποτέλεσμα ήταν η συμφωνία ανάμεσα σε Μιθριδάτη και Αριοβαρζάνη μέσω σχέσης επιγαμίας, που συνιστούσε αναγνώριση της αξίωσης του τελευταίου στην Καππαδοκία. Η υπό ρωμαϊκή επίβλεψη συμφωνία σηματοδότησε την λήξη και του Β' Μιθριδατικού Πολέμου⁴⁷⁹.

Το βέβαιο είναι ότι ο Κικέρων αναγνωρίζει και την εκστρατεία του Μουρήνα ως νικηφόρα. Πώς θα μπορούσε να θεωρηθεί ως τέτοια αφ'ής στιγμής ο *propraetor* ηττήθηκε από τον βασιλέα; Κατ' αρχάς, ο Μουρήνας είχε λάβει τον τίτλο *imperator*⁴⁸⁰. Αυτό σημαίνει πως ο στρατός του τον είχε αναγνωρίσει ως νικητή⁴⁸¹. Ο Σύλλας ήταν δικτάτωρ κατά την επιστροφή του Μουρήνα⁴⁸². Δεδομένου ότι είχε τον πλήρη έλεγχο επί όλων των ζητημάτων της πολιτείας, είναι πιθανόν ότι καταχράστηκε την εξουσία του και του έδωσε το δικαίωμα να θριαμβεύσει προκειμένου να φανεί ως νικητής ο *propraetor*⁴⁸³. Με αυτόν τον τρόπο θα παρουσιαζόταν ενώπιον του λαού ο πόλεμος ως ολοκληρωμένος. Η αντίθετη περίπτωση θα καθιστούσε ιδιαίτερος επισφαλές το μήνυμα του δικού του θριάμβου, αφού αυτό συνίστατο ακριβώς στην λήξη των εχθροπραξιών με τον Μιθριδάτη. Μία τέτοια περίπτωση θα καθιστούσε ανίσχυρες τις θέσεις του Σύλλα σε μία εποχή, που μαίνονταν ακόμη οι προγραφές στο εσωτερικό και το καθεστώς του Σύλλα επιχειρούσε να εδραιωθεί. Επιπλέον, ένας τέτοιος θρίαμβος στο δεδομένο πλαίσιο της πολιτικής κατάστασης ενδέχεται να στόχευε στην συσπείρωση δυνάμεων εντός της Συγκλήτου, ενώ παράλληλα, ο Μουρήνας εκμεταλλευόταν την συγκυρία, για να ικανοποιήσει την δική του επιθυμία⁴⁸⁴.

Το συμπέρασμα είναι πως ο Σύλλας συνδύασε την απόδοση του θριάμβου εναντίον του βασιλέως Μιθριδάτη και του Πόντου με την επικράτηση της δικής του εκδοχής της νομιμότητας διά της βίας στην *Respublica*, η οποία συνίστατο σε μία μορφή ιδιοποίησης της τελευταίας. Ο Σύλλας είχε κάθε πρόθεση να ολοκληρώσει τον πόλεμο με την παύση της εξουσίας του Μιθριδάτη, αλλά το συμφέρον της πολιτείας συνίστατο στην καταπολέμηση των

⁴⁷⁸ Βλ. R. KALLET-MARX, *Hegemony to Empire*, σελ. 262-264. A.N. SHERWIN-WHITE, *Roman Foreign Policy*, σελ. 143-152.

⁴⁷⁹ *Αυτόθι*.

⁴⁸⁰ R. COMBES, *Imperator*, σελ. 101 και 454. Βλ. C. MACKAY, "Sulla Monuments", σελ. 190. Ενδεχομένως ο Μουρήνας επέδειξε προσωπικό ενδιαφέρον για την οποιαδήποτε χρήση του τίτλου, καθώς σε μία ελληνική επιγραφή αυτός δεν μεταφράστηκε σε *αυτοκράτωρα*, αλλά σε *ιμπεράτορα*.

⁴⁸¹ Για τον τρόπο απόκτησης του τίτλου βλ. H.S. VERSNEL, *Triumphus*, σελ. 440-455.

⁴⁸² Κικ., *Pro Mur.*, 11· *Pro Leg. Man.*, 8. Απ., *Μιθρ.*, 66. Βλ. A. KEAVENEY, *Sulla*, σελ. 162.

⁴⁸³ Βλ. F.J. VERVAET, "The Lex Valeria", σελ. 38-51. Ο Σύλλας είχε λάβει ως δικτάτωρ το δικαίωμα να επιλαμβάνεται επί όλων των ζητημάτων της πολιτείας.

⁴⁸⁴ Βλ. E. BADIEN, "The Date of Pompey's First Triumph", σελ. 118.

πολιτικών του αντιπάλων, καθώς αυτοί ήταν εχθροί της τελευταίας. Μολαταύτα, η νίκη του προκάλεσε μία μεγάλη απώλεια για τον Μιθριδάτη. Με την κατοπινή ανακωχή ο βασιλιάς αναγνώρισε την κυριαρχία της Ρώμης και όσο διατηρούνταν η ειρήνη ο Σύλλας είχε κάθε λόγο να αισθάνεται κερδισμένος. Αυτήν την εικόνα φαίνεται πως είχε ως στόχο να δώσει ο Σύλλας στον λαό της Ρώμης μέσω του θριάμβου του. Η κυριαρχία του στην πολιτεία είχε ως αποτέλεσμα να μεταβληθεί η σημασία του θεσμού. Μέχρι τότε ο θρίαμβος αποδιδόταν από την κυρίαρχη Σύγκλητο, η οποία στάθμιζε όλα τα δεδομένα με άξονα το συλλογικό συμφέρον της αριστοκρατίας, ενώ σταδιακά υποτασσόταν στις επιθυμίες των στρατηγών με αποτέλεσμα πολλοί θρίαμβοι να δίνονται εύκολα για ήσσονος σημασίας νίκες. Ο εμφύλιος πόλεμος ήταν η ακραία σύγκρουση των ατομικών συμφερόντων και η κυριαρχία του ενός σηματοδοτούσε την επικράτησή του και ως προς την διαμόρφωση του μηνύματος πίσω από την ψήφιση του θριάμβου, η οποία τυπικά περνούσε από την Σύγκλητο.

2. Η περίπτωση της νίκης στην περίοδο 81-29 π.Χ.

α. Σταθερές και μεταβλητές κατά την διαμόρφωση της συλλανικής πολιτείας

Μετά την μεταρρύθμιση του Σύλλα η *civitas* προσπαθούσε να στερεώσει εκ νέου την κυριαρχία της σε όλους τους χώρους υπερπόντιας κυριαρχίας. Οι εκστρατείες στην Αφρική και την Ισπανία ήταν πολύ σημαντικές για την διατήρηση του καθεστώτος. Η σημασία γινόταν μεγαλύτερη από το γεγονός πως τα αντίπαλα στρατόπεδα είχαν ρωμαϊκή ηγεσία, η οποία στεκόταν ενάντια στο συλλανικό καθεστώς. Η εξέταση των πηγών δεικνύει ξεκάθαρα πως οι νίκες στις εν λόγω επαρχίες επαύξησαν την ισχύ της συλλανικής *civitas* και επιβεβαίωσαν την κυριαρχία της.

Ο θρίαμβος του Πομπήιου το 81 π.Χ. έλαβε χώρα εναντίον της Αφρικής και των Νομάδων. Αν και δεν διασώζονται οι θριαμβικοί κατάλογοι για την εποχή αυτή, οι νομισματικές αναφορές και οι μαρτυρίες μπορούν να προσδιορίσουν τον εχθρό. Ο Αππιανός τονίζει πως ο θρίαμβος έλαβε χώρα εναντίον των Νομάδων: *ἐφ' ᾧ δὴ καὶ θριαμβεῦσαι κατὰ τῶν Νομάδων αὐτῷ παρέσχεν ὁ Σύλλας, ἔτι ὄντι νέῳ καὶ ἔτι ὄντι τῶν ἰπέων*⁴⁸⁵. Οι πηγές κάνουν μνεία του θριάμβου συνδέοντας τον με την Αφρική σε αναφορές τους και για τους τρεις θρίαμβους του Πομπήιου. Πέραν τούτου, ο θρίαμβος έγινε, εμμέσως, αντικείμενο αναφοράς σε νομισματικές κοπές. Σε *aureus* του 71 π.Χ. γίνεται μία σύνδεση της Αφρικής με τον θρίαμβο του Πομπήιου. Στην εμπρόσθια όψη απεικονίζεται η προσωποποίηση της Αφρικής με οίονοσκοπικά σύμβολα και στο κάτω μέρος το *cognomen Magnus*. Στην οπίσθια όψη παρουσιάζεται ο Πομπήιος ως

⁴⁸⁵ Αππ., *Ρωμ. Εμφ.*, 1.80. Βλ. και Λίβ., *Per.*, 89, ο οποίος αναφέρει ότι ο Πομπήιος θριάμβευσε *ex Africa: Cn. Pompeius [...] ex Africa triumphavit*. Gran. Lic., 36. Πλούτ., *Πομπ.*, 14.3. Ευτρ., 5.9.1. Κικ., *Pro Leg. Man.*, 61, οι οποίοι αναφέρονται στην περιοχή από την οποία θριάμβευσε ο Πομπήιος με τον Πλούταρχο να κάνει λόγο για την εκστρατεία στην Λιβύη και τους Ευτρόπιο και Κικέρωνα στην Αφρική.

έφιππος θριαμβευτής, ενώ στο έξεργο αναγράφεται η λέξη PROCOS, δηλαδή *pro consule*, αναδεικνύοντας την τότε ιδιότητά του⁴⁸⁶.

Ωστόσο, ο Πομπήιος εξεστράτευσε εναντίον των Μαριανιστών. Η νίκη του επετεύχθη εναντίον του Λ. Δομίτιου Αηνόβαρβου. Σύμφωνα με τον Βαλέριο Μάξιμο ήταν αδύνατος ένας θρίαμβος μετά από νίκη σε εμφύλιο πόλεμο και εναντίον Ρωμαίων πολιτών⁴⁸⁷. Η ίδια πληροφορία δίνεται και από τον Κικέρωνα, ο οποίος τονίζει πως ούτε και ο τίτλος *imperator* αποδιδόταν μετά από μία εμφύλια νίκη⁴⁸⁸. Σχετικά με τον θρίαμβο του 81 είναι γεγονός πως ο Πομπήιος είχε αναγνωρισθεί *imperator* από τους στρατιώτες, γεγονός που φανερώνει πως οι τελευταίοι θεωρούσαν κανονική για μία τέτοια τιμή την νίκη⁴⁸⁹. Μετά την επιστροφή του στην Ρώμη το ζήτημα που φαίνεται πως απασχόλησε ιδιαίτερα τον Σύλλα και την Σύγκλητο ήταν το καθεστώς κάτω από το οποίο τελούσε ο υπέας και όχι η φύση του εχθρού. Δεδομένης της πληροφορίας του Αππιανού για θρίαμβο εναντίον των Νουμιδών, μπορεί να υποστηριχθεί ότι ο θρίαμβος διεξήχθη εναντίον των τελευταίων και του βασιλιά Ιάρβα. Μάλιστα ο Πομπήιος αποκατέστησε στην μοναρχία της Νουμιδίας τον Ιέμψα, που είχε εκδιωχθεί από τον Ιάρβα⁴⁹⁰.

Ο Πομπήιος αναδείχθηκε *imperator* από τον στρατό του μετά την θανάτωση 17.000 εχθρών⁴⁹¹. Στην συνέχεια κατέκτησε αρκετές τοπικές πόλεις και έθεσε όλη την περιοχή της Νουμιδίας κάτω από την ρωμαϊκή κυριαρχία. Η αντικατάσταση του συνεργαζόμενου με τους μαριανιστές Ιάρβα από τον Ιέμψα σηματοδότησε την κυριαρχία της συλλανικής πια πολιτείας στα πράγματα της Νουμιδίας. Πρέπει να σημειωθεί ότι ο Πομπήιος εστάλη στην περιοχή για να την επανεντάξει στην νόμιμη *Respublica*, όπως την θεωρούσαν οι κάτοχοί της⁴⁹². Το γεγονός ότι η εκστρατεία είχε ως στόχο τον Δομίτιο Αηνόβαρβο δεν μπορεί να παραγνωρίσει πως στόχος ήταν και η ίδια η Νουμιδία, η οποία πολέμησε την νόμιμη ρωμαϊκή αρχή. Η επιτυχία του Πομπήιου ικανοποιούσε πλήρως την τελευταία. Ως εκ τούτου, η απόδοση θριάμβου για την νίκη ήταν λογική.

Ο επακολουθήσας πόλεμος στην Ισπανία εναντίον του Σερτωρίου συνιστά μία παρόμοια περίπτωση σχετικά με την απόδοση του θριάμβου. Ο Φλώρος τονίζει την ύπαρξη ενός προβληματισμού σχετικά με το αν ο πόλεμος έπρεπε να θεωρηθεί εξωτερικός ή εμφύλιος: *Bellum Sertorianum quid amplius quam Sullanae proscriptionis hereditas fuit? Hostile potius an civile dixerim nescio, quippe quod Lusitani Cletiberique Romano gesserint duce*⁴⁹³. Το

⁴⁸⁶ RRC, 402.

⁴⁸⁷ Βαλ. Μάξ., 2.8.7: *Verum quamvis quis praeclaras res maximeque utiles rei publicae civili bello gessisset, imperator tamen eo nomine appellatus non est, neque ullae supplicationes decretae sunt, neque aut ovans aut curru triumphavit, quia ut necessariae istae, ita lugubres semper existimatae sunt victoriae, utpote non externo sed domestico partae cruore*. Βλ. και Λουκ. 1.12. Τακ., *Hist.*, 4.4.2.

⁴⁸⁸ Κικ., *Phil.*, 14.22-24.

⁴⁸⁹ Πλούτ., *Πομπ.*, 12.3.

⁴⁹⁰ Αππ., *Ρωμ. Εμφ.*, 1.80. Άλλες πηγές αναφέρουν ότι ο θρίαμβος διεξήχθη εναντίον της Αφρικής. Βλ. Λίβ., *Per.*, 89. Κικ., *Pro Leg. Man.*, 61.

⁴⁹¹ Πλούτ., *Πομπ.*, 12.3. Οι εχθροί αυτοί δεν προέρχονταν από το σύνολο της εκστρατείας του, αλλά από μία μάχη. Ωστόσο, δεν διευκρινίζεται αν μέσα σε αυτούς υπήρχαν Ρωμαίοι. Ο αριθμός των νεκρών ξεπερνά το όριο των 5.000 που συνήθως ζητούσε η Σύγκλητος. Βλ. C. AULIARD, *Victoires et triumphes*, σελ. 88-89.

⁴⁹² T.C. BRENNAN, *The Praetorship*, σελ. 543-544. E. BADIAN, *Foreign Clientelae*, σελ. 271-273.

⁴⁹³ Φλώρ., 2.10.1.

ζήτημα προσδιορισμού της φύσης του εχθρού προέκυπτε από το γεγονός πως αφενός η επίσημη Ρώμη πολέμουσε τον Σερτώριο και πως αφετέρου οι Λουσιτανοί και οι Κελτίβηρες είχαν εξεγερθεί εναντίον της Ρώμης συμμαχώντας με τον Σερτώριο. Πράγματι, το μεγαλύτερο μέρος των αντιπάλων, εναντίον των οποίων πολέμησαν στην Ιβηρική οι Μέτελλος και Πομπήιος προέρχονταν από τους Λουσιτανούς και τους Κελτίβηρες και γενικά από ντόπιους πληθυσμούς. Υπό την έννοια αυτή ο πόλεμος θα μπορούσε να ιδωθεί ως μία αναμέτρηση ενός *promagistratus* με τοπικές πολιτείες στα πλαίσια των ισπανικών επαρχιών, όπως συνέβαινε κατά τον 2ο αι. π.Χ.⁴⁹⁴.

Η ύπαρξη του Σερτωρίου και η δημιουργία οιωνοί κρατικών δομών στην Ιβηρική ήταν, όμως, η αιτία των πολέμων. Αυτός ήταν ο λόγος του ως άνω προβληματισμού του Φλώρου. Άλλωστε, ο συγγραφέας τονίζει στην συνέχεια του χωρίου ότι οι δύο στρατηγοί επιθυμούσαν να θεωρηθεί ως εξωτερικός ο πόλεμος, προκειμένου να θριαμβεύσουν: *Victores duces externum id magis quam civile bellum videri voluerunt, ut triumpharent*⁴⁹⁵. Η βούλησή τους να παρουσιάσουν τον πόλεμο ως εξωτερικό δείχνει πως μάλλον κατά το επίσημο αίτημά τους προς την Σύγκλητο και, ίσως, στο πλαίσιο της επιστολής τους δεν έκαναν μνεία στον Σερτώριο αλλά μόνο στις μη ρωμαϊκές οντότητες, οι οποίες τον στήριζαν και γενικά σε όλους τους μη Ρωμαίους, τους οποίους υπέταξαν⁴⁹⁶.

Πιθανώς ο εμφύλιος πόλεμος δεν παρουσιάστηκε ως ένα τμήμα ενός εξωτερικού πολέμου. Αυτό προκύπτει από την επιθυμία των στρατηγών για διενέργεια θριάμβων εναντίον μη Ρωμαίων, καθώς και από το γεγονός πως στον πρώτο θρίαμβο του Πομπήιου δεν έγινε κάποια ιδιαίτερη μνεία σε Ρωμαίους πολίτες ως εχθρούς. Συνεπώς, είναι πιθανόν πως αναδείχθηκε η μία πλευρά του πολέμου, η οποία θεωρήθηκε ότι σχετιζόταν με τους *peregrini*, που είχαν αντιταχθεί στην νόμιμη *civitas*⁴⁹⁷. Έτσι, θα μπορούσε το αίτημα για θρίαμβο να μην λάμβανε υπ' όψη τον Σερτώριο, αλλά να αφορούσε μόνο τους *peregrini*, η συμμετοχή των οποίων ήταν ξεκάθαρη, όπως αναφέρει ο Φλώρος⁴⁹⁸. Ωστόσο, η πράξη αυτή αποδεικνύει πως θεωρούνταν

⁴⁹⁴ Πλούτ., *Σερτ.*, 10.1 και 12.1-2. Φλώρ., 2.10. Για τους πολέμους της Ρώμης με τους Λουσιτανούς και τους Κελτίβηρες κατά τον 2ο αι. π.Χ. βλ. J.S. RICHARDSON, *Hispania*, σελ. 126-159.

⁴⁹⁵ Φλώρ., 2.10.9.

⁴⁹⁶ Ας σημειωθεί ότι αμφότεροι επονομάστηκαν *imperatores* από τα στρατεύματά τους για τις ισπανικές νίκες. Βλ. σχετικά Πλούτ., *Σερτ.*, 22.2· Πομπ., 18.2. Βαλ. Μάξ., 9.1.5. Σαλλ., *Hist.*, 2.70M. Κικ., *Pro Arch.*, 26. Επιπλέον, οι στρατηγοί καθόριζαν, κατ' αρχήν, το πλαίσιο, βάσει του οποίου εξέταζε η Σύγκλητος το αίτημά τους για *supplicationes* και θρίαμβο, αφού η διαδικασία ξεκινούσε πάντα με την δαφνηφόρο επιστολή τους από το πεδίο της μάχης και έπειτα με την συνεδρίαση της Συγκλήτου, όπου προέβαιναν στο αίτημά τους. Ίσως αυτή η διαδικασία αναφέρεται εμμέσως από τον Φλώρο. Βλ. J. RICH, "The Triumph", σελ. 211.

⁴⁹⁷ Σε τεχνικό επίπεδο ίσως ήταν εφικτή μία τέτοια κατάσταση. Ο θρίαμβος μπορούσε να διεξαχθεί εναντίον μίας ή και παραπάνω οντοτήτων για νίκες στο πλαίσιο της ίδιας εκστρατείας. Έτσι, η Σύγκλητος είχε διακρίνει το 102 π.Χ. τους Τεύτονες από τους Κίμβρους και το 121-120 π.Χ. τους Αλλόβρογες από τους Αρβέρνους. Βλ. *supra*, σελ. 12-13. Επιπλέον, το 201 π.Χ. δόθηκε θρίαμβος στον Σκιπίωνα εναντίον των Καρχηδονίων και του βασιλιά της Νουμιδίας, ενώ και στις αρχές του 2ου αι. π.Χ. είχαν διεξαχθεί πάρα πολλοί θρίαμβοι εναντίον των Λουσιτανών και των Κελτιβήρων, καθώς και της *Hispania* εν γένει. Βλ. J. RICH, "The Triumph", σελ. 224-231. R. DEVELIN, "Triumphal Regulations", σελ. 434-437. J.H. RICHARDSON, "The Triumph", σελ. 52-56.

⁴⁹⁸ Βλ. C.J. LANGE, "Triumph and Civil War in the Late Republic", *Papers of British School at Rome*, 81 (2013) (= "Triumph and Civil War"), σελ. 67-75. ο οποίος εκτιμά πως μία τέτοιου τύπου παρουσίαση του πολέμου στην Σύγκλητο συνιστούσε απόκρυψη της πραγματικής ταυτότητας του εχθρού, προκειμένου να καταστεί εφικτός ο θρίαμβος. Βλ. Και W. HAVENER, "A Ritual against the Rule? The Representation of Civil War Victory in the

ούτως ή άλλως αδύνατος ένας θρίαμβος εναντίον Ρωμαίων πολιτών. Τούτο προκύπτει από την αναφορά του Βαλέριου Μάξιμου σχετικά με την νίκη εναντίον πολιτειών, που διέπονταν είτε από το καθεστώς της *civitas sine suffragio* είτε της αποικίας και η νίκη τους δεν σχετιζόταν με κάποια περίπτωση αύξησης της ρωμαϊκής ισχύος (*auctio imperii*) στο εξωτερικό. Ενδεχομένως το ζήτημα της σχέσης του θριάμβου με την εμφύλια νίκη προέκυψε κάποιες δεκαετίες αργότερα και οπωσδήποτε κατά την εποχή της Ηγεμονίας⁴⁹⁹.

Οι πηγές τονίζουν το ενδιαφέρον των στρατηγών στην αποκατάσταση της ρωμαϊκής κυριαρχίας στην Νουμιδία και στην Ισπανία και στην επίτευξη αυτής για την μετασυλλανική *civitas*. Το γεγονός αυτό συνιστούσε την διασφάλιση της ισχύος της τελευταίας στις εν λόγω επαρχίες. Συνεπώς, ένας θρίαμβος ήταν συμβατός δεδομένου ότι πάντα ο τελευταίος αποδιδόταν στο πλαίσιο είτε της επέκτασης τη ισχύος της Ρώμης είτε λόγω της ανάκτησης αυτής σε περιοχές που υπήρχε το καθεστώς του *peregrinus*. Επιπλέον, ο θρίαμβος ψηφιζόταν με κριτήριο την δράση του συγκεκριμένου αιτούντος στρατηγού στην επαρχία. Στην προκειμένη περίπτωση αμφότεροι πέτυχαν απολύτως την λήξη των εχθροπραξιών.

Η συμμετοχή του λαού και η υποστήριξη προς τους θριαμβευτές ήταν, μάλλον, αναγκαία για την αναγνώριση των θριάμβων και της νίκης ως απαραίτητων στοιχείων για την διατήρηση του καθεστώτος. Αν και υπήρχαν στις τάξεις του λαού αρκετοί υποστηρικτές του Μάριου, είναι γεγονός πως ειδικά ο Πομπήιος είχε αναπτύξει μία ραγδαία δυναμική ανάμεσα στην *plbes* και τους *populares*, κάτι που ενδεχομένως σημαίνει πως η παρουσία του θριαμβευτή όπως και του συνάρχοντά του ήταν ιδιαίτερης σημασίας για την Σύγκλητο. Το γεγονός αυτό μετουσιώθηκε στην απόδοση του προσωνυμίου *Magnus*, βάσει του οποίου η *civitas* αναγνώρισε το κατόρθωμα του Πομπήιου, αλλά, ταυτόχρονα, του προσέδιδε ιδιαίτερη φήμη, διότι το *cognomen* ήταν πάρα πολύ σημαντικό σε σχέση με την νίκη που είχε επιτευχθεί⁵⁰⁰. Τα γεγονότα αυτά είναι ενδεικτικά της ισχύος των δύο θριαμβευτών και της αποδοχής των αποτελεσμάτων των εκστρατειών τους. Τα τελευταία εξυπηρετούσαν τον στόχο της Συγκλήτου, ο οποίος συνίστατο στην ενίσχυση της θέσης της έναντι του λαού στο εσωτερικό, δεδομένου ότι η νίκη και ο θρίαμβος σηματοδοτούσαν πολλές φορές και το πέρασμα σε μία καλύτερη εποχή⁵⁰¹.

Η ίδια στόχευση υπήρχε και στις άλλες επαρχίες της Μεσογείου. Η περίπτωση της Μακεδονίας ήταν ιδιαίτερη στην μετά το 80 π.Χ. περίοδο. Ο Κικέρων στο *In Pisonem* τονίζει την ιδιαίτερη σύνδεση των εκστρατειών στην Μακεδονία με τον θεσμό του θριάμβου, ενώ επισημαίνει τους θριάμβους των Δολαβέλλα, Λούκουλλου και Κουρίωνα, για να καταδείξει την σύνδεση των εκστρατειών με τον θρίαμβο: *ut ex ea provincia quae fuerit ex omnibus una maxime triumphalis nullam sit ad senatum litteram mittere ausus [...] unde his paucis annis*

Late Republican Triumph“, C.H. LANGE-F.J. VERVAET (επιμ.), *The Roman Republican Triumph beyond the Spectacle*, Rome 2014 (= “A Ritual against the Rule?”), σελ. 164-168. σελ. Contra: I. ÖSTENBERG, “Triumph and Spectacle. Victory Celebrations in the Late Republican Civil War”, C.H. LANGE-F.J. VERVAET (επιμ.), *The Roman Republican Triumph beyond the Spectacle*, Rome 2014 (= “Triumph and Spectacle”), σελ. 183.

⁴⁹⁹ Βαλ. Μάξ., 2.8.4. C.J. DART-F.J. VERVAET, “Claiming Triumphs”, σελ. 53-63.

⁵⁰⁰ Η λαϊκή συμμετοχή ως προς την επισημοποίηση του προσωνυμίου επιβεβαιώνεται εμμέσως από τις πηγές. Βλ. Πλούτ., *Κράσ.*, 12.4.

⁵⁰¹ H.S. VERSNEL, *Triumphus*, σελ. 284-299.

*Cn. Dolabellae, C. Curionis, M. Luculli iustissimos triumphos vidimus*⁵⁰². Ο στόχος του Αρπινάτη ήταν να καταδείξει την στάση του Πίσωνα το 56, που είχε διατελέσει διοικητής της Μακεδονίας και, ενώ είχε κάποια επιτυχία, δεν ήθελε να θριαμβεύσει. Οι αναφορές του Κικέρωνα δρουν αντιθετικά ως προς την επιθυμία του Πίσωνα και αναδεικνύουν την έντονη τάση των στρατηγών και εν γένει της αριστοκρατίας ως προς την πραγματοποίηση θριάμβων⁵⁰³.

Ο Κικέρων χαρακτηρίζει ως *iustissimus* τους θριάμβους των τριών στρατηγών αναγνωρίζοντας με αυτόν τον τρόπο, πως οι θρίαμβοι αποδόθηκαν ορθά. Ο Δολαβέλλας θριάμβευσε πρώτος το 77 μετά από μία τετραετή παρουσία στην επαρχία. Ωστόσο, ακολούθησαν οι θρίαμβοι των Κουρίωνα και Λούκουλλου, γεγονός το οποίο δείχνει ότι ο πόλεμος στην περιοχή δεν είχε ολοκληρωθεί και απλώς η Σύγκλητος έστειλε νέους *promagistratus* μετά το πέρας ορισμένου χρόνου. Προφανώς, ο θρίαμβος κρινόταν στην βάση κάποιας συγκεκριμένης επιτυχίας ενός *promagistratus* κατά την στιγμή της επιστροφής του ανεξάρτητα από την συνέχεια του πολέμου, η οποία λάμβανε πιθανώς χώρα σε ένα συγκεκριμένο σημείο της περιοχής, ενώ ο πόλεμος μπορεί να συνεχιζόταν αλλού⁵⁰⁴. Αυτό προκύπτει από τους θριάμβους του Κουρίωνα το 72 και του Λούκουλλου το 71. Ο πρώτος θριάμβευσε εναντίον των Δαρδάνων και ο δεύτερος εναντίον των *Bessi*⁵⁰⁵. Χαρακτηριστικό είναι πως και στις δύο περιπτώσεις οι στρατηγοί φαίνεται πως είχαν πετύχει νίκες που διασφάλιζαν τα ρωμαϊκά συμφέροντα στην Μακεδονία επεκτείνοντας την κυριαρχία της Ρώμης και σε άλλες περιοχές, στις οποίες δεν είχε εγκατασταθεί ποτέ ρωμαϊκός στρατός. Σύμφωνα με τον Φλώρο ο Κουρίων νίκησε τους Δάρδανους φτάνοντας ως τον Δούναβη, ενώ ο Λούκουλλος κατέλαβε περιοχές στον Εύξεινο Πόντο⁵⁰⁶.

Τα έτερα μέτωπα της Ανατολής ήταν εκείνα των πειρατών και της Ασίας. Η Ρώμη διείδε στρατηγικά την περιοχή της ανατολικής Μεσογείου γενικότερα. Μετά την λήξη των πρώτων εχθροπραξιών με τον Μιθριδάτη η Σύγκλητος απέστειλε στην Ασία ως ανθύπατο τον ύπατο του 79 Π. Σερβίλιο Βάτια. Η εξουσία του διήρκεσε ως το 75/74 π.Χ., έτος κατά το οποίο σημειώθηκε ο θρίαμβός του στην Ρώμη, ενώ έλαβε τον τίτλο *imperator*, όπως αποδεικνύεται από επιγραφές⁵⁰⁷. Ο Σερβίλιος ασχολήθηκε αρχικά με την καταστολή της πειρατείας στην

⁵⁰² Κικ., *In Pis.*, 44.

⁵⁰³ Τ. ITGENSTHORST, *Tota Illa Pompa*, σελ., 82-89, η οποία εντάσσει την κατηγορία του Κικέρωνα εναντίον του Πίσωνα σε μία προσπάθειά του να δείξει την ακλόνητη επιθυμία των συγκλητικών για τον θρίαμβο, δεδομένου ότι απευθυνόταν στην Σύγκλητο.

⁵⁰⁴ Ωστόσο, όπως έχει αναλυθεί σε άλλες παραγράφους η Σύγκλητος αντιμετώπιζε τον θρίαμβο διαρκώς με βάση αυτήν την λογική μην αναμένοντας την οριστική λήξη ενός πολέμου. Απεναντίας έκρινε το αποτέλεσμα της εκστρατείας κάθε στρατηγού ανάλογα με τις απαιτήσεις που είχε για την τελευταία. Τέτοια ήταν τα παραδείγματα των Σαμνιτικών και των Καρχηδονιακών πολέμων, αλλά και των πολέμων στην Ιβηρική και την Γαλατία μετά την μεσογειακή εξάπλωση. Για την διάσταση απόψεων σχετικά με την σχέση του θριάμβου με την λήξη ενός πολέμου βλ. J. RICH, "The Triumph", σελ. 216-218.

⁵⁰⁵ Για τον θρίαμβο του Κουρίωνα βλ. Κικ., *In Pis.*, 44 και 58. Ευτρ., 6.2.2 και 5.2. Σχετικά με τον θρίαμβο του Λούκουλλου βλ. Κικ., *In Pis.*, 44. Ευτρ., 6.10. Ορόσ., 6.3.4. Ψευδ.-Ασκ., 222.

⁵⁰⁶ Φλώρ., 1.39.6. Για τις υπόλοιπες πηγές της εκστρατείας βλ. T.S. BROUGHTON, *The Magistrates*, V, II, σελ. 99 και 118-119.

⁵⁰⁷ *CIL.*, I², 2.741. Κικ., *In Verr.*, 2.1.56 και 57· 2.4.82· 2.5.66· *Pro Rab. Perd.*, 21· *Pro Flacc.*, 6· *In Pis.*, 58. Βαλ. Μάξ., 2.8.5. Ψευδ.-Ασκ., 237.

περιοχή της Παμφυλίας. Μολονότι πέτυχε κάποιο αποτέλεσμα, δεν ολοκλήρωσε την επιχείρησή του και κατευθύνθηκε στο εσωτερικό της Μ. Ασίας προς την περιοχή του Ταύρου⁵⁰⁸. Ο Αππιανός τονίζει χαρακτηριστικά πως τόσο ο Μουρήνας όσο και ο Σερβίλιος μετά από εκείνον δεν πέτυχαν κάποιο μεγάλο κατόρθωμα σε σχέση με τους πειρατές της Μεσογείου⁵⁰⁹.

Η επιτυχία του Σερβίλιου συνίσταται στην στρατηγικής σημασίας προέλαση και επικράτηση στην περιοχή του Ταύρου. Κατέλαβε την περιοχή των Ισαύρων κυριεύοντας τρεις σημαντικές πόλεις, ενώ απετέλεσε τον πρώτο Ρωμαίο στρατηγό, ο οποίος οδήγησε τις λεγεώνες ως τον Ταύρο. Η σημασία της νίκης του έγκειται στο γεγονός πως κατέστησε υπό τον έλεγχο της Ρώμης το πλέον σημαντικό πέρασμα από τον νότο για την Καππαδοκία. Η εκστρατεία αποτελούσε τρόπον τινά μία συνέχεια των εκστρατειών του Σύλλα και του Μουρήνα και έθεσε τις βάσεις για μία ισχυρότερη ρωμαϊκή παρουσία στην Ανατολική Μεσόγειο από τους επόμενους στρατηγούς. Ο Σερβίλιος επανέφερε περιοχές της νότιας Μ. Ασίας στον ρωμαϊκό έλεγχο, ενώ κατέλαβε τα Ίσαυρα καθιστώντας την πρόσβαση στην Καππαδοκία εφικτή⁵¹⁰. Η επιτυχία του είχε ως αποτέλεσμα τον θρίαμβο κατά το 74, ενώ, ιδιαίτερα η κατάληψη των Ισαύρων του προσέδωσε το *cognomen Isauricus*⁵¹¹.

Το ίδιο έτος η Σύγκλητος απέστειλε σε Ασία και Κιλικία τους υπάτους του 75 Κόττα και Λ. Λούκουλλο, ο οποίος διαδέχθηκε τον Ισαυρικό⁵¹². Με αυτόν τον τρόπο η Ρώμη ξεκίνησε τον πόλεμο εναντίον του Μιθριδάτη. Η στρατηγική αντίληψη των Ρωμαίων φαίνεται από το γεγονός ότι ταυτόχρονα με την ανάληψη των παραπάνω εκστρατειών η Σύγκλητος έστειλε και τον πραιτόρα Μ. Αντώνιο στην ανατολική Μεσόγειο με αορίστου χρόνου *imperium*, για να καταστείλει την πειρατεία και να παράσχει υποστήριξη στους Λούκουλλο και Κόττα⁵¹³.

Αν και ο Λούκουλλος παρέμεινε στην Ανατολή ως το 67/66 π.Χ., ο Κόττας επέστρεψε κατά το 70/69 π.Χ. Σύμφωνα με τον Μέμνονα ο Κόττας έλαβε επίσημα από την Σύγκλητο το προσωνύμιο Ποντικός και τον τίτλο *αυτοκράτωρ* λόγω της κατάληψης της Ηράκλειας του Πόντου⁵¹⁴. Ο LINDERSKI επεχείρησε να συνδυάσει αυτήν την αναγνώριση με την διαδικασία απόδοσης του θριάμβου. Βασίστηκε στο γεγονός πως η επισημοποίηση ενός *cognomen* από την Σύγκλητο συνδυαζόταν κατά βάση με την πραγματοποίηση του θριάμβου από τον τιμώμενο στρατηγό, όπως η έρευνα του ίδιου έχει καταδείξει. Βάσει των παραπάνω η περίπτωση ενός θριάμβου του Κόττα είναι αρκετά πιθανή⁵¹⁵.

⁵⁰⁸ P. DE SOUZA, *Piracy*, σελ. 128-131. R. KALLET-MARX, *Hegemony to Empire*, σελ. 294-296. A.N. SHERWIN-WHITE, *Roman Foreign Policy*, σελ. 152-158. D. MAGIE, *Roman Rule*, Vol. I, σελ. 287-290.

⁵⁰⁹ Αππ., *Μιθρ.*, 93.

⁵¹⁰ R. KALLET-MARX, *Hegemony to Empire*, σελ. 296-297. A.N. SHERWIN-WHITE, *Roman Foreign Policy*, σελ. 152-158.

⁵¹¹ *CIL*. I², 2.741. A. DEGRASSI, *Fasti Capitolini*, σελ. Στρ., 12.6.2. Βέλλ., 2.39.2. Βαλ. Μάξ., 8.5.6. Ευτρ., 6.3.

⁵¹² A. KEAVENEY, *Lucullus. A Life*, London/New York 1992, σελ. 64-74 (= *Lucullus*).

⁵¹³ I.E. TZAMTZHS, *Creta Romana*, Χανιά 2013, σελ. 46 (= *Creta Romana*).

⁵¹⁴ *FGrHist*, 3B.366

⁵¹⁵ Βλ. J. LINDERSKI, "A Missing Ponticus?", J. LINDERSKI, *Roman Questions II: Selected Papers*. Heidelberger Althistorische Beiträge und Epigraphische Studien, Band 44, Stuttgart 2007 (= "A Missing

Ωστόσο, Ο Μέμων δεν κάνει καμία σχετική αναφορά, ενώ ούτε κατά την περιγραφή της δικαστικής ήττας του Κόττα σχετικά με κακοδιαχείριση έναντι των Ηρακλειωτών γίνεται λόγος για τον θρίαμβο⁵¹⁶. Επιπλέον, δεν υπάρχει αναφορά για κάποιο θρίαμβο από άλλη πηγή, ενώ οι θριαμβευτικοί κατάλογοι δεν σώζονται για το διάστημα από το 81 ως το 61 π.Χ⁵¹⁷. Η έλλειψη κάποιας σχετικής αναφοράς για τον θρίαμβο καθιστά μικρή την πιθανότητα να θριάμβευσε ο Κόττας. Η αναγνώριση του προσωνυμίου και του τίτλου *Imperator* από την Σύγκλητο θα μπορούσε να συμβεί χωρίς την ταυτόχρονη απόδοση ενός θριάμβου, διότι οι δύο διαδικασίες δεν ήταν νομικά συνδεδεμένες μεταξύ τους⁵¹⁸. Η επιβεβαίωση του *cognomen Magnus* από τον Σύλλα για τον Πομπήιο και η ταυτόχρονη άρνησή του να υποστηρίξει το αίτημά του για μία θριαμβευτική είσοδο στην Ρώμη αποτελεί μία περίπτωση ενδεικτική της διάκρισης των δύο διαδικασιών αναγνώρισης⁵¹⁹. Ωστόσο, η άποψη του LINDERSKI αποδεικνύεται, κατά το μάλλον ή ήττον, ορθή, καθώς από την εξέταση των μαρτυριών και των *Fasti* προκύπτει ότι η επίσημη απόδοση ενός *cognomen ex victoria* γινόταν μαζί με τον θρίαμβο, ενώ και ο Πομπήιος εν τέλει θριάμβευσε.

Το ερώτημα έγκειται στους λόγους, για τους οποίους η Σύγκλητος θεώρησε σκόπιμο να τιμήσει τον Κόττα. Η εντολή του Κόττα ήταν να καταλάβει την πόλη της Ηράκλειας του Πόντου, καθώς και όλης της ευρύτερης περιοχής άνωθεν της Παφλαγονίας, η οποία ήταν σημαντική για την περικύκλωση του βασιλείου του Μιθριδάτη και την πρόσβαση προς αυτό⁵²⁰. Ο Κόττας έφερε εις πέρας την συγκλητική απόφαση, μολοντί αντιμετώπισε αρκετές δυσκολίες ως προς την πολιορκία της Ηράκλειας. Η συμβολή του *legatus* του Λούκουλλου Τριάριου ήταν καθοριστική, χάρη στην οποία καταλήφθηκε η περιοχή⁵²¹. Δεδομένου ότι η *provincia* ανήκε στον Κόττα, ο οποίος είχε *imperium* και *auspicium* η νίκη ανήκε σε εκείνον. Η κατοχή *imperium* και *auspicium* σε συνδυασμό με την στρατιωτική νίκη ήταν οι προϋποθέσεις τόσο της απόκτησης του τίτλου *imperator* ή ενός *cognomen* όσο και η επίσημη αναγνώρισή τους μαζί με την απόδοση θριάμβου από την Σύγκλητο⁵²².

Ο κατήγορος του Κόττα Κάρβων ανέφερε ότι η Σύγκλητος επιφόρτισε τον ανθύπατο με την εξουσία να καταλάβει την Ηράκλεια⁵²³. Αν η εντολή ήταν πράγματι αυτή, τότε θα μπορούσε

Ponticus?"), σελ. 115-130. Σχετικά με την απόδοση του *cognomen* από την Σύγκλητο βλ. J. LINDERSKI, "Marcus Antonius", σελ. 157-164.

⁵¹⁶ *FGrHist*, 3B.366-367. Βλ. και Δίων Κάσ., 36.40.3-5.

⁵¹⁷ A. DEGRASSI, *Fasti Capitolini*, σελ. 108.

⁵¹⁸ Σχετικά με την αναγόρευσή του σε *imperator* και την απόδοση σε εκείνον του *cognomen ex Victoria Ponticus* βλ. Μεμν., *FGrH*, 3B, 366: *Ὁ δὲ δὴ Κόττας ὡς εἰς τὴν Ῥώμην ἀφίκετο, τιμῆς παρὰ τῆς συνκλήτου τυγχάνει Ποντικὸς αὐτοκράτωρ καλεῖσθαι*. Ο J. LINDERSKI, "A Missing Ponticus", σελ. 116-117 τονίζει το σφάλμα του εν λόγω χωρίου αναφορικά με την διαδικασία της *acclamatio imeratoria*, η οποία δεν λάμβανε χώρα στο πλαίσιο της Συγκλήτου, αλλά σε εκείνο του στρατού. Ωστόσο, η αξία της αναγόρευσης αναδεικνυόταν με την απόδοση του θριάμβου, η οποία γινόταν από την Σύγκλητο.

⁵¹⁹ Βλ. Πλούτ., *Πομπ.*, 13.3-5.

⁵²⁰ J. LINDERSKI, "A Missing Ponticus", σελ. 115.

⁵²¹ *Αυτόθι*. Μεμν., *FGrH*, 3B.362-64.

⁵²² H.S. VERSNEL, *Triumphus*, σελ. 168-169.

⁵²³ Μεμν., *FGrH*, 3B. 366-367.3: *Καὶ Κάρβων ἀναστάς "ἡμεῖς ὦ Κόττα", φησί, "πόλιν ἐλεῖν ἀλλ' οὐχὶ καθελεῖν ἐπετρέψαμεν"*.

να δικαιολογηθεί ένας θρίαμβος, καθώς ο Κόττας παρουσίασε κατά την επιστροφή του στην Σύγκλητο την *provincia* του ολοκληρωμένη. Η αρμοδιότητα του Κόττα περιοριζόταν στην κατάληψη της περιοχής αυτής και όχι στην ολοκλήρωση του πολέμου εναντίον του Μιθριδάτη, που αποτελούσε αρμοδιότητα του Λούκουλλου⁵²⁴. Το έτερο ζήτημα σχετίζεται με την ευκολία της Ρώμης να αποδίδει την τιμή του θριαμβού, καθώς και τις τιμές του τίτλου *imperator* και του *cognomen ex victoria* σε έναν στρατηγό, ο οποίος πληρούσε τις προϋποθέσεις, που η Σύγκλητος συνήθιζε να επιβάλλει εκείνη την εποχή, αλλά, παράλληλα, η επιτυχία του ήταν ελάχιστος σημασίας σε σχέση με τις νίκες της Μέσης *Respublica*, οι οποίες είχαν ως αποτέλεσμα την υιοθέτηση από τους θριαμβευτές τέτοιων τίτλων και προσωνυμιών.

Παρόλα αυτά ο στρατηγικός στόχος της Συγκλήτου δεν ευοδώθηκε. Το ξέσπασμα ενός νέου πολέμου με τον Μιθριδάτη στην Μ. Ασία, η μεγάλη διάσταση του φαινομένου της πειρατείας στην Μεσόγειο και η δυσκολία τόσο της Συγκλήτου όσο και των στρατηγών να δώσουν μία καθαρή και σχετικά γρήγορη λύση στα προβλήματα αποτέλεσαν παράγοντες, οι οποίοι έθεσαν σε αμφισβήτηση την νέα θέση της Συγκλήτου, δεδομένου ότι το αποτέλεσμα των εν λόγω εκστρατειών ήταν συνδεδεμένο με τα σημαντικά κοινωνικά προβλήματα της Ρώμης και της Ιταλίας γενικότερα⁵²⁵.

Ο ύπατος του 74 Λ. Λικίνιος Λούκουλλος ανέλαβε κατόπιν σημαντικών πιέσεων του προς την Σύγκλητο την εκστρατεία εναντίον του Μιθριδάτη. Πιθανώς ανέλαβε από κοινού τις επαρχίες της Ασίας και της Κιλικίας, μέσω των οποίων προήλασε εναντίον του βασιλέως. Ο συνάρχοντάς του Κόττας εξεστράτευσε στην περιοχή της Βιθυνίας, η οποία είχε κληροδοτηθεί το έτος εκείνο στον ρωμαϊκό λαό με διαθήκη του αποθανόντος βασιλέως Νιομήδη⁵²⁶. Μέχρι το 70 π.Χ. ο Λούκουλλος είχε νικήσει κατά κράτος τον Μιθριδάτη στα μέτωπα της Μ. Ασίας. Κατά πάσα πιθανότητα, προσφωνήθηκε *imperator* μετά την μεγάλη του νίκη στην Κύζικο⁵²⁷. Η επιτυχία του υπήρξε απόλυτη, καθώς κατόρθωσε να ελέγξει πλήρως τις περιοχές του Πόντου, οι οποίες ήταν ο πυρήνας της εξουσίας του⁵²⁸. Ο ανθύπατος ανέφερε μέσω επιστολής του στην Σύγκλητο πως η εκστρατεία είχε λήξει επιτυχώς. Έτσι, η Σύγκλητος απέστειλε δεκανδρία προς οργάνωση των κατακτηθεισών περιοχών από κοινού με τον Λούκουλλο⁵²⁹. Ωστόσο, ο Μιθριδάτης μπόρεσε να διαφύγει της σύλληψης ζητώντας προστασία από τον Αρμένο βασιλιά Τιγράνη. Ο ανθύπατος απαίτησε από τον Τιγράνη την παράδοση του Μιθριδάτη. Η άρνησή του έδωσε την αφορμή στον Λούκουλλο να εκστρατεύσει εναντίον του βασιλέως της Αρμενίας⁵³⁰.

⁵²⁴ A. KEAVENEY, *Lucullus*, σελ. 75-98.

⁵²⁵ Για τις πολεμικές αναμετρήσεις στην Μεσόγειο κατά την περίοδο αυτή βλ. A. KEAVENEY, *Lucullus*, σελ. 75-98. A.N. SHERWIN-WHITE, *Roman Foreign Policy*, σελ. 175-185.

⁵²⁶ I.E. TZAMTZΗΣ, *Ο Μεσογειακός Κόσμος*, σελ. 83.

⁵²⁷ A. KEAVENEY, *Lucullus*, σελ. 78-84· 101, σημ. 4. Βλ. Πλούτ., Λούκ., 21.7. Δίων Κάσ., 36.52.3. Μέμν., *FGrH*, 3B, 360.

⁵²⁸ Για τις πηγές σχετικά με την εκστρατεία και τις κατακτήσεις του Λούκουλλου βλ. T.S. BROUGHTON, *The Magistrates*, Vol. II, σελ. 101· 111· 118· 123· 129.

⁵²⁹ Πλούτ., Λούκ., 35.5· 36.1. Δίων Κάσ., 36.43.2· 46.1.

⁵³⁰ Πλούτ., Λούκ., 19· 21. Μέμν., *FGrH*, 3B, 360. Απ., *Μιθρ.*, 83. A. KEAVENEY, *Lucullus*, σελ. 99.

Ο Λούκουλλος κατέστρεψε τις δυνάμεις του Τιγράνη και κατέστρεψε την νέα του πρωτεύουσα τα Τιγρανόκερτα. Παρόλα αυτά δεν κατόρθωσε να συλλάβει τον Μιθριδάτη ή να πείσει τον Τιγράνη να τον παραχωρήσει. Ο Λούκουλλος αναλώθηκε σε έναν περίπλοκο πόλεμο στην Αρμενία χωρίς να διαθέτει τις απαραίτητες ενισχύσεις⁵³¹. Το 67 π.Χ. αντικαταστάθηκε από τον ύπατο Μ. Ακύλιο Γλαβρίωνα⁵³². Η αδυναμία του να ολοκληρώσει τον πόλεμο σηματοδεύτηκε από την απροθυμία του στρατού να συνεχίσει να πολεμά υπό τις διαταγές του⁵³³. Χάρη στην *lex Manilia* του 66 π.Χ. η ευθύνη του πολέμου εναντίον των Μιθριδάτη και Τιγράνη αποδόθηκε στον Γναίο Πομπήιο⁵³⁴. Παρόλα αυτά ο Λούκουλλος έλαβε από την Σύγκλητο την άδεια να εισέλθει ως θριαμβευτής στην *urbs*⁵³⁵. Η περίπτωση του είχε ομοιότητες με αρκετούς θριάμβους της Ύστερης Respublica. Κατά συνέπεια ο *mos maiorum* επέτρεπε την διεξαγωγή τέτοιων θριάμβων⁵³⁶. Το πρόβλημα έγκειται στην επικρατούσα πολιτική και κοινωνική κατάσταση της εποχής.

Ο Πλούταρχος αναφέρει ότι ο ανθύπατος είχε υποστήριξη από αρκετούς συγκλητικούς, οι οποίοι θεωρούσαν πως ο Λούκουλλος ήταν ο κύριος νικητής του πολέμου⁵³⁷. Ο Λούκουλλος ήταν ο πρώτος Ρωμαίος στρατηγός, που κατέλαβε το βασίλειο του Πόντου ολοκληρωτικά εξωθώντας τον βασιλέα σε υποχώρηση. Οι νίκες του ήταν αρκετές έχοντας ως συνέπεια τόσο την θανάτωση χιλιάδων εχθρών όσο και την απόκτηση πολλών λαφύρων και σημαντικής ποσότητας αντικειμένων υψηλής αξίας⁵³⁸. Ωστόσο, η αποτυχία της παράδοσης του Μιθριδάτη κατέστησε μη ολοκληρωμένο τον πόλεμο. Προκειμένου να πετύχει την παράδοσή του εισέβαλε στην Αρμενία, αφού ο Τιγράνης είχε αρνηθεί να τον παραδώσει⁵³⁹.

Η αποτυχία οφείλεται ιδιαίτερα στις εσωτερικές παθογένειες της ρωμαϊκής πολιτείας. Η θεσμική δυσλειτουργία της τελευταίας οφειλόταν εν πολλοίς στην αποτυχία ελέγχου των επαρχιών. Το αποτέλεσμα ήταν πως η Σύγκλητος δεν επενέβαινε έγκαιρα, προκειμένου να προλάβει μία κρίση. Σε αυτό το θεσμικό πλαίσιο ο *promagistratus* μπορούσε να έχει μεγαλύτερο βαθμό ελευθερίας ως προς τις ενέργειές του⁵⁴⁰. Επιπλέον, τόσο οι εκστρατείες όσο και οι θριάμβοι βρισκόνταν σε εξάρτηση από τις πολιτικές συγκρούσεις. Ωστόσο, αυτές πρέπει να αντιμετωπίζονται στο πλαίσιο της ως άνω αναφερομένης θεσμικής δυσλειτουργίας. Κάτω

⁵³¹ Σχετικά με τις πολεμικές αναμετρήσεις στην Αρμενία βλ. A. KEAVENEY, *Lucullus*, σελ. 99-128.

⁵³² Δίων Κάσ., 36.2.2· 14.4· 17.1. Σαλλ., *Hist.*, 4.71 Μ· 5.13 Μ. Κικ., *Pro Leg. Man.*, 5· 26.

⁵³³ Για τα γεγονότα της εποχής, που οδήγησαν στην ανάκτηση των εδαφών από τους δύο βασιλείς και στην στάση των στρατιωτών του Λούκουλλου βλ. Πλούτ., *Λούκ.*, 35.1-6. Αππ., *Μιθρ.*, 88-90. Δίων Κάσ., 36.14-17. Ευτρ., 6.9.3. Λίβ., *Per.*, 98. Κικ., *Pro Leg. Man.*, 5· 12· 16· 26.

⁵³⁴ T.S. BROUGHTON, *The Magistrates*, Vol. II, σελ. 153.

⁵³⁵ Πλούτ. *Λούκ.*, 35-37· *Πομπ.*, 31-32· 38.1. Δίων Κάσ., 36.46.1-2.

⁵³⁶ Ας σημειωθεί εκ νέου πως η ύπαρξη προηγούμενων περιπτώσεων είχε μάλλον κάποια βαρύτητα ως προς την απόδοση του θριάμβου για την Σύγκλητο. Χαρακτηριστικές ήταν οι περιπτώσεις θριάμβων από την Ισπανία και την Γαλατία κατά τις αρχές του 2ου αιώνα, καθώς και εκείνες των Φλάκκου το 123 π.Χ. και Μέτελλου Νουμιδικού το 106 π.Χ. Βλ. *supra*, σελ. 68· 76.J. RICH, "The Triumph", σελ. 224-231.

⁵³⁷ Πλούτ., *Λούκ.*, 35.7.

⁵³⁸ Σχετικά με την λεία του πολέμου βλ. Πλούτ., *Λούκ.*, 37.3-4.I. ÖSTENBERG, *Staging the World*, σελ. 45-46· 68-70· 97-98.

⁵³⁹ A. KEAVENEY, *Lucullus*, σελ. 99-128.

⁵⁴⁰ Σχετικά με τον ρόλο του *promagistratus* στην *provincia* του βλ. A. LINTOTT, *Imperium Romanum*, σελ. 24-32· 43-59. M. HUMBERT, *Πολιτικοί και Κοινωνικοί θεσμοί*, σελ. 319-323

από αυτές τις συνθήκες ο θρίαμβος του Λούκουλλου θα μπορούσε να θεωρηθεί και αποτυχημένος από συγκλητικούς ή μέρος του λαού. Παράλληλα, η απόδοσή του θα μπορούσε να λειτουργεί και ως μία εκ των υστέρων θεσμική επιβεβαίωση των πράξεών του από την Σύγκλητο, που από κοινού με μία πιθανή αναγνώριση των επαρχιακών του πράξεων θα καθιστούσαν θετική την εικόνα του ανθυπάτου ενώπιον του λαού.

Παρόμοια υπήρξε, κατά πάσα πιθανότητα, η αντιμετώπιση των *optimates* προς τον Κ. Καϊκίλιο Μέτελλο και το αίτημά του να θριαμβεύσει εναντίον των Κρητών. Μετά την μερική επιτυχία στην Κρήτη του αποθανόντος πραιτορα Μ. Αντωνίου η Σύγκλητος απέστειλε στην μεγαλόνησο τον ύπατο του 69. Η ανάληψη της συγκεκριμένης *provincia* έγινε κατόπιν συνεννόησης με άλλους συγκλητικούς και, ιδίως, τον Ορτήσιο⁵⁴¹. Ο Μέτελλος επιθυμούσε την συγκεκριμένη εκστρατεία, προκειμένου να αποκτήσει μεγαλύτερη ισχύ μέσω μίας ενδεχόμενης επικράτησης. Επίσης, ο έλεγχος της Κρήτης εντασσόταν στην ευρύτερη γεωστρατηγική αντίληψη της Ρώμης εκείνη την εποχή για τον έλεγχο της Ανατολικής Μεσογείου⁵⁴². Ο Μέτελλος κατέκτησε πλήρως την Κρήτη⁵⁴³. Η διευθέτησή του συνέβη οριστικά μετά το 66, καθώς ο Πομπήιος βάσει της *Lex Gabinia* θεωρούσε πως είχε το δικαίωμα να επέμβει και εκείνος στην Μεγαλόνησο⁵⁴⁴. Όμως, η ανάληψη της εκστρατείας στην Ασία άφησε ανενόχλητο τον Μέτελλο να ολοκληρώσει την κατάκτηση⁵⁴⁵. Ως εκ τούτου η Σύγκλητος του απένειμε δίκαια την τιμή του θριαμβευτή, μολονότι οι πηγές δεν αντιμετωπίζουν κατ' απολύτως θετικό τρόπο την δράση του. Ενδεχομένως μία τέτοια στάση οφείλεται στο γεγονός πως ο Μέτελλος έλαβε το *cognomen Creticus*⁵⁴⁶. Ο Φλώρος αναφέρει ότι το μόνο ουσιαστικό κέρδος του από την εκστρατεία ήταν αυτό το προσωνύμιο⁵⁴⁷. Οι μαρτυρίες οδηγούν στο συμπέρασμα ότι ο Μέτελλος ήταν αποδεκτός ως νικητής, αλλά η νίκη του δεν ήταν τόσο μεγάλη για να δικαιολογεί ένα *cognomen*. Πιθανώς, ο θρίαμβος επηρεάστηκε από την ακραία πολιτική και κοινωνική πόλωση⁵⁴⁸.

⁵⁴¹ I.E. TZAMTZΗΣ, *Creta Romana*, σελ. 60-61.

⁵⁴² *Αυτόθι*, σελ. 47.

⁵⁴³ *Αυτόθι*, σελ. 62. Σχετικά με την κατάκτηση της Κρήτης βλ. Λίβ., *Per.* 99. Απ., *Σικ.*, 6.2. Φλώρ., 1.42.5. Βαλ. Μάξ., 7.6.1. Ορόσ., 6.4.2. Σχετικά με την απόκτηση του τίτλου *imperator* για τον ανθύπατο Μέτελλο μετά την νίκη του στην Κυδωνία εναντίον των Λασθένη και Πανάρη βλ. Λίβ., *Per.*, 98. Απ., *Σικ.*, 6.2. Φλώρ., 1.42.4. Φλέγ., *FGrH*, 257F, 12.12.

⁵⁴⁴ Σχετικά με την πολεμική εμπλοκή του Πομπήιου στην Κρήτη βλ. Πλούτ., *Πομπ.*, 29. Δίων Κάσσ., 36.18-19· 45.1. Απ., *Σικ.*, 6.2. Λίβ., *Per.*, 99. I.E. TZAMTZΗΣ, *Creta Romana*, σελ. 65-66. Ο Πομπήιος έστειλε δυνάμεις για την παράδοση της περιοχής, αφού είχε συναντηθεί προηγουμένως με κρητική αντιπροσωπεία. Η τελευταία είχε ως στόχο την παράδοση της νήσου στον Πομπήιο εκμεταλλευόμενη την εν δυνάμει σύγκρουση των εξουσιών των δύο Μέτελλου και Πομπήιου.

⁵⁴⁵ R. KALLET-MARX, *Hegemony to Empire*, σελ. 320.

⁵⁴⁶ Απ., *Σικ.*, 6.2: *Καὶ ἐθριάμβευσε, καὶ Κρητικὸς ἐκλήθη ὄδε δικαιοτέρον Ἀντωνίου, τὴν νῆσον ἐξεργασάμενος.* Φλώρ., 1.42.6.

⁵⁴⁷ Φλώρ., 1.42.6: *... nec quicquam tamen amplius de tam famosa Victoria quam cognomen Creticum reportavit.*

⁵⁴⁸ Ο θρίαμβος παρεμποδίστηκε κατόπιν δημαρχικού *veto*, το οποίο εξαπολύθηκε μάλλον κατόπιν της επιρροής του Γναίου Πομπήιου. Ο Μέτελλος κατόρθωσε να θριαμβεύσει κατά τον Μάιο του 62, όταν του επιτράπη η είσοδος στην πόλη. Βλ. A. DEGRASSI, *Fasti Capitolini*, σελ. 108. Κικ., *In Pis.*, 58. Βέλλ. Πατ., 2.34.2· 40.5. Φλώρ., 1.42.6· 2.13.9. Απ., *Σικ.*, 6. Σαλλ., *In Cat.*, 30.3-4. Δίων Κάσσ., 36.17a. Ευτρ., 6.11· 16. Η πράξη αυτή ήταν απόρροια της έντονης πολιτικής αντιπαράθεσης ανάμεσα στον Μέτελλο και τον Πομπήιο και εντασσόταν

Ο τρίτος θρίαμβος από την Ανατολή ήταν του Πομπήιου τον Σεπτέμβριο του 61 π.Χ. Ο Πομπήιος ολοκλήρωσε τον πόλεμο εναντίον του Τιγράνη και του Μιθριδάτη και εναντίον των πειρατών⁵⁴⁹. Τόσο ο Μέτελλος όσο και ο Λούκουλλος επεχείρησαν να μειώσουν την αξία της νίκης του λέγοντας ότι στην ουσία ο στρατηγός βασίστηκε στην δική τους επιτυχία⁵⁵⁰. Χαρακτηριστικά οι *optimates* θεωρούσαν ότι ο πόλεμος είχε τελειώσει, ενώ κατηγορούσαν τον Πομπήιο ότι γινόταν αποδέκτης αλλότριων επιτυχιών και θριάμβων⁵⁵¹. Παρόλα αυτά η εκστρατεία του Πομπήιου επέφερε την οριστική ολοκλήρωση του πολέμου και τυπικά, καθώς και την διευθέτηση των επαρχιακών πραγμάτων. Ο θρίαμβος δεν αποδόθηκε μόνο για τις νίκες εναντίον των Μιθριδάτη και Τιγράνη ή των πειρατών, αλλά και εναντίον όλων των άλλων λαών που αντιμετώπισε στην Ανατολή βάσει της τεράστιας εξουσίας του, αν και η αρχική εκστρατεία στόχευε τους πειρατές και, κατόπιν, τους δύο βασιλείς⁵⁵². Η αναγραφή όλων των λαών στους καταλόγους δείχνει και την αποδοχή των πράξεών του από την Σύγκλητο, η οποία απέδωσε τον θρίαμβο. Η ιδιαιτερότητα του θριάμβου συνίστατο στην παρουσία των πειρατών. Οι τελευταίοι δεν αποτελούσαν οντότητα, για την οποία μπορούσε να αποδοθεί θρίαμβος παρά μόνο *ovatio*⁵⁵³. Παρόλα αυτά ο Πομπήιος θριάμβευσε και επί αυτών. Όμως, τόσο το ζήτημα αυτό όσο και οι κατηγορίες των άλλων στρατηγών ξεπεράστηκαν, από το γεγονός ότι ο θρίαμβος του Πομπήιου δεν έγινε μόνο εναντίον μίας οντότητας, αλλά επί όλων των εχθρών, με τους οποίους αντιπαρατέθηκε ο Πομπήιος. Το γεγονός αυτό φανερώνει το εύρος της εξουσίας του Πομπήιου.

β. Οι προϋποθέσεις ψήφισης θριάμβου στην περίοδο 59-44 π.Χ.

Η τριανδρία ανάμεσα σε Καίσαρα, Πομπήιο και Κράσσο ήταν μία ανεπίσημη συμφωνία των τριών ανδρών, η οποία αποσκοπούσε στον έλεγχο της πολιτείας. Σηματοδοτήθηκε από την εκλογή του Καίσαρα στην υπατεία για το 59 π.Χ. Στο πλαίσιο της συμφωνίας ο ύπατος Καίσαρ πέρασε νομοσχέδια από την λαϊκή συνέλευση, βάσει των οποίων αποδόθηκε γη στους βετεράνους του Πομπήιου και επικυρώθηκαν οι επαρχιακές του πράξεις. Επιπλέον, προέβη στην απόδοση φοροαπαλλαγών προς τους δημωσιώνες ιππείς των επαρχιών, τους οποίους υποστήριζε ο Κράσσο. Η Σύγκλητος επλήγη μέσω μίας εκτεταμένης αγροτικής μεταρρύθμισης και μέσω μίας αυστηρής νομοθεσίας για τα ποινικά αδικήματα των

στο ευρύτερο πλαίσιο της παρεμπόδισης των θριάμβων του Κ. Μάρκιου Ρεκ και του Μ. Λικινίου Λούκουλλου κατά την ίδια χρονική περίοδο. Βλ. I.E. TZAMTZHS, *Creta Romana*, σελ. 67-68.

⁵⁴⁹ Σχετικά με την ολοκλήρωση του πολέμου και τον θρίαμβο βλ. T.S. BROUGHTON, *The Magistrates*, Vol. II, σελ. 176-181.

⁵⁵⁰ Βέλλ. Πατ., 2.40.5. Φλώρ., 2.13.9.

⁵⁵¹ Πλούτ., *Λούκ.*, 35.7.

⁵⁵² K.M. GIRARDET, "Der triumph des Pompeius im Jahre 61 v. Chr. - Ex Asia?", *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, 89 (1991) 201-215.

⁵⁵³ Σχετικά με την *ovatio* βλ. Διον. Αλλ., 8.67.10. Αύλ. Γέλλ., *Noct. Att.*, 5.20-21. Πλίν., *HN*, 15.125. Πλούτ., *Μάρκ.*, 22. Η λογική πίσω από την απόδοση της *ovatio* ήταν ο εορτασμός μία νίκης, η οποία δεν πληρούσε τις προϋποθέσεις για έναν θρίαμβο κυρίως εξ αιτίας του status του αντιπάλου. Στην Ύστερη *Respublica* η απόδοσή της συσχετίστηκε με νίκες εναντίον δούλων, ενώ είναι πιθανόν πως σχετιζόταν και με νίκες εναντίον πειρατών, όπως δεικνύει η περίπτωση του Μ. Ακυλίου το 100 π.Χ. Βλ. *supra*, σελ. 47-65-74.

promagistratus. Μετά το πέρας του νομοθετικού έργου ο Καίσαρ ανέλαβε ως ανθύπατος το 58 π.Χ. εκστρατεία στην Γαλατία. Ωστόσο, ο έλεγχος του κράτους από την άτυπη τριανδρία συνεχίστηκε και επιβεβαιώθηκε με την συνάντηση της Λούκα το 55 π.Χ., στο πλαίσιο της οποίας ανανεώθηκε για μία δεύτερη πενταετή περίοδο η *provincia* του Καίσαρα, ενώ οι Πομπήιος και Κράσος ανέλαβαν από κοινού την υπατεία. Το αποτέλεσμα ήταν να αποκτήσουν μεγαλύτερη εξουσία στις επαρχίες. Ο Κράσος ανέλαβε τον πόλεμο εναντίον των Πάρθων. Ο Πομπήιος διηύρυνε την εξουσία του και, κατ' επέκταση την επιρροή του. Αφενός το 57 έλαβε την *cura annonae* της Ρώμης έχοντας απεριόριστο *imperium* παρόμοιο με εκείνο του 67/66 π.Χ. Αφετέρου ανέλαβε την Ισπανία το 55 χωρίς να παρευρίσκεται εκεί, αλλά την διοικούσε μέσω απεσταλμένου (*legatus*). Η Σύγκλητος είχε απωλέσει οριστικά τον έλεγχο του κράτους και παραχωρήθηκαν άνευ προηγουμένου εξουσίες στην τριανδρία, η οποία βάσιζε την ισχύ στον έλεγχο στρατού και πλούτου. Ωστόσο, η ισχύς βασιζόταν στον συνασπισμό τους εκείνη την στιγμή, καθώς έκαστος δεν θα μπορούσε να αλώσει μόνος το κράτος⁵⁵⁴.

Κατά την περίοδο αυτή εορτάστηκαν μόνο δύο θρίαμβοι. Ο πρώτος έγινε το 54 π.Χ. από τον Γ. Πωμπτίνο. Ωστόσο, η περίπτωση του είχε εξεταστεί για πρώτη φορά το 59, αλλά ο θρίαμβος εμποδίστηκε με την επιβολή δημαρχικού *veto*⁵⁵⁵. Ο θρίαμβος έγινε εναντίον των Αλλοβρόγων τον Νοέμβριο του 54 π.Χ.⁵⁵⁶. Η Σύγκλητος αναγνώρισε την επικράτηση ψηφίζοντας την διενέργεια *supplicationes*⁵⁵⁷. Ο θρίαμβος αποδόθηκε κατόπιν μίας, μάλλον, σημαντικής επιτυχίας του πραιτόρα Πωμπτίνου στην *Gallia Transalpina* εναντίον των Αλλοβρόγων, την αντίσταση των οποίων κατέλαβε μετά από σειρά μαχών⁵⁵⁸. Ο θρίαμβος εντασσόταν στο πλαίσιο της εποχής και φαίνεται πως ήταν δίκαιος βάσει της νίκης και της αδιαμφισβήτητης ήττας των Αλλοβρόγων.

Παρατηρείται ότι ο θρίαμβος μπορούσε να ψηφιστεί και για νίκες, οι οποίες δεν προσέθεταν τόσο μεγάλη ισχύ στην Ρώμη, ούτε εξασφάλιζαν έναν άνευ προηγουμένου έλεγχο επί ξένων λαών και εδαφών, αφού ως επί το πλείστον το μεγαλύτερο τμήμα τους είχε κατακτηθεί. Στην προκειμένη περίπτωση η εκστρατεία δικαιολογήθηκε λόγω της εξέγερσης των Αλλοβρόγων στην ρωμαϊκή αρχή⁵⁵⁹. Το αποτέλεσμα ήταν η εδραίωση και περαιτέρω προώθηση της ρωμαϊκής κυριαρχίας στην περιοχή. Ο θρίαμβος ήταν δίκαιος δεδομένης της νίκης και της επικρατούσας αντίληψης σχετικά με την απόδοση θριάμβων ακόμη και όταν η επικράτηση ήταν μικρότερη του αναμενομένου αποτελέσματος. Πάντως, βάσει των πληροφοριών του Δίωνα και του Κικέρωνα φαίνεται πως η Σύγκλητος δεν ανέμενε κάτι άλλο από την

⁵⁵⁴ Βλ. T.S. BROUGHTON, *The Magistrates*, Vol. II, σελ. 187-188, σχετικά με τις πηγές, οι οποίες αναφέρονται στην συγκρότηση της τριανδρίας του 60/59 π.Χ. Για τις πολιτικές εξελίξεις της εποχής βλ. M. HUMBERT, *Πολιτικοί και Κοινωνικοί Θεσμοί*, σελ. 411-412. L. CANFORA, *Ιούλιος Καίσαρας*, σελ. 93-104· 113-119. R. SEAGER, *Pompey the Great*, σελ. 82-100. E.S. GRUEN, *The Last Generation*, σελ. 83-90. M. GELZER, *Caesar. Politician and Statesman*, σελ. 67-101.

⁵⁵⁵ Δίων Κάσ., 39.65. Κικ., *Att.*, 4.18.4· *In Pis.*, 58. C. BRENNAN, *The Praetorship*, σελ. 578-580. T.S. BROUGHTON, *The Magistrates*, Vol. II, σελ. 225.

⁵⁵⁶ A. DEGRASSI, *Fasti Capitolini*, σελ. 108. Δίων Κάσ., 39.65.

⁵⁵⁷ Cic., *Vat.*, 30. T.S. BROUGHTON, *The Magistrates*, Vol. II, σελ. 191.

⁵⁵⁸ Δίων Κάσ., 37.47-48.

⁵⁵⁹ Βλ. C. AULIARD, *Victoires et triomphes*, σελ. 90-104, σχετικά με την σχέση των θριάμβων εναντίον λαών, επί των οποίων είχαν υπάρξει κατά το παρελθόν νίκες και θρίαμβοι.

εκστρατεία. Το γεγονός ότι ο ύπατος Μέτελλος Κέλλερ εστάλη ως διάδοχός του οφείλεται στην αλλαγή αντίληψης για την διοίκηση των επαρχιών⁵⁶⁰. Η ύπαρξη αυτής της τάσης επιβεβαιώνεται από τις κατηγορίες του Κικέρωνα εναντίον του Πίσωνα. Ο Αρπινάτης κατηγορούσε τον ανθύπατο της Μακεδονίας Πίσωνα το 56 π.Χ. ότι αρνούνταν να διεκδικήσει έναν θρίαμβο, μολονότι η επαρχία του ενδείκνυτο για εκστρατείες και θριάμβους. Η άποψη αυτή επιβεβαιώνει έμμεσα πως η αριστοκρατία ενδιαφερόταν περισσότερο για μία συγκεκριμένη νίκη ενός στρατηγού παρά για τον πλήρη έλεγχο μίας περιοχής. Άλλωστε, οι περισσότεροι λαοί των επαρχιών είχαν ήδη καταληφθεί. Επιπλέον, το γεγονός πως αυτή η ομιλία εκφωνήθηκε ενώπιον της Συγκλήτου δεικνύει την σημασία που έδειχνε το αριστοκρατικό σώμα για την τιμή του θριάμβου⁵⁶¹.

Η εκστρατεία ξεκίνησε το 62 π.Χ. Όταν ο πραιτώρ επέστρεψε στην Ρώμη συντελούνταν ήδη η τεράστια μετάλλαξη της πολιτείας με την συγκρότηση της τριανδρίας. Δεδομένης της ρευστής κατάστασης πρέπει να ληφθούν υπ' όψη και οι πολιτικές σχέσεις των δρώντων. Ο Πωμπτίνος ανήκε στους *optimates*. Η κατάσταση αυτή προκύπτει από το γεγονός πως τόσο οι *supplicationes* όσο και ο θρίαμβος πολεμήθηκαν από τους υποστηρικτές του Καίσαρα, ο οποίος αντιμετώπιζε πιο προσωπικά την υπόθεση, λόγω της εκστρατείας του στην Γαλατία. Έτσι, ο θρίαμβος παρακωλύθηκε μέσω της άσκησης δημαρχικού *veto* ως το 54 για λόγους άσχετους προς το αποτέλεσμα της εκστρατείας καθ' αυτής⁵⁶². Τελικά ο θρίαμβος εγκρίθηκε, καθώς ο ύπατος του 54 π.Χ. Άππιος Κλαύδιος κατόρθωσε να περάσει τον σχετικό νόμο από την λαϊκή συνέλευση με τέχνασμα⁵⁶³. Ενδεχομένως ο θρίαμβός του να εξυπηρετούσε τα συμφέροντα ορισμένων συγκλητικών, οι οποίοι ήθελαν να εναντιωθούν στην τριανδρία. Το πιθανότερο είναι πάντως πως η Σύγκλητος αντιμετώπισε τον θρίαμβο στο πλαίσιο της προσπάθειάς της να ανακτήσει τον κυρίαρχο ρόλο της στην μετασυλλανική εποχή ισορροπώντας ανάμεσα σε ισχυρούς στρατηγούς⁵⁶⁴.

⁵⁶⁰ Βλ. T.C. BRENNAN, *The Praetorship*, σελ. 578. Πράγματι ο ύπατος Μέτελλος Κέλλερ επρόκειτο να αναλάβει την επαρχία, αλλά ενδεχομένως αποθαρρύνθηκε από το γεγονός πως δεν υπήρχε μεγάλη ευκαιρία για την εκστρατεία μετά την επιτυχία του Πωμπτίνου. Κατά το 59 απεβίωσε. Το βέβαιο είναι ότι η νικηφόρος εκστρατεία του Πωμπτίνου έδωσε την ευκαιρία στην Ρώμη να ελέγξει και άλλη εδάφη στην περιοχή της Γαλατίας ενισχύοντας την κυριαρχία της επί των Αλλοβρόγων. Πάντως, είναι γεγονός ότι οι περισσότεροι πόλεμοι δεν είχαν να προσφέρουν στην Ρώμη εκτεταμένα κέρδη, όπως συνέβαινε κατά το παρελθόν. Ωστόσο, οι αναφορές των πηγών για την εν λόγω εκστρατεία φανερώνουν πράγματι ο πραιτώρ είχε πετύχει τον εξ αρχής τεθέντα στόχο και, ως εκ τούτου, δικαίως του αποδόθηκε ο θρίαμβος.

⁵⁶¹ Κικ., *In Pis.*, 56-62. T. ITGENSTHORST, *Tota Illa Pompa*, σελ. 82-89.

⁵⁶² Κικ., *In Pis.*, 58· *De Prov. Cons.*, 32. Δίων Κάσσ., 39.65. T.C. BRENNAN, *The Praetorship*, σελ. 578-580. M. GELZER, *Caesar. Politician and Statesman*, σελ. 85-86.

⁵⁶³ Κικ., *Att.*, 4.18· *In Pis.*, 58. Δίων Κάσσ., 39.65. Το αποτέλεσμα της ενέργειας αυτής ήταν να υπάρξουν έντονα φαινόμενα βίας ανάμεσα σε αριστοκρατικούς και λαϊκούς. Για την κατάσταση βίας και τα πολιτικά πράγματα της δεκαετίας του 50 π.Χ. βλ. E.S. GRUEN, *The Last Generation*, σελ. 433-448. F. MILLAR, *The Crowd in Rome*, σελ. 180-182.

⁵⁶⁴ Βλ. T. ITGENSTHORST, *Tota Illa Pompa*, σελ. 82-89, η οποία εξετάζει τον λόγο του Κικέρωνα εναντίον του Πίσωνα στο πλαίσιο του ενδιαφέροντος της Συγκλήτου για τον θεσμό του θριάμβου. Για την σημασία του θριάμβου σε θεσμικό επίπεδο, όπως τον αντιλαμβάνονταν η Σύγκλητος βλ. J.S. RICHARDSON, "The Triumph", σελ. 58-63. Πέραν τούτου, είναι πιθανή μία πολιτική χρήση του θριάμβου από την Σύγκλητο, δεδομένου ότι μέσω αυτού μπορούσε να επικοινωνήσει ο θριαμβευτής στην πολιτεία το ευτυχές αποτέλεσμα μίας νίκης, η οποία τελικά σηματοδοτούσε την αύξηση της πολιτείας σε επίπεδο οικονομικό προοικονομώντας μελλοντικές επιτυχίες.

Οι επόμενοι θρίαμβοι έγιναν μετά το ξέσπασμα του εμφυλίου πολέμου. Πριν από αυτούς υπήρξαν οι περιπτώσεις του Λέντουλλου και του Κικέρωνα. Ο Λέντουλλος θριάμβευσε το 51 π.Χ. από την Κιλικία, αλλά ανέμενε από το 53 π.Χ. εκτός Ρώμης λόγω της ύπαρξης δημαρχικού *veto* επί της διαδικασίας⁵⁶⁵. Η περίπτωση του Κικέρωνα είναι γνωστή από τις επιστολές του προς τους συγκλητικούς και κυρίως προς τον Κάτωνα. Ο Αρπινάτης ζήτησε την διενέργεια *supplicationes* για την νίκη στο Αμανόν Όρος το 51 π.Χ. Έπειτα, επεχείρησε να ζητήσει την τέλεση θριάμβου συνδέοντας το αίτημά του με τις *supplicationes*⁵⁶⁶. Εν τω μεταξύ είχε αναγορευτεί *imperator*, γεγονός που συνδεόταν με την διαδικασία αίτησης του στρατηγού για να θριαμβεύσει⁵⁶⁷. Ο Κάτων αρνήθηκε λέγοντας ότι η ύπαρξη των τελευταίων δεν σήμαινε απαραίτητα πως θα ψηφίζοταν ένας θρίαμβος.

Ο Κικέρων δεν κατάφερε να θριαμβεύσει, καθώς η περίπτωση του συνέπεσε με το ξέσπασμα του εμφυλίου πολέμου τον Ιανουάριο του 49 π.Χ.⁵⁶⁸. Ωστόσο, παρά την άρνηση του Κάτωνα και, πιθανώς, άλλων συγκλητικών να αποδεχθούν τον θρίαμβο του Κικέρωνα, δεν αποκλείεται να απέδωσε τελικά η Σύγκλητος έναν θρίαμβο στον Αρπινάτη. Αυτό συνάγεται από τις επιστολές του προς την Σύγκλητο λίγο πριν το ξέσπασμα του εμφυλίου και από την αναμονή του ως το 47 π.Χ. εκτός Ρώμης⁵⁶⁹. Θα μπορούσε αυτή η αναμονή να οφειλόταν στην ανάγκη ψήφισης νόμου από την λαϊκή συνέλευση⁵⁷⁰. Το βέβαιο είναι πως η αναμονή του Κικέρωνα είτε σχετιζόταν με τις διαδικασίες της Συγκλήτου είτε με εκείνες του λαού δείχνει πως η υπόθεσή του δεν είχε τελεσιδικήσει, αλλά παραπέμφθηκε για το μέλλον εξ αιτίας του ξεσπάσματος του εμφυλίου⁵⁷¹.

Μετά το ξέσπασμα και την λήξη του εμφυλίου η κυριαρχία του Καίσαρα στην πολιτεία συνοδεύτηκε και από την τέλεση πέντε θριάμβων. Ο πρώτος εξ αυτών ήταν εναντίον της Γαλατίας. Οι πηγές κάνουν λόγο για πολλές φυλές και για χιλιάδες νεκρούς, λάφυρα και πλούτο⁵⁷². Όλα τα παραπάνω υπήρξαν αποτέλεσμα της πλήρους κυριαρχίας του Καίσαρα. Το σημαντικότερο όλων ήταν το γεγονός πως ο Καίσαρ κατόρθωσε να διευρύνει κατά πολύ και τα γεωγραφικά όρια της Ρώμης στην Γαλατία περνώντας ακόμη και στην βρετανική ακτή για

Αν ο θριαμβευτής ήταν ελεγχόμενος από την Σύγκλητο, θα μπορούσε η τελευταία να φανεί υπεύθυνη αυτών των επιτυχιών συνολικά έναντι του λαού. Για την βαρύτητα του θριάμβου ως θεσμού, διά του οποίου εορταζόταν η στρατιωτική επιτυχία και αύξηση της ισχύος της πολιτείας. Σε αυτό το πλαίσιο θα μπορούσε να ιδωθεί η προσπάθεια του Κλαύδιου να εισαγάγει τον Πωμπτίνιο ως θριαμβευτή στην Ρώμη. βλ. I. ÖSTENBERG, *Staging the World*, σελ.272-274. M. BEARD, *The Roman Triumph*, σελ.42-52. E. FLAIG, *Ritualisierte Politik*, σελ. 32-48. R. BRILLIANT, “Let’s the Trumpets Roar”, σελ. 227. Για την είσοδο του θριαμβευτή βλ. H.S. VERSNEL, *Triumphus*, σελ. 382-396.

⁵⁶⁵ Κικ., *Att.*, 5.21.4. J. RICH, “The Triumph”, σελ. 237. Ο Λέντουλος είχε επονομαστεί *imperator* από τον στρατό του. Βλ. Κικ., *Ad Fam.*, 1.9.

⁵⁶⁶ Κικ., *Att.*, 7.1.8. L. HALKIN, *La Supplicationes*, σελ. 48-58. M. BEARD, *The Roman Triumph*, σελ. 191.

⁵⁶⁷ Κικ., *Ad Fam.*, 2.10.2-3. C. AULIARD, *Victoires et Triomphes*, σελ. 18-19. R. COMBES, *Imperator*, σελ. 51-59.

⁵⁶⁸ Κικ., *Ad Fam.* 15.4· 15.6· 15.11· 15.13. M. BEARD, *The Roman Triumph*, σελ. 190-196.

⁵⁶⁹ M. BEARD, *The Roman Triumph*, σελ. 195-196.

⁵⁷⁰ Σχετικά με την ύπαρξη αυτού του νόμου βλ. Λίβ., 26.21.5· 45.35.4-39.20.

⁵⁷¹ Κικ., *Ad Fam.*, 16.11.3. M. BEARD, *The Roman Triumph*, σελ. 195-196. Ο Κικέρων ισχυριζόταν ότι η Σύγκλητος επρόκειτο να ψηφίσει τον θρίαμβό του.

⁵⁷² Βλ. *supra*, σελ. 58-59. Σχετικά με τις πηγές της εκστρατείας του Καίσαρα στην Γαλατία βλ. T.S. BROUGHTON, *The Magistrates*, Vol. II, σελ. 197· 203· 211· 219· 224· 230· 237· 243· 250.

πρώτη φορά. Επιπλέον, η Σύγκλητος είχε εγκρίνει την διενέργεια *supplicationes* μετά από δύο σημαντικές νίκες του Καίσαρα το 57 και το 55 και το 52⁵⁷³. Επίσης, ο Καίσαρ έλαβε τον τίτλο *imperator* μετά από την νίκη του, μία πράξη που προηγούνταν ανέκαθεν της απόδοσης του θριάμβου⁵⁷⁴. Ωστόσο, οι παραπάνω ενέργειες αφορούσαν την επαρχία της Γαλατίας και πρέπει να διακρίνονται από τις υπόλοιπες, διότι ακολούθησαν το ξέσπασμα του εμφυλίου. Οι νίκες στα υπόλοιπα τρία μέτωπα ήταν μεγάλες δεδομένης της απώλειας των εχθρών⁵⁷⁵.

Αν και επί της ουσίας το πολίτευμα είχε πάψει να λειτουργεί, ο Καίσαρ προσπάθησε να διατηρήσει κατ'επίφαση την *Respublica*. Όσον αφορά την λειτουργία του θριάμβου ο Καίσαρ απέστειλε στην Σύγκλητο επινίκιες επιστολές μετά από τις νίκες του σε Αίγυπτο, Πόντο και Αφρική⁵⁷⁶. Η Σύγκλητος αποφάσισε την διενέργεια *supplicationes*⁵⁷⁷. Όμως, ουδεμία αναφορά υπήρξε στην μάχη των Φαρσάλων. Αυτό σημαίνει ότι θεσμικά ο Καίσαρ δεν εόρτασε θρίαμβο εναντίον Ρωμαίων πολιτών ούτε και τον επεδίωξε⁵⁷⁸. Ο πέμπτος θρίαμβός του εορτάστηκε *ex Hispania* τον Οκτώβριο του 45 π.Χ. Στην προκειμένη περίπτωση η νίκη του Καίσαρα ήταν οριακή⁵⁷⁹. Ο συγκεκριμένος θρίαμβος μαζί με τον θρίαμβο έναντι του βασιλιά Ιόβα της Νουμιδίας προέκυψαν μετά από μάχες, στις οποίες συμμετείχαν και Ρωμαίοι. Παρόλα αυτά, ο δικτάτωρ αναγνωρίστηκε ως *imperator* από τον στρατό του μετά την νίκη στην Μούνδα της Ισπανίας⁵⁸⁰.

Ο Καίσαρ αντιμετώπισε τους Πομπηϊανούς σε Αφρική και σε Ισπανία. Η πραγματοποίηση του θριάμβου της Αφρικής βασίστηκε, κατά πάσα πιθανότητα, στο προηγούμενο, που έθεταν οι θρίαμβοι του Πομπηίου από τις Αφρική και Ισπανία⁵⁸¹. Προφανώς, επελέγη ο ένας εκ των δύο βασικών αντιπάλων ως ο παρουσιαζόμενος στον θρίαμβο εχθρός. Η επιλογή αυτή ήταν δυνατή, όπως δείχθηκε σε προηγούμενη παράγραφο⁵⁸². Όσον αφορά τον θρίαμβο του 45 ο Καίσαρ φαίνεται πως θριάμβευσε εναντίον Ρωμαίων πολιτών, κάτι που ήταν πρωτοφανές⁵⁸³.

⁵⁷³ L. CANFORA, *Ιούλιος Καίσαρας*, σελ. 138-160. Σχετικά με τις *supplicationes* του 57 βλ. Δίων Κάσσ., 39.5.1. Πλούτ., *Καίσ.*, 21.1. Καίσ., *De Bell. Gall.*, 2.35.4. Σχετικά με εκείνες του 55 βλ. Καίσ., *De Bell. Gall.* 4.38. Δίων Κάσσ., 39.53.2. Πλούτ., *Καίσ.*, 22.4. Κικ., *In Pis.*, 59. Για τις *supplicationes* του 52 π.Χ. βλ. Δίων Κάσσ., 40.50.4. Καίσ., *De Bell. Gall.*, 7.90.8.

⁵⁷⁴ Κικ., *Ad Fam.*, 7.5· *De Prov. Cons.*, 32.

⁵⁷⁵ E. RAWSON, "Caesar. Civil War and Dictatorship", J.A. CROOK, A.W. LINTOTT, E. RAWSON (επιμ.), *The Cambridge Ancient History*, Vol. IX, Cambridge 1994² (= "Caesar"), σελ. 434-436. Η νίκη του στην Ασία εναντίον του Φαρνάκη του Πόντου ήταν τάχιστα με αποτέλεσμα να χρησιμοποιήσει μετέπειτα στον θρίαμβό του την φράση *veni, vidi, vici*, προκειμένου να χαρακτηρίσει την σημασία της. Σουητ., *Iul.*, 37.2. I. ÖSTENBERG, "Veni Vidi Vici and Caesar's Triumph", *Classical Quarterly*, 63 (2013) ("Veni Vidi Vici"), σελ. 813-827.

⁵⁷⁶ Λίβ. *Per.*, 115. Αππ., *Ρωμ. Εμφ.*, 2.101-102. Πλούτ., *Καίσ.*, 55-56. Φλώρ., 2.13.88-89. Σουητ., *Aug.*, 8· *Iul.*, 37· 49· 54. Βέλλ. Πατ., 2. 56.1-2.

⁵⁷⁷ Δίων Κάσσ., 42.20.5· 43.14.3.

⁵⁷⁸ Κικ., *Phil.*, 14.23. Δίων Κάσσ., 42.18.1. C.H. LANGE, «Triumph in the Age of Civil War», σελ. 76-77.

⁵⁷⁹ Πλούτ., *Καίσ.*, 56.

⁵⁸⁰ *Bell. Hisp.*, 19.6 Κικ., *Ad Fam.*, 13.15-16.

⁵⁸¹ Βλ. *Supra*, σελ. 95-97. C.H. LANGE, "Triumph and Civil War", σελ. 74-75.

⁵⁸² Βλ. *Supra*, σελ. 95-97. Τέτοια ήταν και η περίπτωση του Λούκουλλου, ο οποίος αρνήθηκε να συμπεριλάβει Ρωμαίο από την επαρχία στον θρίαμβό του, ενώ εκείνος ήταν αιχμάλωτός του. Βλ. Πλούτ., *Λούκ.*, 36-37.

⁵⁸³ Δίων Κάσσ., 43.42.1-3. Φλώρ., 2.13.88. Βέλλ. Πατ., 2.56. Σουητ., *Iul.* 37. Λίβ. *Per.*, 116. Πλίν., *HN*, 14.97. C.H. LANGE, "Triumph and Civil War", σελ. 77. G. SUMI, *Ceremony and Power*, σελ. 63-64. S. WEINSTOCK, *Divus Julius*, σελ. 197-198.

Πάντως, είναι πιθανό πως ο θρίαμβος έγινε εναντίον της Ισπανίας, μολονότι δεν σώζονται οι *Fasti*⁵⁸⁴. Κατά το παρελθόν η Σύγκλητος είχε επιτρέψει θριάμβους, στους οποίους δεν εμφανιζόταν ως ηττημένος ένας συγκεκριμένος λαός ή ένας ηγεμών, αλλά μία γεωγραφική περιοχή⁵⁸⁵.

Ο Αππιανός κάνει λόγο για την επιλογή του Καίσαρα να μην εισαγάγει Ρωμαίους πολίτες στους θριάμβους του 46 π.Χ. Παράλληλα, ο Πλούταρχος τονίζει ότι ο Καίσαρ δεν είχε ενημερώσει την Σύγκλητο με την αποστολή της καθιερωμένης επιστολής για τα πεπραγμένα του στην Ισπανία, επειδή ο πόλεμος ήταν εμφύλιος⁵⁸⁶. Τούτο σημαίνει πως ο Καίσαρ είχε τον απόλυτο έλεγχο στην διαχείριση του θριάμβου, καθώς ουδεμία νύξη γίνεται στον ρόλο της Συγκλήτου, ο οποίος, πάντως, ήταν έστω και τυπικά υπαρκτός⁵⁸⁷. Το βέβαιο είναι ότι εισήγαγε στους θριάμβους του εικόνες σχετικές με εχθρούς προερχόμενους από τον εμφύλιο πόλεμο, γεγονός το οποίο προξένησε την δυσαρέσκεια των πολιτών⁵⁸⁸.

γ. Η εξέταση της επιτυχίας κατά την περίοδο 43-29 π.Χ.

Το 43 π.Χ. θριάμβευσαν οι Λέπιδος και Πλάνκος εναντίον της *Hispania Citerior* και της *Gallia Narbonensis* ο πρώτος και εναντίον της *Gallia Transalpina* ο δεύτερος⁵⁸⁹. Αυτοί οι θρίαμβοι εντάσσονταν, κατά κύριο λόγο, στις πολιτικές σκοπιμότητες της εποχής και δεν είχαν την σχέση των θριάμβων του παρελθόντος με την ουσιαστική νίκη. Βέβαια, τούτο δεν σήμαινε ότι οι νίκες ήταν ασήμαντες με βάση τα κριτήρια που λαμβάνονταν υπ' όψη από την αριστοκρατία. Ο Πλάνκος εξεστράτευσε ως प्राίτορας στην *Gallia Transalpina* και, συγκεκριμένα, την *Raetia*, όπου πέτυχε νίκη. Στο πλαίσιο αυτής αποκλήθηκε *imperator*⁵⁹⁰. Ο Λέπιδος διοικούσε την *Gallia Narbonensis* και την *Hispania Citerior*. Πιθανώς, η νίκη του θεωρήθηκε αρκετή για τον θρίαμβο, όπως δηλώνει ο Κικέρων⁵⁹¹. Ενδεχομένως, τόσο η νίκη του Πλάνκου όσο και εκείνη του Λέπιδου δεν απέδιδαν στην Ρώμη μία ξεκάθαρη κυριαρχία επί ενός αντιπάλου, δεδομένου ότι οι περισσότερες περιοχές τελούσαν ήδη υπό τον έλεγχο της

⁵⁸⁴ C.H. LANGE, "Triumph and Civil War", σελ. 77.

⁵⁸⁵ Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της Ισπανίας, αλλά και άλλων επαρχιών. Συνήθως επρόκειτο για μόνιμες επαρχίες του ρωμαϊκού λαού, όπως η Σικελία και η Σαρδηνία. Ίσως ο λόγος αναφοράς τους δεν ήταν αυτός, αλλά το γεγονός πως οι αντίπαλοι ήταν απροσδιόριστοι ως προς την καταγωγή τους. Βλ. J. RICH, *The Triumph*, σελ. 250. Πιθανώς, ένας λόγος, για τον οποίο επιλέχθηκε να γίνει ο θρίαμβος εναντίον της Ισπανίας, ήταν μία προσπάθεια να δοθεί επίφαση νομιμότητας στον θρίαμβο. Αυτό προκύπτει από το γεγονός πως ο εχθρός ήταν κατ' εξοχήν μέλος της *civitas*. Πέρα από την παρουσίαση των κατορθωμάτων, τουλάχιστον τυπικά ο θρίαμβος θα μπορούσε να δικαιολογηθεί, δεδομένου ότι ένας θρίαμβος εναντίον μίας γεωγραφικής περιοχής ήταν συχνό φαινόμενο από το ήμισυ του 3ου αι. π.Χ. και εξής. Για την πραγματοποίηση θριάμβων εναντίον γεωγραφικών περιοχών βλ. F.J. VERVAET, "Claiming Triumphs", σελ. 57-59. C. AULIARD, *Victoires et triomphes*, σελ. 98-104.

⁵⁸⁶ Πλούτ., *Καίσαρ*, 56.4.

⁵⁸⁷ Αππ., *Ρωμ. Εμφ.*, 2.101.

⁵⁸⁸ *Αυτόθι*.

⁵⁸⁹ A. DEGRASSI, *Fasti Capitolini*, σελ. 109. *ILS*, 886. Βέλλ. Πατ., 2.67.4. Αππ., *Ρωμ. Εμφ.*, 4.31. Δίων Κάσσι., 46.29.6. Κικ., *Phil.*, 13.7-9.

⁵⁹⁰ Κικ., *Phil.*, 3.38. *ILS*, 886.

⁵⁹¹ Κικ., *Phil.*, 13.9. Για την ανάληψη των *provinciae* βλ. Αππ., *Ρωμ. Εμφ.*, 2.107, Δίων Κάσσι., 43.51.8· 45.10.6. Βέλλ. Πατ., 2.63.1. Για τις *supplicationes*, που έλαβε βλ. Κικ., *Phil.*, 3.23-24· 5.39. Δίων Κάσσι., 45.10.6.

Respublica. Πάντως, δεν αποκλείεται η περίπτωση μίας μικρής εξόρμησης πέραν των έως τότε ορίων των επαρχιών, όπως συνέβαινε κατ' εξοχήν με την Ιβηρική και την Μακεδονία.

Οι *optimates* προσπάθησαν να ανακτήσουν τον ρόλο τους στην πολιτεία. Στο πλαίσιο αυτό συγκρούστηκαν με τον Αντώνιο στην Ιταλία διά του Οκταβίου και των υπάτων Ίρτιου και Πάνσα. Ο ρόλος των Λέπιδου, Πλάνκου και Δ. Βρούτου, που διέθεταν σημαντικές δυνάμεις ως *promagistratus* ίσως αποδεικνυόταν κρίσιμος για την εξέλιξη της εμφύλιας μάχης⁵⁹². Ο Λέπιδος τάχθηκε υπέρ του Αντωνίου. Ο Πλάνκος αμφιταλαντεύθηκε και τελικά ακολούθησε τον Λέπιδο. Αμφότεροι ευελπιστούσαν ότι θα κατόρθωναν να συμφιλιώσουν τους Οκτάβιο και Αντώνιο⁵⁹³. Ο Δ. Βρούτος ήταν σε όλη την διάρκεια της αναμέτρησης εναντίον του Αντωνίου. Σε αυτό το πλαίσιο επιχειρήθηκε να δοθεί θρίαμβος στον Δέκιμο Ιούνιο Βρούτο λόγω της νίκης του εναντίον του Αντωνίου, πλην, όμως, ο τελευταίος δεν πρόλαβε να θριαμβεύσει λόγω του θανάτου του⁵⁹⁴. Εάν θριάμβευε, η Ρώμη θα γινόταν μάρτυς της παραδοξότητας μίας απόδοσης θριάμβου για μία νίκη εναντίον μόνο Ρωμαίου κατά το παράδειγμα, που ο Καίσαρ έθεσε το 45. Η διαφορά με την περίπτωση του Καίσαρα συνίστατο πως εκείνος είχε κυριαρχήσει επί των πολιτικών θεσμών, ενώ η Σύγκλητος μετά τον θάνατό του προσπαθούσε να ανακτήσει την παλαιά της αίγλη.

Κάτι παρόμοιο επιχειρήθηκε με τον Λέπιδο. Η Σύγκλητος χρησιμοποίησε τον θρίαμβο, προκειμένου να τον δελεάσει να ταχθεί με το μέρος της. Γι' αυτόν τον λόγο ψήφισε θρίαμβο απουσιάζοντας εκείνου από την Ρώμη και του αφιέρωσε ανδριάντα⁵⁹⁵. Επιπλέον, ο Κικέρων αναφέρει ότι οι πράξεις του στην επαρχία ήταν άξιες ενός θριάμβου. Αλλά πέραν τούτων ο θρίαμβος έπρεπε να δοθεί και λόγω της προσφοράς του στον αγώνα για την σωτηρία της *Respublica* από τον εσωτερικό εχθρό: *sed cum illo se ipsam (Respublica) sibi restitutam putabit. Haec causa fuit cur decerneretis statuam in rostris cum inscriptione praeclara, cur absentis triumphum. Quamquam enim magnas res bellicas gesserat et triumpho dignas [...] sed quod silentio bellum civile confecerat, cum primum licuit, honores in eum maximos contulit*⁵⁹⁶.

Η κατάσταση αυτή μπορεί να συνδυαστεί με την πρόταση του Κικέρωνα να αναγνωρίσει επίσημα η Σύγκλητος τον τίτλο *imperator* στους Οκτάβιο, Ίρτιο και Πάνσα για την νίκη εναντίον του Μ. Αντωνίου στην Μούτινα, επειδή έσωσαν από εκείνον την *Respublica*⁵⁹⁷. Άξιο παρατήρησης είναι το γεγονός πως ενώ κρίνεται πως ο Λέπιδος άξιζε ούτως ή άλλως τον θρίαμβο, εν τέλει αυτός καθίστατο πιο σημαντικός εξ αιτίας της επιδιωκόμενης προσφοράς

⁵⁹² Βλ. C.H. LANGE, "Triumph and Civil War", σελ. 78-79. C. MACKAY, *Αρχαία Ρώμη*, σελ. 218-223. P.A. BRUNT, *Social Conflicts*, σελ. 145-147. E. RAWSON, "The Aftermath of the Ides", J.A. CROOK, A.W. LINTOTT, E. RAWSON (επιμ.), *The Cambridge Ancient History*, Volume IX, σελ. 470-490.

⁵⁹³ Για τις εξελίξεις της εποχής βλ. T.H. WATKINS, *L. Munatius Plancus. Serving and Surviving in the Roman Revolution*, London/New York 2019², σελ. 110-130.

⁵⁹⁴ Βλ. C.H. LANGE, "Triumph and Civil War", σελ. 78-79.

⁵⁹⁵ Βλ. *supra*, σελ. 61.

⁵⁹⁶ Κικ., *Phil.* 13.9. Παρόλα αυτά, ο κύριος στόχος του Λέπιδου, ο οποίος ήταν σε συνεννόηση με τον Αντώνιο, στην επαρχία του ήταν να προβεί σε κάποιο είδος συμφωνία με τον Σέξτο Πομπήιο. Βλ. E. RAWSON, "The Aftermath", σελ. 471

⁵⁹⁷ Κικ., *Phil.*, 14. C.H. LANGE, "Civil War and Triumph", σελ. 78-79.

του στην εμφύλια νίκη. Βέβαια, αυτό συνέβαινε, επειδή ο Κικέρων θεωρούσε πρόποντα έναν θρίαμβο ενός Ρωμαίου, που ανακηρυσσόταν *hostis*, επειδή η στάση του στρεφόταν κατά της *Respublica*⁵⁹⁸.

Έτσι, η υπαρξιακή ανάγκη για την σωτηρία της πολιτείας ήταν σημαντικότερη από μία σημαντική μεν, αλλά μικρότερης εμβέλειας για την μακροπρόθεσμη ύπαρξη του κράτους δε. Γι' αυτόν τον λόγο ο θρίαμβος και οι συναφείς προς αυτόν τιμές, όπως η αφιέρωση ενός αγάλματος στον στρατηγό, επιλεγόταν ως η κατάλληλη τιμή. Το βέβαιο είναι πως με αυτόν τον τρόπο ο θρίαμβος είχε καταστεί πέραν πάσης αμφισβήτησης μέρος του πολιτικού παιχνιδιού και του αγώνα για την βίαιη επικράτηση έναντι των εσωτερικών αντιπάλων. Ιδιαίτερα, δε, αποτελούσε μέρος των τεκταινομένων του εμφυλίου. Η διαφορά του, όμως, με άλλους θριάμβους ήταν πως σε αυτήν την περίπτωση δεν δόθηκε θρίαμβος λόγω της νίκης σε εμφύλιο πόλεμο. Αμφότεροι οι θρίαμβοι αποδόθηκαν λόγω εξωτερικών επιτυχιών.

Μετά από τις παραπάνω περιπτώσεις ακολούθησε ο θρίαμβος του υπάτου Λ. Αντωνίου στις Καλένδες Ιανουαρίου του 41 π.Χ.⁵⁹⁹. Ο Δίων είναι ξεκάθαρος λέγοντας ότι η νίκη του δεν ήταν τόσο σημαντική, αλλά ο θρίαμβος αποκτήθηκε χάρη στην επιρροή της συζύγου του Μ. Αντωνίου Φουλβίας⁶⁰⁰. Ο θρίαμβος αποδόθηκε ξεκάθαρα με πολιτικά κριτήρια. Αφενός αναγνωρίζεται από τον Δίωνα ότι χρειαζόταν η ύπαρξη κάποιας επιτυχίας, προκειμένου να θριαμβεύσει κάποιος. Αφετέρου αναδεικνύεται η συμβολή των πολιτικών προετραϊοτήτων στην απόδοσή του. Συγκεκριμένα, ο Δίων αναφέρει ότι ενίοτε ήταν σημαντικότερος ο ρόλος εκείνου, που απέδιδε τον θρίαμβο, παρά του ίδιου του θριαμβευτή⁶⁰¹. Προφανώς, επιχειρήθηκε η απόκτηση μεγαλύτερης εξουσίας μέσω του θριαμβού προς όφελος του ψηφίσαντος τον θρίαμβο, ο οποίος στην προκειμένη περίπτωση ήταν η Σύγκλητος με την επιρροή της Φουλβίας⁶⁰².

Ενδεχομένως, το ενδιαφέρον για την απόδοση του θριαμβού σχετιζόταν με την ενίσχυση της εξουσίας του θριαμβευτή, καθώς η τελετή μπορούσε να προσδώσει ιδιαίτερη ισχύ στον στρατηγό, αφού παραδοσιακά ο θεσμός διατηρούνταν στην μνήμη του λαού ως ένα ευχάριστο γεγονός. Δεδομένης της μεγάλης εξουσίας που διέθετε εκείνος, που απέδιδε τον θρίαμβο,

⁵⁹⁸ Κικ., *Phil.*, 14.22-24. Το επιχείρημα του Κικέρωνα είναι έωλο. Αυτό αποδεικνύεται από το γεγονός πως οι στρατηγοί δίσταζαν να θριαμβεύσουν μετά από νίκες σε έναν ξεκάθαρα εμφύλιο πόλεμο ακόμη και αν ο εχθρός είχε ανακηρυχθεί *hostis*. Όπως, ανέφερε ο ίδιος ο Κικέρων, ούτε *supplicationes* υπήρχαν ούτε και κάποια *acclamatio imperatoria* για μία τέτοια νίκη. Ωστόσο, η Σύγκλητος είχε αρχίσει να ξεπερνά και αυτό το όριο, αφού είχε ψηφίσει *supplicationes* για την κατάπιξη της συνωμοσίας του Κατιλίνα το 63 π.Χ., ενώ είχε αποδώσει θρίαμβο στον Καίσαρα για την νίκη στην Μούνδα το 45 π.Χ. και στον Δ. Βρούτο για την νίκη του το 43 π.Χ. Για την περίπτωση του 63 βλ. Δίων Κάσσ., 37.40, που ο ανθύπατος Γ. Αντώνιος επονομάστηκε *imperator* από τον στρατό παρά τον μικρό αριθμό νεκρών. Ο Δίων δεν σχολιάζει την πιθανότητα ύπαρξης Ρωμαίων πολιτών ανάμεσα στους εχθρούς.

⁵⁹⁹ Α. DEGRASSI, *Fasti Triumphales*, σελ. 109. Δίων Κάσσ., 48.4.

⁶⁰⁰ Δίων Κάσσ., 48.4: *τοῦ γοῦν Λουκίου αὐτοῦ σπουδάζοντος ἐπινίκια πινῶν ἐν ταῖς Ἀλπεσιν οἰκούντων, ὡς καὶ νικησαντὸς σφας, πέμψαι, τέως μὲν ἡ Φουλοῖα ἀντέλεγεν, οὐδεὶς οἱ συνεχώρησεν, ἐπεὶ δὲ ἐκείνη θεραπευθεῖσα ἐπέτρεψε, πάντες ἐψηφίσαντο, ὥστε τῷ μὲν λόγῳ τὸν Ἀντώνιον καθ' ὧνπερ κεκρατηκέναι ἔλεγεν ὄντε γὰρ ἔπραξε τι νικητηρίων ἄξιον, οὐθ' ὄλως ἡγεμονίαν ἐν τοῖς χωρίοις ἐκείνοις ἔσχέ, τῇ δ' ἄληθείᾳ τὴν Φουλοῖαν...*

⁶⁰¹ Δίων Κάσσ., 48.4.4: *Τὸ γὰρ δοῦναι τινὶ ἐξουσίαν τῆς τῶν νικητηρίων πέμψεως μείζον τοῦ διεορτάσαι αὐτὰ παρ' ἐτέρου λαβόντα ἦν.*

⁶⁰² Μ. BEARD, *The Roman Triumph*, σελ. 201, η οποία διατυπώνει ακριβώς αυτήν την άποψη.

προκύπτει πως υπήρχε ένα μέτωπο της Φουλβίας, του Αντωνίου και κάποιων αριστοκρατών εις βάρος του Οκταβίου, ενώ ο Μ. Αντώνιος δεν είχε λάβει θέση και απουσίαζε στην Ανατολή. Το κύριο αντικείμενο τριβής ήταν η απόδοση γαιών στους βετεράνους των προηγηθέντων πολέμων. Μετά τους Φιλίππους και την δημιουργία της τριανδρίας ο Οκτάβιος έλαβε τον άχαρο ρόλο να έλθει σε σύγκρουση με τον Πομπήιο στην Σικελία και να διευθετήσει το ζήτημα των γαιών. Οι προαναφερθέντες εσωτερικοί του αντίπαλοι υποστήριζαν κατά πάσα πιθανότητα όσους επλήττοντο από τις αποφάσεις του Οκταβίου. Η κατάληξη ήταν ένας νέος εμφύλιος, στον οποίο ο Οκτάβιος νίκησε στην Περούσια το 41 π.Χ.⁶⁰³

Μετά το 40 π.Χ. διεξήχθησαν δέκα θριάμβοι μέχρι το ξέσπασμα του νέου εμφυλίου ανάμεσα σε Οκτάβιο και Αντώνιο. Αυτοί απετέλεσαν την κατάληξη των εκστρατειών στην Μακεδονία, την Παρθία, την Ιλλυρία και την Αφρική. Οι Αντώνιος, Οκτάβιος και Λέπιδος ήλεγχαν επίσημα με *imperium militiae* όλες τις επαρχίες της Ρώμης, τις οποίες διοικούσαν με την παρουσία *legatus* σε αυτές. Ο Αντώνιος ήλεγξε την Ανατολή μετά τον θάνατο των Βρούτου και Κάσσιου στους Φιλίππους προσαρμόζοντας την εξουσία του σε μία δεσποτική μορφή ελληνιστικού τύπου και συμπράτοντας μαζί με την Κλεοπάτρα στην Αίγυπτο⁶⁰⁴. Ο Οκτάβιος απασχολήθηκε με τα ζητήματα της Ιταλίας και της Ρώμης και, εν γένει, της Δύσης. Σε αυτό το πλαίσιο πολέμησε εναντίον του Σ. Πομπήιου, τον οποίον νίκησε στην Σικελία το 36 π.Χ.⁶⁰⁵.

Οι Μ. Κενσορίνος και Ασίνιος Πολλίων εξεστράτευσαν στην Μακεδονία. Ο πρώτος ήταν ύπατος του 39 και ο δεύτερος του 40 π.Χ. Πέτυχαν νίκες εναντίον εξεγερθέντων φύλων στα βόρεια σύνορα της επαρχίας. Από τις πηγές συνάγεται το συμπέρασμα ότι οι νίκες τους είχαν τα χαρακτηριστικά των αντίστοιχων επιτυχιών στην Μακεδονία από τα τέλη του 2ου αι. π.Χ. Αμφότεροι θριάμβευσαν εναντίον της περιοχής⁶⁰⁶. Ο άλλοτε πραιτορας Π. Βεντίδιος πέτυχε μία σημαντική νίκη εναντίον των Πάρθων θητεύοντας υπό τις εντολές του *triumvir* Αντωνίου⁶⁰⁷. Μετά την νίκη ο Αντώνιος συνέχισε εκείνος την εκστρατεία και έστειλε τον Βεντίδιο στην Ρώμη για να θριαμβεύσει⁶⁰⁸. Ο θρίαμβος του Βεντίδιου ήταν *ex Tauro monte et Parthineis*. Ο Βεντίδιος διοικούσε την *provincia Syria*. Αντιμετώπισε με επιτυχία την παρθική εισβολή, που ήταν η αποστολή του⁶⁰⁹. Η επιτυχία αντιμετωπίστηκε θετικά από τους Ρωμαίους, οι οποίοι την θεώρησαν ως αντιστάθμισμα στην ήττα του Κράσσου το 53 π.Χ. Ένας ακόμη θρίαμβος υπήρξε από την Ανατολή. Συγκεκριμένα ο Γ. Σώσιος, ανθύπατος του Αντωνίου στην Συρία. Ο θρίαμβος έγινε *ex Iudaea* στις 3 Σεπτεμβρίου του 34 π.Χ., καθώς ο

⁶⁰³ C. PELLING, "The Triumviral Period", σελ. 14-16.

⁶⁰⁴ Δίων Κάσ., 48.39.2. *IG*, Π², 1042, 22-23. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός πως υιοθέτησε την λατρεία του Διονύσου και άρχισε να αναγνωρίζεται ως "Νέος Διόνυσος".

⁶⁰⁵ C. MACKAY, *Αρχαία Ρώμη*, σελ. 224-231.

⁶⁰⁶ A. DEGRASSI, *Fasti Capitolini*, σελ. 109. Ο Κενσορίνος θριάμβευσε *ex Macedonia* και ο Πολλίων *ex Parthineis*. Πλούτ., *Αντ.*, 24.1. Δίων Κάσ., 48.41.7. Ο Πολλίων διαδέχθηκε τον Κενσορίνο στην επαρχία.

⁶⁰⁷ *Αππ.*, *Ρωμ. Εμφ.*, 6.65. Δίων Κάσ., 48.39.2. Πλούτ., *Αντ.*, 33.1. Πιθανώς έδρασε ως *legatus* του Αντωνίου. Βλ. Λίβ., *Per.*, 127. Αύλ. Γέλλ., *Noct. Att.*, 15.4.4.

⁶⁰⁸ A. DEGRASSI, *Fasti Capitolini*, σελ. 109. Βέλ. Πατ., 2.65.3. Βαλ. Μάξ., 6.9.9. Πλούτ., *Αντ.*, 34.5. Αύλ. Γέλλ., *Noct. Att.*, 15.4.4. *Ευτρ.*, 7.5. Πλίν., *HN*, 7.135.

⁶⁰⁹ Δίων Κάσ., 49.19-21. Πλούτ., *Αντ.*, 34. Βέλλ. Πατ., 2.78.1. *Ιώσ.*, *Ιουδ. Αρχ.*, 14.420-421· 434· *Ιουδ. Πολ.*, 1.09· 317. Τάκ., 5.9. Ορόσ., 6.18.23. *Ευτρ.*, 7.5.

θριαμβευτής συμμετείχε στην ειρήνευση της περιοχής και την εδραίωση της εξουσίας του βασιλιά-πελάτη Ηρώδη στην Ιουδαία⁶¹⁰.

Αξίζει να σημειωθεί ότι σχετικά με τον βαθμό της επιτυχίας υπήρχε μία σταθερότητα ως προς την βασική προϋπόθεση απόδοσης του θριάμβου δεδομένου του τρόπου ελέγχου των *provinciae*. Ο στρατηγός λάμβανε θρίαμβο μετά από σημαντική επιτυχία, η οποία συνίστατο στην εξάλειψη ενός βασικού εχθρικού κινδύνου σε συγκεκριμένο σημείο της επαρχίας του. Έτσι, ο στρατηγός έφερνε εις πέρας την αποστολή του. Με αυτόν τον τρόπο ενισχυόταν ο έλεγχος του ρωμαϊκού κράτους σε μία περιοχή που δικαίως δεν υπαγόταν στην *civitas*⁶¹¹. Σε ευρύτερο επίπεδο, όμως, χρειαζόνταν πολλές μεμονωμένες νίκες σε μία επαρχία, για να κατορθώσει να καταβάλει την αντίσταση ενός λαού η Ρώμη ή για να τον διώξει από την επαρχία οριστικά. Αυτό φαίνεται από το γεγονός ότι ο πόλεμος ναντίον των Πάρθων δεν τελείωσε με την νίκη του Βεντίδιου παρά μόνο στο σημείο του Ταύρου. Ο Αντώνιος σκόπευε να συνεχίσει ο ίδιος την εκστρατεία εισβάλλοντας στην Παρθία⁶¹².

Η Ρώμη είδε από την Δύση 6 θριάμβους και μία *ovatio*⁶¹³. Οι τέσσερις θριάμβοι προέρχονταν από την Ισπανία. Οι δύο από την Αφρική και η *ovatio* από την Σικελία. Η τελευταία ήταν ιδιαίτερης σημασίας, καθώς έγινε από τον *triumvir* Οκτάβιο. Ο τελευταίος κέρδισε τον Σέξτο Πομπήιο στην Σικελία ελέγχοντας την περιοχή. Ο πόλεμος παρουσιάστηκε ως δουλικός. Γι' αυτό τιμήθηκε από την Σύγκλητο με μία *ovatio* το 36 π.Χ.. Η *ovatio* επελέγη, επειδή ήταν ασύμβατος ένας θρίαμβος έναντι δούλων⁶¹⁴. Μολονότι, ο κύριος αντίπαλος ήταν ο Πομπήιος, τελέστηκε *ovatio*. Το γεγονός αυτό δείχνει την εξέλιξη της *ovatio* σε μία πομπή που εόρταζε την νίκη σε εμφύλιο πόλεμο. Η σταθερά του θεσμού συνίστατο στην επιλογή της για μία αμφισβητήσιμη νίκη, όπως ήταν εξ ορισμού ο εμφύλιος. Φυσικά, η ρωμαϊκή φύση του εχθρού δεν επέτρεπε ούτε την *ovatio*⁶¹⁵. Γι' αυτό, ο πόλεμος παρουσιάστηκε ως δουλικός.

⁶¹⁰ A. DEGRASSI, *Fasti Capitolini*, σελ. 110. ILS, 934.

⁶¹¹ Βλ. F.J. VERVAET, "Claiming Triumphs", σελ. 53-63. J. RICH, "The Triumph", σελ. 216-217. C. AULIARD, *Victoires et triomphes*, σελ. 90-104. Με αυτόν τον τρόπο οι θριάμβοι δεν σχετίζονταν με την γεωγραφική επέκταση της Ρώμης αποκλειστικά. Η απόδοσή τους γινόταν κανονικά όταν είχε επέλθει σημαντική και πολύνεκρος νίκη σε συγκεκριμένη μάχη από έναν στρατηγό, ο οποίος είχε φέρει εις πέρας την αποστολή που του είχε ανατεθεί. Έπειτα ακολουθούσε η πρώτη διείσδυση της Ρώμης σε μία περιοχή. Στην Ύστερη *Respublica* που ο έλεγχος των επαρχιών ήταν όλο και πιο αυξανόμενος τα περιθώρια για γεωγραφική επέκταση ήταν λίγα. Η διατήρηση των θριάμβων σε σταθερά επίπεδα δεικνύει πως η αντίληψη της Ρώμης κινούνταν γύρω από την διασφάλιση των συμφερόντων της και την αίσθηση της κυριαρχίας γενικά.

⁶¹² Βλ. I.E. TZAMTZHS, *Ο Μεσογειακός Κόσμος*, σελ. 151-159. R. DEVELIN, "Triumphal Regulations", σελ. 429-438. J.S. RICHARDSON, "The Triumph", σελ. 56. Η κατάσταση θυμίζει τους πολέμους της Μέσης *Respublica*. Εκεί η Ρώμη επιτύγχανε να καταβάλει την εχθρική αντίσταση κατά τόπους είτε δεχόμενη εισβολή στην Ιταλία είτε εισβάλλοντας εκείνη στο εχθρικό έδαφος. Κάθε επιτυχία οδηγούσε σε θρίαμβο. Ωστόσο, μία ήταν η καθοριστική μάχη, η οποία οδηγούσε σε συνθηκολόγηση τον εχθρό. Στην περίπτωση της Μακεδονίας χρειάστηκε μία μάχη για την συνθηκολόγηση του Φιλίππου Ε' το 197/196 π.Χ. Ωστόσο, το βασίλειο συνέχισε να υπάρχει ως το 168 όταν ο Αιμίλιος Παύλος κέρδισε τον Περσέα στην Πύδνα. Σημαντικές ήταν και οι ναυτικές νίκες δύο πραιτόρων, οι οποίες επιβραβεύθηκαν με θριάμβους.

⁶¹³ J. RICH, "The Roman Triumph", σελ. 252.

⁶¹⁴ Απ., *Ρωμ. Εμφ.*, 5.130. Δίων Κάσ., 49. 15-16. *Res Gestae*, 25. A. DEGRASSI, *Fasti Capitolini*, σελ. 109.

⁶¹⁵ Βλ. C.H. LANGE, "Triumph and Civil War", σελ. 81. C. DART, F.J. VERVAET, "The Significance of Naval Triumph", σελ. 278. Ο ίδιος αναφέρθηκε σε δουλικό πόλεμο. Βλ. *Res Gestae*, 27.3.

Εν συνεχεία, ο Οκτάβιος τέλεσε θρίαμβο το 29 π.Χ. Τέλεσε τρεις θριάμβους *ex Dalmateis, ex Actio και ex Aegypto*⁶¹⁶. Η αντιπαράθεσή του με τον Αντώνιο έφτασε στο απροχώρητο με αποτέλεσμα να προβούν σε έναν νέο εμφύλιο πόλεμο. Ο Οκτάβιος απαίτησε και έλαβε όρκο για πίστη στο πρόσωπό του από όλη την Ιταλία, προκειμένου να προβεί στον πόλεμο. Ο ίδιος δικαιολογεί στις *Res Gestae* του την πράξη του⁶¹⁷. Προτίμησε να μην εντάξει τον Αντώνιο στον θρίαμβο, αλλά μόνο την Κλεοπάτρα. Ακολούθησε κατ' αυτόν τον τρόπο την παράδοση αυτού του τύπου των θριάμβων. Άλλωστε, ο πόλεμος εξαπολύθηκε εναντίον μόνο της Κλεοπάτρας και όχι του Αντωνίου⁶¹⁸. Έτσι, οι πόλεμοι θεωρήθηκαν *belli externi*. Πιθανώς, ο Οκτάβιος είχε ακολουθήσει την πεατημένη του παρελθόντος, βάσει της οποίας μπορούσε να αποκλειστεί ένας εσωτερικός εχθρός από την πομπή και να εορταστεί ένας θρίαμβος εναντίον μόνο του έτερου δρώντος, που ήταν *peregrinus*⁶¹⁹. Ωστόσο, ο Οκτάβιος ήταν ο απόλυτος κυρίαρχος και οι θρίαμβοί του δείχνουν την εξέλιξη του θριάμβου από έναν θεσμό με συγκεκριμένες προϋποθέσεις και ελεγχόμενο από την Σύγκλητο σε έναν θεσμό πλήρως ελεγχόμενο από τον θριαμβευτή-στρατηγό.

⁶¹⁶ *Res Gestae*, 25. Αππ., *Ιλλ.*, 28. Δίων Κάσσ., 51.21.

⁶¹⁷ *Res Gestae*, 25. Σχετικά με την κήρυξη του πολέμου εναντίον της Κλεοπάτρας βλ. Πλούτ., *Αντ.*, 60 Δίων Κάσσ., 50.4.3-6.1· 21.1· 26.3.

⁶¹⁸ C.H. LANGE, "Triumph in the Civil War", σελ. 82-83.

⁶¹⁹ Βλ. *supra*, σελ. 95-97.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η ΠΡΑΓΜΑΤΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΘΡΙΑΜΒΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ

ΘΡΙΑΜΒΟΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΟ ΣΥΜΦΕΡΟΝ

1. Η παρουσίαση των κατορθωμάτων ως τον πρώτο εμφύλιο πόλεμο

α. Η λειτουργία της θριαμβικής πομπής και η πορεία προς την κρίση

Η λειτουργία του θριάμβου συνίστατο στην παρουσίαση εντός της πόλης και ενώπιον του λαού όσων επιτυχιών είχαν υπάρξει από τον νικητή στρατηγό στο εξωτερικό⁶²⁰. Παραδοσιακά ο θρίαμβος αποτελούσε ένα μέσο παρουσίασης της νίκης ενώπιον του λαού, η θετική στάση του οποίου σήμαινε πιθανώς αποδοχή των πράξεων της αριστοκρατίας και επιβεβαίωση του ρόλου της στο πολίτευμα⁶²¹. Η πολιτεία έβλεπε στο πρόσωπο του θριαμβευτή τον φορέα της *felicitas*, η αναφορά στην οποία συμβόλιζε το χαρμόσυνο μήνυμα της νίκης, που αυτός έφερνε στην πόλη⁶²². Η θυσία του στο Καπιτώλιο είχε ως στόχο να ενισχύσει τους δεσμούς της *civitas* με τον προστάτη της *Jupiter*, στην στήριξη του οποίου η πολιτεία απέβλεπε για την ευημερία και επαύξησή της⁶²³. Η επιβεβαίωση της κυριαρχίας σήμαινε την επικράτηση της Ρώμης έναντι των Άλλων⁶²⁴. Ως εκ τούτου, η επικράτηση συνιστούσε μία επέκταση της πόλης και της *civitas* εις βάρος των εχθρών.

Ο θρίαμβος του Σκιπίωνα έχει λάβει αρνητικά σχόλια από τους νεώτερους, καθώς θεωρείται ότι απέτυχε στην επίτευξη συσπείρωσης της πολιτείας και πρόκλησης ευτυχίας μετά την λήξη ενός σημαντικού πολέμου⁶²⁵. Οι νεώτεροι θεωρούν ότι ο Σκιπίων απέτυχε λόγω της έλλειψης επαρκούς λείας και αιχμαλώτων προς παρουσίαση στον θρίαμβο. Ο ανθύπατος είχε κυριαρχήσει ολοκληρωτικά στην Νουμαντία καταστρέφοντάς την⁶²⁶. Ο Φλώρος σημειώνει ότι εξ αιτίας της καταστροφής της πόλης και του μικρού μεγέθους της δεν είχε απομείνει τίποτα για να παρουσιαστεί στον θρίαμβο. Ωστόσο, ο Πλίνιος επισημαίνει ότι ο θριαμβευτής απέδωσε επτά δηνάρια σε κάθε στρατιώτη, ενώ ο Αππιανός κάνει λόγο για την ύπαρξη πενήντα Νουμαντίνων, τους οποίους ο Αιμιλιανός είχε επιλέξει για τον θρίαμβο πουλώντας τους

⁶²⁰ Πολ. 6.15. Ι. ÖSTENBERG, *Staging the World*, σελ. 6-14. Τ. ITGENSTHORTS, *Tota Illa Pompa*, σελ. 209-218. R. BRILLIANT, “Let’s the Trumpets Roar”, σελ. 221-228.

⁶²¹ K.J. HÖLKESKAMP, *Reconstructing the Roman Republic*, σελ. 58. Τ. ITGENSTHORST, *Tota Illa Pompa*, σελ. 209-218.

⁶²² Βλ. H.S. VERSNEL, *Triumphus*, σελ. 382-396. Εξ άλλου οι πολίτες εξέλεγαν τους άρχοντες και τους περιέβαλαν με την εξουσία λήψης των *auspices* και από κοινού με την Σύγκλητο τους έστελναν στο *militiae* πεδίο για να εκστρατεύσουν. Ο στόχος της πολιτείας ήταν η επέκταση της επιρροής της και η νίκη υπέρ της πατρίδας. M. HUMBERT, *Πολιτικοί και Κοινωνικοί Θεσμοί*, σελ. 271-273· 350-352. Βλ. A.W. LINTOTT, *The Constitution*, σελ. 94-105.

⁶²³ J. SCHEID, *An Introduction to Roman Religion*, σελ. 149. J.R. FEARS, “The Cult of Jupiter and Roman Imperial Ideology”, *ANRW*, (1981) (= “The Cult of Jupiter and Roman Imperial Ideology”) σελ. 34-47. M. BEARD, J. NORTH, S. PRICE, *Religions of Rome*, Vol. I, Cambridge 1998 (= *Religions of Rome*), σελ. 59-60.

⁶²⁴ Κ. ΒΛΑΧΟΣ, *Από την patria iuris στον pater patriae*, σελ. 43-58.

⁶²⁵ J. CLARK, *Triumph in Defeat*, σελ. 163-171.

⁶²⁶ Απ., *Ιβηρ.*, 98. Λίβ., *Per.*, 59. Φλώρ., 1.34.16-17. Βέλλ. Πατ., 2.4.5. Αύλ. Γέλλ., 16.8.10. Ευτρ., 4.19. Ορόσ., 5.7.18. Πλίν., *HN*, 33. 141 Βαλ. Μάζ., 2.7.8 . 4.3.13. 8.1. Για τους λόγους καταστροφής πόλεων από τους Ρωμαίους βλ. A. ZIOLKOWSKI, “Urbs Direpta”, σελ. 69-91.

υπόλοιπους ως δούλους⁶²⁷. Το βέβαιο είναι πως σε αυτόν τον θρίαμβο δεν είχε παρουσιαστεί λεία αντίστοιχη των θριάμβων του παρελθόντος. Αυτό θα μπορούσε να αποτελεί και μία ένδειξη για πιθανές αρνητικές αντιδράσεις εκ μέρους του λαού προς τον θριαμβευτή και τον θρίαμβο.

Οι αρχαίες μαρτυρίες αναφορικά με άλλες περιπτώσεις θριάμβων δεικνύουν, έμμεσα, την ευχαρίστηση των παρισταμένων από την παρουσίαση ενώπιόν τους διάφορων λαφύρων και σημαντικών αντικειμένων της εχθρικής περιοχής⁶²⁸. Πέραν του εμπλουτισμού του δημόσιου ταμείου, της πληρωμής στρατιωτών ή της παράθεσης γευμάτων μετά το πέρας της πομπής, η σημασία της παρουσίασης των κατορθωμάτων με αυτόν τον τρόπο είχε πολλές φορές ως αποτέλεσμα την ενίσχυση μίας κοινής ταυτότητας και ενός πατριωτισμού με άξονα την εξωτερική νίκη⁶²⁹.

Όμως, ακόμη και αν ο θρίαμβος εστερείτο των παραπάνω, είναι δύσκολο να ισχυριστεί κάποιος μετά βεβαιότητας ότι η πομπή του Σκιπίωνα απέτυχε ως προς την κύρια λειτουργία της, που δεν ήταν άλλη από την παρουσίαση της νίκης προς τον παρευρισκόμενο λαό. Η έλλειψη αιχμαλώτων ή αρκετής λείας είναι παράγοντες, οι οποίοι ενδέχεται να ώθησαν ένα μέρος της κοινωνίας ή του στρατού του να αντιμετωπίσει αρνητικά τον θριαμβευτή και την πομπή του⁶³⁰. Παράλληλα, η χρονική συγκυρία και η ξεκάθαρη θέση του Αιμιλιανού εναντίον του Τιβερίου Γράκχου έστρεψε πολύ μεγάλο τμήμα της *plebs* εναντίον του⁶³¹. Ωστόσο, ο Σκιπίων είχε λάβει ευρεία λαϊκή υποστήριξη το 134, καθώς η εκλογή του στην υπατεία είχε υποστηριχθεί από μία ευρεία λαϊκή μάζα, όπως τουλάχιστον προκύπτει από τις αποσπασματικές πληροφορίες των πηγών και δεν προκύπτει από καμία πηγή άμεση εναντίωση του λαού στον θρίαμβο⁶³².

Ο Κικέρων και ο Πολύβιος κάνουν ιδιαίτερη αναφορά στον ισπανικό πόλεμο της Ρώμης. Ο Πολύβιος χαρακτηρίζει αιματηρό για την Ρώμη τον πόλεμο, καθώς η Ρώμη υπέστη πολλές ήττες μέχρι να επικρατήσει. Έτσι, ο πόλεμος δεν κρίθηκε σε μία μάχη, αλλά χρειάστηκαν αμέτρητες προσπάθειες. Ομοίως ο Κικέρων τονίζει ότι ο πόλεμος αυτός έκρινε την ύπαρξη της Ρώμης, όπως αργότερα ο Κιμβρικός, ενώ άλλοι πόλεμοι έκριναν την κυριαρχία και υπεροχή της Ρώμης. Οι πηγές κάνουν ιδιαίτερη μνεία στην σημασία του πολέμου εναντίον των

⁶²⁷ Φλώρ., 1.34.17. Αππ., Ιβηρ., 98. Πλίν., *HN*, 33.141.

⁶²⁸ Λίβ., 28.9.2-18· 30.45· 34.48-52· 37.58.6-59.6· 45.28-40. Πολ., 16.23.5· 21.24.16-17. Πλούτ., *Αιμ.*, 28-34.

⁶²⁹ I. ÖSTENBERG, *Staging the World*, σελ. 8. K. HOPKINS, “From Violence to Blessing. Symbols and Rituals in Ancient Rome”, A. MOLHO, K. RAAFLAUB, J. EMLÉN (επιμ.), *City States in Classical Antiquity and Medieval Italy*, Ann Arbor 1991 σελ. 485 (= “From Violence to Blessing”).

⁶³⁰ Βλ. J. CLARK, *Triumph in Defeat*, σελ. 168, η οποία μειώνει την επιτυχία λόγω της σκληρότητας, που μετέφερε ο Σκιπίων, για να καταβάλει την αντίσταση μίας μικρής πόλης σε συνδυασμό με τα τεράστια προβλήματα που προξένησαν οι ισπανικοί πόλεμοι στο ρωμαϊκό κράτος επί μία εικοσαετία. Βλ. και A. ASTIN, *Scipio Aemilianus*, σελ. 154-155.

⁶³¹ Βέλλ. Πατ., 2.4. D. STOCKTON, *The Gracchi*, σελ. 21. E.S. GRUEN, *Roman Politics and the Criminal Courts*, σελ. 64-654. A. ASTIN, *Scipio Aemilianus*, σελ. 234. H.H. SCULLARD, *From the Gracchi to Nero*, σελ. 26. Ο λαός αντέδρασε εναντίον του Σκιπίωνα τόσο στο πλαίσιο της διαφωνίας του τελευταίου με την γρακχιανή μεταρρύθμιση όσο και με την απόρριψη της υποψηφιότητάς του από τα *concilia plebis* για την ανάληψη της εξουσίας διεξαγωγής πολέμου στην Ασία το 132/1 π.Χ.

⁶³² Αππ., Ιβηρ. 84.

Νουμαντίων, η ήττα των οποίων σηματοδότησε την λήξη όλου του ισπανικού πολέμου. Ωστόσο, πίσω από τις αναφορές αυτές θα μπορούσε να φανεί η αδυναμία της Ρώμης σταδιακά να ελέγξει στρατιωτικά μία δύσβατη περιοχή, που ήταν τόσο απομακρυσμένη από την Ιταλία⁶³³.

Επιπλέον, ο λαός αποδέχθηκε τον θρίαμβο, αφού ψήφισε την επέκταση του *imperium* του Σκιπίωνα. Ο Βέλλειος Πατέρκουλος χαρακτηρίζει με θετικό τρόπο την δράση του Σκιπίωνα, λέγοντας ότι με την νίκη έναντι των Νουμαντίων αποκατέστησε την προσβολή που είχε γίνει εναντίον της Ρώμης, Αντίθετα, η νίκη του εναντίον των Καρχηδονίων είχε ως αποτέλεσμα να παυθεί ο φόβος των Ρωμαίων: *At P. Scipio Africanus Aemilianus, qui Carthaginem deleverat, post tot acceptas circa Numantiam clades creatus iterum consul missusque in Hispaniam fortunae virtutisque expertae in Africa respondit in Hispania, et intra annum ac tris menses, quam eo venerat, circumdatam operibus Numantiam excisamque aequavit solo. Nec quisquam ullius gentis hominum ante eum clariore urbium excido nomen suum perpetuae commendavit memoriae: quippe excisa Carthagine ac Numantia ab alterius nos metu, alterius vindicavit contumelliis*⁶³⁴.

Ο Βέλλειος προβαίνει σε μνεία της *virtus* και της *fortuna* του Σκιπίωνα. Αυτές ήταν οι βασικές αρετές, τις οποίες επικαλείτο ο εκάστοτε θριαμβευτής για να δικαιολογήσει την επιθυμία και την απόδοση του θριάμβου αντίστοιχα και οι οποίες χαρακτήριζαν εν γένει την επιτυχία του εκάστοτε στρατηγού μαζί με την *felicitas*⁶³⁵. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι η αναφορά στις ιδιότητες έκλεινε με την σημείωση πως ο στρατηγός πολέμησε προσφέροντας υπηρεσίες στην *Respublica*. Ο Βέλλειος αντιπαραβάλλει την νίκη εναντίον της Καρχηδόνας με εκείνη εναντίον των Νουμαντίων τονίζοντας ότι στην μεν πρώτη ο Σκιπίων έσωσε την Ρώμη από τον φόβο της απώλειας και στην δε δεύτερη από την καταβαράθρωση του κύρους της⁶³⁶.

Ο Φλώρος χαρακτηρίζει τον Σκιπίωνα ως μέγιστο στρατηγό μετά την κατάκτηση της Νουμαντίας τονίζοντας την αντίθεση του κατορθώματος με την έλλειψη *spolia* και αιχμαλώτων λόγω της απολύτου καταστροφής και της πενίας της πόλης⁶³⁷. Το συμπέρασμα ήταν πως ο θρίαμβος μπορούσε να λάβει χώρα μόνο εναντίον του ονόματος της πόλης: *Macte fortissiman et meo iudicio beatissiman in ipsis malis civitatem. Adseruit cum fide socios, populum orbis terrarum viribus fultum tam parva manu de se gaudium hosti reliquit. Unus enim vir Numantinus non fuit qui in catenisduceretur; praeda ut de pauperrimis, nulla: arma ipsi cremaverunt. Triumphus fuit tantum de nomine*⁶³⁸. Αν και ο Φλώρος δίνει σημασία στην

⁶³³ Πολ., 35.1.1-6. Κικ., *Pro Mur.*, 28.58. *De Off.*, 1.12.38. J.S. RICHARDSON, *Hispaniae*, σελ. 151-152.

⁶³⁴ Βέλλ. Πατ., 2.4.2-3.

⁶³⁵ Λίβ., 28.9.7· 31.48.12· 34.10.3· 35.8.3· 41.28.8. σχετικά με την συσχέτιση της *felicitas* με τον θρίαμβο. Κικ., *De Fin.*, 4.22. A.M. MACDONELL, *Roman Manliness*, σελ. 84-95 και 331-335.

⁶³⁶ Το κύρος της Ρώμης ήταν συνυφασμένο με την επέκταση. Αυτό προκύπτει τόσο από το γεγονός ότι η Ρώμη πολεμούσε με διακηρυγμένο στόχο την επέκταση του *imperium* και της *civitas* ενισχύοντας την *maiestas* του *Populus*. Βλ. Βαλ. Μάζ., 4.1.10. W. HARRIS, *War and Imperialism*, σελ. 105-130.

⁶³⁷ Απ., *Ιβηρ.*, 98. Ο Αππιανός αναφέρει την ύπαρξη πολύ λίγων αιχμαλώτων, οι οποίοι επελέγησαν μόνο για να συμμετάσχουν στον θρίαμβο.

⁶³⁸ Φλώρ., 1.34.17.

ύπαρξη λείας και αιχμαλώτων, εν τούτοις από το χωρίο του προκύπτει πως ο θρίαμβος είχε μία πιο αφαιρετική λειτουργία, η οποία ήταν ταυτόσημη με την επίτευξη οποιασδήποτε νίκης και με την επέκταση της πολιτείας. Ενώ ο αντίπαλος ήταν μικρός και φτωχός, δινόταν η ευκαιρία στον νικητή να θριαμβεύσει εναντίον του. Συνεπώς, ο θρίαμβος δεν έχανε την πρωτεύουσα αξία του ως ενός φορέα της νίκης στο εσωτερικό της πόλης με μία, μάλιστα, θεσμική διάσταση. Τα γεγονότα αυτά σε συνδυασμό με την σημασία της επιτυχίας ως θέτουσας ένα οριστικό τέρμα στον εν λόγω πόλεμο καθιστούν μάλλον ασφαλές το συμπέρασμα πως ο θρίαμβος ήταν επιτυχής και πως οι αντιδράσεις εναντίον του Σκιπίωνα δεν σχετίζονταν με αυτόν⁶³⁹.

Η αναφορά για θρίαμβο εναντίον του ονόματος της πόλης θα μπορούσε να συνδυαστεί με την κτήση ενός ονόματος σχηματιζόμενου από το όνομα της Νουμαντίας. Το όνομα αυτό, όπως ειπώθηκε, προέκυψε όχι μόνο από την νίκη, αλλά από την καταστροφή της Νουμαντίας⁶⁴⁰. Επρόκειτο με άλλα λόγια για αποτέλεσμα της πλήρους επικράτησης της *civitas* εναντίον του εχθρού. Η έννοια της *civitas* συνδέεται με την καταστροφή της πόλης. Σύμφωνα με τον Αππιανό ο Σκιπίων προέβη αυθαίρετα στην πράξη σκεπτόμενος ότι αυτή θα ήταν συμφέρουσα για τον *Populus*⁶⁴¹. Παράλληλα, είχε κατά νουν την απόκτηση δόξας. Έτσι, διαφαίνεται η ερμηνεία του άρχοντα περί του συμφέροντος της *civitas*. Ο συνδυασμός της με την απόκτηση δόξας επρόκειτο να έχει αργότερα σοβαρή επίδραση στην πορεία της *Respublica* προς την μοναρχία. Ωστόσο, ο Σκιπίων δεν έφερε το όνομα επίσημα. Το αξιοσημείωτο είναι πως αυτά τα *cognomina* σχετίζονταν θεσμικά με τον θρίαμβο.

Ο επόμενος θρίαμβος για τον οποίο υπάρχει κάποια έμμεση πληροφορία σχετικά με την ύπαρξή του εντός του άστεως ήταν εκείνος του Μ. Φούλβιου Φλάκκου το 123 π.Χ. Το βέβαιο είναι πως ο θρίαμβος έγινε σε μία στιγμή, που η αντιπαράθεση των *optimates* με τους *populares* είχε επανεμφανιστεί. Οι δεύτεροι ζητούσαν την συνέχιση της αγροτικής μεταρρύθμισης συνοδευόμενη από μέτρα υπέρ των συμμάχων. Όπως ειπώθηκε σε προηγούμενη παράγραφο, η εκστρατεία του Φλάκκου στην Γαλατία συνεβη στο πλαίσιο αυτής της κατάστασης⁶⁴². Ο θρίαμβός του έφερε στην Ρώμη εχθρικά όπλα και λάφυρα, αν και η νίκη του δεν ήταν απόλυτη. Ωστόσο, αν κρίνει κανείς από την εκλογή του μετά τον θρίαμβο ως δήμαρχο και από την γενικότερη υποστήριξη που λάμβανε μαζί με τον Γ. Γράκχο από την *plebs*, ενδέχεται ο θρίαμβος να έγινε δεκτός με ευχαρίστηση τουλάχιστον από την τελευταία⁶⁴³.

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως του επετράπη να διατηρήσει τα *spolia* στο *atrium* της οικείας του μέσα στην Ρώμη. Βάσει της παράδοσης οι στρατηγοί μπορούσαν να διαχειριστούν τα *spolia* ή μέρος αυτών κατά το δοκούν. Η τοποθέτησή τους δυνάμει του προαναφερθέντος

⁶³⁹ Άλλωστε, η αντίδραση προέκυψε μετά τον θρίαμβο, όπως προκύπτει από την πληροφορία του Βέλλειου. Contra: J. CLARK, *Triumph in Defeat*, σελ. 167-168, η οποία δίνει ιδιαίτερη βαρύτητα στην γενικότερη αίσθηση παρακμής, που είχε προκύψει από την δυσκολία της Ρώμης να λήξει τον πόλεμο, τις ταπεινωτικές συμφωνίες στρατηγών. Θεωρεί ότι ένας θρίαμβος δεν ήταν εύκολο να αλλάξει την κατάσταση, δεδομένου, μάλιστα, ότι συνδυάστηκε με την κοινωνική και πολιτική κρίση, που μόλις είχε αρχίσει. Παρόλα αυτά, δεν πρέπει να κρίνεται αρνητικά ένας θρίαμβος που σηματοδότησε την λήξη του πολέμου.

⁶⁴⁰ Αππ., *Ιβηρ.*, 98.

⁶⁴¹ *Αυτόθι*.

⁶⁴² Βλ. *supra*, σελ. 67.

⁶⁴³ Σχετικά με την πολιτική του παρουσία μετά το 125 π.Χ. βλ. D. STOCKTON, *The Gracchi*, σελ. 195-198.

τρόπου αποτελούσε μία αρκετά παλαιά συνήθεια των Ρωμαίων, η οποία χρονολογούνταν τουλάχιστον από τον 4ο π.Χ. αι. και είναι αρκετές οι σχετικές πληροφορίες των πηγών. Η αναφορά του Πλίνιου είναι ιδιαίτερης σημασίας, καθώς σύμφωνα με αυτήν τα τοποθετημένα στην οικία του θριαμβευτή *spolia* είχαν ιερό και απαραβίαστο χαρακτήρα⁶⁴⁴. Ως εκ τούτου, η απομάκρυνσή τους από το σημείο ήταν αδύνατη, ακόμη και αν ο χώρος άλλαζε ιδιοκτήτη. Σε αυτήν την περίπτωση εντάσσονται τα *spolia* του *popularis* Μ. Φούλβιου Φλάκκου⁶⁴⁵. Η συνέχιση αυτής της παράδοσης σε μία κρίσιμότερη εποχή για την κοινωνική και πολιτική εξέλιξη της Ρώμης δεικνύει αφενός την πίστη των Ρωμαίων σε αυτές τις πρακτικές ως ωφέλιμες για την προώθηση του συμφέροντος της πολιτείας και αφετέρου πως τέτοιες πρακτικές αφορούσαν τους πάντες ανεξάρτητα από τις πολιτικές τους θέσεις σε μία δεδομένη στιγμή. Πέραν τούτου, παρά το γεγονός πως η επιτυχία του Φλάκκου στην επαρχία δεν ήταν ιδιαίτερα καθοριστική, εν τούτοις η χρήση των *spolia* κατ' αυτόν τον τρόπο είναι ενδεικτική της σημασίας του θριάμβου και της νίκης και της δυναμικής τους στην διαμόρφωση της σχέσης των αριστοκρατών με την πολιτεία ευρύτερα αλλά και με μέρος των πολιτών⁶⁴⁶.

Οι θρίαμβοι των Γν. Δομίτιου Αηνόβαρβου και Κ. Φάβιου Μάξιμου Αλλοβρογικού το 120 π.Χ. είναι οι επόμενοι, για τους οποίους υπάρχουν στοιχεία σχετικά με την εισαγωγή του θριάμβου στην πόλη. Ο Φλώρος κάνει λόγο για το κλίμα χαράς και ικανοποίησης, που ο θρίαμβος και η νίκη στην Γαλατία προκάλεσαν τονίζοντας, ιδιαίτερα, την παρουσία του βασιλιά Βιτούτου στον θρίαμβο⁶⁴⁷. Με αυτόν τον τρόπο, τονίζεται πάλι η σημασία του θριάμβου ως του μέσου για την απόδειξη ενώπιον των πολιτών της επιτυχίας, η οποία χαρακτήριζε όλον τον *Populus*. Αυτή η παρουσίαση εκφράστηκε και με άλλους τρόπους. Ένας από αυτούς ήταν η κατασκευή της *fornix Fabianus* εντός του *Forum* από τον Φάβιο Μάξιμο. Επρόκειτο για μία ανίδα, η οποία κατασκευάστηκε από τα θριαμβικά *spolia* και είχε στόχο να αναδείξει την νίκη και το πρόσωπο του νικητή⁶⁴⁸. Ωστόσο, ο Δομίτιος προέβη και σε μία πρωτοφανή ενέργεια. Τέλεσε μία πομπή προσομοιάζουσα προς τον θρίαμβο στην περιοχή της

⁶⁴⁴ Πλίν., *NH*, 35.2.6. Σχετικά με τις άλλες πηγές, από τις οποίες είναι γνωστό το φαινόμενο βλ. Πολ., 6.39.10. Κικ., *Phil.* 2.28.68. Λίβ., 6.20.7· 10.7.9· 23.23.6. Βιργ., *Aen.*, 5.393· 7.183-186. Βαλ. Μάξ., 7.6.1. Προπ., 3.9.26. Οβίδ., *Trist.*, 3.1.33-34· *Met.*, 8.154. Σίλ., *Pun.*, 6.445-446. Σουητ., *Ner.*, 38.2. Σέρβ., *ad Aen.*, 7.183.

⁶⁴⁵ Βέλλ. Πατ., 2.6.4. Πλούτ., *Γ. Γράκχ.*, 18.1. Τέτοια εχθρικά *spolia* τοποθετούνταν σε ναούς ή στο αίθριο της οικίας του θριαμβευτή εντός της πόλης και ήταν αναπαλλοτρίωτα και ιερά ες αεί. Γι' αυτό ακόμη και αν η οικία άλλαζε ιδιοκτήτη, αυτά παρέμεναν εκεί για αιώνες. Το αποτέλεσμα ήταν να εμπνέουν τους πολίτες χάρη στην συνεχή οπτική επαφή και να τους υπενθυμίζουν διαρκώς το κατόρθωμα και την *felicitas* που κόμιζε στην *urbs* ο θριαμβευτής. Βλ. I. ÖSTENBERG, *Staging the World*, σελ. 20-21. E. RAWSON, "The Antiquarian Tradition: Spoils and Representations of Foreign Armour", W. EDER (επιμ.), *Staat und Staatlichkeit in der fruhen römischen Republik: Aktes eines Symposiums 12-15 Juli 1988*, Stuttgart 1990, σελ. 158-73. H.S. VERSNEL, *Triumphus*, σελ. 382-392. T.P. WISEMAN, "Conspicui postes tectaque digna deo: The Public Image of Aristocratic and Imperial Houses in the Late Republic and Early Empire" *L'Urbs : espace urbain et histoire (Ier siècle av. J.-C. - IIIe siècle ap. J.-C.)*. Actes du colloque international de Rome (8-12 mai 1985) Rome : École Française de Rome, Rome 1987, σελ. 393-399.

⁶⁴⁶ T. ITGENSTHORST, *Tota Illa Pompa*, σελ. 206-218. K.J. HÖLKESKAMP, *Reconstructing the Roman Republic*, σελ. 58

⁶⁴⁷ Φλώρ. 1.37.5.

⁶⁴⁸ *LTUR*, II. 263-267. J. CLARK, *Triumph in Defeat*, σελ. 178. T. ITGENSTHORST, *Tota Illa Pompa*, σελ. 130-132. U. WALTER, *Memoria und res publica*, σελ. 118-119.

επαρχίας μαζί με τον στρατό του⁶⁴⁹. Το συμβάν είναι αποδεικτικό της ισχύος που είχαν αρχίσει να αποκτούν οι *promagistratus*. Όμως, μία τέτοια πράξη απέκοπτε την *domus* από την επαρχία, αφού ο *imperator* δρούσε μόνος του. Παρόλα αυτά, ο κατοπινός του θρίαμβος θα μπορούσε να ιδωθεί ως επιβεβαίωση της παραπάνω πράξης, αφού η Ρώμη αποδεχόμενη τον θρίαμβο, επιβεβαίωνε τις πράξεις του στρατηγού⁶⁵⁰. Η νίκη της Ρώμης εναντίον των Αρβέρνων και των Αλλοβρόγων ήταν απόλυτη. Η Ρώμη ενίσχυε την παρουσία της εκεί, προσδίδοντάς της ιδιαίτερο βάρος τόσο με την *Via Domitia* όσο και με τις κατασκευές επινικίων τροπαίων και ναών από τους νικητές στρατηγούς⁶⁵¹.

Οι επόμενοι θρίαμβοι ως το 115 π.Χ. χαρακτηρίστηκαν από την πολιτική επιρροή των Μετέλλων, αλλά οι πληροφορίες για αυτούς είναι ελάχιστες. Ο Αππιανός επικρίνει τον Μέτελλο Δαλματικό, ο οποίος δεν έδωσε μία σκληρή μάχη, αλλά ο στόχος του ήταν η διεξαγωγή ενός εύκολου θριάμβου στο πλαίσιο της αναζήτησης δόξας⁶⁵². Οι θρίαμβοι των Μάρκιου Ρεξ και Σκαύρου δεν τυγχάνουν ιδιαίτερων σχολίων από τις πηγές⁶⁵³. Αν ληφθεί υπ' όψη η αναφορά του Σαλλούστιου για τις *factiones*, μπορεί να φωτιστεί η εξέλιξη του θριάμβου στο πλαίσιο της κυριαρχίας των *optimates* και της επικοινωνίας τους με τον λαό. Σύμφωνα με αυτήν μία μικρή ομάδα εντός της *factio* των *optimates* ήλεγχε τα αξιώματα και τους θριάμβους⁶⁵⁴. Οι Μέτελλοι αποτελούσαν κυρίαρχο μέρος αυτής της ηγετικής ομάδας, όπως προκύπτει από τον έλεγχο των αξιωμάτων και των θριάμβων, ενώ διέθεταν καλές σχέσεις με άλλους σημαντικούς συγκλητικούς της εποχής⁶⁵⁵. Επιπλέον, η ηγετική ομάδα διαμοίραζε τον πλούτο σε άτομα της αρεσκείας της. Τα άτομα αυτά αποτελούσαν τμήμα του λαού. Ήταν οπωσδήποτε στρατιώτες και σε, ένα ευρύτερο πλαίσιο, πολίτες συνδεδεμένοι με τους *optimates* με σχέσεις εξάρτησης. Προφανώς, ένα μέρος αυτού του διαμοιρασμού γινόταν στο πλαίσιο του θριάμβου. Το συμπέρασμα αυτό συνάγεται από τις πληροφορίες των πηγών σχετικά με άλλους θριάμβους⁶⁵⁶. Έτσι, διαμορφωνόταν μία κατάσταση, που ο θρίαμβος ήταν ένα σημαντικό μέσο ανακατατάξεων των κοινωνικών ομάδων. Η διαφορά με την προ του 133 περίοδο έγκειται στην ύπαρξη της κοινωνικής ανισότητας και την ανάπτυξη διχαστικών

⁶⁴⁹ Σουητ., *Ner.*, 2.1. J. CARLSEN, "Notes on Cn. Domitius Ahenobarbus Victory", σελ. 111-112.

⁶⁵⁰ Βλ. *supra*, σελ. 12-13· 68.

⁶⁵¹ Στρ., 4.1.11. Φλώρ., 1.37.6. J. CARLSEN, "Notes on Cn. Domitius Ahenobarbus Victory", σελ. 110-111. Σχετικά με την δημιουργία της *Via Domitia* βλ. Κικ., *Pro Font.*, 18. C. EBEL, *Transalpine Gaul*, σελ. 82. Σχετικά με την τοποθέτηση τροπαίων βλ. T. HÖLSCHER, "The Transformation of Victory", σελ. 32.

⁶⁵² Αππ., *Ιλλ.*, 11.

⁶⁵³ A. DEGRASSI, *Fasti Capitolini*, σελ. 106. Σχετικά με την εκστρατεία του Μάρκιου βλ. Λίβ., *Per.*, 62. Ορόσ., 5.14.5. Σχετικά με την εκστρατεία του Σκαύρου βλ. Φροντ., *Str.*, 4.3.13. *Auct. Vir. Ill.*, 72.7. Για την πολιτική σταδιοδρομία του Μ. Αιμιλίου Σκαύρου βλ. R.L. BATES, "Rex in Senatu: A Political Biography of M. Aemilius Scaurus", *Proceedings of the American Philosophical Society*, 130 (1986), σελ. 251-288.

⁶⁵⁴ Σαλλ., *Iug.*, 41: *Paucorum arbitrio belli domique agitabatur; penes eosdem aerarium provinciae magistratus gloriae triumphique erant; populus militia atque inopia urgebatur; praedas bellicas imperatores cum paucis diripiebant: interea parentes aut parvi liberi militum, uti quisque potentiori confinis erat, sedibus pellebantur. Ita cum potentia auaritia sine modo modestiaque invadere, polluere et vastare omnia, nihil pensi neque sancti habere, quoad semet ipsa praecipitavit. Nam ubi primum ex nobilitate reperti sunt, qui veram gloriam iniustae potentiae anteponebant, moveri civitas et dissensio civilis quasi permixtio terrae oriri coepit.*

⁶⁵⁵ E.S. GRUEN, *Roman Politics and the Criminal Courts*, σελ. 106-135.

⁶⁵⁶ Λίβ., 30.45.3· 37.59.6.

τάσεων στο πολιτικό σύστημα, όπου οι επί μέρους παρατάξεις προσπαθούσαν να εκμεταλλευθούν τους τομείς εξουσίας της πολιτείας, όπως ήταν ο θρίαμβος⁶⁵⁷.

Η συγκλητική αριστοκρατία στόχευε πάντα στον έλεγχο όλο και περισσότερων περιοχών πέραν της Ιταλίας μέσω της στρατιωτικής επικράτησης⁶⁵⁸. Ο θρίαμβος χρησίμευε ακριβώς, για να εισαχθούν στο εσωτερικό της πόλης και να παρουσιαστούν στους πολίτες τα απτά αποτελέσματα αυτής της πολιτικής, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Πολύβιος⁶⁵⁹. Προκειμένου να είναι πειστικός ένας θρίαμβος έπρεπε να συνοδεύεται από μία απολύτως επιτυχή διευθέτηση στην *provincia*, η οποία, μεταξύ άλλων, θα συνοδευόταν από την ύπαρξη *spolia* και λείας⁶⁶⁰. Η εξέταση των θριάμβων της εποχής αυτής δεικνύει αφενός την έντονη προσκόλληση της αριστοκρατίας σε αυτήν την πολιτική και αφετέρου την ανακολουθία της ύπαρξης θριάμβων χωρίς να είναι βέβαιο πως η *civitas* ένιωθε ασφάλεια ή κυριαρχία επί των αντιπάλων μετά το πέρας των εκστρατειών και των θριάμβων⁶⁶¹.

Το αποκορύφωμα της ως άνω κατάστασης ήταν ο θρίαμβος του Μέτελλου Νουμιδικού. Η αποπομπή του τελευταίου από την *provincia* της Νουμιδίας και η αντικατάστασή του από τον ύπατο Γάιο Μάριο μετά από απόφαση των *concilia plebis* το 107 δεν απέτρεψε τον ανθύπατο από μία θριαμβευτική είσοδο στην Ρώμη, όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενη παράγραφο⁶⁶². Σύμφωνα με τον Σαλλούστιο όταν ο Μέτελλος επέστρεψε στην Ρώμη τόσο οι αριστοκράτες όσο και ο λαός τον υποδέχθηκαν στις πύλες της Ρώμης με ιδιαίτερη ευχαρίστηση: *Metellus interea Romam profectus contra spem suam laetissimis animis accipitur, plebi patribusque, postquam invidia decesserat*⁶⁶³. Ο Σαλλούστιος παρουσιάζει μία εικόνα ενότητας ανάμεσα στις λαϊκές και τις αριστοκρατικές τάξεις. Παρόλα αυτά, είναι γεγονός ότι δεν δίνει ιδιαίτερη βαρύτητα σε όσα ακολούθησαν την αποχώρηση του Μέτελλου. Συνεπώς, δεν είναι δυνατόν να γνωρίζει κανείς πώς εξελίχθηκαν τα πράγματα και ποια ήταν εκείνα τα λαϊκά τμήματα, που έσπευσαν να τον υποστηρίξουν⁶⁶⁴. Η υποδοχή του Μέτελλου βρισκόταν σε πλήρη αντίθεση με

⁶⁵⁷ Βλ. Σαλλ., *Iug.*, 41. Σχετικά με την κρίση της *Respublica* κατά την εν λόγω περίοδο βλ. H. FLOWER, *Roman Republics*, σελ. 80-96.

⁶⁵⁸ Τούτο αποδεικνύεται από τις όσο το δυνατόν περισσότερες εκστρατείες αναλάμβανε η *Respublica* ανεξάρτητα από την εσωτερική της κατάσταση. Βλ. W. HARRIS, *War and Imperialism*, σελ. 115-130· 247-254.

⁶⁵⁹ Πολ., 6.15.8: *τοὺς γὰρ προσαγορευομένους παρ' αὐτοῖς θριάμβους, δι' ὧν ὑπὸ τὴν ὄψιν ἄγεται τοῖς πολίταις ὑπὸ τῶν στρατηγῶν ἢ τῶν κατειργασμένων πραγμάτων ἐνάργεια...*

⁶⁶⁰ T. ITGENSTHORST, *Staging the World*, σελ. 272-274.

⁶⁶¹ Βλ. J. CLARK, *Triumph in Defeat*, σελ. 177-207, η οποία εκτιμά ότι η αριστοκρατία εόρταζε πολλούς θριάμβους παρά το γεγονός ότι αφενός υφίστατο πολλές αποτυχίες και αφετέρου οι νίκες δεν συνοδεύονταν τις περισσότερες φορές από μία αποφασιστική διευθέτηση. Τα γεγονότα αυτά σε συνδυασμό με την κοινωνική κρίση δεικνύουν κατά την συγγραφέα μία ανασφάλεια της *nobilitas* και μία προσπάθειά της να χρησιμοποιήσει την εικόνα του θριάμβου, προκειμένου να πείσει τον λαό για την θέση της στο εσωτερικό της Ρώμης, αλλά και για την πρόοδο της τελευταίας στο εξωτερικό.

⁶⁶² Βλ. *supra*, σελ. 76.

⁶⁶³ Σαλλ., *Iug.*, 88.1

⁶⁶⁴ J. CLARK, *Triumph in Defeat*, σελ. 191-192. H. VAN DER BLOM, "Elite rhetoric and Self Presentation", σελ. 114-129. Η συγγραφέας αμφισβητεί το μέγεθος της λαϊκής υποστήριξης προς τον Μέταλλο, δεδομένης και της προηγούμενης αντικατάστασης του στην επαρχία.

την προηγηθείσα κατάσταση, σύμφωνα με την οποία η Σύγκλητος και η λαϊκή συνέλευση είχαν έλθει σε πλήρη αντίθεση σχετικά με την παραμονή του ανθυπάτου στην επαρχία⁶⁶⁵.

Το γεγονός της αντικατάστασής του από τον Μάριο δεν καθιστούσε άνευ νοήματος την εκστρατεία του. Οι πολίτες έτρεφαν μεγάλες ελπίδες στην επικράτηση του Μέτελλου⁶⁶⁶. Ο Βέλλειος αναφέρεται στην *virtus* του Μέτελλου λόγω των ένδοξων πράξεών του στην Αφρική: *Bellique raene patrati a Metello, qui bis Iugurtham acie fuderat [...] Metelli tamen et triumphus fuit clarissimus et meritum ex virtute*⁶⁶⁷. Μετά την πρώτη του επιτυχία διενεργήθηκαν *supplicationes*. Ο Σαλλούστιος τονίζει ότι σύσσωμη η *civitas* εόρτασε την στιγμή της νίκης, η οποία προξένησε μεγάλη ευχαρίστηση και ανόρθωσε το κύρος του Μέτελλου: *Itaque Senatus ob ea feliciter acta dis immortalibus supplicia decernere; Civitas, trepida antea et sollicita de belli eventu, laeta agere; De Metello fama praeclara esse. Igitur eo intentior ad victoriam niti*⁶⁶⁸. Ο ίδιος ιστορικός κάνει λόγο σε ευτυχείς πράξεις, κάτι που συνδέεται με τον θρίαμβο, αφ' ης στιγμής η έννοια της *felicitas* και της *virtus* ήταν απολύτως συνδεδεμένες με αυτόν⁶⁶⁹. Ο Σαλλούστιος χρησιμοποιεί την λέξη *civitas* για να αποδώσει το νόημα της πολιτείας. Η *civitas* σήμαινε τόσο την κρατική υπόσταση όσο και τον πολίτη ατομικά⁶⁷⁰. Δεδομένου του κοινωνικού διχασμού της εποχής, γενάται το ερώτημα πώς ήταν δυνατόν να λάμβανε υποστήριξη από σύμπασα την *civitas* ο Μέτελλος⁶⁷¹. Κατόπιν τούτων, το ζήτημα είναι αν το μήνυμα του θριάμβου είχε την συνήθη αποδοχή ή ο λαός έδειξε απλώς ανοχή στον Μέτελλο.

Το *veto* του δημάρχου Μανίλιου απέτρεψε προσωρινά την είσοδο του Μέτελλου. Πιθανώς, το τελευταίο άρθηκε κατόπιν και της παραίνεσης του ίδιου του Μέτελλου προς τον λαό. Ο Αύλος Γέλλιος κάνει λόγο για μία ομιλία του Μέτελλου σε *contio*, στην οποία στρεφόταν εναντίον του δημάρχου⁶⁷². Κατά πάσα πιθανότητα η μία ομιλία εκφωνήθηκε πριν από τον θρίαμβο. Ο Μέτελλος επιχειρούσε να πείσει τους πολίτες να αρνηθούν την πρόταση του δημάρχου, που προφανώς στόχευε στην απόρριψη του θριάμβου. Με αυτόν τον τρόπο προσπαθούσε να προσεταιριστεί τους πολίτες και να απομονώσει τον δήμαρχο από αυτούς. Το

⁶⁶⁵ Σαλλ., *Iug.*, 82-83.

⁶⁶⁶ Σαλλ., *Iug.*, 43: *magna spe civium*.

⁶⁶⁷ Βέλλ. Πατ., 2.11.2.

⁶⁶⁸ Σαλλ., *Iug.*, 55.

⁶⁶⁹ Λιβ., 8.31.2· 10.24.16· 28.32.11· 30.12.12· 38.48.7· 41.16.9.H.S. VERSNEL. *Triumphus*, σελ. 356-364.

⁶⁷⁰ Κ. ΒΛΑΧΟΣ, *Από την patria iuris στον pater patriae*, σελ. 8-9 και 13-24. Ι.Ε. ΤΖΑΜΤΖΗΣ, *Libertas*, σελ. 28.

⁶⁷¹ Σαλλ., *Iug.*, 87. Προφανώς αυτή ήταν μία πρώτη αντίδραση των πολιτών μετά την πρώτη επιτυχία. Μάλιστα, οι πολίτες ευχαριστήθηκαν από την πρώτη επιτυχία χωρίς να επιζητούν την άνευ ορίων επέκταση, αλλά επιθυμώντας να αποφύγουν τον κίνδυνο της ενδεχόμενης ήττας για την πολιτεία. Επίσης, οι νεώτεροι αμφισβητούν τον βαθμό της υποστήριξης. Άλλωστε, η αναφορά του Σαλλούστιου είναι γενικού περιεχομένου. Ωστόσο, δεν πρέπει να αποκλείεται η άλλη άποψη, καθώς πράγματι ο Μέτελλος είχε επικρατήσει και εν τέλει ο λαός τον υποδέχθηκε με ευχαρίστηση προς έκπληξη και του ίδιου. Για την πιθανότητα αντιδράσεων εναντίον του Μέτελλου βλ. J. CLARK, *Triumph in Defeat*, σελ. 171-174.

⁶⁷² Αύλ. Γέλλ., *Noct. Att.*, 12.9.4: *Quintus autem Metellus Numidicus in oratione, quam de triumpho suo dixit, his uerbis usus est: qua in re quanto uniuersi me unum antistatis, tanto uobis quam mihi maiorem iniuriam atque contumeliam facit, Quirites, et quanto probi iniuriam facilius accipiunt, quam alteri tradunt, tanto ille uobis quam mihi peiorem honorem habuit; nam me iniuriam ferre, uos facere uult, Quirites, ut hic conquestio, istic uituperatio relinquatur*

επιχείρημά του ήταν πως εκείνος τους παρότρυνε να πράξουν εναντίον του συμφέροντός τους και όχι εναντίον του Μέτελλου⁶⁷³.

Επιπλέον, ο λόγος του Μέτελλου παρουσιάζει ομοιότητες με τον λόγο του Μ. Σερβιλίου Γάλβα σε *contio* για την έγκριση του θριάμβου του Αιμιλίου Παύλου. Η διαφορά ήταν πως στην περίπτωση του 167 π.Χ. δεν υπήρχε εμπλοκή δημάρχου ή άλλου άρχοντα στην διαδικασία αλλά μόνο του στρατού, που σκόπευε να καταψηφίσει το σχέδιο νόμου⁶⁷⁴. Το επιχείρημα υπέρ του θριάμβου ήταν πως αυτός εξυπηρετούσε όλο τον λαό και όχι τον θριαμβευτή. Παρόμοια ρητορική χρησιμοποίησε ο Μέτελλος λέγοντας πως δεν τον ενδιέφερε ο εαυτός του αλλά το καλό των πολιτών⁶⁷⁵. Ο αγώνας των πολιτών ήταν για την σωτηρία της πολιτείας και της πατρίδας. Με αυτό το σύνθημα ξεκινούσε κάθε πόλεμος στο *militiae* πεδίο⁶⁷⁶. Το ευτυχές μήνυμα του θριάμβου επιβεβαίωνε ακριβώς αυτήν την σωτηρία και επιτυχία, αφού κάθε φορά η *domus* ήταν ο χώρος εισόδου και διεξαγωγής του. Έτσι, διά της νοητής σύνδεσης της *domus* με την *civitas*, την *Respublica* και την *patria* ο θρίαμβος εξυπηρετούσε το ρωμαϊκό κράτος και το σύνολο των πολιτών του. Το *imperium militiae* λειτουργώντας ως μέσο της επιτυχίας στόχευε και εξασφάλιζε την επέκταση της *civitas* στο εξωτερικό⁶⁷⁷.

Ως εκ τούτου, ο λόγος του Μέτελλου δεν δείχνει να διαφέρει από την ως άνω περιγραφείσα συσχέτιση της λειτουργίας του θριάμβου με την έννοια της *civitas*. Μολαταύτα, υπάρχει μία βασική διαφορά με αυτήν, η οποία σχετιζόταν με το ιστορικό πλαίσιο της εποχής. Ο Μέτελλος προσπάθησε να πετύχει την συσπείρωση της *civitas* διά του αποκλεισμού ενός άλλου *cives*, ο οποίος αντιμαχόταν τον θρίαμβό του. Έτσι, αν και ο Μέτελλος ισχυριζόταν πως έθετε πάνω από όλα το κοινό καλό, φαίνεται πως θέλησε να επωφεληθεί ενώνοντας τον λαό στο πρόσωπό του, αφ'ης στιγμής η πράξη του δημάρχου στόχευε εκείνον. Η αναφορά στο κοινό συμφέρον χρησιμοποιήθηκε για να πειστεί ο λαός να ακολουθήσει τον Μέτελλο. Ο δήμαρχος στόχευε τον Μέτελλο. Ο τελευταίος έπεισε τον λαό ότι στόχευε τους πολίτες ωθώντας τους να προβούν σε βλαβερή πράξη. Πίσω από την επίκληση στο κοινό καλό είναι εμφανής η προσπάθεια οικειοποίησης του θριάμβου, αφού ο ίδιος ο θριαμβευτής απευθυνόταν στον λαό, ενώ το 167 ο συγκλητικός Σέρβιος Γάλβας τόνιζε την σύνδεση του λαού με τον θρίαμβο λέγοντας πως πρωτίστως ενδιέφερε την *Respublica* και όχι τον Σκιπίωνα⁶⁷⁸. Σε προέκταση τούτου, θα μπορούσε να ισχυριστεί κανείς ότι υπήρχε μία θεσμική σύγκρουση, αφού οι δύο άνδρες κατείχαν πολιτικά αξιώματα. Ο λαός ήταν το τρίτο θεσμικό μέρος, που θα επέλεγε ποιον από τους δύο θα ακολουθήσει⁶⁷⁹. Η σχέση του συμβάντος με τον θρίαμβο καθιστά έτι

⁶⁷³ H. VAN DER BLOM, "Elite Rhetoric", σελ. 124-127.

⁶⁷⁴ Λιβ., 45.35-39.

⁶⁷⁵ Δεν αποκλείεται να ήταν επηρεασμένος από την ελληνική φιλοσοφία χρησιμοποιώντας αυτό το επιχείρημα. Βλ. H. VAN DER BLOM, "Elite Rhetoric", σελ. 124-127. D. MACDONELL, *Roman Manliness*, σελ. 263-234.

⁶⁷⁶ W. HARRIS, *War and Imperialism*, σελ. 171-172.

⁶⁷⁷ Κ. ΒΛΑΧΟΣ, *Από την patria iuris στον pater patriae*, σελ. 43-58.

⁶⁷⁸ Λιβ. 45.3

⁶⁷⁹ K.J. HÖLKESKAMP, *Reconstructing the Roman Republic*, σελ. 99-101, ο οποίος εκφράζει μία πολύ ενδιαφέρουσα θεωρία για τον ρόλο του λαού ως του τρίτου συμβαλλομένου στα πολιτικά πράγματα της Ρώμης ανάμεσα σε δύο αντιτιθέμενους πόλους ισχύος. Με τον τρόπο αυτό ο λαός συμμετείχε στον έντονο ανταγωνισμό ανάμεσα στους αριστοκράτες για την προβολή ισχύος και δόξας στην πολιτεία, ο οποίος με την σειρά του οδηγούσε στην εξέλιξη αυτής της τελευταίας.

ενδιαφέρουσα την αντιπαράθεση, διότι η θετική προς τον Μέτελλο έκβασή της θα ενίσχυε τον θεσμικό του ρόλο, αφού θα γινόταν θριαμβευτής.

Τελικά, ο λαός πείστηκε πως ο θρίαμβος ήταν προς το δικό του συμφέρον και ενέκρινε την παράταση του *imperium*. Ο Μέτελλος τέλεσε έναν ένδοξο θρίαμβο, όπως αναφέρουν οι πηγές. Αφενός ο λαός απεδέχθη τον θρίαμβο υποδεχόμενος προηγουμένως τον Μέτελλο με ευχαρίστηση. Αφετέρου, ο λαός απέδιδε την εξουσία στον Μάριο αποστερώντας την από τον Μέτελλο⁶⁸⁰. Το παράδοξο εξηγείται από την έντονη ρευστότητα της κατάστασης μέσα στην κοινωνία και το πολιτικό σύστημα αλλά και από την έντονη επιθυμία να αποδοθεί ένα οριστικό τέλος στον πόλεμο. Προφανώς, πολλοί από τους υποστηρικτές του και όσους προσπαθούσε να στρέψει εναντίον του δημάρχου ήταν ενδεχομένως φίλα προσκείμενοι προς αυτόν και ίσως συνδέονταν με τους Μέτελλους με σχέσεις τύπου πελατείας⁶⁸¹.

Ωστόσο, δεν αποκλείεται απλώς οι πολίτες να υποστήριζαν οποιαδήποτε ενέργεια εξυπηρετούσε στο ελάχιστο τα συμφέροντά τους ή τους έδινε πλούτο. Εξ άλλου η κοινωνία είχε γαλουχηθεί με τις αξίες της προσήλωσης στην στρατιωτική επικράτηση, όπως η *nobilitas* την εννοούσε⁶⁸². Πέραν τούτων, υπάρχει και μία άλλη εξήγηση της λαϊκής στροφής προς τον Μέτελλο και τους *optimates*. Αυτή σχετιζόταν αφενός με την επιτυχία του Μέτελλου, η οποία δεν ήταν αμελητέα και αφετέρου με την αποτυχία των *populares* στο μέτωπο των κατά των Κίμβρων. Το αποτέλεσμα ήταν η ψήφιση νόμου από την συνέλευση το 106 π.Χ., διά της οποίας οι *quaestiones repetundarum* περνούσαν εκ νέου στους συγκλητικούς⁶⁸³.

Έχει υποστηριχθεί πως οι θρίαμβοι στην τελευταία δεκαετία του 2ου αι. π.Χ. είχαν αποτύχει να εκφράσουν την ρωμαϊκή κυριαρχία απέναντι στους πολίτες εξ αιτίας της βιασύνης με την οποία αποδίδονταν και δεδομένου ότι διεξάγονταν εναντίον εχθρών, τους οποίους η Ρώμη εξακολουθούσε να πολεμά, ενώ συχνά υφίστατο ήττες από αυτούς⁶⁸⁴. Πιθανώς, η Σύγκλητος χρησιμοποιούσε τον θρίαμβο σε μία προσπάθεια ωραιοποίησης της κατάστασης. Ωστόσο, οι πληροφορίες είναι λίγες για τους θριάμβους από την Μακεδονία και την Ισπανία. Η περίπτωση του Μέτελλου και η αποδοχή ενός μέρους του λαού δείχνει ίσως μία διαφορετική αντίληψη των πολιτών με δεδομένη την δυσκολία αντιμετώπισης των εχθρών. Η συνεχής διεξαγωγή πολέμων δείχνει, πάντως, και την προσπάθεια για την κυριαρχία, που όταν επετεύχθη ο θρίαμβος λειτούργησε ως ένα κύριο μέσο προώθησης του μηνύματος της νίκης στην πολιτεία⁶⁸⁵.

⁶⁸⁰ Σαλλ., *Iug.*, 73.7. 82.2. 84.1. 85.10. Πλούτ., *Μάρ.*, 9.1.

⁶⁸¹ Όπως, όμως, έχει αναφερθεί προηγουμένως, η πελατεία δεν εξασφάλιζε πάντα την πολιτική επικράτηση κάποιου και ιδίως κατ' αυτήν την εποχή ήταν αρκετά ρευστή. Βλ. *supra*, σελ. 16. Για το ζήτημα της πελατείας βλ. Ιδιαίτερα P.A. BRUNT, *The Fall of the Roman Republic*, σελ. 424-438.

⁶⁸² W. HARRIS, *War and Imperialism*, σελ. 41-54.

⁶⁸³ E.S. GRUEN, *Roman Politics and the Criminal Courts*, σελ. 158-159.

⁶⁸⁴ J. CLARK, *Triumph in Defeat*, σελ. 182-198.

⁶⁸⁵ Βλ. *infra*, σελ. 125-133 ειδικά για τον Μάριο.

β. Η *Respublica* σε κίνδυνο

Ο Μάριος θριάμβευσε στις Καλένδες Ιανουαρίου 104 π.Χ. εναντίον των Νουμιδών και του Ιουγούρθα αναλαμβάνοντας, ταυτόχρονα, το αξίωμα του υπάτου⁶⁸⁶. Σύμφωνα με τον Πλούταρχο ο θριαμβευτής εισήγαγε τον θρίαμβο ακολουθούμενος από το στράτευμά του και εισάγοντας ως αιχμάλωτο τον ίδιο τον βασιλιά Ιουγούρθα, η ύπαρξη του οποίου στην *urbs* στο πλαίσιο του θριάμβου αποτελούσε το μεγαλύτερο σύμβολο της ολοκλήρωσης του πολύχρονου πολέμου. Η παρουσίασή του στον θρίαμβο προξένησε μεγάλη εντύπωση και έκπληξη στους Ρωμαίους πολίτες: *ἄπιστον ἐπιδειζόμενος θέαμα Ῥωμαίοις Ἰουγούρθαν αἰχμάλωτον, οὗ ζῶντος οὐ δ' ἂν εἶς ἤλπισε πολεμίων κρατῆσαι οὕτω τις ἦν ποικίλος ἀνὴρ τύχαις ὀμιλῆσαι καὶ πανουργία πολλῇ μεμειγμένον ἔχων το θυμοειδές*⁶⁸⁷. Παρόμοια είναι η παράθεση των γεγονότων από τον Φλώρο: *andemque opertum catenis Iugurtham in triumpho populus Romanus aspexit. Sed ille quomque, quamvis victus, vidit urbem, quam venalem et quandoque perituram, si habuisset emptorem, frustra cecinerat. Iam, ut venalis fuisset, habuit emptorem; cum illum evaserat, certum erat non esse perituram*⁶⁸⁸. Επιπλέον, τόσο ο Βέλλειος Πατέρκουλος όσο και οι Σαλλούστιος και Λίβιος αναφέρονται στον θρίαμβο και την είσοδο του Ιουγούρθα στην πόλη. Ειδικά ο δεύτερος συνδέει τον θρίαμβο με τον φόβο των Ρωμαίων εναντίον των Κίμβρων και την ελπίδα τους πως ο Μάριος θα έσωζε την πολιτεία⁶⁸⁹.

Ο θρίαμβος του 104 αναδεικνύει την κυριαρχία της ρωμαϊκής πολιτείας εναντίον του ηττημένου. Ο θεσμός λειτουργούσε ως το μέσον της επίδειξης προς τον λαό του κατορθώματος εκείνου, που έφερνε όλη την πολιτεία σε κυρίαρχη θέση έναντι του μη Ρωμαίου εχθρού. Η ύπαρξη του ίδιου του ηττημένου μονάρχη στον θρίαμβο αποτελούσε την ύψιστη απόδειξη της κυριαρχίας αυτής, δεδομένου ότι παραδοσιακά η παρουσία ενός βασιλιά ως ηττημένου ενώπιον του λαού μέσα στην πόλη ενίσχυε το κύρος του θριάμβου ως θεσμού διά του οποίου εορταζόταν επίσημα η κυριαρχία της *civitas* διά του *imperium*. Αυτή η κυριαρχία μεταφραζόταν σε αύξηση της ασφάλειας και σε οικονομική επέκταση πολιτείας⁶⁹⁰.

Ο συγκεκριμένος θρίαμβος είχε αυτήν την λειτουργία. Αλλά διέφερε με τους παλαιότερους παρόμοιους θριάμβους ως προς την αίσθηση του κινδύνου που υπήρχε σε μεγάλο μέρος του λαού και ως προς την σύνδεσή του με την πολιτική και κοινωνική κρίση της εποχής. Ο

⁶⁸⁶ Βλ. *supra*, σελ. 17-19.

⁶⁸⁷ Πλούτ., *Μάρ.*, 12.2.

⁶⁸⁸ Φλώρ., 1.36.17.

⁶⁸⁹ Βέλλ. Πατ., 2.12.1: *designatusque iterum consul in urbem reversus secundi consulatus initio Kal. Ianuariis eum in triumpho duxit*. Σαλλ., *Iug.*, 114.3: *isque kalendis Ianuariis magna gloria consul triumphavit. Et ea tempestate spes atque opes civitatis in illo sitae*. Λίβ., *Per.*, 67: *in triumpho C. Marii ductus ante currum eius Iugurtha cum duobus filiis et in carcere necatus est*.

⁶⁹⁰ C.J. HÖLKESKAMP, *Reconstructing the Roman Republic*, σελ. 57-58. I. OSTENBERG, *Staging the World*, σελ. 272-284. Τούτο αποδεικνύει η εξέταση των περισσότερων θριάμβων κατά την περίοδο της *Respublica*. Οι θριαμβευτές αποσκοπούσαν με την επίδειξη της εικόνας της νίκης τους να καταστήσουν τους πολίτες συμμετοχούς αυτής, καθώς τους έδιναν την ευκαιρία της νοητής συμμετοχής στον πόλεμο, που διεξαγόταν στο *militiae* πεδίο. Ακριβώς, αυτή η σχέση του θριαμβευτή με τον λαό σφυρηλατούσε διαρκώς μία αίσθηση ενότητας της *civitas* ή του μεγαλύτερου μέρους της σε χωρικό και κοινωνικό επίπεδο σε σχέση με τον εχθρό.

Πλούταρχος τονίζει πως ο Μάριος παρουσίασε τον Ιουγούρθα ενώπιον των Ρωμαίων, οι οποίοι δεν μπορούσαν να συνειδητοποιήσουν ότι έβλεπαν ζωντανό και ηττημένο τον συγκεκριμένο εχθρό. Ο Φλώρος ολοκληρώνει την αναφορά του στον θρίαμβο του 104 λέγοντας πως η Ρώμη είχε παύσει να τελεί εν κινδύνω, αφού ο επίδοξος αγοραστής της, ο Ιουγούρθας, είχε καταληφθεί και παρουσιαζόταν μέσα στην ίδια *urbs*, που κάποτε ισχυριζόταν ότι επρόκειτο να καταλάβει μέσω εξαγοράς⁶⁹¹.

Χάρη στον θρίαμβο και την νίκη του Μάριου ο κυρίαρχος *Populus* και η ίδια η πόλη της Ρώμης έρχονταν σε επαφή ως νικητές με τον ηττημένο Ιουγούρθα⁶⁹². Αυτή η είσοδος του Ιουγούρθα ερχόταν σε αντίθεση με την προηγούμενη φορά, που είχε έρθει στην Ρώμη και οπωσδήποτε υπενθύμιζε στους Ρωμαίους εκείνο το περιστατικό. Το ζήτημα του Ιουγούρθα αποτέλεσε την αφορμή για την εκ νέου έκρηξη της πολιτικής κρίσης. Στην προκειμένη περίπτωση οι *populares* και η *plebs* κατηγορούσαν τους *optimates* για διαφθορά. Αυτή ήταν μία κύρια αιτία για τις απώλειες που υφίστατο η Ρώμη από τον Ιουγούρθα και ερχόταν να προστεθεί στην ήδη κυρίαρχη θεσμικά και οικονομικά θέση της Συγκλήτου εις βάρος των φιλολαϊκών και της *plebs*. Η δημιουργία των έκτακτων *quaestiones* εκ μέρους των δημάρχων ήταν μία κίνηση πολιτικής αμφισβήτησης των *optimates* από τους *populares*⁶⁹³.

Σε αυτό το πλαίσιο το 111 π.Χ. ο δήμαρχος Γ. Μέμμιος κάλεσε τον Ιουγούρθα να καταθέσει στο πλαίσιο της διερεύνησης των περιπτώσεων δωροδοκίας εκ μέρους του προς αρκετά μέλη της Συγκλήτου. Το αποκορύφωμα της παρουσίας του Ιουγούρθα στην Ρώμη ήταν πως απείλησε την τελευταία εντός των ορίων της και ενώπιον των *cives* με κατάληψη διά εξαγοράς των συγκλητικών⁶⁹⁴. Το γεγονός αυτό αποτελούσε μία προσβολή εναντίον της *civitas* και της *Respublica*. Θα έλεγε κανείς ότι αφού οι διεφθαρμένοι ήταν οι *optimates*, η πολιτεία θα έπρεπε να τύχει υπεράσπισης από τους *populares*. Ο θρίαμβος αποκαθιστούσε πλήρως όχι μόνο την κυριαρχία της πολιτείας εναντίον του Άλλου αλλά και την ίδια την ύπαρξη και συνέχεια αυτής της τελευταίας⁶⁹⁵. Ο Ιουγούρθας εμφανιζόταν ως ηττημένος στην πομπή του υπάτου θριαμβευτή, η οποία είχε την έγκριση των θεσμικών οργάνων. Επιπλέον, αυτή η πομπή παρουσιαζόταν μέσα στην *domus*, ήτοι την *urbs*, και ενώπιον του λαού⁶⁹⁶. Ο χώρος της πόλης και οι *cives Romani* αποτελούσαν τα κύρια συστατικά στοιχεία της πολιτείας. Ο Ιουγούρθας

⁶⁹¹ Με αυτόν τον τρόπο η αναφορά του λειτουργεί ως υπενθύμιση της προηγούμενης κατάστασης, στην οποία είχε βρεθεί η Ρώμη με τον Ιουγούρθα. Ίσως, λειτουργούσε σαν μία τελετή, αλλά αντίθετη με την πραγματική τελετή του θριάμβου, η οποία τελικά ολοκλήρωσε την νίκη εναντίον του συγκεκριμένου βασιλιά. Σχετικά με την λειτουργία του θριάμβου ως μίας τελετής πραγματικής ή συμβολικής ολοκλήρωσης ενός πολέμου και μίας αντιπαράθεσης με έναν αντίπαλο βλ. R. WESTALL, "Triumph and Closure. Between History and Literature", C.H. LANGE-F.J. VERVAET, *The Roman Republican Triumph beyond the Spectacle*, Rome 2014, σελ. 34-36. Σχετικά με την λειτουργία της μνήμης βλ. U. WALTER, *Memoria und Respublica*, σελ. 212-221.

⁶⁹² I. ÖSTENBERG, *Staging the World*, σελ. 131-135. M. BEARD, *The Roman Triumph*, σελ. 119-124.

⁶⁹³ Σαλλ., *Iug.*, 30-31.

⁶⁹⁴ Φλώρ., 1.36.18.

⁶⁹⁵ Εξ άλλου σύμφωνα με την παράδοση η ίδια η ίδρυση της Ρώμης υποτίθεται πως έγινε από τον Ρωμόλο μετά την νίκη του εναντίον των Λατίνων και συνδύαστηκε με τον θρίαμβό του, που ήταν ο πρώτος θρίαμβος της Ρώμης. Βέβαια, κατά πάσα πιθανότητα, ανάγεται στο πλαίσιο του μύθου. Βλ. Κ. ΒΛΑΧΟΣ, *Από την patria iuris στον pater patriae*, σελ. 27-31. M. BEARD, *The Roman Triumph*, σελ. 8.

⁶⁹⁶ Σχετικά με την σύνδεση των παραπάνω εννοιών και την ταύτισή τους με την ύπαρξη της ρωμαϊκής πολιτείας βλ. Κ. ΒΛΑΧΟΣ, *Από την patria iuris στον pater patriae*, σελ. 3-24.

είχε καταφερθεί επί της ουσίας εναντίον αυτών το 111. Ο θρίαμβος έδινε την δυνατότητα να αποκαταστήσει θεσμικά η *civitas* αυτήν την προσβολή και το σημαντικότερο όλων πως αποκαθίστατο έτσι και η Σύγκλητος, αφού με την δική της έγκριση διεξήχθη εν τέλει ο πόλεμος και εκείνη ενέκρινε τον θρίαμβο του Μάριου⁶⁹⁷.

Επιπλέον, ο Μάριος παρουσίασε τον πλούτο, που αποκόμισε από αυτόν τον πόλεμο μέσα στον θρίαμβο: *έν δὲ τῷ θριάμβῳ κομισθῆναι λέγουσι χρυσοῦ μὲν ἑπτὰ καὶ τρισχιλίας λίτρας, ἀργύρου δὲ ἀσήμου παντακισχιλίας ἑπτακοσίας ἑβδομήκοντα πέντε, νομίματος δὲ δραχμῶν ἑπτακισχιλίας ἐπὶ μυριάσιν ὀκτὼ καὶ εἴκοσι*⁶⁹⁸. Το ποσό αυτό δεν ήταν τεράστιο, αλλά δεν ήταν πολύ μικρότερο από αντίστοιχα ποσά πολλών θριάμβων σε αρκετές περιόδους της *Respublica*. Ας ληφθεί υπ' όψη το ενδεχόμενο το ποσό αυτό να ήταν μεγαλύτερο από το αντίστοιχο παρουσιαζόμενο ποσό των θριάμβων του τελευταίου τετάρτου του 2ου π.Χ. αι. Προφανώς, τα χρήματα αυτά κατέληξαν στο δημόσιο ταμείο, όπως συνηθιζόταν σε αυτές τις περιπτώσεις αποτελώντας την πλέον υλική έκφραση της απόκτησης του αλλότριου πλούτου και της μετατροπής του σε ρωμαϊκό⁶⁹⁹.

Αλλά επιτελούσε και μία άλλη λειτουργία ο συγκεκριμένος θρίαμβος. Ο Σαλλούστιος ανέφερε ότι όλες οι ελπίδες της πολιτείας είχαν εναποτεθεί στον Μάριο: *Marius consul absens factus est, et ei decreta provincia Gallia, isque kalendis Ianuariis magna gloria consul triumphavit et ea tempestate spes atque opes civitatis in illo sitae*⁷⁰⁰. Ο Σαλλούστιος κάνει λόγο από κοινού στον θρίαμβο του Μάριου και στην ανάληψη εκ μέρους του του πολέμου εναντίον των Κίμβρων και των Τευτόνων. Αφού πληροφορεί για την θριαμβική του είσοδο, τονίζει ότι όλες αυτές αποτελούσε την μόνη ελπίδα της *civitas* για την νίκη. Φυσικά, αυτή η νίκη θα σηματοδοτούσε την σωτηρία της πολιτείας, αφού από αυτήν θεωρούνταν πως εξαρτιόταν η ύπαρξή της⁷⁰¹.

Τούτο ήταν φυσικό, δεδομένου ότι η νίκη εναντίον του Ιουγούρθα αποτελούσε την αφορμή, χάρη στην οποία ο ρόλος του Μάριου κρίθηκε αναγκαίος για την νέα εκστρατεία. Χάρη σε αυτήν την νίκη οι *populares* ανέκτησαν την πολιτική κυριαρχία στην Ρώμη και μαζί με σημαντικό μέρος του λαού απαίτησαν να αναλάβει ο Μάριος την υπατεία εκστρατεύοντας στην Γαλατία. Έτσι, πέρα από την λειτουργία της παρουσίασης της νίκης εναντίον του Ιουγούρθα, ο θρίαμβος έδινε και την ελπίδα για μία νέα επιτυχία, η οποία θα εξασφάλιζε την σωτηρία της Ιταλίας και της Ρώμης. Ο θρίαμβος, άλλωστε, προμήνυε ανέκαθεν ένα ευοίωνο

⁶⁹⁷ Βλ. *Supra*, σελ. 80.

⁶⁹⁸ Πλούτ., *Μάρ.*, 12. 4.

⁶⁹⁹ I. SHATZMAN, "The Roman General's Authority Over Booty", σελ. 177-205, σχετικά με την θεσμική δυνατότητα των *magistratus* να ελέγχουν την πολεμική λεία σε σχέση με το δικαίωμα της Συγκλήτου πάνω σε αυτήν. R. EVANS, *Gaius Marius*, σελ. 98, ο οποίος συγκρίνει την συγκομιδή του Μάριου με εκείνη του Αιμιλίου Παύλου κατά τον θρίαμβο του 167 π.Χ. Πιθανώς, ο τελευταίος εισέφερε έως και 5.000 τάλαντα, ενώ ο Μάριος γύρω στα 600. Ωστόσο, η εξέταση άλλων περιπτώσεων δείχνει ότι το ποσό του Μάριου ήταν συγκρίσιμο με εκείνο άλλων σημαντικών θριάμβων του παρελθόντος, που δεν είχαν την οικονομική σημασία εκείνου του 167 π.Χ. Βλ. M. CRAWFORD, *Roman Republican Coinage*, Vol. II, σελ. 593-594, σχετικά με τον υπολογισμό των *aurei*, των δηναρίων, του χρυσού και του αργύρου σε τάλαντα.

⁷⁰⁰ Σαλλ., *Iug.*, 114.3-4.

⁷⁰¹ Βλ. Πλούτ., *Μάρ.*, 12.

μέλλον για την *civitas*. Η λειτουργία του συνίστατο στην παρουσίαση της νίκης με τέτοιο τρόπο, που αφενός αποδεικνυόταν η κυριαρχία της Ρώμης επί ενός ήδη ηττημένου αντιπάλου και αφετέρου δημιουργούσε τις προσδοκίες των πολιτών και της αριστοκρατίας για νέες επιτυχίες στο μέλλον. Τούτη η λειτουργία έλαβε μεγάλες διαστάσεις μετά την ραγδαία μεσογειακή εξάπλωση της Ρώμης, η οποία σήμανε την έξαρση μίας συνεχούς εισροής πλούτου στην πόλη και την διαμόρφωση μίας έντονης επεκτατικής νοοτροπίας⁷⁰².

Όμως, η περίπτωση του 104 ήταν διαφορετική, επειδή υπήρχε η αίσθηση της διάλυσης της πολιτείας, σε περίπτωση νέας ήττας στο μέτωπο της Γαλατίας. Για αυτόν τον λόγο ο θρίαμβος του 104 δεν επέφερε αισιοδοξία για μελλοντικές κατακτήσεις και περαιτέρω ισχυροποίηση της πολιτείας σε τοπικό και κοινωνικό επίπεδο, αλλά δημιουργούσε την ελπίδα και την προσδοκία ότι ο θριαμβευτής θα μπορούσε να σώσει την *civitas* από την διάλυση⁷⁰³. Πέρα από την ανάληψη της εξουσίας από τον ίδιο τον θριαμβευτή, που συνέδεε τον θρίαμβο με την επερχόμενη εκστρατεία πιο άμεσα, ο Μάριος ως θριαμβευτής εκπροσωπούσε τον *Jupiter Optimus Maximus* ή τελούσε σε στενή σύνδεση με αυτόν⁷⁰⁴. Η θυσία στο Καπιτώλιο αποτελούσε την πιο σημαντική πράξη του θριάμβου, γιατί χάρη σε αυτήν ο ανώτατος θεός της πολιτείας επικύρωνε την νίκη της τελευταίας και, ως εκ τούτου, την πρόθεσή της να κυριαρχήσει στο *militiae* πεδίο⁷⁰⁵. Η ανάληψη της υπατείας την ίδια μέρα, κατά την οποία

⁷⁰² I. ÖSTENBERG, *Staging the World*, σελ. 262-272. Η αισιοδοξία που έφερνε ο θρίαμβος και για επικείμενες επιτυχίες δεν σχετιζόταν με συγκεκριμένες εκστρατείες, αλλά εξέφραζε μία γενική πεποίθηση. Στην προκειμένη περίπτωση, ο *Populus* ήλπιζε σε συγκεκριμένες ενέργειες, οι οποίες θα ακολουθούσαν αμέσως μετά τον θρίαμβο. Σχετικά με την μεσογειακή ανάπτυξη και την αίσθηση της κυριαρχίας βλ. J. CLARK, *Triumph in Defeat*, σελ. 177-198. W. HARRIS, *War and Imperialism*, σελ. 105-130.

⁷⁰³ Σαλλ., *Iug.*, 114. Πλούτ., *Μάρ.*, 11-12. Βέλλ. Πάτ., 2-12.1-2. Φλώρ., 1.38.5. Βαλ. Μάξ., 2.2.3· 6.9.14· 8.15.7. Βλ. ακόμη και Κικ., *De Off.*, 1.38: ... *sic cum Celtiberis, cum Cimbris bellum ut cum inimicis gerebatur, uter esset, non uter imperaret*, ο οποίος τόνιζε την αντίθεση των άλλων πολέμων σε σχέση με αυτόν και τον πόλεμο εναντίον του Αννίβα. Σύμφωνα με αυτήν την αντίθεση η Ρώμη σε αυτές περιπτώσεις δεν πολεμούσε για την επέκταση της κυριαρχίας της αλλά για την ύπαρξή της. Βλ. και Κικ., *De Prov. Cons.*, 19· 32· *Pro Sest.*, 37-38· *In Cat.*, 4.21, που ο Αρπινάτης τονίζει την διάσταση της σωτηρίας της Ιταλίας και της πολιτείας από την στρατιωτική δράση του Μάριου. Βλ. και W. HARRIS, *War and Imperialism*, σελ., 245-247, ο οποίος θεωρεί ότι ακόμη και αυτός ο πόλεμος ξεκίνησε πρωτίστως με ευθύνη των Ρωμαίων.

⁷⁰⁴ M. BEARD, *The Roman Triumph*, σελ. 233-249. H.S. VERSNEL, *Triumphus*, σελ. 66-93. Οι νεότεροι ερευνητές είναι διχασμένοι ως προς την ταύτισή του με τον *Jupiter*, καθώς ορισμένοι θεωρούν ότι ο θριαμβευτής αποτελούσε μία στιγμιαία και για συγκεκριμένο σκοπό αναβίωση της βασιλείας. Το βέβαιο είναι ότι ο θριαμβευτής διέθετε μία ανώτερη δύναμη και ένα χαρισματικό *imperium militiae* και αν δεν ταυτιζόταν με τον *Jupiter*, είτε τον εκπροσωπούσε ενώπιον της πολιτείας είτε είχε το προνόμιο της άμεσης επικοινωνίας μαζί του. Αυτή επιτυγχανόταν με την θυσία στο Καπιτώλιο κατά την λήξη της πομπής.

⁷⁰⁵ H.S. VERSNEL, *Triumphus*, σελ. 66-93. Εξ άλλου ο στρατηγός λάμβανε τις *auspices* πριν αποχωρήσει στο *militiae* πεδίο κατόπιν επίσκεψής του στο Καπιτώλιο και στον ναό του *Jupiter Optimus Maximus* και μόνο αν είχε ευνοϊκό ωινό από την θεότητα θεωρούνταν ορθό να προχωρήσει. Ο θρίαμβος λειτουργούσε ως η ολοκλήρωση αυτής της διαδικασίας για τον στρατηγό, εφόσον είχε νικήσει, και η θυσία δρούσε σαν επικύρωση της αρχικής του αποδοχής από την θεότητα. Το γεγονός ότι επιλεγόταν για αυτόν τον σκοπό από την πολιτεία και ότι η εκστρατεία γινόταν προς όφελός της σήμαινε ότι η συσχέτιση της θεότητας με τον θριαμβευτή εξυπηρετούσε την πολιτεία, δεδομένου ότι η πομπή λάμβανε χώρα εντός της *domus* και ενώπιον του *Populus*. Οι τελευταίοι αποτελούσαν τα στοιχεία που συνείχαν την ρωμαϊκή πολιτεία χωρικά και κοινωνικά. Η υποστήριξη του *Jupiter* προς την πολιτεία και τις εξωτερικές της επιτυχίες φανερώνεται από αρκετές πηγές της Μέσης *Respublica* κυρίως. Σύμφωνα με αυτές η πολιτεία εξαρτιόταν από την ευμένεια του *Jupiter*, η οποία εμφανιζόταν μέσα από τελετές, θυσίες και ευνοϊκούς ωινούς. Αν δεν υπήρχε, η πολιτεία φοβόταν την εγκατάλειψή της από τον Θεό και επιχειρούσε τον εξευμενισμό του.

εισήγαγε τον θρίαμβο στην Ρώμη, και η τέλεση της παραδοσιακής θυσίας του υπάτου στο Καπιτώλιο όντας θριαμβευτής ίσως είχε στόχο να διευρύνει αυτήν την προσδοκία της πολιτείας προς τις ικανότητες του Μάριου⁷⁰⁶. Πιθανώς, ο τελευταίος σκόπευε να συνδέσει τον σκοπό του θριαμβού με την αμέσως επόμενη εκστρατεία, η οποία ήταν ζωτικής σημασίας για την Ρώμη.

Η αναδιαμόρφωση της συλλογικής ταυτότητας των Ρωμαίων μέσα από τον θρίαμβο και με αφορμή τον συγκεκριμένο πόλεμο είχε ως αποτέλεσμα την απόρριψη του εχθρού, δηλαδή της διαφορετικής και κατώτερης οντότητας. Όμως, σπάνια ένας εχθρός έπαυε να υπάρχει εντελώς και δεν ήταν λίγες οι φορές που μία εχθρική οντότητα είχε απασχολήσει στρατιωτικά την Ρώμη πολλές φορές⁷⁰⁷. Η στάση της Ρώμης μετά το ήμισυ του 2ου αι. π.Χ. εναντίον των εχθρών ήταν πολλές φορές τόσο απόλυτη, που είχε ως αποτέλεσμα την πλήρη διάλυσή τους. Δεδομένων των παραπάνω, η αντίδραση εναντίον των Κίμβρων και των Τευτόνων εντασσόταν στο πλαίσιο μίας ευρύτερης πολιτικής, την οποία επέλεγε η Ρώμη όταν αισθανόταν μία άμεση ή μακροπρόθεσμη απειλή και όταν βρισκόταν σε θέση να την επιβάλει διά της ισχύος⁷⁰⁸. Όμως, η περίπτωση του 101 π.Χ. ανέδειξε τον κυρίαρχο ρόλο του στρατηγού στον αγώνα για την υπεράσπιση της πατρίδας εναντίον του εχθρού. Το αποτέλεσμα ήταν αυτή η δράση του στρατηγού να διευρύνει ουσιαστικά τα όρια της τελευταίας προς όλη την Ιταλία.

Πράγματι ο ύπατος θεωρούσε ότι η επιτυχής έκβαση του πολέμου δεν θα εξασφάλιζε απλώς την κυριαρχία της Ρώμης, αλλά θα επισφράγιζε την ίδια την ύπαρξή της. Πριν προβεί σε εχθροπραξίες ήλθε σε αντιπαράθεση με τον στρατό του, ο οποίος τον πίεζε να επιτεθεί άμεσα εναντίον του εχθρού. Ο Μάριος αντέτεινε την στρατηγική του, η οποία συνίστατο στην επίτευξη πειθαρχίας μέσα στον στρατό και στην οργάνωση του τελευταίου, ούτως ώστε να δοθεί μάχη μόνο την στιγμή, που ο τελευταίος θα ήταν έτοιμος να καταβάλει καίριο πλήγμα στον εχθρό⁷⁰⁹. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι η αντιπαράθεση κινήθηκε γύρω από τον ρόλο του θριαμβού. Το σημείο αναφοράς τόσο του υπάτου όσο και του στρατού ήταν ο χώρος, τον οποίο καλούνταν να υπερασπιστούν.

Η θέση του Μάριου ήταν πως η μάχη αυτή έπρεπε να δοθεί για την σωτηρία της Ιταλίας και όχι για την απόκτηση τροπαίων και θριάμβων. Η στρατηγική του θα εξασφάλιζε την Ιταλία και όποιος ήταν ενάντιος σε αυτήν χαρακτηριζόταν προδότης της πατρίδας: *Ὁ δὲ τούτων μὲν οὐκ ἐφρόντιζεν, ἐν δὲ τῷ χάρακι τοὺς στρατιώτας συνεῖχε, καὶ καθήπτετο πικρῶς τῶν θρασυνομένων, καὶ τοὺς προπίπτοντας ὑπὸ θυμοῦ καὶ μάχεσθαι βουλομένους προδότας ἀπεκάλει τῆς πατρίδος, οὐ γὰρ ὑπὲρ θριάμβων τὴν φιλοτιμίαν εἶναι καὶ τροπαίων, ἀλλ' ὅπως νέφος*

⁷⁰⁶ Για την σύνδεση της υπατείας με τον θρίαμβο του 104 π.Χ. βλ. *supra*, σελ. 17-21.

⁷⁰⁷ Χαρακτηριστικό ήταν το παράδειγμα των Σαμιτιών κατά τον 4ο αι. Π.Χ., αλλά και πολλών ιβηρικών και κελτικών φύλων, όπως ήταν Κελτίβηρες και οι Λουσιτανοί. Βλ. J. RICH, "The Triumph", σελ. 215-231. Του ίδιου, "Fear, Greed and Glory. The Causes of Roman War-Making in the Middle Republic", J. RICH-G. SHIPLEY, *War and Society in the Roman World*, Leicester 1993, σελ. 38-66. W. HARRIS, *War and Imperialism*, σελ. 223-227-233-234

⁷⁰⁸ Σχετικά με την άμεση αντίδραση και την, μάλλον, απόλυτη καταστροφή του αντιπάλου βλ. J. CLARK, *Triumph in Defeat*, σελ. 134-137. Για την καταστροφή εχθρικών πόλεων βλ. A. ZIOLKOWSKI, "Urbs direpta", σελ. 69-91.

⁷⁰⁹ G. SAMPSON, *The Crisis of Rome*, σελ. 148-151.

τοσοῦτον πολέμου καὶ σκηπτὸν ὠσάμενοι διασώσουσι τὴν Ἰταλίαν⁷¹⁰. Ἡ ἀντίδραση των στρατιωτῶν ἦλθε ἀμεσα. Σύμφωνα με τον Πλούταρχο ο στρατὸς ἀντέτεινε στον Μάριο ὅτι ο κύριος στόχος τους ἦταν ἡ διεξαγωγή πολέμου, καθὼς ἀν συνέχιζαν βάσει του σχεδίου του υπάτου, ο τελευταῖος δὲν θα εἶχε νὰ παρουσιάσει κάποιο ἀξιο λόγου ἔργο ἐνώπιον των πολιτῶν κατὰ τὴν ἐπιστροφή του στὴν Ρώμη. Παρόλα αὐτά, ἀμφότεροι συμφωνοῦσαν ὅτι ὁ χῶρος που ἔπρεπε νὰ σώσουν ἦταν ὅλη ἡ Ἰταλία: ὥστε φωνὰς καὶ διαγανακτῆσεις τῶν στρατιωτῶν πρὸς τὸν Μάριον ἐκφέρεσθαι. “Τίνα δὴ καταγνοὺς ἀνανδρίαν ἡμῶν Μάριος εἶργει μάχης ὥσπερ γυναικάς ὑπὸ κλεισὶ καὶ θυρωροῖς; Φέρε, παθόντες ἀνδρῶν ἐλευθέρων ἐρώμεθα πότερον ἄλλους ἀναμένει μαχομένους ὑπὲρ τῆς Ἰταλίας, ἡμῖν δὲ λειτουργοῖς χρήσεται διὰ παντός, ὅταν δέηται τάφρους ὀρύσσειν καὶ πηλὸν ἐκκαθαίρειν καὶ ποταμούς τινας παρατρέπειν; Ἐπὶ ταῦτα γὰρ, ὡς ἔοικεν, ἤσκει τοῖς πολλοῖς πόνοις ἡμᾶς, καὶ ταῦτα τῶν ὑπατειῶν ἀποδειξάμενος ἔργα τοῖς πολίταις ἐπάνεισιν”⁷¹¹.

Ἡ ἀντιπαράθεση ἀνάμεσα στον Μάριο καὶ τον στρατὸ του καταδεικνύει πὼς ἡ ἔννοια τῆς πατρίδας σταδιακὰ λάμβανε νέα μορφή ἰδίως ὡς πρὸς τὸ γεωγραφικὸ τῆς πλαίσιον⁷¹². Ἡ ἀπειλή των Κίμβρων καὶ των Τευτόνων ἐγένετο νοητὴ ὡς ἀπειλή ἐναντίον ὅλης τῆς Ἰταλίας. Ὁ ὑπάτος θεωροῦσε ὅτι ἡ στρατηγικὴ του ἀποσκοποῦσε στὴν σωτηρία τῆς Ἰταλίας καὶ ὄχι στον εορτασμὸ ἐνός ἀπλοῦ θριάμβου. Επιπλέον, τόνιζε ὅτι ὅποιος ἐπιθυμοῦσε μία βιαστικὴ μάχη θα ἦταν προδότης τῆς πατρίδας. Συνεπῶς, στο χωρίο αὐτὸ ταυτίζεται ἡ πατρίδα με τὴν Ἰταλία. Οἱ στρατιῶτες ἦταν ἐναντίοι στον τρόπο που ἐπιχειροῦσε νὰ πολεμήσει ὁ Μάριος, καθὼς πίστευαν ὅτι με μία ἀμεση συμπλοκὴ θα μπορούσαν νὰ υπερασπιστοῦν καλύτερα τὴν Ἰταλία. Ἀς σημειωθεῖ ὅτι τὸ μεγαλύτερο μέρος του στρατοῦ προερχόταν ἀπὸ τὴν Ἰταλία εἴτε ἀνήκε στὴν πολιτεία εἴτε στους συμμάχους⁷¹³.

Ἀλλὰ ἡ ἀντιπαράθεση ἀφοροῦσε καὶ τὴν ὀπτικὴ τους ὡς πρὸς τὸν θρίαμβο. Ὁ Μάριος ἀσκούσε κριτικὴ στὴν λογικὴ, που ἐν πολλοῖς διείπε τὴν διεξαγωγή του θριάμβου λέγοντας ὅτι ὁ πόλεμος δὲν γινόταν γιὰ τὸν εορτασμὸ ἐνός εὐκόλου θριάμβου, ἀλλὰ διακυβεύονταν πιο σημαντικὰ πράγματα. Ἀπεναντίας, οἱ ἀντιδρώντες χρησιμοποιοῦσαν τὴν διεξαγωγή του θριάμβου ὡς ἓνα βασικὸ ἐπιχείρημα γιὰ τὴν υποστήριξη τῆς θέσης τους. Συγκεκριμένα, φαίνεται πὼς ἔδιναν βαρῦτητα στὴν λειτουργία τῆς πομπῆς, ἀφοῦ θεωροῦσαν ἐξέχουσας σημασίας τὴν πιθανότητα τῆς μὴ παρουσίας ἀξίων πραγμάτων πρὸς τὸν λαὸ κατὰ τὴν

⁷¹⁰ Πλούτ., Μάρ., 16.1.

⁷¹¹ Πλούτ., Μάρ., 16.3-4.

⁷¹² Κ. ΒΛΑΧΟΣ, *Ἀπὸ τὴν patria iuris στον pater patriae*, σελ. 3-11· 103-109. Α. KEAVENEY, *Rome and the Unification of Italy*, Bristol 2005², (= *Rome and the Unification*) σελ. 99-111. Α.Ν. SHERWIN-WHITE, *Roman Citizenship*, Oxford 1996 (= *Roman Citizenship*), σελ. C. NICOLET, *The World of the Citizen in Republican Rome*, μτφ. P.S. FALLA, London 1980 (= *The World of the Citizen*), σελ. 17-47. Ἡ επέκταση τῆς πολιτείας δικαϊκὰ χάρις στὴν δημιουργία ἀποικίων, *municipia* καὶ τῆς παρουσίας *cives Romani* σὲ ὅλη τὴν Ἰταλία ἦταν μία παγιωμένη κατάσταση κατὰ τὸ τέλος τοῦ 2ου αἰ. π.Χ. Ὡστόσο, ἀκόμη καὶ μισὸ αἰῶνα ἀργότερα ἡ ἔννοια τῆς *patria iuris*, ὅπως διαμορφωνόταν ἀπὸ τὸν Κικέρωνα, δὲν μπορούσε νὰ λάβει εὐρεία ἀποδοχή. Αὐτὸ φαίνεται ἀπὸ τὶς ἀντιδράσεις του συνομιλητῆ του, που ἀπαντοῦσε με ἐκπληξη στὸ ἀκουσμα των ἀπόψεων του Κικέρωνα. Παρόλα αὐτά, ἡ θεώρηση τῆς Ἰταλίας ὡς κοινῆς πατρίδας στὸ πλαίσιο τῆς *civitas* υπῆρχε τουλάχιστον ἀπὸ τὴν ἐποχὴ των Γράκχων, ἡ μεταρρύθμιση των ὁποίων ἀποσκοποῦσε στὴν ἐξυπηρέτηση των ἀκτημόνων τῆς Ἰταλίας.
⁷¹³ P.A. BRUNT, *Italian Manpower*, σελ. 84-90· 431. Του Ἰδίου, *The Fall of the Roman Republic*, σελ. 253, που ἀναφέρει ὅτι τα δύο τρίτα του ρωμαϊκοῦ στρατοῦ προερχόταν ἀπὸ τοὺς *Socii*. Βλ. Βέλλ. Πατ., 2.15.2.

επιστροφή τους. Συνεπώς, η όποια σημασία της εκστρατείας θα κρινόταν από την *civitas* στην Ρώμη κατά τον θρίαμβο⁷¹⁴. Όμως, η διαφωνία εδραζόταν στον τρόπο προσέγγισης της μάχης και όχι στον στόχο. Η οπτική τους προς τον θρίαμβο εξαρτιόταν από την προσέγγιση αυτή, αφού ο Μάριος δεν στόχευε στο κυνήγι ενός απλού θριάμβου, ενώ οι στρατιώτες ανταπαντούσαν ουσιαστικά ότι με την στρατηγική που είχαν δεν υπήρχε κανένας θρίαμβος⁷¹⁵. Κοινός παρονομαστής του στόχου και του πιθανού θριάμβου ήταν τελικά η Ιταλία.

Μετά την επιτυχή έκβαση του πολέμου στις Βερκέλλες κατέφτασε στην *domus* και συγκεκριμένα στον ναό των Κάστορα και Πολλυδεύκη η συνήθης επινίκιος επιστολή, που γνωστοποιούσε την επιτυχία⁷¹⁶. Σε αυτήν αναφερόταν ότι η Ιταλία είχε απελευθερωθεί και πως το *imperium* είχε διατηρηθεί: *Hunc tam laetum tamque felicem liberatae Italiae adsertique imperii nuntium non per homines, ut solebat, populus Romanus accepit, sed per ipsos, si credere fas est, deos. Quippe eodem die quo gesta res est visi pro aede Pollucis et Castoris iuvenes laurentas praetori litteras dare, frequensque in spectaculo rumor victoriae Cimbricae. "Feliciter" dixit*⁷¹⁷. Το χωρίο αυτό αποτελεί σαφή απόδειξη της επίσημης σύνδεσης της πατρίδας με την Ιταλία αλλά και τον *militiae* χώρο, όπου η πρώτη μπορούσε να ασκεί κυριαρχία. Η επιστολή εμφανίστηκε στον ναό των Διοσκούρων εντός της *urbs*, ήτοι του *domus*.

Αφού παραλήφθηκε επίσημα από τον πλέον αρμόδιο άρχοντα της πόλης παρουσιάστηκε στον *Populus Romanus* από τον οποίο και έγινε αποδεκτή, καθώς με αυτόν τον τρόπο γνωστοποιούνταν το ευτυχές αποτέλεσμα της μάχης. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός του έντονου ενδιαφέροντος των πολιτών για την έκβαση αυτού του πολέμου. Ο Φλώρος ολοκληρώνει την περιγραφή του για τον τρόπο γνωστοποίησης του συμβάντος λέγοντας ότι οι πολίτες αισθάνονταν σαν να συμμετείχαν ενεργά στην μάχη παρακολουθώντας την μέσα από τα τείχη και τους λόφους της *urbs* και λαμβάνοντας ιδιαίτερη ευχαρίστηση κατά την στιγμή της τελικής επικράτησης: *Quo quid admirabilibus, quid insignius fieri potest? Quippe velut elata montibus suis Roma spectaculo belli interesset, quod in gladiatorio munere fieri solet, uno eodemque momento, cum in acie Cimbrici succumberent, populus in urbe plaudebant*⁷¹⁸. Ο συνδυασμός της συμμετοχής του λαού μέσα στην *urbs* και η χαρά για την νίκη μαζί με το στοιχείο της εισόδου που σηματοδοτούσε η επινίκιος επιστολή προοίωνε τον επικείμενο θρίαμβο.

⁷¹⁴ Για την συμμετοχή του *Populus* στην πομπή βλ. T. ITGENSTHORST, *Tota Illa Pompa*, σελ. 200-203. I. ÖSTENBERG, *Staging the World*, σελ. 265-266. C.J. HÖLKESKAMP, *Reconstructing the Roman Republic*, σελ. 57-58.

⁷¹⁵ Με τον τρόπο αυτό ίσως ο Μάριος εκφράζει μία άκρως αντίθετη θέση ενάντια στην κυρίαρχη άποψη μεγάλου μέρους της *nobilitas*, η οποία επεδίωκε μία εύκολη και γρήγορη μάχη, προκειμένου να κερδίσει έναν απλό θρίαμβο.

⁷¹⁶ J.H. RICHARDSON, "The Dioscuri and the Liberty of the Republic", *Latomus*, 72 (2013), σελ. 910. Η εμφάνιση των Διοσκούρων είχε σημειωθεί και άλλες φορές κατά το παρελθόν. Η παρουσία τους σήμαινε την εξασφάλιση της ελευθερίας της Ρώμης από τον αντίπαλο.

⁷¹⁷ Φλώρ., 1.38.19.

⁷¹⁸ Φλώρ., 1.38.21.

Η επιστολή αποτελούσε το πρώτο στάδιο της διαδικασίας για την απόδοση του θριάμβου⁷¹⁹. Ως εκ τούτου, όσα αναφέρονταν σε αυτήν είχαν μία επισημότητα. Αυτή ενισχυόταν από το γεγονός πως η διαδικασία αφορούσε τα θεσμικά όργανα της *Respublica* και κατ' επέκταση τον *Populus*, δηλαδή τους πολίτες⁷²⁰. Με άλλα λόγια η διαδικασία ερχόταν ενώπιον όλης της επίσημης *civitas*, δεδομένου ότι υπάρχει μία ταύτιση ανάμεσα στις έννοιες της τελευταίας με τον *Populus* και την *Respublica*. Ο λαός συνιστούσε μαζί με το σύνολο των θεσμών και την *urbs* την κοινή πατρίδα⁷²¹.

Ο θρίαμβος είχε σημαντικό ρόλο σε αυτήν την εξέλιξη χάρη στην εισαγωγή των πολιτών ως στρατιωτών στην πόλη μαζί με τον θριαμβευτή-στρατηγό τους. Ιδιαίτερα οι θρίαμβοι του Μάριου αποτέλεσαν την λυδία λίθο για την επανένταξη των πολιτών στην *Respublica* μετά την επιστροφή τους από την εκστρατεία. Χαρακτηριστικό είναι το χωρίο του Σαλλούστιου σχετικά με την θέση των νέων στρατιωτών του το 107 π.Χ., οι οποίοι ήλπιζαν ότι θα επέστρεφαν νικητές στην πόλη: *Sed ea res frustra sperata: Tanta libido cum Mario eundi plerosque invaserat. Sese quisque praeda locupletem fore, victorem domum rediturum, alia huiusce modi animis trahebant*⁷²². Ο Μάριος προέβη στην στρατιωτική του μεταρρύθμιση φροντίζοντας ο ίδιος για την στρατολόγηση *proletarii* και *adsidui* πολιτών. Οι τελευταίοι εναπέθεταν τις ελπίδες τους στον Μάριο για την νικηφόρο επιστροφή τους στον *domus* συνοδευόμενη από πλούσια λεία⁷²³. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός της αναγνώρισης από τους ίδιους τους στρατιώτες ότι μέσω της νίκης στον πόλεμο ήταν εφικτή η εξασφάλιση της ελευθερίας, της πατρίδας και της οικογένειάς τους με απτή απόδειξή της την εισροή πλούτου και την δημιουργία δόξας⁷²⁴.

Η επιστροφή στην *domus* από τον πεδίο της μάχης αποτελούσε επί της ουσίας μία θριαμβική επιστροφή. Έτσι, ο θρίαμβος σήμαινε για αυτούς πως θα επανεισάγονταν στην πόλη, ήτοι στην πατρίδα, σε μία πολύ πιο υψηλή θέση ως πολίτες από εκείνη που είχαν αρχικά. Αυτή την θέση την όφειλαν στον Μάριο, ο οποίος είχε προβεί στην στρατολόγησή τους, αφού αρχικά τα *concilia plebis* του έδωσαν την εξουσία στην Νουμιδία. Αλλά υπάρχει και ένα άλλο ενδιαφέρον στοιχείο. Οι στρατιώτες σκόπευαν να επιστρέψουν στην *domus* και να παρουσιαστούν ως νικητές στην πατρίδα, ενώ πολλοί από αυτούς κατοικούσαν και εκτός Ρώμης. Αυτή η παραγματικότητα ενίσχυε, κατά πάσα πιθανότητα, την αντίληψη, βάσει της οποίας η Ιταλία καθίστατο ως ένας ενιαίος χώρος κοινός για τους Ρωμαίους. Αλλά το πιο σημαντικό είναι το γεγονός πως οι στρατιώτες-πολίτες ενίσχυαν την πολιτική και οικονομική τους θέση, η οποία λάμβανε μία τρόπον τινά δημόσια μορφή με την είσοδό τους στο *domi* πεδίο στο πλαίσιο του θριάμβου. Με άλλα λόγια ο θρίαμβος σηματοδοτούσε την ενίσχυση

⁷¹⁹ M. BEARD, *The Roman Triumph*, σελ. 200-204.

⁷²⁰ Κ. ΒΛΑΧΟΣ, *Από την patria iuris στον pater patriae*, σελ.

⁷²¹ Κικ., *De Rep.*, 1.39· *De Leg.*, 23-5· *Pro Sest.*, 42.91· *Ad Fam.*, 7.3.3. *Rhet. Ad Her.*, 4.42.54.

⁷²² Σαλλ., *Iug.*, 84.4.

⁷²³ Σχετικά με την στρατιωτική μεταρρύθμιση βλ. E. GABBA, *Republican Rome, the Army and the Allies*, σελ. 13 κ.ε.

⁷²⁴ Σαλλ., *Iug.*, 87.2: *Interim novi milites sine metu pugnae adesse, videre fugientis capi aut occidi, fortissimum quemque tutissimum, armis libertatem patriam parentisque et alia omnia tegi, gloriam atque divitias quaeri.*

τους ως πολίτες και αναδείκνυε στα μάτια τους τον ρόλο της πόλης ως εκείνης, η οποία νοηματοδοτούσε αυτήν την πολιτεία.

Ο στρατός εισήλθε στην πόλη με τον θρίαμβο του 104. Ο Πλούταρχος αναφέρεται στην λεία, την οποία κόμισε ο Μάριος στην πόλη, αλλά δεν σώζονται λεπτομέρειες για τον πλούτο που αποδόθηκε στους στρατιώτες⁷²⁵. Η ίδια κατάσταση επικρατεί και ως προς τον δεύτερο θρίαμβο του Μάριου. Σχετικά με αυτόν ήταν ενδιαφέρουσα η άποψη του ίδιου του θριαμβευτή για την συμμετοχή του στρατού. Όταν αρνήθηκε να θριαμβεύσει στήριξε την θέση του στο γεγονός ότι οι στρατιώτες του απουσίαζαν και ότι αν θριάμβευε θα τους στερούσε από την συμμετοχή σε τούτη την σημαντική στιγμή για εκείνους⁷²⁶. Ουσιαστικά η άποψη του υπάτου επιβεβαιώνει την σημαντική λειτουργία, που είχε για τους στρατιώτες ο θρίαμβος, καθώς μέσω αυτού οι τελευταίοι μπορούσαν να εισέλθουν στην πόλη ως νικητές και ένδοξοι πια πολίτες και να παρουσιαστούν με αυτόν τον τρόπο στο άστυ και τον υπόλοιπο *Populus*. Επίσης, όπως προαναφέρθηκε η σχέση του συγκεκριμένου στρατού με τον εν λόγω ύπατο αλλά και η σύνθεση του πρώτου καθιστούσαν την οποιαδήποτε εμφάνισή τους στην πόλη και μάλιστα εντός του επίσημου θεσμικού πλαισίου του θριάμβου πιο ιδιαίτερη σε σχέση με μία οποιαδήποτε παρουσία στρατού και θριαμβευτή στην πόλη κατά το παρελθόν⁷²⁷.

Κατά συνέπεια, ο θρίαμβος του Μάριου είχε ως αποτέλεσμα την παρουσίαση του κατορθώματος εναντίον των Κίμβρων και των Τευτόνων μέσα στην *urbs* και ενώπιον του *Populus* με σκοπό να δειχθεί ότι είχε σωθεί από τον κίνδυνο η Ιταλία και είχε εξασφαλιστεί η δυνατότητα της *civitas* να ασκεί την εξουσία της οποιαδήποτε στο *militiae* πεδίο⁷²⁸. Ο θρίαμβος ήταν πολύ σημαντικός, καθώς αποτελούσε έναν επίσημο θεσμό της πολιτείας. Συνεπώς, αφού η διεύρυνση της έννοιας της πατρίδας σχετιζόταν με αυτόν θα μπορούσε τρόπον τινά να είχε μία επισημότητα στην έκφρασή της. Παράλληλα, αφού παρουσιαζόταν στην Ρώμη και ενώπιον του λαού επιβεβαιωνόταν πως αυτή η πατρίδα ήταν επί της ουσίας η επέκταση της ίδιας της Ρώμης.

γ. Τα όρια της παραδοσιακής λειτουργίας του θριάμβου και ο Εμφύλιος Πόλεμος

Ο Σύλλας θριάμβευσε στις 27 και 28 Ιανουαρίου του 81 π.Χ. ως δικτάτορας εναντίον του βασιλιά Μιθριδάτη και του Πόντου⁷²⁹. Ο θρίαμβος έλαβε χώρα λίγους μήνες μετά την λήξη του εμφυλίου πολέμου στην Ρώμη και την Ιταλία. Καθ' όλο το διάστημα που προηγήθηκε της διεξαγωγής του και κατά την τέλεση του θριάμβου, επικρατούσε στην Ρώμη ένα καθεστώς

⁷²⁵ Πλούτ., *Μάρ.*, 12.4.

⁷²⁶ Πλούτ., *Μάρ.*, 24.1.

⁷²⁷ Κ. ΒΛΑΧΟΣ, *Από την patria iuris στον pater patriae*, σελ. 123-131.

⁷²⁸ Για την δυνατότητα αυτή της πολιτείας βλ. Κ. ΒΛΑΧΟΣ, *Από την patria iuris στον pater patriae*, σελ. 43-57.

⁷²⁹ Α. DEGRASSI, *Fasti Capitolini*, σελ. 108. *CIL*, 1².1, σελ. 196. Πλούτ., *Σύλλ.*, 34. *Αππ.*, *Ρωμ. Εμφ.*, 1.101. *Κικ.*, *Pro Leg. Man.*, 8. Βαλ. Μάξ., 2.8.7. *Ευτρ.*, 5.9. *Πλίν.*, *NH.*, 33.16.

πλήρους τρομοκρατίας. Όσοι θεωρούνταν αντίπαλοι του Σύλλα στον εμφύλιο πόλεμο εκδιώχθηκαν στο πλαίσιο των προγραφών, που ο νικητής του εμφυλίου είχε κηρύξει εναντίον τους⁷³⁰. Το αποτέλεσμα ήταν η αναδιανομή πλούτου υπέρ των υποστηρικτών και των απελευθέρων του Σύλλα και η βίαιη ανασύνθεση του σώματος της *civitas* υπέρ μίας μορφής της τελευταίας ευνοϊκής προς τον Σύλλα και την πολιτειακή του μεταρρύθμιση. Με αυτόν τον τρόπο εισήλθαν στην πολιτεία χιλιάδες απελευθέρων υποστηρικτών του δικτάτορα και τους αποδόθηκαν γαίες στην Ιταλία, ενώ η παρουσία τους και στις λαϊκές συνελεύσεις ήταν καίριας σημασίας για το νέο καθεστώς⁷³¹.

Η επιτυχία της προσπάθειας του Σύλλα να δειχθεί ως ο προστάτης της πολιτείας εναντίον του Μιθριδάτη και εναντίον των μαριανιστών και, συνεπώς, η επιτυχία του θριάμβου του εξαρτιόταν από την λαϊκή αποδοχή, που θα είχε ο Σύλλας. Ο Σύλλας ήθελε να σφυρηλατήσει μέσα από τον θρίαμβο μία σχέση με τον *Populus*, στην οποία θα φαινόταν η εϋνοιά του από τους θεούς της πολιτείας και η σύνδεσή του με τις τύχες αυτής. Αφενός ως θριαμβευτής μπορούσε να δείξει ότι είχε δράσει για την ασφάλεια και διεύρυνση της πολιτείας. Αφετέρου ο στόχος ήταν να επικοινωνήσει αυτή την δράση στον *Populus*, διότι σε αυτόν απευθυνόταν και από αυτόν εκπορευόταν κάθε εξουσία στην πόλη.

Η προσπάθεια του Σύλλα να αποδείξει την σχέση του με την πολιτεία περνούσε και μέσα από τις νομισματικές κοπές. Ορισμένα νομίσματα συνδέονταν άμεσα με την ιδέα του θριάμβου, ενώ κάποια άλλα σχετίζονταν με αυτόν μόνο σε ένα γενικό πλαίσιο. Η σημασία τους έγκειται στο γεγονός πως απευθύνονταν στους πολίτες και, κυρίως, στους στρατιώτες του Σύλλα, δεδομένου ότι αρκετά νομίσματα είχαν κοπεί από τον ίδιο τον *proconsul*⁷³². Ο σκοπός ήταν η πληρωμή του στρατεύματος για την διενέργεια των συναλλαγών. Ένα νόμισμα του 82 π.Χ. συνδεόταν άμεσα με τον θρίαμβο. Συγκεκριμένα επρόκειτο για δηνάριο, το οποίο έφερε ως εμπροσθότυπο κρανοφόρο κεφαλή Ρώμης προς τα⁷³³. Με αυτόν τον τρόπο ο Σύλλας συνέδεε τον επικείμενο θρίαμβό του και την ιδέα της επιτυχίας με τις τύχες της ίδιας της Ρώμης, ενώ η ύπαρξη του τίτλου *imperator* ήταν δηλωτική της σύνδεσης αυτής, αφού ο τίτλος αποδόθηκε στον Σύλλα από το στράτευμα μετά την νίκη στην Ανατολή τονίζοντας τον νικηφόρο χαρακτήρα της εξουσίας του ως *proconsul*⁷³⁴.

Ο θρίαμβος του Σύλλα είχε τα τυπικά χαρακτηριστικά της παραδοσιακής θριαμβικής πομπής, δεδομένου ότι μέσω του θεσμού παρουσίαζε στον παρευρισκόμενο λαό τα κατορθώματά του εναντίον του Μιθριδάτη. Σύμφωνα με τον Πλούταρχο παρουσιάστηκε πλήρως το αποτέλεσμα της επιτυχίας με πλήθος εχθρών και λαφύρων παρόντα στην πομπή: *ὁ μέντοι θρίαμβος αὐτοῦ τῆ πολυτελείᾳ καὶ καινότητι τῶν βασιλικῶν λαφύρων σοβαρὸς γενόμενος*

⁷³⁰ Σχετικά με τις προγραφές βλ. Αππ., *Ρωμ. Εμφ.*, 1.95. Πλούτ., *Σύλλ.*, 30.2-4. Λίβ., *Per.* 89. Φλώρ., 2.9.23. Δίων Κάσσ., 109. *Auct. de Vir Ill.*, 75.A. KEAVENEY, *Sulla*, σελ. 124-132. F. SANTANGELO, *Sulla, the Elites and the Empire. A Study of Roman Politics in Italy and the Greek East*, Leiden/Boston 2007 (= *Sulla, the Elites and the Empire*) σελ. 78-87.

⁷³¹ Κ. ΒΛΑΧΟΣ, *Από την patria iuris στον pater patriae*, σελ. 140-142. Βλ. Και *infra*, σελ. 186.

⁷³² M. CRAWFORD, *Roman Republican Coinage*, Vol. II, σελ. 637.

⁷³³ *RRC*, 367.

⁷³⁴ *RRC*, 359-382.

μείζονα κόσμον ἔσχε καὶ καλὸν θέαμα τοὺς φυγάδας⁷³⁵. Ο θρίαμβος αποκτούσε ιδιαίτερη σημασία εκείνη την στιγμή, καθώς μέσω αυτού παρουσιάστηκε για πρώτη φορά μετά το ξεκίνημα του εμφυλίου μία μεγάλη νίκη της Ρώμης εναντίον ενός κρίσιμου εξωτερικού αντιπάλου. Η νίκη είχε ως αποτέλεσμα την εισροή μη ευκαταφρόνητης ποσότητας πλούτου στην πόλη σε μία χρονική συγκυρία, που η πολιτεία είχε μεγάλη ανάγκη την οικονομική ενίσχυση λόγω της καταστροφής, που είχε προκληθεί στο δημόσιο ταμείο⁷³⁶. Η αιτία της ήταν η έκρηξη του συμμαχικού πολέμου και, κατόπιν, του εμφυλίου πολέμου, για την εξέλιξη του οποίου, πάντως, ο Σύλλας έφερε μεγάλη ευθύνη. Παράλληλα, ο मिθριδατικός πόλεμος προκάλεσε μεγάλη αφαίμαξη, δεδομένου ότι διήρκεσε για αρκετά χρόνια, ενώ η Ρώμη προέβη σε αυτόν τον πόλεμο ως διχασμένη⁷³⁷.

Η λειτουργία του θριάμβου σε γενικές γραμμές δεν είχε διαφοροποιηθεί σε σχέση με την παράδοση. Ο Σύλλας παρουσίασε όλα τα στοιχεία της μεγάλης του επιτυχίας εναντίον του Μιθριδάτη και του βασιλείου του, που είχε πραγματοποιηθεί στο πλαίσιο της *provincia* του. Η αναφορά του Πλουτάρχου στην μεγάλη ποσότητα των εχθρών, του πλούτου και των λαφύρων αναδεικνυε, ενδεχομένως, την σημασία, που επιχειρούσε να προσδώσει ο Σύλλας στην στρατιωτική του επιτυχία, η οποία αποτελούσε την μεγαλύτερη νίκη της Ρώμης μετά την μάχη των Βερκελλών⁷³⁸. Ο χαρακτηρισμός του Πλουτάρχου για τον θρίαμβο με την φράση *καλὸν θέαμα* για τους παρουσιαζόμενους αιχμαλώτους είναι ενδεικτικός της καλής εντύπωσης, που ενδεχομένως είχε δημιουργήσει η πομπή στους παρευρισκόμενους πολίτες. Βέβαια, ουδείς μπορεί να υπολογίσει με ακρίβεια τι θα μπορούσε να παρουσιάσει ο Σύλλας αν ο θρίαμβος δεν είχε τέτοια χρονική απόσταση από την στιγμή της μάχης⁷³⁹. Παρόλα αυτά, από την περιγραφή μπορεί να εικάσει κανείς πως ο θρίαμβος εξυπηρετούσε την πρωταρχική του λειτουργία, καθώς παρουσιάστηκαν πρόσωπα και αντικείμενα που έδειχναν πως πράγματι ο Σύλλας είχε πετύχει μία σημαντική νίκη ακόμη και αν έλειπε ο βασικότερος εχθρός: Ο Μιθριδάτης. Άλλωστε, είχαν υπάρξει παρελθόντες θρίαμβοι, οι οποίοι είχαν κάνει κατ'αρχήν καλή εντύπωση, χωρίς, μάλλον, να διέθεταν ιδιαίτερο πλούτο και πλήθος εχθρών⁷⁴⁰.

⁷³⁵ Πλούτ., *Σύλλ.*, 34.1.

⁷³⁶ A. KEAVENEY, *Sulla*, σελ. 157-158.

⁷³⁷ P.A. BRUNT, *Social Conflicts*, σελ. 104-111. A. KEAVENEY, *Sulla*, σελ. 92-97. Σχετικά με την δυσπραγία που υπήρχε είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι ο Σύλλας προέβη σε μία πρωτοφανή τιμωρία των πόλεων, που είχαν ταχθεί υπέρ του Μιθριδάτη. Ο στόχος ήταν η οικονομική τους απομύζηση, ούτως ώστε να μπορέσει να αναπληρώσει την οικονομική του στενότητα εξ αιτίας της διακοπής επικοινωνίας με την Ρώμη και αφετέρου να δώσει στον στρατό του την ευκαιρία να αποκτήσουν μία όσο το δυνατόν μεγαλύτερη λεία, καθώς η παύση των εθροπραξιών απέκλειε την απόκτησή της διά της συνέχισης του πολέμου.

⁷³⁸ Σχετικά με την διαχρονική αξία των *spolia* και των εχθρών στον θρίαμβο βλ. I. ÖSTENBERG, *Staging the World*, σελ. 268-272. Ανέκαθεν η παρουσία τους αποτελούσε ένα απολύτως συνδεδεμένο στοιχείο του θριάμβου, ενώ ακόμη και κατά τις περιπτώσεις εκείνες, που σπάνιζε η ύπαρξή τους, οι θριαμβευτές προσπαθούσαν να τα αντικαταστήσουν με άλλα *spolia* και άλλους αιχμαλώτους.

⁷³⁹ Βλ. *infra*, σελ. 155-158. Χαρακτηριστικά είναι τα παραδείγματα των στρατηγών, οι οποίοι ανέμεναν επί πολλά έτη να θριαμβεύσουν μετά το 70 π.Χ. Ιδιαίτερες ήταν οι περιπτώσεις των Λούκουλλου και Πωμπίνου. Ωστόσο, οι πηγές δίνουν την πληροφορία πως ο θρίαμβος του πρώτου ήταν πολύ πλούσιος, ενώ όσον αφορά τον δεύτερο οι σωζόμενες μαρτυρίες είναι αποσπασματικές.

⁷⁴⁰ Βλ. Λιβ., 37.4.6-6.3· 7.7· 46.2-6. Χαρακτηριστική ήταν η περίπτωση του Μ. Ακύλιου Γλαβρίωνα, ο οποίος θριαμβεύσε το 190 π.Χ. εναντίον των Αιτωλών και του Αντιόχου Γ' του Μεγάλου. Ο θρίαμβος δεν διέθετε ούτε τον στρατό ούτε ιδιαίτερη ποσότητα λείας και αιχμαλώτων. Ωστόσο, σύμφωνα με τον Λίβιο η αίσθηση που είχε

Αν και ο θρίαμβος δεν ήταν φτωχός για τα δεδομένα της στιγμής, ο αρχικός στόχος του πολέμου δεν είχε επιτευχθεί⁷⁴¹. Όπως έχει αναφερθεί, ένας θρίαμβος δεν όφειλε πάντα να δίνει την εντύπωση της οριστικής νίκης εναντίον ενός εχθρού, δεδομένου ότι ο θεσμός σχετιζόταν με την εκστρατεία ενός συγκεκριμένου στρατηγού, ο οποίος μπορούσε να αντικατασταθεί από άλλον⁷⁴². Πάντως, ο θρίαμβος έπρεπε να δημιουργεί την αίσθηση της ανωτερότητας του ρωμαϊκού λαού έναντι του ηττημένου και στην συγκυρία της συνθήκης της Δαρδάνου και του εμφυλίου πολέμου δεν μπορεί να εκτιμηθεί κατά πόσο ο θρίαμβος αυτός έπαιξε αυτόν τον ρόλο⁷⁴³. Η ωραία εντύπωση του θαύματος των εχθρών και της λείας είναι πιθανόν να εντασσόταν στο πλαίσιο σύνδεσης του θριάμβου με τον ιμπεριαλισμό της εποχής, βάσει του οποίου ο ρωμαϊκός λαός αντιμετώπιζε με ανωτερότητα τον ηττημένο Άλλο, η τύχη του οποίου περνούσε με τον έναν ή τον άλλον τρόπο στην Ρώμη⁷⁴⁴. Όμως, η διατήρηση της εξουσίας του Μιθριδάτη και η παύση των εχθροπραξιών δημιουργούσαν την πρωτοτυπία να εορτάζεται ένας θρίαμβος για μία σημαντική νίκη χωρίς να διαφαίνεται η προοπτική πλήρους ήττας στο άμεσο μέλλον. Πέραν τούτου η κακή χρονική συγκυρία του εμφυλίου δημιουργούσε νέες προτεραιότητες για αρκετούς πολίτες και για τον ίδιο τον Σύλλα.

Σύμφωνα με τον Πλίνιο τον Νεότερο ο Σύλλας είχε παρουσιάσει στον θρίαμβο και τα λάφυρα από την μάχη της Πραινέστης εναντίον του νεώτερου Μάριου: *In eadem posst annos CCCVII quod ex Capitolinae aedis incendio ceterisque omnibus delubris C. Marius filius Praeneste detulerat, tredecim millia pondo, quae sub eo titulo in triumpho transtulit Sulla, et argenti VI millia. Idem ex reliqua omni victoria pridie transtulerat auri pondo XV millia, argenti pondo centum et quindecim millia*⁷⁴⁵. Η ύπαρξη αυτών των λαφύρων και των χρημάτων σε συνδυασμό με το γεγονός πως ο δικτάτωρ είχε αφιερώσει για αυτά την δεύτερη μέρα, ενώ όσα σχετιζόνταν με τον μιθριδατικό πόλεμο τα παρουσίασε κατά την πρώτη μέρα του θριάμβου, ώθησε κάποιους νεώτερους στο συμπέρασμα πως ο Σύλλας εόρτασε και την

προκαλέσει ήταν θετική εξ αιτίας της σημασίας της νίκης. Φυσικά ο Λίβιος κάνει λόγο κυρίως για τους συγκλητικούς, ενώ ο θρίαμβος είχε λάβει χώρα σε μία, μάλλον, μεταβατική εποχή ως προς την ύπαρξη πλούσιας λείας και μεγάλου πλήθους αιχμαλώτων. Απεναντίας, στις αρχές του 1ου π.Χ. αι. Είχε καταστεί συνήθεια πλέον μία τέτοια θριαμβική πομπή. Βλ. C. NICOLET, *The World of Citizen*, σελ. 352-356.

⁷⁴¹ Σχετικά με τον πλούτο του θριάμβου βλ. Πλούτ., *Σύλλ.*, 35.1-2. Η πλούσια λεία ήταν εμφανής από το δείπνο, που παρέθεσε ο Σύλλας αμέσως μετά την πομπή στον λαό της Ρώμης. Οι ποσότητες των αντικειμένων ήταν πολύ μεγάλες, κάτι που αποδεικνύεται από το γεγονός πως πολλές απερρίφθησαν στον Τίβερη. Βλ. Και I. SHATZMAN, *Senatorial Wealth and Roman Politics*, Brussels 1975 (= *Senatorial Wealth*), σελ. 64-70. Σχετικά με την διαχείριση του πλούτου από την ελίτ στο πλαίσιο του θριάμβου.

⁷⁴² Βλ. J. RICH, "The Triumph", σελ. 224-231, όπου αναφέρονται αρκετές περιπτώσεις θριάμβων για στρατηγούς, που είχαν κληθεί να επιστρέψουν από την *provincia* τους και η Σύγκλητος τους είχε αντικαταστήσει με άλλους. Χαρακτηριστικές ήταν οι περιπτώσεις αρκετών στρατηγών από την Ισπανία και την Γαλατία στο πρώτο τέταρτο του 2ου αι. π.Χ., καθώς και οι περιπτώσεις των επιτυχημένων στρατηγών από τους πολέμους στην Ανατολή κατά τα πρώτα χρόνια του ίδιου αιώνα.

⁷⁴³ I. ÖSTENBERG, *Staging the World*, σελ. 262-272. Σχετικά με την συνθήκη της Δαρδάνου και τις αντιδράσεις που αυτή είχε επιφέρει στην Ρώμη βλ. *supra*, σελ. 88.

⁷⁴⁴ M. BEARD, *The Roman Triumph*, σελ. 12-13· 67· 162-163. Βλ. Και E.S. GRUEN, "Review of M. BEARD, *The Roman Triumph*, Cambridge- Massachusetts-London 2007", *JRS*, 99 (2009) σελ. 220, ο οποίος αντιτίθεται προς την θέση της BEARD υποστηρίζοντας πως ο θρίαμβος δεν σχετιζόταν με την ιδέα της κυριαρχίας και του ιμπεριαλισμού, αλλά με την ιδέα της διασφάλισης της ρωμαϊκής πολιτείας. Φυσικά η μία περίπτωση δεν αναιρούσε απαραίτητα την άλλη.

⁷⁴⁵ Πλίν., *NH*, 33.16.

εμφύλια νίκη μέσω του θριάμβου⁷⁴⁶. Πάντως, τίποτα δεν εμπόδιζε τον Σύλλα να παρουσιάσει τα εν λόγω αντικείμενα στον θρίαμβο, ακόμη και αν δεν σχετίζονταν με τον πόλεμο εναντίον του Μιθριδάτη. Ανέκαθεν ο θριαμβευτής παρουσίαζε και λάφυρα που μπορεί να προέρχονταν από άλλα σημεία της εκστρατείας του, τα οποία δεν σχετίζονταν με τον κυρίως εχθρό του⁷⁴⁷. Φυσικά, η περίπτωση του 81 διέφερε ως προς την φύση του αντιπάλου, αφού τα λάφυρα σχετίζονταν με τον εμφύλιο πόλεμο.

Παρόλα αυτά, δεν μπορεί να υποστηριχθεί με βεβαιότητα αυτή η εκδοχή, καθώς ενδέχεται μέρος των λαφύρων και των αιχμαλώτων του ασιατικού πολέμου να αφορούσαν την δεύτερη μέρα και απλώς να μην είχε προβεί σε αυτήν την διευκρίνηση ο Πλίνιος⁷⁴⁸. Άλλωστε, ενώ μαρτυρείται η ύπαρξη πινακίδων στον θρίαμβο με αναφορές σε ηττημένες ελληνικές πόλεις και εν γένει στον πόλεμο, δεν υπάρχει καμία αντίστοιχη περίπτωση σχετικά με κάποια ιταλική πόλη. Αυτή η πληροφορία προκύπτει από την αναφορά του Βαλέριου Μάξιμου σχετικά με το ζήτημα της συσχέτισης του θριάμβου με τον εορτασμό μίας εμφύλιας νίκης: [...] *iam L. Sulla, qui plurima bella civilia confecit, cuius crudelissimi et insolentissimi succesus fuerunt, cum consummata atque constructa potentia sua triumphum duceret, ut Graeciae et Asiae multas urbes, ita civium Romanorum nullum oppidum vexit*⁷⁴⁹. Ωστόσο, ο Πλίνιος τονίζει πως κατά την παρουσίαση των λαφύρων και των χρημάτων από την Πραϊνέστη, υπήρξε μνεΐα στο πρόσωπο του ηττημένου Μάρου. Με τον τρόπο αυτό ο Σύλλας ενέπλεξε, έμμεσα, την εμφύλια σύρραξη στον εμφύλιο πόλεμο, αν και ο δικτάτωρ απέβλεπε, μάλλον, αφενός στην νομιμοποίησή του ως αξιωματούχου της πολιτείας και αφετέρου στην επικύρωση της αποκατάστασης αυτής της τελευταίας⁷⁵⁰. Επιπλέον, σκόπευε ενδεχομένως να προσδώσει άλλη βαρύτητα στο περιστατικό, δεδομένου ότι η δική του είσοδος έγινε την δεύτερη μέρα⁷⁵¹.

⁷⁴⁶ G.S. SUMI, "Spectacles and Sulla's Public Image", *Historia, Zeitschrift für Alte Geschichte*, 51 (2002), σελ. 417-419. Ο SUMI θεωρεί ότι με αυτόν τον τρόπο ο Σύλλας επινόησε έναν τρόπο εισαγωγής της εμφύλιας νίκης στον θρίαμβο. Έτσι, δεν αποκλείεται να υπήρχε ένας διαχωρισμός, κατά τον οποίο η εξωτερική νίκη θα αφορούσε την πρώτη ημέρα και η εμφύλια την δεύτερη. Βλ. Και W. HAVENER, "A Ritual against the Rule?", σελ. 167-169. C. LANGE, "Triumph and Civil War", σελ. 73-74. ο οποίος θεωρεί πως ο Σύλλας πράγματι θρίαμβευσε εναντίον του Μιθριδάτη, αν και προσπάθησε να εισαγάγει στοιχεία του εμφυλίου χωρίς να το δηλώνει ξεκάθαρα. ⁷⁴⁷ Βλ. Λίβ., 34.52. Πλούτ., *Φλαμ.*, 14.

⁷⁴⁸ C.H. LANGE, "Triumph and Civil War", σελ. 74.

⁷⁴⁹ Βαλ. Μάξ., 2.8.7. Για την ύπαρξη και την σημασία των πινακίδων, οι οποίες πληροφορούσαν για την ύπαρξη λαφύρων, εχθρών και πλούτου στην θριαμβική πομπή βλ. I ÖSTENBERG, "Titulis oppida capta leget. The Role of the Written Placards in the Roman Triumphal Procession", *Mélanges de l'École française de Rome. Antiquité*, 121 (2009), σελ. 463-472.

⁷⁵⁰ Πλίν., *NH*, 33.16. Ο LANGE θεωρεί ότι εισήγαγε την εμφύλια νίκη με αυτόν τον τρόπο ο Σύλλας στον θρίαμβο επιχειρώντας διά αυτού να δικαιώσει την θέση του, αλλά δεν δίνει μία περαιτέρω εξήγηση για αυτήν την κίνηση. Ο SUMI και ο HAVENER εκτιμούν ότι ο Σύλλας εόρτασε κανονικά τον εμφύλιο πόλεμο διά αυτού του θριάμβου. Βλ. C.H. LANGE, "Triumph and Civil War", σελ. 74. G.S. SUMI, "Spectacle and Sulla's Public Image", σελ. 416-418. W. HAVENER, "A Ritual against the Rule", σελ. 167-169.

⁷⁵¹ Βλ. Λίβ., 34.52· 45.40.4. Πλούτ., *Αιμ.*, 33-34. Μολονότι δεν υπάρχει κάποια πληροφορία σχετικά, είναι πιθανή η είσοδος του Σύλλα κατά την τελευταία μέρα του θριάμβου του, επειδή αμέσως μετά την λήξη της πομπής ο θριαμβευτής ανέβαινε στο Καπιτώλιο. Επιπλέον, είναι γνωστές οι περιπτώσεις των Φλαμίνου και Αιμιλίου Παύλου, οι οποίοι εισήλθαν στην Ρώμη την τελευταία μέρα της πομπής τους, ενώ τις πρώτες μέρες άφησαν να παρελάσει ένα μέρος των λαφύρων και των εχθρών. Πιθανώς, η είσοδός τους κατ' αυτόν τον τρόπο αποσκοπούσε στην δημιουργία μεγαλύτερης εντύπωσης προς τον λαό.

Τα λάφυρα προέρχονταν από τον ναό του *Jupiter* στο Καπιτώλιο και τα είχαν υφαρπάξει οι πολιτικοί του αντίπαλοι, προκειμένου να χρηματοδοτήσουν την εκστρατεία τους εναντίον του Σύλλα⁷⁵². Η επιλογή του θριάμβου για την επιστροφή τους στο Καπιτώλιο δεν θα μπορούσε να είναι τυχαία. Ο θρίαμβος διέθετε κύρος αποτελώντας επίσημο θεσμό, η πομπή του οποίου διερχόταν από τους μεγάλους δημόσιους χώρους της *urbs* καταλήγοντας στον ναό του *Jupiter* στο Καπιτώλιο⁷⁵³. Προφανώς, είχε ιδιαίτερη σημασία η τοποθέτηση των λαφύρων στο Καπιτώλιο από τον νικητή Σύλλα ως θριαμβευτή. Ο τελευταίος λειτουργούσε ως *Jupiter* για μία ημέρα ή ως βασιλιάς έχοντας ανώτατη εξουσία στο πλαίσιο του θριάμβου και δρώντας σε στενή σύνδεση με την λατρεία του *Jupiter*⁷⁵⁴. Αυτή η στενή σύνδεση του θριαμβευτή με τον θεό καθιστούσε τον θεσμό το κάλλιστο μέσο για την επιστροφή των λαφύρων που είχαν αφαιρεθεί από τον ναό του. Αναδεικνύεται με αυτόν τον τρόπο η χρήση του θριάμβου για την εξυπηρέτηση ενός στόχου, ο οποίος δεν είχε άμεση σχέση με την φύση του θεσμού αφού δεν σχετιζόταν με την νίκη στην Ανατολή⁷⁵⁵.

Πιθανώς, ο Σύλλας αποσκοπούσε ακριβώς στην απόκτηση μίας περαιτέρω νομιμοποίησης παρουσιαζόμενος ως θριαμβευτής στους πολίτες. Με άλλα λόγια αποτελούσε μέρος μίας επίσημης θεσμικής διαδικασίας ενώπιον του *Populus*, εντός του χώρου της πόλης έχοντας λάβει την έγκριση των θεσμικών οργάνων. Με αυτόν τον τρόπο δήλωνε πως η πολιτεία είχε συνέχεια και εκείνος αποτελούσε έναν νόμιμο παράγοντα αυτής της συνέχειας⁷⁵⁶. Σε αντίθεση με ορισμένες νεότερες απόψεις, δεν υπήρξε εορτασμός της εμφύλιας νίκης στον θρίαμβο. Απεναντίας, το νόημα της τελετής ήταν διαφορετικό. Ευρισκόμενος σε στενή σχέση με τον *Jupiter* ο θριαμβευτής θεωρούσε πως είχε κάθε δικαίωμα να εισαγάγει στην πομπή του λεία προερχόμενη από τον ναό του, η οποία είχε χρησιμοποιηθεί από τους πολιτικούς του αντιπάλους εις βάρος του Σύλλα. Αυτή η σχέση ήταν, μάλλον, σημαντική, καθώς ο *Jupiter* αποτελούσε το σημείο αναφοράς της πολιτείας. Η ύπαρξη της τελευταίας βασιζόταν στην λατρεία του. Η επέκτασή της αναζητείτο από τους τιμητές με επικλήσεις προς το πρόσωπό

⁷⁵² Πλίν., *NH*, 33.5.16. I. ÖSTENBERG, *Staging the World*, σελ. 213. G.S. SUMI, “Spectacles and Sulla’s Public Image”, σελ. 418.

⁷⁵³ M. BEARD, *The Roman Triumph*, σελ. 80-101. K.J. HÖLKESKAMP, *Reconstructing the Roman Republic*, σελ. 58. D. FAVRO, “The City Is a Living Thing: The Performative Role of an Urban Site in Ancient Rome, the Vallis Murcia.” In B. BERGMANN, C. KONTOLEON (επιμ.), *The Art of Ancient Spectacle*, New Haven 1999, σελ. 205.

⁷⁵⁴ M. BEARD, *The Roman Triumph*, σελ. 219-256. H.S. VERSNEL, *Triumphus*, σελ. 66-93.

⁷⁵⁵ Ωστόσο, όπως φαίνεται από τον χειρισμό του Σύλλα αλλά και από άλλες, μεταγενέστερες απόψεις αυτή η φύση μπορούσε να αναδιαμορφωθεί αν το απαιτούσαν οι συνθήκες για την προστασία της πολιτείας ανάλογα με την αντίληψη των κυρίαρχων σε αυτήν. Σε αυτό το πλαίσιο ο Κικέρων πρότεινε στην Σύγκλητο να αποδώσει επίσημα τον τίτλο *Imperator* στους *Vibius* και *Pansa* το 44/43 π.Χ., επειδή προστάτευσαν την *Respublica* ακόμη και έναντι εσωτερικού εχθρού. Βλ. Κικ., *Phil.*, 14.12.

⁷⁵⁶ M. BEARD, *The Roman Triumph*, σελ. 67-68. J.L. BASTIEN, *La triomphe romain*, σελ. 121-126. Αυτή η συνέχεια οριζόταν από το γεγονός πως ο θρίαμβος αποτελούσε έναν από τους πρώτους θεσμούς της πολιτείας. Σύμφωνα με την παράδοση ο πρώτος θρίαμβος έγινε με την ίδρυση της πόλης από τον Ρωμύλο. Συνεπώς, η χρονική του σύμπτωση με την ίδρυση της *urbs* μετά από μία στρατιωτική επιτυχία στο Λάτιο σήμαινε πως αποτελούσε έναν ιδρυτικό της πολιτείας θεσμό και κάθε θρίαμβος ήταν προορισμένος να σηματοδοτεί την πρόοδο και την επέκταση της Ρώμης. Φυσικά, αυτή η παράδοση συντηρούνταν, κατά πάσα πιθανότητα, από την ίδια την *nobilitas*. Ο Σύλλας ήταν μέλος αυτής και σκόπευε να την αποκαταστήσει σε κυρίαρχο ρόλο στην πολιτεία στο πλαίσιο της μεταρρύθμισής του. Για την σχέση του θριαμβευτή με την *nobilitas* και τον λαό βλ. T. ITGENSTHORST, *Tota Illa Pompa*, σελ. 193-203.

του. Η λήψη των οiwωνών και οι θυσίες κατά την ανάληψη των αξιωμάτων καθώς και οι *Feriae Latinae* σχετίζονταν άμεσα με την λατρεία του και αποσκοπούσαν στην σύνδεσή της δράσης του με την εξυπηρέτηση της Ρώμης. Τέλος ο θρίαμβος είχε αυτόν τον σκοπό με την απόληξη της πομπής στον ναό του θεού στο Καπιτώλιο⁷⁵⁷.

Με αυτόν τον τρόπο έθετε επίσημα τους αντιπάλους του σε μία κατάσταση εχθρική προς τον *Jupiter*, ενώ εκείνος λειτουργούσε ως ο αναμορφωτής της λατρείας του και της παράδοσης, που την περιέβαλε. Ο θρίαμβος του έδινε την απαραίτητη θεσμική κάλυψη και επισημότητα, αφού δρώντας ως θριαμβευτής είχε επίσημη πολιτειακή αναγνώριση και, έτι σημαντικότερο, διέθετε, ενδεχομένως, επαυξημένο κύρος, καθώς ήταν για μία ημέρα το ανώτατο ον της πολιτείας, που τελούσε σε στενότερη σχέση με τον *Jupiter*⁷⁵⁸. Συνεπώς, ο Σύλλας δήλωνε με αυτόν τον τρόπο προς τον *Populus* ότι είχε την στήριξη του *Jupiter*, τον οποίο τιμούσε ως πιστός πολίτης και νόμιμος εκπρόσωπος της *Respublica* σε αντίθεση με τους μαριανιστές. Ως εκ τούτου, ένας επίσημος θρίαμβος για τον Σύλλα εξυπηρετούσε την επιθυμία του να επιδείξει προς τον λαό ότι η εξουσία, που είχε ξεκινήσει το 88 και η εκστρατεία του στην Ανατολή, για την οποία είχε εισβάλλει στην πόλη, ήταν νόμιμη και συμβατή με την παράδοση της *civitas*⁷⁵⁹.

Αυτή η σύνδεση και η επιβεβαίωση της νομιμότητας του αξιώματός του επιχειρήθηκαν να γίνουν με την χρήση του τίτλου *imperator* και του *cognomen Felix*. Αμφότερα είχαν αποδοθεί και επισήμως στον Σύλλα με δόγμα της Συγκλήτου⁷⁶⁰. Ο Σύλλας επικοινωνήσε προς τον *Populus* την ύπαρξή τους μέσα από την αναγραφή τους στον έφιππο ανδριάντα, ο οποίος είχε στηθεί στον χώρο των *rostra* μετά από συγκλητική άδεια, όπως πληροφορεί ο Αππιανός. Σύμφωνα με την επιγραφή αυτή αναγράφονταν το προσωνύμιο και ο τίτλος του ηγεμόνα: [...] *εἰκόνα τε αὐτοῦ ἐπίχρυσον ἐπὶ ἵππου πρὸ τῶν ἐμβόλων ἀνέθεσαν καὶ ὑπέγραψαν “Κορνηλίου*

⁷⁵⁷ Βλ. Λίβ., 1.55, όπου ομιλεί για την τον λόφο του Καπιτωλίου ως τον βράχο εκείνο, στον οποίο στηρίχθηκε όλη η πολιτεία και η κυριαρχία της. Σχετικά με την σημασία του *Jupiter Optimus Maximus* για την πολιτεία βλ. J.R. FEARS, “The Cult of Jupiter”, σελ. 17-55. M. BEARD, J. NORTH, S. PRICE, *Religions of Rome*, Vol. I, σελ. 59-60. Σχετικά με την λήψη των οiwωνών, τις *Feriae Latinae* και το τελετουργικό σύνδεσής τους με τον *Jupiter* και το Καπιτώλιο βλ. J. SCHEID, *An Introduction to Roman Religion*, σελ. 60-62· 113-120. F.M. SIMON, “The *Feriae Latinae*”, σελ. 116-132.

⁷⁵⁸ Σχετικά με την θεωρία της ανώτερης θέσης του θριαμβευτή στην πολιτεία και την αγαστή σχέση του με τον Θεό βλ. H.S. VERSNEL, *Triumphus*, σελ. 66-93.

⁷⁵⁹ C. H. LANGE, “Triumph and Civil War”, σελ. 73-74. Ο LANGE προβαίνει στην παρατήρηση πως ο θρίαμβος του Σύλλα είχε λειτουργήσει σαν μία υπενθύμιση της ένοπλης εισόδου του το 88 π.Χ., δεδομένου ότι και τότε είχε εισέλθει ενόπλιως στην πόλη, προκειμένου να αναλάβει εκ νέου την εκστρατεία στην Ανατολή. Ο θρίαμβος συνιστούσε την επιτυχή ολοκλήρωση της εκστρατείας αυτής. Κοινό στοιχείο αμφότερων των εισόδων είναι η επίκληση στο δημόσιο συμφέρον, καθώς όταν ο Σύλλας ρωτήθηκε από πολίτες για ποίον λόγο εισέβαλε εναντίον της πατρίδας, απάντησε πως ο σκοπός του ήταν η σωτηρία της από τους τυράννους της. Ο θρίαμβος αποτελούσε φυσικά μία τελετή, διά της οποίας ο πρωταγωνιστής στρατηγός επεδίωκε ούτως ή άλλως να καταδείξει πως η πράξη του έγινε για το κοινό συμφέρον της *civitas*. Αυτό προκύπτει από το γεγονός πως στο πλαίσιο της πομπής προσπαθούσε να καταδείξει ότι προσέφερε αμέριστες υπηρεσίες στην *Respublica* χάρη στην *felicitas* και την *virtus* του. Βλ. H.S. VERSNEL, *Triumphus*, σελ. 356-396.

⁷⁶⁰ Βλ. *supra*, σελ. 28-31. Άλλωστε, ο Σύλλας είχε προσπαθήσει να διατρανώσει την νομιμότητα της εξουσίας του μέσα από νομισματικές κοπές. Χαρακτηριστικός είναι ένας *aureus*, που χρονολογείται κατά το 84/83 π.Χ. Τα οiwονοσκοπικά σύμβολα σχετίζονταν, κατά πάσα πιθανότητα με την αιτίτησή του να φανεί πως είχε λάβει με νόμιμο τρόπο το *imperium* και το *auspicium* του και είχε την θεϊκή έγκριση, ενώ ο τίτλος *imperator iterum* ήταν δηλωτικός της αναγόρευσής του από τον στρατό για δεύτερη φορά ως *imperator* λόγω της νίκης του στην Ελλάδα. Βλ. A. KEAVENEY, *Sulla*, σελ. 98.

Σύλλα ἡγεμόνος Εὐτυχοῦς”. Ἰὼδε γὰρ αὐτὸν οἱ κόλακες, διευτυχοῦντα ἐπὶ τοῖς ἐχθροῖς ὠνόμαζον· Καὶ προῆλθε ἐς βέβαιον ὄνομα ἢ κολακεία⁷⁶¹. Ἡ ὑπαρξη ανδριάντα μέσα στον χώρο των *rostra* με την συγκεκριμένη επιγραφή θα λειτουργούσε ως μία διαρκής υπενθύμιση της δράσης του Σύλλα ως *magistratus* από το 88 π.Χ. και εξής. Παράλληλα, ενδέχεται να είχε την λειτουργία της ένδειξης και του νικηφόρου ρόλου αυτής της δράσης για την πολιτεία, καθώς και της νομιμότητάς της. Είχε ιδιαίτερη βαρύτητα αυτή η υπόμνηση του ρόλου που διαδραμάτισε ο Σύλλας στο *militiae* πεδίο⁷⁶².

Επιπλέον, σύμφωνα με τον Πλούταρχο ο Σύλλας προέβη σε ομιλία ενώπιον του λαού στο μετά την ολοκλήρωση της πομπής του θριάμβου του, στην οποία είχε απαιτήσει από το πλήθος να τον αποκαλούν Ευτυχί: *Ἦδη δὲ συνηρημένων πάντων, ἀπολογισμὸν ἐν ἐκκλησίᾳ τῶν πράξεων ποιούμενος οὐκ ἐλάσσονι σπουδῇ τὰς εὐτυχίας ἢ τὰς ἀνδραγαθίας κατηριθμεῖτο, καὶ πέρας ἐκέλευσεν ἑαυτὸν ἐπὶ τούτοις Εὐτυχῇ προσαγορεύεσθαι· Τοῦτο γὰς ὁ Φῆλιξ μάλιστα βούλεται δηλοῦν*⁷⁶³. Το γεγονός αυτό αποτελεί απτή απόδειξη της σύνδεσης του *cognomen* με τον θρίαμβο. Έτσι, μετά την επίσημη απόδοση από την Σύγκλητο στο πλαίσιο ψήφισης του θριάμβου, ο Σύλλας ανακοίνωσε στον λαό πως το προσωνύμιο αυτό αποτελούσε πλέον μέρος της επίσημης ονομασίας του και κατ'αυτὸν τον τρόπο ὄφειλαν οι πολίτες να τον προσφωνούν. Παράλληλα, ο Σύλλας ἔκανε μνεῖα των κατορθωμάτων του, τα οποία δικαιολογούσαν την χρήση αυτού του προσωνυμίου⁷⁶⁴.

Ο Σύλλας προσπάθησε να συνδυάσει προς ὄφελός του την λειτουργία του *cognomen* με εκείνη της *felicitas* στο πλαίσιο του θριάμβου. Ανέκαθεν ο θριαμβευτής κόμιζε την *felicitas* στην Ρώμη, καθώς ο θρίαμβός του σηματοδοτούσε την ευημερία για την πολιτεία⁷⁶⁵. Αυτή η ευτυχία ερχόταν χάρη στην επικράτηση εναντίον ενός εξωτερικού αντιπάλου και η αίσθηση της ισχύος και ο πλούτος, που προέκυπταν από την επιτυχία και ἔρχονταν στην πόλη επίσημα μέσω του θριάμβου επιβεβαίωναν πως η πατρίδα είχε πετύχει τον στόχο της και ο θριαμβευτής αναγνωριζόταν ως ο υπεύθυνος για αυτήν. Σε αυτό το πλαίσιο το *cognomen* ερχόταν να

⁷⁶¹ Απτ., Ρωμ. Εμφ., 1.97.

⁷⁶² Βέλλ. Πατ., 2.61.3. Βλ. Α. KEAVENEY, *Sulla*, σελ. 135, σημ. 25. E. RAMMAGE, “Sulla's Propaganda”, σελ. 104. Ἡ αφιέρωση ενός ἐφιππου ανδριάντα υπέρ ενός ζώντος στρατηγού αποτελούσε πρωτοτυπία στην ιστορία της *Respublica*. Το γεγονός αυτό αποτελούσε μία σαφή ιδεολογική επικράτηση του Σύλλα στην πολιτεία, η οποία ἔδινε στον νικητή του εμφυλίου μεγάλες δυνατότητες να επιβληθεῖ στην συνείδηση των πολιτῶν ως ο προστάτης της πολιτείας και ο ἄνθρωπος που εἶχε ταυτίσει την ὑπαρξή του μαζί της.

⁷⁶³ Πλούτ., Σύλλ., 34.2.

⁷⁶⁴ Ἡ ομιλία σε *contio* μετά τον θρίαμβο και η αναφορά στις επιτυχίες αποτελούσε μία ἔλλογη μορφή της παρουσίας των κατορθωμάτων του θριαμβευτή προς τον λαό. Ο στόχος ἦταν προφανώς ο ἴδιος με την παραστατική απεικόνιση της πραγματικότητας, που ἦταν να πεισθεῖ ο λαός ὅτι ο στρατηγός ἐξεπλήρωσε πλήρως το καθήκον του. Μία τέτοια ομιλία αποτελούσε σύνθητες φαινόμενο. Βλ. Λίβ., 35.52, ὅπου αναφέρεται πως ο Φλαμίνιος τόνισε διεξοδικά τα κατορθώματά του στην Σύγκλητο. Για την συμμετοχή του λαού στις *contiones* και την διαμόρφωση των θέσεων του ομιλητή βλ. F. PINA POLO, “Public Speaking of Rome: A Question of Auctoritas”, M. PEACHIN (επιμ.), *The Oxford Handbook of Social Relations in the Roman World*, Oxford 2011, σελ. 286-303. F. MILLAR, “The Political Character of the Classical Roman Republic, 200-151 B.C.”, *JRS*, 74 (1984), σελ. 1-19. Του Ἰδίου, “Politics, Persuasion and the People before the Social War (150-90 B.C.)”, *JRS*, 76 (1986), σελ. 1-11.

⁷⁶⁵ H.S. VERSNEL, *Triumphus*, σελ. 356-396. E. RAMMAGE, “Sulla's Propaganda”, σελ. 99-102· 105-106· 108-115. J.P.V.D. BALDSON, “Sulla Felix”, σελ. 1-10.

υπενθυμίσει την ιδιαίτερη συμβολή του στρατηγού στην επικράτηση, καθώς ο γεωγραφικός του προσδιορισμός θύμιζε πάντα την ταυτότητα του εχθρού⁷⁶⁶.

Ο Σύλλας υιοθέτησε ένα *cognomen*, αλλά αυτό σηματοδοτούσε την προαναφερθείσα *felicitas* και όχι αποκλειστικά την νίκη εναντίον του Μιθριδάτη⁷⁶⁷. Άλλωστε, το *cognomen* συνδεόταν τόσο με εκείνη όσο και με τον εμφύλιο πόλεμο. Ο Σύλλας προσπαθούσε ήδη πριν την επιστροφή του στην Ιταλία να καταδείξει πως είχε την θεϊκή εύνοια και πως ήταν *felix*, ενώ για πρώτη φορά αποκλήθηκε έτσι από τους *familiares* του, αφού νίκησε στον εμφύλιο πόλεμο το 82 π.Χ⁷⁶⁸. Συνεπώς, ο Σύλλας χρησιμοποιούσε ένα επινίκιο *cognomen* αναδεικνύοντας έτσι την προσωπική του συμβολή στην επιτυχία, αλλά η χρήση της ιδιότητας του *felix* ως *cognomen* συνιστούσε μία προσπάθεια ιδιοποίησης της *felicitas* από τον Σύλλα. Δηλαδή, ενώ η *felicitas* εισερχόταν στην πόλη από τον νικητή στρατηγό, πλέον ο συγκεκριμένος στρατηγός προσπαθούσε να κάνει πιο συγκεκριμένη αυτή την ιδιότητα και να της δώσει ένα επιπλέον θεσμικό περιεχόμενο. Τούτο θα γινόταν εφικτό, αφού η *felicitas* γινόταν μέρος της επίσημης ονομασίας του⁷⁶⁹.

Το διακύβευμα ήταν η αποδοχή της κατάστασης από τον λαό. Ο Σύλλας δεν αρκέστηκε να παρουσιαστεί απλά ως *Felix* ενώπιον των πολιτών. Ήθελε να καταστήσει σαφές στον *Populus* ότι το νέο όνομά του πλέον θα ήταν *Felix* και με αυτό θα έπρεπε να τον αποκαλούν. Το γεγονός αυτό είναι σημαντικό, διότι η επιτυχία της προσπάθειας του Σύλλα να ταυτίσει την ύπαρξή του με την πολιτεία μέσα από την ιδέα του θριάμβου περνούσε από την επιτυχή ενσωμάτωση του προσωνυμίου στον δημόσιο λόγο και στον δημόσιο χώρο. Ουσιαστικά επρόκειτο για τον νέο τρόπο επικοινωνίας του θριαμβευτή με τους πολίτες και για την τοποθέτηση των νέων ορίων ανάμεσά τους⁷⁷⁰. Η ύπαρξη του προσωνυμίου και του τίτλου *imperator*, που αποτελούσε

⁷⁶⁶ Για την λειτουργία του επινίκιου *cognomen* βλ. Α. ΧΕΛΜΗΣ, *Nomen*, σελ. 58-59. J. LINDERSKI, “The Surname of M. Antonius Creticus”, σελ. 157-164. Ας σημειωθεί στο σημείο αυτό πως το *cognomen* του Σύλλα δεν ανήκε στην κλασική κατηγορία των αποδιδόμενων προσωνυμίων για μία απλή νίκη, αφού δεν προερχόταν από τον τόπο της νίκης. Ωστόσο, ακόμη και το προσωνύμιο *Felix* θα μπορούσε να έχει και την σημασία των παραπάνω, αφ’ης στιγμής αποδιδόταν στο πλαίσιο του θριάμβου και συνδεόταν πρωτίστως με την στρατιωτική επιτυχία.

⁷⁶⁷ E. RAMMAGE, “Sulla’s Propaganda”, σελ. 101.

⁷⁶⁸ Βλ. Α. ECKERT, “Good Fortune and the Public Good”, σελ. 283, σημ. 5. Σχετικά με την αναγόρευσή του ως *Felix* από τους *familiares* του βλ. Απ., 1.97.

⁷⁶⁹ E. RAMMAGE, “Sulla’s Propaganda”, σελ. 101. J.P.V.D. BALDSON, “Sulla Felix”, σελ. 1-10.

⁷⁷⁰ Η κίνηση αυτή εντάσσεται στην πάγια πολιτική του θριαμβευτή να προσεγγίζει τους πολίτες διά της παρουσίασης των κατορθωμάτων του, αφού διατεινόταν ότι τα τελευταία αποσκοπούσαν στην επαύξηση και ευημερία της *civitas*, δηλαδή του χώρου της πολιτείας και των ίδιων των πολιτών. Σχετικά με την ενάργεια των κατορθωμάτων του θριαμβευτή βλ. Πολ., 6.15. Αυτή η επικοινωνία με την *civitas* ήταν σημαντική, διότι καθιστούσε περισσότερο σαφή από την ίδια την πομπή την θέση που επιχειρούσε να αποκτήσει μέσα στην κοινωνία ο Σύλλας. Αλλά το πλέον σημαντικό είναι ότι απευθύνθηκε στον λαό ως θριαμβευτής και γνωστοποίησε σε αυτόν ότι φέρει επίσημα το όνομα αυτό, που τόσο πολύ σχετιζόταν με τον θρίαμβο και την ευημερία της πολιτείας ζητώντας να αποκαλείται με αυτό από εδώ και στο εξής. Με άλλα λόγια ο Σύλλας ζητούσε από τον *Populus* να τον αναγνωρίσει ως *Felix* και ως τον άνθρωπο, ο οποίος είχε προσφέρει για την ανάπτυξη της πολιτείας. Έτσι, στο πλαίσιο του επίσημου θεσμού του θριάμβου ζητούσε την λαϊκή στήριξη, προκειμένου να λάβει την πρόεπουσα νομιμοποίηση. Σχετικά με την αντιμετώπιση του θριάμβου ως της τελετής, διά της οποίας καθίστατο σαφής η πρόοδος και επαύξηση της πολιτείας βλ. I. ÖSTENBERG, *Staging the World*, σελ. 262-292. T. ITGENSTHORST, *Tota Illa Pompa*, σελ. 209-219.

άλλωστε έναν εναλλακτικό τρόπο δήλωσης του θριάμβου του κάτω από τον έφιππο ανδριάντα του στον χώρο των *rostra* είχε τον ίδιο σκοπό. Αυτός συνίστατο στην επιβολή της μνήμης της νίκης και της κυριαρχίας του, η οποία εκμεταλλευόμενη την ιδέα του θριάμβου ταύτιζε το καλό της πολιτείας με την πράξη του και την ύπαρξή του.

Φυσικά ορισμένοι πολίτες τάχθηκαν εναντίον του, όπως θα δειχθεί παρακάτω σχετικά με την αναγόρευσή του σε δικτάτορα⁷⁷¹. Όμως, είναι βέβαιο πως ο Σύλλας είχε υποστηρικτές. Αυτοί ήταν οπωσδήποτε οι απελεύθεροί του, οι οποίοι ως πολίτες διασκορπίστηκαν στις αστικές φυλές αλλά και οι στρατιώτες του που έλαβαν γη στην Ιταλία και συμμετείχαν στον θρίαμβο⁷⁷². Αλλά η περίπτωση που φανέρωνε την σχέση εξάρτησης πολιτών από τον δικτάτορα ήταν η αναγόρευσή του σε σωτήρα και πατέρα από τους αριστοκράτες, οι οποίοι είχαν εκδιωχθεί από τον Κίννα και είχαν ακολουθήσει τον Σύλλα στην Ανατολή: [...] *οί γάρ ένδοξότατοι και δυνατώτατοι τῶν πολιτῶν έστεφανωμένοι απρείποντο, σωτήρα και πατέρα τὸν Σύλλαν ἀποκαλοῦντες, ἄτε δὴ δι' ἐκεῖνον εἰς τὴν πατρίδα κατιόντες και κοιμιζόμενοι παῖδας και γυναῖκας*⁷⁷³. Η αναγνώριση του Σύλλα από τους υποστηρικτές του αποτέλεσε σταθμό στην εξέλιξη της αντιμετώπισης του θριαμβευτή από τους πολίτες. Ο θρίαμβος γινόταν ο κατάλληλος χώρος για την διαμόρφωση πολιτικών καταστάσεων, οι οποίες ήταν άσχετες με τον αντικειμενικό σκοπό του θεσμού. Έτσι, το βάρος δινόταν από την συμβολή του στρατηγού στην επίτευξη της νίκης στην εμφάνιση του νικητή *imperator* ως του κατάλληλου πολιτικού άνδρα για την διακυβέρνηση της πολιτείας και την εν γένει χρήση των θεμάτων της.

Οι συγκεκριμένοι πολίτες έγιναν ξανά μέλη της πατρίδας με την είσοδό τους στην πόλη. Προφανώς, ο Σύλλας ήταν πατέρας και σωτήρας αυτής, αφού εκείνος ήταν υπεύθυνος για την επανένταξή τους σε αυτήν⁷⁷⁴. Ο θρίαμβος λειτούργησε ως το όχημα της κυριολεκτικής επαναφοράς των άλλοτε έκπτωτων της πολιτείας από το *militiae* πεδίο στον χώρο του *domi* πεδίου, δηλαδή της πόλης. Αυτή αποτελούσε τον χώρο της πατρίδας και τον τόπο, που έδινε δικαιοσύνη υπόσταση στην κατοχή της ρωμαϊκής πολιτείας⁷⁷⁵. Αλλά χωρίς τον δικτάτορα και θριαμβευτή Σύλλα δεν θα μπορούσαν να επανενταχθούν σε αυτήν. Έτσι, ο τελευταίος αναγνωρίστηκε από εκείνους ως σωτήρας και πατέρας τους και, συνάμα, της πατρίδας. Το γεγονός αυτό είχε ως αποτέλεσμα την δημιουργία μίας νέου τύπου εξάρτησης του λαού από τον ηγέτη. Ο τελευταίος συνδεόταν στενά με την ύπαρξη της πατρίδας και την ευημερία και τα πολιτικά δικαιώματα των ανθρώπων αυτής⁷⁷⁶. Οι πολίτες διήλθαν το *romerium* μαζί με τον θριαμβευτή-σωτήρα. Αφού είχαν βρεθεί στον εχθρικό χώρο και μάλιστα ως εχθροί της πατρίδας, ανέκτησαν επίσημα το δικαίωμα του πολίτη με το πέρασμά τους στην πόλη, επειδή

⁷⁷¹ Βλ. *infra*, σελ. 180-188.

⁷⁷² Βλ. *infra*, σελ. 186.

⁷⁷³ Πλούτ., *Σύλλ.*, 34.1.

⁷⁷⁴ Κ. ΒΛΑΧΟΣ, *Από την patria iuris στον pater patriae*, σελ. 144.

⁷⁷⁵ *Αυτόθι*, σελ. 3-24.

⁷⁷⁶ C. NICOLET, *The World of the Citizen*, σελ. 350. Ο NICOLET τονίζει την εξέλιξη που υπήρξε στο πέρασ των ετών αναφορικά με την αναγνώριση του θριαμβευτή, ο οποίος εξελίχθηκε από ένας σημαντικός αξιωματούχος για την επαύξηση της πολιτείας σε προστάτης της πολιτείας. Ο συγγραφέας διαχωρίζει αυτήν την ιδιότητα πατρωνεία-πελατεία από την παραδοσιακή και αρχαϊκή που υπήρχε στις κοινωνικές σχέσεις.

συμμετείχαν στον θρίαμβο του Σύλλα, που τους είχε υποστηρίξει κατά την στιγμή του διωγμού τους⁷⁷⁷.

Έτσι, ο θρίαμβος επιβεβαίωνε τόσο το έδαφος της Ρώμης ως πατρίδα όσο και την θέση των πολιτών μέσα σε αυτήν την τελευταία. Αν και παραδοσιακά στόχευε στην ανάδειξη της κυριαρχίας των πολιτών και την ισχυροποίησή τους μέσα από την διεξαγωγή του πολέμου, πλέον, λειτουργούσε και στο επίπεδο της επιβεβαίωσης και επαναχάραξης των ορίων της πολιτείας για τους πολίτες και την πόλη μετά από έναν εμφύλιο πόλεμο. Στην πραγματικότητα η συμμετοχή τους στον θρίαμβο δεν αποσκοπούσε στην εμφάνιση των εσωτερικών αντιπάλων ως εχθρών, αλλά στην εμπέδωση της νόμιμης συμμετοχής τους στην πολιτεία, η οποία λάμβανε υπόσταση μέσω της σχέσης της με τον αστικό χώρο, ήτοι την *domus*.

Αυτή η κατάσταση φανερώνει και την αλλαγή προτεραιότητας εκ μέρους των πολιτών, η οποία είχε ως αποτέλεσμα την ολοκλήρωση της επιβολής του Σύλλα στην πολιτεία και της ταύτισης του κοινωνικού του και θεσμικού του ρόλου με αυτήν. Φυσικά, υπήρξαν ισχυρές αντιδράσεις, όπως θα δειχθεί σε επόμενη παράγραφο σχετικά με την μορφή της πολιτικής του εξουσίας έκτοτε. Επιπλέον, η εξέγερση του Λέπιδου το 78 π.Χ. και η μεταρρύθμιση του 70 π.Χ. αποτελούσαν σαφή απόδειξη ότι υπήρχαν μεγάλα τμήματα της πολιτείας, τα οποία δεν συμφωνούσαν με την κυριαρχία του Σύλλα⁷⁷⁸. Ακόμη και αυτοί, όμως, αποτελούσαν συμμετόχους της θριαμβικής πομπής αναγνωρίζοντας έστω και με αρνητικό τρόπο τον ρόλο και την εξουσία του Σύλλα⁷⁷⁹.

2. Η επίδειξη της προσφοράς των θριαμβευτών στην *Respublica*

α. Η οικουμενικότητα του Πομπήιου και οι θρίαμβοι των άλλων στρατηγών

Ο θρίαμβος του 61 π.Χ. έγινε εναντίον της Ασίας και κατ' επέκταση εναντίον όλων των λαών και βασιλέων, που ο Πομπήιος αντιμετώπισε στην Ανατολή συμπεριλαμβανομένων των πειρατών⁷⁸⁰. Σύμφωνα με τον Πλίνιο ο Πομπήιος μιλώντας σε *contio* πριν από τον θρίαμβό του προσδιόρισε εκ νέου την θέση της Ασίας προς το ρωμαϊκό κράτος: *Summa summarum in illa gloria fuit (ut ipse in conditione dixit, cum de rebus suis disseret) Asiam ultimam*

⁷⁷⁷ Βλ. A. KEAVENEY, *Sulla*, σελ. 106.

⁷⁷⁸ C.STEEL, *The End of the Roman Republic*, σελ. 112-113. E.S. GRUEN, *The Last Generation*, σελ. 12-19.

⁷⁷⁹ Αππ., *Ρομ. Εμφ.*, 1.101. Βλ. *infra*, σελ. 180-187. Σχετικά με την συμμετοχή πολιτών στον θρίαμβο, οι οποίοι επέκριναν την εξουσία του Σύλλα.

⁷⁸⁰ A. DEGRASSI, *Act. Triumph.*, σελ. 84· 566. Πλούτ., *Πομπ.*, 43-45. Αππ., *Μιθρ.*, 116-117. Λίβ., *Per.*, 103. Διόδ., 40.4. Πλίν., *NH*, 7.98-99. 37.11-18 και 41. Βέλλ. Πατ., 2.34.2 και 53.3. Κικ., *Pro Sest.*, 129· *Pro Balb.*, 9· 16· *In Pis.*, 58· *De Div.*, 2.22. Βαλ. Μάξ., 5.1.10· 8.15.8. Δίων Κάσ., 37.24.1.

*provinciarum accepisse eandemque mediam patriae reddidisse*⁷⁸¹. Η επαρχία της Ασίας μετατοπίστηκε στο επίκεντρο της πατρίδας μετά την επικράτησή του, ενώ προηγουμένως βρισκόταν σε απομακρυσμένη από αυτήν θέση. Με άλλα λόγια ο Πομπήιος είχε επιτύχει την επαύξηση του ενδιαφέροντος της πατρίδας για την Ασία, η οποία κατείχε πλέον εξέχουσα θέση στο σύστημα εξουσίας της Ρώμης. Η αναφορά του Πομπήιου πρέπει να ιδωθεί στο πλαίσιο μίας ευρύτερης εξέλιξης της αντίληψης που διαμορφωνόταν εκείνη την εποχή για την σημασία του *imperium*, της *provincia* και της *patria*. Η τελευταία εννοούνταν ως η πατρίδα όλων των πολιτών στην βάση του δικαίου ανεξάρτητα από τον χώρο δράσης τους, αν και η έδρα της *patria* ήταν η *urbs*⁷⁸². Από την εποχή του Σύλλα και μετά το *imperium* και η *provincia* αποκτούσαν την σημασία ενός στενότερου ελέγχου της πολιτείας και του *Populus* επί του αλλότριου χώρου ανεξάρτητα από την ύπαρξη των συγκεκριμένων στρατηγών⁷⁸³. Ωστόσο, η επίτευξη κυριαρχίας επί ενός χώρου/λαού δεν σήμαινε απαραίτητα την θεώρησή του ως τμήμα της *civitas* ούτε σηματοδοτούσε την προσάρτησή του σε αυτήν⁷⁸⁴.

Η σύνδεση της επέκτασης της πατρίδας προς την Ασία παρουσιάστηκε στο πλαίσιο του θριάμβου. Αυτό σημαίνει ότι επιχειρήθηκε να υπάρξει μία επίσημη μορφή της συσχέτισης. Αλλά ο θρίαμβος ήταν σημαντικός εξ αιτίας του νοήματός του. Ο θρίαμβος συνιστούσε το πέρασμα του θριαμβευτή στον *domus*, ήτοι την έδρα της *civitas*, με *imperium militiae* για να επιβεβαιώσει ενώπιον του *Populus* την νίκη και κυριαρχία του σε έναν χώρο προς όφελος του τελευταίου⁷⁸⁵. Η σημασία του θεσμού έγκειτο ακριβώς στο γεγονός πως η πράξη του θριάμβου

⁷⁸¹ Πλίν., *HN*, 7.99. Σχετικά με την ρητορική ικανότητα του Πομπήιου και την σημασία των ομιλιών του στις *contiones* βλ. H. VAN DER BLOM, “Pompey in the Contio”, *CQ*, 61.2 (2011), σελ. 553-573.

⁷⁸² Κ. ΒΛΑΧΟΣ, *Από την patria iuris στον pater patriae*, σελ. 3-24. F. CARLA-UHINK, “Alteram loci patriam, alteram iuris: “Double Fatherlands” and the Role of Italy in Cicero’s Political Discourse”, L. CECCHET-A. BUSETO (επιμ.), *Citizens in the Graeco-Roman World. Aspects of Citizenship from the Archaic Period to the AD 212*, Leiden/Boston 2017, σελ. 259-282. C. NICOLET, *The World of the Citizen*, σελ. 17-48. Κατά τις πρώτες δεκαετίες του 1ου αι. π.Χ. είχε αρχίσει να υπάρχει μία εξέλιξη ως προς την αντίληψη περί της σημασίας του *imperium*, της *provincia* και της *patria*. Θιασώτης των αντιλήψεων αυτών ήταν κατά κύριο λόγο ο Κικέρων. Ο τελευταίος θεωρούσε πως ως *patria* θεωρούνταν η Ρώμη στην δικαϊκή της μορφή. Υπό την έννοια αυτή η *civitas Romana* εννοούνταν σε χωρικό και κοινωνικό επίπεδο. Η Ρώμη *patria iuris* ξεπερνούσε τα όρια του *pomerium* εκτεινόμενη όπου αναπτυσσόταν η *civitas*, δηλαδή οι πολίτες. Παράλληλα, αυτή η πολιτεία-πατρίδα χάρη στην χρήση του *imperium* μπορούσε να επεκταθεί στο *militiae* πεδίο διευρύνοντας είτε τα όρια της *patria* είτε την επιρροή της.

⁷⁸³ Βλ. H. BECK, “Consular Power”, σελ. 91-94. J. RICHARDSON, *The Language of Empire*, σελ. 66-91, ο οποίος ερευνά την εξέλιξη του τρόπου, με τον οποίο χρησιμοποιούνταν λέξεις όπως *imperium* και *provincia*, για να καταδείξει την αλλαγή. R. KALLET-MARX, *Hegemony to Empire*, σελ. 335-342, ο οποίος εστιάζει στο πέρασμα από μία πιο ανεπαίσθητη σε μία πιο στενή εμπλοκή της Ρώμης στις επαρχίες της Ανατολής κατά την Ύστερη *Respublica*.

⁷⁸⁴ Βλ. σχετικά με την διάσταση απόψεων ανάμεσα στους νεώτερους αναφορικά με την φύση του ρωμαϊκού ιμπεριαλισμού και την σχέση του με την προσάρτηση εδαφών W. HARRIS, *War and Imperialism*, σελ. 131-162. E. BADIAN, *Roman Imperialism*, σελ. 29-43.

⁷⁸⁵ C.J. HÖLKESKAMP, *Reconstructing the Roman Republic*, σελ. 57-61. T. ITGENSTHORST, *Tota Illa Pompa*, σελ. 209-218. H.S. VERSNEL, *Triumphus*, σελ. 382-396. Για την πομπή βλ. ακόμη BRILLIANT, ““Let’s the trumpet roar””, σελ. 221-229.

έφερε σε επαφή την *domus* και την *civitas* με τον ηττημένο *militiae* χώρο προσδίδοντας μία θεσμικότητα στην σύνδεση αυτή⁷⁸⁶.

Η σύνδεση οφείλεται στο γεγονός πως ο Πομπήιος αναφέρθηκε στο ζήτημα σε μία *contio*, που είχε γίνει στο πλαίσιο της διενέργειας του θριάμβου⁷⁸⁷. Ο προσδιορισμός της θέσης της Ασίας δείχνει μία κίνηση από μία κατάσταση απομάκρυνσης από την *patria* σε μία μετατόπισή της σε κεντρική θέση προς αυτή από τον Πομπήιο. Με τον τρόπο αυτό ο Πομπήιος παρουσιάζει τον εξωτερικό αυτό χώρο να μετακινείται πλησίον της *patria*, η οποία μένει ακίνητη, ενώ στην πραγματικότητα η πολιτεία μέσω της στρατιωτικής εξουσίας επεκτεινόταν επί του εχθρικού χώρου. Η παρουσίαση αυτή είναι εφικτή στο πλαίσιο του θριάμβου, στον οποίο ο στρατηγός έφερε την νίκη επί του εχθρού προσκομίζοντας τις αποδείξεις της ηττημένης κατάστασής του στο *domi* πεδίο, δηλαδή στην *patria*, που ανέμενε πάντα το αποτέλεσμα. Αν και η ως άνω διαδικασία συνέβαινε πάντα, ο Πομπήιος δίνει μία πιο συγκεκριμένη διάσταση του ζητήματος καθιστώντας σαφή την κυρίαρχη θέση της Ρώμης επί της επαρχίας.

Πέραν τούτου, τα όρια της *patria* δεν ήταν πάντα σαφώς προσδιορισμένα. Απεναντίας, ήταν διάχυτη η αντίληψη της δυνατότητας της *patria* να επεκτείνεται διαρκώς⁷⁸⁸. Η ίδια η λέξη *patria* δήλωνε την δυνατότητα διεύρυνσης των ορίων από έναν συγκεκριμένο χώρο σε έναν μεγαλύτερο συμπεριλαμβάνοντας στους κόλπους της τους πληθυσμούς του τελευταίου και συνιστώντας ένα σύνολο. Η επέκταση καθίστατο εφικτή μέσα από την διεξαγωγή πολέμων, ήτοι με την άσκηση του *imperium* στον εκτός πόλης χώρο. Η τάση αυτή ήταν διάχυτη στην πολιτική σκέψη, όπως προκύπτει από την ίδια την αρχική διαμόρφωση της πολιτείας και την αίσθηση της έλλειψης σαφώς καθορισμένου συνόρου. Εξάλλου υπήρχε πάντα η πεποίθηση πως το συμφέρον της Ρώμης εξυπηρετούνταν από τον έλεγχο επί της Ασίας, την οποία ο Κικέρων χαρακτήριζε ως σημείο αναφοράς για την συνέχεια της *Respublica*, λόγω του εισρεόμενου από αυτήν πλούτου, ενώ είναι αξιοσημείωτο πως η ίδια τάση ήταν έντονη και στην παράδοση των *populares*, οι οποίοι θέλησαν να δώσουν ισχύ στην *plebs* μέσω της εκμετάλλευσης αυτών των επαρχιακών εσόδων⁷⁸⁹.

⁷⁸⁶ Η επισημότητα του θριάμβου οφειλόταν στην έγκρισή του από τα θεσμικά όργανα και στην συμμετοχή του λαού και του άρχοντα *cum imperio*, ήτοι του θριαμβευτή. Εν συνεχεία, η προσπέλαση του δημόσιου χώρου και η ταύτισή του με μία δημόσια πολιτική και κοινωνική πράξη καθιστούσε τον θρίαμβο έτι σημαντικότερο. Βλ. Λίβ., 28.9.7· 38.44.9· 39.4.2, ο οποίος μιλά συγκεκριμένα για την θριαμβική πομπή με τρόπο που τονίζει το στοιχείο της εισόδου του θριάμβου στην πόλη και, συνάμα, της εισαγωγής του στρατηγού στην *domus*. Βλ. και H.S. VERSNEL, *Triumphus*, σελ. 163. Σε άλλα χωρία ο Λίβιος τονίζει την αντίθεση ανάμεσα στον δημόσιο χαρακτήρα του θριάμβου και στην ιδιωτικότητα της εισόδου ενός στρατηγού χωρίς θρίαμβο στην πόλη αναδεικνύοντας την μέγιστη σημασία της πρώτης για την πολιτεία. Βλ. Λίβιος 38.50.1-4· 45.38-39. Για την αντίθεση ανάμεσα στον *militiae* χώρο και στην *domus* βλ. M. HUMBERT, *Πολιτικοί και Κοινωνικοί Θεσμοί*, σελ. 271-272· 350-352.

⁷⁸⁷ Πλιν., *HN*, 7.98-99. H. VAN DER BLOM, “Pompey in the Contio”, σελ. 21. Βλ. Και F. J. VERVAET, “Si neque Leges neque mores cogunt”, σελ. 143, σημ. 64.

⁷⁸⁸ K. ΒΛΑΧΟΣ, *Από την patria iuris στον pater patriae*, σελ. 43-58.

⁷⁸⁹ Για την σημασία της Ασίας στην σκέψη του Κικέρωνα βλ. Κικ., *Pro Leg. Man.*, 4· 14· 17· 19. Σχετικά με τις δράσεις των *populares* και, ιδίως, των Γράκχων ως προς την εκμετάλλευση των επαρχιών υπέρ της *plebs* βλ. D. STOCKTON, *The Gracchi*, σελ. 68· 153-156.

Άλλωστε, ο Κικέρων έκανε λόγο για την επέκταση των ορίων του ρωμαϊκού *imperium* στα πέρατα του ουρανού από τον Πομπήιο, ενώ εκείνος είχε διασφαλίσει την έδρα του *imperium*, ήτοι την πόλη⁷⁹⁰. Η αναφορά του Κικέρωνα έγινε μετά την οριστικοποίηση της ήττας του Κατιλίνα και της επικράτησης του Πομπήιου στην Ανατολή. Ο Κικέρων υπήρξε ο εκφραστής της ανάδειξης του νέου ρόλου του *imperium* και της *patria*. Μέχρι τις αρχές του 1ου αι. π.Χ. η ρωμαϊκή σκέψη αντιλαμβανόταν με πιο περιορισμένο ορίζοντα ως προς τον χώρο την επικράτηση στο *militiae* πεδίο⁷⁹¹. Όμως, πρέπει να σημειωθεί ότι η τάση της απεριόριστης ισχύος του *imperium* δεν ήταν ξένη στην αντίληψη των πραγμάτων από την Ρώμη⁷⁹². Η μεσογειακή υπερπόντια εξάπλωση είχε αρχίσει να προσδίδει στην έννοια του *imperium* πιο συγκεκριμένη γεωγραφική διάσταση μετά το πέρασμα στον 1ο αι. π.Χ. Το αποκορύφωμα αυτής της σκέψης αποκρυσταλλώθηκε στο πλαίσιο της ανάπτυξης ενός *imperium* πρωτοφανούς εύρους από τον Πομπήιο και, κατόπιν, χάρη στην ολοκλήρωση του πολέμου στην Ανατολή⁷⁹³.

Η φράση του Κικέρωνα εκφράστηκε στον λόγο του *in Catilinam*. Σε αυτόν τον λόγο ο Αρπινάτης ανέδειξε απολύτως την διάσταση της οικουμενικότητας της κυριαρχίας της Ρώμης και την προσωπική συμβολή του ίδιου του *imperator* σε αυτήν: *quorum alter finis vestri imperi non terrae sed caeli regionibus terminaret*⁷⁹⁴. Ο Κικέρων θεωρούσε πως ο Πομπήιος επεξέτεινε τα όρια του *imperium* όχι στα πέρατα της γης, αλλά του ουρανού. Η ίδια θεώρηση για την επικράτηση του Πομπήιου υπάρχει και στον *Pro Sestio* λόγο του, στον οποίον ο Αρπινάτης τονίζει πως ο Πομπήιος εξομοίωσε τα όρια του *imperium* του *Populus Romanus* με εκείνα της γης: *Cn. Pompeius [...] qui omnibus bellis terra marique compressis imperium populi romani orbis terrarum terminis definisset...*⁷⁹⁵.

⁷⁹⁰ Κικ., *In Cat.*, 3.26.

⁷⁹¹ Το γεγονός αυτό προκύπτει από την αδιαμόρφωτη ακόμη θεώρηση του *imperium* και της *provincia* με γεωγραφικούς όρους. Σε αυτό το πλαίσιο πρέπει να επισημανθεί η τάση της Ρώμης να αντιμετωπίζει με φειδώ την παρουσία της σε μία υπερπόντια περιοχή και, ταυτόχρονα, να υφίσταται ξεχωριστή αντιμετώπιση για την κάθε επαρχία. Έτσι, ακόμη και οι μόνιμες επαρχίες της Ρώμης αποσκοπούσαν στην συνεχή διενέργεια πολέμων εναντίον τοπικών λαών. Το πιθανότερο είναι πως είχαν αρχίσει σταδιακά και μέσα από την συνεχή επικράτηση να επικρατούν κάποιες τάσεις μίας πιο οικουμενικής κυριαρχίας. Βλ. T.C. BRENNAN, *The Praetorship*, σελ. 239-241· 364-365. W. HARRIS, *War and Imperialism*, σελ. 131-162. E. BADIAN, *Roman Imperialism*, σελ. 1-15· 29-59. J. RICHARDSON, *The Language of Empire*, σελ. 66-91.

⁷⁹² Κ. ΒΛΑΧΟΣ, *Από την patria iuris στον pater patriae*, σελ. 43-57. Η τάση αυτή προκύπτει τόσο από την δράση και την ρητορική του Σκιπίωνα του Πρεσβύτερου όσο και από την προϋπάρξασα παράδοση, όπως αυτή διασώζεται στις πηγές σχετικά με την επιθυμία μίας κυριαρχίας χωρίς όρια στο εξωτερικό της *urbs*.

⁷⁹³ Αυτή η τάση δεν είχε λάβει συγκεκριμένα χαρακτηριστικά μέχρι την παγίωση της ρωμαϊκής κυριαρχίας σε όλον τον μεσογειακό κόσμο. Βλ. R. KALLET-MARX, *Hegemony to Empire*, σελ. 335-342, ο οποίος διαγιγνώσκει ακριβώς την μετεξέλιξη της ρωμαϊκής αντίληψης περί μία λιγότερο συγκεκριμένης κυριαρχίας ως το τρίτο τέταρτο του 2ου αι. π.Χ. σε μία πιο συγκεκριμένη αποκρυστάλλωση της κυριαρχίας στην Ανατολή, όπου αποκορύφωμα ήταν η εξουσία και δράση των Λούκουλλου και Πομπήιου. A.N. SHERWIN-WHITE, *Roman Foreign Policy*, σελ. 175-185, ως προς τα ζητήματα εξωτερικής πολιτικής στην Ανατολή στην αρχή του αιώνα. Για το ζήτημα της πειρατείας, το οποίο απετέλεσε καίρια αφορμή ως προς την ανάπτυξη μίας οιασδήποτε απεριόριστης εξουσίας στην Μεσόγειο βλ. I.E. TZAMTZHS, *Creta Romana*, σελ., 46-49. P. DE SOUZA, *Piracy in the Graeco-Roman World*, Cambridge 1999, σελ. 141-148. V. EHRENBERG, "Imperium Maius in the Roman Republic", *AJP*, 74 (1953), σελ. 117-119.

⁷⁹⁴ Κικ., *In Cat.*, 3.26,

⁷⁹⁵ Κικ., *Pro Sest.*, 67.

Ο Κικέρων αναδεικνύει αρχικά την σημασία του *domi* πεδίου ταυτίζοντάς το με την έδρα του *imperium*, το οποίο ο Πομπήιος είχε επεκτείνει σε απεριόριστο επίπεδο. Αυτό το *imperium* ανήκει κατά τον Κικέρων στον *Populus Romanus*. Με δεδομένο ότι ο *Populus* ταυτιζόταν ουσιαστικά με την *civitas* και την *Respublica* αναδεικνύεται τόσο η κοινωνική διάσταση της πατρίδας όσο και η γεωγραφική, καθώς και το σύστημα εξουσίας αυτής⁷⁹⁶. Η αιχμή της τελευταίας ήταν πάντα το *imperium*, που εδρεύει στην πόλη και δρα στο εξωτερικό. Η ανάλυση αυτή υποδεικνύει μία σύνδεση και όσμωση ανάμεσα στον *militiae* χώρο και τον αστικό, που επιτυγχάνονταν από την κοινή δράση της εξουσίας (*imperium*) και την σχέση της με την έννοια της *patria*, η οποία σηματοδοτούσε κατά τον 1ο αι. π.Χ. την τάση της ενσωμάτωσης με τον ρωμαϊκό χώρο⁷⁹⁷. Σε αυτό το πλαίσιο ο θρίαμβος ήταν σημαντικός, διότι αποτελούσε τον θεσμό εκείνο, διά του οποίου γινόταν πράξη η συνένωση του Άλλου με τον χώρο της Ρώμης μέσα στην *domus* και, συνάμα, ήταν δυνατή η συμμετοχή του λαού στην επιτυχία⁷⁹⁸.

Ο Πομπήιος εκμεταλλεύθηκε αυτήν την κατάσταση προς όφελός του. Αυτό συνέβη μέσω της παρουσίας της υπαγωγής της οικουμένης στην ρωμαϊκή κυριαρχία κατά την θριαμβική πομπή. Ο Διόδωρος αναφέρει πως υπήρξε επιγραφή, με βάση την οποία δινόταν λεπτομερώς η πληροφορία για το αποτέλεσμα της εκστρατείας του Πομπήιου. Σε αυτό το πλαίσιο τονίζεται, μεταξύ άλλων, πως ο Πομπήιος είχε ταυτίσει τα όρια της ρωμαϊκής κυριαρχίας με εκείνα της γης: *αὐτοκράτωρ τὴν παράλιον τῆς οἰκουμένης [...] καὶ τὰ ὅρια τῆς ἡγεμονίας τοῖς ὄροις τῆς γῆς προσβιβάσας*⁷⁹⁹. Ο Δίων κάνει μνεία στην ύπαρξη τροπαίων που στήθηκαν για τις νίκες του, τα οποία έφεραν επιγραφή που τόνιζε πως προέρχονταν από την οικουμένη: *ὁμως ψηφισθέντα (ενν. τα επινίκια) ἐδέξατο. Καὶ αὐτὰ μὲν ἅπαξ ἀπὸ πάντων τῶν πολέμων ἦγαγε, τρόπαια δὲ ἄλλα τε πολλὰ [...] καθ' ἕκαστον τῶν ἔργων καὶ τὸ βραχύτατον ἔπεμψε, καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἔν μέγα, [...] καὶ γραφὴν ἔχον ὅτι τῆς οἰκουμένης ἐστίν*⁸⁰⁰.

Παράλληλα, ο Πλούταρχος κάνει λόγο για την ιδιαίτερη διάσταση, η οποία προέκυψε μετά τον τρίτο θρίαμβο του Πομπήιου, καθώς ο τελευταίος είχε θριαμβεύσει πλέον για νίκες και στις τρεις ηπείρους: *μέγιστον δὲ ὑπῆρχε πρὸς δόξαν καὶ μηδενὶ τῶν πώποτε Ρωμαίων γεγονός,*

⁷⁹⁶ Βλ. Κ. ΒΛΑΧΟΣ, *Από την patria iuris στον pater patriae*, σελ. 3-24.

⁷⁹⁷ *Αυτόθι*, σελ. 43-57.

⁷⁹⁸ Πολ., 6.15.8. *Ιώσ., Ιουδ. Αρχ.*, 139-147. *Αππ., Ρωμ. Εμφ.*, 2.101. Μία τέτοια παρουσίαση αποτελούσε την πάγια λειτουργία του θριάμβου, όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Πολύβιος. Η επιθυμία του θριαμβευτή ήταν να εμφανίσει ενώπιον των πολιτών του την ξεκάθαρη εικόνα (*ένάργεια*) των κατορθωμάτων του. Βλ. I. ÖSTENBERG, *Staging the World*, σελ. 250-251 και 265-266, η οποία θεωρεί πως η *ένάργεια* σήμαινε ακριβώς την παρουσίαση του ηττημένου ενώπιον των οφθαλμών του λαού μέσα από τους εχθρούς, τα αντικείμενα, τις εικόνες και τους *tituli* του θριαμβευτή. Με αυτόν τον τρόπο οι πολίτες αντιλαμβάνονταν άμεσα την θέση τους ως νικητές και τον Άλλο ως ηττημένο και, κατά κάποιο τρόπο, συμμετείχαν στην νίκη. Βλ. και C.J. HÖLKESKAMP, *Reconstructing the Roman Republic*, σελ. 58.

⁷⁹⁹ Διόδ. Σικ., 40.4. Ο Διόδωρος αναφέρει ότι το χωρίο αυτό ήταν αντίγραφο επιγραφής του Πομπήιου. Βλ. U. VOGEL-WEIDEMAN, "Dedicatory inscription of Pompeius Magnus in Diodorus 40.4. Some Remarks on an Unpublished Manuscript by Hans Schaefer", *Acta Classica*, 28 (1985), σελ. 57-71. Ο συγγραφέας εκτιμά ότι η επιγραφή αυτή τοποθετήθηκε σε περιοχή ελληνιστικής επιρροής, δεδομένων κάποιων στοιχείων που θύμιζαν μία προσπάθεια προσέγγισης του Πομπήιου με τις τοπικές κοινωνίες. Σχετικά με τον ρόλο του Πομπήιου στην αναδιοργάνωση της περιοχής και την μετριοπαθή πολιτική του βλ. R. SEAGER, *Pompey*, σελ. 60-62.

⁸⁰⁰ Δίων Κάσ., 37.21.2. Μάλιστα, η αναφορά για την ύπαρξη τροπαίων γίνεται παράλληλα με το ζήτημα του θριάμβου του.

ὅτι τὸν τρίτον θριάμβον ἀπὸ τῆς τρίτης ἡπείρου κατήγαγεν, Ἐπεὶ τρίς γε καὶ πρότερον ἦσαν ἕτεροι τεθριαμβευκότες: ἐκεῖνος δὲ τὸν μὲν πρῶτον ἐκ Λιβύης, τὸν δὲ δεύτερον ἐξ Εὐρώπης, τοῦτον δὲ τὸν τελευταῖον ἀπὸ τῆς Ἀσίας εἰσαγαγὼν τρόπον τινὰ τὴν οἰκουμένην ἐδόκει τοῖς τρισὶν ὑπῆχθαι θριάμβους⁸⁰¹.

Τα χωρία αυτά αναδεικνύουν μία σημαντική διάσταση της λειτουργίας του τρίτου θριάμβου του Πομπήιου. Πέραν της ανάδειξης των κατορθωμάτων του και της παρουσίασης της νίκης επί του συγκεκριμένου ηττημένου εχθρού, ο Πομπήιος εξέλιξε την διαδικασία τονίζοντας ότι στην πραγματικότητα η νίκη του εξασφάλισε την ρωμαϊκή κυριαρχία επί της οικουμένης⁸⁰². Αλλά το αξιοσημείωτο είναι πως επιχείρησε να διαμορφώσει εκ των υστέρων μία ενότητα ανάμεσα στις τρεις νίκες και τους ισάριθμους θριάμβους, προκειμένου να δικαιολογήσει με τον καλύτερο τρόπο το μήνυμά του για την επέκταση προς την οικουμένη, διότι ήταν πρωτοφανές το γεγονός της ύπαρξης τριών θριάμβων από το ίδιο πρόσωπο για ισάριθμες νίκες σε κάθε μία από τις γνωστές ηπείρους⁸⁰³. Χάρη στην επίκληση της μνήμης και του παρελθόντος ενέταξε τις προηγούμενες νίκες στο ιστορικό πλαίσιο του 62/61 π.Χ. και κατόρθωσε έτσι να συνθέσει το αφήγημα της κυριαρχίας επί της οικουμένης. Θα μπορούσε να πει κανείς ότι με αυτόν τον τρόπο θριάμβευσε εκ νέου επί της Ισπανίας και της Νουμιδίας⁸⁰⁴.

Η σύνδεση των τριών θριάμβων και η προβολή της οικουμενικής κυριαρχίας ενίσχυε τον ρόλο του ίδιου του θριαμβευτή. Ο τελευταίος είχε, κατά πάσα πιθανότητα, την ιδέα για μία κυριαρχία ευρύτερη των επιτυχιών του και κατά τους θριάμβους του. Συγκεκριμένα αυτή η τάση αποτυπώνεται στην προσπάθεια χρησιμοποίησης ελεφάντων στον θρίαμβο και στην υιοθέτηση του *cognomen Magnus*. Οι πράξεις σχετίζονταν με την προσπάθειά του να συνδεθεί με την παράδοση του Αλεξάνδρου και τις οικουμενικές τάσεις της κυριαρχίας του. Η χρήση των ελεφάντων ανήκε στην παράδοση της *Respublica*⁸⁰⁵. Ωστόσο, είναι πιθανόν πως η χρήση

⁸⁰¹ Πλούτ., *Πομπ.*, 45.5.

⁸⁰² I. ÖSTENBERG, *Staging the World*, σελ. 284-287. M. BEARD, *The Roman Triumph*, σελ. 14-18.

⁸⁰³ Η ιεραρχική θέση ενός στρατηγού και η φήμη του καθοριζόταν από το αν είχε υπάρξει ύπατος, τιμητής, θριαμβευτής, *pontifex maximus*, *augur*. Βλ. *infra*, σελ. 188-189. Πολλές φορές είχε σημασία και ο αριθμός των θριάμβων ή ο αριθμός των θητειών του στην υπατεία. Οι στρατηγοί που είχαν θριαμβεύσει τρεις φορές ήταν ιδιαίτερα φημισμένοι, δεδομένης της σπανιότητας του φαινομένου και είναι χαρακτηριστικό ότι το κατόρθωμά τους έμενε συνήθως στην μνήμη της πολιτείας για αιώνες. Η περίπτωση του Πομπήιου εντάσσεται στις προηγούμενες, αλλά διέφερε ως προς το γεγονός πως ήταν ο πρώτος που κάθε θρίαμβος προερχόταν από διαφορετική ήπειρο.

⁸⁰⁴ Σχετικά με την διαχείριση της μνήμης ως προς τις πολεμικές επιτυχίες του Πομπήιου βλ. M. BEARD, *The Roman Triumph*, σελ. 14-18. Η μνήμη έπρεπε να λειτουργήσει ευεργετικά για τον Πομπήιο, δεδομένου μάλιστα ότι η επίκληση στο παρελθόν απέκλειε τις επιτυχίες και τους θριάμβους από το ιστορικό συγκείμενό τους. Πέραν τούτου, ο στρατηγός παρουσίαζε τις νίκες εκείνες ως υπεύθυνες για την κατάκτηση της οικουμένης, ενώ αποτελούσαν ένα τμήμα μόνο των δύο ηπείρων. Παράλληλα, η πράξη του δείχνει μία προσπάθεια για την ολοκλήρωση των εκστρατειών στις περιοχές αυτές, αφού η οικουμενική κυριαρχία είχε επιτευχθεί. Ωστόσο, στην πραγματικότητα μόνο η εκστρατεία του Πομπήιου είχε τελειώσει, αφού μπορούσε να προκύψει ένας νέος πόλεμος σε μία ελεγχόμενη περιοχή.

⁸⁰⁵ Σεν., *Dial.*, 10.13.3. Πλίν., *NH*, 7.43.139. 8.6.16, Ευτρ., 2.14.3. Φλώρ., 1.13.18. Λίβ., 26.21.7-10. Απ., Φοιν., 66. H.S. SCULLARD, *The Elephant in the Greek and Roman World*, London 1974, σελ. 178-182. I. ÖSTENBERG, *Staging the World*, σελ. 173-184. Ελέφαντες είχαν εισαχθεί στην *ovatio* του Μ. Κουρίωνα Δεντάτου το 275 π.Χ. και στον θρίαμβο του Κ. Καικίλιου Μέτελλου το 250 π.Χ. Επίσης, ελέφαντες χρησιμοποίησαν ο Μ. Κλαύδιος Μάρκελλος στην *ovatio* του το 211 π.Χ. και ο Π. Κορνίλιος Σκιπίων Αφρικανός

τους αποσκοπούσε στην ανάδειξη της οικουμενικής αντίληψης του Πομπήιου, που σχετιζόταν με την δράση του Αλέξανδρου αλλά και του Διονύσου⁸⁰⁶. Τελικά, το αποτέλεσμα ήταν ανεπιτυχές, αλλά αυτό δεν μειώνει ούτε την σκέψη ούτε τον θρίαμβο του Πομπήιου⁸⁰⁷. Η μίμηση του Αλέξανδρου επιχειρήθηκε από τον Πομπήιο και κατά τον τρίτο του θρίαμβο, όταν ο στρατηγός εισήλθε φορώντας ένα ένδυμα σχετικό με τον Μακεδόνα στρατηλάτη⁸⁰⁸.

Το *cognomen* είχε παρόμοια χρήση. Όπως έχει προειπωθεί το προσωνύμιο *Magnus* αποδόθηκε στο πλαίσιο του πρώτου του θρίαμβου, ενώ σύμφωνα με τον Πλούταρχο άρχισε να το χρησιμοποιεί επίσημα σε επιστολές αρκετά χρόνια μετά το πέρας της εκστρατείας αυτής⁸⁰⁹. Αν και βασικά ανήκε στην παράδοση της *Respublica* και σχετιζόταν με την νίκη του στην Αφρική, εν τούτοις η σημασία του παρέπεμπε σε πιο προσωπική ιδιότητα του στρατηλάτη, η οποία ξεπερνούσε τον χώρο της Νουμιδίας και τον χρόνο της συγκεκριμένης εκστρατείας. Το γεγονός αυτό αποδεικνύεται από έναν *aureus* του Πομπήιου, ο οποίος έφερε ως εμπροσθότυπο κεφαλή Αφρικής προς τα δεξιά με ελεφάντινο δέρμα. Ένθεν κακειθεν αυτής υπήρχαν οιονοσκοπικά αντικείμενα και κάτω της η επιγραφή MAGNUS. Στην οπίσθια όψη απεικονιζόταν ως θριαμβευτής έφιππος ο Πομπήιος, τον οποίον στεφάνωνε η *Victoria* και στο έξεργο αναγραφόταν η φράση PRO COS, ήτοι *proconsul*⁸¹⁰. Δεδομένης της μεταγενέστερης του θρίαμβου έκδοσης του νομίσματος, είναι εμφανές ότι ο Πομπήιος επιχειρούσε να συνδυάσει την μνήμη της με την επόμενη εκστρατεία του και, ενδεχομένως, με τον επόμενο θρίαμβό του⁸¹¹. Η σημασία του τόνιζε την ισχύ και την χαρισματικότητα της εξουσίας και του προσώπου του, ενώ προφανώς συνδεόταν με την προσπάθεια μίμησης του Αλεξάνδρου⁸¹².

στον θρίαμβό του εναντίον των Καρχηδονίων το 201 π.Χ. Άξιο μνείας είναι το γεγονός πως ο οίκος των Μετέλλων διατήρησε την μνήμη της χρήσης ελέφαντα από τον γενάρχη τους, κάτι το οποίο αποδεικνύεται από την εμφάνισή ελέφαντα σε νομίσματα σχετιζόμενα με τους κατιόντες του.

⁸⁰⁶ Πλίν., *NH*, 8.2.4. Δίων Κάσ., 78.7.4. Ο Πλίνιος αναφέρει ότι η χρήση ελέφαντα είχε γίνει από τον Διόνυσο πριν προβεί σε αυτήν ο Πομπήιος, ενώ ο Δίων την συνδέει με την μίμηση του Αλεξάνδρου ή του Διονύσου. Για την χρήση των ελεφάντων από τον Πομπήιο βλ. G. MADER, "Triumphal Elephants and Political Circus at Plutarch, *Pomp.* 14.6", *CW*, 99.4 (2006), σελ. 397-403. Σχετικά με την προσπάθεια συσχέτισής του Πομπήιου με τον Αλέξανδρο βλ. Σαλλ., *Hist.*, 3.88. Πλούτ., *Πομπ.*, 2.2. Πλίν., *NH*, 7.95. Κικ., *Pro Arch.*, 24. *Att.*, 2.13.2. K. CHRIST, *Pompeius. Der Feldherr Roms. Eine Biographie*, München 2004, σελ. 77-80. S. WEINSTOCK, *Divus Julius*, σελ. 37-38. Για την χρήση ελεφάντων από τον Αλέξανδρο κατά την εκστρατεία του στην Ινδία βλ. H.S. SCULLARD, *Elephants*, σελ. 74. Σχετικά με την χρήση του Αλέξανδρου ως πρότυπου για τον Πομπήιο βλ. D. MICHEL, *Alexander als Vorbild für Pompeius, Caesar und Marcus Antonius*, Brussels 1967, σελ. 36-65.

⁸⁰⁷ Πλούτ., *Πομπ.*, 14.6. M. BEARD, *The Roman Triumph*, σελ. 17-18, η οποία εστιάζει στην πιθανή αρνητική εντύπωση που ενδεχομένως είχε δημιουργήσει αυτή η αποτυχία. Ωστόσο, ίσως δεν είχε τόσο μεγάλη σημασία το συγκεκριμένο συμβάν για την στόχευση και την φήμη του θριαμβευτή, αφού ούτως ή άλλως αρκούσε το γεγονός πως θρίαμβευσε ως υπέας. Εξ άλλου, δεν προκύπτει από τις πηγές κάποια αρνητική αντιμετώπιση προς τον Πομπήιο, ενώ η διαφωνία με τους στρατιώτες του ήταν, μάλλον, στιγμιαία.

⁸⁰⁸ Απ., *Μιθρ.*, 117. M. BEARD, *The Roman Triumph*, σελ. 14.

⁸⁰⁹ Πλούτ., *Πομπ.*, 14.6.

⁸¹⁰ *RRC*, 402.

⁸¹¹ *Αυτόθι*. Ο M. CRAWFORD χρονολογεί το νόμισμα κατά το 71 π.Χ. και οπωσδήποτε μετά το 76 π.Χ., καθώς ήταν *proconsul* από το 77 ως το 71 π.Χ., ενώ ο απεικονιζόμενος γιος του στο νόμισμα είχε γεννηθεί το 76 π.Χ.

⁸¹² Κικ., *Pro Leg. Man.*, 65. Ο Κικέρων χρησιμοποιεί το επίθετο *Magnus* για να δηλώσει την ιδιότητα του Πομπήιου, η οποία προέκυπε γενικά από τις επιτυχίες του. Η χρήση αυτή από τον Αρπινάτη φανερώνει μία προσπάθεια διάχυσης της σημασίας του *Magnus* στην συνολική πορεία του Πομπήιου. Βλ. C. STEEL, *Cicero, Rhetoric and Empire*, σελ. 155-156., η οποία θεωρεί ότι υπονοείται με την χρήση της λέξης *Magnus* το *cognomen*.

Στην περιγραφή του θριάμβου του 61 π.Χ. ο Δίων κάνει λόγο για την χρήση του *cognomen Magnus* λέγοντας ότι ο στρατηγός θεώρησε πως δεν απαιτούνταν η χρήση νέου *cognomen*, αλλά αρκούσε η επίκλησή του με αυτό: *Οὐ μέντοι καὶ ἑπωνυμίαν τινὰ προσεπέθετο, ἀλλὰ καὶ μόνῃ τῇ τοῦ Μάγνου, ἣν περὶ ποῦ καὶ πρὸ ἐκείνων τῶν ἔργων ἐκέκτητο, ἠρκέσθη*⁸¹³. Επιπλέον, ο Λίβιος κάνει μνεία στον θρίαμβο τονίζοντας ότι η *contio* τον αναφώνησε ως *Magnus: Pompeius de ... liberis Mithridatis et Tigrane Tigranis filio triumphavit Magnusque a tota contione consalutatus est*⁸¹⁴. Μολονότι δεν αποδόθηκε στον Πομπήιο κάποιο συγκεκριμένο προσωνύμιο για τα κατορθώματά του στην Ανατολή, η χρήση του *cognomen Magnus* χρησιμοποιήθηκε από τον στρατηγό στο πλαίσιο του συγκεκριμένου θριάμβου. Σύμφωνα με τον Δίωνα εκείνος θεώρησε ότι αρκούσε το ήδη υπάρχον, κάτι που σημαίνει ότι κάλυπτε και την συγκεκριμένη περίπτωση.

Η αναφορά του Λίβιου δεν έρχεται απαραίτητα σε αντιπαράθεση με τις άλλες μαρτυρίες για την ύπαρξη του προσωνυμίου, αφού δεν αποκλείεται η όλη διαδικασία να εξελίχθηκε στο πλαίσιο της *contio* πριν από τον θρίαμβο και ο λαός να τον προσφώνησε εκ νέου ως *Magnus* επιβεβαιώνοντας την ύπαρξη του ονόματος. Αλλά η επιλογή αυτή αποδεικνύει την προσπάθεια σύνθεσης των κατορθωμάτων, αφού ο στρατηγός χρησιμοποιούσε στοιχεία άλλων θριάμβων στους επόμενους θριάμβους του. Επίσης, η οικουμενικότητα των επιτυχιών μπορούσε να αναδειχθεί, αφού το προσωνύμιο σχετιζόταν με όλους τους θριάμβους του και αφού οι θρίαμβοί συνιστούσαν από κοινού την επέκταση στην οικουμένη.

Οι πληροφορίες για την τέλεση του θριάμβου μετά τον θάνατο του Σύλλα είναι λίγες και αφορούν κατά βάση συγκεκριμένες περιπτώσεις. Το ερώτημα που προκύπτει από την εξέτασή τους είναι κατά πόσο εξυπηρετήθηκε η βασική λειτουργία του θεσμού και σε ποιο βαθμό επηρεάστηκε αυτή από τις κοινωνικές και πολιτικές αλλαγές. Οι τελευταίες συνίσταντο αφενός στην εκ νέου προσπάθεια της νέας αριστοκρατίας να κρατήσει τον έλεγχο της *Respublica* και αφετέρου στην μετεξέλιξη της τελευταίας σε ένα πεδίο αντιμαχόμενων συμφερόντων ανάμεσα στους ισχυρούς *magistratus* και εν γένει κατόχους του *imperium* αλλά και στην πρόσδωση νέων διαστάσεων ως προς τον λαϊκό ρόλο στα πράγματα⁸¹⁵.

Μετά την λήξη του εμφυλίου θριάμβουσαν οι Πομπήιος, Φλάκκος και Μουρήνας⁸¹⁶. Ωστόσο, δεν υπάρχουν πληροφορίες για την πομπή των θριάμβων τους. Μόνο για τον θρίαμβο του Πομπήιου υπάρχουν κάποιες αποσπασματικές πληροφορίες, οι οποίες αφορούν το *cognomen Magnus*, το εγχείρημα εισαγωγής ελεφάντων και το ζήτημα της απόδοσης λείας

Η συγγραφέας δίνει την πιθανότητα αυτή η χρήση να αποτελούσε και μία παραπομπή προς τον Αλέξανδρο, αν και δεν εκφράζει βεβαιότητα. Βλ. και Ο. WEIPERT, *Alexander-Imitatio und römische Politik in republikanischer Zeit*, Augsburg 1972, σελ. 67.

⁸¹³ Δίων Κάσσ., 37.21.2-3.

⁸¹⁴ Λιβ., *Per.*, 103.

⁸¹⁵ Βλ. E.S. GRUEN, *The Last generation*, σελ. 12-46. F. MILLAR, *The Crowd in the Late Republic*, σελ. 49-72. H. FLOWER, *Roman Republics*, σελ. 138-142. A. KEAVENEY, *Lucullus*, σελ. 51-74. R. SEAGER, *Pompey*, σελ. 30-39.

⁸¹⁶ Για τον θρίαμβο του Μουρήνα βλ. A. DEGRASSI, *Fasti Capitolini*, σελ. 108. Κικ., *Pro Leg. Man.*, 8. *Pro Mur.*, 11. 15. 88. Για τον θρίαμβο του Φλάκκου βλ. Κικ., *Quinct.*, 28. A. KEAVENEY, *Sulla*, σελ. 161-162.

στους στρατιώτες⁸¹⁷. Το πρόβλημα οφείλεται στην έλλειψη αναφορών τόσο επί των αντικειμένων όσο και επί του τρόπου παρουσίασης του κατορθώματος.

Ανάλογη ήταν η κατάσταση στην πορεία των ετών. Ο θρίαμβος του Σερβιλίου Ισαυρικού ήταν ίσως ο σημαντικότερος όλων. Ο Κικέρων δίνει αρκετές πληροφορίες κυρίως για την ευεργετική του δράση υπέρ της *civitas*. Συγκεκριμένα χαρακτηρίζει ευεργετική την πράξη του να παρουσιάσει όλη την λεία και τα αντικείμενα των εχθρών μέσα στον θρίαμβο: *P. Servilius quae signa atque ornamenta ex urbe hostium vi et virtute capta belli lege atque imperatorio iure sustulit, ea populo Romano adportavit, per triumphum vexit, in tabula publica ad aerarium perscribenda curavit. Cognoscite ex litteris publicis hominis amplissimi diligentiam. Recita. RATIONES RALATAE P.SERVILI*⁸¹⁸. Σύμφωνα με τον Κικέρωνα ο Σερβίλιος παρουσίασε την επιτυχία προς τον *Populus* μέσα από τον θρίαμβο. Ο *Populus* εννοείται ως το σύνολο της πολιτείας και όχι ένα τμήμα του λαού. Με βάση αυτήν την αρχή ο Κικέρων εννοούσε τον λαό και την πολιτεία και σε αυτό το πλαίσιο ο λαός συμμετείχε στην νίκη και στον θρίαμβο άμεσα. Άλλωστε, ο *Populus* συνίστατο σύμφωνα με τον Κικέρωνα από την επιθυμία να εξυπηρετήσει έναν κοινό στόχο και η συγκέντρωσή του προς τούτο ήταν δικαιοσύνη⁸¹⁹.

Σε άλλο χωρίο ο Κικέρων περιγράφει την επιστροφή του Σερβιλίου και τον θρίαμβο με έναν τρόπο, που δεν αφήνει αμφιβολία για την επιτυχία της εκστρατείας: *P. Servilius [...] iter fecit, hoc iucundissimum spectaculum omnibus vincitorum hostium praebebat; itaque ei concursus fiebat undique ut non modo ex iis oppidis qua ducebantur sed etiam ex finitimis visendi causa convenirent. Ipse autem triumphus quam ob rem omnium triumphorum gratissimus populo Romano fuit et iucundissimus? Quia nihil est victoria dulcius*⁸²⁰. Ο Αρπινάτης κάνει μνεία στο χωρίο αυτό στο λαϊκό στοιχείο που υποδέχθηκε τον θριαμβευτή τονίζοντας πως υπήρξε ιδιαίτερη ευχαρίστηση και αποδοχή εκ μέρους του πρώτου για την επιτυχία και τον θρίαμβο. Μάλιστα κάνει λόγο για ένα θέαμα, που οφειλόταν στην νίκη εναντίον των πειρατών. Πράγματι η απόδειξη της νίκης ήταν η οπτική επαφή του λαού με τους ηττημένους και τον στρατηγό⁸²¹.

Ο Κικέρων αφήνει να εννοηθεί ότι ο *Populus* ήταν ικανοποιημένος από τον θρίαμβο. Η επιτυχία φαινόταν από την εισροή των εχθρικών αντικειμένων και της λείας στην πόλη και το

⁸¹⁷ Πλούτ., *Πομπ.*, 13-14.

⁸¹⁸ Κικ., *In Verr.*, 2.1.57.

⁸¹⁹ Κικ., *De Rep.*, 1.33. 1.39. 1.41. *Pro Sest.*, 42. Βλ. Κ. ΒΛΑΧΟΣ, *Από την patria iuris στον pater patriae*, σελ. 8 και 13-24. Ο *Populus Romanus* έχει κατ' αρχήν την έννοια του λαού σε ένα γενικό πλαίσιο. Έτσι, η αναφορά για την δράση του *Populus* αφορά την συγκέντρωση ή κάποια δράση των λαϊκών στοιχείων. Όμως, η έννοια του *Populus* είχε μία επίσημη μορφή στην Ρώμη, εκφράζοντας το πολιτικό σύνολο των Ρωμαίων σε ένα θεσμικό επίπεδο και όχι τον λαό σε ένα ταξικό πλαίσιο. Ένα τέτοιο πλαίσιο ήταν και ο θρίαμβος, ο οποίος είχε την επίσημη έγκριση των θεσμικών οργάνων και συνίστατο από την συγκέντρωση του *Populus*. Υπό την έννοια αυτή ο *Populus* ήταν ταυτόσημος με την *civitas* και την *Respublica*. Η πρώτη είχε την σημασία της ύπαρξης ενός συνόλου ανθρώπων συνιστώντων την ρωμαϊκή πολιτεία, ενώ η δεύτερη την ύπαρξη των πραγμάτων του *Populus* ενέχουσα και την σημασία της λειτουργίας των πολιτικών και κοινωνικών θεσμών.

⁸²⁰ Κικ., *In Verr.*, 2.5.56.

⁸²¹ Πολ., 6.15.3, ο οποίος περιγράφει την θριαμβική πομπή ως μία τελετή, κατά την οποία πρωταρχικό ρόλο είχε η οπτική επαφή των θεατών προς όσα παρουσιάζονταν. I. ÖSTENBERG, *Staging the World*, σελ. 250-251· 265-266.

δημόσιο ταμείο αλλά και από την συμμετοχή του ίδιου του λαού στην διαδικασία. Αυτή αποδεικνύεται από την μνεία του Κικέρωνα για την συσχέτιση του θριάμβου με τον *Populus* αλλά και από την υποδοχή του στρατηγού από σημαντικά τμήματα του πληθυσμού στις διάφορες περιοχές πριν την είσοδο στην Ρώμη⁸²². Τα χωρία του Κικέρωνα αναδεικνύουν την συγκέντρωση των πολιτών με έναν κοινό στόχο. Σε σχέση με τον θρίαμβο αυτή η ταυτότητα του *Populus*, της *civitas* και της *Respublica* αναδεικνύεται τόσο ως προς τον χώρο όσο και ως προς την αντιπαράθεσή της με τον εχθρό, με βάση την οποία και ορίζεται σε μεγάλο βαθμό. Σε σχέση με τον χώρο αρκεί να σημειωθεί ότι ο θρίαμβος συνέβαινε εντός της Ρώμης, η οποία αποτελούσε την πρώτιστη έδρα της *civitas* και του *Populus*⁸²³.

Η αποδοχή της επιτυχίας από τον λαό και την *civitas* γενικά και η διαπίστωση πως η νίκη έφερνε ικανοποίηση φανερόνουν μία σταθερά ως προς την λειτουργία του θεσμού. Η περιγραφή του θριάμβου αναδεικνύει την σημασία της ρωμαϊκής νίκης εναντίον του εχθρού, που στην προκειμένη περίπτωση ήταν κυρίως οι πειρατές, ενώ γίνεται λόγος και για εχθρικές πόλεις γενικά. Προκειμένου να αναδείξει το αίσθημα της χαράς, ο Αρπινάτης σημειώνει ότι δεν υπάρχει τίποτα ευτυχέστερο από την νίκη⁸²⁴. Αυτή η διαπίστωση οδηγεί σε μία συσχέτιση με την έννοια της *felicitas*, η οποία σήμαινε ακριβώς την είσοδο της ευτυχίας στην πόλη και την διάχυσή της προς την *civitas* στο πλαίσιο του εορτασμού για την νίκη της τελευταίας εναντίον του εχθρού⁸²⁵. Στην προκειμένη περίπτωση η πολιτεία πανηγύριζε την επίτευξη της

⁸²² I. ÖSTENBERG, *Staging the World*, σελ. 265-266. I. SHATZMAN, “The Roman General’s Authority over Booty”, σελ. 177-205. Η πράξη αυτή ήταν η πλέον ενδεδειγμένη για έναν στρατηγό με βάση την παράδοση, δεδομένου ότι συναντάται στις πηγές η περίπτωση της απόδοσης της λείας στο δημόσιο ταμείο. Η σημασία της ήταν διττή. Αφενός η πολιτεία αναλάμβανε ένα άμεσο πολύ μεγάλο μέρος του κέρδους από την εκστρατεία. Αφετέρου ο στρατηγός αναγνώριζε έμμεσα πως τα πάντα ανήκαν στην τελευταία. Επίσης, σημαντικό είναι το γεγονός πως αυτές οι ενέργειες γίνονταν στο πλαίσιο του θριάμβου, που θεωρούνταν ο καλύτερος θεσμικός τρόπος και για την φυσική εισαγωγή της εχθρικής λείας στην *domus*. Χαρακτηριστική προς τούτο η προσπάθεια του να πείσει τον στρατό του Αμιλίου Παύλου να εγκρίνει τον θρίαμβο του τελευταίου, καθώς μόνο έτσι μπορούσε να φτάσει ο πλούτος της νίκης στην πολιτεία. Βλ. Λίβ., 45.38.

⁸²³ Έχει επισημανθεί και σε άλλα κεφάλαια η οργανική σχέση του θεσμού με την *domus* και κυρίως με το πέρασμα του θριαμβευτή σε αυτόν από το *militiae* πεδίο. Οι πηγές χρησιμοποιούν για την περιγραφή της πράξης φράσεις, που τονίζουν το στοιχείο της εισόδου, ότι δηλαδή ο θρίαμβος εισάγεται από το *militiae* πεδίο στην *domus*. Επίσης, η οργανική σχέση του *domi* πεδίου με την *civitas*, τον *Populus* και την *Respublica* αναδεικνύεται από πλείστα χωρία, κυρίως κικερονικά. Βλ. *Rhet. Ad. Her.*, 4.42.54. Κικ., *Pro Sest.*, 42· *Ad Fam.*, 7.3.4-5· *De Leg.*, 2.5. Λίβ., 1.45.1.

⁸²⁴ Βλ. Πλούτ., *Νουμ.*, 16.2. Ο Πλούταρχος τονίζει ακριβώς την διάσταση του ρωμαϊκού χώρου σε αντιδιαστολή με τον ξένο λέγοντας πως ο πρώτος αυξάνεται με την αφαίρεση του δεύτερου. Ενδεχομένως, ο Κικέρων προσπαθεί να αναδείξει στο σημείο αυτό την ρωμαϊκότητα έναντι της ετερότητας. Η ενίσχυση της πρώτης και του συναφούς αισθήματος ανωτερότητας αποτελούσε σημαντική λειτουργία και του θριάμβου χάρη στην παρουσία εχθρών και αντικειμένων που ενίσχυαν ένα αίσθημα υπεροχής έναντι του ηττημένου, επί του οποίου η Ρώμη καλούνταν να κυριαρχήσει πολλές φορές. Πιθανώς το αίσθημα αυτό φτάνει σε μία κορύφωση με την αναφορά του Κικέρωνα στην ευτυχία που μόνο η νίκη προκαλούσε. Σχετικά με την αντιπαράθεση της ρωμαϊκής ταυτότητας απέναντι στον Άλλο βλ. Κ. ΒΛΑΧΟΣ, *Από την patria iuris στον pater patriae*, σελ. 22-24· 50-57. Βλ. Και I. ÖSTENBERG, *Staging the World*, σελ. 262-272, η οποία αναλύει αυτήν την αντίθεση και την διαμόρφωση της ρωμαϊκότητας σε σχέση με την λειτουργία του θριάμβου.

⁸²⁵ Λίβ., 10.37.8· 27.7.4· 34.10.3· 28.9.7· 35.8.3· 38.51.7· 39.4.2· 41.28.8. Σάλλ., *Iug.*, 55.2. Καίσι., *De Bell. Gall.*, 4.25.3. Από τις πληροφορίες των πηγών είναι εμφανές πως οι νικητές είτε ισχυρίζονταν πως έφεραν εις πέρας με ευτυχία τρόπο την αποστολή τους ή ότι γέμιζαν την πολιτεία με ευτυχία. Παράλληλα, η επιθυμία για την ύπαρξη της *felicitas* υπήρχε και στην ευχή των τιμητών για την επαύξηση της ηγεμονίας. Βλ. H.S. VERSNEL, *Triumphus*,

νίκης, κάτι που αποδεικνύεται από την πρόκληση ευχάριστων συναισθημάτων και έντονης αποδοχής του αποτελέσματος από τον ρωμαϊκό λαό. Πέραν όλων των άλλων ο Κικέρων τονίζει αυτό το αίσθημα με την αναφορά της υποδοχής του στρατηγού σε κάθε περιοχή της Ιταλίας πριν καταλήξει στην *urbs*⁸²⁶.

Ο Κικέρων τονίζει, έμμεσα, την σημασία της εξουσίας του άρχοντα στην προώθηση του συμφέροντος για την πολιτεία και τον *Populus*. Αυτή η δράση συνυπήρχε με τον θρίαμβο. Αυτό φαίνεται από την αναφορά στην *virtus* του στρατηγού, η οποία ήταν υπεύθυνη για την δράση του⁸²⁷. Η συμβολή του θριαμβευτή αποδεικνύεται και από το γεγονός ότι ο Σερβίλιος χρησιμοποίησε επινίκιο *cognomen*. Συγκεκριμένα επονομάστηκε *Isauricus* για την νίκη του στην ομώνυμη περιοχή της Ισαυρίας⁸²⁸. Η επίσημη υιοθέτησή του στο πλαίσιο του θριάμβου καθιστά πιθανή την χρήση του κατά την διάρκεια της πομπής⁸²⁹. Η νίκη του Σερβιλίου δικαιολογούσε την υιοθέτηση της προσωνυμίας, δεδομένου ότι είχαν υπάρξει και αρκετά *cognomina* που δικαιολογούσαν λιγότερο την υιοθέτησή τους ή δεν είχαν καμία βάση επί μίας επιτυχίας⁸³⁰. Πάντως, είχε καταστεί συνήθεια η χρήση του για νίκες, οι οποίες δεν ήταν τόσο σημαντικές για την οριστική κατάκτηση μίας περιοχής, πλην όμως σηματοδοτούσαν την επίτευξη κάποιου γεωστρατηγικού πλεονεκτήματος. Η νίκη του Σερβιλίου ήταν τέτοια, διότι εγκατέστησε έτι περαιτέρω την ρωμαϊκή κυριαρχία στην Μ. Ασία⁸³¹.

σελ. 3 ο οποίος χαρακτηρίζει τον θρίαμβο ως μία τελετή, κατά την οποία εισερχόταν στην πόλη ο κομιστής της *felicitas*.

⁸²⁶ Ίσως δεν πρέπει να θεωρείται τυχαίο το γεγονός πως οι πηγές αναφέρουν τέτοια περιστατικά, όταν περιγράφουν έναν θρίαμβο προερχόμενο από μία άκρως επιτυχημένη εκστρατεία προσδίδοντας ακόμη και χαρισματικά χαρακτηριστικά στον θριαμβευτή. Αντίστοιχης υποδοχής έτυχαν αρκετοί στρατηγοί κατά την Μέση *Respublica*. Βλ. Λίβ., 28.9.2-18· 45.35.

⁸²⁷ Βλ. M. MC DONELL, *Roman Manliness*, σελ. 92-94· 335. H.S. VERSNEL, *Triumphus*, σελ. 356-364. Επίσης, ο Κικέρων τονίζει την θέση του ως *imperator* και ότι χάρη σε αυτήν και το δίκαιο του πολέμου δρούσε. Ουσιαστικά αναδεικνύει την τρόπον τινά απεριόριστη εξουσία που έδινε το *imperium militiae* στον κάτοχό του. Μία τέτοια εξουσία ήταν κατ' αρχήν απόλυτη στο *militiae* πεδίο, αλλά υφίστατο διάφορους περιορισμούς. Φυσικά εδώ ο Κικέρων την εξετάζει σε σχέση με τους μη Ρωμαίους. Βλ. I.E. TZAMTZΗΣ, *Libertas*, σελ. 13-18· 161-164. J. RICHARDSON, "Imperium Romanum", σελ. 3-4.

⁸²⁸ A. DEGRASSI, *Fasti Capitolini*, σελ. 76. Στράβ., 12.6.2 Βέλλ. Πατ., 2.39.2. Βαλ. Μάξ., 8.5.6. Ευτρ., 6.3.

⁸²⁹ A. DEGRASSI, *Fasti Capitolini*, σελ. 76. Η αναφορά του προσωνυμίου συνοδεύεται από την αναγραφή της φράσης *qui postea appellatus est*. Αυτή παραπέμπει σε μία μεταγενέστερη επίσημη απόδοση στο πλαίσιο του θριάμβου, κάτι το οποίο υποστηρίχθηκε και για προηγούμενες περιπτώσεις απόδοσης *cognomina*, ενώ επιβεβαιώνεται εμμέσως από τις πηγές σχετικά με την περίπτωση του Σύλλα και του Πομπήιου. Βλ. J. LINDERSKI, "The Cognomen Creticus", σελ. 157-164.

⁸³⁰ Το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα ήταν η απόδοση του *cognomen Bithynicus* κατά την ίδια δεκαετία χωρίς να έχει προηγηθεί η στρατιωτική κατάκτηση κάποιας περιοχής της Βιθυνίας. Μία άλλη περίπτωση ήταν το *cognomen Ponticus* για τον Μ. Κόττα, ο οποίος είχε πετύχει κάποια επιτυχία στην Ηράκλεια του Πόντου μετά το 74 π.Χ., αλλά η μετέπειτα αποσιώπησή του ή ακόμη και απόσυρσή του δείχνει πως αποδόθηκε αφήφιστα. Στην ίδια κατηγορία θα μπορούσαν να ενταχθούν και τα *cognomina* που αποδόθηκαν στο τελευταίο τέταρτο του 2ου αι. π.Χ. Βλ. I.E. TZAMTZIS, "Autour d'un cas de foedus avorte: Rome et les Cretois, en 70-69 av. J.-C.", *Quaderni Lupiensi di Storia e Diritto*, 8 (2018), σελ. 22-23. Σχετικά με την περίπτωση του *cognomen Ponticus* βλ. J. LINDERSKI, "A Missing Ponticus", σελ. 115-129.

⁸³¹ R. KALLET-MARX, *Hegemony to Empire*, σελ. 295-296. A.N SHERWIN-WHITE, *Roman Foreign Policy*, σελ. 152-158. R. MAGIE, *Roman Rule*, Vol. I, σελ. 287-291.

Η περιγραφή του θριάμβου εντάσσεται στο πλαίσιο της κατηγορίας του Αρπινάτη εναντίον του Βέρρη⁸³². Ωστόσο, το ερώτημα είναι ποια ήταν η κατάσταση αναφορικά με τον θρίαμβο κατά την στιγμή της διεξαγωγής του. Είναι πιθανόν πως ο θρίαμβος έγινε εναντίον των Ισαύρων⁸³³. Οι πηγές πληροφορούν για μία αρκετά σημαντική επιτυχία των ρωμαϊκών όπλων, που όμοιά της δεν είχε υπάρξει στην περιοχή του Ταύρου⁸³⁴. Η απόδοση της επαρχίας της Κιλικίας σε έναν ύπατο, για να συνεχιστεί ο πόλεμος δεν σημαίνει ότι η εκστρατεία του Σερβιλίου δεν είχε επιτυχία. Πιθανώς ο Κικέρων είχε δώσει περισσότερη βάση σε αυτήν, για να την συγκρίνει με την καλύτερη πράξη του Βέρρη. Αλλά δεν αποκλείεται μία πολύ ευνοϊκή αντιμετώπιση από μέρος του λαού προς τον θριαμβευτή, δεδομένης και της αντιμετώπισης των πραγμάτων της Ασίας από την Ρώμη και της ανασφάλειας που επικρατούσε στην Μεσόγειο.

Αυτή η ανασφάλεια σχετιζόταν σε πολύ μεγάλο βαθμό με την έξαρση της πειρατείας η οποία ταλάνιζε για αρκετά χρόνια την Ρώμη. Η πολιτεία εξακολουθούσε να αντιμετωπίζει ζητήματα με τους πειρατές, οι οποίοι εμπόδιζαν τον ανεφοδιασμό της με σιτηρά και την ανάπτυξη του εμπορίου στην Μεσόγειο, με αποτέλεσμα η Ιταλία να βρίσκεται ενώπιον κινδύνου αποκλεισμού⁸³⁵. Γι' αυτό ακολούθησε η εκστρατεία του πραίτορα Μ. Αντωνίου στην Κρήτη με ένα ιδιαίτερο *imperium*, ενώ το ζήτημα λύθηκε χάρη στην εκστρατεία του Πομπήιου με ένα *extra ordinem imperium pro consule*⁸³⁶. Συνεπώς, η δράση του Σερβιλίου εναντίον των πειρατών δεν έλυνε γενικά το ζήτημα, αλλά αποτελούσε σταθμό στην προσπάθεια ολοκλήρωσης του πολέμου. Ο Σερβίλιος παρουσίασε το αποτέλεσμα της δικής του νίκης, όπως γινόταν με κάθε θριαμβευτή. Η επιτυχής αντιμετώπιση από τον λαό δείχνει την υποχώρηση του τελευταίου ως προς το κριτήριο που έθετε στην επιτυχία, δεδομένων των δυσκολιών της εποχής. Στην ουσία επρόκειτο για μία πρώτη νίκη επί των πειρατών και η παραπάνω αντίδραση δείχνει την δυσκολία που αυτοί προκαλούσαν⁸³⁷.

Η ευρεία αποδοχή της νίκης του Σερβιλίου και τα όρια της τελευταίας ανέδειξαν την αδυναμία της πολιτείας και της *nobilitas* να επιλύσει τα μεγάλα προβλήματα⁸³⁸. Ως γνωστόν,

⁸³² Κικ., *In Verr.*, 2.56-57· 5.66.

⁸³³ Δυστυχώς δεν σώζονται οι θριαμβικοί κατάλογοι για την εν λόγω περίοδο. Ωστόσο, η απόδοση του προσωνομίου Ισαυρικός υποδηλώνει έμμεσα πως ο κύριος εχθρός θεωρήθηκαν οι Ισαυροί. Βλ. *supra*, σελ. 99· 154. Ευτρ., 6.3.

⁸³⁴ R. KALLET-MARX, *Hegemony to Empire*, σελ. 295-296.

⁸³⁵ I.E. TZAMTZΗΣ, *Creta Romana*, σελ. 46-47. P. DE SOOUZA, *Piracy*, σελ. 141-148. R. KALLET-MARX, *Hegemony to Empire*, σελ. 305-312. G. RICKMAN, *The Corn Supply of Ancient Rome*, Oxford 1980 (= *The Corn Supply*), σελ. 50-51. Οι πηγές δίδουν μία εικόνα έντονης κρίσης για την Ιταλία αναφέροντας χαρακτηριστικά παραδείγματα της παρεμπόδισης μετακινήσεων ακόμη και υψηλά ιστάμενων προσώπων και απαγωγών. Βλ. Πλούτ., *Πομπ.*,

⁸³⁶ I.E. TZAMTZΗΣ, *Creta Romana*, σελ. 45-50. Σχετικά με την εκστρατεία του Πομπήιου βλ. Πλούτ., *Πομπ.*, 25-26. Αππ., *Μιθρ.*, 94. Δίων Κάσ., 36.37.1.

⁸³⁷ Πάντα ο θρίαμβος ήταν ακριβώς η παρουσίαση των αποτελεσμάτων της εκστρατείας ενός στρατηγού κατά τον χρόνο που είχε βρεθεί στην *provincia*. Στην προκειμένη περίπτωση ο Σερβίλιος έμεινε ένα διόλου ευκαταφρόνητο διάστημα στην περιοχή, το οποίο ήταν πέντε χρόνια. Αυτό επιβεβαιώνεται από το γεγονός πως ακόμη και στην περίοδο της Μέσης *Respublica* η Σύγκλητος αντικαθιστούσε έναν στρατηγό με έναν άλλο, του έδινε θρίαμβο, αλλά η εκστρατεία μπορεί να συνεχιζόταν.

⁸³⁸ Σχετικά με την αντιμετώπιση των προβλημάτων Μεσογείου κατά την δεκαετία του 70 π.Χ. βλ. I.E. TZAMTZΗΣ, *Creta Romana*, σελ. 45-48. R. KALLET-MARX, *Hegemony to Empire*, σελ. 293-312. A. KEAVENEY, *Lucullus*, σελ. 75-98. A.N. SHERWIN-WHITE, *Roman Foreign Policy*, σελ. 175-185. P. DE

τα εσωτερικά προβλήματα οδήγησαν στην διεκδίκηση φιλολαϊκών μεταρρυθμίσεων, οι οποίες επήλθαν στο πλαίσιο της υπατείας των Πομπήιου και Κράσσου το 70 π.Χ. με αποκορύφωμα την αποκατάσταση της δημαρχιακής εξουσίας στην θέση που είχε πριν από την συλλανική διευθέτηση. Η πράξη αυτή προσέδωσε μεγαλύτερη ισχύ στους *populares* και την *plebs*, η οποία εκφράστηκε κυρίως στην προσπάθεια αγροτικών και άλλων μεταρρυθμίσεων και στο πολιτικό επίπεδο στην απόδοση υπερβολικών εξουσιών στον Πομπήιο μέσω της λαϊκής συνέλευσης με σκοπό να εξαλείψει την πειρατεία και, αργότερα, τον Μιθριδάτη και τον Τιγράνη⁸³⁹.

Ωστόσο, ο Λούκουλλος ήταν εκείνος που θριάμβευσε πρώτος επί των τελευταίων το 63 π.Χ. Η εκστρατεία του στιγματίστηκε από την αντικατάστασή του από τον Γλαβρίωνα και από τον Πομπήιο χωρίς να έχει κατορθώσει να φέρει σε οριστικό πέρας τον πόλεμο, μολοντί είχε επιτύχει καίριο πλήγμα έναντι των αντιπάλων⁸⁴⁰. Ο θρίαμβός του συνδέθηκε με την κυριαρχία της *plebs* και των δημάρχων εξ αιτίας του *veto* εναντίον του θριάμβου και της αδυναμίας της συνέλευσης να εγκρίνει την τελετή⁸⁴¹. Αν και ο θρίαμβός του αμφισβητήθηκε λόγω της κατηγορίας πως δεν κέρδισε τον πόλεμο, ο Κικέρων προσπάθησε να πείσει τους πολίτες πως στην πραγματικότητα ο θρίαμβος τους ανήκει: *Nostra semper feretur et praedicabitur L. Lucullo dimicante [...] nostra sunt tropaea, nostra monumenta, nostri triumphphi. Quae quorum ingeniis efferentur, ab eis populi Romani celebratur*⁸⁴². Με αυτά τα λόγια ο Αρπινάτης ολοκλήρωσε την αναφορά του στην εκστρατεία του Λούκουλλου αποδίδοντάς της την πρέπουσα σημασία της. Πριν από αυτή την αναφορά ανέλυσε διεξοδικά την συμβολή του στην ασφάλεια της Κυζίκου και στην εξασφάλιση των συμφερόντων του *Populus Romanus* στον Πόντο και όλη την ευρύτερη περιοχή. Το άξιο λόγου είναι πως ο κάτοχος του *imperium militiae* παρουσιάζεται από τον Κικέρωνα ως ένας μεσάζων του *Populus* στην προσπάθειά του να κερδίσει τον Μιθριδάτη και να κατακτήσει τον Πόντο⁸⁴³. Συνέπεια τούτου ήταν το γεγονός της οικειοποίησης της δόξας και της φήμης από τον *Populus*⁸⁴⁴. Τελικά, το αποτέλεσμα ήταν όλα τα τρόπαια, τα μνημεία και οι θρίαμβοι να ανήκουν πρωτίστως στον *Populus*.

Ο Κικέρων επιχειρεί να αναδείξει τον ρόλο του λαού στον πόλεμο και σε κάθε μορφή εορτασμού της νίκης. Το παν για τον Κικέρωνα είναι να γίνει αποδεκτό από τον λαό ότι στην πραγματικότητα εκείνος πολεμά μέσω του *magistratus*. Ο τελευταίος με την δράση του γεμίζει με δόξα τον λαό, ο οποίος απολαμβάνει το αποτέλεσμα της επιτυχίας. Η ανάδειξη του λαού

SOUZA, *Piracy*, σελ. 141-149. Ωστόσο, πρέπει να σημειωθεί ότι σε αυτήν την εποχή η Ρώμη κατόρθωσε και διατήρησε την ισχύ της στην Μεσόγειο επιχειρώντας να επεκτείνει την κυριαρχία της περαιτέρω παρά τις δυσκολίες που έθετε ο Σερτώριος στην Ισπανία και οι πειρατές με τον Μιθριδάτη στην Ανατολή.

⁸³⁹ R. SEAGER, *Pompey*, σελ. 30-47.

⁸⁴⁰ A. KEAVENEY, *Lucullus*, σελ. 124-128.

⁸⁴¹ Βλ. *supra*, σελ. 49.

⁸⁴² Κικ., *Pro Arch.* 21.

⁸⁴³ Κικ., *Pro Arch.*, 21: *Populus enim Romanus aperuit Lucullo imperante Pontum quondam opibus et ipsa natura et regione vallatum, populi Romani exercitus eodem duce non maxima manu innumerabilis Armeniorum copias fudit...*

⁸⁴⁴ Κικ., *Pro Arch.*, 21: *Qui libri non modo L. Lucillum, fortissimum et clarissimum virum, verum etiam populi Romani nomen inlustrant [...] populi Romani laus est urbem amicissimam Cyzicenorū eiusdem consilio ex omni impetu regio atquae totius belli ore ac faucibus ereptam esse atque servatam.*

εντάσσεται, ενδεχομένως, στην τάση που είχε αναπτυχθεί, σύμφωνα με την οποία γινόταν λόγος για το *imperium populi romani* και τα *res populi*⁸⁴⁵. Επίσης, η σημασία του λαού φαινόταν και από το γεγονός πως εκείνος εξέλεγε τους άρχοντες, ενώ τα *concilia plebis/comitia tributa* είχαν αποδώσει αρκετές φορές έκτακτες εξουσίες *cum imperio*⁸⁴⁶.

Φυσικά, ο λαός εννοείται εδώ στην επίσημη μορφή του *Populus Romanus* ταυτιζόμενος ουσιαστικά με την *civitas*, την *Respublica* και την *urbs*⁸⁴⁷. Το γεγονός αυτό δίνει επιπλέον αξία στον θρίαμβο, αφού αυτός διεξαγόταν στο εσωτερικό της *urbs* με πλήρες *imperium* για να παρουσιαστεί η νίκη επί του *militiae* χώρου, που εν προκειμένω ήταν ο Πόντος και η Μ. Ασία⁸⁴⁸. Σε προέκταση αυτής της θέσης μπορεί να συμπεράνει κανείς ότι αφού η εξουσία ανήκε στον *Populus*, τότε ήταν λογικό να του ανήκει η *laus* και ο θρίαμβος⁸⁴⁹. Το γεγονός ήταν σημαντικό, καθώς ο θρίαμβος ήταν ένα προνόμιο της *nobilitas* και του κάθε άρχοντα *cum imperio*, ο οποίος κινούσε με την πομπή την συμμετοχή του λαού στον πόλεμο και την νίκη⁸⁵⁰. Η άποψη του Κικέρωνα θέτει στο περιθώριο τους άρχοντες υπέρ του λαού και τους καθιστά απολύτως όργανά του. Κατά μία έννοια αυτή η αντίληψη θα μπορούσε να επεκτείνει την δράση της *civitas* στο *militiae* πεδίο ανεξάρτητα από την νομική της σχέση με αυτόν.

Ουσιαστικά η θέση του Κικέρωνα εξυψώνει τον ρόλο του επίσημου *Populus Romanus*, ο οποίος στην περίπτωση του θριάμβου είναι ταυτισμένος με το *domi* πεδίο. Το τελευταίο είναι ο υποδοχέας του θριάμβου και με αυτόν τον τρόπο ο θεσμός φέρνει σε επαφή αυτόν τον αστικό χώρο με τον πολεμικό χώρο, στον οποίο ο πρώτος καλείται να ασκήσει εξουσία⁸⁵¹. Βασικά, ο Αρπινάτης αντιστρέφει το σχήμα του θριάμβου, βάσει του οποίου ο στρατηγός ήταν ο πρωταγωνιστής και επιστρέφοντας με την πλήρη εξουσία του, για να δείξει τα σημεία της νίκης του κάνοντας την *civitas* ομοίως με εκείνον κάτοχο της επιτυχίας. Για τον Αρπινάτη ο *Populus*, δηλαδή όλη η πολιτεία, είναι εξ αρχής ο κάτοχος της εκστρατείας και της επιτυχίας, η οποία ενδέχεται να μην είναι πάντα καθοριστικής σημασίας.

Το γεγονός μπορεί να συνδεθεί με την προσπάθεια ακύρωσης του θριάμβου του Λούκουλλου από την συνέλευση στο πλαίσιο μίας πολιτικής διάστασης και της κατηγορίας πως ο ανθύπατος δεν είχε ολοκληρώσει τον πόλεμο. Απεναντίας, ο Κικέρων φαίνεται να υποστηρίζει, εμμέσως, πως αυτή η εκστρατεία αύξησε την στρατηγική επιρροή της Ρώμης στην Ανατολή. Γι' αυτόν

⁸⁴⁵ J. RICHARDSON, *The Language of Empire*, σελ. 63-116.

⁸⁴⁶ E.S. GRUEN, *The Last Generation*, σελ. 534-543.

⁸⁴⁷ Βλ. *supra*, σελ. 151.

⁸⁴⁸ H.S. VERSNEL, *Triumphus*, σελ. 164-170.

⁸⁴⁹ Βλ. P.A. BRUNT, *Laus Imperii*, σελ. 159-191. G. BURTON-K. HOPKINS, *Death and Renewal*, σελ. 107-118.

⁸⁵⁰ C.J. HÖLKESKAMP, *Reconstructing the Roman Republic*, σελ. 57-59· 98-124. σελ. T.ITGENSTHORST, *Tota Illa Pompa*, σελ. 193-200.. N. ROSENSTEIN, "Aristocratic Values", σελ. 385-382.

⁸⁵¹ Βλ. Λίβ., 45.36-39. Η θέση του Κικέρωνα βρίσκει ομοιότητες στον Λίβιο, ο οποίος παραθέτει την ομιλία του Σ. Σουλπικίου Γάλβα σε *contio* σχετικά με την ψήφιση του νόμου για τον θρίαμβο του Αιμιλίου Παύλου. Ο Σέρβιος τόνιζε την λαϊκή διάσταση του θριάμβου, ο οποίος γινόταν προς όφελος της πολιτείας και του λαού και αφορούσε το καλό του συνόλου. Ο Κικέρων δείχνει να εννοεί αυτή την θέση του *Populus* ως την κυρίαρχη απέναντι στον ίδιο τον στρατηγό. Η ανάδειξή της ταυτίζεται, ενδεχομένως, με την διατύπωση των απόψεων για την επαύξηση των ορίων της πολιτείας διά της άσκησης του *imperium*, το οποίο λειτουργούσε σε αυτήν την περίπτωση ως μέσο αυτής της *auctio*. Βλ. Κ. ΒΛΑΧΟΣ, *Από την patria iuris στον pater patriae*, σελ. 43-57.

τον λόγο ο λαός έπρεπε να δεχθεί τον θρίαμβο. Άρα, μία επιτυχία σαν αυτή έπρεπε να γίνεται αποδεκτή από τον λαό, αφού ήταν δική του. Βέβαια, μία τέτοια στάση ίσως εξυπηρετούσε και έναν στρατηγό, που η εκστρατεία του ετίθετο υπό αμφισβήτηση. Πιθανώς, ο άμεσος στόχος του Κικέρωνα ήταν να έχει την πολιτική στήριξη του Λούκουλλου σε μία σειρά ζητημάτων που σχετίζονταν με την υπόθεση του Κατιλίνα και την εκλογή του Μουρήνα και η υποστήριξη προς τον θρίαμβό του ήταν σημαντική, καθώς με η αποδοχή του κικερωνικού επιχειρήματος θα συνιστούσε ενίσχυση του ρόλου του Λούκουλλου. Εξάλλου, το επιχείρημα αυτό δεν φαίνεται να μείωνε την αξία των στρατηγών γενικά, αφού ο Κικέρων δικαιολογούσε την εκστρατεία του Λούκουλλου, που είχε πολεμηθεί ως αναποτελεσματική από κάποιους *populares*⁸⁵².

Παρά το γεγονός πως ο Λούκουλλος δεν μπόρεσε να οριστικοποιήσει την ολοκλήρωση του πολέμου, η παρουσία στον θρίαμβό του μίας διόλου ευκαταφρόνητης λείας και μίας τεράστιας ποσότητας πλούτου και εχθρών καθιστούσε σαφές προς τον λαό ότι η εκστρατεία του ήταν σημαντική. Σύμφωνα με την περιγραφή του Πλούταρχου ο θρίαμβος ήταν εντυπωσιακός, καθώς παρουσιάστηκαν 60 στρατηγοί των βασιλιάδων, όπλα, πολύτιμα βασιλικά αντικείμενα και 2.700.000 αργυρά νομίσματα⁸⁵³. Πέρα από την ολοκλήρωση του πολέμου ίσως θα ήταν δύσκολη η μη τέλεση ενός θριάμβου, δεδομένης της ύπαρξης αυτών των αντικειμένων⁸⁵⁴. Η πομπή κατέδειξε την ποιοτική εξέλιξη του θεσμού, αφού η Ρώμη παρουσίαζε πλούτο από μία άδοξη κατά κάποιο τρόπο εκστρατεία ανάλογο με εκείνον, που προερχόταν από τις μεγαλύτερες επιτυχίες της *Μέσης Respublica*.

β. Η εξέλιξη της πομπής του θριάμβου και η διάλυση της *Respublica*

Η επικράτηση της πρώτης τριανδρίας δεν εμπόδισε την διεξαγωγή θριάμβων. Ο Πωμπτίνος θρίαμβευσε το 54 π.Χ. με επεισοδιακό τρόπο. Η ψήφιση του νόμου από την λαϊκή συνέλευση πέρασε κατόπιν υποστήριξης από τον άλλοτε *legatus* του Σ. Γάλβα και άλλους ολιγαρχικούς υποστηρικτές⁸⁵⁵. Με αυτόν τον τρόπο ο Πωμπτίνος διέθετε *imperium militiae* για να θριαμβεύσει στις 3 Νοεμβρίου του 54 π.Χ. Ο Κικέρων χαρακτηρίζει ευεργετικές τις πράξεις του για την *Respublica*⁸⁵⁶. Ωστόσο, η έλλειψη πληροφοριών καθιστά αδύνατη την γνώση της

⁸⁵² A. KEAVENEY, *Lucullus*, σελ. 134-135· 137-138.

⁸⁵³ Πλούτ., *Λούκ.*, 37.5. I. ÖSTENBERG, *Staging the World*, σελ. 28-29· 45-49· 68-70. Η σύγκριση με τις αντίστοιχες πομπές του 2ου αι. π.Χ. καταδεικνύει το μεγαλείο του εγχειρήματος του Λούκουλλου και την ευρύτερη σημασία του συγκεκριμένου πολέμου στην Ανατολή.

⁸⁵⁴ Λίβ., 45.36-39. Αυτή ήταν η επιχειρηματολογία του Σέρβιου Σουλπικίου Γάλβα κατά την διαδικασία έγκρισης του θριάμβου του Λ. Αιμιλίου Πάουλου το 167 π.Χ., όταν ο λαός ήταν έτοιμος να ακυρώσει τον θρίαμβο. Ο Γάλβας προσπάθησε να τους συνενώσει λέγοντας ότι τα αντικείμενα και ο πλούτος από την εκστρατεία ήταν τόσο μεγάλα, που έπρεπε να εισαχθούν στην Ρώμη με επίσημο τρόπο και όχι με τρόπο άδοξο ή ακόμη και να μην εισαχθούν καθόλου.

⁸⁵⁵ Βλ. *supra*, σελ. 55· 105.

⁸⁵⁶ Κικ., *De Prov. Cons.*, 32: C. Pomptinus, fortissimus vir, ortum repente bellum Allobrogum atque hac scelerata coniuratione excitatum proeliis fregit eosque domuit qui lacessierant, et ea victoria contentus re publica metu

αντίδρασης του λαού, στον οποίο παρουσιάστηκε ο θρίαμβος. Το βέβαιο είναι πως ο Πωμπτήνος είχε να παρουσιάσει μία σημαντική νίκη, η οποία όμως είχε συμβεί οκτώ χρόνια νωρίτερα και, ενδεχομένως, είχε ξεπεραστεί από τις επιτυχίες του Καίσαρα.

Οι θρίαμβοι του Καίσαρα χαρακτηρίστηκαν από την προσπάθεια του θριαμβευτή να επιβληθεί στην πολιτεία ως ο κύριος εκφραστής της. Εισήγαγε τους τέσσερις από τους πέντε θριάμβους του τον Σεπτέμβριο του 46, ήτοι μέσα σε διάστημα ενός μήνα⁸⁵⁷. Οι πηγές κάνουν λόγο για παρουσία πλούσιας λείας και πάμπολλων λαφύρων και αιχμαλώτων. Όσον αφορά τους τελευταίους, ο Αππιανός σημειώνει ότι ο Καίσαρ αναγνώριζε την απέχθεια, η οποία θα προκαλείτο στον λαό σε περίπτωση που βρίσκονταν ανάμεσα στους αιχμαλώτους και ηττημένοι του εμφυλίου πολέμου. Τονίζει ακόμη ότι ούτε εκείνος επιθυμούσε κάτι τέτοιο: *τὰ δὲ Ῥωμαίων φυλαζόμενος ἄρα, ὡς ἐμφύλια οὐκ εἰκότα τε αὐτῷ καὶ Ῥωμαίοις αἰσχροῦ καὶ ἀπαΐσια, ἐπιγράψαι θριάμβῳ*⁸⁵⁸. Σε παρόμοιο ύφος ο Βέλλειος Πατέρκουλος αναφέρεται από κοινού στους πέντε θριάμβους του Καίσαρα και στην απόφασή του να αποδώσει αμνηστία σε όσους Ρωμαίους είχαν πολεμήσει εναντίον του, την οποία ανακοίνωσε μόλις επέστρεψε από τις εκστρατείες του⁸⁵⁹.

Ωστόσο, ο Αππιανός συνεχίζει λέγοντας ότι ο Καίσαρ παρουσίασε μέσω εικόνων και γραπτών αναφορών το τέλος του βίου κάποιων βασικών εσωτερικών του αντιπάλων εξαιρουμένου του Πομπήιου λόγω της δημοτικότητας και του κύρους που διέθετε⁸⁶⁰. Η προσεκτική εξέταση του κειμένου καταδεικνύει ότι παρουσιάστηκε ο θάνατος αυτών των Ρωμαίων. Κοινό στοιχείο σε όλες τις περιπτώσεις αποτελούσε το γεγονός πως και οι τρεις είχαν αυτοκινήσει. Πιθανώς, αυτή η κατάσταση επιχειρήθηκε να συνδεθεί από τον Καίσαρα με την προαναφερθείσα αμνηστία του. Σε αυτήν την περίπτωση ο Καίσαρ ήθελε να δείξει ότι δεν είχε σφάλει ο ίδιος ούτε είχε σκοτώσει εκείνος τους αντιπάλους του. Απεναντίας, οι τελευταίοι ήταν κύριοι των αποφάσεών τους. Η απάντηση του λαού ήταν άμεση, καθώς το πλήθος δυσανασχέτησε από το θέαμα και φοβήθηκε για την δική του μοίρα. Έτσι, αποδεικνύεται ότι ο λαός εξακολουθούσε να θεωρεί πως ο θρίαμβος διέπετο από συγκεκριμένα στοιχεία, τα οποία τον χαρακτήριζαν και αποτελούσαν μέρος της συλλογικής τους μνήμης⁸⁶¹.

Παρόλα αυτά ο Καίσαρας προέβη σε ειδική μνεία προς τους πολίτες εκείνους, οι οποίοι είχαν ταχθεί εναντίον του. Πιθανώς, ο τρόπος παρουσιάσής τους σκόπευε να δείξει στους υπόλοιπους Ρωμαίους πολίτες την αδικία, που είχαν διαπράξει κατά της πατρίδας. Απεναντίας,

liberata quievit. Για την έννοια της σωτηρίας της Respublica-patria βλ. Κ. ΒΛΑΧΟΣ, *Από την patria iuris στον pater patriae*, σελ. 65· 115.

⁸⁵⁷ Βλ. *supra*, σελ. 57.

⁸⁵⁸ Αππ., *Ῥωμ. Εμφ.*, 2.101.

⁸⁵⁹ Βέλ. Πατ., 2.56.1-2.

⁸⁶⁰ Αππ., *Ῥωμ. Εμφ.*, 2.101.

⁸⁶¹ Αυτό προκύπτει έμμεσα και από τις αναφορές των πηγών, βάσει των οποίων απαγορευόταν ο θρίαμβος εναντίον Ρωμαίων πολιτών. Βλ. Βαλ. Μάξ., 2.8.7. Κικ., *Phil.*, 14.22-24. Για την σύνδεση του θριάμβου με τους εμφυλίους πολέμους βλ. C.H. LANGE, "Triumph and Civi War", σελ. 67-86. W. HAVENER, "A Ritual against the Rule?", σελ. 165-177.

ο Καίσαρας χάρη στην *clementia* του τασσόταν ενάντια στις δικές τους πράξεις⁸⁶². Πιθανώς, η εκ μέρους του παρουσίαση του τρόπου θανάτου τους δεν ενέπλεκε τον Καίσαρα ως υπεύθυνο και δεν είχε στόχο να τονίσει την ήττα Ρωμαίων πολιτών, αλλά την δική του έντιμη στάση υπέρ της πατρίδας. Η χρήση αυτών των μέσων δείχνει πως ο θρίαμβος είχε εξελιχθεί κατ'εξοχήν σε ένα μέσο παρουσίασης των εσωτερικών διαφορών και εν τέλει ανασύνθεσης της ιδέας της πολιτείας νομιμοποιώντας τον νικητή-θριαμβευτή. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ήταν ο θρίαμβος της Μούνδας εναντίον των υιών του Πομπήιου. Ο θρίαμβος έγινε τον Οκτώβριο του 45 π.Χ. Ο Καίσαρ ήταν ήδη δικτάτωρ επί δεκαετία και *pater patriae*⁸⁶³. Ο Πλούταρχος τονίζει ρητά πως ο θρίαμβος αυτός είχε αποκλειστικά εμφύλια διάσταση και ο Καίσαρ δεν προέβη σε μνηεία της νίκης με τις καθιερωμένες επιστολές⁸⁶⁴. Ο θρίαμβος είχε διεξαχθεί αναφορικά με τα εσωτερικά προβλήματα της πατρίδας. Δεδομένου ότι ο Καίσαρας ήταν ήδη πατέρας της πατρίδας, ενδέχεται να αποσκοπούσε στην εμπέδωση αυτής της ιδιότητας από την *civitas*. Η σύνδεση του θριάμβου και ιδίως αυτού του θριάμβου με την *patria* προκύπτει από την συσχέτιση του τίτλου *pater patriae* με παραδοσιακά στοιχεία του θριάμβου. Το αποτέλεσμα της ως άνω διαδικασίας ήταν το δικαίωμα που του αποδόθηκε να φορά στις δημόσιες τελετές την Θριαμβική στολή⁸⁶⁵.

Ο θρίαμβος ήταν ένας επίσημος θεσμός της *Respublica*. Διέθετε ένα περιεχόμενο που αποσκοπούσε στην εμφάνιση του θριαμβευτή ως του κομίζοντος την *Felicitas* στην πολιτεία⁸⁶⁶. Τούτων δεδομένων και σε συνδυασμό με τις τιμές που καθιστούσαν τον Καίσαρα σωτήρα και πατέρα της πατρίδας πιθανώς ο Καίσαρ πίστευε ότι μπορούσε να ξεπεράσει τον εμφύλιο διχασμό και να δείξει διά της αντίθεσης ακόμη και με τους εσωτερικούς του αντιπάλους ότι εκείνος συνδεόταν με την πατρίδα και επιθυμούσε το καλό της⁸⁶⁷. Αυτό προκύπτει από την εκ μέρους του αιτιολογία για το ξεκίνημα του εμφυλίου σύμφωνα με την οποία εκείνος ως υποστηρικτής της ιδέας της πατρίδας όφειλε να την βοηθήσει ενάντια στους άλλους, οι οποίοι δρούσαν εις βάρος της⁸⁶⁸. Ο χώρος του *domi* πεδίου είναι σημαντικός, διότι

⁸⁶² Ωστόσο, η έστω έμμεση παρουσίαση Ρωμαίων πολιτών στον θρίαμβο, η αντίδραση των πολιτών και ο θρίαμβος του 45 π.Χ. αποτελούσαν πράξεις που θα μπορούσαν να διακινδυνεύσουν την πολιτική της *clementia*, η οποία βασιζόταν ακριβώς στην συγχώρεση και την επιείκεια, καθώς και στην γενναιοδωρία. Για την *clementia Caesaris* βλ. Κ. ΒΛΑΧΟΣ, *Από την patria iuris στον pater patriae*, σελ. 145-165. S. WEINSTOCK, *Divus Julius*, σελ. 241-243.

⁸⁶³ Η Σύγκλητος μετά την νίκη του στην Μούνδα του απέδωσε μία σειρά από τιμές, μεταξύ των οποίων η δικτατορία για δέκα έτη και εν συνεχεία εφ' όρου ζωής και ο τίτλος του σωτήρα και πατέρα της πατρίδας. Δίων Κάσος., 43.43-45. 44.4.4. Αππ., *Ρωμ. Εμφ.*, 2.106.

⁸⁶⁴ Πλούτ., *Καίσαρ.*, 56.

⁸⁶⁵ Δίων Κάσος. 43.43-45.

⁸⁶⁶ H.S. VERSNEL, *Triumphus*, σελ. 382-396.

⁸⁶⁷ Ο Καίσαρ έλαβε τον τίτλο του *pater patriae* το 45, ενώ επιχείρησε, ενδεχομένως, να συνδεθεί με τις απαρχές της Ρώμης και τους ιδρυτές και ήρωές της, όπως ο Ρωμύλος, ο Αινείας και ο Κάμιλλος. Η σύνδεση με τον τελευταίο σχετιζόταν και με τον θρίαμβο, αφού του δόθηκε η άδεια να εισέλθει με λευκό ίππο στην Ρώμη κατά τον θρίαμβο, όπως είχε συμβεί και με τον Κάμιλλο. Βλ. Δίων Κάσος., 43.14.3. S. WEINSTOCK, *Divus Julius*, σελ. 71-75. G. SUMMI, *Ceremony and Power*, σελ. 58.

⁸⁶⁸ Αππ., *Ρωμ. Εμφ.*, 2.32-33· 73-74. Δίων Κάσος., 41.1-4. Όπως ο Καίσαρ ισχυριζόταν ότι υπερασπιζόταν την πατρίδα εναντίον εκείνων που την εθχερεύονταν έτσι και ο Πομπήιος και οι *optimates* υποστήριζαν το ίδιο εναντίον του Καίσαρα. Βλ. Αππ., *Ρωμ. Εμφ.*, 2.32· 50-51· 72. Βλ. Και Αππ., *Ρωμ. Εμφ.*, 1.55, στο οποίο ο Αππιανός τονίζει ότι όλες οι εμφύλιες αντιμαχόμενες πλευρές έβλεπαν την πατρίδα ως τρόπαιο και χρησιμοποιούσαν ως πρόφαση την υπεράσπισή της.

ο Καίσαρ εισήλθε στην εγκαταλελειμμένη από τους συγκλητικούς πόλη και ανέλαβε την εξουσία της. Σε αντιδιαστολή με την ως άνω πράξη ο θρίαμβος αποτελούσε την κατάληξη της ένοπλης δράσης του στρατηγού για την πολιτεία. Η αποστολή του ολοκληρωνόταν επιτυχώς μόνο μετά την είσοδο στο *domi* και την πραγματοποίηση όλων των σχετικών τελετουργικών πράξεων⁸⁶⁹.

Η έτερη λειτουργία του θριάμβου συνίστατο στην παρουσίαση των κατορθωμάτων από τις επαρχίες. Σε αυτό το πλαίσιο ο Καίσαρ δεν ήταν φειδωλός. Οι πληροφορίες των πηγών κάνουν λόγο για κολοσιαία ποσά και λάφυρα από τις νίκες του⁸⁷⁰. Είναι χαρακτηριστικό ότι αυτές εκτάθηκαν σε όλο τον χώρο της Μεσογείου. Ο Καίσαρ εόρτασε πέντε θριάμβους ξεπερνώντας με αυτόν τον τρόπο τους προηγούμενους θριαμβευτές. Ο αντίπαλος σε αυτό το πεδίο ήταν ο Πομπήιος, ο οποίος είχε τελέσει τρεις θριάμβους και από τις τρεις ηγείρους, ενώ ο τελευταίος ήταν ο σημαντικότερος⁸⁷¹. Με τους θριάμβους του ο Καίσαρας ολοκλήρωσε την εξέλιξη αυτή. Η διαφορά με τον Πομπήιο και τους λοιπούς θριαμβευτές συνίστατο στην ταχύτητα και στο γεγονός πως όλοι οι θρίαμβοί του έγιναν την ίδια περίπου χρονική στιγμή. Επιπλέον, αναδείκνυαν και την θεσμική μεταβολή της *Respublica*. Κατά την περίοδο της συγκλητικής κυριαρχίας η Ρώμη εξαπλώθηκε σταδιακά στην Μεσόγειο και ο κάθε θρίαμβος συνιστούσε ένα τμήμα της όλης εξέλιξης. Στο πλαίσιο της επικράτησής του στην πολιτεία όλος ο εξωτερικός κόσμος παρουσιάζεται από έναν άνθρωπο κατά την ίδια στιγμή. Η απόδοση του τίτλου *imperator* ως ονόματος το 45 π.Χ. συμβολίζει αυτήν την προοπτική. Έτσι, το *imperium militiae* εξυπηρετούσε πάντα τις ανάγκες ανάπτυξης της *civitas* και της *domus*. Το αποτέλεσμα ήταν η χρήση από τον Καίσαρα όλων των στοιχείων, που είχαν οικοδομήσει την πατρίδα του ρωμαϊκού κράτους, προκειμένου να ταυτιστεί το συμφέρον του με το κράτος αυτό.

γ. Το συμφέρον της πολιτείας και η πομπή από τον θάνατο του Καίσαρα ως το τέλος της *Respublica*

Η έννοια της *civitas* και της ταυτότητας των Ρωμαίων πολιτών είχε ιδιαίτερη σημασία στους θριάμβους των Λέπιδου και Πλάνκου. Ο Βέλλειος Πατέρκουλος αναφέρει τις λαϊκές αντιδράσεις κατά την εισαγωγή των θριάμβων, βάσει των οποίων οι αντιδρώντες κατηγορούσαν τους θριαμβευτές ότι δεν θρίαμβευαν εναντίον των μη Ρωμαίων αλλά των αδελφών τους: *Eoque inter iocos militaris, qui currum Lepidi Plancique secuti erant, inter execrationem civium usurpabant hunc versum: De germanis, non de Gallis duo triumphant consules*⁸⁷².

Στο ίδιο μήκος κύματος κινούνται και οι πληροφορίες του Αππιανού. Σύμφωνα με αυτές ο Λέπιδος παρουσίασε στον θρίαμβο ενώπιον του λαού το πρόγραμμα των προγραφών εισαγάγοντας ανοιχτά την εμφύλια διαμάχη στο πλαίσιο του εμφυλίου: *γιγνομένων δὲ τούτων Λέπιδος ἐπὶ Ἰβηρσιν ἐθρίαμβευε, καὶ προντέθη διάγραμμα οὕτως ἔχον: ἄγαθὴ τύχη προειρήσθω*

⁸⁶⁹ Βλ. σχετικά M. BEARD-M. CRAWFORD, *Roman Religions*, σελ. 43-44.

⁸⁷⁰ Πλούτ., *Καίσαρ*, 55.

⁸⁷¹ G. SUMI, *Ceremony and Power*, σελ. 58. I. ÖSTENBERG, *Staging the World*, σελ. 283-288.

⁸⁷² Βελ. Πατ., 2.67.4.

πᾶσι καὶ πάσαις θύειν καὶ εὐωχεῖσθαι τὴν ἡμέραν τὴν παροῦσαν: ὅς δ' ἂν μὴ φαίνεται ταῦτα ποιῶν, ἐν τοῖς προγεγραμμένοις ἔσται'. Ὁ μὲν δὴ θριάμβον ἐς τὰ ἱερά ἀνήγε, παραπεμπόντων αὐτὸν ἀπάντων μετὰ σχήματος ἰλαροῦ καὶ γνώμης δυσμενοῦς⁸⁷³. Ο συνδυασμός των πληροφοριῶν δεικνύει πως ο Λέπιδος εισήγαγε θέματα της πολιτικής και εμφύλιας πραγματικότητας στο πλαίσιο του θριάμβου. Κάλεσε τους πολίτες να προβούν σε θυσίες και εορτασμούς στο όνομα των θεῶν προς τιμὴν εκείνης της ημέρας. Ὅποιος δεν θα συμμετείχε θα εγγραφόταν αμέσως στους προγραμμαμένους του νέου εμφυλίου πολέμου. Ο θρίαμβος χρησιμοποιήθηκε ἀπὸ τον θριαμβευτὴ για τὴν ενοποίηση της *civitas* καὶ τὴν προσάρτησή της στὴν πλευρά των νικητῶν διὰ του ἰδίου.

Προφανῶς, ο θρίαμβος ἦταν ἡ πιο κατάλληλη πρὸς τούτο διαδικασία. Κόμιζε στὴν Ρώμη το ευτυχές μήνυμα τῆς κοινῆς νίκης τῆς πολιτείας ἐναντὶ των εχθρῶν τῆς. Ἐφερνε πλοῦτο καὶ μέσω του θριάμβου γνωστοποιούνταν στους πολίτες πως ἡ Ρώμη αὐξάνει τὴν ἰσχύ τῆς λαμβάνοντας πρὸς τούτο τὴν θεϊκὴ εὐνοια⁸⁷⁴. Ἡ δημοτικότητα του θεσμοῦ ἦταν ἰκανή, για να χρησιμοποιηθεῖ στο πλαίσιο τῆς πολιτικῆς σκοπιμότητας, μολοντὶ ἡ νίκη, για τὴν ὁποία εἶχε διεξαχθεῖ ο θρίαμβος, δεν σχετιζόταν με τον εμφύλιο. Επιπλέον, ο θρίαμβος συνέβαινε στο *domi* πεδίο καὶ αναφερόταν στον ἰδρυτὴ Θεὸ τῆς πόλης *Jupiter Optimus Maximus*⁸⁷⁵. Ἡ ἰδιαίτερη βαρύτητά του καὶ ἡ ευκαιρία που ἔδινε να ἐπικοινωνήσουν ο θριαμβευτὴς με τον λαὸ ἔδινε τὴν δυνατότητα να χρησιμοποιηθεῖ για ἐσωτερικούς λόγους. Ἐνταγμένη ἡ πράξη στο ἱστορικὸ πλαίσιο τῆς μπορεῖ να ἐρμηνευθεῖ ὡς μία προσπάθεια τῆς τριανδρίας να προσεταιριστεῖ τον λαὸ τῆς πόλης καὶ να θέσει με ἥπια ἰσχύ τὴν κυριαρχία τῆς στὴν ἐδρα τῆς *civitas* ἐν ὄψει τῆς δύσκολης συνέχειας ἐναντίον των Κάσσιου καὶ Βρούτου⁸⁷⁶.

Ο λαὸς ἀκολούθησε τον θριαμβευτὴ στο Καπιτώλιο. Σε ἀντίθεση με τὴν πράξη του Σκιπίωνα Ἀφρικανοῦ, ο ὁποῖος εἶχε καλέσει τους πολίτες να τον ἀκολουθήσουν στο Καπιτώλιο σε μία πομπή, που θύμιζε τον θρίαμβό του, στὴν περίπτωση του Λέπιδου οἱ πολίτες

⁸⁷³ Ἀπ., Ρωμ. Εμφ., 4.31.

⁸⁷⁴ Βλ. *supra*, σελ. 129.

⁸⁷⁵ S. WEINSTOCK, *Divus Julius*, σελ. 67-68. I. ÖSTENBERG, *Staging the World*, σελ. 3. M. BEARD, *The Roman Triumph*, σελ. 219-256. Για τὴν ταυτοτικὴ σχέση των ὀρων *domus-civitas-Respublica-patria* βλ. Κ. ΒΛΑΧΟΣ, *Ἀπὸ τὴν patria iuris στον pater patriae*, σελ. 9-26. Για τὴν σημασία του *Jupiter Optimus Maximus* βλ. Λίβ., Κικ., J.R. FEARS, *Jupiter and Roman Imperial Ideology*, σελ. 34-55. Ἡ προσπάθεια προσεταιρισμοῦ του λαοῦ ἐπιχειρήθηκε να γίνεῖ στο πλαίσιο του θριάμβου, ἐπειδὴ αὐτὸς συμβόλιζε καὶ θεσμικὰ τὴν ἔνωση τῆς *civitas*, τὴν πρόδοό τῆς, τὴν κάθαρση καὶ, κατὰ μία ἔννοια, ἕνα νέο ξεκίνημα. Βλ. H.S. VERSNEL, *Triumphus*, σελ. 384-396. Αὐτὰ τα χαρμόσυνα μηνύματα του θριάμβου ἴσως ἐπιχειρήθηκε να αξιοποιηθοῦν, για να παρουσιαστεῖ ὡς ευτυχῆς για τὴν πολιτεία ἡ κυριαρχία τῆς τριανδρίας, μέλος τῆς ὁποίας ἦταν ο Λέπιδος. Αὐτὸ φαίνεται ἀπὸ τον τρόπο αξιοποίησης του θριάμβου ἀπὸ τον Καίσαρα ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἄλλους *imperatores*, ὅπως ο Σύλλας. Ἡ πρόσκληση πρὸς τον λαὸ μπορεῖ να ἰδῶθεῖ στὴν βάση τῆς παραδοσιακῆς λειτουργίας του θεσμοῦ, ὅπου οἱ θριαμβευτὲς ἀπευθύνονταν στον λαὸ προσπαθώντας να τον πείσουν με τὴν παρουσίαση των κατορθωμάτων τους ὅτι ἐπράξαν τα δέοντα για τὴν *civitas* καθιστώντας τον λαὸ συμμετοχο καὶ κριτὴ των πράξεών τους. Βλ. K.J. HÖLKESKAMP, *Reconstructing the Roman Republic*, σελ. 57-59· 98-124.

⁸⁷⁶ Το 42 π.Χ. ἀκολούθησε ἡ μάχη των Φιλίππων, στὴν ὁποία οἱ Οκτάβιος καὶ Αντόνιος νίκησαν τους "Ἐλευθερωτὲς" Βρούτο καὶ Κάσσιο. Ἡ τριανδρία κατόρθωσε να ἐλέγξει ὅλη τὴν Αυτοκρατορία ἐκτὸς των ἐδαφῶν, ἐπὶ των ὁποίων κυριαρχούσε ἀκόμη στὴν Δύση ο Σέξτος Πομπήιος. Βλ. C. MACKAY, *Ἀρχαία Ρώμη*, σελ. 223-225.

δυσανασχέτησαν⁸⁷⁷. Η αντίδραση του λαού και του στρατού εκφράστηκε με την κατηγορία προς τους Λέπιδο και Πλάνκο ότι θριάμβευσαν εναντίον των αδελφών τους και όχι εναντίον των Γαλατών. Χαρακτηριστικά ειπώθηκε ότι οι θρίαμβοι έγιναν περισσότερο εναντίον των αδελφών τους παρά των Γαλατών⁸⁷⁸. Πιθανώς, η αναφορά στους *germani* να ήταν κυριολεκτική, αφού ανάμεσα στους προγραφέντες ήταν συγγενείς και αδέρφια των νικητών και των δύο θριαμβευτών⁸⁷⁹.

Η αναφορά στους *germani* συνδέει τον θρίαμβο με την ιδιωτική ζωή των Ρωμαίων και, δη, των θριαμβευτών. Ταυτόχρονα, όμως, η επιδιωκόμενη αντίθεση των *germani* προς τους *Galli* αναδεικνύει την λειτουργία του θριάμβου. Ένας θρίαμβος έπρεπε να λαμβάνει χώρα μόνο εναντίον των μη Ρωμαίων. Οι συγγενείς των θριαμβευτών ήταν και Ρωμαίοι πολίτες. Ως εκ τούτου, η ιδιωτική σχέση των θριαμβευτών με τους συγγενείς τους αποκτά δημόσια σημασία για την *civitas*, κάτι το οποίο αναδεικνυόταν τόσο από τις πράξεις των στρατηγών όσο και από την κατηγορία του στρατού και του λαού εναντίον τους μέσα στην *urbs* και στο πλαίσιο του θριάμβου. Στην πραγματικότητα το δίπολο της κατηγορίας ήταν *cives Romani* εναντίον *peregrini*, διότι τόσο η δικαιοσύνη της *civitas* όσο και η θεσμική διάσταση του θριάμβου ως μίας διαδικασίας ενίσχυσης της *civitas* εννοουμένης ως ενός κράτους συνηγορούν σε αυτήν την κατάσταση⁸⁸⁰.

Πράγματι, οι θρίαμβοι έλαβαν χώρα σε μία στιγμή, που υπήρχαν πολλές κοινωνικές αντιδράσεις εναντίον των νικητών και συγκροτούντων την τριανδρία. Η αντίδραση σχετιζόταν με την απώλεια περιουσίας και γης ως απόρροια των προγραφών και δημεύσεων και ως αποτέλεσμα της ρευστής κατάστασης σχετικά με την απόδοση γαιών σε βετεράνους στρατιώτες⁸⁸¹. Πιθανώς, οι αντιδράσεις να σχετιζόνταν με τα δύο αυτά σοβαρά προβλήματα. Πάντως, το γεγονός πως πρωταγωνιστές ήταν στρατιώτες φανερώνει την έτι στενότερη σύνδεση του θριάμβου με την *patria iuris*, αφού ανέκαθεν η πλειοψηφία των στρατιωτών προερχόταν από την Ιταλία, ενώ ο θρίαμβος είχε ως σημείο αναφοράς την έδρα της *civitas*, ήτοι την Ρώμη⁸⁸².

⁸⁷⁷ Λίβ., 38. 51. Κ ΒΛΑΧΟΣ, *Από την patria iuris στον pater patriae*, σελ. 59-63. Ο Σκιπίων αναφέρθηκε στην πράξη του στην Αφρική και επανέλαβε συμβολικά τον θρίαμβό του σε ανάμνηση της νίκης ανερχόμενος στο Καπιτώλιο. Κάλεσε τον λαό να τον ακολουθήσει δείχνοντας έτσι πίστη στην *Respublica*. Ο λαός τάχθηκε ασμένως μαζί του. Η κίνηση αυτή αποτελούσε έμμεση πολιτική πράξη, αφού ο λαός ακολουθώντας τον Σκιπίωνα απομακρύνθηκε από τις *contiones* και την λαϊκή συνέλευση, που επρόκειτο να δικάσει τον Σκιπίωνα κατ' απαίτηση των *tirbuni pabis*.

⁸⁷⁸ Η αντίδραση του στρατού προς τους θριαμβευτές έρχεται σε αντίθεση με τους επαίνους των στρατιωτών προς τον στρατηγό τους, οι οποίοι ακούγονταν συχνά στους θριάμβους. Βλ. Τ. ITGENSTHORST, "Augustus und der republicanische triumph", σελ. 441.

⁸⁷⁹ Βέλ. Πατ., 2.67.1-3.

⁸⁸⁰ Βλ. Κ. ΒΛΑΧΟΣ, *Από την patria iuris στον pater patriae*, σελ. 3-23 σχετικά με την διττή έννοια της *civitas* ως οργανωμένης δικαιοσύνης πολιτείας και ως ατομικού δικαιώματος συμμετοχής σε αυτήν. Για την αντίθεση της *patria germana* (ως τοπικής πατρίδας) και της *patria civitatis* (ως κοινής δικαιοσύνης πατρίδας) αλλά και την σύνδεση των δύο πατρίδων με άξονα την *domus* βλ. Κικ., *De Leg.*, 2.3-5.

⁸⁸¹ P.A. BRUNT, *Social Conflicts*, σελ. 145-147.

⁸⁸² Βέλλ. Πατ., 2.15.2. P.A. BRUNT, *The Fall of the Roman Republic*, σελ. 253. Για την σχέση Ρώμης και Ιταλίας στο πλαίσιο της *patria iuris-civitatis* βλ. Πλούτ., *Τ. Γράκχ.*, 9.4-5. Αππ., *Ρωμ. Εμφ.*, 1.13. Κ. ΒΛΑΧΟΣ, *Από την patria iuris στον pater patriae*, σελ. 107-110.

Οι θριαμβικές και οι οiwονεί θριαμβικές πομπές της περιόδου της τριανδρίας χαρακτηρίζονται από την προσπάθεια των στρατηγών και, κυρίως, του Οκταβίου να επικοινωνήσουν στον λαό και την Σύγκλητο πως οι επαρχιακές τους πράξεις εξυπηρετούσαν τα συμφέροντα και την ισχύ της *civitas*. Σε αυτό το πλαίσιο ο Οκτάβιος εισήλθε στην Ρώμη μετά την νίκη στην Περούσια φορώντας την θριαμβική στολή. Έτσι, εόρταζε την εμφύλια νίκη ως θριαμβευτής χωρίς να έχει ψηφιστεί επίσημα κάποιος θρίαμβος⁸⁸³. Το ίδιο έτος οι Οκτάβιος και Αντώνιος τέλεσαν *ovatio* μετά την λήξη της μεταξύ τους κρίσης στο Βρινδήσιο και την αποφυγή του εμφυλίου. Προς τούτο κόπηκαν και νομίσματα, τα οποία αναφέρονταν στο συμβάν. Προφανώς, αμφότεροι ήθελαν να δώσουν ιδιαίτερη βαρύτητα στην πράξη τους⁸⁸⁴.

Ο σκοπός της *ovatio* ήταν να εορταστεί η αποφυγή ενός νέου εμφυλίου ανάμεσα στους δύο επίσημους *tresviri cum imperio* της *Respublica*. Έτσι, η ειρήνευση των σχέσεων των δύο ανδρών ειδώθηκε ως επίτευξη ειρήνης για όλη την πολιτεία. Η παραπάνω εξέλιξη ήταν εφικτή μέσω μιας τελετής όπως η *ovatio*. Ωστόσο, παρατηρείται μία παραδοξότητα. Δεν είχε υπάρξει εχθρός και μάχη. Η τελετή είχε εσωτερικό χαρακτήρα. Η δήλωση πως προέβησαν σε ειρήνη μεταξύ τους ήταν επίσημη πράξη των *tresviri* προς την *civitas*, καθώς λάμβανε χώρα στο πλαίσιο μιας επίσημης διαδικασίας εντός της έδρας και σημείου αναφοράς της *civitas*, της *urbs*⁸⁸⁵.

Η *ovatio* εξελίχθηκε έτσι από μία τελετή εορτασμού μιας ελάσσονος νίκης σε μία τελετή εορτασμού μιας πράξης των στρατηγών της Ρώμης. Με αυτήν την πλήρη ιδιοποίηση της λειτουργίας της *ovatio* από τους Οκτάβιο και Αντώνιο η πολιτεία μάθαινε ότι στην Ρώμη είχε επικρατήσει ειρήνη και όχι ένας νέος εμφύλιος. Κατά μία έννοια, η *ovatio* εξακολουθούσε να διατηρεί την λειτουργία της, που ήταν ο εορτασμός της νίκης και η εξυπηρέτηση της *civitas* μέσω της ύπαρξης της ειρήνης. Όμως, στην προκειμένη περίπτωση οι στρατηγοί εόρταζαν την μεταξύ τους συμφωνία για ύπαρξη ειρήνης. Έτσι, εξυπηρετούσαν ταυτόχρονα μία δική τους ανάγκη. Η θεσμική τους θέση και ο έλεγχος της πολιτείας καθιστούσαν τα ιδιωτικά τους θέματα δημόσια και η *ovatio* του 40 συμβόλιζε αυτήν την πραγματικότητα.

Το 36 π.Χ. έλαβε χώρα η δεύτερη *ovatio* του Οκταβίου. Αυτή έγινε για την νίκη στον δουλικό πόλεμο της Σικελίας, ο οποίος συνιστούσε στην πραγματικότητα μία νίκη εναντίον του Σέξτου Πομπήιου. Ο Οκτάβιος ισχυριζόταν ότι είχε φέρει την ειρήνη στην πολιτεία και είχε τελειώσει τον εμφύλιο πόλεμο⁸⁸⁶. Ενδεχομένως, η *ovatio* επελέγη ως λύση σε ένα πολύχρονο πρόβλημα, που σχετιζόταν με τον εορτασμό νικών έναντι Ρωμαίων. Ο Οκτάβιος αναφέρθηκε στους εμφυλίους γενικά και στην αποκατάσταση της ειρήνης. Η ενδιάμεση λύση της *ovatio* έδινε την ευκαιρία να εορταστεί μία νίκη, η οποία δεν μπορούσε να εορταστεί με έναν θρίαμβο και, παράλληλα, τονίστηκε η σύνδεση της νίκης με την αποκατάσταση της

⁸⁸³ Δίων Κάσος., 48.16.1. V. HICKSON, "Triumphator : Manipulation of the Triumphal Theme in the Political Program of Augustus, *Latomus*", 50 (1990), σελ. 124.

⁸⁸⁴ A. DEGRASSI, *Fasti Capitolini*, σελ. 109. Αππ., *Ρωμ. Εμφ.*, 5.65. Δίων Κάσος., 48.28.4. J. OSGOOD, *Caesar's Legacy*, σελ. 191. M. BEARD, *The Roman Triumph*, σελ. 267.

⁸⁸⁵ Για την νοητή σύνδεση της *urbs* με την *civitas* βλ. Κικ., *De Leg.*, 2.5. Βλ. Κ. ΒΛΑΧΟΣ, *Από την patria iuris στον pater patriae*, σελ. 3-24.

⁸⁸⁶ A. DEGRASSI, *Fasti Capitolini*, σελ. 109. Αππ., *Ρωμ. Εμφ.*, 5.130. Δίων Κάσος., 49.15-16.

ειρήνης. Ίσως, η *ovatio* σχετιζόταν και με αυτήν, καθώς οι πηγές τονίζουν πως ο ρόλος της *ovatio* ήταν να δείχνει την ύπαρξη ειρήνης μαζί με μία, μάλλον, αναίμακτη νίκη⁸⁸⁷. Έτσι, προκύπτει ότι ο Οκτάβιος έδινε στην *civitas* την απαιτούμενη ηρεμία διασφαλίζοντάς την από τους εμφυλίους.

Σχετικά με τους υπόλοιπους θριάμβους της εποχής το μόνο που είναι γνωστό είναι η κατασκευή ή ανακαίνιση ναών εκ μέρους των θριαμβευτών από την λεία, που εισήχθη στην Ρώμη με τους θριάμβους. Οι σημαντικότεροι θρίαμβοι ήταν εκείνοι του Οκταβίου το 29 π.Χ. Η σημασία τους για την πολιτεία αναδεικνύεται από τον τρόπο με τον οποίο η τελευταία υποδέχθηκε το αποτέλεσμα των επιτυχιών. Ο Δίων αναφέρει ότι υπήρξε ιδιαίτερη ευχαρίστηση για την νίκη του Οκταβίου⁸⁸⁸. Ψηφίστηκαν πολλές *supplicationes* προς τιμήν του και του αποδόθηκαν ιδιαίτερες τιμές, στο πλαίσιο των οποίων σύσσωμη η πολιτεία αναγνώριζε το μέγεθος της επιτυχίας. Το κεντρικό μήνυμα των θριάμβων και των άλλων τελετών ήταν να καταστεί σαφές πως η ειρήνη είχε επικρατήσει και οι εμφύλιοι είχαν ολοκληρωθεί. Αυτός ήταν ο βασικός σκοπός του Οκταβίου κατά την επιστροφή του στην Ιταλία και την Ρώμη⁸⁸⁹. Όμως, προσπάθησε τόσο εκείνος όσο και η πολιτεία να μην συνδέσει τον Αντώνιο με τον θρίαμβο. Έτσι, επειχειρήθηκε να έχουν οι θρίαμβοι μέρος της παραδοσιακής τους λειτουργίας. Παρουσιάστηκε λεία ενώπιον του λαού. Στο πλαίσιο της εμφάνισης των οικονομικών κερδών ο Οκτάβιος γνωστοποίησε μέτρα υπέρ των πολιτών για την καλυτέρευση των οικονομικών τους⁸⁹⁰. Επιπλέον, παρουσιάστηκαν ομοιώματα της Κλεοπάτρας και άλλων μελών του πολεμαϊκού οίκου υπενθυμίζοντας με αυτόν τον τρόπο ότι η λειτουργία του θριάμβου συνίστατο ακριβώς στην εμφάνιση ενώπιον του λαού του κύριου εχθρού⁸⁹¹.

Εξ άλλου, η πολιτεία και όλη η Ιταλία είχαν ορκιστεί υπέρ του Οκταβίου το 32 π.Χ. τασσόμενες στο πλευρό του στον πόλεμο, που κηρύχθηκε εναντίον της Κλεοπάτρας, καθώς είχε θεωρηθεί ότι η Ιταλία απειλείτο να καταληφθεί από μία ελληνιστική μοναρχία. Ο Αντώνιος ήταν μαζί με τον Κλεοπάτρα, αλλά αποφεύχθηκε μαεστρικά να αναφερθεί ως εχθρός τόσο κατά την κήρυξη του πολέμου όσο και κατά τους θριάμβους. Ο Οκτάβιος χρησιμοποίησε την τεχνική του αποκλεισμού του ρωμαϊκού στοιχείου από τον θρίαμβο προβαίνοντας στην περίληψη σε αυτόν μόνο του *peregrinus*, μολονότι στην πράξη υπήρχε ενότητα ανάμεσά τους⁸⁹². Πιθανώς, η λειτουργία του θριάμβου δεν επέτρεπε τον εορτασμό του έναντι Ρωμαίων, καθώς είναι πιθανό πως κάτι τέτοιο θα ήταν ενάντιο στο *fas* και στην *rax deorum*, την οποία ο Οκτάβιος προσπαθούσε να αποκαταστήσει⁸⁹³. Ωστόσο, η πολιτεία ασχολήθηκε με τον

⁸⁸⁷ Πλούτ., *Μάρκ.*, 22. Για την *ovatio* βλ. Αυλ. Γέλλ., *Noct. Att.*, 5.6.20-22.

⁸⁸⁸ Δίων Κάσσ., 51.19.

⁸⁸⁹ *Res Gestae*, 34.. W. HAVENER, "A Ritual against the Rule", σελ. 173. G. SUMI, *Ceremony and Power*, σελ. 213.

⁸⁹⁰ Δίων Κάσσ., 51.21.

⁸⁹¹ *Αυτόθι*. Βλ. I. ÖSTENBERG, *Staging the World*, σελ. 129-135, για την σημασία της παρουσίας των ηττημένων βασιλέων στους θριάμβους.

⁸⁹² Βλ. *supra*, σελ. 95-97. Σχετικά με τον χαρακτηρισμό του πολέμου ως εμφυλίου ή ως εξωτερικού βλ. C.H. LANGE, "Triumph and Civil War", σελ. 82-84.

⁸⁹³ Σχετικά με την σημασία του *fas* βλ. *supra*, σελ. 66, σημ. 330. Για την αδυναμία των Ρωμαίων να θριαμβεύουν εναντίον συμπολιτών τους βλ. Βαλ. Μάξ., 2.8.7. Κικ., *Phill.*, 14.22-23. Σχετικά με την θρησκευτική πολιτική του Αυγούστου και την προσπάθεια αποκατάστασης των ηθών και της σύνδεσης με το παρελθόν βλ. J. SCHEID,

Αντώνιο τόσο κατά την κήρυξη του πολέμου όσο και κατά την ψήφιση του θριάμβου. Στην πρώτη περίπτωση απέκλεισε τον Αντώνιο από όλα τα αξιώματά του και την θέση του στην πολιτεία⁸⁹⁴. Στην δεύτερη περίπτωση κήρυξε μιαρά την ημέρα γεννήσεως του Αντωνίου. Αυτή η ενέργεια ήταν μία από τις πολλές, οι οποίες λήφθηκαν εκείνη την εποχή και ανάμεσα σε αυτές βρισκόταν και ο θρίαμβος⁸⁹⁵. Παρόλα αυτά, η πίστη ότι με την επιστροφή και τους θριάμβους του Οκταβίου εγκαθιδρύετο η ειρήνη και έληγαν οριστικά οι εμφύλιοι οφειλόταν οφειλόταν ενδεχομένως σε μία γενική προσπάθεια του τελευταίου να εμφανίσει την νικηφόρο επιστροφή του ως μία νέα αρχή, η οποία σχετιζόταν με το σύνολο της πολιτείας και όχι αποκλειστικά με τον Αντώνιο⁸⁹⁶.

“Augustus and Roman Religion: Continuity, Conservatism and Innovation”, K. GALINSKY, (επιμ.) *The Cambridge Companion to the Age of Augustus*, Cambridge 2005, σελ. 175-196.

⁸⁹⁴ W. HAVENER, “A Ritual against the Rule”, σελ. 172-175.

⁸⁹⁵ Δίων Κάσσ., 51.19.

⁸⁹⁶ Κ. ΒΛΑΧΟΣ, *Από την patria iuris στον pater patriae*, σελ. 175.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV

Ο ΘΡΙΑΜΒΟΣ ΚΑΙ Η ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΞΟΥΣΙΑΣ

1. Από την θεσμική ανισορροπία στην κατίσχυση των *imperatores*

α. Προσπάθεια για την πολιτική κυριαρχία των θριαμβευτών

Ο θρίαμβος ως η σημαντικότερη δημόσια πράξη στο εσωτερικό της Ρώμης με άξονα αναφοράς τα πολεμικά πράγματα στο εξωτερικό ήταν ο κύριος θεσμός προώθησης της θέσης των στρατηγών-θριαμβευτών προς τον *Populus*⁸⁹⁷. Η διενέργεια εκστρατειών αποτελούσε άλλωστε την κυριότερη αποστολή των υπάτων και των άλλων κατόχων του *imperium*, το οποίο δεν σήμαινε πραγματικά τίποτα άλλο πέραν της ηγεσίας εκστρατευτικών σωμάτων και της διενέργειας πολεμικών ενεργειών εκτός του *pomerium*⁸⁹⁸. Χαρακτηριστική είναι η ρήση του Κικέρωνα, βάσει της οποίας οι Ρωμαίοι στρατηγοί διακρίνονταν από την ικανότητά τους να πολεμούν και όχι να είναι ρήτορες⁸⁹⁹.

Η αντίληψη αυτή υπήρχε κατά το τελευταίο τέταρτο του 2ου αι. π.Χ. Ο πολιτικός και κοινωνικός διχασμός που εντάθηκε με αφορμή την δολοφονία του Τιβερίου Γράκχου το 133 από ομάδα πολιτών με επικεφαλής ολιγαρχικούς συγκλητικούς επηρέασε τον θριαμβευτή Σκιπίωνα Αιμιλιανό επί τα χείρω. Έχοντας την παράδοση δύο πανίσχυρων οίκων πίσω του και τις κατά τα άλλα σημαντικές δικές του επιτυχίες προσπάθησε να αναδείξει την θέση του στο εσωτερικό κατά την ανάπτυξη της κύριας φάσης της κρίσης, την οποία συνιστούσαν η συνέχεια της αγροτικής μεταρρύθμισης και η εκστρατεία της Ασίας. Ο Σκιπίων έθετε τον εαυτό του στην υπηρεσία της πολιτείας ως απόγονος του Σκιπίωνα Αφρικανού φέροντας ο ίδιος το ίδιο προσωνύμιο για μία ακόμη μεγαλύτερη επιτυχία και επιχειρώντας να φέρει και ένα δεύτερο νικητήριο *cognomen*. Ωστόσο, αν και επιχείρησε να υπερβεί με το εκτόπισμά του τις πολιτικές παρατάξεις, όπως διαμορφώνονταν το 132, εν τούτοις τέθηκε ως σφοδρός πολέμιος των *populares*. Διεκδίκησε την ηγεσία στην σχεδιαζόμενη εκστρατεία κατά του Αριστονίκου, αλλά ηττήθηκε κατά κράτος στα *conclia plebis*, ενώ η υποστήριξή του σε *optimates* για την υπατεία δεν απέδωσε ιδιαίτερα⁹⁰⁰. Τέλος προσπάθησε να υπονομεύσει το έργο της αγροτικής μεταρρύθμισης το 129. Η αποτυχία του οφειλόταν στο γεγονός πως έλαβε

⁸⁹⁷ I. ÖSTENBERG, *Staging the World*, σελ. 262-264.

⁸⁹⁸ H. BECK, A. DUPLA, M. JEHNE, F. PINA POLO, "The Republic and its Highest Office: Some introductory remarks on the Roman Consulship", H. BECK, A. DUPLA, M. JEHNE, F. PINA POLO (επιμ.), *Consuls and Respublica. Holding High Office in the Roman Republic*, Cambridge 2011, σελ. 1-15. J.S. RICHARDSON, "Imperium Romanum", σελ. 2-3.

⁸⁹⁹ Κικ., *De Orat.*, 1.7. Βλ. και Κικ., *De Off.*, 1.74-78· 121· 2.26· 2.45· *Tusc.*, 1.109-110.

⁹⁰⁰ A. ASTIN, *Scipio Aemilianus*, σελ. 211-235.

εκ διαμέτρου αντίθετες θέσεις με τους *populares* και με ένα ισχυρό λαϊκό αίσθημα της στιγμής εκείνης, παρά την πρόσφατη επιτυχία του στην Ισπανία⁹⁰¹.

Το ερώτημα είναι αν ο θρίαμβος και η αντίληψη που τον περιέτρεχε είχαν συμβολή αφενός στην προσπάθειά του να ανορθώσει την θέση του και αφετέρου στην σχετική αποτυχία. Το δεδομένο της χαμηλής ποσότητας λείας αναλύθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο. Πιθανώς, η αδυναμία του να προβεί σε μία αναδιανομή πλούτου κυρίως προς τον στρατό του είχε σημασία για την αδυναμία να εκλεγεί ή να κυριαρχήσει εκ νέου εν γένει⁹⁰². Πιο σημαντική θα πρέπει να θεωρείται η ευρύτερη αντίθεσή του σε τμήματα του λαού για ζητήματα που αφορούσαν την ίδια την σχέση του καθενός με την *civitas*. Ο Βέλλιος Πατέρκουλος δίνει μία εικόνα, βάσει της οποίας ο Σκιπίων αντιπαρατίθεται με τον λαό σε μία *contio* για την ορθότητα της δολοφονίας του Γράκχου από την άποψη της εξυπηρέτησης της πολιτείας. Ο Σκιπίων είχε αναφέρει ότι αν ο Γράκχος αποσκοπούσε στην κατάληψη της πολιτείας, τότε η δολοφονία του ήταν δίκαιη. Όταν οι παρευρισκόμενοι αντέδρασαν, απάντησε ότι δεν είχε φοβηθεί τους πολέμιους στο εξωτερικό. Κατά συνέπεια δεν μπορούσε να υποκύψει στις διαθέσεις των αντιδρώντων, των οποίων η Ιταλία δεν ήταν παρά *noverca*⁹⁰³. Με τον τρόπο αυτό λάμβανε θέση εις βάρος των θέσεων του Γράκχου στο ζήτημα της αγροτικής μεταρρύθμισης και το συμμαχικό, βάσει των οποίων έπρεπε να ωφεληθούν εκείνοι που αγωνίζονταν για την Ιταλία, που ήταν η κοινή πατρίδα⁹⁰⁴.

Το σχήμα της πατρίδας χρησιμοποιήθηκε από τον Σκιπίωνα για να εκφράσει την δική του άποψη. Η σχέση του θρίαμβου φαίνεται έμμεσα από την αναφορά του Σκιπίωνα στους πολέμους που διεξήγαγε. Αν η θέση του για τα πολιτειακά πράγματα ήταν σύμφωνη με την κυριαρχία της *nobilitas* εις βάρος της *plebs*, η οποία εκφραζόταν μέσα από την αντίθεση μητριάς και πατρίδας για την τελευταία, τότε η πρόταξη των πολεμικών του κατορθωμάτων είχε στόχο την νομιμοποίηση αυτής της αντίληψης για την κατάσταση της πολιτείας⁹⁰⁵. Ο ρόλος του θρίαμβου προκύπτει από το γεγονός πως η παρουσίαση αυτών των κατορθωμάτων στην πόλη γινόταν μέσα από τον θρίαμβο⁹⁰⁶. Ενδεχομένως, η ήττα του το 131 στην εκλογή για

⁹⁰¹ J.L. BENESS, "Scipio Aemilianus and the Crisis of 129 B.C.", σελ. 37-48.

⁹⁰² Πλίν., *NH*, 33.141. Φλώρ., 1.34.17. Ορόσ., 5.7.18. Α. ASTIN, *Scipio Aemilianus*, σελ. 231.

⁹⁰³ Βέλλ. Πάτ., 2.4.4: *Hic, eum interrogante tribuno Carbone, quid de T, Gracchi caede sentiret, respondit, si is occuoandae rei publicae anumum habuisset, iure caesum. Et cum omnis contio adclamasset, hostium, inquit, armatorum totiens clamore non territus, qui possum vestro moveri, quorum noverca est Italia?*

⁹⁰⁴ Πλούτ., *T. Γράκχ.*, 1.11· 9.4-5.

⁹⁰⁵ Κ. ΒΛΑΧΟΣ, *Από την patria iuris στον pater patriae*, σελ. 115-117, σημ. 238. Ο Σκιπίων εξέφραζε την θέση της *nobilitas* για το γεγονός πως η δική της άποψη ήταν η επικρατούσα ως προς τα πράγματα της πολιτείας. Συνεπώς, αυτή εκπροσωπούσε κατά κύριο λόγο την *patria*. Σε αυτό το πλαίσιο ο ΒΛΑΧΟΣ ερμηνεύει την αναφορά περί *noverca* για να χαρακτηριστεί η σχέση της *plebs* με την *patria* και την Ιταλία στην βάση των λιγότερων δικαιωμάτων που είχαν οι πληβείοι στην πολιτεία. Ωστόσο, ενδέχεται ο στόχος του Σκιπίωνα να ήταν η εξυπηρέτηση των δικαιωμάτων των *Socii*, τα οποία επλήττοντο από την αγροτική μεταρρύθμιση.

⁹⁰⁶ Με άλλα λόγια ο Σκιπίων επεδίωκε να πείσει τους πολίτες για το δίκαιο των απόψεών του ως προς την κατάσταση της *patria* αναδεικνύοντας την πολιτική και κοινωνική του θέση σε αυτήν, όπως αυτή είχε διαμορφωθεί από την διενέργεια των πολέμων. Αν και δεν γίνεται μνεία στον θρίαμβο, είναι γνωστό πως η άμεση σχέση της πολιτείας με την εξωτερική νίκη και το κατόρθωμα ενός στρατηγού προέκυπτε από την εισαγωγή ενός θρίαμβου από το *militiae* πεδίο στο *domi* πεδίο. Η θέση του Σκιπίωνα είναι συμβατή με τα όσα επικρατούσαν στην *nobilitas* μετά την επανένταξη ενός θριαμβευτή στην *civitas*. Η διαφορά συνίστατο στο γεγονός πως μετά το 133 π.Χ. η ένταξη αυτή έπρεπε να γίνει σε συνθήκες αμφισβήτησης των *optimates*. Βλ. Κ. ΒΛΑΧΟΣ, *Από την*

την ανάληψη της εκστρατείας στην Ασία να σχετιζόταν και με την παραπάνω αντιπαράθεση με την *plebs*, γεγονός το οποίο δείχνει την δυσκολία που άρχιζαν να έχουν οι *optimates*.

Οι περιπτώσεις των Τουδιτανού και Ακυλίου παρέχουν λίγες πληροφορίες, οι οποίες σχετίζονται με την παρουσία τους στα πολιτικά πράγματα. Ο πρώτος είχε την στήριξη του Σκιπίωνα και ανήκε στην επιτροπή για την αγροτική μεταρρύθμιση. Πιθανώς, χρησιμοποίησε τον θρίαμβο, προκειμένου να ανορθώσει, μεταξύ άλλων, την πολιτική του θέση αποφεύγοντας την εμπλοκή στο ζήτημα της μεταρρύθμισης⁹⁰⁷. Πάντως, δεν υπάρχουν πληροφορίες για την δράση του μετά την επιστροφή του. Ο Ακύλιος θριάμβευσε, αλλά κατηγορήθηκε για τον ανόσιο τρόπο των πράξεών του, ενώ κατόπιν, πέρασε από δίκη με την κατηγορία της δωροδοκίας στην επαρχία του. Η αθώωσή του από την συγκλητική *quaestio* αποτέλεσε καίρια αφορμή για την απόδοση των *quaestiones* στους υπείς το 123 π.Χ. από τον Γάιο Γράκχο⁹⁰⁸. Η σύγκρουση ανάμεσα σε *optimates* και *populares* δείχνει ότι ο Ακύλιος υποστηρίχθηκε από τους πρώτους⁹⁰⁹. Ωστόσο, δεν μπορεί να εκτιμηθεί η συμβολή του θριάμβου στην αύξηση του κύρους του, που ενδεχομένως θα ήταν σημαντική για την αθώωσή του.

Ο Μ. Φούλβιος Φλάκκος εξελέγη δήμαρχος κατά το 123 π.Χ., έτος του θριάμβου του, και ανέλαβε το αξίωμα το 122. Ο Φλάκκος ακολούθησε πορεία αντίστροφη σε σχέση με άλλους θριαμβευτές, καθώς μετά τον θρίαμβό τους στόχευαν στην περαιτέρω ενίσχυση της θέσης τους στην Σύγκλητο ή της μελλοντικής ανάληψης της υπατείας. Απεναντίας, ο Φλάκκος εξελέγη αμέσως μετά τον θρίαμβο δήμαρχος. Ας μην λησμονείται πως το 123 ήταν το πρώτο έτος της δημαρχίας του Γ. Γράκχου⁹¹⁰. Ο Φλάκκος ήταν ο πιο στενός του σύμμαχος. Αποτελούσε μέλος της τριανδρίας για την αγροτική μεταρρύθμιση και ήταν ο κύριος εκπρόσωπος των *populares*, που ως ύπατος το 125 επιχείρησε την απόδοση πολιτικών δικαιωμάτων ή της *provocatio ad populum* στους συμάχους⁹¹¹. Σίγουρα η *dignitas* του ήταν περαιτέρω αυξημένη μετά τον θρίαμβο απέναντι στην *plebs*. Αν το γεγονός αυτό είχε βαρύτητα στην εκλογή του από τα *concilia plebis* είναι ένα ενδεχόμενο.

Το βέβαιο είναι ότι υποστηρίχθηκε από πιστούς ακολούθους του το 121, όταν η Σύγκλητος είχε εξαπολύσει εναντίον εκείνου και του Γράκχου το έσχατο δόγμα της⁹¹². Η υποστήριξη συνδέθηκε με τον θρίαμβό του. Ο Πλούταρχος αναφέρει ότι οι ακόλουθοί του τον έπεισαν να χρησιμοποιήσει τα ευρισκόμενα στην οικία του γαλατικά *spolia* προς υπεράσπισή του. Επρόκειτο για μία άνευ προηγουμένου ενέργεια, η οποία είχε τελικά μικρή επίδραση στην όλη

patria iuris στον *pater patriae*, σελ. 103-117. M. HUMBERT, *Πολιτικοί και Κοινωνικοί Θεσμοί*, σελ. 384-397. Σχετικά με την ένταξη των θριαμβευτών στην πολιτεία μετά τον θρίαμβο βλ. T. ITGENSTHORST, *Tota Illa Roma*, σελ. 193-203.

⁹⁰⁷ Αυτή είναι η άποψη του Αππιανού. Αππ., *Ρωμ. Εμφ.*, 1.19· *Ιλλυρ.*, 10.

⁹⁰⁸ Αππ., *Ρωμ. Εμφ.*, 1.22· *Μιθρ.*, 57. Κικ., *Div. In Caec.*, 69.

⁹⁰⁹ D. STOCKTON, *The Gracchi*, σελ. 155. E.S. GRUEN, *Roman Politics and the Criminal Courts*, σελ. 85.

⁹¹⁰ I.E. TZAMTZHS, *Libertas*, σελ. 59-63.

⁹¹¹ A. KEAVENEY, *Rome and the Unification of Italy*, London/Sydney 1987 (= *Rome and the Unification*), σελ. 47-70. D. STOCKTON, *The Gracchi*, σελ. 156-159.

⁹¹² I.E. TZAMTZHS, *Libertas*, σελ. 63. E.S. GRUEN, *Roman Politics and the Criminal Courts*, σελ. 96-97. D. STOCKTON, *The Gracchi*, σελ. 107-200.

εξέλιξη της κατάστασης, αφού οι *optimates* κυριάρχησαν εύκολα⁹¹³. Η ενέργεια ήταν ιδιαίτερη, καθώς τέτοια λάφυρα χρησιμοποιούντα σε πολεμική ενέργεια της Ρώμης εν μέσω έκτακτων συνθηκών⁹¹⁴. Στην προκειμένη περίπτωση η κατάσταση αφορούσε μία βίαιη εμφύλια διαμάχη, που λάμβανε χώρα στο *domi* πεδίο. Αφενός η Σύγκλητος επέτρεψε με το εφεύρημα του έσχατου δόγματος στους υπάτους να χρησιμοποιήσουν *imperium militiae* στην Ρώμη. Αφετέρου ο διωκόμενος Φλάκκος προσπάθησε να αμυνθεί χρησιμοποιώντας τα *spolia* του θριάμβου του εντός της *domus*. Αν και δεν διέθετε επίσημη εξουσία, η χρήση των εν λόγω όπλων στο πλαίσιο μίας εμφύλιας σύρραξης διαφοροποιούσε τον αρχικό σκοπό της ύπαρξής τους, που ήταν η υπενθύμιση των κατορθωμάτων και του θριάμβου του.

Το επόμενο έτος θριάμβευσαν οι Κόιντος Φάβιος Μάξιμος και Γναίος Δομίτιος Αηνόβαρβος. Ο Δομίτιος πρωταγωνίστησε στην επαρχία μετά την νίκη με την δημιουργία της *Via Domitia*⁹¹⁵. Η δράση του στην Ρώμη δεν είναι ιδιαίτερος γνωστή. Ωστόσο, έγινε τιμητής μετά τον θρίαμβό του κατά το 115 π.Χ⁹¹⁶. Αμφότεροι έστησαν τρόπαια και κατασκεύασαν ναούς στην επαρχία, προκειμένου να εορτάσουν τις νίκες τους⁹¹⁷. Η πρωτοτυπία συνίστατο στο γεγονός πως η τοποθέτηση τροπαιών στο έδαφος του ηττημένου εχθρού δεν ανήκε στην ρωμαϊκή παράδοση, όπως αναφέρει ο μεταγενέστερος Φλώρος. Ο τελευταίος επιχειρεί εν γένει να αναδείξει αυτήν την σχέση της *Respublica* με την παράδοση των προγόνων της τονίζοντας τα στοιχεία εκείνα, που συνιστούσαν την ρωμαϊκότητα⁹¹⁸.

Η πομπή του Δομίτιου στην επαρχία είχε μεγάλη ιδιαιτερότητα. Σύμφωνα με τον Σουητώνιο ο Δομίτιος προέβη σε μία πομπή, η οποία ομοιάζε με εκείνη του θριάμβου. Η πομπή έγινε με την συνοδεία ελέφαντα, ενώ ακολουθούσε ο στρατός του⁹¹⁹. Επιπλέον, ο ανθύπατος είχε αναγνωριστεί ήδη από τον στρατό ως *imperator* λόγω της νίκης του⁹²⁰. Αυτή η πομπή δεν είναι βέβαιο κατά πόσο θα μπορούσε να συσχετιστεί με τον θρίαμβο. Ο Σουητώνιος είναι αρκετά μεταγενέστερος και η πληροφορία παρατίθεται χωρίς την ύπαρξη λεπτομερειών, που θα μπορούσαν να καταδείξουν όλες τις πτυχές της απόφασης του ανθυπάτου⁹²¹.

Ο Φάβιος προέβη στην κατασκευή μίας αψίδας πλησίον της *Via Sacra*. Η σχέση της με τον θρίαμβο θα μπορούσε να στοιχειοθετηθεί δεδομένης της θέσης της στο *Forum*, που ήταν ένας χώρος διέλευσης των θριαμβευτών και από το γεγονός πως κατά πάσα πιθανότητα τέτοιες κατασκευές μετά την νικηφόρο επιστροφή του αναθέτη τους χρηματοδοτούνταν με τον πλούτο

⁹¹³ Πλούτ., *Γ. Γράκχ.*, 15.1· 18.1. Σχετικά με τον θρίαμβο βλ. Βέλλ. Πατ., 2.6.4. Ως προς την σημασία των τοποθετημένων στο *atrium* της οικίας του θριαμβευτή *spolia* βλ. *supra*, σελ. 118-119.

⁹¹⁴ Λίβ., 22.46.4· 22.57.10-11· 23.14.4· 24.21.9-11. Βαλ. Μάξ., 7.6.1.

⁹¹⁵ T.C. BRENNAN, *The Praetorship*, σελ. 361. C. EBEL, *Transalpine Gaul*, σελ. 78-82.

⁹¹⁶ Σχετικά με τις πηγές αυτού του γεγονότος βλ. T.S. BROUGHTON, *The Magistrates*, Vol. I, σελ. 531.

⁹¹⁷ Στράβ., 4.1.11. Φλώρ., 1.37.6.

⁹¹⁸ T. HÖLSCHER, “The Transformation of Vicotry”, σελ. 32.

⁹¹⁹ Σουητ., *Ner.*, 2.1. J. CARLSEN, “Notes on Cn. Domitius Ahenobarbus Victory”, σελ. 112, ο οποίος συνδέει την εν λόγω πομπή με το ελληνικό μισθοφορικό σώμα, που πιθανώς εξεστράτευσε μαζί με τον Δομίτιο.

⁹²⁰ Σχετικά με τον τίτλο *imperator* βλ. *ILLRP*, 460a. Σουητ., *Ner.*, 2.1. J. CARLSEN, “Notes on Cn. Domitius Ahenobarbus Victory”, σελ. 106, σημ. 4 και 5.

⁹²¹ J. CARLSEN, “Notes on Cn. Domitius Ahenobarbus Victory”, σελ. 111-112 S. WEINSTOCK, *Divus Julius*, σελ. 290, σημ. 1.

της επαρχίας, που παρουσιαζόταν στον θρίαμβο⁹²². Πιο σημαντική και εννοιολογικά συνδεδεμένη με τον θρίαμβο ήταν η χρήση του *cognomen*. Αν και το προσωνύμιο *Allobrogicus* δεν αναγράφεται στους *fasti Capitolini*, εν τούτοις γίνεται ευρεία χρήση από τις γραμματειακές πηγές⁹²³. Η χρήση του επιβεβαιώνεται έμμεσα από μία επιγραφή του 57 π.Χ., στην οποία ένας απόγονος του Φάβιου χρησιμοποιεί μίας παραλλαγμένη μορφή του *cognomen* στο πλαίσιο της πλήρους ονομασίας του. Η επιγραφή είναι κοντά στην ως άνω αψίδα⁹²⁴. Ως εκ τούτου, υπήρξε μία γενικότερη προσπάθεια σύνδεσης του *aedilis* Φάβιου με τον Αλλοβρογικό και το κατόρθωμά του.

Παρόμοια λογική διείπε και τις πράξεις των Μετέλλων κατά το τέλος του 2ου αι. π.Χ. Ο Βέλλιος τονίζει την ιδιαίτερη δυναμική που είχε αναπτύξει μία σειρά από μέλη του οίκου των *Metelli*: *Quippe intra duodecim ferme annos huius temporis consules fuere Metelli aut censores aut triumpharunt amplius duodecies, ut appareat, quemadmodum urbium imperiorumque, ita gentium nunc florere fortunam, nunc senescere, nun interire*⁹²⁵. Η ισχύς τους βασιζόταν στην κατοχή θριάμβων, υπατειών και τιμητειών. Με άλλα λόγια το κύρος τους ήταν ενισχυμένο χάρη στην συμμετοχή τους στους τρεις κύριους θεσμούς της πολιτείας. Επιπλέον, ο Πλίνιος διείδε την χρήση των *cognomina ex victoria* από τους Μετέλλους ως μέρος της στρατηγικής τους για την προώθηση μίας κοινής θέσης του οίκου τους⁹²⁶. Με βάση αυτήν οι Μέτελλοι επιχειρούσαν να επανενταχθούν στην πολιτεία μετά από τις επιτυχείς εκστρατείες τους και τους θριάμβους τους υπενθυμίζοντας διαρκώς την αγαθή τους προς αυτήν πράξη. Το γεγονός αυτό προκύπτει από την παράδοση του θεσμού, που τον συνέδεε κατ' εξοχήν με την αίσθηση της προσφοράς στην Ρώμη⁹²⁷.

Το νέο στοιχείο των αρχών της Ύστερης *Respublica* σχετιζόταν με την θεσμική και κοινωνική υποχώρηση της αριστοκρατίας λόγω του διχασμού της σε *optimates* και *populares* και την σταδιακή αντικατάστασή της από τα ισχυρά μέλη της, τα οποία ηγούνταν συνήθως είτε της μίας είτε της άλλης πλευράς. Η κατάσταση αυτή περιγράφεται από τον Σαλλούστιο, ο οποίος σε μία προσπάθεια ανάλυσης των αιτιών της πρωταρχικής παρακμής της *Respublica* καταλήγει στο συμπέρασμα πως μία μικρή ομάδα συγκλητικών ηγούνταν της ολιγαρχίας. Η κυριαρχία της γινόταν μέσω του ελέγχου των αρχοντικών αξιωμάτων, των θριάμβων, των επαρχιών και του πλούτου, τον οποίον διένειμαν σε συγκεκριμένες ομάδες⁹²⁸.

Ο κύριος εκφραστής της προσπάθειας των Μετέλλων για την πολιτική κυριαρχία ήταν ο Νουμιδικός. Ο Μέτελλος θριάμβευσε το 106 π.Χ. εναντίον του Ιουγούρθα. Πριν από τον

⁹²² *LTUR*, 2.264-266. J. CLARK, *Triumph in Defeat*, σελ. 178. J. CARLSEN, "Notes on Cn. Domitius Ahenobarbus Victory", σελ. 111. T. ITGENSTHORST, *Tota Illa Pompa*, σελ. 130-132. U. WALTER, *Memoria und Respublica*, σελ. 118-119.

⁹²³ βλ. *supra*, σελ. 12, σημ. 22.

⁹²⁴ T. ITGENSTHORST, *Tota Illa Pompa*, σελ. 130-132.

⁹²⁵ Βέλλ. Πατ., 2.11.3. Βλ. Και Βέλλ. Πατ., 1.11.5-7.

⁹²⁶ Πλίν., *HN*, 7.144.

⁹²⁷ Σχετικά με την πολιτική και κοινωνική επιρροή των *Metelli* κατά το τέλος του 2ου αι. π.Χ. βλ. E.S. GRUEN, *Roman Politics and the Criminal Courts*, σελ. 106-135. E. BADIEN, *Foreign Clientelae*, σελ. 195-196· 205· 207· 212· 216. D.W. SIMMONS, "From Obscurity to Fame and Back Again. The Caecilii Metelli in the Roman Republic", *PhD*, Brigham Young University 2011, σελ. 87-120.

⁹²⁸ Σαλλ., *Iug.*, 41.

θριάμβο προσπάθησε να στρέψει όσους Ρωμαίους παρευρίσκονταν σε ομιλία του σε *contio* εναντίον του *tribunus plebis* Γ. Μανίλιου. Σύμφωνα με τον Αύλο Γέλλιο η ομιλία έγινε στο πλαίσιο του θριάμβου του. Με αυτήν την φράση ο συγγραφέας εννοούσε, πιθανώς, ότι η ομιλία εκφωνήθηκε στο πλαίσιο της διαδικασίας ψήφισης του θριάμβου από την λαϊκή συνέλευση κατόπιν σχετικού *veto* του δημάρχου. Κατά συνέπεια, η προτροπή του Μέτελλου αποσκοπούσε στην υποστήριξη των πολιτών, αλλά είχε και ένα ευρύτερο νόημα. Ο Μανίλιος παρουσιαζόταν ως ένας ανάξιος για την πολιτεία άνθρωπος σε αντιδιαστολή με τον ομιλούντα και όλους τους καλούς πολίτες. Το γεγονός ότι αυτή η αντιπαράθεση ετέθη στο πλαίσιο του θριάμβου καθιστά ακόμη περισσότερο ενδιαφέρουσα την κατάσταση, καθώς ο θριάμβος αποσκοπούσε ακριβώς να καταδείξει την ενότητα της πολιτείας και την επιτυχία της εις βάρος του εχθρού⁹²⁹. Ο δήμαρχος μετατρέποταν σε έναν εσωτερικό εχθρό, μολονότι ο τόνος του Μέτελλου ήταν σχετικά ήπιος σε σύγκριση με προηγούμενες καταστάσεις.

Το βέβαιο είναι ότι ο Μέτελλος χωρίς να είναι πλήρως επιτυχημένος θριάμβευσε έχοντας και λαϊκή υποστήριξη. Το *cognomen Numidicus* έδειχνε όμως μία αντίθεση με την μερική επιτυχία του στην επαρχία. Κατά συνέπεια, η ύπαρξή του συνιστούσε μία ανακολουθία σε σχέση με τα *cognomina* της Μέσης *Respublica*. Παρόλα αυτά, η ανακολουθία ήταν συμβατή με την τάση της εποχής, η οποία υποστηριζόταν κατά κύριο λόγο από τους Μέτελλους. Έτσι, η υιοθέτηση του *cognomen* αποσκοπούσε στην σαφή συσχέτιση με τον στενό κύκλο της οικογένειας διατηρώντας την επαφή με το ένδοξο παρελθόν των προγόνων και δημιουργώντας τις προϋποθέσεις για τις μελλοντικές επιτυχίες του οίκου⁹³⁰. Η πολιτική αυτή χρήση των *cognomina* συνδεόταν με τον θρίαμβο και με αυτόν τον τρόπο μόνο η χρήση του αποκτούσε νομιμότητα και βαρύτητα, ενώ η σύνδεση του θριάμβου με το συμφέρον και μέλλον της πολιτείας προσέδιδε στον κάτοχο ενός *cognomen* μεγαλύτερη *dignitas* μετά την επανεισαγωγή του στην ρωμαϊκή κοινωνία. Το πρόβλημα βρισκόταν στην αναντιστοιχία του ονόματος με την πράξη του Μέτελλου. Παράλληλα, η επανένταξή του στην κοινωνία γινόταν υπό συνθήκες διχασμού στις τάξεις της.

Στο πλαίσιο αυτής της κατάστασης ο Μέτελλος πέτυχε τους πολιτικούς του στόχους ως το 100 π.Χ., καθώς εξελέγη τιμητής αποτελώντας τον σημαντικότερο πολιτικό αντίπαλο του Μάριου. Το αποτέλεσμα ήταν η εξορία του το 101 μετά την άρνησή του να συμμορφωθεί με τις απαιτήσεις του Σατουρνίνου για την τήρηση του νέου του νόμου⁹³¹. Ωστόσο, ο Βέλλειος αναφέρει ότι η επιστροφή του μετά την ανάκλησή του από την εξορία ήταν τόσο ένδοξη, που ξεπερνούσε ακόμη και τον θρίαμβο⁹³². Το γεγονός αυτό φανερώνει την δυναμική του θεσμού για την διαμόρφωση της θέσης ενός *nobilis* στην πολιτεία, αλλά, ταυτόχρονα, δείχνει και τον

⁹²⁹ I. ÖSTENBERG, *Staging the World*, σελ. 262-272.

⁹³⁰ Για την χρήση των *cognomina ex victoria* ως των κατ' εχσχόνη μέσω διάδοσης και εμπέδωσης της ισχύος των Μετέλλων βλ. Βέλλ. Πατ., 1.11.5-7· 2.11.3. Για την χρήση της μνήμης από την ρωμαϊκή αριστοκρατία ως προς την εμπέδωση της πολιτικής και κοινωνικής της κυριαρχίας βλ. T. ITGENSTHORST, *Tota Illa Pompa*, σελ. 89-147.

⁹³¹ Αππ., *Ρωμ. Εμφ.*, 1.29-31. Πλούτ., *Μάρ.*, 29. Λίβ., *Per.*, 69. Βέλλ. Πατ., 2.15.4. Βαλ. Μάξ., 3.8.4. Φλώρ., 2.4.2-3. Ορόσ., 17.4. *Auct. Vir. Ill.*, 73.7-8. Κικ., *De Leg.*, 3.26· *Pro Sest.*, 37· 101· 130· *Dom.*, 82· *Pro Cluent.*, 95· *In Pis.*, 20· *Pro Planc.*, 89.

⁹³² Βέλλ. Πατ., 2.15.4.

υπολογισμό του ως ένα σημείο αναφοράς στον αντίποδα της παραπάνω λογικής, αφού η επιστροφή από την εξορία ήταν πιο ένδοξη από αυτόν.

Πάντως, αυτός που προσπάθησε να εκμεταλλευτεί με βίαιο τρόπο τον θρίαμβο πριν από την έκρηξη του εμφυλίου ήταν ο Πομπήιος Στράβων. Ο Στράβων δεν παρέδωσε την πολεμική λεία στο δημόσιο ταμείο μετά τον θρίαμβο, την οποία η Σύγκλητος είχε τεράστια ανάγκη λόγω της εξασθένησης των οικονομικών μετά τον συμμαχικό πόλεμο⁹³³. Παράλληλα, διατήρησε την εξουσία του και μετά από αυτόν επιχειρώντας να επωφεληθεί από την κρίση, η οποία είχε προκύψει. Ωστόσο, δεν μπόρεσε να φέρει εις πέρας τους στόχους του, αφού σκοτώθηκε από ατύχημα⁹³⁴.

β. Η δημιουργία μίας νέας πολιτικής κατάστασης από τον Μάριο

Ο Μάριος εισήγαγε τον θρίαμβό του αναλαμβάνοντας ταυτόχρονα το αξίωμα του υπάτου. Οι αρχαίοι συγγραφείς εστιάζουν στην σύμπτωση αυτών των δύο γεγονότων χωρίς να επεξηγούν ούτε τον ακριβή τρόπο, με τον οποίο αυτά εξελίχθηκαν, ούτε και την πολιτική και θεσμική τους σημασία. Ωστόσο, είναι γνωστή η διαδικασία ανάληψης του υπατικού αξιώματος από άλλες πηγές. Η πομπή του θρίαμβου ξεκινούσε από τον εκτός *pomerium* χώρο. Έχοντας ως σημείο εκκίνησης το *Velabrum* διερχόταν από τον *Circus Maximus*. Αφού περνούσε τα τείχη και το *pomerium* κατευθυνόταν προς το Καπιτώλιο με τελικό προορισμό τον ναό του *Jupiter Optimus Maximus* διά μέσου του *Forum* και της *Via Sacra*⁹³⁵.

Ο εκλεγμένος ύπατος ακολουθούσε μία παρόμοια πομπή με εκείνη του θριαμβευτή. Αρχικά, το πρωί της ίδιας ημέρας οι εκλεγμένοι ύπατοι καλούσαν τα *comitia curiata*, για να ψηφίσουν την *lex curiata*. Η *lex* αυτή προέδιδε στους εκλεγμένους υπάτους το δικαίωμα λήψης των οίωνων (*auspicium*), χωρίς το οποίο οι πράξεις τους δεν μπορούσαν να ανήκουν στην σφαίρα του *ius*. Κατόπιν, παρευρίσκονταν στις οικίες τους, όπου ενδύονταν με τα υπατικά ενδύματα (*toga praetexta*) και αφού δέχονταν τις επευφημίες του πλήθους και των υποστηρικτών τους προέβαιναν προς το Καπιτώλιο. Όπως και ο θριαμβευτής, διέρχονταν από το *Forum* συνοδεία συγκλητικών και λαού, όπου το πλήθος τους επευφημούσε. Η πομπή ολοκληρωνόταν με την θυσία προς τον *Jupiter*, η οποία ήταν πανομοιότυπη με την θυσία του θριαμβευτή και είχε τον

⁹³³ A. DEGRASSI, *Fasti Capitolini*, σελ. Βέλλ. Πατ., 2.65.3. Ασκ., 14C. Πλίν., *NH*, 7.135. Αύλ. Γέλλ., *Noct. Att.*, 15.4.3. Βαλ. Μάξ., 6.9.9. Δίων Κάσσ., 43.15.5· 49.21.3. Ορόσ., 5.18.25-27. Πλούτ., *Πομπ.*, 1. Σχετικά με το δικαίωμα των *imperatores* στην διαχείριση της πολεμικής λείας βλ. I. SHATZMAN, “The Roman General’s Authority over Booty”, σελ. 177-205.

⁹³⁴ Λίβ., *Per.*, 79. Βέλλ. Πατ., 2.21.1-4. Βαλ. Μάξ., 5.5.4. Πλούτ., *Πομπ.*, 1· 3. Αππ., *Ρωμ. Εμφ.*, 1.66-68· 80. Ορόσ., 5.10-13· 18.

⁹³⁵ M. BEARD, *The Roman Triumph*, σελ. 92-105. D. FAVRO, “The City Is a Living Thing: The Performative Rôle of an Urban Site in Ancient Rome, the Vallis Murcia”, B. BERGMANN-C. KONDOLEON (επιμ.), *The Art of Ancient Spectacle*, New Haven 1999, σελ. 205-220.

ίδιο στόχο, δηλαδή την ευόδωση όλων των στόχων της πολιτείας και την επίτευξη του καλού αυτής⁹³⁶.

Οι πληροφορίες των πηγών καταδεικνύουν, εμμέσως, πως ο Μάριος συνδύασε τις δύο τελετές και πως ανέλαβε την υπατεία, ενώ ταυτόχρονα ήταν θριαμβευτής. Το ερώτημα είναι πώς έλαβε την *lex curiata*. Υπάρχει μία πιθανότητα αυτή να ψηφίστηκε την προηγούμενη μέρα από την ανάληψη της υπατείας κατόπιν σύγκλησης των *comitia curiata* από τον απερχόμενο ύπατο, καθώς οι καινούριοι ύπατοι δεν διέθεταν *auspicium*⁹³⁷. Ωστόσο, το άλλο ενδεχόμενο είναι πως η σύγκληση της συνέλευσης έγινε από τους καινούργιους υπάτους, καθώς ενδέχεται να μην χρειαζόταν η κατοχή του *auspicium* για την διαδικασία⁹³⁸.

Όμως, η περιγραφή των πηγών δεν αφήνει περιθώρια για να γίνει κάποια υπόθεση σχετικά με την συμμετοχή του Μάριου στην ψήφιση της *lex*. Αν αυτή πέρασε στις Καλένδες Ιανουαρίου, ενδέχεται να έγινε χάρη στην δράση του συνάρχοντά του⁹³⁹. Ο Πλούταρχος αναφέρει ότι μετά το τέλος της πομπής ο Μάριος εισήλθε στην Σύγκλητο φορώντας την θριαμβική ενδυμασία: *Μετά δὲ τὴν πομπὴν ὁ Μάριος σύγκλητον ἤθροισεν ἐν Καπετωλίῳ: Καὶ παρήλθε μὲν λαθὼν αὐτὸν εἴτε τῆ τύχῃ χρώμενος ἀγροικότερον ἐν τῇ θροαμβικῇ κατασκευῇ, ταχὺ δὲ τὴν βουλὴν ἀχθεσεθεῖσιν αἰσθόμενος ἐξάνεστη καὶ μεταλαβὼν τὴν περιπόρφυρον αὐθις ἤλθεν*⁹⁴⁰. Η ίδια πληροφορία αποδίδεται και από τον Τίτο Λίβιο: *Marius triumphali veste in senatum venit, quod nemo ante cum fecerat*⁹⁴¹.

Οι νέοι ύπατοι συγκαλούσαν την Σύγκλητο στο Καπιτώλιο, αφού ολοκλήρωναν την θυσία προς τον *Jupiter* και την λήψη των οίωνων⁹⁴². Η συζήτηση αφορούσε ζητήματα σχετικά με την *Respublica* και την θρησκεία της πολιτείας και όχι κάποια συγκεκριμένη περίπτωση. Ενδεχομένως, να συζητούνταν και ζητήματα σχετικά με τις επαρχίες. Ο προεξάρχων ρόλος ανήκε, μάλλον, στον ύπατο εκείνο, ο οποίος θεωρούνταν πρώτος λόγω των ψήφων που είχε συλλέξει ή επειδή κατείχε εκείνη την ημέρα τις *auspices*⁹⁴³. Η πληροφορία του Πλουτάρχου συμπίπτει με την ως άνω λειτουργία της Συγκλήτου και των υπάτων. Ο Μάριος ως θριαμβευτής ανήλθε στο Καπιτώλιο, όπου τέλεσε την καθιερωμένη θυσία στον ναό του *Jupiter* με σκοπό να επικυρώσει εκείνος την κατάκτηση και την ρωμαϊκή κυριαρχία. Πρέπει να

⁹³⁶ Διον. Αλλ., 2.5-6. Αύλ. Γέλλ., *Noct. Att.*, 3.2. Οβίδ., *Fast.*, 1.80. Κικ., *De Div.*, 1.16. F.P. POLO, *The Consul at Rome*, σελ. 13-20. C.J. HÖLKESKAMP, “The Roman Republic as Theater of Power”, σελ. 166-167.

⁹³⁷ M. HUMM, “Curiate Law”, σελ. 74. A. MAGDELAIN, *Reserches sur l’ imperium. La loi curiate et les auspices d’ investiture*, Paris 1968, σελ. 20.

⁹³⁸ M. HUMM, “Curiate Law”, σελ. 74. A. GIOVANNINI, *Consulare Imperium*, Basel 1983, σελ. 54.

⁹³⁹ Βλ. M. HUMBERT, *Πολιτικοί και Κοινωνικοί Θεσμοί*, σελ. 349· 362-363· 371. Είναι γεγονός πως αρκούσε η απόφαση ενός άρχοντα για την σύγκληση μίας συνέλευσης ή της Συγκλήτου και απλώς η απόφασή του μπορούσε να τύχει του *veto* από τον συνάρχοντα ή από ανώτερο άρχοντα. Στην περίπτωση των υπάτων εφαρμοζόταν και η συλλογικότητα, βάσει της οποίας η λήψη των αποφάσεων ανήκε σε έναν ύπατο και μετά από ένα διάστημα περνούσε στον άλλο.

⁹⁴⁰ Πλούτ., *Μάρ.*, 12.5.

⁹⁴¹ Λίβ., *Per.*, 67.

⁹⁴² F.P. POLO, *The Consul at Rome*, σελ. 18.

⁹⁴³ Σχετικά με την συλλογικότητα και τον εναλλάξ χαρακτήρα της εξουσίας των δύο υπάτων, η οποία καθοριζόταν από την κατοχή του δικαϊώματος λήψης των οίωνων βλ. M. HUMBERT, *Πολιτικοί και Κοινωνικοί Θεσμοί*, σελ. 349.

σημειωθεί ότι η θυσία αυτή είχε πολλές ομοιότητες με την θυσία του υπάτου, ο σκοπός της οποίας ήταν παρόμοιος με την θυσία του θριαμβευτή⁹⁴⁴. Αφού η πομπή ολοκληρώθηκε ο Μάριος συγκάλεσε την Σύγκλητο κατά τα ειωθότα ως ύπατος στο Καπιτώλιο. Ωστόσο, εισήλθε με την στολή του θριαμβευτή συνδυάζοντας τις δύο θέσεις του. Η αντίδραση της Συγκλήτου ήταν άμεση με αποτέλεσμα ο Μάριος να απεκδυθεί την θριαμβική ενδυμασία και να φορέσει την *toga praetexta*.

Ο Μάριος παρέβη την παράδοση, καθώς σύμφωνα με τον Λίβιο ουδείς ως τότε είχε αποτολμήσει να εισέλθει στην Σύγκλητο με αυτόν τον τρόπο. Η αντίδραση της τελευταίας καταδεικνύει την θεσμική ανισορροπία, η οποία συντελούνταν εκείνη την στιγμή καθώς και την πολιτική απρέπεια του υπάτου και άλλοτε *homo novus*⁹⁴⁵. Ως θριαμβευτής ο Μάριος διέθετε *imperium militiae* μέσα στο *domi* πεδίο και, ταυτόχρονα, είτε λειτουργούσε σαν *Jupiter* είτε τον εκπροσωπούσε στο πλαίσιο μίας εφήμερης αναβίωσης της βασιλείας⁹⁴⁶. Η εξουσία του ήταν απαραβίαστη και ήταν ανώτερη και από εκείνη των υπάτων. Αφενός η διάρκειά της ήταν για μία ημέρα. Αφετέρου ο σκοπός της ήταν απολύτως συγκεκριμένος περιοριζόμενος στην πομπή και την θυσία προς τον *Jupiter*. Ο Μάριος καταστρατήγησε αυτήν την παράδοση. Το χωρίο του Πλουτάρχου αναδεικνύει τα όρια της εξουσίας του Μάριου, όπως αυτά ορίζονταν από την Σύγκλητο. Μετά την πομπή και την θυσία ο ύπατος Μάριος έπρεπε να παύσει να δρα ως θριαμβευτής, ενώ η κατάσταση απαιτούσε να δρα ως ύπατος⁹⁴⁷. Συνεπώς, ο Μάριος προσπάθησε έστω και συμβολικά να προσδώσει στην υπατεία του μία ανώτερη ισχύ ταυτίζοντάς την με τον θρίαμβο, καθώς ο τελευταίος έδινε απεριόριστο *imperium militiae* και μία άμεση συσχέτιση με τον ανώτατο θεό της Ρώμης⁹⁴⁸.

⁹⁴⁴ Οβίδ., *Pont.*, 4.4.23. 4.9.3. *Fast.*, 1.79. Κικ., *De Leg. Agr.*, 2.93. Δίων Κάσσ., 58.8.4. Οι ύπατοι θυσίαζαν *pro salutate rei publicae*. Για την θυσία του θριαμβευτή αλλά και του υπάτου βλ. H.S. VERSNEL, *Triumphus*, σελ. 183· 384-393. Πιθανώς, η θυσία σχετιζόταν με την ασφάλεια της πολιτείας, καθώς ο θριαμβευτής αντιμετωπιζόταν ως ο φορέας της *felicitas* και ο έχων ένα ανώτερης φύσης *imperium maius*, αποκλειστικά και μόνο για να προβεί στην θυσία αυτή. Για την συσχέτιση της θυσίας με την σχέση του θριαμβευτή με την στολή του, η οποία θύμιζε την μοναρχία βλ. Διον. Αλλ., 2.34.2· 3.62.2· 4.74.1· 5.35.1. Δίων Κάσσ., 44.6.1· 46.17.5. Αππ., *Ρωμ. Εμφ.*, 2.106.

⁹⁴⁵ Βλ. Λίβ., *Per.*, 68. Οι *nobiles* δεν αποδέχθηκαν ποτέ εντελώς τον Μάριο ως έναν ισάξιο τους. Ενδεχομένως, μόνο κατά την στιγμή της νίκης του το 101 του απέδωσαν αυτήν την διάκριση, η οποία όπως αναφέρθηκε δεν αποκλείεται να είχε και μία θεσμική διάσταση. Η θεσμική ανισορροπία συνίστατο στο γεγονός της αντικανονικής του εκλογής στην υπατεία. Βλ. R. EVANS, *Gaius Marius*, σελ. 95-112.

⁹⁴⁶ M. BEARD, *The Roman Triumph*, σελ. 219-256. H.S. VERSNEL, *Triumphus*, σελ. 66-93. R. LAQUEUR, “Über das Wesen des Römischen Triumphus”, *Hermes*, 44 (1909), σελ. 215-236.

⁹⁴⁷ J. RICHARD, “La Victoire de Marius”, σελ. 72-73. J. RICHARD, “Kalendis Ianuariis”, σελ. 75-77. Θεωρεί ότι ο Μάριος προλείανε το έδαφος στους κατοπινούς στρατηγούς από τον Σύλλα ως τον Αύγουστο. Η άποψη αυτή συμπίπτει με εκείνη, που θέλει τους εν λόγω στρατηγούς να προσπαθούν να οικειοποιηθούν την πατρίδα και όσα την όριζαν, προκειμένου μέσω της οικειοποίησης να επιβάλλουν την κυριαρχία τους συγχέοντας το δημόσιο με το ιδιωτικό. Βλ. Κ. ΒΛΑΧΟΣ, *Από την patria iuris στον pater patriae*, σελ. 185-188. Επίσης, η κίνηση του Μάριου ίσως ήταν πράγματι ένα μήνυμα προς τους *nobiles* ότι η πραγματική εξουσία ήταν εκείνη του πλήρους *imperium*, του οποίου η φυσιολογική κατάληξη ήταν ο θρίαμβος, ήτοι εκείνη της νίκης. Η οπτική αυτή θα μπορούσε να συνδυαστεί με την κατηγορία του Μάριου εναντίον των *nobiles* κατά την ανάληψη της πρώτης υπατείας του. Σε αυτήν έθετε τον εαυτό του ως συνεχιστή των προγόνων, αφού αυτός μπορούσε να επικρατήσει στους πολέμους, ενώ οι βιολογικοί τους απόγονοι ήταν πρακτικά ανάξιοι. Βλ. Σαλλ., *Iug.*, 85.

⁹⁴⁸ J. VAN OOTEGHEM, *Caius Marius*, σελ. 179-180, ο οποίος αναφέρει και την περίπτωση που παραθέτει ο Πλούταρχος, βάσει της οποίας ο Μάριος ίσως προέβη στην κίνηση αυτή λόγω λάθους ή κεκτημένης ταχύτητας.

Πιθανότατα ο ύπατος προέβη σε μία στοχευμένη κίνηση, καθώς ήταν ο μοναδικός τρόπος με τον οποίο μπορούσε να καταστήσει σαφή την σύνδεση του αξιώματος του υπάτου με την θέση του θριαμβευτή. Καθιστούσε σαφή την επιθυμία του να χρησιμοποιήσει το *imperium militiae* μέσα στο αστικό πεδίο πέραν των ορίων που του επιτρέπονταν. Βέβαια, αυτά τα όρια δεν ήταν ακριβή, καθώς ο θριαμβευτής διατηρούσε την ιδιότητά του καθόλη την μέρα του θριάμβου, δεδομένου ότι μετά την πομπή ακολουθούσαν και άλλες τελετές, στις οποίες συμμετείχε ο θριαμβευτής. Συνεπώς, η αλλαγή της αμφίεσης δεν σήμαινε ότι έπαυε να είναι θριαμβευτής και ίσως η εμφάνισή του στην Σύγκλητο ήταν εσκεμμένη για να καταδείξει πως έβλεπε την εξουσία του ιδανικά απαλλαγμένη από τους περιορισμούς του αστικού χώρου. Αλλά αυτή η άρση των περιορισμών γινόταν στο πλαίσιο του επίσημου θριάμβου, ο οποίος έφερνε την ευτυχία και την ελπίδα στην Ρώμη⁹⁴⁹. Ειδικά εκείνη την στιγμή όλες οι ελπίδες της πολιτείας ήταν τοποθετημένες στον Μάριο, όπως ανέφερε ο Σαλλούστιος, με σκοπό την νίκη στην νέα και άκρως σημαντική για την ύπαρξη της πολιτείας εκστρατεία⁹⁵⁰.

Ουσιαστικά ο Μάριος επιχείρησε να δώσει μία νέα θεσμική διάσταση στον ρόλο του θριαμβευτή συνδέοντάς τον πιο οργανικά με το ανώτατο αρχοντικό αξίωμα δημιουργώντας έστω συμβολικά και πρόσκαιρα μία κατάσταση, που θα μπορούσε να συγκριθεί με το αξίωμα του δικτάτορα⁹⁵¹. Άλλωστε, ο τελευταίος οριζόταν όταν η πολιτεία είχε ανάγκη την διενέργεια κάποιων λειτουργιών, οι οποίες σχετίζονταν με την θρησκεία και που αφορούσαν άμεσα την ομαλότητα της πολιτείας⁹⁵². Η διαφορά με τον ορισμό του δικτάτορα έγκειτο στο γεγονός πως ο Μάριος προέβη μόνος του στην παραπάνω πράξη, αν και η δυνατότητα του είχε δοθεί από τα θεσμικά όργανα της πολιτείας⁹⁵³.

Τελικά ο Μάριος συνέχισε να εκλέγεται στην υπατεία ως το 100 π.Χ. Αυτές οι εκλογές συνιστούσαν κατάφωρη παραβίαση του *mos* και του νομικού πλαισίου και προσέδιδαν στον ύπατο μία υπέρμετρη εξουσία εις βάρος των άλλων πολιτικών θεσμών κυρίως λόγω της ακατάπαυστης παρουσίας ενός μόνο ανθρώπου στην θέση. Φυσικά, ο σκοπός ήταν συγκεκριμένος και ο Μάριος παρέμενε στην *provincia* του, αλλά τούτο δεν σημαίνει ότι έπαυε να ισχύει η *extra ordinem* κατάσταση. Η επίτευξη της πολυπόθητης νίκης το 101 π.Χ. είχε ως αποτέλεσμα την εκλογή του Μάριου στην υπατεία και για το 100 π.Χ. Ο στόχος αυτής της

⁹⁴⁹ H.S. VERSNEL, *Triumphus*, σελ. 384-396.

⁹⁵⁰ Σαλλ., *Iug.*, 114.

⁹⁵¹ H.S. VERSNEL, *Triumphus*, σελ. 359-390. Η σύνδεση της θεσμικής σημασίας του θριαμβευτή με αυτήν του δικτάτορα γίνεται κατά κύριο λόγο από τον VERSNEL. Προκύπτει από το γεγονός της θεσμικής υπόστασης, καθώς αμφότεροι κατείχαν ένα βασιλικό *imperium* εντός της πόλης ανεπηρέαστο από οποιοδήποτε περιορισμό και με έναν συγκεκριμένο στόχο για το καλό της πολιτείας. Η διαφορά έγκειτο στο ότι η προσφορά του θριαμβευτή ήταν πιο συμβολική και έμμεση και αναφερόταν στην παρελθούσα νίκη του, καθώς και στον περιορισμό της δράσης του σε μία μέρα.

⁹⁵² Λίβ., 7.3.4

⁹⁵³ Η κατάσταση αυτή οφειλόταν στην δυνατότητα του Μάριου να εισέλθει στην Ρώμη ως θριαμβευτής την ίδια μέρα, κατά την οποία αναλάμβανε την υπατεία εξ αιτίας της αντικανονικής του εκλογής από τα *comitia centuriata* αλλά και της δυνατότητας του επιλεγόμενου θριαμβευτή να εισαγάγει τον θρίαμβο στην πόλη σε στιγμή της αρεσκείας του.

εκλογής ήταν η απόδοση τιμής προς τον στρατηγό, που είχε σώσει την *Respublica*, την *civitas* και την Ιταλία⁹⁵⁴.

Παράλληλα, ο Μάριος αναγορεύθηκε κτίστης Ρώμης από τον λαό ή τον στρατό του, όπως αναφέρει ο Πλούταρχος: *μάλιστα δὲ οἱ πολλοὶ κτίστην Ῥώμης τρίτον ἐκεῖνον ἀνηγόρευον, ὡς οὐχ ἦττονα τοῦ Κελτικοῦ τοῦτον ἀπεωσμένον τὸν κίνδυνον*⁹⁵⁵. Επιπλέον, σύμφωνα με την *Periocha* του Λιβίου οι *primores civitatis* αναγνώρισαν ότι ο ύπατος είχε σώσει με την νίκη του την *Respublica*: *primores civitatis, qui ei aliquamdiu ut novo homini ad tantos honores evecto inviderant, conservatam ab eo rem publicam fatebantur*⁹⁵⁶. Σε προηγούμενη παράγραφο αναλύθηκε η πιθανότητα επίσημης απόδοσης του τίτλου κτίστη ή σωτήρα από τα θεσμικά όργανα της πολιτείας και η σύνδεσή του με την έγκριση του θριάμβου. Ανεξάρτητα από το αν υπήρξε μία τέτοια αναγνώριση, δεν μπορεί να αμφισβητηθεί το γεγονός πως ο Μάριος αντιμετωπίστηκε ως σωτήρας της πόλης και της πολιτείας εν γένει και, ενδεχομένως, υπάρχει κάποια δόση αληθείας στην τοποθέτησή του σε ένα κοινό πλαίσιο με τον Ρωμύλο και τον Κάμιλλο ως προς την προσφορά του στην πολιτεία από ορισμένα τμήματα του λαού⁹⁵⁷.

Η παραπάνω αναγνώριση συνοδεύτηκε από την απόδοση θεϊκών τιμών προς το πρόσωπο του υπάτου σε ένα μάλλον πιο ιδιωτικό πλαίσιο από τους πολίτες και τις οικογένειές τους, εφόσον ισχύουν τα λεγόμενα του Πλουτάρχου. Επιπλέον οι τιμές αυτές συνδέονταν με τον θρίαμβο, καθώς οι πολλοί αναγνώρισαν τον Μάριο ως κτίστη Ρώμης και, κατόπιν τον παρότρυναν να θριαμβεύσει δύο φορές. Οι αριστοκράτες τον χαρακτήρισαν *σωτήρα* της *Respublica*, αφού προηγουμένως όλη η *civitas* του έδωσε το δικαίωμα να θριαμβεύσει δύο φορές. Έτσι, αυτή η αναγόρευση έγινε στο πλαίσιο του θριάμβου, όπου ο Μάριος διέθετε ως θριαμβευτής μία πλήρη εξουσία εντός του άστεως συνδεδεμένη με τον *Jupiter*⁹⁵⁸.

Αυτή η κοινωνική αναγνώριση του Μάριου συνέδεε τον Αρπινάτη πιο στενά με την πολιτεία και η συσχέτισή της με τον θρίαμβο συνιστούσε μία αλλαγή στην λειτουργία του τελευταίου. Το αποτέλεσμα ήταν πως σημειωνόταν μία νέα εξέλιξη στον τρόπο αντιμετώπισης της *civitas* προς τον θριαμβευτή. Παραδοσιακά ο τελευταίος λειτουργούσε με μία χαρακτηριστική ανώτατη εξουσία, αλλά το σημείο αναφοράς παρέμενε πάντα ο *Jupiter*⁹⁵⁹. Σταδιακά έγινε μία μετατόπιση του ενδιαφέροντος της πολιτείας προς το πρόσωπο του ίδιου του θριαμβευτή χωρίς

⁹⁵⁴ R. EVANS, *Gaius Marius*, σελ. 107.

⁹⁵⁵ Πλούτ., *Μάρ.*, 27.5.

⁹⁵⁶ Λιβ., *Per.*, 68.

⁹⁵⁷ Βλ. και Κικ., *Pro Sest.*, 37· *De Prov. Cons.*, 32· *Pro Leg. Man.*, 60· *Pro Rab. Perd.*, 27, στο οποίο τον χαρακτηρίζει ως *parens* ή *pater patriae*, αν και μάλλον ο συγκεκριμένος τίτλος ήταν μεταγενέστερος αναφορικά με τον Μάριο. Κ. ΒΛΑΧΟΣ, *Από την patria iuris στον pater patriae*, σελ. 25-32. G.B. MILES, *Livy: Reconstructing Early Rome*, σελ. 104-105. S. WEINSTOCK, *Divus Julius*, σελ. 177-178· J. RICHARD, “La Victoire de Marius”, σελ. 84.

⁹⁵⁸ Βλ. H.S. VERNSEL, *Triumphus*, σελ. 84-93. Ο VERNSEL τονίζει πως ο θριαμβευτής προσμοίαζε τόσο στον *Jupiter* όσο και στον *Rex*. Το βέβαιο είναι ότι ο θριαμβευτής κατείχε κατά την στιγμή της εισόδου του στην πόλη μία ιδιαίτερη χαρακτηριστική δύναμη.

⁹⁵⁹ Σχετικά με την σύνδεση του θριαμβευτή με τον *Jupiter* βλ. M. BEARD, *The Roman Triumph*, σελ. 119-156. H.S. VERNSEL, *Triumphus*, σελ. 166-193. Βλ. και J. RÜPKE, “Triumphator and Ancestor Rituals. Between Symbolic Anthropology and Magic”, *Numen*, 53 (2006), σελ. 254-261. Σχετικά με την ευρύτερη σημασία του *Jupiter* για την ρωμαϊκή πολιτεία βλ. J. R. FEARS, “The Cult of Jupiter”, σελ. 17-43.

να μειώνεται η σημασία του θείου στοιχείου. Απεναντίας, ο θριαμβευτής φρόντιζε να οικειοποιείται την δύναμη του τελευταίου, για να επιβληθεί ο ίδιος στην πολιτεία⁹⁶⁰.

Η εξέλιξη είναι εμφανής. Ο λαός θεωρούσε πως με αυτήν την νίκη η πολιτεία οδηγούνταν σε επανίδρυση, μία διαδικασία της οποίας προεξήρχε ο θριαμβευτής Μάριος. Ουσιαστικά η ύπαρξη της τελευταίας οφειλόταν σε εκείνον. Αυτό ήταν εμφανές και από την απόδοση θεϊκών τιμών, γεγονός που απέδιδε στο πρόσωπο του θριαμβευτή μεγαλύτερη σημασία από ότι γινόταν υπό κανονικές συνθήκες, όπου ο θριαμβευτής ήταν μεν ουσιώδης για την πολιτεία αλλά με έναν πιο περιορισμένο ρόλο⁹⁶¹. Επιπλέον, η σύνδεση του Μάριου με τον Ρωμύλο και τον Κάμιλλο είναι ενδεικτική της ύπαρξης μίας συνέχειας στην παράδοση της Ρώμης, καθώς οι συνθήκες ίδρυσης και διατήρησης της τελευταίας αποτελούσαν βασικό στοιχείο της συλλογικής μνήμης⁹⁶².

Ας μην λησμονείται ότι και ο θρίαμβος εξυπηρετούσε απόλυτα αυτήν την συνέχεια. Αυτή η συνέχεια αποτελούσε τον τρόπο, για την οικοδόμηση όχι μίας νέας *Respublica* αλλά μίας πολιτείας στην οποία ο *mos maiorum* και η έννοια της *nobilitas* θα είχαν καίρια θέση. Ωστόσο, ο Μάριος θα ήταν εκείνος που θα αποτελούσε τον τρόπον τινά ηγέτη αυτής της *Respublica*. Άλλωστε, ο ίδιος είχε εκφράσει αυτήν την επιθυμία όταν μίλησε ενώπιον του λαού κατά την ανάληψη της πρώτης του υπατείας. Χαρακτηριστικά είχε αναφέρει ότι σεβόταν τους προγόνους των *nobiles*, διότι είχαν φτάσει σε αυτήν την θέση με την αξία τους σε αντίθεση με τους απογόνους τους⁹⁶³. Ομοίως ο Μάριος ήταν άξιος συνεχιστής τους, διότι βασίστηκε στα δικά του κατορθώματα. Πράγματι, οι *nobiles* αποδέχθηκαν εν τέλει τον Μάριο και, δη, ως σωτήρα της *Respublica* το 101 π.Χ⁹⁶⁴.

Το αποτέλεσμα ήταν πως ο Μάριος απέκτησε μία ανώτερη πολιτική θέση το 101. Είναι πιθανόν πως ο Μάριος είχε επιχειρήσει να αλλάξει πλήρως την *Respublica* οικειοποιούμενός την και θέτοντας τις βάσεις, ούτως ώστε ο στρατός να έχει πίστη στον στρατηγό του και όχι στους παραδοσιακούς θεσμούς της πολιτείας⁹⁶⁵. Ωστόσο, η πλέον πιθανή περίπτωση είναι πως ο ίδιος ο Μάριος δεν προσπάθησε να ταυτιστεί με την πατρίδα και να υποκαταστήσει τους θεσμούς, καθώς μία τέτοια ενέργεια δεν αντιπροσώπευε την πολιτική σκέψη της εποχής.

⁹⁶⁰ Η ταύτιση της Ρώμης με τον θριαμβευτή και η ταύτιση του ρόλου του με εκείνον του υπάτου αποτελούσαν κινήσεις προς την οικειοποίηση της πολιτείας από τον θριαμβευτή. Ο ΒΛΑΧΟΣ χαρακτηρίζει αυτήν την κατάσταση ως κυριαρχία των *imperatores*, η οποία επιτυγχανόταν διά της ιδιοποίησης του δημοσίου χώρου και των δημοσίων πραγμάτων. Κ. ΒΛΑΧΟΣ, *Από την patria iuris στον pater patriae*, σελ. 85-88.

⁹⁶¹ Πλούτ., *Μάρ.*, 27.5. Κικ., *Pro Rab. Perd.*, 27· *Pro Sest.*, 37-38· *Pro Leg. Man.*, 60. Ορόσ., 5.16.22. Βαλ. Μάξ., 8.15.7.

⁹⁶² G.M. MILES, *Livy. Reconstructing Early Rome*, σελ. 104-108. Αποδέχεται την ύπαρξη μίας παρόμοιας τιμής για τον Μάριο, αλλά δεν θεωρεί πως αυτή είχε επίσημη μορφή με την ονομασία κτίστης Ρώμης ή *conditor*. Η σημασία της έγκειτο στην σωτηρία της πόλης και το ίδιο ίσχυε και για τον Κάμιλλο. Σχετικά με την αναφορά του Πλουτάρχου για το γεγονός ότι ο Μάριος αποκλήθηκε τρίτος κτίστης Ρώμης, αυτό σημαίνει ότι αναγνωρίζονταν οι Κάμιλλος και Ρωμύλος ως κτίστες Ρώμης, αλλά ειδικά για τον Κάμιλλο ίσως αυτό συνέβαινε μετά τον Σύλλα και όχι κατά τον 2ο αι. π.Χ.

⁹⁶³ Σαλλ., *Iug.*, 85.

⁹⁶⁴ Βέλ. Πατ., 2.12.5. Λίβ., *Per.*, 69.

⁹⁶⁵ Κ. ΒΛΑΧΟΣ, *Από την patria iuris στον pater patriae*, σελ. 123-131.

Απεναντίας, φαίνεται πως ήθελε να θεωρηθεί ως κυρίαρχος της πολιτείας λειτουργώντας ως ένα σύγχρονο σημείο αναφοράς για το σύνολο της *civitas*⁹⁶⁶.

Σύμφωνα με τον Πλούταρχο η απόφασή του να επιτρέψει στον Κάτουλο να θριαμβεύσει για την νίκη εναντίον των Κίμβρων υπαγορεύθηκε από τον φόβο του για την πιθανή αντίδραση των στρατιωτών του τελευταίου σε περίπτωση που ο θρίαμβός του ανθυπάτου δεν γινόταν: *οί πολλοί [...] και θριαμβεύειν μόνον ήξιον ἀμφοτέρους τοὺς θριάμβους. Οὐ μὴν ἐθριάμβευσεν οὕτως, ἀλλὰ μετὰ τοῦ Κάτουλου, μέτριον ἐπὶ τηλικαύταις εὐτυχίαις βουλόμενος παρέχει ἑαυτὸν: ἔστι δὲ ὅτι καὶ τοὺς στρατιώτας φοβηθεῖς παρατεταγμένους, εἰ Κάτλος ἀπείργοιτο τῆς τιμῆς, μηδὲ ἐκεῖνον ἔαν θριαμβεύειν*⁹⁶⁷. Προφανώς, ο Μάριος δεν είχε την απαραίτητη ισχύ, για να επιβληθεί εναντίον του Κάτουλου και κατ' επέκταση της *nobilitas*, εφόσον θεωρούσε ότι η νίκη του ανήκε αποκλειστικά. Ενδεχομένως, αρκούσαν στην πάνδημη αναγνώριση ως σωτήρα και κτίστη Ρώμης και στον δικό του θρίαμβο, δεδομένου ότι θεωρούνταν ως ο στρατηγός που έθεσε τέρμα στον πόλεμο. Η μη αντίδρασή του στον θρίαμβο του Κάτουλου δεικνύει, ίσως, μία προσπάθεια σύγκλισης ανάμεσα στον νέο άνθρωπο και την *nobilitas* με σκοπό να κερδίσει την αποδοχή των τελευταίων. Το γεγονός αυτό φανερώνει την αδυναμία του υπάτου να λάβει μία ριψοκίνδυνη απόφαση εναντίον της *nobilitas*, η οποία είχε ακόμη κοινωνική και πολιτική ισχύ. Γι' αυτό εμφανίστηκε μέσω του θριάμβου και της κοινωνικής αναγνώρισης ως μία ανώτερη πολιτική μορφή εντός, όμως, του πλαισίου της *nobilitas*, όπου είναι πιθανόν πως θα προσπαθούσε να κυριαρχήσει μακροπρόθεσμα⁹⁶⁸.

Πιθανόν είναι πως ο Μάριος προσπάθησε να αναδείξει την προσωπικότητά του σε ένα χαρισματικό πλαίσιο αλλά και να την εντάξει στην παράδοση και τους θεσμούς της *Respublica*. Προέβη στην ίδρυση του ναού της *Virtus* και της *Honos*, με τον οποίο ήθελε να εορτάσει την νίκη του εναντίον των Κίμβρων και των Τευτόνων εστιάζοντας στην *virtus* του⁹⁶⁹. Η τελευταία αποτελούσε κεντρικό χαρακτηριστικό στοιχείο του θριάμβου για έναν στρατηγό σε συνδυασμό με την *felicitas* του⁹⁷⁰. Η αφιέρωση του ναού στην *Virtus* και την *Honos* αποσκοπούσε ενδεχομένως να δηλώσει την πρόθεσή του Μάριου να αποτελέσει ηγετικό μέλος της *nobilitas*, δεδομένου ότι παρέπεμπε με αυτόν τον τρόπο σε αντίστοιχο ναό του Μάρκελου κατά το τέλος του 3ου αι. π.Χ⁹⁷¹. Επιπλέον, ο Μάριος είχε μία ιδιαίτερη σχέση

⁹⁶⁶ R. EVANS, *Gaius Marius*, σελ. 112-114.

⁹⁶⁷ Πλούτ., *Μάρ.*, 27.5-6.

⁹⁶⁸ R. EVANS, *Gaius Marius*, σελ. 109. Η ισχυρή θέση των *optimates* ακόμη και σε αυτήν την περίπτωση φαίνεται από την μετέπειτα έκδοση του Έσχατου Συγκλητικού Δόγματος εναντίον του Σατουρνίνου, του Γλαυκία και των υποστηρικτών τους και την επακόλουθη υπακοή του υπάτου Μάριου στις προσταγές του δόγματος. Η επιρροή τους ίσως σχετιζόταν και με την βία που ξέσπασε ανάμεσα στην αστική *plebs* και τους προερχόμενους από την Ιταλία και τις αγροτικές περιοχές υποστηρικτές της αγροτικής μεταρρύθμισης, δεδομένου ότι τα συμφέροντά τους συγκρούονταν. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με την πιθανή αντιπαράθεση του Μάριου με τους στρατιώτες του Κάτουλου έδειχνε και τα όρια της αποδοχής του Μάριου, ο οποίος έπρεπε να προβεί σε πολιτικούς συμβιβασμούς. Βλ. E.S. GRUEN, *Roman Republic and the Criminal Courts*, σελ. 179-184.

⁹⁶⁹ *LTUR*, II, σελ. 33-35. A.M. MACDONELL, *Roman Manliness*, σελ. 275.

⁹⁷⁰ Βλ. Σχετικά Λίβ., 27.7.4· 28.9.7· 35.8.3· 41.28.8. Κικ., *De Leg. Agr.*, 1.5· *Phil.*, 14.37. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός της αναφοράς του Πλουτάρχου στις ευτυχίες του Μάριου μετά την επιστροφή του το 101 π.Χ. Πλούτ., *Μάρ.*, 27.6: *μέτριον ἐπὶ τηλικαύταις εὐτυχίαις*. Για την σχέση του Μάριου με την *felicitas* βλ. G.D. GILBERT, "Marius and Fortuna", σελ. 104-107. H.C. AVERY, "Marius Felix", σελ. 324-330.

⁹⁷¹ A.M. MACDONELL, *Roman Manliness*, σελ. 266-267 και 279-280.

με το θείον. Αυτό φάνηκε κατά την επιστροφή του, που μαζί με την επίσημη ή όχι αναγόρευσή του σε κτίστη ή σωτήρα του αποδόθηκαν κάποιες θεϊκές τιμές, ενώ προσπάθησε να εμφανιστεί μάλλον ως νέος Διόνυσος μέσω μίας συμβολικής κίνησης⁹⁷².

Παρόλα αυτά η ύπαρξη νομίσματος χρονολογούμενου λίγο μετά την απόσυρση από την τελευταία υπατεία του, στο οποίο διαφημιζόταν ο θρίαμβός του αποτελούσε μία κίνηση, η οποία ίσως είχε σκοπό την ανάδειξη της ιδιαίτερης και ανώτερης θέσης του στην πολιτεία, η οποία ερχόταν μέσα από τον θρίαμβο, που αποτελούσε το μέσον για την απόκτησή της⁹⁷³. Το γεγονός αυτό θα μπορούσε να συνδυαστεί με την αξιώσή του να ηγηθεί και νέων αρχοντικών αξιωμάτων και εκστρατειών με την σύμφωνη γνώμη της Συγκλήτου, προκειμένου να κομίσει νέους θριάμβους στην Ρώμη, όπως ο ίδιος ισχυριζόταν σύμφωνα με τον Πλούταρχο⁹⁷⁴. Τέτοιες πράξεις ίσως στόχευαν στην διαμόρφωση μίας κατάστασης, στην οποία ο Μάριος θα ήταν εμφανώς ανώτερος αλλά κινούμενος σε συνεργασία με τους παραδοσιακούς θεσμούς της *Respublica*.

Αυτό φάνηκε στην πράξη κατά την υπατεία του 100 π.Χ. Αυτή δόθηκε στον Μάριο τιμητικά για τις επιτυχίες, κάτι που αποτελούσε, πάντως, μία εξωθεσμική κατάσταση. Στο πλαίσιο της συνεργάστηκε με την Σύγκλητο στην κατάπιξη των Σατουρνίνου και Γλαυκία, οι οποίοι αποτελούσαν σύμμαχοί του ως τότε. Η συνεργασία τους φάνηκε όταν το 101 π.Χ. ο Σατουρνίνος πρότεινε νέα αγροτική μεταρρύθμιση, βάσει της οποίας ο στρατός του Μάριου θα λάμβανε εκτάσεις γης όχι μόνο στην Ιταλία αλλά στο μεγαλύτερο τμήμα της Μεσογείου επιβεβαιώνοντας με τον καλύτερο τρόπο την υπόσχεση του Μάριου κατά την *adlectio* των *proletarii*, πως θα ωφελούνταν με την απόκτηση λείας και γης χάρη στις δικές του ενέργειες⁹⁷⁵. Με αυτόν τον τρόπο ξεπερνούσε την *nobilitas* και την διαχείριση που εκείνη έκανε επί των

⁹⁷² Πλούτ., *Μάρ.*, 27.5. Βλ. Πλίν., *HN*, 33. Βαλ. Μάξ., 3.6.6. Αμφότεροι αναφέρουν το γεγονός της πράξης του Μάριου να πει από Κάνθαρο του Διονύσου. Η συσχέτιση με τον Διόνυσο ίσως σχετιζόταν και με τον θρίαμβο. Βλ. RICHARD, “La Victoire de Marius”, σελ. 79. Η RICHARD εκτιμά ότι η πράξη αυτή αποσκοπούσε στον συχετισμό του Μάριου με τον Αλέξανδρο, καθώς και αυτός σχετιζόταν με τον θεό, ενώ στην ελληνιστική παράδοση ο Διόνυσος θεωρούνταν κατακτητής. Εξ άλλου και στην ρωμαϊκή παράδοση ο Διόνυσος σχετιζόταν με τον θρίαμβο και την νίκη. Βλ. και E. RAWSON, “Religion and Politics”, σελ. 199-206, σχετικά με την συσχέτιση του Μάριου με το θεϊκό και μεταφυσικό στοιχείο κατά την διάρκεια των εκστρατειών του.

⁹⁷³ *RRC*, 326, ο οποίος εκτιμά ότι πρόκειται για προσπάθεια του Μάριου να προπαγανδίσει την επιτυχία. Στην εμπρόσθια όψη εικονίζεται κεφαλή της Ρώμης με κράνος. Στην οπίσθια εικονίζεται θριαμβευτής σε τέθριππο μαζί με νεαρό, καθώς και δάφνινος στέφανος. Ο CRAWFORD θεωρεί ότι ο θριαμβευτής ήταν ο Μάριος και ο νεαρός ο μικρός υιός του. Το νόμισμα χρονολογείται κατά το 101 π.Χ. *Contra*: H. MATTINGLY, “The Management of the Roman Republican Mint”, *Annali*, 29 (1982), σελ. 35-36, ο οποίος θεωρεί ότι ανήκει στα μέσα της επόμενης δεκαετίας και, ως εκ τούτου, έχει αναμνηστικό χαρακτήρα. Επίσης, το γεγονός ότι τα νομίσματα ήταν στην δικαιοδοσία των *monetales* και των *quaestores* και η όχι ιδιαίτερη εξάρτηση κάποιων εξ αυτών από τον Μάριο δείχνει ότι ίσως το νόμισμα να στόχευε στην προβολή γενικότερα της πολιτείας, όπως συνέβη και με άλλα νομίσματα της εποχής, που δεν σχετιζόνταν με τον Μάριο, αλλά είχαν σημείο αναφοράς την νίκη εναντίον των Γαλατών. Πάντως, μία τέτοια περίπτωση θα ήτα συμβατή ούτως ή άλλως με την προσπάθεια του Μάριου να φανεί ως συνεχιστής της παράδοσης. Βλ. R. EVANS, *Gaius Marius*, σελ. 201-202.

⁹⁷⁴ Πλούτ., *Μάρ.*, 31.2: *εὐθὺς ἐπ’ αὐτὸν (ενν. Μιθριδάτην) ἡγεμὼν αἰρεθήσεσθαι καὶ νέων μὲν τὴν πόλιν θριάμβων, σκύλων δὲ Ποντικῶν καὶ πλοῦτον βασιλικῶ τὸν οἶκον ἐμπλήσειν.*

⁹⁷⁵ *Αππ.*, *Ρωμ. Εμφ.*, 1.29-30. *Auct. Vir. Ill.*, 73.5.

πραγμάτων δημιουργώντας το πρότυπο της σχέσης του στρατηγού με τους στρατιώτες, το οποίο έμελλε να εξελιχθεί περαιτέρω από τους μεταγενέστερους⁹⁷⁶.

Συνεπώς, ο Μάριος χρησιμοποίησε θεσμικά τον θρίαμβο αφενός για να ενισχύσει το κύρος της ίδιας της εξουσίας του. Προέβη σε αυτήν την πράξη προσδίδοντας μία νέα θεσμική διάσταση στην εξουσία του έστω και αν αυτή είχε πρακτικά συμβολικό και στιγμιαίο χαρακτήρα. Παράλληλα, ο θρίαμβός του ήταν ένα μέσον για την πολιτική κυρίως και, κατόπιν και οικονομική άνοδο των άλλοτε αποκλεισμένων από τα πράγματα πολιτών, οι οποίοι στρατεύθηκαν γύρω από τον Μάριο. Το αποτέλεσμα ήταν να χρησιμοποιήσει τη φήμη του νικητή και του σωτήρα και τον ίδιο τον αλλά και τον θεσμό του θριαμβού για να ενισχύσει το κύρος του και να κυριαρχήσει όχι μόνο ανάμεσα σε μεγάλο μέρος του λαού αλλά και μέσα στην αριστοκρατία. Όμως, ίσως έθεσε τις βάσεις για την μετέπειτα κυριαρχία των στρατηγών.

γ. Η διαμόρφωση της νέας *Respublica* και η πολιτική εξουσία

Ο Σύλλας θριάμβευσε στις 28 και τις 29 Ιανουαρίου του 81 π.Χ. φέροντας το αξίωμα του δικτάτορα⁹⁷⁷. Το γεγονός αυτό διαφοροποιούσε τον εν λόγω θριαμβευτή από άλλους στρατηγούς, διότι ο Σύλλας τέλεσε τον θρίαμβό του φέροντας ένα αξίωμα διαφορετικό από εκείνο, με το οποίο έφερε εις πέρας την εκστρατεία του. Η περίπτωση του εμφάνιζε ομοιότητες με εκείνη του θριαμβού του Μάριου το 104 π.Χ. Ωστόσο, η ειδοποιός διαφορά έγκειτο στο γεγονός πως ο Μάριος θριάμβευσε αναλαμβάνοντας μία καινούρια υπατεία, ενώ η εξουσία που είχε ως τότε βασιζόταν στην υπατεία του 107 π.Χ.⁹⁷⁸. Απεναντίας, ο Σύλλας κατέστη δικτάτωρ πριν θριαμβεύσει, ενώ μέχρι τον Νοέμβριο του 82 π.Χ. ήταν ανθύπατος. Με άλλα λόγια ανέλαβε ένα εντελώς διαφορετικό αξίωμα, το οποίο είχε και πολύ μεγαλύτερη ισχύ από την εκείνη του υπάτου.

Το γεγονός αυτό διαφοροποιούσε τον θρίαμβο του Σύλλα από τους προηγούμενους. Συνήθως ο θρίαμβος λειτουργούσε ως ένα μέσον για την επανένταξη του *imperator* στην κοινωνία της *civitas* και τους πολιτικούς θεσμούς⁹⁷⁹. Επιπλέον, ο θριαμβευτής ήταν κατά κύριο λόγο *promagistratus*. Αυτό σήμαινε ότι μετά τον θρίαμβο επέστρεφε στην ιδιωτικότητα του⁹⁸⁰.

⁹⁷⁶ Κ. ΒΛΑΧΟΣ, *Από την patria iuris στον pater patriae*, σελ. 125-132.

⁹⁷⁷ Α. DEGRASSI, *Fasti Capitolini*, σελ. 108.

⁹⁷⁸ Βλ. *supra*, σελ. 17-20.

⁹⁷⁹ Τ. ITGENSTHORST, *Tota Illa Pompa*, σελ., 193-218, η οποία αναφέρεται επακριβώς σε αυτήν την ιδιότητα επανένταξη των θριαμβευτών στην πολιτεία, η οποία συνίστατο στην επιστροφή τους από την *militiae* δραστηριότητά τους σε εκείνη των αστικών αρμοδιοτήτων τους.

⁹⁸⁰ Βλ. J. RICH, "The Roman Triumph", σελ. 250-252. Η εξέταση των θριάμβων δείχνει πως από το τελευταίο τέταρτο του 3ου αι. π.Χ. οι θριαμβευτές ήταν κατά βάση *proconsules*, εξέλιξη η οποία εντάθηκε καθ' όλη την διάρκεια του 2ου αι. π.Χ. Αυτό συνέβαινε λόγω της πρακτικής αδυναμίας των υπάτων ή πραιτόρων να επικρατήσουν σε έναν πόλεμο κατά την διάρκεια της θητείας τους. Το αποτέλεσμα ήταν η παράταση της θητείας τους και η επιστροφή τους ως *proconsules* ή *propraetores*. Βλ. Α. LINTOTT, *The Constitution*, σελ. 108.

Παρόλα αυτά, ο θεσμός προσέδιδε σε έναν στρατηγό μεγάλο κύρος καθόλη την μετέπειτα κοινωνική και πολιτική του παρουσία⁹⁸¹. Η περίπτωση του Σύλλα διέφερε από το ως άνω πρότυπο του θριαμβευτή, δεδομένου ότι παράλληλα προς τον θρίαμβο είχε αναλάβει το αξίωμα του δικτάτορα με στόχο να προβεί στην πιο εκτεταμένη μεταρρύθμιση που είχε συμβεί ποτέ στην Ρώμη.

Ο Σύλλας είχε αναλάβει το αξίωμα του δικτάτορα από την λαϊκή συνέλευση κατόπιν ψηφοφορίας. Η εξουσία του ήταν απεριόριστη στην χρονική της διάρκεια και έδινε στον Σύλλα το δικαίωμα επέμβασης επί της ζωής κάθε πολίτη, ενώ δεν υφίστατο κανέναν έλεγχο ούτε και εκείνον της *provocatio ad populum*. Ο στόχος του ήταν η πλήρης μεταρρύθμιση της πολιτείας με την κατάργηση όλων των καταστάσεων, οι οποίες ήταν υπέρ των *populares* και της *plebs*. Ο κύριος στόχος ήταν η ανάκτηση της πλήρους εξουσίας τόσο εντός της Ρώμης όσο και επί των επαρχιών στα χέρια της Συγκλήτου και ο περιορισμός των επιμέρους αρχόντων, οι οποίοι θα υπάκουαν στην πολιτική και δικαστική εξουσία της Συγκλήτου⁹⁸².

Το εύρος και η ισχύς του αξιώματος ώθησε τους συγχρόνους του να θεωρήσουν ως τυραννική την εν λόγω εξουσία. Ο Αππιανός ολοκληρώνει την περιγραφή του για την ανάληψη της δικτατορίας με την θριαμβική είσοδο του Σύλλα. Αμέσως μετά ακολουθεί η πληροφορία πως ορισμένοι είχαν χαρακτηρίσει ως τυραννική ή βασιλική την εξουσία του Σύλλα. Η έκφραση της εν λόγω άποψης είναι πιθανόν να συνέβη στο πλαίσιο της θριαμβικής πομπής εξ αιτίας της κοινής τους αναφοράς από τον Αππιανό: *Καὶ ἐθριάμβευσεν ἐπὶ τῷ Μιθριδατείῳ πολέμῳ. Καὶ τινες αὐτοῦ τὴν ἀρχὴν ἀρνούμενην βασιλείαν ἐπισκώπτοντες ἐκάλουν, ὅτι τὸ τοῦ βασιλέως ὄνομα μόνον ἐπικρύπτει: Οἱ δ' ἐπὶ τούναντίον ἀπὸ τῶν ἔργων μετέφερον καὶ τυραννίδα ὁμολογοῦσαν ἔλεγον*⁹⁸³. Πιθανώς ορισμένοι πολίτες διείδαν στην θριαμβική είσοδο του δικτάτορα μία έμμεση προσπάθεια να ταυτίσει την εξουσία του με εκείνη του βασιλιά. Συγκεκριμένα, κάποιοι δυσανασχήτησαν με την εξουσία του θεωρώντας ότι επρόκειτο για μία μοναρχία χωρίς αυτήν την ονομασία, ενώ άλλοι εκτιμούσαν ότι η δικτατορία του ήταν ανοιχτά μία τυραννική εξουσία.

Η επανεμφάνιση του Σύλλα στην *domus* με μία τέτοια εξουσία επηρέασε ενδεχομένως την κρίση των παρευρισκόμενων, πολλοί εκ των οποίων ενθουμούνταν την βίαιη εισβολή του 88 π.Χ.⁹⁸⁴. Οι αντιδρώντες χαρακτήρισαν τυραννική την δικτατορική εξουσία του Σύλλα εξ αιτίας των πράξεων του τελευταίου, όπως αναφέρει ο Αππιανός. Προφανώς, αυτές αφορούσαν τις προγραφές εναντίον πολιτών, καθώς και όλα τα μέτρα που στόχευαν στην περιστολή των δικαιωμάτων της *plebs* με κυριότερο την απαγόρευση της απόδοσης φθηνών σιτηρών προς την

⁹⁸¹ N. ROSENSTEIN, "Aristocratic Values", σελ. 365-382.

⁹⁸² Αππ., *Ρωμ. Εμφ.*, 1.100. Κ. ΒΛΑΧΟΣ, *Από την patria iuris στον pater patriae*, σελ. 141. Α. KEAVENEY, *Sulla*, σελ. 124-139. Σχετικά με την θεσμική διάσταση της εξουσίας του Σύλλα και τον καταστατικό τρόπο ανάληψής της βλ. F.J. VERVAET, "The *Lex Valeria* and Sulla's Empowerment as Dictator (82-79 BCE)", σελ. *Cahiers du Centre Gustave Glotz*, 15 (2004), σελ. 37-84.

⁹⁸³ Αππ., *Ρωμ. Εμφ.*, 1.101.

⁹⁸⁴ Βλ. C.H. LANGE, "Triumph and Civil War", σελ. 74, ο οποίος τονίζει τα κοινά στοιχεία ανάμεσα στην είσοδο του 88 π.Χ. και την επιστροφή του 82 π.Χ.

αστική *plebs*⁹⁸⁵. Πιθανώς, η αντίδραση εναντίον της δικτατορικής εξουσίας προήλθε από *populares* και κυρίως από την αστική *plebs*, της οποίας τα συμφέροντα επλήγησαν σε πολύ μεγάλο βαθμό από την μεταρρύθμιση του Σύλλα. Αφενός σε πολιτικό επίπεδο ο Σύλλας είχε περιστείλει τις εξουσίες των δημάρχων ως προς την συμμετοχή τους στην Σύγκλητο και τις λαϊκές συνελεύσεις, ενώ ο ρόλος των τελευταίων είχε περιοριστεί ουσιαστικά υπέρ της συγκλητικής κυριαρχίας τόσο στο νομοθετικό όσο και στο δικαιοδοτικό σύστημα. Αφετέρου σε οικονομικό επίπεδο είχε καταργηθεί το μέτρο της απόδοσης φθηνού σίτου σε χιλιάδες πολίτες στην Ρώμη, γεγονός το οποίο δυσκόλεψε περαιτέρω τις συνθήκες διαβίωσης των τελευταίων και την θέση τους στην πολιτεία⁹⁸⁶.

Φυσικά για τους Ρωμαίους η τυραννίδα και η μοναρχία αποτελούσαν έννοιες ταυτόσημες. Ως εκ τούτου, οι δύο διαφορετικές ερμηνείες πιθανώς στόχευαν να παρουσιάσουν την τυραννική φύση της εξουσίας του δικτάτορα⁹⁸⁷. Η αντίδραση φαίνεται πως εκφράστηκε σε ένα δημόσιο πλαίσιο, το οποίο πιθανώς ήταν η θριαμβική πομπή. Επίσης, ο Αππιανός τονίζει ότι οι αντιδρώντες αναφέρθηκαν με επιτιμητικό και κάπως ειρωνικό τρόπο στην εξουσία του Σύλλα παραλλάσσοντας την ονομασία της σε βασιλεία. Εξάλλου, ο θεσμός έδινε παραδοσιακά την δυνατότητα στους συμμετέχοντες να εκφράσουν πιο ανοιχτά την άποψή τους για τον θριαμβευτή. Αυτό συνέβαινε μέσα από την χρήση ασμάτων, με τα οποία ο στρατός και, ενίοτε, ο λαός αναφέρονταν σε πτυχές του χαρακτήρα ή της εξουσίας του θριαμβευτή αποδίδοντας κάποιες φορές σε αυτές και αρνητική χροιά⁹⁸⁸. Σε αυτό το πλαίσιο λάμβανε χώρα και η ρήση *io triumphe*, με την οποία ο στρατός καλούσε ουσιαστικά τον θριαμβευτή να εμφανιστεί και να αναδείξει τον θρίαμβο, ήτοι όλη εκείνη την διαδικασία, διά της οποίας ο στόχος ήταν το κοινό όφελος της *civitas*.

Η σύγχρονη έρευνα είναι διχασμένη ως προς την σημασία αυτών των τραγουδιών. Κάποιοι νεώτεροι εκφράζουν την άποψη πως αυτά είχαν αποτροπαϊκό χαρακτήρα με στόχο να προστατεύσουν τον θριαμβευτή λόγω της ισχύος που είχε αποκτήσει⁹⁸⁹. Η δεύτερη εκτίμηση για την σημασία τους αναδεικνύει μία σατυρική διάσταση εκ μέρους του λαού, η οποία έχει στόχο να επαναφέρει σε μία πραγματική διάσταση την θέση του θριαμβευτή, προκειμένου να μπορέσει ο τελευταίος να ενταχθεί ομαλά στην Σύγκλητο και την κοινωνία, δεδομένου ότι η

⁹⁸⁵ A. KEAVENEY, *Sulla*, σελ. 124-139. Είναι γεγονός ότι οι προγραφές ήταν σε έξαρση κατά την στιγμή του θριάμβου, ενώ είχαν ξεκινήσει αμέσως μετά την επικράτησή του και, ίσως, πριν ακόμη καταστεί δικτάτορ. Ο βίαιος τρόπος άσκησης της εξουσίας του εναντίον όσων είχαν εναντιωθεί σε αυτόν και η περιστολή των θεσμικών και οικονομικών δικαιωμάτων της *plebs* δημιουργούσε μία αφόρητη κατάσταση για την τελευταία.

⁹⁸⁶ Βλ. *infra*, σελ. 190, σημ. 1006.

⁹⁸⁷ I.E. TZAMTZHS, *Libertas*, σελ. 13-18. Ο φόβος για την επιβολή του *regnum* διέτρεχε όλη την πολιτική ύπαρξη της *Respublica*, αφ' ης στιγμής η μοναρχία κατέπεσε το 509/8 π.Χ. Προς αποφυγή πιθανής επανόρθωσής της η πολιτεία είχε λάβει αρκετά θεσμικά μέτρα. Αφενός, αυτά σχετίζονταν με την αδυναμία ενός μόνου *magistratus* να ελέγξει την πολιτεία εξ αιτίας της συλλογικότητας της εξουσίας και της περιορισμένης χρονικής διάρκειας. Αφετέρου, η ύπαρξη του *imperium* καθιστούσε πάντα πιθανή την εξαπόλυση της εξουσίας εις βάρος των ίδιων των Ρωμαίων και μέσα στην *domus*. Γι' αυτό ισχυροποιήθηκε η εξουσία των *tribuni plebis*, ενώ επιβλήθηκε η *provocatio ad populum*. Σχετικά με την συλλογική εξουσία και την εξουσία των δημάρχων βλ. M. HUMBERT, *Πολιτικοί και Κοινωνικοί Θεσμοί*, σελ. 281-285. Σχετικά με την *provocatio ad populum* βλ. A.W. LINTOTT, "Provocatio. From the Struggle of the Orders to the Early Principate", *ANRW*, 1,2 (1972), σελ. 226-267.

⁹⁸⁸ Βλ. Λίβ., 4.20· 53.11. Σουητ., *Iul.*, 49.

⁹⁸⁹ H.S. VERSNEL, *Triumphus*, σελ. 70.

εξουσία του και ο θρίαμβος του έδιναν μία άνευ προηγουμένου ισχύ, η οποία προκαλούσε δυνητική ανισορροπία στην *civitas*⁹⁹⁰. Ενδεχομένως, αυτή η προσπάθεια της πολιτείας στόχευε να θέσει όρια στην εξουσία του θριαμβευτή, η οποία φυσικά εκφραζόταν με συμβολικό τρόπο εντός της πολιτείας. Αφενός η σημασία της πράξης συνίστατο στην επιθυμία του θριαμβευτή να χρησιμοποιηθεί η εν λόγω εξουσία για να ευεργετήσει όλη την πολιτεία. Αφετέρου ο στόχος ήταν η διασφάλιση της πολιτείας απέναντι στον θριαμβευτή, ο οποίος μετά τον θρίαμβο θα γινόταν οργανικά πάλι μέλος της *civitas*⁹⁹¹.

Δεδομένων των παραπάνω είναι λογική μία υπόθεση, βάσει της οποίας ο συγκεκριμένος τρόπος του λαού και του στρατού ήταν συμβατός με την αντίδραση εναντίον του Σύλλα. Ο Αππιανός τονίζει πως υπήρξε αντίδραση απέναντι στην εξουσία του Σύλλα και, μάλιστα, αυτή αντιμετωπίστηκε με τρόπο σκωπτικό⁹⁹². Αυτό σημαίνει, ενδεχομένως, ότι η κριτική ασκήθηκε μέσα από έναν τρόπο παρόμοιο με εκείνο των *carmina incondita* των στρατιωτών και του λαού, που ίσχυε παραδοσιακά⁹⁹³. Η ομοιότητα με άλλες περιπτώσεις είναι πως ο στόχος ήταν να αναδειχθεί η υπέρμετρη εξουσία του *magistratus*. Η διαφορά έγκειται στο γεγονός ότι σημειωνόταν μία πλήρης απόρριψή της, ενώ γινόταν αντιληπτό πως αυτή μπορούσε να δράσει ανενόχλητα μέσα στο πεδίο της *urbs* στρεφόμενη εναντίον πολιτών.

Αφού η δικτατορική εξουσία κρινόταν στο πλαίσιο του θριάμβου, καθώς ο Σύλλας θριαμβεύσε ως δικτάτορας και δεδομένου ότι η δικτατορία του εξομοιωνόταν με βασιλεία και τυραννίδα, η λειτουργία του θριάμβου επί της ουσίας ανατρεπόταν. Η ύπαρξη του θριαμβευτή αποτελούσε μία συμβολική αναβίωση ενός είδους μοναρχίας, η οποία συνδεόταν με την ανώτατη θεότητα. Όπως έχει αναφερθεί, αυτή η εξουσία εξυπηρετούσε μία συγκεκριμένη λειτουργία, που έπρεπε να εξυπηρετεί για μία ημέρα το συμφέρον της *civitas*⁹⁹⁴. Το ενδιαφέρον εστιάζεται στο γεγονός πως ο Σύλλας κρίθηκε ως τύραννος ή ως βασιλιάς χωρίς την ονομασία κατά την στιγμή που ήταν θριαμβευτής, ήτοι σε μία συγκυρία που δρούσε συμβολικά στο πλαίσιο μίας εξουσίας, που θεωρούνταν ότι αναβίωνε την βασιλεία.

⁹⁹⁰ M. BEARD, *The Roman Triumph*, σελ. 248-249. J. RÜPKE, “Triumphator and Ancestor Rituals between Symbolic Anthropology and Magic”, *Numen*, 53 (2006), σελ. 268. P. O’NEIL, “Triumph songs, reversal and Plautus’ Amphitruo”, *Ramus*, 32 (2003), σελ. 4.

⁹⁹¹ Βλ. T. ITGENSTHORST, *Tota Illa Pompa*, σελ. 209-219. Πράγματι, φαίνεται πως το διακύβευμα ήταν να γίνει αντιληπτή η προσωρινότητα της εξουσίας του θριαμβευτή, ούτως ώστε αφενός αυτή να λειτουργήσει για τον συγκεκριμένο σκοπό της απόδοσής της και αφετέρου να παύσει να υπάρχει όταν ο *magistratus* θα εισέρχετο στην πολιτική ζωή. Φυσικά, ο τελευταίος αποκτούσε χάρη στην επιτυχία του μία φήμη και μία ευρύτερη επιρροή επί της κοινωνίας, αλλά το ίδιο ίσχυε και για άλλους στρατηγούς, ενώ παρόμοια ήταν η πρόθεση και για τους επόμενους διεκδικητές των αρχοντικών αξιωμάτων. Βλ. N. ROSENSTEIN, “Aristocratic Values”, σελ. 365-382. Σχετικά με την ύπαρξη *consensus* ανάμεσα στους συγκλητικούς ως προς την διαχείριση της εξουσίας και του θριάμβου.

⁹⁹² Αππ., *Ρωμ. Εμφ.*, 1.101.

⁹⁹³ J. RÜPKE, “Triumphator and Ancestor Rituals”, σελ. 268. Αν πράγματι συνέβησαν με αυτόν τον τρόπο τα γεγονότα, μία εξήγηση θα μπορούσε να είναι πως σε αυτό το πλαίσιο θα προκαλούνταν, ενδεχομένως, μικρή αντίδραση εκ μέρους του θριαμβευτή. Αυτό προκύπτει, ίσως, από το γεγονός πως οι πηγές διασώζουν τόσο περιπτώσεις που ο θριαμβευτής είχε δεχθεί κριτική στον θρίαμβο όσο και για περιπτώσεις σατυρικών ασμάτων. Κοινό στοιχείο όλων ήταν πως αυτά αποτελούσαν, μάλλον, βασικό στοιχείο της διαδικασίας και δεν λάμβαναν απάντηση από τον θριαμβευτή.

⁹⁹⁴ K.J. HÖLKESKAMP, *Reconstructing the Roman Republic*, σελ. 57-59.

Συνεπώς, μπορεί να υποστηρίξει κανείς ότι η απόρριψη της συνιστούσε έστω για ένα μέρος των πολιτών μία μετατροπή της λειτουργίας του θριαμβευτή, αφού αντί να έχει έναν συγκεκριμένο χαρακτήρα η εξουσία του προς όφελος της πολιτείας, αυτή κατέληγε να συνιστά μία παραβίαση του *mos maiorum* και να οδηγεί την *Respublica* στην πραγματική μοναρχία⁹⁹⁵. Ως εκ τούτου, η σημασία της σύνδεσης με τον θρίαμβο οφείλεται, μάλλον, στο γεγονός πως ανέκαθεν ο θριαμβευτής θεωρούνταν εκφραστής μίας βασιλικής και σχεδόν θεϊκού τύπου εξουσίας. Αλλά αυτή η εξουσία προοριζόταν να επιτελέσει μία συγκεκριμένη λειτουργία για την πολιτεία και να διαρκέσει για μία ημέρα. Εξάλλου, ανέκαθεν ο στόχος της πολιτείας ως προς το θριαμβικό *imperium* ήταν να μην διαφύγει ποτέ από την ισορροπία του μικτού πολιτεύματος της *Respublica*⁹⁹⁶. Όμως, ο θρίαμβος του Σύλλα συνδυάστηκε με μία απεριόριστη εξουσία, κάτι το οποίο γνωστοποιήθηκε περίτρανα από τους παρευρισκόμενους.

Ο θρίαμβος αποτελούσε, μάλλον, ένα τρόπο ενίσχυσης της εξουσίας του Σύλλα παύοντας να συνιστά μία προσωρινή παραχώρηση εξουσίας από την πολιτεία προς τον *magistratus*⁹⁹⁷. Το γεγονός αυτό δεν προκύπτει μόνο από τον χαρακτηρισμό της εξουσίας ως βασιλικής από ένα μέρος των πολιτών. Απεναντίας, ο θρίαμβος είχε ιδιαίτερη σημασία στον τρόπο, με τον οποίο ο Σύλλας επιχείρησε να παρουσιάσει την εξουσία του προς την *civitas*. Τούτο προκύπτει από τον κομβικό ρόλο, που φαίνεται πως είχε στα απομνημονεύματά του. Συγκεκριμένα, φαίνεται πως η θριαμβική πομπή συνιστούσε ένα βασικό σημείο καμπής για το πρόσωπο του Σύλλα, καθώς αυτή σηματοδοτούσε το οριστικό πέρασμά του από την προηγούμενη κατάσταση του πολέμου σε αυτήν της πολιτείας⁹⁹⁸.

⁹⁹⁵ Η διαπίστωση αυτή προκύπτει από το γεγονός πως ο Σύλλας κρίθηκε τόσο από την δυνατότητα που του έδινε ο νόμος όσο και από τις έως τότε πράξεις του. Πέραν των προγραφών είναι χαρακτηριστική η σκληρότητα της θανάτωσης του Λουκρητίου Οφέλλα εντός της πόλης, επειδή ο δικτάτωρ διαφωνούσε με την πρόθεσή του τελευταίου να εκλεγεί ύπατος. Επίσης, είναι μεγάλη η πιθανότητα να αναφέρονταν σε αυτήν την πράξη του οι αντιδρώντες, δεδομένου ότι το περιστατικό είχε λάβει χώρα λίγο πριν από τον θρίαμβο. Βλ. A. KEAVENEY, *Sulla*, σελ. 164.

⁹⁹⁶ Βλ. Πολ. 6. 15-18, σχετικά με την ύπαρξη ισορροπίας ανάμεσα στα θεσμικά όργανα της *Respublica* ως το ήμισυ του 2ου π.Χ. αι. Για το μικτό πολίτευμα βλ. Η ιδιαιτερότητα του θριαμβού οφείλεται ακριβώς στο γεγονός πως μέσω του θεσμού ο *magistratus* προέβαινε σε μία ενέργεια, η οποία κάτω από οποιαδήποτε άλλη συνθήκη αποτελούσε ταμπού για την πολιτεία, ήτοι την ένοπλη είσοδό του επί του *domi* πεδίου. Πιθανώς, αυτός ήταν ο λόγος που η Σύγκλητος ήθελε να έχει υπό τον έλεγχό της τους άρχοντες και, συγκεκριμένα, τους θριαμβευτές κατά την περίοδο της Μέσης *Respublica*. Φυσικά το πρόβλημα δεν ήταν η ίδια η εξουσία, αφού ο θρίαμβος διαρκούσε μία ημέρα. Απεναντίας, το ζήτημα προέκυπτε από την σημασία του θεσμού και το κύρος που αυτός απέδιδε στον *magistratus*, συνέπεια του οποίου ήταν η περαιτέρω ισχυροποίησή του εντός της πολιτείας. Αν ένας άρχοντας ήταν ανάξιος της τιμής και αν ο θρίαμβος αποδιδόταν εύκολα, τότε θα μειωνόταν η αξία του θεσμού και ο θρίαμβος θα καθίστατο αποκλειστικά ένα μέσο για την πολιτική άνοδο.

⁹⁹⁷ Η εισβολή του Σύλλα το 88 απέδειξε την αδυναμία του πολιτεύματος. Ο Σύλλας πιθανώς υπενθύμισε με τον θρίαμβό του και την κατοχή του δικτατορικού αξιώματος την επαίσχυντη για όλην την *civitas* κατάσταση του 88 π.Χ. Η ανάληψη της δικτατορίας και η κατοπινή θριαμβική είσοδός του σήμαινε, ουσιαστικά, την αποτυχία των προσπαθειών της πολιτείας να ελέγξει την τάση του κατόχου του *imperium* προς κυριαρχία και την χρήση αυτής της ένοπλης κυριαρχίας εντός του άστεως, αφού κατείχε επίσημα μία απεριόριστη εξουσία καταργώντας, μεταξύ άλλων, και την *provocatio ad populum* σε ό,τι αφορούσε τις αποφάσεις του. Για την σημασία της *provocatio ad populum* ως προς την προστασία των πολιτικών δικαιωμάτων έναντι της αυθαιρεσίας του *magistratus* βλ. I.E. TZAMTZΗΣ, *Libertas*, σελ. 21-23.

⁹⁹⁸ A. LEWIS, "Sulla's autobiography: scope and economy", *Athenaeum*, 79 (1991), σελ. 509–19.

Πράγματι, ο Σύλλας προσπάθησε να ενισχύσει την θέση του μέσω του θριάμβου ή εκμεταλλευόμενος διαδικασίες, οι οποίες σχετίζονταν με τον θρίαμβο και το μήνυμα που αυτός εξέπεμπε. Η παρουσίαση του θριαμβευτή ως δικτάτορα θα μπορούσε να ενισχύσει τον στόχο του τελευταίου να μεταρρυθμίσει την πληγείσα *Respublica*⁹⁹⁹. Με άλλα λόγια ο θρίαμβος μπορούσε να παρουσιάσει τον θριαμβευτή ως δρώντα υπέρ της πολιτείας συμπεριλαμβάνοντας προφανώς στην δράση του και όλες τις βίαιες πράξεις, που συντελούνταν εκείνη την στιγμή.

Αν πράγματι ο θρίαμβος είχε συμβάλει στην εικόνα της δικτατορικής εξουσίας και εν γένει στον νέο ρόλο του Σύλλα μετά τον εμφύλιο, τότε το σημείο αναφοράς αυτής της συμβολής ήταν η περίπτωση της *felicitas*. Η παρότρυνσή του προς τον λαό αμέσως μετά την τέλεση της πομπής να τον αποκαλούν *Felix* είναι ενδεικτική της προσπάθειας του Σύλλα να φέρει τους πολίτες σε επικοινωνία μαζί του¹⁰⁰⁰. Το όνομα είχε ήδη ψηφιστεί από την Σύγκλητο. Ωστόσο, αυτή η απόδοση δεν αρκούσε. Απαιτούνταν και η γνωστοποίηση της απόφασης προς τον λαό¹⁰⁰¹. Η *felicitas* αποδεικνυε την προσφορά του θριαμβευτή προς την πολιτεία κατά το παρελθόν, αλλά, παράλληλα, του έδινε την δυνατότητα να δείξει πως ο στόχος του ήταν η επανόρθωση της τελευταίας, κάτι που προκύπτει και από το γεγονός πως με την ομιλία αυτή κοίταζε προς το μέλλον, αφού ο λαός θα αποκαλούσε τον Σύλλα ως *Felix* μετά τον θρίαμβο¹⁰⁰². Ταυτόχρονα, η πράξη αυτή έγινε ενόσω κατείχε το δικτατορικό αξίωμα. Κατά συνέπεια, η ιδιότητα του *Felix* θα αντανάκλούσε και επί του δικτατορικού αξιώματος και με αυτόν τον τρόπο το μεταρρυθμιστικό του έργο θα περιβαλλόταν από την *felicitas*, η οποία ήταν θριαμβική.

Ο Σύλλας προέβη σε κοπές νομισμάτων φέροντας το *cognomen Felix* και, παράλληλα, τον τίτλο του δικτάτορα, ενώ το ίδιο συνέβη και με σύγχρονες επιγραφές. Ένας *aureus* του 81/80 π.Χ. φέρει ως εμπροσθότυπο κεφαλή της θεάς Ρώμης φέρουσα κράνος προς τα δεξιά. Στην οπίσθια όψη απεικονίζεται έφιππος ανδριάντας του Σύλλα προς τα αριστερά. Κάτω από την παράσταση αναγράφεται η επιγραφή L SULL FE και δεξιά αυτής LI DIC, ενώ σε μία παρόμοια κοπή αναγράφεται κάτω από την παράσταση η επιγραφή L SULL και δεξιά αυτής FELI DIC¹⁰⁰³. Παράλληλα, σε επιγραφές, οι οποίες χρονολογούνται κατά την εποχή της δικτατορίας

⁹⁹⁹ Αυτή η κατάσταση αποτελούσε κατά κάποιον τρόπο μία συνέχεια της συχέτισης του θριάμβου με τον κοινωνικό και πολιτικό ρόλο του θριαμβευτή μετά την επανένταξή του στην *civitas*. Αλλά στην προκειμένη περίπτωση η δράση του έπρεπε να είναι άμεση εξ αιτίας της επιτακτικής ανάγκης για να επαναδημιουργηθεί η *Respublica*.

¹⁰⁰⁰ Βλ. K.J. HÖLKESKAMP, *Reconstructing the Roman Republic*, σελ. 107-124, σχετικά με την ανάγκη του κάποιου άρχοντα και τάξης να προσπαθεί να πετύχει τον στόχο της μέσα από την, κατά το μάλλον ή ήττον, αποδοχή του λαού μετά από μία προτροπή προς αυτόν να ακολουθήσει την δική του πρόταση.

¹⁰⁰¹ Βλ. Α. ΧΕΛΜΗΣ, *Nomen*, σελ. 57-58, ο οποίος προβαίνει σε διάζευξη των δύο διαδικασιών λέγοντας ότι ίσχυε είτε η μία είτε άλλη. Στην πραγματικότητα φαίνεται πως συνέβησαν αμφότερες, κάτι που γίνεται αντιληπτό από το γεγονός πως οι *Fasti* εμφανίζουν τον Σύλλα να φέρει το προσωνύμιο *Felix* τόσο με την σημείωση ότι το έλαβε σε μεταγενέστερο χρόνο όσο και όταν το είχε αποκτήσει. Αυτή η απόδοση δεν θα μπορούσε να γίνει χωρίς την επίσημη απόφαση των θεσμικών οργάνων, όπως πληροφορεί επακριβώς ο Αππιανός. Βλ. G. SUMI, *Spectacles*, σελ. 415-421.

¹⁰⁰² Πλούτ., *Σύλλ.*, 34. Ο Σύλλας προέβη στην ομιλία του μετά τον θρίαμβο.

¹⁰⁰³ *RRC*, 381. Βλ. Και E. RAMMAGE, “Sulla’s Propaganda”, σελ. 104.

του Σύλλα, ο δικτάτορας αναφέρεται με το όνομά του, το *cognomen Felix* και το αξίωμα *dictator*¹⁰⁰⁴.

Τα νομίσματα προορίζονταν κατά κύριο λόγο για τους στρατιώτες του Σύλλα¹⁰⁰⁵. Η απεικόνιση του θριαμβευτή Σύλλα και η αποτύπωση της ιδεολογίας του ως προς την ύπαρξη της *Respublica* και την άσκηση της εξουσίας αποτελούσαν έναν κράτιστο παράγοντα προπαγάνδας εκ μέρους του δικτάτορα προς τον λαό και, ιδίως προς τους επανενταγμένους στην πολιτεία στρατιώτες. Ο Σύλλας εγκατέστησε τους περισσότερους εξ αυτών σε γη στην κεντρική Ιταλία, το μεγαλύτερο μέρος της οποίας ήρθε στην κατοχή του από τον αποκλεισμό άλλων πολιτών και Ιταλών. Πιθανώς ο στόχος ήταν να αποτελέσουν οι βετεράνοι μία υποστηρικτική δύναμη για το συλλανικό καθεστώς και η προώθηση της προπαγάνδας μέσα από τα νομίσματα αποτελούσε έναν από τους συνεκτικούς παράγοντες για την δημιουργία της νέας κατάστασης¹⁰⁰⁶. Επιπλέον, ο Σύλλας απελευθέρωσε 10.000 δούλους του, οι οποίοι τοποθετήθηκαν στις αστικές φυλές της Ρώμης. Μάλιστα, το γεγονός αναφέρεται αποσπασματικά στην προαναφερθείσα επιγραφή, στην οποία αναφέρεται το προσωνύμιο *Felix* και ο τίτλος του δικτάτορα¹⁰⁰⁷.

Κατά συνέπεια, το *cognomen Felix* είχε ιδιαίτερη σημασία και ως προς την παρουσίαση της δικτατορικής εξουσίας προς τον λαό σχετικά με το αποτύπωμά της στην πορεία της *Respublica*. Το *cognomen* ήταν το κυριότερο μέσον, χάρη στο οποίο ο θεσμός του θριάμβου μπορούσε να ενισχύσει την νέα θέση του Σύλλα, διότι το *cognomen* αποκτήθηκε στο πλαίσιο του θριάμβου και η σημασία του ήταν άκρως συνδεδεμένη με αυτόν. Έτσι, όταν ο Σύλλας προπαγάνδιζε πως δρούσε για το καλό της πολιτείας και ότι έφερνε σε αυτήν την *felicitas* το έπραττε παρουσιαζόμενος με τον τίτλο του δικτάτορα συνοδευόμενο από την λέξη *Felix*, η οποία αποτελούσε την επίσημη ονομασία του.

Ο ανδριάντας του Σύλλα αποτελούσε έναν κατ' εξοχήν τρόπο να παρουσιάζει συνεχώς την στρατιωτική και απόλυτη εξουσία του σε συνδυασμό με το ευεργετικό αποτύπωμά της για την *Respublica*, το οποίο σχετιζόταν με την φιλοσοφία του θριάμβου διά της *felicitas*. Η σημασία του έγκειτο στην τοποθεσία του, η οποία ήταν τα *rostra*. Είναι αξιοσημείωτο ότι ο Σύλλας προέβη στην ανακατασκευή των *rostra* και του *comitium*, των κύριων χώρων πολιτικής συνάθροισης του λαού και της Συγκλήτου αντίστοιχα, επιβάλλοντας με αυτόν τον τρόπο και στο χωροταξικό επίπεδο την αλλαγή των πολιτικών θεσμών¹⁰⁰⁸. Σε αυτόν τον χώρο κυριαρχούσε ο ανδριάντας του, ο οποίος ήταν ο πρώτος ανδριάντας, που τιμούσε κατ' αυτόν

¹⁰⁰⁴ *ILLRP*, 352-356.

¹⁰⁰⁵ Η υπόθεση αυτή βασίζεται στον λόγο του Σύλλα προς τους στρατιώτες του κατά το 88 π.Χ., βάσει του οποίου οι τελευταίοι θα επωφελούνταν πολλαπλώς από την συμμετοχή τους στον πόλεμο. Βλ. Αππ., *Ρωμ. Εμφ.*, 1.57. Επιπλέον, είναι γνωστό πως η κοπή νομισμάτων αποσκοπούσε και στην χρηματοδότηση πολέμων, ιδίως όταν αυτοί διεξάγονταν με πρωτοβουλία του ίδιου του *magistratus* σε μία άναρχη περίοδο, όπως ήταν η συγκεκριμένη εποχή. Βλ. M. CRAWFORD, *Roman Republican Coinage*, V. II, σελ. 604-731-732.

¹⁰⁰⁶ Σχετικά με την συγκεκριμένη πολιτική του Σύλλα βλ. Κ. ΒΛΑΧΟΣ, *Από την patria iuris στον pater patriae*, σελ. 137-144, ο οποίος εστιάζει, κατά κύριο λόγο, στην προσπάθεια του Σύλλα να δημιουργήσει έναν νέο πατριωτισμό, καθώς οι πολίτες αυτοί θα είχαν ως σημείο αναφοράς εκείνον υπό την έννοια ότι ο Σύλλας εξέφραζε την πολιτεία.

¹⁰⁰⁷ *Αυτόθι*.

¹⁰⁰⁸ H. FLOWER, *Roman Republics*, σελ. 131-132.

τον τρόπο έναν ζώντα αξιωματούχο της πολιτείας εντός της *urbs*. Η τοποθεσία έδινε την δυνατότητα στον Σύλλα να καταστήσει και συμβολικά σαφές απέναντι στους πολίτες ότι αφενός δρούσε υπέρ της πολιτείας και ότι αφετέρου η θέση του σε αυτήν ήταν η κυρίαρχη. Η υπενθύμιση της *felicitas* γινόταν μέσα από την αναγραφή του *cognomen* μαζί με την υπόλοιπη ονομασία του, ενώ πλησίον αυτής υπήρχε και ο τίτλος *ήγεμών*, ο οποίος υπενθύμιζε την εξουσία που κατείχε.

Ωστόσο, ο τίτλος *ήγεμών* αντιπροσώπευε, κατά πάσα πιθανότητα, τον τίτλο *imperator* ή τον τίτλο *proconsul*¹⁰⁰⁹. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με την χρήση του *cognomen Felix* δεικνύει μία προτίμηση ως προς μία προσπάθεια διαρκούς υπενθύμισης του ρόλου του Σύλλα στο πεδίο της εκστρατείας μέσα στον χώρο του άστεως. Εξάλλου, ο Σύλλας άφησε το δικτατορικό του αξίωμα μετά την περάτωση της μεταρρύθμισής του κατά το 81/80 π.Χ. Ως εκ τούτου, είναι πιθανή μία χρήση του τίτλου *imperator*, η οποία θα εστίαζε σε μία πιο κανονική κατάσταση για την πολιτεία, και θα λειτουργούσε ως μία υπόμνηση της θριαμβικής πτυχής αυτής της εξουσίας¹⁰¹⁰. Η εξέλιξη συνίστατο σε μία πιο έντονη χρήση του όρου *imperator* στο εσωτερικό του άστεως και στην αστική ζωή, ενώ αυτός συμβόλιζε κατ' εξοχήν την στρατιωτική εξουσία. Η σύνδεσή του με τον θρίαμβο από κοινού με την *felicitas* είχε, ενδεχομένως, στόχο να καταστήσει πιο ομαλή αυτήν την κατάσταση στην *civitas*¹⁰¹¹. Το αποτέλεσμα ήταν πως ο Σύλλας είχε εκλεγεί στην υπατεία το 80 π.Χ. μαζί με τον Μέτελλο Ευσεβή. Παράλληλα, είχε την υποστήριξη χιλιάδων απελευθέρων και βετεράνων και πιθανώς τα στοιχεία του θριάμβου ενίσχυσαν την προσπάθεια οικειοποίησης της πολιτείας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ήταν η αναγνώρισή του ως αυτοκράτορα και Ευτυχή σε αγώνες μονομάχων¹⁰¹². Το οξύμωρο ήταν πως εκείνη την στιγμή δεν τελούσε υπό το καθεστώς του *imperator* και, πιθανώς, δεν διέθετε επίσημα κάποιο αξίωμα. Το γεγονός αυτό αποδεικνύει την κοινωνική σημασία, την οποία αποκτούσε ένας ισχυρός πολιτικός άνδρας, που είχε πετύχει νίκη και είχε θριαμβεύσει. Συγκεκριμένα, αναδεικνυόταν η κοινωνική εξουσία του Σύλλα, η οποία γινόταν αισθητή χάρη στην χρήση ενός τίτλου όπως ο *imperator*. Ωστόσο, αυτός είχε αρχίσει ήδη από την εποχή του Σύλλα να λαμβάνει εν μέρει και επίσημη διάσταση.

¹⁰⁰⁹ A. KEAVENEY, *Sulla*, σελ. 135, σημ. 25.

¹⁰¹⁰ P. ASSENMAKER, "Nouvelles perspectives", σελ. 113-118. Ο τίτλος *imperator* λειτουργούσε ως μία εναλλακτική κατά κάποιο τρόπο του τίτλου *triumphator*, περί του οποίου δεν γίνεται λόγος στις επιγραφικές ή άλλες πηγές παρά μόνο όταν επρόκειτο να τονιστεί το σύνολο των αξιωμάτων, τα οποία κατείχε σε όλη του την σταδιοδρομία ένας συγκλητικός. Στην πραγματικότητα ο τίτλος *imperator* χρησιμοποιούνταν με μεγαλύτερη συχνότητα για να δειχθεί πρωτίστως η νικηφόρος εξουσία ενός *magistratus* και, εν συνεχεία, η ύπαρξη αυτής κάθε αυτής της στρατιωτικής εξουσίας (*imperium militiae*). Βλ. Δίων Κάσ., 43.44.2· 52.41.3-4. Άλλωστε, ο τίτλος αποδιδόταν από τον στρατό μετά στο πλαίσιο μίας νίκης αποτελώντας μία τιμητική αναγνώριση του υπάρχοντος *imperium* και λειτουργώντας ως τρόπον τινά προϋπόθεση για τον θρίαμβο. Βλ. J. RICH, "The Triumph", σελ. 234-235.

¹⁰¹¹ Τούτο συνέβαινε, επειδή ο θριαμβευτής έφερνε την *felicitas* στην πόλη ως φορέας του πλέον απόλυτου *imperium militiae*.

¹⁰¹² Πλούτ., *Σύλλ.*, 35. Πλίν., *HN*, 8.7· 19.

2. Η αλλαγή της Respublica

α. Η ιδιαίτερη περίπτωση του Γναίου Πομπήιου

Ο θριαμβευτής διέθετε μία συγκεκριμένη θεσμική θέση μέσα στην πολιτεία, η οποία καθοριζόταν σε σχέση με τα αρχοντικά αξιώματα *cum imperio* και την τιμητεία. Στην περιγραφή του για την *pompa funebris* ο Πολύβιος αποκαλύπτει την διάκριση, που οι Ρωμαίοι έκαναν για τον νεκρό στην εμφάνισή του ανάλογα με τα αξιώματά του: *οὔτοι δὲ προσαναλαμβάνουσιν ἐσθῆτας, ἐὰν μὲν ὕπατος ἢ στρατηγὸς ἢ γεγωνὸς, περιπορφύρους, ἐὰν δὲ τιμητῆς, πορφυράς, ἐὰν δὲ καὶ τεθριαμβευκῶς ἢ τι τοιοῦτον κατειργασμένος, διαχρύσους*¹⁰¹³. Αυτή η περιγραφή τοποθετεί την θέση του θριαμβευτή μαζί με την τιμητεία και τα αξιώματα που είχε ένας *magistratus cum imperio*. Η ενδυμασία του κάθε νεκρού εξαρτιόταν από το ανώτατο αξίωμα στο οποίο είχε φτάσει. Έτσι, φαίνεται πως ιεραρχικά ο θριαμβευτής ήταν ανώτερος από τον τιμητή και αυτός με την σειρά του από τον απλό *magistratus cum imperio*.

Επιπλέον, ο θριαμβευτής είχε την ανώτερη θέση στην πολιτεία κατά την στιγμή του θριάμβου του. Σύμφωνα με τον Πλούταρχο ο θριαμβευτής προέτρεπε τους *magistratus* να μην παραβρεθούν στο δείπνο αμέσως μετά τον θρίαμβο, επειδή η ανώτερη θέση έπρεπε να ανήκει σε εκείνον, δεδομένου ότι σε οποιαδήποτε άλλη αντίστοιχη περίπτωση ο ύπατος ή ο πραιτωρ είχαν την ανώτερη θέση¹⁰¹⁴. Ουσιαστικά αυτή η συμβολική κίνηση δείχνει μία πιθανή σύγκρουση των *imperia* των στρατηγών. Το βέβαιο είναι ότι η πληροφορία του Πλουτάρχου αναδεικνύει την σημασία που είχε ο θριαμβευτής ως θεσμός στην διαμόρφωση της ιεραρχίας και, παράλληλα, γίνεται εμφανής η ανώτερη θέση του σε σχέση με έναν απλό *magistratus*. Η ανώτερη θέση κάποιου σε σχέση με κάποιον άλλο ρυθμιζόταν μέσα από την συμμετοχή στην υπατεία, στον θρίαμβο, στην τιμητεία, τα ανώτερα θρησκευτικά αξιώματα αλλά και στον αριθμό συμμετοχής κάποιου στα παραπάνω¹⁰¹⁵.

Φυσικά αυτή η διάκριση δεν αφορούσε την άμεση άσκηση εξουσίας, αφού ο θριαμβευτής δεν ασκούσε εξουσία. Απεναντίας, επρόκειτο για έναν *magistratus*, που λόγω της νίκης ολοκλήρωνε την εξουσία του ή την εκστρατεία του με έναν θρίαμβο. Όμως, το γεγονός αυτό είχε ιδιαίτερη σημασία ως προς την ιεράρχηση των σχέσεων ανάμεσα στην αριστοκρατία σε

¹⁰¹³ Πολ., 6.53.7. Για την *pompa funebris* βλ. H. FLOWER, *Ancestor Masks*, σελ. 91-106. Για την σχέση της με τον θρίαμβο βλ. H.S. VERSNEL, *Triumphus*, σελ. 115-128.

¹⁰¹⁴ Πλούτ., *Mor.*, 283a: 'διὰ τί τοὺς θριαμβεύσαντας ἐσπιῶντες ἐν δημοσίῳ παρηγοῦντο τοὺς ὑπάτους, καὶ πέμποντες παρεκάλουν μὴ ἐλθεῖν ἐπὶ τὸ δεῖπνον;' ἢ καὶ τόπον ἔδει τῷ θριαμβεύσαντι κλισίας τὸν ἐντιμότατον ἀποδίδοσθαι καὶ προπομπὴν μετὰ τὸ δεῖπνον; ταῦτα δ' οὐκ ἔξεστιν ἑτέρῳ γίγνεσθαι τῶν ὑπάτων παρόντων, ἀλλ' ἐκείνοις.

¹⁰¹⁵ Λιβ., 10.7.9-11. Παρόμοια είναι η σχέση των αξιωμάτων, όπως αυτή προκύπτει από επιγραφές διάφορων στρατηγών, όπου γίνεται λόγος σε όλα τα αξιώματα που είχαν. Τέτοια είναι η περίπτωση του Λ. Μόμμιου. Βλ. *ILS*, 20. Βλ. Βέλλ. Πατ., 1.11.5-7, ο οποίος τονίζει την θέση του Μέτελλου Μακεδονικού στην πολιτεία και την κατοχή θριάμβων και αξιωμάτων, ενώ εξυψώνει τον εν λόγω άνδρα αναφέροντας τις θέσεις των τεσσάρων υιών του, ήτοι τις υπατείες και τις τιμητείες τους. Βλ. Και Σαλλ., *Iug.*, 41.

ένα ευρύτερο κοινωνικό επίπεδο, που ξεπερνούσε την άμεση άσκηση εξουσίας και εκτεινόταν στην επιρροή κάποιου στην Σύγκλητο ή τον λαό¹⁰¹⁶.

Ο πρώτος θρίαμβος του Πομπήιου επέφερε μία αλλαγή στην σχέση που είχε ο θεσμός με την μετέπειτα επανένταξη του θριαμβευτή στην πολιτεία και την Σύγκλητο. Ο Πομπήιος ήταν ένας απλός ιππέας. Ο θρίαμβός του αποτελούσε την πρώτη επίσημη συμμετοχή του σε έναν θεσμό της *Respublica*. Μέχρι τότε κάθε θριαμβευτής ήταν είτε *magistratus* είτε *promagistratus*¹⁰¹⁷. Με άλλα λόγια πριν από τον θρίαμβό του είχε προηγηθεί η παρουσία του σε ένα αξίωμα και θρίαμβευε δυνάμει της εξουσίας που είχε ως *magistratus/promagistratus*. Απεναντίας, η ιδιότητα του θριαμβευτή ήταν η μόνη κανονική θεσμική θέση *cum imperio* στην οποία είχε βρεθεί ως τότε, δεδομένου ότι η εξουσία του δεν βασιζόταν σε κάποια *magistratura*. Ο Πομπήιος διέθετε *imperium pro praetore* αποδιδόμενο από την Σύγκλητο το 82 π.Χ., αλλά ο ίδιος ήταν *privatus*¹⁰¹⁸. Συνεπώς, δρούσε εκτός των πολιτικών θεσμών της πολιτείας. Όμως, η θέση του θριαμβευτή συνιστούσε ένα επίσημο αξίωμα της πολιτείας, το οποίο ίσχυε κατόπιν σχετικής άδειας της Συγκλήτου και της λαϊκής συνέλευσης και είχε συγκεκριμένη διάρκεια δρώντας σε συγκεκριμένο χώρο. Παρόλα αυτά, όλοι οι θριαμβευτές δρούσαν βάσει του *imperium* που κατείχαν ως *magistratus* ή *promagistratus* προερχόμενοι από μία αρχοντική εξουσία. Ο Πομπήιος ήταν ο πρώτος θριαμβευτής χωρίς να κατέχει αρχοντικό αξίωμα μετατρέποντας τον θρίαμβο ουσιαστικά στην πρώτη επίσημη θεσμική θέση του.

Πέρα από την αρχική αντίδραση που επέφερε το αίτημα του Πομπήιου να εισέλθει στην πόλη ως θριαμβευτής, ο θρίαμβος συνδέθηκε άμεσα με την σχέση του Πομπήιου ως προς την Σύγκλητο, δεδομένου ότι μέχρι τότε ο θεσμός ήταν απόλυτα συνδεδεμένος με τα μέλη της και, κυρίως, με την *nobilitas*¹⁰¹⁹. Σύμφωνα με τον Πλούταρχο ο Πόπλιος Σερβίλιος Βάτια θεώρησε άξιο του θριαμβού τον Πομπήιο μετά από την σθεναρή στάση που είχε κρατήσει εκείνος απέναντι στα αιτήματα κάποιων στρατιωτών του για τον διαμοιρασμό της λείας. Ο Πομπήιος έδειξε ανυποχώρητος λέγοντας ότι προτιμούσε την ακύρωση του θριαμβού. Το γεγονός αυτό οδήγησε τον Σερβίλιο να επιβραβεύσει τον Πομπήιο¹⁰²⁰.

Επιπλέον, είναι πιθανόν ότι ο Πομπήιος είχε την δυνατότητα να εισέλθει στην Σύγκλητο μετά τον θρίαμβό του, εφόσον το επιθυμούσε: *Δήλον δ'έστιν ὅτι καὶ βουλῆς ἂν ἐθελήσαν τότε ῥαδίως ἔτυχεν. Ἄλλ' οὐκ ἐσπούδασεν, ὡς λέγουσι, τὸ ἔνδοξον ἐκ τοῦ παραδόξου θηρώμενος. Οὐ γὰρ ἦν θαυμαστὸν εἰ πρὸ ἡλικίας ἐβούλευε Πομπήιος, ἀλλ' ὑπέρλαμπρον ὅτι μηδέπω βουλευῶν ἐθριάμβευε*¹⁰²¹. Ο Πομπήιος προτίμησε να παραμείνει στον *ordo equester* και να μην εισέλθει στην Σύγκλητο. Πιθανώς, αυτή η δυνατότητα προσφέρθηκε από την ίδια την Σύγκλητο και τον

¹⁰¹⁶ T. ITGENSTHORST, *Tota Illa Pompa*, σελ.187-218. M. BEARD, *The Roman Triumph*, σελ. 219-256. H.S. VERSNEL, *Triumphus*, 382-396.

¹⁰¹⁷ R. DEVELIN, "Triumphal Regulations", σελ. 437-438.

¹⁰¹⁸ Σχετικά με την συγκεκριμένη εξουσία του Πομπήιου βλ. T.C. BRENNAN, *The Praetorship*, σελ. 481-482. R. SEAGER, *Pompey*, σελ. 25-30. A. KEAVENEY, "Young Pompey", σελ. 123.

¹⁰¹⁹ Για την σχέση του θριαμβικού θεσμού με την αριστοκρατία βλ. T. ITGENSTHORST, *Tota Illa Pompa*, σελ. 193-200.

¹⁰²⁰ Πλούτ., *Πόμπ.*, 14.4-5.

¹⁰²¹ Πλούτ., *Πόμπ.*, 14.6.

Σύλλα, καθώς ο Πλούταρχος τονίζει πως αρκούσε μόνο η επιθυμία του στρατηγού¹⁰²². Πιθανώς, ο Πομπήιος κινήθηκε διπλωματικά. Αφενός αρνήθηκε να εισέλθει στην Σύγκλητο, προκειμένου να μην δείξει πως επιθυμούσε σφόδρα μία τέτοια διάκριση χωρίς να την αξίζει βάσει του *cursus honorum*¹⁰²³.

Αφετέρου, ήταν αρκετή για αυτόν η διάκριση του θριάμβου χωρίς να είναι συγκλητικός, αφού τελικά προτίμησε να διατηρήσει αυτήν την ιδιαίτερη θέση στην ρωμαϊκή κοινωνία και κατά τα επόμενα χρόνια. Το γεγονός αυτό αναδεικνύει μία πρωτότυπη σχέση ενός θριαμβευτή με την *Respublica*. Μέχρι τότε ο στόχος ενός θριαμβευτή ήταν να καταφέρει να επανενταχθεί στην πολιτεία μετά τον θρίαμβο με μία θέση ισχυρότερη του παρελθόντος, αλλά κάθε του ενέργεια κινούνταν στο πλαίσιο της Συγκλήτου¹⁰²⁴. Ο Πομπήιος θα προσπαθούσε να αυξήσει το κύρος του στην πολιτεία χωρίς να είναι μέλος της *nobilitas* και της Συγκλήτου. Ο τρόπος ήταν η παρουσίαση της παραδοξότητας του θριάμβου χωρίς να είναι συγκλητικός.

Ταυτόχρονα, είχε ένα σημαντικό τμήμα του λαού μαζί του στην απόφαση αυτή, το οποίο αντιμετώπιζε θετικά τον θρίαμβο χωρίς ο Πομπήιος να ανήκει στην Σύγκλητο: *Τοῦτο δὲ αὐτῶ καὶ πρὸς εὐνοίαν ὑπῆρχε τῶν πολλῶν οὐ μικρὸν ἔχαιρε γὰρ ὁ δῆμος αὐτῶ μετὰ θρίαμβον ἐν τοῖς ἵππικοῖς ἐξεταζομένῳ*¹⁰²⁵. Η στήριξη ενός τμήματος του λαού προς τον Πομπήιο μπορεί να ενταχθεί στο γενικότερο πλαίσιο της σύγκρουσης των *optimates* με τους *populares*. Συγκεκριμένα ο θρίαμβος έλαβε χώρα σε μία στιγμή, που ο Σύλλας προσπαθούσε να αναδιαμορφώσει την αριστοκρατία και να την καταστήσει κυρίαρχη μετά από έναν εμφύλιο πόλεμο, ο οποίος είχε ως αποτέλεσμα και την αποξένωση ενός τμήματος της κοινωνίας από την νέα πολιτεία¹⁰²⁶. Τούτων δεδομένων, δεν αποκλείεται αρκετοί πολίτες να αντιπαρέβαλαν τον Πομπήιο απέναντι στην Σύγκλητο. Η αιτία για αυτήν την στάση ήταν το γεγονός πως

¹⁰²² Μία τέτοια προσφορά της Συγκλήτου είναι πιθανή, αν ληφθεί υπ' όψη η προσέγγιση του Σεργιλίου προς τον Πομπήιο αλλά και η συγγενική σχέση που είχε αναπτύξει ο υπέας με τον Σύλλα, ενώ η σχέση του με την Σύγκλητο αναπτύχθηκε ιδιαίτερα κατά τα επόμενα χρόνια. Πιθανώς, ακόμη και το γεγονός πως είχε καταστεί θριαμβευτής να λειτουργούσε καταλυτικά, αφού πράγματι ο θρίαμβος προσέδιδε ιδιαίτερη δυναμική στον κάτοχό του και ήταν απολύτως συνδεδεμένος με την αριστοκρατία. Σχετικά με την σχέση επιγαμίας ανάμεσα στον Πομπήιο και την οικογένεια του Σύλλα βλ. A. KEAVENEY, *Sulla*, σελ. 161. R. SEAGER, *Pompey*, σελ. 27-28. T.P. HILLMAN, "Pompeius in Africa", σελ. 104-105. Σχετικά με την εμπλοκή του Σεργιλίου στον θρίαμβο του Πομπήιου βλ. E. BADIAN, "Servilius and Pompey's First Triumph", σελ. 254-256.

¹⁰²³ Βλ. M. HUMBERT, Πολιτικοί και Κοινωνικοί Θεσμοί, σελ. 349-350. Οι Ρωμαίοι αξιωματούχοι αναλάμβαναν πολιτικές θέσεις (*honores*) τηρώντας συγκεκριμένα κατώτατα όρια ηλικίας, ενώ ήταν υποχρεωμένοι κανονικά να περάσουν από ιεραρχικά από όλα τα αξιώματα, για να φτάσουν σε εκείνο του υπάτου. Η *Lex Villia Annalis* του 180 π.Χ. αποτελεί το κύριο νομικό κείμενο, το οποίο ξεκαθάριζε την κατάσταση ως προς την κατοχή των αξιωμάτων καθιστώντας συγκεκριμένη την ως τότε πρακτική.

¹⁰²⁴ T. ITGENSTHORST, *Tota Illa Pompa*, σελ. 193-200.

¹⁰²⁵ Πλούτ., Πόμπ., 14.6.

¹⁰²⁶ H. FLOWER, *Roman Republics*, σελ. 120-125. P.A. BRUNT, *Social Conflicts*, σελ. 107-111. Καίριας σημασίας ήταν οι προγραφές εναντίον των αντιπάλων, η περιστολή των εξουσιών των δημάρχων και η κατάρρευση της απόδοσης φθηνού σίτου στην αστική *plebs*. Όμως, όλες οι μεταρρυθμίσεις είχαν ως στόχο την εγκαθίδρυση μίας πλήρους ολιγαρχικής διακυβέρνησης. Βλ. A. KEAVENEY, *Sulla*, σελ. 140-155. Σχετικά με την φιλολαϊκή παράδοση που αναπτύχθηκε εναντίον του Σύλλα κατά τα κατοπινά χρόνια βλ. R. MORSTEIN-MARX, *Mass Oration*, σελ. 111-113· 214-219. Βλ. και *supra*, σελ. 180-187, σχετικά με την αντίδραση μέρους των πολιτών έναντι της δικτατορικής εξουσίας του Σύλλα. Επιπλέον, ο Πομπήιος κλήθηκε από τους *populares* κατά την δεκαετία του 80-70 π.Χ. να προβεί σε φιλολαϊκές μεταρρυθμίσεις. Βλ. R. SEAGER, *Pompey*, σελ. 33· 35· 37.

παρέμενε στην τάξη των ιππέων και μετά τον θρίαμβό του¹⁰²⁷. Κατά συνέπεια, ο Πομπήιος βάσισε την σχέση του με τον λαό και στην θέση του ως θριαμβευτής. Αλλά το ουσιώδες δεν ήταν μόνο η ίδια η πράξη του θριάμβου, αλλά και η σχέση του Πομπήιου με την πολιτεία και την Σύγκλητο μετά τον θρίαμβο.

Η οικοδόμηση της θέσης του Πομπήιου στην πολιτεία μετά τον θρίαμβο και η σχέση του με σημαντικό μέρος του λαού περνούσε μέσα από την διαχείριση του θριάμβου του. Για τον λαό ήταν σημαντικό το γεγονός πως υπήρξε ένας θριαμβευτής που ανήκε στον *ordo equester* και προτιμούσε να μην εισέλθει στην Σύγκλητο. Η σημασία του γεγονότος ήταν θεσμική, διότι ο θρίαμβος ήταν ένας επίσημος θεσμός της *Respublica*. Ένας ιππέας θριαμβευτής αποτελούσε μία ξεκάθαρη αντικανονική ενέργεια. Η απόφασή του να διατηρηθεί αυτή η κατάσταση και μετά τον θρίαμβο συνιστούσε μία διαίωνιση αυτής της αντικανονικότητας.

Πράγματι, ο Πομπήιος αύξησε το κύρος του τόσο εντός του λαού όσο και εντός της Συγκλήτου. Η αντίδραση αμφοτέρων ως προς την πολιτική διαχείριση του θριάμβου είναι ενδεικτική της σημασίας του τελευταίου για την κοινωνική και πολιτική του ενίσχυση μετά τον θρίαμβο. Ως προς την τελευταία, ο Πομπήιος συνέβαλε τα μέγιστα στην εκλογή του Λέπιδου στην υπατεία για το 78 π.Χ. Κατόπιν, έλαβε *imperium pro praetore* για να εναντιωθεί στον Λέπιδο μετά το Έσχατο Συγκλητικό Δόγμα εναντίον του και *imperium pro consule*, για να σταλεί στην Ισπανία. Αξιοσημείωτη υπήρξε η στήριξή του από σημαντικό αριθμό συγκλητικών, αλλά και η καθ' όλη την δεκαετία του 70 π.Χ. διαίωνιση της φήμης του στους *populares*. Πιθανώς, αυτή η ισχύς που απέκτησε να οφειλόταν και στην ιδιοτυπία του θριάμβου του¹⁰²⁸.

Ο δεύτερος θρίαμβός του παρουσίαζε την ίδια ιδιομορφία με τον πρώτο, αφού η εξουσία του Πομπήιου δεν βασιζόταν σε κάποιο αρχοντικό αξίωμα. Η διάφορα με τον θρίαμβο του 81 π.Χ. ήταν πως το 71 διέθετε *imperium pro consule*¹⁰²⁹. Ωστόσο, αυτός ο θρίαμβος συνδυάστηκε με την άνοδό του στο υπατικό αξίωμα το 70 π.Χ. Πριν θριαμβεύσει ο Πομπήιος παρέμεινε αρκετούς μήνες εκτός του *pomerium* διατηρώντας τον στρατό του και το *imperium pro consule*.¹⁰³⁰ Ο ιππέας ήταν *consul designatus* και ψηφισμένος θριαμβευτής και, ταυτόχρονα, ανήκε ακόμη στον *ordo equester*. Διαθέτοντας αυτό το καθεστώς στην πολιτεία ο Πομπήιος προετοίμαζε την πολιτική που θα ακολουθούσε ως ύπατος¹⁰³¹. Τούτο είναι εμφανές από την συμμετοχή του σε *contio* μετά την εκλογή του εκτός Ρώμης, στην οποία είχε

¹⁰²⁷ Σχετικά με την αντίδραση του Σύλλα έναντι του θριάμβου λόγω της θέσης του Πομπήιου στην ιππάδα τάξη βλ. Πλούτ., Πομπ., 114.1-2.

¹⁰²⁸ Για την πολιτική δράση του Πομπήιου από το 78 ως το 71 π.Χ. βλ. F.J. VERVAET, "Pompeius' Career from 79 to 70 BCE", σελ. 406-433. T.P. HILLMAN, "Pompeius and the Senate: 77-71", σελ. 444-454.

¹⁰²⁹ F.J. VERVAET, "Pompeius' Career from 79 to 70 BCE", σελ. 413-417.

¹⁰³⁰ *Αυτόθι*, σελ. 423-425.

¹⁰³¹ Βλ. F.P. POLO, "The Political Role of the Consules Designati", σελ., 420-452, που εκτιμά την ιδιαίτερη σημασία και το κύρος που είχαν στην διαμόρφωση της πολιτικής πριν αναλάβουν την εξουσία, γεγονός στο οποίο βοήθησε η μάλλον πολύμηνη ύπαρξή τους στο εν λόγω καθεστώς, δεδομένου ότι κατά κύριο λόγο οι εκλογές τον 1ο αι. π.Χ. λάμβαναν χώρα το καλοκαίρι και η ανάληψη του καθήκοντος συνέβαινε την 1η Ιανουαρίου κάθε έτους μετά το 153 π.Χ. Βλ. Και F.J. VERVAET, "Pompeius' Career from 79 to 70 BCE", σελ. 424 σχετικά με την τοποθέτηση των υπατικών εκλογών του 71 στις αρχές του θέρους.

δεσμευτεί ενώπιον του *Populus* ότι θα προβεί στην επαναφορά των δημαρχιακών εξουσιών ικανοποιώντας το φιλολαϊκό στοιχείο¹⁰³².

Η πολιτική του δράση κάτω από αυτές τις συνθήκες αποτελεί μία ένδειξη για την εξέλιξη της λειτουργίας του θριάμβου στο επίπεδο της χρήσης του ως προς τα εσωτερικά ζητήματα. Ο Πομπήιος ασχολούνταν με την εσωτερική πολιτική ως *consul designatus*, αλλά ταυτόχρονα διατηρούσε άθικτο το στράτευμά του κατά παράβαση της συγκλητικής εντολής και μαζί με αυτό το *imperium pro consule*. Η αφορμή αυτής της διατήρησης ήταν ο θρίαμβος. Σύμφωνα με τον Πλούταρχο ο Πομπήιος δεσμεύθηκε να αποσύρει τον στρατό του μετά την τέλεση του θριάμβου¹⁰³³. Κατά συνέπεια, μέχρι να θριαμβεύσει διατηρούσε τον στρατό του.

Το γεγονός ότι ήταν και ψηφισμένος θριαμβευτής του έδινε την δυνατότητα να παρατείνει την παρουσία του ως κάτοχος του *imperium militiae* εκτός του *potperium*. Τελικά επέλεξε να θριαμβεύσει στις 29 Δεκεμβρίου του 71 π.Χ. μία μόλις ημέρα πριν την ανάληψη των υπατικών του καθηκόντων. Ως εκ τούτου, ο Πομπήιος επικαλέστηκε την διεξαγωγή του θριάμβου προκειμένου να δικαιολογήσει την διατήρηση του ανθυπατικού *imperium* και του στρατού καθόλο το διάστημα της περιόδου που δρούσε ως εκλεγμένος ύπατος διευρύνοντας με αυτόν τον τρόπο την ανισορροπία ανάμεσα στην θέση του *imperator* και του άρχοντα προς την Σύγκλητο και τον *Populus*. Ενδεχομένως, αυτή ήταν μία δικαιολογία, η οποία θα μπορούσε να γίνει ανεκτή και να προκαλέσει λιγότερη δυσφορία σε μέρος του λαού ή της Συγκλήτου, αφού ήταν συνήθης η παρουσία στρατού στον θρίαμβο, ενώ ο θεσμός δρούσε παραδοσιακά ευεργετικά για την πολιτεία¹⁰³⁴.

Αυτή η λειτουργία ίσως ήταν ο δεύτερος λόγος της χρήσης του θριάμβου από τον Πομπήιο. Μέσω του θριάμβου ο θριαμβευτής κόμιζε στην πολιτεία την *felicitas* και έδινε την προοπτική της ευημερίας για την *Respublica*¹⁰³⁵. Για αυτό ίσως δεν ήταν τυχαία η απόφαση να θριαμβεύσει μία μέρα πριν αναλάβει την υπατεία προβαίνοντας σε μία κίνηση παρόμοια με εκείνη του Μάριου. Πιθανώς, ο θρίαμβος θα μπορούσε να ενισχύσει τον Πομπήιο στην νέα του θέση, η οποία επρόκειτο να ξεκινήσει αμέσως μετά, δεδομένου ότι όχι μόνο θα θύμιζε τον ερχομό της *felicitas* αλλά και την διαδικασία ανάληψης της υπατείας και την σχέση με τον *Jupiter*¹⁰³⁶. Σε αυτήν την περίπτωση ο θρίαμβος διέφερε σε σχέση με την παραδοσιακή του

¹⁰³² Κικ., *In Verr.*, 1.45. Πιθανώς, η ομιλία να έγινε πριν από την εκλογή, καθώς υπάρχουν ορισμένες πληροφορίες των πηγών, οι οποίες ώθησαν ορισμένους σε αυτό το συμπέρασμα. Παρόλα αυτά, δεν προκύπτει μετά βεβαιότητας πως η ομιλία έγινε πριν εκλεγεί ύπατος ο Πομπήιος. Η τοποθέτηση της συγκεκριμένης *contio* μετά την εκλογή του είναι πιο σίγουρη, βάσει της πληροφορίας του Κικέρωνα. Βλ. F. MILLAR, *The Crowd in Rome*, σελ. 64-65.

¹⁰³³ Πλούτ., *Πομπ.*, 21.4.

¹⁰³⁴ Πιθανώς η διατήρηση της εξουσίας και του στρατού του μέχρι να αναλάβει την υπατεία να λειτουργούσε αντισταθμιστικά ως προς την έλλειψη άλλων παραδοσιακών μέσων ισχύος στους κόλπους της αριστοκρατίας και του λαού, δεδομένου ότι ο Πομπήιος είχε πλήρη απειρία από τα εσωτερικά ζητήματα, αφού όχι μόνο δρούσε επί 12 έτη εκτός Ρώμης αλλά δεν ήταν μέλος της Συγκλήτου και η ηλικία του ήταν αποτρεπτική για την απόκτηση τέτοιας εμπειρίας.

¹⁰³⁵ H.S. VERSNEL, *Triumphus*, σελ. 382-396.

¹⁰³⁶ Η τελετουργία της ανόδου στο υπατικό αξίωμα είχε αρκετά κοινά με την θριαμβική πομπή. Το κυριότερο εξ αυτών ήταν η σχέση του θριαμβευτή και του υπάτου με τον *Jupiter*, τον οποίον είχαν ως σημείο αναφοράς για την εξουσία τους. Βλ. F. PINA POLO, *The Consul at Rome*, σελ. 13-20.

λειτουργία, αφού το αποτύπωμά του στην επαύξηση του κύρους του θριαμβευτή ήταν πολύ πιο άμεσο σε σχέση με τους παραδοσιακούς θριάμβους.

Η μνήμη ενός θριάμβου και μίας στρατιωτικής νίκης ήταν πάντα σημαντική για έναν συγκλητικό σχετικά με την προώθηση της θέσης του στην μετέπειτα πολιτική και κοινωνική πραγματικότητα της πολιτείας. Για τον Πομπήιο η ανάδειξη της ανδρείας του είναι άγνωστο αν επηρέασε άμεσα την φιλολαϊκή μεταρρύθμιση που ακολούθησε από κοινού με τον Κράσσο. Ωστόσο, ο Πλούταρχος παραθέτει μία πληροφορία για την κρίση την οποία υφίσταντο οι ιπείς από τους τιμητές σε μία διαδικασία, η οποία συνέβαινε δημοσίως στο *Forum*. Ο Πομπήιος συμμετείχε ως ιππίας σε αυτήν την διαδικασία, μολοντί ήταν πλέον ύπατος και συγκλητικός. Στην ερώτηση των τιμητών αν τέλεσε κατά τα ειωθότα τις στρατιωτικές του υποχρεώσεις, ο Πομπήιος απάντησε ότι τις τέλεσε και μάλιστα ως *imperator*¹⁰³⁷. Τόσο η παρουσία του ως υπάτου σε μία διαδικασία που αφορούσε την εξέταση των ιππέων όσο και η επίκληση του *imperium* που είχε ως ιππίας κατά την περίοδο της εκστρατείας του αποτελούσαν στοιχεία μίας έντονης προβολής της θεσμικής θέσης του Πομπήιου και της αντικανονικότητάς της, αφού ερχόταν σε αντίθεση με τον ρόλο ενός ιππία.

Ο ρόλος του θριάμβου θα μπορούσε να ενυπάρχει στην αναφορά του Πομπήιου πως εξεστράτευσε ως *imperator*. Προφανώς, αυτή η παραδοχή είχε στόχο να αναδείξει την ιδιαίτερη θέση του, αφού κανονικά ο ιππίας δεν είχε δική του εξουσία. Όμως, ενδεχομένως θύμιζε ακριβώς το νικηφόρο αποτέλεσμα και τον θρίαμβο αφού ο τίτλος *imperator* χρησιμοποιούνταν συχνά στην βάση της *acclamatio imperatoria* από τον στρατό μετά την νίκη έχοντας μία οιονωτή θεσμικότητα, αφ' ης στιγμής ο στρατηγός τον επικαλούνταν τουλάχιστον μέχρι να θριαμβεύσει, ενώ ο τίτλος θεωρείται ότι προοικονομούσε τον θρίαμβο¹⁰³⁸. Το αποτέλεσμα της παρουσίας του στο *Forum* ήταν η ύπαρξη ενθουσιασμού στο πλήθος μετά την παραπάνω απάντηση του Πομπήιου και η συνοδεία μέχρι την οικία του. Πιθανώς, αυτή η τελετή μπορούσε να ενισχύσει το κύρος του Πομπήιου και να συνδεθεί με τον θρίαμβο και την νίκη του ενόσω μάλιστα διατελούσε ακόμη ύπατος ανδεικνύοντας το ιδιότυπο θεσμικό του καθεστώς.

Η επαύξηση του κύρους του σε συνδυασμό με τον θρίαμβο και δη κατά την διάρκεια της υπατείας του αναδείχθηκε και από τον άλλοτε αντίπαλο και συνάρχοντά του Κράσσο. Ο Πλούταρχος παραθέτει ένα απόσπασμα από ομιλία του Κράσσου σε *contio* κατά την λήξη της κοινής του υπατείας με τον Πομπήιο. Σε αυτήν ο Κράσσο αναφέρθηκε εγκωμιαστικά στο γεγονός των θριάμβων του Πομπήιου και της απόδοσης *cognomen* χωρίς να τηρεί τις προϋποθέσεις: 'οὐδέν' εἶπεν, 'ὃ ἄνδρες, οἴμαι, πολῖται, ταπεινὸν πράττειν οὐδ' ἀνάξιον ἑμαυτοῦ καταρχόμενος ἐννοίας καὶ φιλίας πρὸς Πομπήϊον, ὃν ὑμεῖς μήπω γενειῶντα Μέγαν ἀνηγορεύσατε καὶ μήπω μετέχοντι βουλῆς ἐψηφίσασθε θρίαμβον¹⁰³⁹. Η ομιλία αυτή

¹⁰³⁷ Πλούτ., *Πομπ.*, 4-6.

¹⁰³⁸ R. COMBES, *Imperator*, σελ. 78· 118-120. Σχετικά με την αναγόρευση του Πομπήιου ως *imperator* βλ. Πλούτ., *Πομπ.*, 12.3.

¹⁰³⁹ Πλούτ., *Κράσσο.*, 12.4· *Πομπ.*, 23.2. Στον βίο του Πομπήιου ο βιογράφος παραθέτει το ίδιο χωρίο με μικρές παραλλαγές. Σε αυτό κάνει λόγο για την απόδοση του *cognomen* στον Πομπήιο: ... ὁ δὲ Κράσσος ἀρξάμενος δεξιόσθαι καὶ προσαγορεύειν αὐτόν, 'οὐδέν', εἶπεν, 'οἴμαι ποιεῖν ἀγεννές οὐδὲ ταπεινόν, ὃ πολῖται, Πομπήϊω

εκφωνήθηκε κατά την λήξη της υπατείας τους¹⁰⁴⁰. Η επαινετική αναφορά του Κράσσου στον θρίαμβο του Πομπήιου και στην κρίση του λαού, ο οποίος ήταν υπεύθυνος για την ψήφισή του εντάσσεται σε μία προσπάθεια σύγκλισης ανάμεσα στους δύο άνδρες, η οποία είχε επιχειρηθεί προς το τέλος της εξουσίας τους. Ουσιαστικά ο Κράσσος επιβεβαίωσε αυτήν την έστω προσωρινή σύγκλιση μιλώντας δημόσια ενώπιον του λαού με θετικά λόγια για τους θριάμβους και το *cognomen* του εστιάζοντας ιδιαίτερα στο γεγονός της απόκτησής τους χωρίς να είναι συγκλητικός και δίχως να διαθέτει τα δέοντα όρια ηλικίας.

Με αυτόν τον τρόπο χρησιμοποίησε την μνήμη των θριάμβων και του *cognomen* του Πομπήιου, προκειμένου να συσφίξει τις σχέσεις του μαζί του και, ταυτόχρονα, συνέβαλε στην αύξηση του κύρους του συνάρχοντά του, αφού αναδεικνυόταν η μοναδικότητα του επιτεύγματος να μετέχει αυτής της μεγάλης τιμής ξεπερνώντας όλους τους κανονισμούς και τις θέσεις μέσα στην ιεραρχία. Κατά συνέπεια, ο θρίαμβος αποτέλεσε ένα μέσον επίτευξης ενός πολιτικού σκοπού του παρόντος ανάμεσα στους δύο στρατηγούς στο πλαίσιο της λειτουργίας του ως ενός τρόπου επαύξησης της θέσης του κατόχου του στην πολιτεία. Αλλά αυτή η αξία ήταν ακόμη μεγαλύτερη, επειδή συνοδεύτηκε από την στήριξη του λαού. Η εμπλοκή του τελευταίου ήταν σημαντική, καθώς η σύμπλευση των δύο ανδρών υπαγορευόταν από μία λαϊκή επιθυμία εκείνης της στιγμής για την συμφιλίωση των δύο αρχόντων και την απόσυρση των στρατευμάτων τους, προκειμένου να αποφευχθεί ο πιθανός κίνδυνος για την εσωτερική ασφάλεια της Ρώμης από έναν πιθανό εμφύλιο.

Το γεγονός των δύο θριάμβων και των ισάριθμων επιτυχιών ίσως συνετέλεσε στην μετέπειτα πολιτική του δράση στο πλαίσιο της *extra ordinem* εξουσίας του στην Μεσόγειο μετά το 67 π.Χ¹⁰⁴¹. Προφανώς, καταλυτικός ήταν ο ρόλος των δημάρχων, χωρίς την συνδρομή των οποίων θα ήταν δύσκολη η εκλογή του. Η ισχύς αυτή του Πομπήιου βασιζόταν στην ύπαρξη της *virtus* και της *felicitas* του. Ο Κικέρων επικαλέστηκε αυτές τις αρετές του Πομπήιου, προκειμένου να πείσει την λαϊκή συνέλευση να στηρίξουν την εξουσία του στην Ανατολή¹⁰⁴². Η αναφορά του Αρπινάτη σε αρετές που σχετίζονταν με την νίκη και τον θρίαμβο, αλλά και η υπενθύμιση των ίδιων των επιτυχιών συνέθεταν μία χαρισματική εικόνα για τον στρατηλάτη. Αυτή η κατάσταση θα μπορούσε να σημαίνει ότι τόσο ο θρίαμβος όσο και η ευρύτερη δράση του συνέβαλαν καθοριστικά στην διαμόρφωση αυτής της εικόνας.

Ο τρίτος θρίαμβος του Πομπήιου συνδέθηκε με τον έντονο φόβο των συγκλητικών για μία πιθανή δικτατορική είσοδο του Πομπήιου στην Ρώμη, τον οποίο διέψευσε ο ίδιος διαλύοντας τον στρατό του κατά την επιστροφή του στην Ιταλία. Μετά τον θρίαμβο η παρουσία του Πομπήιου κινήθηκε ανάμεσα σε μία μάλλον θεσμική αναγνώριση και σε μία άρνηση της Συγκλήτου να εγκρίνουν τις επαρχιακές του πράξεις και να ενισχύσουν τα αιτήματα των άλλοτε στρατιωτών του για απόδοση γης¹⁰⁴³. Η θεσμική αναγνώριση σχετιζόταν με την

πρότερος ένδιδος, ὃν ὑμεῖς μήπω μὲν γενειῶντα Μέγαν ἤζιώσατε καλεῖν, μήπω δὲ μετέχοντι βουλῆς ἐψηφίσασθε δύο θριάμβους.

¹⁰⁴⁰ *Αυτόθι*. Ο Πλούταρχος αναφέρει ότι αμέσως μετά παρέδωσαν την εξουσία τους.

¹⁰⁴¹ R. SEAGER, *Pompey*, σελ. 40-62.

¹⁰⁴² Κικ., *Pro Leg. Man.*, 28· 61· 62.

¹⁰⁴³ R. SEAGER, *Pompey*, σελ. 81-83.

απόδοση της δυνατότητας συμμετοχής στις μεγάλες εορτές με την θριαμβική εμφάνιση, αν και επιφυλάχθηκε να την χρησιμοποιήσει μόνο μία φορά¹⁰⁴⁴. Επρόκειτο για μία ιδιαίτερη τιμή, η οποία αποσκοπούσε στην συνέχεια της προώθησης του μηνύματος του θριάμβου μετά το πέρας αυτού, αλλά σηματοδοτούσε και μία ανισόρροπη κατάσταση ανάμεσα στην πολιτεία και τον τιμώμενο. Παρόλη την θέση του, η Σύγκλητος αντιστάθηκε στην επιδίωξη του Πομπήιου και δεν ικανοποίησε τα παραπάνω αιτήματά του, γεγονός που είχε ως συνέπεια τον εναγκαλισμό του με τον Καίσαρα¹⁰⁴⁵.

β. Η επιβολή της πολιτειακής αλλαγής από τον Καίσαρα με άξονα τον θρίαμβο

Η οικειοποίηση της πολιτείας από την πρώτη τριανδρία επέφερε και την σταδιακή μεταβολή της λειτουργίας του θριάμβου στο πολιτικό επίπεδο από μία προσπάθεια του θριαμβευτή να ισχυροποιηθεί πολιτικά και κοινωνικά στην πολιτεία στην άμεση διεκδίκηση μίας τρόπον τινά απόλυτης εξουσίας. Ο Κικέρων απευθυνόμενος στον Αττικό και στον Κάτωνα σχετικά με την πιθανότητα να θριαμβεύσει αναφέρει ότι ένας θρίαμβος είναι ευπρόσδεκτος για έναν αριστοκράτη, επειδή το σύστημα είναι δομημένο με τέτοιο τρόπο, που ευνοεί τον πολιτικό ανταγωνισμό¹⁰⁴⁶. Ο ρόλος του θριάμβου σε αυτόν ήταν πολύ ισχυρός. Ο θεσμός προσέδιδε χαρισματική δύναμη στον κάτοχό του, η οποία ξεπερνούσε την πομπή και διατηρούσε την μνήμη της στον χρόνο ανάλογα με το κατόρθωμα, την προσφορά στην πολιτεία. Προς τούτο, ο θρίαμβος έπρεπε να διαφέρει από άλλους¹⁰⁴⁷.

Το ενδεχόμενο όφελος του θριάμβου ήταν τόσο μεγάλο για έναν στρατηγό, που μπορούσε να υπομένει όλα τα εμπόδια, για να το πετύχει. Ο Πωμπτήιος έμεινε πέντε χρόνια εκτός του *romerium* διατηρώντας την εξουσία του, αναμένοντας την στιγμή του θριάμβου του¹⁰⁴⁸. Ο τελευταίος δεν οδήγησε σε μία ιδιαίτερη πολιτική άνοδο τον κάτοχό του. Η πολιτική του

¹⁰⁴⁴ Δίων Κάσος., 37.21.4: ἦν δὲ ταῦτα δαφνηφορεῖν τε αὐτὸν κατὰ πάσας ἀεὶ τὰς πανηγύρεις, καὶ τὴν στολὴν τὴν μὲν ἀρχικὴν ἐν πάσαις αὐταῖς, τὴν δὲ ἐπινίκιον ἐν τοῖς τῶν ἵππων ἀγῶσιν ἐνδύνειν. ταῦτα γὰρ αὐτῷ, συμπράσσοντος ἐς τὰ μάλιστα τοῦ Καίσαρος, καὶ παρὰ τὴν τοῦ Κάτωνος τοῦ Μάρκου γνώμην, ἐδόθη. Βέλλ. Πατ., 2.40.4: *Absente Cn. Pompeio T. Ampius et T. Labienus tribuni plebis legem tulerant, ut is ludis circensibus corona aurea et omni cultu triumphantium uteretur, scaenicis autem praetexta coronaque aurea. Id ille non plus quam semel, et hoc sane nimium fuit, usurpare sustinuit.*

¹⁰⁴⁵ Σχετικά με την σύμπυξη της τριανδρίας βλ. E.S. GRUEN, *The Last Generation*, σελ. 83-90.

¹⁰⁴⁶ Κικ., *Att.*, 6.3.3· 6.6.4· 6.8.5· *Fam.*, 2.12.3· 8.5.1. Βλ. M. BEARD, *The Roman Triumph*, σελ. 197.

¹⁰⁴⁷ Ο πολιτικός ανταγωνισμός για την απόκτηση όλο και μεγαλύτερης ισχύος και επιρροής από τους *nobiles* συνδέθηκε τόσο με τον θρίαμβο όσο και με άλλες δημόσιες τελετές, κατασκευές ναών, νομίματα. Ο Κικέρων τόνιζε χαρακτηριστικά ότι σε άλλη ιδεατή συνθήκη θα αρκούσε η αναγνώρισή του από τους φίλους του, αλλά στην πραγματικότητα της πολιτικής κατάστασης των μέσων του 1ου αι. π.Χ. μετρούσε η αναγνώριση διά του θριάμβου και η εμφάνιση της επιτυχίας. Βλ. Κικ., *Fam.*, 15.6. T. ITGENSTHORST, *Tota Illa Pompa*, σελ. 89-147. C.J. HÖLKESKAMP, *Reconstructing the Roman Republic*, σελ. 57-59. N. ROSENSTEIN, "Aristocratic Values", σελ. 370-371. Βλ. και Κικ., *In Pis.*, 44· 58· 61, στο οποίο ο Αρπινάτης κατηγορεί τον Πίσωνα για την απροθυμία του να διεκδικήσει τον θρίαμβο προσβάλλοντας με αυτόν τον τρόπο την παράδοση των Ρωμαίων αρχόντων. Χαρακτηριστικά παραθέτει παραδείγματα των μεγάλων στρατηγών και θριαμβευτών του παρελθόντος αναδεικνύοντας την σημασία του θριάμβου για την εξέλιξή τους.

¹⁰⁴⁸ Βλ. *supra*, σελ. 55.

εξέλιξη συνίστατο στην παρουσία του ως *legatus* πλησίον του Κικέρωνα στην Κιλικία. Ο Κικέρων έκρινε θετικά την παρουσία ενός θριαμβευτή στην υπηρεσία του προκειμένου να πετύχει μία νίκη το 51 π.Χ. και το σχόλιό του για τον θρίαμβο του Πωμπτίνου ήταν θετικό. Ο Αρπινάτης προσπάθησε να θριαμβεύσει, προκειμένου να ανορθώσει την πολιτική του θέση και παρέμεινε ως το 47 π.Χ. εκτός Ρώμης αναμένοντας την έγκριση του θριάμβου του. Το γεγονός αυτό δείχνει την αντίληψή του για την επίδραση του θριάμβου στην πολιτική σταδιοδρομία ενός πολιτικού¹⁰⁴⁹.

Μετά τον εμφύλιο πόλεμο ο Καίσαρ κυριάρχησε στο εσωτερικό και στο εξωτερικό και οικειοποιήθηκε την πατρίδα προβαίνοντας σε ενέργειες, με τις οποίες είχε στόχο την ταύτιση του μαζί της. Στο πλαίσιο αυτό ο στόχος του ήταν η προσέγγιση του λαού και του στρατού του μέσα από μία πολιτική επιείκειας, η οποία εφαρμοζόταν στην απόδοση χρημάτων, γης και λείας στους στρατιώτες, μείωση και αναδιάρθρωση των χρεών προς τον λαό και σε άλλα μέτρα με στόχο την ανακούφισή τους¹⁰⁵⁰. Ο στόχος του ήταν να τους πείσει πως η δράση του γινόταν για την υπεράσπιση της πατρίδας. Η ελεημοσύνη, η επιείκεια και η γενναιοδωρία ήταν το μέσον για την καλύτερη σχέση του με τον λαό και τον στρατό του και την εδραίωση της εξουσίας του στην Ρώμη σε μία αναζήτηση νομιμοποίησης¹⁰⁵¹.

Η απόδοση λείας στον στρατό του μετά τους θριάμβους και η παροχή πλούσιων γευμάτων προς τον λαό, καθώς και η επίδειξη του θριαμβικού πλούτου αποτελούν ενδείξεις της προσπάθειας του Καίσαρα να εντάξει και τον θρίαμβο στην παραπάνω πολιτική, προκειμένου να κυριαρχήσει¹⁰⁵². Η πολιτική χρήση του θριάμβου είναι εμφανής και από την διαχείριση της ανταρσίας του στρατού πριν από το ξεκίνημα της αφρικανικής εκστρατείας του 47/46 π.Χ. Όταν οι λεγεώνες της Καμπανίας αρνήθηκαν να εκστρατεύσουν στην Αφρική εξ αιτίας της μη ικανοποίησης των αιτημάτων τους στον οικονομικό τομέα, ο Καίσαρ απήντησε ότι θα τους αποδώσει τα οφειλόμενα αφού θριαμβεύσει με άλλους στρατιώτες στην θέση τους, ενώ τους προηγούμενους τους αποκαλούσε Κυρίτες σε μία συμβολική ένδειξη της τοποθέτησής τους στο πολιτικό σώμα. Με αυτόν τον τρόπο ο Καίσαρ χρησιμοποίησε την προοπτική του θριάμβου, μεταξύ άλλων, ως μία απειλή προκειμένου να διασπάσει την αντίδρασή τους, αφού ο θρίαμβος και η πιθανή σχετιζόμενη με αυτόν λεία αποτελούσαν ένα ισχυρό μέσο πίεσης για την συμμόρφωσή τους, κάτι που τελικά επετεύχθη¹⁰⁵³.

Ωστόσο, ο Καίσαρ αντιμετώπισε τον θρίαμβο ως ένα μέσο για την πλήρη εδραίωση της απόλυτης εξουσίας του επιχειρώντας να την ωθήσει προς την μοναρχία. Η είσοδός του στην πόλη με τις *fascēs* όλων των ως τότε αξιωμάτων του στους θριάμβους του 46 π.Χ. αποτελούσε σαφή ποιοτική αλλαγή τόσο ως προς την χρήση της εξουσίας όσο και ως προς την φιλοσοφία

¹⁰⁴⁹ T.C. BRENNAN, *The Praetorship*, σελ. 580.

¹⁰⁵⁰ Δίων Κάσσ., 42.27-33· 51. Πλούτ., *Καίσαρ*, 37.1-2. Σουητ., *Iul.*, 38. Καίσαρ., *De Bell. Gall.*, 3.1. Βλ. Κ. ΒΛΑΧΟΣ, *Από την patria iuris στον pater patriae*, σελ. 154-165.

¹⁰⁵¹ Κ. ΒΛΑΧΟΣ, *Από την patria iuris στον pater patriae*, σελ. 147-164.

¹⁰⁵² Δίων Κάσσ., 43.19-20. Αππ., *Ρωμ. Εμφ.*, 2.101-102. Πλούτ., *Καίσαρ*, 55. Λίβ., *Per.*, 115. Βέλλ. Πατ., 2.56.1-2. Φλώρ., 2.13.88-89. Ορόσ., 6.16.6. Πλίν., *HN*, 9.171· 14.97· 19.144.

¹⁰⁵³ Αππ., *Ρωμ. Εμφ.*, 2.93-94: *ἀφήμι [...] καὶ δώσω γε ὑμῖν τὰ ἐπηγγελμένα ἅπαντα, ὅταν θριαμβεύσω μεθ' ἐτέρων.* Δίων Κάσσ., 42.53.54. Σουητ., *Iul.*, 70.

του θριάμβου¹⁰⁵⁴. Οι πηγές διατηρούν έκδηλη την έντονη δυσαρέσκεια των παρευρισκομένων πολιτών απέναντι στο θέαμα, καθώς με αυτόν τον τρόπο παραβιαζόταν η *Libertas*¹⁰⁵⁵.

Είναι γνωστό πως ο Καίσαρ στήριξε θεσμικά την εξουσία του στην χρήση του δικτατορικού αξιώματος αρχικά κατ' έτος και εν συνεχεία διαρκώς, ενώ είχε λάβει και την υπατεία το 48, το 46, το 45 και το 44¹⁰⁵⁶. Τέλεσε πέντε θριάμβους ως δικτάτορας. Το δικτατορικό αξίωμα είχε ούτως ή άλλως ένα κοινό με τον θρίαμβο, που ήταν το *imperium militiae*¹⁰⁵⁷. Επίσης, η διάρκειά τους περιοριζόταν σημαντικά με αποτέλεσμα να μην δύναται κανείς αξιωματούχος να κυριαρχήσει εις βάρος του συνόλου. Ο Καίσαρας χρησιμοποιούσε τους δύο θεσμούς με στόχο να διατηρήσει την δυναμική τους ακόμη και μετά την τυπική λήξη των αξιωμάτων. Παρόλα αυτά χρειαζόταν μία μονιμότερη κατασκευή και μία ασφαλέστερη θέση για την διατήρηση της εξουσίας από την δικτατορία.

Σύμφωνα με τον Δίων το 46 και το 45 η Σύγκλητος του παρείχε αφειδώς πρόσβαση σε μία σειρά από τιμές, οι οποίες άρμοζαν σε βασιλιά¹⁰⁵⁸. Έγινε *Pontifex Maximus* και έπαρχος των ηθών της πολιτείας. Αποκλήθηκε *pater patriae* και σωτήρας. Η απόδοση του δικαίωματος να θυσιάζει στις θρησκευτικές τελετές ες αεί με την στολή του θριαμβευτή αποτελεί την πιο τρανή απόδειξη της οικειοποίησης της ιδέας του θριάμβου, αφού αποκτούσε το δικαίωμα να εμφανίζεται ως *triumphator* στον δημόσιο βίο και την *domus* χωρίς να έχει προηγουμένως εκστρατεύσει¹⁰⁵⁹. Παράλληλα, του αποδόθηκε το δικαίωμα της εισόδου με άλογο στην *urbs* μετά την τέλεση των *Feriae Latinae*. Επιπλέον, του αποδόθηκε τιμητική θέση στους αγώνες και χρυσό στεφάνι, ενώ στήθηκαν και αγάλματά του στα *Rostra* και σε ναούς. Επίσης, οι τιμές περιελάμβαναν το δικαίωμα να φορά τα παπούτσια των βασιλέων της Άλβας και την αφιέρωση ενός αγάλματός του απέναντι από εκείνο του *Jupiter* στο Καπιτώλιο. Δεδομένου ότι ο θρίαμβος ακολουθούσε πάντα την ύπαρξη ενός αρχοντικού αξιώματος, θα ήταν εύλογο να

¹⁰⁵⁴ Δίων Κάσσ., 43.14.3 και 19.2-3. Για την σημασία των *fascēs* στην *Respublica* βλ. E. STAVELEY, "Fascēs and Imperium Maius", 458-484.

¹⁰⁵⁵ Δίων Κάσσ., 43.19. 2-3: τὸ τε πλῆθος τῶν ῥαβδούχων [...] δεινῶς αὐτοὺς ἐλύπησεν. Ὁ τε γὰρ ἀριθμὸς ὁ τῶν ῥαβδούχων ἐπαχθέστατόν σφισιν ὄχλον, ἄτε μήπω πρότερον τοσοῦτους ἅμα ἐορακόσι, παρέσχε.

¹⁰⁵⁶ Για την ανάληψη του αξιώματος το 48 βλ. *ILS*, 70. Κικ., *Phil.*, 2.62. Λίβ., *Per.*, 112. Πλούτ., *Καίσ.*, 50.1· 51.1· *Αντ.*, 8.3. Δίων Κάσσ., 42.20.3· 21.1· 35.5· 55.4. Ιώσ., *Ιουδ. Αρχ.*, 14.190· 192. Για την δικτατορία του 46 και του 45 βλ. Δίων Κάσσ., 43.14.3· 14.4. *CIL.*, 1².2.788. Τάκ., *Hist.*, 3.37. *Bell. Hisp.*, 2. Για την δικτατορία του 45/44 και την διά βίου απόδοσή της κατά το χρονικό διάστημα ανάμεσα στις 26 Ιανουαρίου και στις 15 Φεβρουαρίου του 44 π.Χ. βλ. Ιώσ., *Ιουδ. Αρχ.*, 14.211. Κικ., *Phil.*, 2.87. Αππ., *Ρωμ. Εμφ.*, 2.106. Δίων Κάσσ., 44.8.4.

¹⁰⁵⁷ H.S. VERSNEL, *Triumphus*, σελ. 390. Ο Καίσαρ θριάμβευσε τον Σεπτέμβριο του 46 π.Χ. Οι θρίαμβοί του έγιναν χρονικά κοντά στις *ludi Romani*, στις οποίες συμμετείχε. Βλ. H.S. VERSNEL, *Triumphus*, σελ. 101-115, σχετικά με την σημασία των *ludi Romani* ως τελετής καθάρσης της πολιτείας και τα κοινά στοιχεία της με τον θρίαμβο, που ήταν η συμμετοχή διά πομπής του υπάτου ενδεδυμένου την θριαμβική στολή. G. SUMI, *Ceremony and Power*, σελ. 58.

¹⁰⁵⁸ Δίων Κάσσ., 43.14· 43.21· 43.24 και 43-45· 44.4. Βλ. και Αππ., *Ρωμ. Εμφ.*, 2.106. Πλούτ., *Καίσ.*, 56-57. Σουητ., *Iul.*, 76.1.

¹⁰⁵⁹ S. WEINSTOCK. *Divus Julius*, σελ. 270-271, σημ. 10. Η στολή και το χρυσό στεφάνι που του αποδόθηκαν σχετίζονταν με τον θρίαμβο. Ιδίως η στολή ανήκε στο πλαίσιο του θριάμβου. Ωστόσο, η στολή που του αποδόθηκε ήταν η βασιλική στολή, που χρησιμοποιούνταν ως θριαμβική ως τον 3ο αι. π.Χ. Ο WEINSTOCK εκτιμά ότι με αυτόν τον τρόπο προσπάθησε να αποκτήσει πρόσβαση στην βασιλεία μέσω του θριάμβου.

είναι μέτοχος μίας *magistratura*. Έτσι, έλαβε την δικτατορία αρχικά για δέκα έτη και στην συνέχεια για πάντα καθιστάμενος *dictator perpetuo*.

Μέσα σε αυτές τις τιμές του αποδόθηκε στις 20 Απριλίου του 45 π.Χ. ο τίτλος *imperator* ως *praenomen* από την Σύγκλητο¹⁰⁶⁰. Οι απόψεις των νεώτερων είναι διαφορετικές ως προς την ύπαρξη ενός τέτοιου ονόματος. Έχει υποστηριχθεί πως το *imperator* ήταν *cognomen* και όχι *praenomen*. Επίσης, έχει διατυπωθεί η άποψη πως υπήρξε παρερμηνεία από τον Δίωνα και κρίθηκε πως η άποψη σχετίστηκε με την προσπάθεια του Οκταβίου να αιτιολογήσει και να νομιμοποιήσει την επίσημη υιοθέτηση του *imperator* ως *praenomen* από τον ίδιο. Οι απόψεις στηρίχθηκαν στις πληροφορίες των νομισμάτων και, δευτερευόντως, στην ύπαρξη ή όχι σχετικών επιγραφών¹⁰⁶¹.

Το ερώτημα που έχει ταλανίσει αρκετούς νεώτερους αφορά την τοποθέτηση του *imperator* στα νομίσματα του 44 πριν ή μετά το όνομα του Καίσαρα και αν από αυτήν την τοποθέτηση σήμαινε πως το *imperator* είχε την σημασία ενός ονόματος ή μόνο ενός τίτλου, όπως συνέβαινε λ.χ. με το *dictator* κατά την ίδια περίπου χρονική περίοδο. Πράγματι υπήρξαν νομίσματα του 44 π.Χ. στα οποία το *imperator* βρίσκεται σε κάποια στην πρώτη και σε άλλα στην δεύτερη θέση¹⁰⁶². Παρόμοια ήταν η κατάσταση με τον τίτλο *dictator*, για τον οποίο είναι βέβαιο πως δεν είχε θέση ονόματος¹⁰⁶³. Ανεξάρτητα από την νομική κατάσταση του *imperator*, είναι γεγονός πως δεν αναγραφόταν πλησίον αυτού η λέξη *iterum* και, ως εκ τούτου, είχε επιχειρηθεί η αποσύνδεσή του από την αρχική παράδοση της απόδοσης μετά από μία νίκη στο πλαίσιο μίας *acclamatio*¹⁰⁶⁴. Ωστόσο, δεν αποσυνδεόταν από την σημασία της νίκης, που υπονοούνταν από την χρήση του τίτλου.

Αυτό μπορεί να το υποθέσει κανείς δεδομένου ότι ο Καίσαρ στηριζόταν ιδιαίτερα στον στρατό και τις εξωτερικές του επιτυχίες για την διαμόρφωση της νέας πολιτείας. Πέραν τούτου, η χρήση των στοιχείων του θριάμβου και ιδίως της θριαμβικής στολής σε συνδυασμό με την χρήση του τίτλου *imperator* σε μία μόνιμη βάση ενίσχυε την προσπάθεια του Καίσαρα να τονίσει την απολυταρχία, που είχε επιβάλει και που στηριζόταν στην ιδέα της νίκης, αφού τόσο ο τίτλος *imperator* προερχόταν από αυτήν όσο και η χρήση των θριαμβικών στοιχείων συνδυαζόταν με αυτόν. Το τελευταίο είναι εμφανές σε αρκετά νομίσματά του, στα οποία απεικονίζεται ο Καίσαρ με δάφνινο στέφανο συνοδευόντάς τον άλλοτε ο τίτλος *imperator* και άλλοτε ο τίτλος *dictator perpetuo*.

Ο τίτλος σχετιζόταν με την εκστρατεία ενός στρατηγού στο εξωτερικό και, κατά κύριο λόγο με την νίκη του. Η χρήση του τίτλου κατόπιν της σχετικής *acclamatio* από τον στρατό λάμβανε

¹⁰⁶⁰ Δίων Κάσσιος, 43.44.2-5.

¹⁰⁶¹ Βλ. Χ. ΠΕΛΕΚΙΔΗΣ, “Το όνομα *Imperator* του Ιουλίου Καίσαρος και του Οκταβιανού”, *Μελέτες Αρχαίας Ιστορίας*, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων 1979, σελ. 14-18. S. WEINSTOCK, *Divus Julius*, σελ. 103-107. R. COMBES, *Imperator*, σελ. 123-148. T. MOMMSEN, *Römisches Staatsrecht*, σελ. 767.

¹⁰⁶² *RRC*, 480,3·480,4· 480, 5a· 480, 5b. Χ. ΠΕΛΕΚΙΔΗΣ, “Το όνομα *Imperator* του Ιουλίου Καίσαρος και του Οκταβιανού”, σελ. 18-19.

¹⁰⁶³ *RRC*, 480, 2a· 480, 6· 480,7b· 480,8· 480, 8· 480,10· 480, 11· 480, 15.

¹⁰⁶⁴ Χ. ΠΕΛΕΚΙΔΗΣ, “Το όνομα *Imperator* του Ιουλίου Καίσαρος και του Οκταβιανού”, σελ. 19.

χώρα μόνο μετά από μία νίκη¹⁰⁶⁵. Ως εκ τούτου ο τίτλος διέθετε μία ευρύτερη δυναμική, η οποία περνούσε στο *domi* πεδίο κυρίως μέσω του θριάμβου¹⁰⁶⁶. Η ιδιωτική χρήση του από τον Καίσαρα ως μέρος του ίδιου του ονόματός του ενίσχυε την θέση του τόσο ως του απόλυτου νικητή όσο και την εξουσία του στο εσωτερικό και στην καθημερινότητα, αφού πρωτίστως ο *imperator* ασκούσε εξουσία. Το γεγονός ότι θα μπορούσε να τον συνοδεύει μόνιμα ο τίτλος δίπλα στην υπόλοιπη ονομασία του συμβόλιζε, ενδεχομένως, και την μόνιμη ύπαρξη του *imperium* ανεξάρτητα από την θεσμική θέση που κατείχε κάθε φορά¹⁰⁶⁷. Αλλά το γεγονός ότι ο τίτλος προέκυπτε από την επίτευξη μίας νίκης πιθανώς προσέδιδε στον κάτοχο του εν λόγω ονόματος και την σημασία του διαρκώς νικητή για την πολιτεία¹⁰⁶⁸.

Επίσης, ο Καίσαρ προσπάθησε να συνηθίσει τον λαό και την πολιτεία στην ιδέα της πλήρους κυριαρχίας του συνδυάζοντας την *onatio* με την τέλεση των *Feriae Latinae* στις 26 Ιανουαρίου του 44, τις οποίες τέλεσε ως ύπατος και ως δικτάτωρ¹⁰⁶⁹. Κατ' αρχήν η εν λόγω τελετή ήταν σημαντική σε συμβολικό επίπεδο, καθώς προοιωνίζε μία κατάσταση ειρήνης και την ενότητα των λατινικών πόλεων, κάτι που θα μπορούσε να ερμηνευθεί στην πράξη ως μία συμβολική ενέργεια δεικνύουσα την ενότητα και την πρόοδο της *civitas*¹⁰⁷⁰. Ο Καίσαρ προέβη στην τελετή φορώντας την στολή και τα υποδήματα των βασιλέων της Άλβας, ένα προνόμιο που του είχε δώσει προηγουμένως η Σύγκλητος¹⁰⁷¹. Ο στόχος του Καίσαρα ήταν να προβεί στην καθιερωμένη θυσία στον *Jupiter Latiaris* για το καλό της πολιτείας ως ύπατος και δικτάτορας, ενώ η χρήση των στοιχείων των βασιλέων της Άλβας τον συνέδεε με αυτήν την βασιλική παράδοση¹⁰⁷².

Το αξιοσημείωτο συμβάν ήταν η επιστροφή του στην Ρώμη στο πλαίσιο της *onatio*. Η συγκεκριμένη *onatio* διέφερε από τις άλλες ως προς το γεγονός πως δεν υπήρχε κάποια νίκη εναντίον αντιπάλου¹⁰⁷³. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με την προέλευσή της από τον *Mons Albanus*, όπου ο Καίσαρ είχε προβεί στην τέλεση των *Feriae Latinae* στον ναό του *Jupiter Latiaris*, καθώς και η εμφάνισή του σαν βασιλιάς της Άλβας δείχνουν πως προσπάθησε να

¹⁰⁶⁵ Δίων Κάσος., 43.44.2· 52.41.3. Απ., Ρωμ. Εμφ., 2.44. Τάκ., *Ann.*, 3.74.6.

¹⁰⁶⁶ Σχετικά με την σχέση του με τον θρίαμβο βλ. R. COMBES, *Imperator*, σελ. 118-120. T. ITGENSTHORST, *Toia Illa Pompa*, σελ. 121-125.

¹⁰⁶⁷ Για την σημασία του *imperium* βλ. T.C. BRENNAN, *The Praetorship*, σελ. J.H. RICHARDSON, "Imperium", σελ. 1-10.

¹⁰⁶⁸ V. EHRENBERG, "Caesar's Final Aims", σελ. 159-160.

¹⁰⁶⁹ Εξ άλλου η τέλεσή τους αποτελούσε μία κατ' εξοχήν πράξη των υπάτων, η οποία λάμβανε χώρα πριν την αποχώρησή τους από την Ρώμη για την ανάληψη εκστρατείας. Για την τελετή βλ. Διον. Αλ., 4.49. Λίβ., 1.31.3· 5.17.2. Βλ. ακόμη F.M. SIMON, "The *Feriae Latinae* as religious legitimation of the consuls' *imperium*", H. BECK, A. DUPLA, M. JEHNE, F.P. POLO, *Consuls and Respublica. Holding High Office in the Roman Republic*, Cambridge 2011, σελ. 116-132.

¹⁰⁷⁰ G. SUMI, *Ceremony and Power*, σελ. 65-67, ο οποίος συνδέει την τελετή και μία προσπάθεια του Καίσαρα να ενώσει στο πρόσωπό του την ρωμαϊκή αριστοκρατία, καθώς μία παράδοση των *Feriae* σχετιζόταν με την συμμετοχή των *patricii*. Βλ. και S. WEINSTOCK, *Divus Julius*, σελ. 320-332. Επιπλέον, πιθανώς η τελετή είχε σχέση με την *gens Iulia*, στην οποία ανήκε ο Καίσαρ και η οποία προερχόταν από τον Ατνεία.

¹⁰⁷¹ Δίων Κάσος., 43.3.2· 44.4.

¹⁰⁷² Για την σχέση των βασιλέων της Άλβας και την τελετή σε συνδυασμό με την σημασία της για την Ρώμη βλ. Στράβ., 5.3.4. Λίβ., 1.22.7· 1.23.7· 1.24.2.

¹⁰⁷³ Δίων Κάσος., 44.4.3· 10.1. Σουητ., *Iul.*, 79.1. A. DEGRASSI, *Fasti Capitolini*, σελ. Βλ. G. SUMI, *Ceremony and Power*, σελ. 65. S. WEINSTOCK, *Divus Julius*, σελ. 326.

εισέλθει στην πόλη μετά από μία παραδοσιακά σημαντική τελετή για την πολιτεία ως ένας τρόπον τινά θριαμβευτής.

Αν αυτή η πράξη συνδυαστεί με όλες τις τιμές που είχε λάβει ο Καίσαρ όλο το προηγούμενο διάστημα, δύναται να θεωρήσει κανείς πως ο στόχος του ήταν καταστήσει προσιτή προσιτή την ιδέα της μοναρχίας προς τον λαό με έμμεσο και, ταυτόχρονα, πιο θεσμικό τρόπο. Πέραν της χρήσης των στοιχείων του θριαμβευτή και του τίτλου *imperator* σε μόνιμη βάση, όπως και της συσχέτισής του με την ίδρυση της πολιτείας και τους ήρωες αυτής, ο Καίσαρ διατηρούσε πρακτικά την ανώτατη εξουσία ως δικτάτωρ και ύπατος¹⁰⁷⁴. Ωστόσο, τα παραπάνω είχαν την δυνατότητα να προβάλλουν μία καλή εικόνα της πλήρους εξουσίας του¹⁰⁷⁵. Σε αυτό το πλαίσιο είναι πιθανώς πως εντασσόταν η *onatio ex Monte Albano*, η οποία ως επίσημη τελετή εγκεκριμένη από την Σύγκλητο έδινε στον Καίσαρα την δυνατότητα να συνδυάσει την εξουσία του και τις ως άνω θριαμβικές τιμές με μία πραγματική τελετή θριάμβου, έστω και αν επρόκειτο για την *onatio*.

Πριν διέλθει το *pomerium* ο λαός τον ρώτησε αν θεωρείται βασιλιάς. Εκείνος απήντησε ότι είναι απλά Καίσαρ: *ὡς μέντοι μετὰ τοῦτο ἐπισπεύοντα αὐτὸν ἀπὸ τοῦ Ἀλβανοῦ βασιλέα αὐθις τινες ὠνόμασαν, καὶ αὐτὸς μὲν οὐκ ἔφη βασιλεὺς ἀλλὰ Καῖσαρ καλεῖσθαι*¹⁰⁷⁶. Με αυτόν τον τρόπο ο Καίσαρας αρνήθηκε να γίνει επισήμως μονάρχης. Η απάντησή του όμως ήταν ενδεικτική της σημασίας, την οποία επιθυμούσε να δώσει στο δικό του *cognomen* υπονοώντας ουσιαστικά πως ούτε χρειαζόταν την μοναρχία ούτε θα μπορούσε να είναι κάτοχός της. Απεναντίας ήταν απλώς ο Καίσαρ. Η δήλωση αυτή ενείχε μία βαρύτητα, αν υπολογιστεί ότι ειπώθηκε στο πλαίσιο της *onatio* και δη μετά τις *Feriae Latinae*. Ο Καίσαρ προέβη στην δήλωση λίγο πριν εισαγάγει την *onatio* στον *uirbs* και πριν ανέλθει στον ναό του *Jupiter Optimus Maximus*. Φορούσε την θριαμβική στολή συνδυασμένη με τα *insignia* των βασιλέων της Άλβας¹⁰⁷⁷. Τα παραπάνω έρχονταν να προστεθούν στην χρήση της θριαμβικής στολής στις τελετές και στις θυσίες και στην χρήση του τίτλου *imperator* μάλλον ως κυρίου ονόματός του. Η αναγραφή του στα νομίσματα πλησίον του *cognomen Caesar* καθιστούσε μία συνήθεια προς τον λαό και τον στρατό την χρήση συμβόλων και ονομάτων υπεθυμιζόντων την μόνιμη κατοχή του *imperium*¹⁰⁷⁸. Αν συνδυαστεί η επίκλησή του *cognomen Caesar* με την εμφάνισή του στα νομίσματα μαζί με το *imperator* μπορεί να υποθέσει κανείς ότι ένας στόχος του Καίσαρα ήταν ακριβώς να ενισχύσει την φήμη του δικού του ονόματος συνδυάζοντάς τον με την κατοχή της εξουσίας.

γ. Η οικειοποίηση της απόλυτης εξουσίας της *Respublica* από τον Αύγουστο

¹⁰⁷⁴ Όπως έχει σημειωθεί ο θριαμβευτής έφερνε την ισχύ του πλήρους *imperium* μέσα στην πόλη συνδυάζοντάς το με την ευεργεσία προς την πολιτεία αλλά και με την έγκριση του *Jupiter*. Το ίδιο συνέβαινε και με τον τίτλο *imperator* μετά από την νίκη. Βλ. H.S. VERSNEL, *Triumphus*, σελ. 340-354· 384-396.

¹⁰⁷⁵ Βλ. H.S. VERSNEL, *Triumphus*, σελ. 382-396, σχετικά με την εισαγωγή της *Felicitas* στην πολιτεία από τον θριαμβευτή.

¹⁰⁷⁶ Δίων Κάσσ., 44.10.1

¹⁰⁷⁷ Δίων Κάσσ., 43.43.1. Σουητ., *Iul.*45.2. S. WEINSTOCK, *Divus Julius*, σελ. 320-331.

¹⁰⁷⁸ *RRC*, 480. X. ΠΕΛΕΚΙΔΗΣ, “Το όνομα *Imperator*”, σελ. 12-18.

Στις 29 και 31 Δεκεμβρίου του 43 π.Χ. θριάμβευσαν οι Πλάνκος και Λέπιδος εναντίον των *Raetii* της *Gallia Transalpina* και της *Hispania Citerior* αντίστοιχα. Επί της ουσίας οι θριάμβοί τους συνδυάστηκαν με την ανάληψη από εκείνους της υπατείας στις Καλένδες Ιανουαρίου του 42 π.Χ.¹⁰⁷⁹. Επρόκειτο για ενέργεια ανάλογη με εκείνη του Πομπήιου το 71 π.Χ.¹⁰⁸⁰. Αμφότεροι ήταν στο πλευρό των Οκταβίου και Αντωνίου, ενώ ο Λέπιδος συνέστησε μαζί τους την τριανδρία για την διοίκηση της πολιτείας πριν από την διεξαγωγή του θριάμβου. Ενδεχομένως, η χρονική σύμπτωση των θριάμβων με την ανάληψη της υπατείας να είχε στόχο την ενίσχυση της εξουσίας τους με την χαρισματική ισχύ του θριάμβου, καθώς η πολύ πρόσφατη παρουσίασή τους στο *Forum* ως θριαμβευτές θα μπορούσε να επιδράσει θετικά στην απόκτηση νέου *imperium* και *auspicium*, δεδομένης της σημασίας που είχε ο θριαμβευτής για την πόλη και την πολιτεία¹⁰⁸¹.

Παρόμοια ήταν ίσως η λειτουργία της εισόδου του Λ. Αντωνίου. Μάλιστα, η δική του είσοδος έγινε ακριβώς κατά τις Καλένδες του Ιανουαρίου του 41 και συνδυάστηκε με την ανάληψη της υπατείας από εκείνον¹⁰⁸². Ο Δίων αναφέρει ότι όταν εισήγαγε τον θρίαμβο την ημέρα ανάληψης της υπατείας η Σύγκλητος του απέδωσε τιμές, όπως την δυνατότητα να φορά εντός της πόλης την θριαμβική στολή¹⁰⁸³. Αυτός ο εν τοις πράγμασι συνδυασμός της θριαμβικής ιδιότητας με την υπατική στόχευε πιθανότατα να προσδώσει μία ανώτερη διάσταση στο υπατικό αξίωμα, το οποίο επιχειρήθηκε να ανορθωθεί εκ νέου απέναντι στην τριανδρία και, κυρίως, απέναντι στον Οκτάβιο¹⁰⁸⁴. Η χαρισματική δύναμη ίσως θα επηρέαζε τις διαθέσεις των λεγεώνων και της αστικής μάζας υπέρ του Αντωνίου και των υποστηρικτών του στον εμφύλιο με τον Οκτάβιο.

Μία άλλη κατ' εξοχήν περίπτωση συνδυασμού μίας θριαμβικής τελετής με την ενίσχυση της εξουσίας ήταν η κοινή *onatio* των Οκταβίου και Αντωνίου το 40 π.Χ. μετά την συμφωνία του Βρινδησίου, διά της οποίας εξασφαλίστηκε η μεταξύ τους ειρήνη. Αποτελούσε μία ευκαιρία για τους *tresviri* να επισφραγίσουν την συμμαχία τους εισερχόμενοι στην *domus* με την *onatio*. Πιθανώς, το κέρδος τους να ήταν η ενίσχυση της εικόνας τους απέναντι στους πολίτες της Ρώμης και, συνεπώς, η ενίσχυση της εξουσίας τους ως *tresviri*. Τούτο συνέβη χάρη στην εμφάνιση μίας ενότητας και ομόνοιας, η οποία προμήνυε την επικράτηση της *rex* αντί

¹⁰⁷⁹ A. DEGRASSI, *Fasti Capitolini*, σελ. 109. Βέλλ. Πατ., 2.67.4. Αππ., *Ρωμ. Εμφ.*, 4.61. *ILS*, 886. Ο Μουνάτιος θριάμβευσε στις 29 Δεκεμβρίου και ο Λέπιδος στις 31 Δεκεμβρίου του 43 π.Χ.

¹⁰⁸⁰ Βλ. *supra*, σελ. 193.

¹⁰⁸¹ Σχετικά με την σημασία του θριαμβευτή βλ. M. BEARD, *The Roman Triumph*, σελ. 219-256. T. ITGENSTHORST, *Tota Illa Pompa*, σελ. 193-206. H.S. VERNSEL, *Triumphus*, σελ. 371-396.

¹⁰⁸² A. DEGRASSI, *Fasti Capitolini*, σελ. 109. Δίων Κάσσ., 48.4. Ο θρίαμβός του ήταν *ex Alpibus*. Βλ. *supra*, σελ. 173, για τον συνδυασμό της τέλεσης θριάμβου και ανάληψης της υπατείας από τον Μάριο στις Καλένδες Ιανουαρίου του 104 π.Χ.

¹⁰⁸³ Δίων Κάσσ., 48.4. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός πως προσπάθησε να αναδείξει την προσωπικότητά του συγκρίνοντας την κατάσταση αυτή με εκείνη του Μάριου, ο οποίος είχε εισέλθει παρά την θέληση της Συγκλήτου στην τελευταία με την θριαμβική στολή. Αντίθετα ο Αντώνιος είχε γίνει δέκτης περισσότερων τιμών από τον Μάριο και μάλιστα όχι μόνο από την Σύγκλητο, αλλά και από τον λαό. Ωστόσο, σε αντίθεση με εκείνον, απέρριψε την υιοθέτησή τους.

¹⁰⁸⁴ Για την εξέλιξη του πολέμου ανάμεσα σε εκείνον και τον Οκτάβιο βλ. Αππ., *Ρωμ. Εμφ.*, 4.12-34. Δίων Κάσσ., 48.5-14. Λίβ., *Per.*, 125-126. Βέλλ. Πατ., 2.74.2-3. Σουητ., *Aug.*, 13-14. Πλούτ., *Αντ.*, 30.1. Φλώρ., 2.16. Ευτρ., 7.3.4. Ορόσ., 6.18.17-18.

του πολέμου¹⁰⁸⁵. Ας σημειωθεί ο θεσμικός χαρακτήρας της πομπής, καθώς αυτή ήταν επίσημη πομπή της πολιτείας. Συνεπώς, η κάλυψη της εξουσίας τους με το χαρισματικό *imperium militiae* είχε μεγάλη βαρύτητα.

Η χρησιμοποίηση του θριάμβου για την ανάδειξη της εξουσίας του θριαμβευτή φάνηκε με έκδηλο τρόπο κατά την εισαγωγή των θριάμβων του 29 π.Χ. Ο Οκτάβιος εισήλθε ως ύπατος στην Ρώμη και η τριανδρία είχε εκπνεύσει¹⁰⁸⁶. Προέβη σε μία καινοτομία. Ενώ μέχρι τότε προηγούνταν η Σύγκλητος και ακολουθούσε ο στρατός και ο θριαμβευτής, στους θριάμβους του 29 η πορεία αντιστράφηκε. Σύμφωνα με τον Δίωνα ο θριαμβευτής ηγήθηκε της πομπής και ακολούθησαν ο στρατός μαζί με την Σύγκλητο¹⁰⁸⁷. Το γεγονός αυτό αναδεικνύει την νέα θεσμική και πολιτική πραγματικότητα, η οποία επρόκειτο να επικρατήσει στην πολιτεία επίσημα από τον Ιανουάριο του 27 π.Χ. Ο Οκτάβιος-θριαμβευτής ήταν το κατ' εξοχήν πρόσωπο της πολιτείας¹⁰⁸⁸. Ο στρατός αναδεικνυόταν σε μία θέση όμοιας σημασίας με την Σύγκλητο, η οποία έχανε επί της ουσίας την *auctoritas* της και την μεταβίβαζε στον Οκτάβιο¹⁰⁸⁹. Η πράξη αυτή έλαβε χώρα στον θρίαμβο. Ο Οκτάβιος ήταν θριαμβευτής. Με άλλα λόγια το επίσημο πλαίσιο του θριάμβου έδινε ιδιαίτερη δύναμη στην εν λόγω παρουσίαση ενώπιον των πολιτών. Η σημασία που απέδιδε στον στρατό φάνηκε από το γεγονός πως απέδωσε πλούσια λεία στους στρατιώτες του, η οποία προερχόταν από τις κατακτήσεις του. Ο πλούτος προερχόταν κατά κύριο λόγο από την Αίγυπτο¹⁰⁹⁰. Ο στόχος ήταν διττός. Αφενός ήθελε να καταδείξει την γενναιοδωρία του και αφετέρου να εντυπωσιάσει τον παρευρισκόμενο λαό στέλνοντας και το μήνυμα πως ο πλούτος του ηττημένου ερχόταν στην νικήτρια Ρώμη. Η πράξη ήταν κατ' εξοχήν μέρος της θριαμβικής λειτουργίας. Αλλά πιθανώς είχε να είχε μία διαφορετική σημασία το 29, δεδομένου ότι είχε προηγηθεί η κατά τον Οκτάβιο αμφισβήτηση της Ρώμης και της Ιταλίας από την Κλεοπάτρα και τον Αντώνιο σε βαθμό, που έβαλε όλη την Ιταλία να του ορκισθεί πίστη με στόχο την σωτηρία της Ιταλίας¹⁰⁹¹.

Οι θρίαμβοι του 29 δεν συνδυάστηκαν με κάποια άμεση απόκτηση εξουσίας από τον Οκτάβιο, όπως είχε συμβεί με άλλους στρατηγούς κατά το παρελθόν. Ωστόσο, σε ένα ευρύτερο

¹⁰⁸⁵ Σχετικά με τις *ovationes* του 40 π.Χ. βλ. A. DEGRASSI, *Fasti Capitolini*, σελ. 109. Απ., *Ρωμ. Εμφ.*, 5.65. Δίων Κάσ., 48.28.4. J. OSGOOD, *Caesar's Legacy*, σελ. 189-191. Η *concordia* απεικονίστηκε και στους *quinarii*, που έκοψε ο Οκτάβιος. Παράλληλα υπήρξαν και *aurei*, στους οποίους απεικονίζονταν οι δύο *tresviri*. Συγκεκριμένα σε *aureus* του 39 π.Χ. απεικονίζεται κεφαλή του Οκταβίου στην εμπρόσθια όψη, γύρω από την οποία αναγράφεται CAESAR και IMP. Στην οπίσθια όψη απεικονίζεται κεφαλή του Αντωνίου με την επιγραφή ANTONIUS IMP. Ο *quinarius* του ίδιου έτους φέρει ως εμπροσθότυπο κεφαλή της *Concordia* συνοδευόμενη από την επιγραφή III VIR R P C, ήτοι *Tres Viri Rei Publicae Constituendae*. Ως οπισθότυπο φέρει δύο χέρια ενωμένα και η επιγραφή με τα ονόματα των στρατηγών, ήτοι M. ANTON και C. CAESAR IMP. Βλ. *RRC*, 529.1-529.4.

¹⁰⁸⁶ M. HUMBERT, *Πολιτικοί και Κοινωνικοί θεσμοί*, σελ. 432.

¹⁰⁸⁷ Δίων Κάσ., 51.21.9.

¹⁰⁸⁸ Βλ. και Δίων Κάσ., 51.19. Η Σύγκλητος απέδωσε στον Οκτάβιο το δικαίωμα να φορά την θριαμβική στολή.

¹⁰⁸⁹ Για την αντίθεση στρατού-Συγκλήτου και την σημασία, που ο Οκτάβιος έδινε στον πρώτο στο πλαίσιο και του θριάμβου βλ. W. HAVENER, "A Ritual against the Rule", σελ. 175. Για την απόκτηση της *auctoritas* και του συναφούς προς αυτήν ονόματος *Augustus* το 27 π.Χ. βλ. M. HUMBERT, *Πολιτικοί και Κοινωνικοί Θεσμοί*, σελ. 434.

¹⁰⁹⁰ Βέλλ. Πατ., 2.89.3-4. G. SUMI, *Ceremony and Power*, σελ. 217.

¹⁰⁹¹ C.H. LANGE, *Res Publica Constituta*, σελ. 60-69.

πλαίσιο συνέδεαν, ενδεχομένως, τον Οκτάβιο με την απόκτηση αυτής της εξουσίας και τις μοναρχικές τάσεις που είχε. Αυτό συνέβη χάρη στον αριθμό των θριάμβων. Το γεγονός ότι εόρτασε τρεις θριάμβους τον καθιστούσε ένα από τα ελάχιστα πρόσωπα στην Ιστορία της Ρώμης που πετύχαιναν κάτι τέτοιο. Προεξάρχων όλων ήταν ο Ρωμύλος, ο οποίος ήταν ο μυθικός ιδρυτής και πατέρας της Ρώμης. Άλλωστε, ο πρώτος θρίαμβος του Ρωμύλου και της Ρώμης έγινε μαζί με την ίδρυσή της¹⁰⁹².

Επίσης, ο θριαμβευτής ήταν εκπρόσωπος του *Jupiter* ή θεός για μία ημέρα και η κατάληξη της πομπής θα κατέληγε στον ναό του, προκειμένου να γίνει η καθιερωμένη θυσία με σκοπό την έγκριση των πράξεων του *imperator* και της επαύξησης της ισχύος της *civitas*¹⁰⁹³. Έτσι, ο Οκτάβιος διαθέτοντας επίσημα *imperium militiae* εντός της Ρώμης με την δύναμη του θριαμβευτή έθετε τις βάσεις για την επανίδρυση της πολιτείας. Ωστόσο, η κατάσταση αυτή ήταν κοινή για κάθε θριαμβευτή. Η εξέλιξη της πολιτείας και της κοινωνίας με την ισχυροποίηση των στρατηγών επέφερε την εκμετάλλευσή της, προκειμένου να οικοδομηθούν με όχημα αυτήν νέοι πολιτικοί ρόλοι. Όμως, ο Οκτάβιος δεν χρησιμοποίησε άμεσα τους θριάμβους για να προβεί σε μία τέτοια κίνηση.

Η δική του κίνηση είχε ένα κοινό με τις πράξεις του Καίσαρα. Προέβη στην υιοθέτηση του τίτλου *imperator* ως *praenomen* ήδη από το 43 π.Χ. κληρονομώντας το από τον θετό του πατέρα Καίσαρα και ανεξάρτητα από τις επί μέρους *acclamations* που είχε δεχθεί στο πλαίσιο των επιτυχιών του¹⁰⁹⁴. Το γεγονός αυτό αναδείκνυε βέβαια την μονιμότητα της ισχύος του τίτλου, η προέλευση του οποίου βασιζόταν στην νίκη, ενώ ο θρίαμβος είχε μία προσωρινότητα. Στο ίδιο πλαίσιο εντασσόταν μάλλον και η όποια προσπάθεια να αποδοθεί στον θρίαμβό του μία ευρύτερη διάσταση, που τον συνέδεε με την ίδρυση ή την σωτηρία της πόλης, όπως ήταν η συσχέτιση με τον Ρωμύλο.

Αλλά η πλέον σημαντική κίνηση ήταν η απαγόρευση στους στρατηγούς να θριαμβεύουν αντικαθιστώντας τον θρίαμβο με την απόδοση των *ornamenta triumphalia* στους νικητές¹⁰⁹⁵. Η κίνηση αυτή έγινε αφού ο Οκτάβιος πήρε την *auctoritas*, το ανθυπατικό *imperium* και την δημαρχική εξουσία το 27 π.Χ. χωρίς να διαθέτει τα ανάλογα αξιώματα και κατέστη Αύγουστος¹⁰⁹⁶. Το αποτέλεσμα ήταν πως ακόμη και ο ίδιος αρνούσαν να θριαμβεύει έκτοτε, όταν η Σύγκλητος του απένειμε σχετικές τιμές. Αυτή η απαγόρευση και η απροθυμία της διεξαγωγής ενός θριάμβου δείχνει και τα όρια της εξουσίας, αφού η τελευταία βρισκόταν διά παντός στα χέρια του Αυγούστου. Πιθανώς ένας θρίαμβος από κάποιον άλλο στρατηγό να διακινδύνευε αυτήν την εξουσία. Απεναντίας, ο Αύγουστος θέλησε να κρατήσει εκείνος το προνόμιο του θριάμβου, αφού από εκείνον εξαρτιόταν αν θα θριαμβεύε κανείς έκτοτε εκτός

¹⁰⁹² F.V. HICKSON, "Augustus Triumphator", σελ. 137.

¹⁰⁹³ M. BEARD, *The Roman Triumph*, σελ. 233-238. H.S. VERSNEL, *Triumphus*, σελ. 56-93.

¹⁰⁹⁴ F.V. HICKSON, "Augustus Triumphator", σελ. 132. X. ΠΕΛΕΚΙΔΗΣ, "Το όνομα Imperator", σελ. 25-28. R. SYME, "Imperator Caesar", σελ. 172-188.

¹⁰⁹⁵ M. BEARD, *The Roman Triumph*, σελ. 70.

¹⁰⁹⁶ M. HUMBERT, *Πολιτικοί και Κοινωνικοί Θεσμοί*, σελ. 434.

από μέλη του οίκου του, πράγμα που φανερώνει και την εν τοις πράγμασι κατοχή της εξουσίας¹⁰⁹⁷.

Με τον τρόπο αυτό δημιουργούσε την μνημειακότητα του θριάμβου σε συνδυασμό με την ίδρυση και την εξέλιξη της Ρώμης. Αυτήν την κατάσταση προσπάθησε να αποτυπώσει στα αγάλματα και στα μνημεία που τοποθετήθηκαν στο *Forum* του Αυγούστου. Σε αυτόν τον χώρο υπήρχαν αγάλματα του Αινεία και μελών της προερχόμενης από αυτόν *gens Iulia*. Επιπλέον, υπήρχαν αγάλματα του Ρωμύλου και άλλων ανδρών της *Respublica* με θριαμβική στολή, οι οποίοι είχαν επαυξήσει με τις πράξεις τους την πολιτεία¹⁰⁹⁸. Στο μέσον του *Forum* υπήρχε αναπαράσταση της θριαμβικής πομπής με επικεφαλής τον Αύγουστο¹⁰⁹⁹. Το συμπέρασμα είναι πως ο Αύγουστος συνδέθηκε με τον μυθικό γενάρχη των Ρωμαίων και του οίκου του τον Αινεία, καθώς και με τον ιδρυτή της πολιτείας και πρώτο βασιλιά τον Ρωμόλο. Οι διάδοχοί του ήταν ουσιαστικά οι *magistratus* και οι σημαντικότεροι αυτών ήταν οι θριαμβευτές, οι οποίοι επεξέτειναν μέσω του *imperium* την *civitas*. Η παρουσία του ίδιου ως θριαμβευτή ένωσε όλους τους παραπάνω και καθιστούσε την πολιτεία υπό την προστασία του, αφού το 2 π.Χ. κατέστη *pater patriae*, ενώ ήταν ο πρώτος ανάμεσα στους κατόχους του *imperium*¹¹⁰⁰. Το αποτέλεσμα ήταν πως γινόταν ο μόνος σωτήρας αυτής της πολιτείας και κάτοχος του πλήρους *imperium domimilitiaeque* λειτουργώντας ως ο επανιδρυτής της Ρώμης.

¹⁰⁹⁷ F.V. HICKSON, "Augustus Triumphator", σελ. 138.

¹⁰⁹⁸ Σουητ., *Aug.*, 31.5. Βέλλ. Πατ., 2.89.4. Πλίν., *HN*, 22.6.13. Αύλ. Γέλλ., *Noct. Att.*, 9.11.10. Οβίδ., *Fast.*, 5.563-566.

¹⁰⁹⁹ J.S. RICHARDSON, "Imperium Romanum", σελ. 9.

¹¹⁰⁰ *Res Gestae*, 34-35. Κ. ΒΛΑΧΟΣ, *Από την patria iuris στον pater patriae*, σελ. 182-193.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η κρίση της Ύστερης *Respublica* προκάλεσε εν τέλει την μετεξέλιξη του τριμερούς πολιτεύματος με κυρίαρχο τον ρόλο της αριστοκρατίας σε μία κατάσταση, στην οποία κατέστησαν σταδιακά κυρίαρχοι οι *magistratus* και οι ιδιώτες με *imperium*. Το αποτέλεσμα ήταν η πλήρης επικράτηση ενός *imperator*. Σε αυτό το πλαίσιο η λειτουργία του θριάμβου επηρεάστηκε, προκειμένου να εξυπηρετήσει τις ανάγκες της πολιτείας και των θριαμβευτών, όπως αυτές διαμορφώνονταν κάτω από τις νέες συνθήκες.

Η εξέλιξη του θριάμβου σε αυτήν την εποχή δεν ήταν γραμμική. Με άλλα λόγια ο θεσμός δεν διολίσθαινε απόλυτα προϊόντος του χρόνου στην πλήρη μετατροπή του σε ένα άθυρμα των *imperatores* αποκλειστικά για την εξυπηρέτηση κάποιων ιδιοτελών σκοπών τους. Σε πολλές περιπτώσεις ο θρίαμβος φαινόταν να διατηρούσε τις βασικές λειτουργίες του, οι οποίες αφορούσαν τον εορτασμό της εξωτερικής νίκης. Ο σκοπός ήταν η εξασφάλιση της ευτυχίας στο εσωτερικό της πόλης μέσα από την εισροή πλούτου και από την διαμόρφωση ενός αισθήματος ασφαλείας και υπεροχής. Επιπλέον, η άνοδος στο Καπιτώλιο και η θυσία στον ναό του *Jupiter Optimus Maximus* δεν έπαυε ποτέ να λειτουργεί με στόχο να επιβεβαιωθεί η υποστήριξη του ανώτατου Θεού της πολιτείας προς την τελευταία.

Παράλληλα με την σταθερά κατάσταση του θριάμβου η κρίση των πολιτικών θεσμών και η κοινωνική ανισορροπία επηρέασαν την λειτουργία του. Το κρίσιμο σημείο ήταν η ισχυροποίηση των στρατηγών και των κατόχων του *imperium*, οι οποίοι εκμεταλλεύθηκαν τον θρίαμβο, προκειμένου να αποκτήσουν μία καλύτερη θέση στα πολιτικά και κοινωνικά πράγματα της πολιτείας. Μολονότι αυτή η λειτουργία του θεσμού υφίστατο ανέκαθεν, εν τούτοις ο έλεγχος που ασκούσε η ισχυρή Σύγκλητος αποτελούσε έναν εξισορροπητικό παράγοντα στην άκρατη επιθυμία των στρατηγών για δόξα. Με αυτόν τον τρόπο καθίστατο εφικτή η διατήρηση της βασικής φυσιογνωμίας του θριάμβου ως ενός θεσμού που στόχο είχε την ανάδειξη του κοινού καλού. Η σταδιακή απώλεια του ελέγχου της εξουσίας υπέρ κάποιων ισχυρών *nobiles* είχε ως αποτέλεσμα την ιδιοποίηση της πολιτείας από αυτούς χάρη στους στρατούς, που είχαν δημιουργήσει. Ο ρόλος του θριάμβου ήταν να παρουσιάζει την ισχύ αυτών των στρατηγών στο εσωτερικό της *civitas*. Το κλειδί ήταν πως ο θρίαμβος τους έδινε την δυνατότητα να εμφανιστούν εντός της *domus* με *imperium militiae* χαρισματικού τύπου, που προσιδίαζε σε μία στενή σχέση με τον *Jupiter*.

Οι διαδικασίες ως προς την απόδοση του θριάμβου από την Σύγκλητο και, δευτερευόντως, από την λαϊκή συνέλευση μεταβλήθηκαν υπέρ των θριαμβευτών, δεδομένου ότι σε αρκετές κρίσιμες περιστάσεις η Σύγκλητος προέβη στην απόδοση θριάμβου χωρίς την φυσική παρουσία του στρατηγού. Η σημαντικότερη εξέλιξη ήταν η απόδοση θριάμβων σε ιδιώτες και, κυρίως, στον Γναίο Πομπήιο. Ωστόσο, πολλές φορές φαίνεται πως η διαδικασία ήταν σύμφωνη με την παράδοση της λειτουργίας των πολιτικών θεσμών, ακόμη και αν η έγκριση ενός θριάμβου επέτεινε την άνευ ορίων ισχυροποίηση ενός θριαμβευτή. Όσον αφορά τις προϋποθέσεις που ετίθεντο σχετικά με τον βαθμό της επιτυχίας, πρέπει να σημειωθεί ότι η

αλλαγή σε αυτούς επερχόταν κατά κύριο λόγο ανάλογα με την εξέλιξη των πολεμικών πραγμάτων και της διαχείρισης των επαρχιών.

Πέραν τούτου, αν θεωρηθεί ότι καταλυτικός παράγων για την απόδοση ενός θριάμβου ήταν τα πεπραγμένα ενός συγκεκριμένου στρατηγού στην *provincia* του με βάση και τις απαιτήσεις της Συγκλήτου, τότε θα διαπιστωθεί ότι οι βασικές προϋποθέσεις δεν άλλαξαν ραγδαία στην πορεία των ετών. Παρόλα αυτά, δεν ήταν λίγες οι φορές που τα ζητήματα αυτά έγιναν αντικείμενο πολιτικής εκμετάλλευσης από τους συγκλητικούς, προκειμένου να εξυπηρετηθούν θριαμβευτές που ανήκαν στους *optimates* έναντι των *populares*, ενώ η κυριαρχία των *imperatores* επέφερε την σταδιακά τον έλεγχό τους επί της διαδικασίας. Χαρακτηριστικό ήταν το παράδειγμα της απόδοσης των *cognomina ex victis gentibus*. Η απόδοσή τους ήταν αρχικά σπάνια και αφορούσε ιδιαίτερης σημασίας πράξεις νίκης. Ωστόσο, από το τελευταίο τέταρτο του 2ου αι. π.Χ. η απόδοσή τους διαδόθηκε ακόμη και για ήσσονος σημασίας πράξεις. Το γεγονός αυτό ήταν ενδεικτικό της εκμετάλλευσης του θριάμβου και των συναφών προς αυτόν τιμών από τους θριαμβευτές.

Η πιο σημαντική στιγμή στην λειτουργία του θριαμβικού θεσμού ήταν η είσοδος του θριαμβευτή μέσα στην *urbs* και η διέλευση μέσα από το *Forum* διά της *via Sacra* με σκοπό την κατάληξη της πομπής στο Καπιτώλιο και στον ιερώτερο χώρο της Ρώμης, ήτοι τον ναό του *Jupiter Optimus Maximus*, όπου λάμβανε χώρα η καθιερωμένη θυσία από τον θριαμβευτή προς τον θεό. Πριν από αυτήν ο θριαμβευτής παρουσίαζε την εικόνα των κατορθωμάτων του από την εκστρατεία του. Αποδέκτης του μηνύματος ήταν ο ίδιος ο λαός, που μαζί με την Σύγκλητο συνιστούσε την *civitas*. Η προσπάθεια των θριαμβευτών να επικοινωνήσουν την επιτυχία τους συνέχισε να αποσκοπεί στην παρουσίαση της ισχύος της *civitas* έναντι των εχθρών της, κάτι που ήταν εμφανές από τις μεγάλες ποσότητες πλούτου και από την παρουσία ισχυρών εχθρών σε αρκετούς θριάμβους. Όμως, αυτή η αύξηση των παρουσιαζόμενων αντικειμένων και του πλούτου σήμαινε πως οι θριαμβευτές προσπαθούσαν να καταδείξουν την ολοένα και μεγαλύτερη προσωπική τους συμβολή στην επαύξηση και υπεράσπιση της πολιτείας. Το αποτέλεσμα ήταν η εκμετάλλευση της ανάγκης της πολιτείας, η οποία δυσκολευόταν να κερδίσει πολλούς πολέμους εξ αιτίας των δομικών της προβλημάτων. Η ανισορροπία που επέφεραν αυτοί οδήγησαν στην ισχυροποίηση των στρατηγών, οι οποίοι βασίστηκαν στην λειτουργία του θριάμβου ως ενός θεσμού που κόμιζε την *Felicitas* στην πόλη, για να ισχυροποιηθούν.

Η ισχύς τους ευοδώθηκε και στο αμιγώς πολιτικό επίπεδο. Ανέκαθεν οι θριαμβευτές χρησιμοποιούσαν τον θρίαμβο για την καλύτερη επανένταξή τους στην πολιτεία και την πολιτική ισχυροποίηση των ίδιων και του οίκου τους. Τούτο ήταν λογικό λόγω της φήμης, που ο θεσμός προσέφερε. Ο Μάριος ήταν ο πρώτος που συνέδεσε τόσο στενά τον θρίαμβο με την ανάληψη της υπατείας, ενώ παρόμοια ήταν και η χρήση του θεσμού από τον Σύλλα, ο οποίος χρησιμοποίησε ταυτόχρονα την εξουσία του δικτάτορα και την ιδέα της *Felicitas*, καθώς είχε λάβει το *cognomen Felix*. Οι καταλυτικές πράξεις στην εξέλιξη του θεσμού ήταν οι θριάμβοι του Πομπήιου, ο οποίος έδρασε ως ιδιώτης και θριαμβεύσε δύο φορές χωρίς να είναι μέλος της Συγκλήτου. Ο Πομπήιος κατείχε απλώς το *imperium militiae* και είχε ονομαστεί *imperator* χωρίς να έχει αρχοντικό αξίωμα. Η μόνη πράξη που του έδινε θεσμική ισχύ εντός της πόλης και, συνεπώς, τον συνέδεε πλήρως με την *civitas* και την *Respublica* ήταν ο θρίαμβος.

Αυτή ήταν η πρώτη φορά που ο θρίαμβος είχε αποσυνδεθεί από το αρχοντικό αξίωμα. Ο Καίσαρ και ο Οκτάβιος εκμεταλλεύθηκαν την κατάσταση. Δεν θρίαμβευσαν ποτέ ως ιδιώτες. Όμως, έλαβαν θριαμβικές τιμές ανεξάρτητα από την κατοχή αξιωμάτων. Ο Καίσαρ προσπάθησε να συνηθίσει την πολιτεία στην ιδιότυπη μοναρχία που εγκαθίδρυε χρησιμοποιώντας την δυναμική των θριαμβικών τιμών. Ο Οκτάβιος προέβη σε παρόμοιες κινήσεις, των οποίων η κατάληξη ήταν η απόκτηση της εξουσίας στην βάση ενός *imperium* χωρίς την χρήση αξιωμάτων και με την υιοθέτηση του τίτλου *imperator* ως επίσημου ονόματος, που πάντως, η προέλευσή του ήταν θριαμβική. Το αποτέλεσμα ήταν η σταδιακή κατάργηση του θριάμβου, αφ' ης στιγμής η εξουσία ανήκε σε εκείνον.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

<i>AJP</i>	The American Journal of Philology
<i>ANRW</i>	Aufstieg und Niedergang der römischen Welt. Geschichte und Kultur Roms im Spiegel der neueren Forschung.
<i>Athenaeum</i>	Athenaeum. Studi periodici di letteratura e storia dell' antichità.
<i>CJ</i>	The Classical Journal.
<i>CQ</i>	The Classical Quarterly.
<i>CW</i>	The Classical World.
<i>Hermes</i>	Hermes. Zeitschrift für klassische Philologie.
<i>Historia</i>	Historia. Zeitschrift für alte Geschichte.
<i>ILLRP</i>	DEGRASSI, A., <i>Inscriptiones Latinae Liberae Rei Publicae</i> , Firenze 1957.
<i>ILS</i>	DESSAU, H., <i>Inscriptiones Latinae Selectae</i> , Berlin 1892.
<i>JRS</i>	The Journal of Roman Studies.
<i>Klio</i>	Klio. Beiträge zur alten Geschichte.
<i>Latomus</i>	Latomus. Revue d'études latines.
<i>LTUR</i>	STEINBY, E.M., <i>Lexicon topographicum urbis Romae</i> . 5 volumes, Rome 1992-2000. Supplementum Epigraphicum Graecum, Leiden 1923-1970.
<i>Museum Helveticum</i>	Schweizerische Zeitschrift für klassische Altertumswissenschaft.
<i>Phoenix</i>	The Phoenix. The Journal of the the Classical

Association of Canada.

RDGE

SHERK, R.K., *Roman Documents from the Greek East*,
Baltimore 1969

RRC

CRAWFORD, C., *Roman Republican Coinage, Vol. I και II*,
Cambridge 1974.

SEG

Supplementum Epigraphicum Graecum,
Leiden 1923-1970.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Α. ΠΗΓΕΣ

1. ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

Η πληροφόρηση από τις φιλολογικές πηγές προήλθε από τις εκδόσεις “*The Loeb Classical Library*” του Λονδίνου.

2. ΕΠΙΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

DEGRASSI, A., *Fasti Capitolini (Corpus Scriptorum Latinorum Paravianum)*, Turin 1954.

DEGRASSI, A., *Inscriptiones Latinae Liberae Rei Publicae*, Firenze 1957.

DESSAU, H., *Inscriptiones Latinae Selectae*, Berlin 1892.

MOMMSEN, T., HNEZEN, G., *Corpus Inscriptionum Latinarum*, Berlin 1863. 1893-1943.

SHERK, R.K., *Roman Documents from the Greek East*, Baltimore 1969.

STEINBY, E.M., *Lexicon topographicum urbis Romae*. 5 volumes, Rome 1992-2000.

Supplementum Epigraphicum Graecum, Leiden 1923-1970.

Β. ΠΟΝΗΜΑΤΑ ΣΕ ΞΕΝΗ ΓΛΩΣΣΑ

ASSENMAKER, P., “Nouvelles perspectives sur le titre d’imperator et l’appellatio imperatoria sous la République”, *Revue belge de philologie et d’histoire*, 90, (2012), σελ. 111-142.

ASTIN, A., *Scipio Aemilianus*, Oxford 1967.

AULIARD, C., *Victoires et triomphes à Rome*, Paris 2001.

AVERY, A.C., “Marius Felix”, *Hermes*, 95 (1967) σελ. 324-330.

BADIAN, E., “The date of Pompey’s first triumph”, *Hermes*, 83 (1955), σελ. 107-118.

BADIAN, E., *Foreign Clientelae (264-70 B.C.)*, Oxford 1958.

- BADIAN, E., "Servilius and the Pompey's First Triumph", *Hermes*, 89 (1961), σελ. 254-256.
- BADIAN, E., "Lucius Cornelius Sulla the deadly reformer", *Todd Memorial Lecture*, (1970),
- BALDSON, J.P.V.D., "Sulla Felix", *JRS*, 41 (1951), σελ. 1-10.
- BASTIEN, J.L., *Le triomphe romain et son utilisation politique à Rome aux trois derniers siècles de la République*, Rome 2007.
- BEARD, M., *The Roman Triumph*, Cambridge/Massachusetts/London 2007.
- BEARD, NORTH, J., PRICE, S., *Roman Religions, Volumes I and II*, Cambridge 1998.
- BECK, H., Consular power and the Roman constitution: the case of imperium reconsidered, BECK, H., DUPLA, A., JEHNE, M., PINA POLO, F., (επιμ.), *Consuls and Res Publica. Holding High Office in the Roman Republic*, Cambridge 2011, σελ. 77-96.
- BECK, H., DUPLA, A., JEHNE, M., PINA POLO, F., "The Republic and it's Highest Office: Some introductory remarks on the Roman Consulate", H. BECK, A. DUPLA, M. JEHNE, F. PINA POLO (επιμ.), *Consuls and Respublica. Holding High Office in the Roman Republic*, Cambridge 2011, σελ. 1-15.
- BECK, H., *Karriere und hierarchie. Die römische Aristokratie und die anfänge des cursus honorum im der mittleren republik*, Berlin 2005.
- BILLOWS, R., *Julius Caesar. The Colossus of Rome*, London/New York 2009.
- BOAK, A.E.R., "The extraordinary Commands from 80 to 48 B.C.", *AHR*, 24 (1918), σελ. 1-25.
- BRILLIANT, R., "Let the Trumpets Roar!" The Roman Triumph', BERGMANN, B., KONDOLEON, C., *The Art of Ancient Spectacle*, Washington 1999, σελ. 221-229.
- BROUGHTON, T.S., *The Magistrates of the Roman Republic, Volume 1: 509 BC-100 BC*, Cleveland/Ohio 1951.
- BROUGHTON, T.S., *The Magistrates of the Roman Republic, Volume 2: 99 BC-31 BC*, Cleveland/Ohio 1952.
- BRENNAN, T.C., *The Praetorship in the Roman Republic*, New York 2000.
- BRUNT, P.A., *Italian Manpower 225 BC – AD 14*, Oxford 1971.
- BRUNT, P.A., *Social Conflicts in the Roman Republic*, London 1971.
- BRUNT, P.A., *The Fall of the Roman Republic and Related Essays*, Oxford 1988.
- BRUNT, P.A., "Laus imperii", GARNSEY, P.D.A., WHITTAKER, C.R., *Imperialism in the Ancient World*, Cambridge 1979, σελ. 159-192.
- CARLA-UHINK, F., "Alteram loci patriam, alteram iuris: "Double Fatherlands" and the Role of Italy in Cicero's Political Discourse", CECCHET, L., BUSETO, A., (επιμ.), *Citizens in the*

Graeco-Roman World. Aspects of Citizenship from the Archaic Period to the AD 212, Leiden/Boston 2017, σελ. 259-282.

CARLSEN, J., “Notes on Cn. Domitius Ahenobarbus Victory”, LANGE, C.H.-VERVAET, F.J. (επιμ.), *The Roman Republican Triumph Beyond the Spectacle*, Rome 2014, σελ. 105-115.

CARNEY, T.F., *A Biography of C. Marius: an inaugural lecture at the University College of Rhodesia and Nyasaland*, Salisbury 1962.

CARNEY, T.F., “The Promagistracy at Rome, 121-81 B.C.”, *Acta Classica*, 2 (1959), σελ. 72-77.

CHRIST, K., *Pompeius. Der Feldherr Roms. Eine Biographie*, München 2004.

CHRIST, K., *Sulla*, München 2002.

CLARK, J.H., *Triumph in Defeat. Military Loss and the Roman Republic*, New York 2014.

COLLINS, J.H., “Caesar as political propagandist”, *Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt*, 1.1 (1972), σελ. 942-63

COMBES, R., *Imperator. Recherches sur l'emploi et la signification du titre d'imperator dans la Rome républicaine*, Paris 1966.

CRAWFORD, C., *Roman Republican Coinage, Vol. I και II*, Cambridge 1974.

DART, C.J.-VERVAET, F.J., “Claiming Triumphs for Recovered Territories: Reflections on Valerius Maximus 2.8.4”, LANGE, C.H.-VERVAET, F.J. (επιμ.), *The Roman Republican Triumph Beyond the Spectacle*, Rome 2014, σελ. 53-64.

DART, C.J.-VERVAET, F.J., “The significance of the naval triumph in Roman history (260-29 BC)”, *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, 176 (2011), σελ. 267-280.

DE SOUZA, Ph., *Piracy in the Graeco-Roman World*, Cambridge 1999.

DEVELIN, R., “Tradition and the development of triumphal regulations in Rome”, *Klio*, 60 (1978), σελ. 429-438.

DEVELIN, R. “Scipio Aemilianus and the Consular Elections of 48 B.C.”, *Latomus*, 37.2 (1978), σελ. 484-488.

DOER, B., *Die römische Namengebung*, Stuttgart 1937.

DZINO, D., *Illyricum in Roman Politics 229 BC – AD 68*, Cambridge 2010.

EARL, D.C., *The Political Thought of Sallust*, Cambridge 1961.

ECKERT, A., “Reconsidering the Sulla Myth”, ECKERT, A., THEIN, A., *Sulla. Politics and Reception*, De Gruyter 2019, σελ. 159-173.

ECKERT, A., “Good Fortune and the Public Good”, VAN DER BLOM, H., GRAY, C., STEEL, C., (επιμ.), *Institutions, Ideology in Republican Rome. Speech, Audience and Decision*, Cambridge 2018, σελ. 267-282.

- EHRENBERG, V., “*Imperium Maius* in the Roman Republic”, *AJP*, 74 (1953), σελ. 113-136.
- EHRENBERG, V., “Caesar’s Final Aims”, *Harvard Studies in Classical Philology*, 68 (1964), σελ. 149-161.
- EHRHARDT, E., “Caesar’s First Triumph”, *Prudentia*, 19 (1987), σελ. 50-57.
- EVANS, R., “Gaius Marius. A Political Biography”, *Phd*, University of South Africa 1995.
- EVANS, R., “Rome’s Cimbric Wars and their Impact on the Iberian Peninsula”, *Acta Classica*, XLVIII (2005), σελ. 37-56.
- FAVRO, D., “The City Is a Living Thing: The Performative Role of an Urban Site in Ancient Rome, the Vallis Murcia”, BERGMANN, B., KONDOLÉON, C., (επιμ.), *The Art of Ancient Spectacle*, New Haven 1999, σελ. 205-220.
- FEARS, J.R., “The Cult of Jupiter and Roman Imperial Ideology”, *ANRW*, (1981), σελ. 1-141.
- FLAIG, E., *Ritualisierte Politik Zeichen, Gesten und Herrschaft im Alten Rom (Historische Semantik 1)*, Göttingen 2004.
- FLOWER, H.I., *Roman Republics*, Princeton 2010.
- FLOWER, H.I., *Ancestor Masks and Aristocratic Power in Roman Culture*, Oxford 1996.
- GABBA, E., *Appiani Bellorum Civilium Liber Primus*, Florence 1967².
- GABBA, E., *Republican Rome, the Army and the Allies*, μτφ. P.J. CUFF, Berkeley-Los Angeles 1976.
- GARDNER, J.F., “The Dictator”, M. GRIFFIN (επιμ.), *A Companion to Julius Caesar*, Blackwell 2009, σελ. 58-60.
- GELZER, M., *Caesar. Politician and Statesman*, μτφ. P. NEEDHAM, Oxford 1968.
- GELZER, M., *The Roman Nobility*, μτφ., R. SEAGER, Oxford 1969.
- GIOVANNINI, A., *Consulare Imperium*, Basel 1983.
- GIRARDET, K.M., “Der triumph des Pompeius im jahre 61 v. Chr.- Ex Asia?”, *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, 89 (1991) 201–215.
- GRUEN, E.S., *Roman Politics and the Criminal Courts, 149-78 B.C.*, Cambridge/Massachusetts 1968.
- GRUEN, E.S., *The Last Generation of the Roman Republic*, Berkeley/L.A./London 1974.
- GRUEN, E.S., “Review of M. BEARD, *The Roman Triumph*, Cambridge- Massachusetts-London 2007”, *JRS*, 99 (2009) σελ. 219-220.
- GWYN MORGAN, M., “The Roman Conquest of Balearic Islands”, *California Studies in Classical Antiquity*, 2 (1969), σελ. 229-230.
- HALKIN, L., *La supplication d’action de grâces chez les Romains*, Paris 1953.

- HARRIS, W.V., *War and Imperialism in the Roman Republic 327-70 BC*, Oxford 1979.
- HASSAL, M., CRAWFORD, M., REYNOLDS, J., “Rome and the Eastern Provinces at the End of the Second Century B.C”, *JRS*, 64 (1974), σελ. 195-220.
- HAVENER, W., “A Ritual Against the Rule? The Representation of Civil War Victory in the Late Republican Triumph”, LANGE, C.H.-VERVAET, F.J. (επιμ.), *The Roman Republican Triumph Beyond the Spectacle*, Rome 2014, σελ. 165-179.
- HENDERSON, J.G.W., *Fighting for Rome. Poets and Caesars, History and Civil War*. Cambridge 1998.
- HICKSON, F.V., “Augustus “Triumphator” : Manipulation of the Triumphal Theme in the Political Program of Augustus”, *Latomus*, 50 (1991), σελ. 124-138.
- HILLMAN, T.P., “Pompeius and the Senate. 77-71 B.C.”, *Hermes*, 118 (1990), σελ. 444-454.
- J. HIND, “Mithridates”, J.A. CROOK, A. LINTOTT, E. RAWSON (επιμ.), *The Cambridge Ancient History*, V. IX, Cambridge 1994², σελ. 154-164.
- HÖLKESKAMP, K.J., “The Roman Republic as a theatre of Power. The Consuls as Leading Actors”, BECK, H., DUPLA, A., JEHNE, M., PINA POLO, F., (επιμ.), *Consuls and Res Publica. Holding High Office in the Roman Republic*, Cambridge 2011, σελ. 161-181.
- HÖLKESKAMP, K.J., *Reconstructing the Roman Republic. An Ancient Political Culture and Modern Research*, μτφ. GORDON, H.H, Princeton 2010.
- HOLIDAY, P., *The Origins of Roman Historical Commemoration in the Visual Arts*, Cambridge 2002
- HÖLSCHER, T., “The Transformation of Vicotry into Power. From Event to Structure”, DILLON, S., WELCH, K., (επιμ.), *Representations of war in ancient Rome*, Cambridge 2006, σελ. 27-48.
- HOPKINS, K., “From Violence to Blessing: Symbols and Rituals in ancient Rome”, K. HOPKINS (επιμ.), *Sociological Studies in Roman History*, Cambridge 2017, σελ. 269-312.
- HUMM, M., “The Curiate Law and the Religious Nature of the Power of Roman Magistrates”, TELLEGEN-COUPERUS, O., (επιμ.), *Law and Religion in the Roman Republic*, Leiden/Boston 2012, σελ. 57-84.
- ITGENSTHORST, T., *Tota illa pompa. Der Triumph in der römischen Republik (Hypomnemata. Untersuchungen zur Antike und zu ihrem Nachleben 161)*, Göttingen 2005.
- ITGENSTHORST, T., “Augustus und der republikanische Triumph. Triumphalfasten und summi viri-Galerie als Instrumente der imperialen Machtsicherung”, *Hermes*, 132, (2004), σελ. 436-458.
- KALLET-MARX, R.M., *Hegemony to Empire. The Development of the Roman Imperium in the East from 148 to 62 B.C.*, Berkeley/L.A./Oxford 1995.

- KEAVENEY, A., “Young Pompey : 106-79 B.C.”, *L'antiquité classique*, 51 (1982), σελ. 111-139.
- KEAVENEY, A., *Lucullus. A Life*, London/New York 1992.
- KEAVENEY, A., *Sulla. The Last Republican*, New York 2005².
- KEAVENEY, A., *Rome and the Unification of Italy*, Exeter 2005².
- KEAVENEY, A., *The Army in the Roman Revolution*, London/New York 2007.
- KNEISSL, P., *Die Siegestitulatur der römischen Kaiser*, Göttingen 1969.
- KUNKEL, W., WITTMANN, R., *Staatsordnung und Staatspraxis der römischen republik*, Munchen 1995.
- LANGE, C.H., *Res Publica Constituta: Actium, Apollo and the Accomplishment of the Triumviral Assignment*, Leiden/Boston 2009.
- LANGE, C.H., “Triumph and civil war in the Late Republic”, *Papers of the British School at Rome*, 81 (2013), σελ. 67-90.
- LANGE, C.H., “Late Republican Triumph. Continuity and Change”, *Altertumswissenschaftliche Konferenz zum Römischen Triumph*, (2016), σελ. 29-58.
- LAQUEUR, R., “Über das Wesen des römischen Triumphs”, *Hermes*, 44 (1909), σελ. 215-36.
- LEWIS, A., “Sulla’s autobiography: scope and economy”, *Athenaeum*, 79 (1991), σελ. 509–19.
- LINDERSKI, J., “The Surname of Marcus Antonius Creticus and the *cognomina ex victis gentibus*”, *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, 80 (1990), σελ. 157–164.
- LINDERSKI, J., “Where Pompey and Crassus Elected in Absence to Their First Consulship?”, *Mélanges offerts à K. Michałowski*, (1966), σελ. 523-526
- LINDERSKI, J., “A Missing Ponticus?”, J. LINDERSKI, *Roman Questions II: Selected Papers. Heidelberger Althistorische Beiträge und Epigraphische Studien*, Band 44, Stuttgart 2007, σελ. 115-130
- LINTOTT, A.W., *The Constitution of the Roman Republic*, Oxford 1999.
- LINTOTT., A.W., *Judicial Reform and Land Reform in the Roman Republic. A new Edition with Translation and Commentary of the Laws of Urbino*, Cambridge 1992.
- LINTOTT, A.W., “Provocatio. From the Struggle of the Orders to the Early Principate”, *ANRW*, 1,2 (1972), σελ. 226-267.
- LUALDI, C., “Victory, celebration and memory: Representations of the Third Macedonian War”, ZAJAC, B., KOCZWARA, P., JELLONEK, S., (επιμ.), *Pecunia Omnes Vincit. Conference Proceedings of the Fourth International Numismatic and Economic Confernece. Krakow 12-13 May 2017*, Krakow 2019, σελ. 9-24.

- MACKAY, C.S., “Sulla Monuments”, *Historia*, 49 (2000), σελ. 161–210.
- MAGDELAIN, A., *Jus Imperium Auctoritas. Etudes de droit romain*, Paris 1990.
- MAGDELAIN, A., *Reserches sur l’imperium. La loi curiate et les auspices d’investiture*, Paris 1968.
- MAGIE, D., *Roman Rule in Asia Minor*, Volumes I and II, Princeton 1950.
- MADER, G., “Triumphal Elephants and Political Circus at Plutarch, Pomp. 14.6”, *CW*, 99.4 (2006), σελ. 397-403.
- MADER, G., “Authorising Authority: Constitutive Rhetoric and the Poetics of Re-enactment in Cicero’s Pro Lege Manilia”, *Rhetorica*, Vol. XXXIX (2021), σελ. 150-173
- MASON, H. G., *Greek Terms for Roman Institutions*, Toronto 1974.
- MATTINGLY, H., “The Management of the Roman Republican Mint”, *Annali*, 29 (1982), σελ. 9-46.
- McDONELL, M., *Roman Manliness. Virtus and the Roman Republic*, Cambridge 2006.
- McGING, B.C., “Mithridates VI Eupator. Victim or Agressor?”, J.M. HOJITE (επιμ.), *Mithridates VI and the Pontic Kingdom*, Aarhus 2009, σελ. 203-216.
- MICHEL, D., *Alexander als Vorbild für Pompeius, Caesar und Marcus Antonius*, Brussels 1967.
- MILLAR, F., *The Crowd in Rome in the Late Republic*, Ann Arbor 1998.
- MILES, G.M., *Livy. Reconstructing Early Rome*, London 1997.
- MOMMSEN, T., *Römisches Staatsrecht I³*, Leipzig 1887.
- MORSTEIN-MARX, R., “Caesar’s alleged fear of prosecution and his *Ratio Absentis* in the approach to the Civil War”, *Historia. Zeitschrift für Alte Geschichte*, 56 (2007), σελ. 159–178.
- MORSTEIN-MARX, R., *Mass Oratory and Political Power in the Late Roman Republic*, Cambridge 2004.
- NICOLET, C., *The World of the Citizen in Republican Rome*, μτφ., Falla, P.S., Berkeley 1988.
- OAKLEY, P.S., *A Commentary on Livy Books VI-X. 2: Books VII and VIII*, Oxford 1998.
- O’NEIL, P., “Triumph songs, reversal and Plautus’ *Amphitruo*” *Ramus*, 32 (2003), σελ. 1-38.
- OSGOOD, J., “Julius Caesar and Spanish Triumph Hunting”, C.H. LANGE-F.J. VERVAET (επιμ.), *The Roman Republican Triumph beyond the Spectacle*, Rome 2014, σελ. 149-162
- OSGOOD, J., *Caesar’s Legacy. Civil War and the Emergence of the Roman Empire*, Cambridge 2006.
- ÖSTENBERG, I., *Staging the World. Spoils, Captives, and Representations in the Roman Triumphal Procession*, Oxford 2009.

ÖSTENBERG, I., “*Titulis oppida capta leget*. The Role of the Written Placards in the Roman Triumphal Procession”, *Mélanges de l'École française de Rome. Antiquité*, 121 (2009), σελ. 463-472.

ÖSTENBERG, I., “Veni Vidi Vici and Caesar’s Triumph”, *CQ*, 63 (2013), σελ. 813-827.

PELLING, C., “The Triumviral Period”, BOWMAN A.K., CHAMPLIN, E., LINTOTT, A.W. (επιμ.), *The Cambridge Ancient History, Volume X*, Cambridge 1996², σελ. 1-67.

PINA POLO, F., “The Political Role of the “*Consules Designati*” at Rome”, *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, 62 (2013), σελ. 420-452.

PINAPOLO, F., “How much History did the Romans know? Historical References to Cicero Speeches to the People” K. SANDBERG-C. SMITH (επιμ.), *Historical Writing and Historical Evidence in Republican Rome*, Leiden/Boston 2018, σελ. 205-233.

PINA POLO, F., *The Consul at Rome. The Civil Functions of the Consuls in the Roman Republic*, Cambridge 2011.

PITTENGER, M.R.P., *Contested Triumphs. Politics, Pageantry, and Performance in Livy’s Republican Rome*, Berkeley/Los Angeles/London 2008.

RAMAGE, E.S., “Sulla’s Propagnada”, *Klio*, 73 (1991), σελ. 93–121.

RAWSON, E., “Religion and Politics in the Late Second Century B. C. at Rome”, *Phoenix*, 28, 1974, σελ. 193-212.

RAWSON, E., “Caesar. Civil War and Dictatorship”, CROOK, J.A., LINTOTT, A.W., RAWSON, E. (επιμ.), *The Cambridge Ancient History, Vol. IX*, Cambridge 1994², σελ. 434-436.

RAWSON, E., “The Aftermath of the Ides”, CROOK, J.A., LINTOTT, A.W., RAWSON, E. (επιμ.), *The Cambridge Ancient History, Volume IX*, Cambridge 1994² σελ. 470-490.

RICH, J., “The Triumph in the Roman Republic: Frequency, Fluctuation and Policy”, LANGE, C.H.-VERVAET, F.J. (επιμ.), *The Roman Republican Triumph Beyond the Spectacle*, Rome 2014, σελ. 197-258.

RICH, J., “Fear. Greed and Glory. The Causes of Roman War-Making in the Middle Republic”, RICH, J., SHIPLEY, G., *War and Society in the Roman World*, Leicester 1993, σελ. 38-68.

RICHARD, J., “La Victoire de Marius”, *Mélanges d'archéologie et d'histoire*, 77 (1965), σελ. 69-86.

RICHARD, J., “*Kalendis Ianuariis* Sur deux épisodes de la carrière de C. Marius”, *Museum Helveticum*, 51, (1994), σελ. 73-87.

RICHARDSON, J.S., “The triumph, the praetors and the senate in the early second century BC”, *JRS*, 65 (1975), σελ. 50-63.

- RICHARDSON, J.S., *Hispaniae: Spain and the Development of Roman Imperialism, 218-82 B.C.*, Cambridge 1986.
- RICHARDSON, J.S., “Imperium Romanum: Empire and the Language of Power”, *JRS*, 81 (1991), σελ. 1-9.
- RICHARDSON, J.S., *The Language of Empire. Rome and the Idea of Empire from the Third Century BC to the Second Century AD*, Cambridge 2008.
- RICHARDSON, J.S., “The Dioscuri and the Liberty of the Republic”, *Latomus*, 72 (2013), σελ. 901-918.
- RICKMAN, G., *The Corn Supply of Ancient Rome*, Oxford 1980.
- ROSENSTEIN, N., “Aristocratic Values”, ROSENSTEIN, N., MORSTEIN-MARX, R., (επιμ.), *A Companion to the Roman Republic*, Oxford 2006, σελ. 365-382.
- ROSENSTEIN, N., *Imperatores Victi Military Defeat and Aristocratic Competition in the Middle and Late Republic*, Berkeley/Los Angeles/Oxford 1990.
- RÜPKE, J., *Domi Militiae: Die religiöse Konstruktion des Krieges in Rom*, Stuttgart 1990.
- RÜPKE, J., “Triumphator and Ancestor Rituals between Symbolic Anthropology and Magic”, *Numen*, 53 (2006), σελ. 251-289.
- SAMPSON, G., *The Crisis of Rome. The Jugurthine and the Northern Wars and the Rise of Marius*, Barnsley 2010.
- SANTANGELO, F., *Sulla, the Elites and the Empire. A Study of Roman Policies in Italy and the Greek East*, Leiden/Boston 2007.
- SCULLARD, H.S., *The Elephant in the Greek and Roman World*, London 1974.
- SCULLARD, *From the Gracchi to Nero*, London/New York 1959.
- SHATZMAN, I., *Senatorial Wealth and Roman Politics*, Brussels 1975
- SCHEID, J., *An Introduction to Roman Religion*, μτφ. LLOYD, J., Edinburgh 2003.
- SCHEID, J., “Augustus and Roman Religion: Continuity, Conservatism and Innovation”, K. GALINSKY, (επιμ.) *The Cambridge Companion to the Age of Augustus*, Cambridge 2005, σελ. 175-196.
- SEAGER, R., *Pompey. A Political Biography*, Oxford 2002².
- SHATZMAN, I., “The Roman General's Authority Over Booty” *Historia*, 21 (1972), 177-205.
- SHERWIN-WHITE, A.N., “Marius and the Roman Nobility”, *CJ*, 50 (1955), σελ. 49-52.
- SHERWIN-WHITE, A.N., *Roman Foreign Policy in the East, 168 B.C. to A.D. 1*, London 1984.

- SIMON, F.M., “The Feriae Latinae as religious legitimation of the consuls’ imperium”. BECK, H., DUPLA, A., JEHNE, M., PINA POLO, F., (επιμ.), *Consuls and Res Publica. Holding High Office in the Roman Republic*, Cambridge 2011, σελ. 116-132.
- SIMMONS, D.W., “From Obscurity to Fame and Back Again. The Caecili Metelli in the Roman Republic“, *PhD*, Brigham Young University 2011, σελ. 1-270.
- SMITH, R.E., “Pompey’s Conduct in 80 and 77 B.C.”, *Phoenix*, 14 (1960), σελ. 1-13.
- STAVELEY, E.S., “The *Fasces* and *Imperium Maius*”, *Historia. Zeitschrift für Alte Geschichte*, 12 (1963), σελ. 458-484.
- STEEL, C., *The End of the Roman Republic. 146 to 44 B.C.*, Edinburgh 2013.
- STEEL, C., *Cicero, Rhetoric and Empire*, Oxford 2001.
- STOCKTON, D., *The Gracchi*, Oxford 1974.
- SUMI, G.S., “Spectacles and Sulla’s public image”, *Historia. Zeitschrift für Alte Geschichte*, 51 (2002), 414–432.
- SUMI, G.S., *Ceremony and Power. Performing Politics in Rome between Republic and Empire*, Ann Arbor 2005.
- SYME, R., *The Roman Revolution*, Oxford 1939.
- TZAMTZIS, I.E., “Autour d’un cas de foedus avorte: Rome et les Cretois, en 70-69 av. J.-C.”, *Quaderni Lupiensi di Storia e Diritto*, 8 (2018), σελ. 13-45.
- VAN DER BLOM, H., “Pompey in the Contio”, *CQ*, 61.2 (2011), σελ. 553-573.
- VAN DER BLOM, H., “Elite Rhetoric and Self-Presentation: Metellus Numidicus Returns”. PAPAIOANNOY, S., SERAFIM, A., DA VELA B.,(επιμ.), *The Theatre of Justice. Aspects of Performance in Graeco-Roman Oratory and Rhetoric*, Leiden/Boston 2017, σελ. 114-129
- VAN OOTEGHEM, J., *Caius Marius*, Brussels 1964.
- VERSNEL, H.S., *Triumphus. An Inquiry into the Origin, Development and Meaning of the Roman Triumph*, Leiden 1970.
- VERVAET, F.J., “Si neque leges neque mores cogunt. Beyond the Spectacle of Pompey’s Public triumphs”, LANGE, C.H., VERVAET, F.J. (επιμ.), *The Roman Republic Triumph beyond the Spectacle*, Rome 2014, σελ. 131-148.
- VERVAET, F.J., “The Lex Valeria and Sulla’s empowerment as dictator (82–79 BCE)”, *Cahiers du Centre Gustave Glotz*, 15 (2004), σελ. 37–84.
- VOGEL-WEIDEMAN, U., “Dedicatory inscription of Pompeius Magnus in Diodorus 40.4. Some Remarks on an Unpublished Manuscript by Hans Schaefer”, *Acta Classica*, 28 (1985), σελ. 57-75.

WALTER, U., *Memoria und Respublica: zur Geschichtskultur im republikanischen Rom. Studien zur alten Geschichte*, Frankfurt 2004.

WARD, A. M., *Marcus Crassus and the Late Roman Republic*, London 1977.

WATKINS, T.H., *L. Munatius Plancus. Serving and Surviving in the Roman Revolution*, London/New York 2019².

WEINSTOCK, S., *Divus Julius*, Oxford 1971.

WEIPERT, O., *Alexander-Imitatio und römische Politik in republikanischer Zeit*, Augsburg 1972.

WESTALL, R., “Triumph and Closure. Between History and Literature”, C.H. LANGE-F.J. VERVAET, *The Roman Republican Triumph beyond the Spectacle*, Rome 2014, σελ. 33-52.

WISEMAN, T.P., “The Senate and the Populares. 69-60 B.C.” J.A. CROOK, A.W. LINTOTT, E. RAWSON (επιμ.), *The Cambridge Ancient History*, Vol. IX, Cambridge 1994², σελ. 327-367.

WISEMAN, T.P., “Caesar, Pompey and Rome”, J.A. CROOK, A.W. LINTOTT, E. RAWSON (επιμ.), *The Cambridge Ancient History*, Vol. IX, Cambridge 1994², σελ. 368-423.

WISEMAN, T.P., “Conspicui postes tectaque digna deo: The Public Image of Aristocratic and Imperial Houses in the Late Republic and Early Empire” *L'Urbs : espace urbain et histoire (Ier siècle av. J.-C. - IIIe siècle ap. J.-C.)*. Actes du colloque international de Rome (8-12 mai 1985) Rome : École Française de Rome, Rome 1987, σελ. 393-413.

WISTRAND, E., *Felicitas Imperatoria*, Göteborg 1987.

ZIOLKOWSKI, A., “Urbs direpta, or how the Romans sacked cities”, RICH, J., SHIPLEY, G., *War and Society in the Roman World*, Leicester 1993, σελ. 69-91.

YAKOBSON, A., “Marius Speaks to the People: “New Man”, Roman Nobility and Roman Political Culture”, *Scripta Classica Israelica*, 33 (2014), σελ. 283-300.

XYDOPOULOS, I.K., “Eurergetes and Euergesia in Inscriptions for Public Benefactors in Macedonia”, *Ancient West & East*, (2018), σελ. 10-11

Γ. ΠΟΝΗΜΑΤΑ ΣΕ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

ΒΛΑΧΟΣ, Κ., *Από την patria iuris στον pater patriae. Η σταδιακή ιδιωτικοποίηση της Respublica*, Θεσσαλονίκη 2022.

CANFORA, L., *Ιούλιος Καίσαρας. Ο δημοκρατικός δικτάτορας*, μτφ. Γ. ΚΑΣΑΠΙΔΗΣ, Αθήνα 2005.

HUMBERT, M., *Πολιτικοί και Κοινωνικοί Θεσμοί της Αρχαιότητας*, μτφ. Ι.Ε. ΤΖΑΜΤΖΗΣ, Αθήνα/Θεσσαλονίκη 2012.

MACKEY, C.S., *Αρχαία Ρώμη. Στρατιωτική και πολιτική Ιστορία*, μτφ. Δ.Γ. ΖΑΝΝΗ, Αθήνα 2013⁴.

ΠΕΛΕΚΙΔΗΣ, Χ., “Το όνομα Imperator του Ιουλίου Καίσαρος και του Οκταβιανού”, *Μελέτες Αρχαίας Ιστορίας. Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων* (1979), σελ. 1-95.

ΤΖΑΜΤΖΗΣ, Ι.Ε., *Finis Iuris*, Αθήνα/Θεσσαλονίκη 2019.

ΤΖΑΜΤΖΗΣ, Ι.Ε., *Ο μεσογειακός κόσμος. Από τον θάνατο του Μεγάλου Αλεξάνδρου έως την δολοφονία του Ιουλίου Καίσαρα (323-44 π.Χ.). Συνοπτική πολιτική και θεσμική ιστορία*, Αθήνα/Θεσσαλονίκη 2014.

ΤΖΑΜΤΖΗΣ, Ι.Ε., *Creta Romana*, Χανιά 2013.

ΤΖΑΜΤΖΗΣ, Ι.Ε., *Libertas. Ζητήματα ελευθερίας εις το δίκαιο και τους θεσμούς της Ρώμης*, Αθήνα/Θεσσαλονίκη 2006.

ΧΕΛΜΗΣ, Α.Δ., *Nomen. Συμβολή στη μελέτη του ανθρωπωνυμίου στο ρωμαϊκό δίκαιο*, Αθήνα/Κομοτηνή 1997.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΝΟΜΙΣΜΑΤΩΝ

ΤΟΠΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ	ΕΙΔΟΣ	ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ	ΕΜΠΙΡΟΣΘΙΑ ΟΨΗ	ΟΠΙΣΘΙΑ ΟΨΗ	ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ
ΡΩΜΗ	Denarius	101 π.Χ.	Κρανοφόρος κεφαλή Ρώμης προς τα δεξιά	Θριαμβευτής σε τέθριππο δ. κρατώντας σκήπτρο και δάφνινο στέφανο. Στο έξεργο: C. FUNDAN	RRC, 326
ΝΟΜΙΣΜΑ-ΤΟΚΟΠΕΙΟ ΣΥΛΛΑ ΣΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΗ	Aureus	84/83 π.Χ.	Κεφαλή Venus. Δεξιά της ερωτιδέας. L SULLA	Τρόπαια και οιονοσκοπικά σύμβολα. Πάνω: IMPER Κάτω: ITERYM ή ITERU	RRC, 359
ΝΟΜΙΣΜΑ-ΤΟΚΟΠΕΙΟ ΣΥΛΛΑ ΣΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΗ	Denarius	82 π.Χ.	Κρανοφόρος κεφαλή Ρώμης προς τα δεξιά. L MANLI PROQ	Θριαμβευτής στεφανωμένος από ιπτάμενη Victoria σε τέθριππο. Κρατά caduceus Στο έξεργο: L. SYLLA IMPE ή IMP	RRC, 367
ΡΩΜΗ	Aureus	80 π.Χ.	Κρανοφόρος προτομή Ρώμης προς τα δεξιά. A MANLI A F Q	Ανδριάντας ιππέα προς τα αριστερά φέροντας δάφνινο στέφανο. L SULL FELI DIC	RRC, 381
ΡΩΜΗ	Aureus	71 π.Χ.	Κεφαλή Αφρικής προς τα δεξιά φορώντας δέρμα ελέφαντα. Όπισθén της: MAGNUS. Οιονοσκοπικά σύμβολα και δάφνινο στέφανος.	Πομπήιος σε θριαμβικό τέθριππ. Άνωθέν του ιπτάμενη Victoria με στέφανο. Στο έξεργο: PRO COS	RRC, 402
ΡΩΜΗ	Denarius	44 π.Χ.	Στεφανωμένη κεφαλή Καίσαρα προς τα δεξιά με οιονοσκοπικά σύμβολα. Όπισθén της: CAESAR IMP ή IM	Όρθια Venus προς τα αριστερά κρατώντας Victoria στην δεξιά και σκήπτρο στην αριστερή χείρα. Όπισθén της: M METTIUS	RRC, 480/3
ΡΩΜΗ	Denarius	44 π.Χ.	Στεφανωμένη κεφαλή Καίσαρα προς τα δεξιά με οιονοσκοπικά σύμβολα. Όπισθén της: CAESAR IMP ή IM	Όρθια Venus προς τα αριστερά κρατώντας Victoria στην δεξιά και σκήπτρο στην αριστερή χείρα. Όπισθén της: L AEMILIUS	RRC, 480/4
ΡΩΜΗ	Denarius	44 π.Χ.	Στεφανωμένη κεφαλή Καίσαρα προς τα δεξιά με οιονοσκοπικά σύμβολα. Όπισθén της: CAESAR IMP ή IM	Όρθια Venus προς τα αριστερά κρατώντας Victoria στην δεξιά και σκήπτρο στην αριστερή χείρα. Όπισθén της: P SERVILIUS	RRC, 480/5a/5b
ΡΩΜΗ	Denarius	44 π.Χ.	Στεφανωμένη κεφαλή Καίσαρα προς τα δεξιά. CAESAR DICT PERPETUO	Fasces.	RRC, 480/6

ΡΩΜΗ	Denarius	44 π.Χ.	Στεφανωμένη κεφαλή Καίσαρα προς τα δεξιά. CAESAR DICT PERPETUO	Καθήμενη Venus κρατώντας Victoria και σκήπτρο.	RRC, 480/7b/10/11
ΡΩΜΗ	Denarius	44 π.Χ.	Στεφανωμένη κεφαλή Καίσαρα προς τα δεξιά. CAESAR DICT PERPETUO	Venus προς τα αριστερά κρατώντας Victoria στο δεξί της χέρι και σκήπτρο στο αριστερό.	RRC, 480/8
ΡΩΜΗ	Denarius	44 π.Χ.	Στεφανωμένη κεφαλή Καίσαρα προς τα δεξί φορώντας πέπλο. DICT IN PERPETUO	Venus προς τα αριστερά κρατώντας Victoria.	RRC, 480/15
Μετακινούμενο νομισματοκοοπέδιο Οκταβίου	Aureus	39 π.Χ.	Κεφαλή Οκταβίου προς τα δεξιά. CAESAR IMP	Κεφαλή Μ. Αντωνίου προς τα δεξιά ANTONIUS IMP	RRC, 529/1
Μετακινούμενο νομισματοκοοπέδιο Οκταβίου	Quinarius	39 π.Χ.	Κεφαλή Concordia προς τα δεξιά φορώντας διάδημα και πέπλο. III VIR RPC	Σφιγμένες χείρες γύρω από caduceus. M ANTONIUS C CAESAR IMP	RRC, 529/4a/4b

ΕΙΚΟΝΕΣ



1.



2.



3.



4.



5.



6.



7.



8.



9.



10.



11.



12.



13.



14.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΘΡΙΑΜΒΕΥΤΩΝ

A/A	ΕΤΟΣ	ΘΡΙΑΜΒΕ- ΥΤΗΣ	ΚΑΘΕΣΤΩΣ	ΤΥΠΟΣ	ΠΕΡΙΟΧΗ/ΑΝ ΤΙΠΑΛΟΣ
1	132 π.Χ.	P. Cornelius Scipio Aemilianus Africanus	Proconsul	θρίαμβος	de Numantinis
2	132 π.Χ.	P. Rupilius	Consul	Ovatio	de Sicilia
3	129 π.Χ.	C. Sempronius Tuditanus	Consul	θρίαμβος	de Iapudibus
4	126 π.Χ.	M. Aquilius	Proconsul	θρίαμβος	ex Asia
5	123 π.Χ.	M. Fulvius Flaccus	Proconsul	θρίαμβος	de Liguribus Voconteis Salluveisque
6	122 π.Χ.	C. Sextius Calvinus	Proconsul	θρίαμβος	de Liguribus Voconteis Salluveisque
7	122 π.Χ.	L. Aurelius Orestes	Proconsul	θρίαμβος	ex Sardinia
8	121 π.Χ.	Q. Caecilius Metellus Balearicus	Proconsul	θρίαμβος	de Baliaribus
9	120 π.Χ.	Q. Fabius Maximus	Proconsul	θρίαμβος	de Allobrogibus et rege Arvenorum Betuito
10	120 π.Χ.	Cn. Domitius Ahenobarbus	Proconsul	θρίαμβος	de Galleis Arverneis
11	117 π.Χ.	L. Caecilius Metellus Delmaticus	Proconsul	θρίαμβος	de Delmateis
12	117 π.Χ.	Q. Marcius Rex	Proconsul	θρίαμβος	de Liguribus Stoeneis
13	115 π.Χ.	M. Aemilius Scaurus	Consul	θρίαμβος	de Galleis Karneis
14	111 π.Χ.	M. Caecilius Metellus	Proconsul	θρίαμβος	ex Sardinia
15	111 π.Χ.	C. Caecilius Metellus Caprarius	Proconsul	θρίαμβος	ex Thraecia
16	110 π.Χ.	M. Livius Drusus	Proconsul	θρίαμβος	de Scordisteis Macedoni busque
17	107 π.Χ.	Q. Servilius Caepio	Proconsul (praetor)	θρίαμβος	ex Hispania ulteriore
18	106 π.Χ.	[Q. Caecilius Metel](us) Numidic(us)	Proconsul	θρίαμβος	de Numideis et rege Iu gurtha

19	106 π.Χ.	[M. Minucius Rufus]	Proconsul	θρίαμβος	de Scordisteis et Thraecibus
20	104 π.Χ.	C. Marius	Consul	θρίαμβος	de Numideis et rege Iugurtha
21	101 π.Χ.	C. Marius	Consul	θρίαμβος	de Cimbris et Teutonis
22	101 π.Χ.	Q. Lutatius Catulus	Proconsul	θρίαμβος	de Cimbris
23	100 π.Χ.	M. Antonius	Proconsul (Praetor)	θρίαμβος	de piratis ex Cilicia
24	100 π.Χ.	T. Didius	Proconsul (Praetor)	θρίαμβος	ex Macedonia
25	99 π.Χ.	M.' Aquillius	Proconsul	Ovatio (:)	de servis ex Sicilia
26	98 π.Χ.	L. Cornelius Dolabella	Proconsul (Praetor)	θρίαμβος	ex Hispania ulteriore de Lusitaneis
27	93 π.Χ.	T. Didius	Proconsul	θρίαμβος	ex Hispania de Celtibereis
28	93 π.Χ.	P. Licinius Crassus	Proconsul	θρίαμβος	de Lusitaneis
29	89 π.Χ.	Cn. Pompeius Strabo	Proconsul	θρίαμβος	de Asculaneis Picentibus
30	88 π.Χ.	P. Serviliius Vatia	Propraetor	θρίαμβος	ex Sardinia (:)
31	81 π.Χ.	L. Cornelius Sull]a Felix	Dictator	θρίαμβος	de rege Mithridate
32	81 π.Χ.	[L. Licinius Murena	Propraetor	θρίαμβος	de rege Mithridate
33	81 π.Χ.	C. Valerius Flaccus	Proconsul	θρίαμβος	ex Celtiberia et Gallia
34	81 π.Χ.	Cn. Pompeius Magnus	Privatus cum imperio pro praetore	θρίαμβος	ex Africa
35	77 π.Χ.	Cn. Cornelius Dolabella	Proconsul	θρίαμβος	ex Macedonia
36	74 π.Χ.	P. Servilius Vatia Isauricus	Proconsul	θρίαμβος	de Isauris (:)
37	72 π.Χ.	C. Scribonius Curio	Proconsul	θρίαμβος	de Dardanis
38	71 π.Χ.	M. Terentius Varro Lucullus	Proconsul	θρίαμβος	de Bessis
39	71 π.Χ.	M. Licinius Crassus	Proconsul (Praetor)	Ovatio	de fugitivis et Spartaco
40	71 π.Χ.	Q. Caecilius Metellus Pius	Proconsul	θρίαμβος	ex Hispania ulteriore
41	71 π.Χ.	Cn. Pompeius Magnus	Privatus cum imperio pro consule	θρίαμβος	ex Hispania citeriore
42	70 π.Χ.	L. Afranius	Propraetor	θρίαμβος	ex Hispania citeriore
43	69 π.Χ.	M. Pupius Piso Frugi Calpurnianus	Propraetor	θρίαμβος	ex Hispania ulteriore
44	63 π.Χ.	L. Licinius Lucullus	Proconsul	θρίαμβος	ex Ponto de rege Mithridate et ex Armenia de rege Tigrae

45	62 π.Χ.	Q. Caecilius Metellus Creticus	Proconsul	θρίαμβος	ex Creta insula
46	61 π.Χ.	Cn. Pompeius Magnus	Privatus cum imperio pro consule	θρίαμβος	ex Asia, Ponto, Armenia, Paphlagonia, Cappadocia, Cilicia, Syria, Scytheis, Iudaeis, Albania, pirateis
47	54 π.Χ.	C. Pomptinus	Proconsul (Praetor)	θρίαμβος	de Allobrogibus
48	53 π.Χ.	Q. Caecilius Metellus Pius Scipio	Proconsul (Praetor)	θρίαμβος	
49	51 π.Χ.	P. Cornelius Lentulus Spinther	Proconsul	θρίαμβος	ex Cilicia
50	47 π.Χ.	M. Aemilius Lepidus	Proconsul	θρίαμβος	ex Hispania
51	46 π.Χ.	C. Iulius Caesar	Dictator	θρίαμβος	ex Gallia
52	46 π.Χ.	C. Iulius Caesar	Dictator	θρίαμβος	ex Aegypto
53	46 π.Χ.	C. Iulius Caesar	Dictator	θρίαμβος	ex Ponto de rege Pharnace
54	46 π.Χ.	C. Iulius Caesar	Dictator	θρίαμβος	ex Africa de rege Iuba
55	45 π.Χ.	C. Iulius Caesar	Dictator	θρίαμβος	ex Hispania
56	45 π.Χ.	Q. Fabius Maximus	Consul	θρίαμβος	ex Hispania
57	45 π.Χ.	Q. Pedius	Proconsul	θρίαμβος	ex Hispania
58	44 π.Χ.	C. Iulius Caesar	Dictator	Ovatio	ovans ex monte Albano
59	43 π.Χ.	L. Munatius Plancus	Proconsul	θρίαμβος	ex Gallia
60	43 π.Χ.	M. Aemilius Lepidus	Triumvir rei publicae constituendae	θρίαμβος	ex Hispania
61	42 π.Χ.	P. Vatinius	Proconsul	θρίαμβος	de Illurico
62	41 π.Χ.	L. Antonius	Consul	θρίαμβος	ex Alpibus
63	40 π.Χ.	Imperator Caesar	Triumvir rei publicae constituendae	Ovatio	quod pacem cum Marco Antonio fecit
64	40 π.Χ.	M. Antonius	Triumvir rei publicae constituendae	Ovatio	quod pacem cum Imperatore Caesare fecit
65	39 π.Χ.	L. Marcius Censorinus	Consul	θρίαμβος	ex Macedonia
66	39 π.Χ.	C. Asinius Pollio	Proconsul	θρίαμβος	ex Parthineis
67	38 π.Χ.	P. Ventidius	Proconsul	θρίαμβος	ex Tauro monte et Partheis
68	36 π.Χ.	Cn. Domitius Calvinus	Proconsul	θρίαμβος	ex Hispania

69	36 π.Χ.	Imperator Caesar	Triumvir rei publicae constituendae	Ovatio	ex Sicilia
70	34 π.Χ.	T. Statilius Taurus	Proconsul	θρίαμβος	ex Africa
71	34 π.Χ.	C. Sosius	Proconsul	θρίαμβος	ex Iudaea
72	34 π.Χ.	C. Norbanus Flaccus	Proconsul	θρίαμβος	ex Hispania
73	33 π.Χ.	L. Marcius Philippus	Proconsul	θρίαμβος	ex Hispania
74	33 π.Χ.	Ap. Claudius Pulcher	Proconsul	θρίαμβος	ex Hispania
75	33 π.Χ.	L. Cornificius	Proconsul	θρίαμβος	ex Africa
76	29 π.Χ.	Imperator Caesar	Consul	θρίαμβος	de Dalmatis
77	29 π.Χ.	Imperator Caesar	Consul	θρίαμβος	ex Actio
78	29 π.Χ.	Imperator Caesar	Consul	θρίαμβος	ex Aegypto